
3 2044 103 233 920

VE
RI
TAS

MAGYARORSZÁG

EGYHÁZI ÉS POLITIKAI ÖSSZEKÖTTETÉSEI

A RÓMAI SZENT-SZÉKKEL

A KONSTANCZI ZSINATTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG

IRTA

FRAKNÓI VILMOS

BUDAPEST

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TUD. ÉS IROD. OSZTÁLYA

1902.

Ára 8 korona.

PRINTED IN HUNGARY

MAGYARORSZÁG
ÉS
A RÓMAI SZENT-SZÉK.

HARMADIK KÖNYV.

II. ULÁSZLÓ ÉS II. LAJOS KORA.

1490—1526.

ELSŐ FEJEZET.

MÁSODIK FEJEZET.

HARMADIK FEJEZET.

NEGYEDIK FEJEZET.

ÖTÖDIK FEJEZET.

HATODIK FEJEZET.

HETEDIK FEJEZET.

NYOLCZADIK FEJEZET.

KILENCZEDIK FEJEZET.

TIZEDIK FEJEZET.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

ELSŐ KÖNYV.

A KONSTANCZI ZSINAT UTÁN.

1418—1458.

ELSŐ FEJEZET.

A pápaság helyzete a konstanczi zsinat után. — V. Márton követei Zsigmond udvaránál.— A pápai reservátiók. — Királyi követek V. Márton udvaránál. (1417—1431.)

A PÁPASÁG életerejének hatalmas megnyilatkozását tárja föl a konstanczi zsinat után következő korszak története. A római szentszék tekintélye, melyet a nagy szakadás idején az egymással szemközt álló vetélytársak és párthíveik versengése megingatott, ujból érvényesül meg nem fogyatkozott módon.

Egy hirneves protestáns történetíró nyiltan vallja, hogy ehhez a szakadáshoz hasonló válságban minden világi birodalom enyészetét találta volna; ellenben «az egyházban, csodálatos szervezeténél, a pápaság eszméjének elpusztíthatatlan erejénél fogva, a legmélyebbre érő hasadás is csak föloszthatatlanságát igazolta».[1]

Zsigmond királynak kétségkívül a legnagyobb része volt abban, hogy a római szent-szék a kereszténység egyházi és politikai kormányzásában megillető helyét visszafoglalta. A közte és az új pápa, V. Márton között létrejött benső viszony megszilárdítására voltak hivatva a szent-szék követei, kik udvaránál és országaiban tartózkodtak. Még Konstanczban időzése alatt, 1418 július 10-én rendelte a pápa Dominis János bíbornokot, ki előbb raguzai érsek volt, a magyar korona országai és Csehország területére legátussá; első sorban a husszita-eretnekség kiírtását tüzvén ki föladatául.[2] Oldala mellé kevéssel utóbb a spanyol De Palacios Ferdinandot, ki ekkortájt lett az apostoli palota ügyhallgatójából lugói püspökké, mint nuntiust helyezte.[3]

Mindketten az 1419-ik év február havában Szakolczára kisérték a királyt s ott tárgyalásokat folytattak a cseh rendekkel a hitegység helyreállítása ügyében. De eredményt nem értek el.[4] Onnan Bndára mentek, hol a bíbornok-legátust a halál elragadta. A szent

Domonkos-rend, a melynek tagja volt, a szentéletű főpap emlékét nagy tiszteletben tartotta, és négy század letelte után a boldogok sorába iktatását eszközölte ki.[5]

Még az ő életében Palacios azt a megbízást kapta, hogy Zsigmond közreműködésével szüntesse meg az ellenségeskedéseket, a melyek a lengyel király és a német lovagrend között régtől fogva dúltak. Eljárásával Zsigmond nem volt megelégedve; azt a vádat emelte ellene a pápánál, hogy a jog és igazság rovására a német lovagrendnek kedvezett, minélfogva visszahivatását és a tőle hozott itélet megsemmisítését kérte.[6]

V. Márton az itéletet megsemmisítette és az ügy elintézését egészen Zsimondra bízta.[7] Azonban nem hívta vissza Palaciost, a ki Zsigmondot meg tudta engesztelni, sőt bizalmát és kegyeit kiküzdötte magának.

Az 1423. év tavaszának elején a pápa megbízásából jelen volt a Szepességben, Zsigmond király találkozásán Ulászló lengyel királylyal és Sándor litvániai herczeggel.[8] A késmárki és lőcsei tárgyalások a husszíták ellen irányuló szövetség megkötését eredményezték, a mit Zsigmondnak Rómába küldött jelentése nagy részben Palacios és az ő spanyol hittudósa, Talayero Márton fáradozásainak tudott be érdemül.[9]

Erre a fejedelmi összejövetelre megjött a Németországban működő pápai legátus, Castiglionei Branda bíbornok is,[10] ki a konstanczi zsinatot megelőző időkben hosszabb ideig tartózkodott volt hazánkban.

Mindkét pápai követ az 1423. és 1424. évek folyamán Zsigmond udvaránál Visegrádon és Budán időzött. Megfordultak Esztergomban és Pozsonyban is.[11]

Palacios széleskörű egyházi joghatósággal volt fölruházva, melyet akadálytalanul gyakorolhatott.

Egyháziak és világiak sűrűn fordultak hozzá peres ügyekben, fölebbezve az egyházmegyei bíróságok itéletétől. Ilyenkor a törvénykezési eljárás minden tényeit végezte: megidézte a feleket és tanúkat, vagy kihallgatásukra megbízásokat adott, itéleteinek végrehajtásáról rendelkezett, s mikor valamely perben személyesen nem bíráskodhatott, magyar főpapokra ruházta át joghatóságát.[12]

Bírói függetlenségének jellemző tanúságát találjuk abban a tényben, hogy Csapi Pétert a nagybányai plébániától, melyet Zsigmond király kegyúri bemutatása alapján nyert el, megfosztotta,

megállapítván, hogy a kegyúri jog Nagybánya városát, nem pedig a királyt illeti meg.[13]

Gyakran kénytelen volt az egyházi kiközösítés alkalmazásával érvényt szerezni rendeleteinek; de készséggel oldotta föl attól azokat, kik ezért hozzá folyamodtak s töredelmes lélekkel hibájukat jóvá tették. Búcsúk engedélyezésével a vallásos buzgóság élesztésére hatott.[14]

Castiglionei Branda bíbornok és Palacios püspök távozása után,[15] V. Márton 1426 elején Orsini Jordán bíbornokot Magyarország, Csehország, Morvaország és Meiszen grófság területére, 1428 elején pedig Beaufort Henrik angol bíbornokot a német birodalom, Magyarország és Csehország területére legatus de latere gyanánt küldötte.[16] Működésük a német birodalomra szorítkozott.

V. Márton a pápai szék joghatóságának közvetlen gyakorlásában bátran szembe szállott a világi hatalom azon törekvésével, hogy saját javára az egyház szabadságát korlátok közé szorítsa bilincsekbe verje. Teljes, noha nem tartós sikert ért el e téren Francziaországban, hol VII. Károly a meghonosított ujításokat (1425) visszavonta.[17]

Zsigmonddal szemközt, engedékenységének számos nyilatkozatai közepett,[18] a kánoni jog elveit állandóan föntartotta. Erről tanúságot tesz a főpapi székek betöltéséről kiállított bulláinak szövege, a mely királyi kinevezésről említést nem tesz, sőt kegyúri bemutatásról sem; ellenben gyakran kiemeli, hogy az utód kinevezését, az előd életében a pápa magának tartotta fönn.

Ilyen reservatiónak érdekes esete fordul elő 1424-ben.

A kalocsai érsekséget a király augusztus elején a florenczi származású Buondelmonte János pécsváradi apátnak adományozta, a kit a kalocsai és bácsi káptalanok maguk is utólag megválasztottak főpapjukká. November 21-ikén kelt bullájában a pápa a királyi adományozásról nem szól; a káptalani választást pedig, mivel az érseki szék betöltését magának tartotta volt fönn, megsemmisíti, a kinevezettet és a választottat saját hatalmából emeli az érseki székre.

Az elv megóvásánál néha tovább is ment. 1420-ban a királytól kinevezett és a szerémi káptalantól megválasztott Ferencz püspököt meg nem erősítvén, Zalankemeni Jakabot nevezte ki szerémi püspökké, a kit később a király elismert.[19]

Ugyanekkor sűrűn jelentkeznek Rómában magyarországi egyházi férfiak, kik javadalom elnyeréseért vagy az elnyert javadalomban való megerősítésért folyamodnak; ilyen kérvényeket Zsigmond udvari emberei is nyujtanak be, sőt nem egyszer maga a király támogat ajánlásával.

Mikor olyan egyházi férfiak, kik a kánoni jog szabályaiba ütköző módon jutottak javadalmukhoz, járulnak a pápa színe elé; folyamodásuk rendszerint észrevétel nélkül nyer kedvező elintézést; de egyes esetekben le kell előbb mondaniok javadalmukról s azután, pápai adományozás alapján, a szent-szék biztosa újból beiktatja őket javadalmukba. Ez történt például Késmárki Györgygyel, ki a szepesi prépostság birtokába királyi bemutató-irat alapján, «de egyéb kánoni jogczím nélkül», lépett. Folyamodására V. Márton 1419 végén az egyházi büntetésektől, melyeket magára vont és a jogtalanul élvezett jövedelmek megtérítésének kötelezettségétől fölmentette, de azt követelte, hogy a prépostságról mondjon le. Késmárki ennek a követelésnek eleget tett, minek megtörténte után őt a sávniki apát, mint pápai biztos, újból beiktatta.[20]

Hogy a javadalom-adományozás jogának forrásául most is a római szent-széket tekintették hazánkban, bizonyítják a főpapok folyamodásai, a melyekben bizonyos meghatározott számú javadalmak adományozására kérnek fölhatalmazást. V. Márton 1418-ban a győri püspököt huszonnégy javadalom, 1419-ben az esztergomi érseket egy prépostság és három kanonokság, 1427-ben a győri püspököt huszonöt javadalom adományozására hatalmazza föl.[21]

Egyéb ügyekben is, különféle dispensatiókért, úgyszintén templomépítésre vagy kolostor-alapításra és szabad végrendelkezésre való fölhatalmazásért folyamodnak magyarországi papok és világiak Rómába.[22]

Sőt noha Zsigmond király, pápai kiváltságra hivatkozva, súlyos büntetések alatt eltiltotta a pereknek a római szent-szék előtt való megindítását; ezen rendelkezésének nem volt képes foganatot szerezni. Uralkodása alatt gyakran fordulnak elő esetek, a mikor Rómában magyarországi perek megindíttatnak. Milyen mélyen vert gyökeret a magyarországi papságban az a fölfogás, hogy a római szent-szék bíráskodási illetékessége korlátokat nem tűr, hirdeti a pápóczi prépostnak a kérvénye, a melyben vádat emel

a szent Ágoston-rend ellen, mely őt a királyi törvényszék elé idézte, és eljárását a kánoni törvényektől tiltott visszaélésnek bélyegzi.[23]

***

A pápa és Zsigmond király érintkezéseiben, a közösen megoldandó kérdések során a legfontosabb: az egyetemes egyházi zsinat megtartása volt.

A konstanczi végzésekben megállapíttatott, hogy öt év letelte után ismét egyetemes zsinat hivandó egybe.

V. Márton a világegyház főpapjainak és képviselőinek gyülekezetétől nem várta az egyház reformjára vonatkozó föladatok sikeres megoldását; mivel attól tartott, hogy újból előtérbe fog lépni a Konstanczban uralomra jutott irányzat, mely az egyházi szervezet monarchikus jellemének megváltoztatására, a pápai hatalom megszorítására czélozott. Ezen aggodalmait leküzdve, kötelezettségének megfelelt és a kitűzött időben, 1423 tavaszára összehívta a zsinatot Paviába, a honnan kevéssel utóbb Sienába helyezte át. Mivel pedig aggodalmait az eredmény igazolta, a zsinatot, melynek tagjai, Aragoniai Alfonz király ösztönzésére, fenyegető magatartást foglaltak el, 1424 február 26-án föloszlatta, oly módon, hogy az csak két esztendő mulva jöjjön ismét össze Bázelben.[24]

Zsigmond, noha Sienában sem ő maga, sem a magyarországi egyház képviselve nem volt, a zsinat föloszlatását nem helyeselte.

Az 1425. év szeptember havában De Milanensibus János váradi püspököt, Auszigi (Uski) János alkanczellárt, budai prépostot és Artand de Grandval franczia apátot Velenczébe küldötte, hogy a köztársaság és a milánói fejedelem között mint békeközvetítők járjanak el. Az olaszországi belső béke helyreállítására irányuló ezen actiójában az a czél lebegett szemei előtt, hogy a császári koronázást és az egyetemes zsinat mielőbbi megtartását lehetővé tegye. A tárgyalások folyamán őszszel Rómába mentek a követek.[25]

A következő év nyarán ezen követek egyikét, Auszigi Jánost — ekkor már veszprémi püspököt — Zsigmond, mint magyarországi és csehországi király megbízta, hogy V. Márton pápával és a római egyházzal szövetséget kössön.[26]

1427 tavaszán De Cardinis Konrád váradi püspököt küldötte Rómába.[27]

1429 tavaszán a bentheimi származású Rode Eberhard váczi kanonok, a király «udvari embere», tartózkodott a szent-széknél.[28]

Sajnos, mindezen királyi követek római működéséről a történeti emlékek hallgatnak.

Viszont a pápa az 1431. év első napján Cesarini Julián bíbornokot küldötte Zsigmondhoz, a végből, hogy vele a Bázelbe egybehivott zsinat és a csehországi husszitäk ügyében értekezzék, azután pedig a zsinaton az elnöki tisztet viselje.[29] Néhány héttel utóbb, február 20-ikán szélhüdés véget vetett V. Márton életének.

MÁSODIK FEJEZET.

IV. Eugen pápa megválasztatása. — A bázeli zsinat megnyitása. — Az esztergomi püspöki értekezlet. — Zsigmond alkudozása a pápával. — A magyar főpapok képviselete a bázeli zsinaton. (1431—1432.)

A RÓMÁBAN egybegyült bíbornokok mindjárt a conclave első napján, 1431. márczius 3-ikán a velenczei származású Condolmieri Gábort választották meg. IV. Eugén pápa egyik legelső ténye az volt, hogy Cesarini Julián legátusi megbizatását és zsinati elnökségét megerősítette.

Bázelben ekkor még egyetlen püspök sem volt jelen, april folyamán jött meg az első Francziaországból, a párisi egyetem három küldöttével és egy cziszterczita apáttal. Később is lassan és gyéren gyülekeztek a zsinati atyák. Ennek daczára azok, a kik megjelentek, május elején követeket küldöttek Zsigmondhoz, azzal a kérelemmel, hogy a zsinat megnyitását siettesse. A Csehországban tartózkodó király biztosította őket arról, hogy a zsinat megtartását és munkálkodását buzgón elő fogja mozdítani, s noha ő maga a husszíták ellen indított háború miatt személyesen nem jöhet Bázelbe, azon lesz, hogy Cesarini bíbornok és maga a pápa is mielőbb jelenjenek meg ott.

Cesarini mindazáltal részt akart venni a husszíták ellen indított hadjáratban és Bázelbe egyelőre két helyettest küldött, kik július 23-ikán a zsinatot megnyitották.

Mivel pedig még most is kevés főpap volt együtt, Julián bíbornok október 7-ikén kiközösítés terhe alatt hívta föl az összes érsekeket és püspököket, hogy egy hónap alatt személyesen jelenjenek meg, vagy akadályoztatásuk esetén megbizottakat küldjenek.[30]

A magyar főpapok nagy közönyösséget tanusítottak ezen mozgalommal szemközt. Csak az 1431. év végén hívta meg

Pálóczi György esztergomi érsek a maga székhelyére tartományának püspökeit, hogy velök a teendők iránt tanácskozzék. Rozgonyi Péter egri, Kelemen győri és Rozgonyi Simon veszprémi püspök jelentek meg.

A zsinat iránt hódolatukat és bizalmukat ünnepélyes módon kifejezték; de abban állapodtak meg, hogy mivel a husszitáк és a törökök betöréseitől fenyegetett hazájuk oltalmáról kell gondoskodniok, a zsinatra csak megbizottat küldenek, és pedig nem mindegyik külön, hanem az egész érseki tartomány egyet. Ezt a megbizást az esztergomi káptalan egyik tagjának: Miklós nyitrai főesperesnek adták.[31] A terjedelmes levélben, a melyet deczember 28-án a zsinathoz intéztek, kiemelték, hogy munkásságához nagy reményeket csatolnak, végzéseit hűségesen fogják elfogadni, s különösen a husszita-eretnekség kiírtását ajánlják figyelmébe.[32]

Azonban ezalatt a pápa arról győződött meg, hogy Bázelben nem várható olyan gyülekezet létesülése, a mely az egyetemes egyház képviseletére hivatva lehetne, sőt arról értesült, hogy ott már is ellenséges törekvések tünetei mutatkoznak. Ennek következtében deczember 18-ikán bullát állított ki, a melylyel a zsinatot elnapolta, oly módon, hogy másfél év mulva Bolognában fog újból megnyittatni.

Ez a bulla 1432. január 8-ikán Bázelben bemutattatván, a zsinat tagjai a konstanczi végzések alapján arra az álláspontra helyezkedtek, hogy egyetemes zsinat a pápa által föl nem oszlatható, és elhatározták, hogy tárgyalásaikat folytatni fogják.

Ebben a válságos pillanatban érkezett meg Bázelbe az esztergomi érseki tartomány küldötte, kit szerény egyházi állása daczára örömmel üdvözöltek a zsinati atyák, mert megjelenése azt a reménységet kelté föl, hogy Magyarország velök fog tartani. A február 15-dikén tartott ülésben minden nehézség nélkül fogadták őt be körükbe, a nélkül, hogy a főpapok elmaradását kifogásolták volna.[33]

A zsinat azon nyilatkozatához, hogy «hatalmát közvetlenül Istentől nyerte, minélfogva a hitre, a szakadás kiirtására és az egyház reformjára vonatkozó végzéseknek engedelmeskedni mindenki köteles»,[34] Miklós kanonok is hozzájárult.

Abban a vészteljes mérkőzésben, mely most megindult, Zsigmond a zsinat pártjára állott, és azon volt, hogy a pápát a zsinat elnapolásának visszavonására bírja. Az 1432. év február második felében hozzá követséget küldött, melynek tagjai voltak: Riesen-

bergi Svihovski János cseh főúr és két magyarországi egyházi férfiú, kik a királyi kanczelláriában működtek: Zólyomi Benedek székesfehérvári prépost, pápai protonotárius és a sziléziai származású Stock Miklós jogtudor, szabolcsi főesperes, királyi tanácsos.

Február 20-án indultak el Piacenzából — hol ekkor a király, a császári koronázás végett Rómába utazva, megállapodott — s márczius 14-ikén érkeztek az örök városba.[35]

Három nappal utóbb fogadtattak a pápa által. Ez alkalommal a székesfehérvári prépost rövid üdvözlő szavai után[36] Stock Miklós hosszú beszédben adta elő Zsigmond üzenetét:

A király köszönetét fejezi ki a pápától vett azon értesítésért, hogy őt a császári koronával fölékesíteni kész. Háláját tettekkel fogja bebizonyítani s az egyház védnökének tisztét híven be akarja tölteni. Nem világi nagyravágyás vezette őt Olaszországba, hanem az a vágy, hogy az eretnekség kiirtására, a kereszténység javára, az apostoli szék fölmagasztalására és Olaszország békességének helyreállítására működjék. A husziták ellen viselt háborúk Magyarország és a német birodalom erőforrásait kimerítették. Az összes keresztény államok közreműködésére van szükség, a mit csak a pápa biztosíthat. Készséggel fogadja a király a pápa közbenjárását a velenczei köztársasággal fönforgó viszályok kiegyenlítésére. A béke helyreállítását Velencze akadályozza azzal, hogy a magyar koronához tartozó területeket bitorolja. Elvárja, hogy a köztársaságot, ha a bitorolt területekről le nem mond, a szent-szék támogatásban nem fogja részesíteni. Az egyház javának és az apostoli szék érdekeinek szempontjából a bázeli zsinat működésének folytatását mellőzhetetlenül szükségesnek tekinti. Czáfolja azon okokat, a melyekkel az elnapolást a pápa igazolni igyekezett. Ő szentsége, ha a zsinat tárgyalásainak folytatását megengedi s a pártatlan, igazságos atya kötelességeit teljesíti: a király hódolatára és támogatására számíthat. Ellenkező esetben a király «a zsinathoz és a keresztények közösségéhez fog ragaszkodni; mert a hit és a római egyház romlását tétlenül nem szemlélheti».

A pápa az érdemleges választ akkorra igérte, a mikor a követségnek írásban benyujtandó előterjesztését a bíbornoki testülettel együtt alaposan megvitatta.

Ekkor fölszólalt a székesfehérvári prépost. Ő — úgymond — nem hallotta jól a pápa szavait, a melyekre tehát nem válaszolhat;

de a király nevében kérve-kéri ő szentségét, hogy mielőbb hatalmazza föl a zsinatot tárgyalásai folytatására.

A pápa újból fölszólította a követeket, hogy írásban nyujtsák be az előterjesztést és véget vetett az audientiának.[37]

Az érdemleges választ a pápa addig halogatta, míg követei, kiket időközben Zsigmondhoz küldött visszaérkeztek. Ezalatt a királyi udvarból több előkelő egyéniség jött Rómába, köztök: Gatalóczi Mátyás pécsi prépost, alkanczellár, gróf Frangepán István és Székesfehérvári András.[38]

Ezek mindannyian meghivattak az ünnepélyes audientiára ápril 24-ikére, a mikor a pápa élőszóval adta meg Zsigmond üzenetére a választ. Ebben fölemlítette, hogy a király a husszíták ellen nem fejtett ki elég erélyt, és Olaszországba vonulva elmulasztotta letenni a pápának a hűségesküt.

Azután megütközését fejezte ki a fölött, hogy a bázeli zsinatra vonatkozó királyi előterjesztés olyan nyilatkozatokat foglal magában, melyek «Jézus Krisztus evangéliumával, a szentírással, a szent kánonokkal és a világi törvényekkel ellentétben állanak.» De ezekért — úgymond — nem teszszük felelőssé ő felségét, ki ezekben a kérdésekben nem bir jártassággal, hanem jobban ért a háborúskodáshoz. Azután közli, hogy a bíbornokok hozzájárulásával közelebb Bázelbe előkelő főpapokat és tudósokat küld; ha ezek az eretnekség kiírtása és az erkölcsök javítása kérdéseiben, a zsinat tárgyalásainak folytatását szükségesnek látják, ehhez beleegyezését fogja adni. Örvendeni fog, ha sikerül Isten dicsőségére, a király javára az eretnekségeket kiírtani. A fejedelmek közt a békesség helyreállításáról nem szükséges gondoskodni; mert ez irányban ő már intézkedett.

«Ezekután fölkérjük a mi fiunkat, és ti is kérjétek föl őt, hogy ne avatkozzék abba, a mi nem tartozik hozzá, ne támaszszon nekünk és a római egyháznak zavarokat. Az ő föladata az, hogy a pápának s a római egyháznak engedelmeskedjék... Rólunk vagy a zsinatról rendelkezni nincs följogosítva; kötelessége végrehajtani azt, a mit mi vagy a zsinat határozunk, tiszteletben részesíteni a szent Péter székén ülő pápát, kardjával érvényt szerezni az eretnekek ellen hozott zsinati végzéseknek. Isten, ki a világ összes királyai fölött áll, meg fogja védelmezni egyházát és helytartóját, szent Péter apostol utódját. A mult időkben számosan találkoztak, kik Isten egyházát és helytartóját zaklatni nem átallották; Isten, a mikor

jónak látta, megalázta őket. Ezért kérjük ő felségét, s ti is kérjétek a mi nevünkben, hogy ne avatkozzék azokba, a mik nem tartoznak hozzá. Egyébiránt vigyétek meg neki üdvözletünket.»[39]

Ezen méltóságteljes beszéd meghallgatása után Benedek prépost szólalt föl. Uralkodóját a pápa szemrehányásai ellen megvédelmezendő, arra utalt, hogy a husszita eretnekség kiirtására a király mindent megtett, a mi hatalmában állott; a hűségeskűt pedig már Konstanczban letette.

Erre a jelenlevő bíbornokok egyike, Ardicino della Porta közbeszólt:

— Nem a római egyháznak tette le.

— Igen is annak — válaszolá a prépost.

Ellenben a bíbornok vitatta, hogy a római király, mikor Olaszország területére lép, a pápa irányában külön esküvel tartozik magát hűségre kötelezni.

A prépost nem hagyta magát elnémíttatni. Föntartotta azt az állítását, hogy a király ebben az ügyben megtette, a mit tenni tartozott; ha pedig ezenfelül netán még valamire kötelezve volna, azt is kész teljesíteni.

Majd szerényebb hangon folytatva beszédét, kijelenté, hogy nem szándékoznak olyat mondani, a mi a szentírással vagy a kánonokkal ellenkezik; de óhajtják, hogy ő szentsége világosan nyilatkoztassa ki, vajjon a zsinat föloszlatását vagy folytatását kívánja-e?

A pápa ekkor figyelmeztette őt, hogy erre a kérdésre már felelt. Egyébiránt ismételé, hogy Bázelbe küldendő követei a zsinattal megállapodásra fognak jutni aziránt, vajjon a zsinatot föloszlatni, elnapolni, folytatni vagy áthelyezni kelljen-e?

Benedek prépost arra kérte a pápát, hogy válaszát írásban közölje velök.

A pápa megjegyzé, hogy válasza tartalmát levélben megírja a királynak.

A prépost ennek daczára újból bírálni kezdé a pápai választ. De Eugén elhallgattatta azzal a nyilatkozattal:

— Nem azért vagyok itt, hogy veled vitatkozzam![40]

Jellemző, hogy Benedek prépost, a ki merészen szembeszállott a pápával, ugyanekkor folyamodást nyujtott be hozzá azért a kegyelemért, hogy haza térve székesfehérvári híveit pápai áldásban részeltethesse.[41]

A követek május közepén Pármában keresték föl Zsigmond királyt.[42]

Ezalatt azonban a bázeli zsinat olyan lépésre határozta el magát, mely a békés kiegyenlítést megnehezítette. April 29-ikén a pápát fölszólította, hogy elnapoló-bulláját vonja vissza és három hónap alatt a zsinaton jelenjék meg vagy meghatalmazottakat küldjön.[43]

Zsigmond ezt a végzést magáévá tette, sőt kihirdetését is elvállalta. Ezzel udvarának egy magyar tagját bízta meg. Május 20-ikán kiállított megbizólevelében a veszprémi egyházmegye területéről származó Iványi Fehér Miklóst[44] utasította, hogy Rómába menjen, az idéző-végzés példányait személyesen kézbesítse a pápának és a bíbornokoknak, ha pedig ez életveszélylyel járna, a bazilikák kapujára függeszsze ki, eljárásáról pedig közjegyzői okiratot állíttasson ki, a mely czélból Hradischi Mátyás közjegyzőt adta melléje.[45]

A megbizott június 6-ikán járt el tisztében; a szent Péter bazilika kapujára és az örök város több középületén kifüggesztette az idéző levél példányait.[46] Június 16-ikán Luccában Zsigmondnak, július 5-ikén Bázelben a zsinatnak tett eljárásáról jelentést.[47]

Noha az idézés kifüggesztésének ténye a nyilt hadüzenet jelentőségével birt: azt Zsigmond csak a pressio eszközének tekintette: a békés kiegyenlítésre czélzó igyekezetekkel nem hagyott föl.

Május utolsó napjaiban a fehérvári prépostot és Riesenbergi János lovagot visszaküldötte a pápához a végett, hogy nála az elnapoló-bulla visszavonása érdekében újabb kisérletet tegyenek.[48]

IV. Eugén most jelentékeny engedményekre szánta el magát. Június 26-ikán kelt bullájában beleegyezését adta ahhoz, hogy a bázeli zsinat, az eretnekség kiirtása, az egyház reformja és a keresztény fejedelmek kibékítése tárgyában, tanácskozásait folytathassa; azonban a javaslatoknak végzéssé emelését magának tartotta fönn.

Ez nem elégítette ki Zsigmondot, a ki azzal a kívánsággal állott elő, hogy a pápa a zsinati végzések megerősítésének jogát zsinati legátusaira ruházza. Hogy őt ennek teljesítésére rábírja, egymásután két követséget küldött hozzá, a melyekben Gelu Jakab embruni érsek, a churi püspök és Schlick Gáspár birodalmi alkanczellár mellett, Magyarországot Hedervári Lőrincz udvarnagy és László, a budai keresztesek monostorának főnöke képviselték.[49]

Időközben két bíbornok vezetése alatt szeptember második felében pápai követség érkezett a Sienában tartózkodó Zsigmond-

hoz, kit Rómába hívott meg, hogy ott személyesen tárgyaljon a pápával. A király a meghívást nem fogadta el, és a zsinatra vonatkozó vitás kérdések megoldását Sienában kívánta bevárni. Mindazáltal ugyanakkor a zsinatot a pápával szemben mérsékletre intette.[50]

A zsinaton ezen válságos időkben Magyarországot egyedül Miklós esztergomi kanonok képviselte, a ki az egyházi reform előkészítésére kiküldött bizottságba választatván, a tárgyalásokban tevékeny részt vett, s egyebek között a bíbornoki testületre vonatkozó szabályzat kidolgozásával bizatott meg.[51]

Azonban a magyarországi főpapok ilyetén képviseletével a zsinat nem volt megelégedve. Május 22-ikén fölhívta őket, hogy küldjenek maguk közől legalább egyet Bázelbe.[52]

Ez a fölszólítás eredménytelen maradt. A miből azt következtethetjük, hogy a zsinat által a pápa ellen megindított harczban a magyar főpapság nem volt hajlandó résztvenni. Ezt az álláspontját nem hagyta el akkor sem, a mikor a király is közbelépett, hogy a zsinat fölszólításának Magyarországban érvényt szerezzen.

Nyár elején ugyanis Zsigmond elrendelte, hogy Albeni Henrik pécsi és Kelemen győri püspökök mint a magyarországi egyházi rend képviselői menjenek a zsinatra, és költségeik az egyházi rend megadóztatása útján fedeztessenek.[53]

A két főpap kész volt az uralkodó parancsának meghódolni. Azonban maguk a király helytartói, az ország legelőkelőbb főpapjai és zászlósurai: az esztergomi érsek, az egri püspök, a nádor, az országbíró és a kincstartó, ellenszegültek. A pécsi és győri püspököknek a zsinatra való utazást, a magyarországi egyházaknak pedig az útiköltségekhez való hozzájárulást megtiltották.

Zsigmond erről értesülvén, őket október 8-ikán kemény megróvásban részesítette.

«Ha helyesebben és komolyabban megfontoltátok volna — írja nekik — hogy a bázeli szent zsinat a katholika hit föntartására és fölmagasztalására, az egész kereszténység, különösen pedig a törökök és eretnekek támadásaitól folytonosan zaklatott Magyarország békességének biztosítására mennyit tehet: a nevezett főpapokat a zsinaton való megjelenéstől, a papságot az útiköltségek javára való adózástól bizonyára nem tiltották volna el. Azt hiszszük, hogy titeket a lengyel király példája csábított el, a ki noha a kereszt-

séget fölvette és magát keresztténynek mondja, barbár erkölcseit és hajlamait megtartván, főpapjait a zsinaton való megjelenéstől visszatartotta, bebizonyítván ezzel, hogy a hit fölmagasztalásáért és a keresztény népek békességeért nem buzgólkodik. Mi ellenben a hivők egységétől sohasem szakadtunk el, hanem a szentegyház parancsainak mindig engedelmeskedtünk, s a míg élünk, engedelmeskedni fogunk. Ezért mindenképen akarjuk, hogy a nevezett főpapok azonnal a zsinatra menjenek, hűségteknek pedig a lehető legszigorúbban meghagyjuk, bírjátok őket rá, hogy minden egyebet félretéve haladéktalanul útra keljenek, s miután az útiköltségeket sajátjukból födözni képesek, a papság megadóztatását se várják be. Akarjuk, hogy ez mindenképen megtörténjék; tekintettel főképen arra, hogy a bázeli szent zsinat országunknak a törökök és eretnekek támadásaitól való megmentése ügyét is tárgyalni fogja.»[54]

Ezen erélyes hangon szóló királyi irat hatástalan maradt. A pécsi és győri püspökök nem mentek Bázelbe.

Hanem mielőtt a királyi rendelet Magyarországba eljutott volna, a pécsi püspök és testvére Albeni János zágrábi püspök, a magyarországi főpapok közül a király legbensőbb hivei, arra szánták el magukat, hogy együtt közös megbízottat küldenek a zsinatra. Választásuk Bachenstein János jogtudorra, zágrábi kanonokra esett, a ki október 10-ikén a zsinat előtt megbízólevelét bemutatván, kérte, hogy az okokat, melyekkel küldőik elmaradásukat igazolják, a zsinat fogadja el, őket az egyházi büntetésektől, melyeket eddigi elmaradásukért netán magukra vontak (ad cautelam), oldja föl.

A zsinat János kanonokot azonnal fölvette ugyan tagjai sorába, de megbízólevelét az igazoló okok megvizsgálása végett a zsinati ügyészhez tette át. Mivel pedig ez a jelentéstétellel késett, Bachenstein deczember 16-ikán megismételte a kérést, mire a zsinat a föloldozást a kívánt formában megadta.[55]

Az 1433-ik év elején a zsinat Konstantinápolyba követeket küldött, a kik hivatva voltak a császárt és a görög egyház főpapjait Bázelbe meghívni. Ezek egyúttal azt az utasítást kapták, hogy Magyarországon keresztül utazván, a főpapokat és «másokat, kik tettbenszóban hatalmasak», a zsinaton való megjelenésre bírni iparkodjanak. Eredményt nem értek el. Sőt Konstantinápolyból visszatértökben, Magyarországon rablók kezeibe kerültek, a kik őket kifosztották és személyükben is bántalmazták.[56]

HARMADIK FEJEZET.

Zsigmond Rómában. — A király és magyar kísérőinek supplicátiói. — A bázeli zsinat tárgyalásai. — A zengi püspök küldetése a pápához. — A szent-szék joghatósága Magyarországban. (1431—1437.)

Az a feszült viszony, a mely a zsinatra vonatkozó ellentétes magatartásból IV. Eugén és Zsigmond között keletkezett, a fegyveres összeütközés veszélyét rejtette méhében.

A pápa ugyanis a flórenczi köztársasággal szövetkezett, hogy szükség esetén Zsigmond ellenséges szándékait meghiúsítsa. Ily módon Zsigmond Sienában válságos helyzetbe jutott, és szükségesnek látta 1433. év elején több magyar urat fölhívni, hogy hadaikkal segítségére siessenek.[57]

Mikor pedig a pápa február 16-ikán kelt bullájában a zsinat tárgyalásainak folytatásához beleegyezését adta és az elnöki tiszt betöltésére négy bíbornokot küldött Bázelbe, Zsigmond örömmel ragadta meg ezt az alkalmat, hogy vele megegyezésre jusson és a császári koronázást lehetővé tegye.

Márczius 16-ikán Thallóczi Máté nándorfehérvári kapitányt — ki diplomácziai képességeit a milanói herczeggel és a velenczei köztársasággal folytatott tárgyalásokban már igazolta volt — Schlick Mátyás birodalmi alkanczellárral Rómába bocsátotta, teljes hatalommal ruházván föl őket az egyesség megkötésére.[58]

Viszont a pápában is megvolt a készség a viszály megszüntetésére. Igy a tárgyalások csakhamar szerencsés eredményre vezettek.

April 7-ikén a bíbornoki testület szine előtt a pápa kezeibe a királyi követek ünnepélyes módon esküt tettek, a melyben uralkodójuk nevében fogadják, hogy az egyháznak és a pápának oltalmára lesz s az eretnekség kiirtásán fog fáradozni, ellenben az egyház ellenségeivel szövetségre soha sem lép.

Másnap pedig a király római útjának és a császári koronázásnak részletei megállapíttattak.[59]

Zsigmond ezen eredményről értesülvén, azonnal útra kelt Sienából. Május 21-ikén tartotta 600 lovas és 300 gyalog élén bevonulását Rómába.[60]

Május 31-ikén, pünkösd vasárnapján, történt meg a szokott ünnepélyességek között a császári koronázás szent Péter bazilikájában.

Egy héttel utóbb ugyanott maga Zsigmond végezett egyházi szertartást. A kiséretéhez tartozó csanádmegyei Orostyai Péternek, ki a görög szakadár egyház híve volt, a keresztség szentségét adta föl.[61]

Kisérete — miként más alkalmakkor is, mikor a külföldön járt — túlnyomó részben magyarokból állott, kik szivesen hoztak áldozatokat, hogy uralkodójuk föllépésének fényét növeljék.

Ezek most fölhasználták a kedvező alkalmat, hogy maguk, családjuk tagjai, hozzátartozóik és a birtokaikon levő egyházak számára a pápától különféle kedvezéseket eszközöljenek ki. Erre maga Zsigmond buzdította őket, a pápánál kieszközölvén azt a kedvezést, mely szerint a magyarok részére a bullák díj nélkül állíttattak ki.[62]

A százat meghaladja azoknak száma, kik folyamodásokat nyujtottak be. Soraikban minden rangfokozat képviselve van, a főpapság kivételével; ugyanis érsek, püspök nem volt Zsigmond kiséretében.

Mindazonáltal alsóbb rendű egyházi méltóságok viselői nem hiányoztak. Ilyenek: Gatalóczi Mátyás pécsi prépost, kanczellár, Nempti György pécsi őrkanonok és Büki István veszprémi pap királyi főjegyzők, Tamás bosniai prépost, Belaui Miklós maróti prépost és Székesfehérvári András királyi káplánok. Hozzájuk még öt pap csatlakozik.

A világi méltóságok és udvari hivatalok birtokosai között a következők fordulnak elő: Gúthi Ország Mihál főkamarás, Sólyagi Sebestyén és Tamási László főajtóállók, Rozgonyi István és György (Simon fiai) pozsonyi főispánok, Rozgonyi István (László fia) fehérvári, győri és temesi főispán, Thallóczi Máté kevei főispán és nándorfehérvári kapitány, Ecseri László alkamarás, Csapi László királyi titkár, Enyedi János kanczelláriai jegyző, Szakácsi Tamás konyhamester, Szentmártoni Benedek kulcsár.

A főrendekhez tartoznak: Albeni Dávid, Bethlen Gergely,

Derencséni Pál, Fáncsi István, Garázda Balázs, Gersei János és Péter, Hedervári Lőrincz, Lendvai Pál, Marczali György, Imre, István, János, Várdai Miklós, kik mindannyian «báró» czímmel élnek.

A köznemes családokhoz tartozók között az Alapi, Ártánházi, Bátmonostori, Csáki, Csanádi, Csáni, Csupor, Dengelegi, Désházi, Kemény, Omori, Paksi, Rédei, Rohonczi, Sági, Sulyok, Székely, Szentlászlai, Zólyomi nevekkel találkozunk.[63]

Feltűnő, hogy hiányzik közülök Hunyadi János, a ki pedig ekkor már mint előkelő állású vitéz kisérte a királyt.[64]

A folyamodások tárgya rendszerint az volt, hogy szabadon választandó gyóntatótól bizonyos esetekben az általános föloldozást elnyerhessék; hogy bárhol, hordozható oltáron misét végeztethessenek, hogy ereklyéket vihessenek haza; hogy a birtokaikon vagy lakóhelyükön létező templomokban bizonyos napokon a gyónók bucsúkban részesüljenek.

Maga Zsigmond is több kérvénynyel járult a pápa elé. Az egyik a saját személyére vonatkozott. Ebben kéri, hogy egész életén át, az általa választandó gyóntató pap mindennemű bűnöktől, még az apostoli szék részére föntartott esetekben is, föloldozhassa, az egyházi büntetésektől, a fogadalmak és a bőjt megtartásától fölmenthesse; hogy interdictum alá vetett helyeken is hallgathasson misét, s ezt hordozható oltáron, ha szükség kívánja, hajnalhasadás előtt is végeztethesse.

Egy másik folyamodás általa tervezett egyházi alapítványokról szól. Fölhatalmazást kér, hogy a váczi püspökség területén a pálosok, Kőrösön pedig szent Klára szüzei számára kolostort alapíthasson; a szent Erzsébet tiszteletére Budán alapítandó kórháznak, a pécsváradi és pétervárad apátságok budai szőlleit, megfelelő kárpótlás mellett, átadhassa; a dömösi prépostságba pedig az olajfák hegyéről nevezett szerzetesrend tagjait helyezhesse be;[65] általán a külföldről bármilyen szerzeteseket hozhasson be, és a kolostorokon a szerzetesi szabályok megtartása fölött őrködhessék; végre hogy a saját temetkezése helyéül kiszemelt váradi székesegyházban egy vagy két javadalmas állást létesíthessen azokból a birtokokból, a melyeket korábban a váradi káptalannak adományozott volt.

Az általa alapított sárkányrend alapszabályaiban tervezett módosításokhoz szükségesnek látta a pápa jóváhagyását eszközölni ki. Ugyanis a szabályok a rend tagjait kötelezték, hogy minden pénteken gyászruhát viseljenek, s ha ezt elmulasztják, öt misét mon-

dassanak; továbbá valahányszor körükből egy meghal, mindnyájan a temetésen megjelenjenek, vagy ha akadályozva vannak, harmincz misét végeztessenek, új gyászruhát készíttessenek, s ezt, miután egy napig viselték, koldúsnak ajándékozzák. A király attól tartott, hogy a lovagok ezen kötelezettségek teljesítését könnyen elmulasztják, s így lelküket súlyos bűnökkel terhelik; ezért meg akart elégedni azzal, hogy a magyarországi rendtagok évenkint öt forintot az ó-budai Erzsébet-kórháznak fizessenek, a külföldiek pedig évenkint ugyanannyit, belátásuk szerint, szegények segélyezésére fordítsanak. E mellett a sárkány-rend tagjai részére, a mikor törökök, schismatikusok, eretnekek és hitetlenek ellen harczolnak, ugyanazon bucsúkat kérte, a melyek a keresztes hadjáratok idején a szentföld fölszabadításáért harczolóknak adattak.

Hasonlóképen bucsúk adományozásáért folyamodott az ó-budai prépostság temploma számára Szentháromság ünnepén, a mikor az ereklyék köztiszteletre tétetnek ki; a székesfehérvári templom számára szent István ünnepén, a mikor a szent király és Imre herczeg ereklyéi mutattatnak; a váradi székesegyháznak szent László ünnepén, a szent király ereklyéinek kitétele alkalmával; végre a győri székesegyháznak Úr napján, a mikor Krisztus szent vérének néhány cseppjit tisztelik az egybegyült hivők.[66]

Míg ekként vallásos érzelmeinek sugallatai kielégítést kerestek: az egyházi és a politikai helyzet nagy kérdései iránt a pápával beható tárgyalásokat folytatott.

Ezeknek legelső eredménye az a fegyverszünet volt, a mit június 4-ikén a velenczei köztársasággal, a tényleges birtokviszonyok alapján, öt esztendőre kötött. Az okiratban kiemeli, hogy ő szentsége a pápa kérésére, buzdítására és barátságos közbenjárására tette ezt.[67]

A bázeli zsinat ügyében is megállapodás jött létre. Zsigmond június 4-ikén kelt levelében a zsinatot a pápa jóindulata felől biztosította.[68]

Mivel pedig a zsinat az engedékenység terére lépni vonakodott és a pápától kinevezett bíbornok-legátusokat el nem fogadta: a császár azzal a szándékkal távozott augusztus közepén az örök városból, hogy személyesen Bázelbe megy.

Azt a rendeletét, a mely szerint a győri és pécsi püspököknek a zsinatra kellett volna mennie, elejtette, vagy legalább nem sürgette végrehajtását. A magyar főpapok ezután sem mutattak hajlan-

dóságot a zsinaton való megjelenésre. Mindazáltal az esztergomi káptalan küldött oda megbízottat, Temesvári Miklós éneklő kanonok személyében, a ki szeptember 25-ikén vétetett föl a zsinat tagjai közé.

Zsigmond október 11-ikén érkezett Bázelbe, hol császári méltóságának megfelelő ünnepélyességgel fogadtatott. Több hónapon át fáradozott azon, hogy a küzdő feleket kibékítse. Végre 1434. april 26-ikán a pápától rendelt bíbornokok elfoglalhatták a zsinaton az elnöki széket. Mire Zsigmond május közepén elutazott.[69]

Az ő bázeli időzése alatt a zsinat, a zágrábi káptalan azon kérését terjesztette neki elő, hogy bizonyos peres ügyének eldöntését a király a világi bíróságtól elvonván, egyik magyarországi főpapra bizza. Viszont a császár is fordult egy kéréssel a zsinathoz a szent Ferencz-rend bosniai tartományának érdekében, a végből, hogy ezen tartomány kolostorainak régi kiváltsága, a mely szerint általok választott külön helynök (vicarius) kormányzása alatt állanak, megerősítést nyerjen.[70]

A zsinat Cesarini bíbornok-legátust megbízta, hogy a szent Ferencz-rend néhány tekintélyes tagjának meghallgatása után belátása szerint rendelkezzék. Mire april 30-ikán a zsinat neve alatt a kiváltságot megerősítő bulla kiállíttatott,[71] a melyet azonban a rend generálisa és a szigorú fegyelem érdekeit oltalmazó rendtagok helytelenítettek.[72]

Egyébiránt míg Zsigmond Bázelben időzött, a környezetében levő magyarországi egyházi méltóságok a zsinat kebelébe nem vétették föl magukat. Ekkor és távozása után is mindvégig csak a három kanonok vett abban részt Magyarország részéről. Bachenstein János, ki — mint láttuk — két püspök megbízólevelével jött, soká csak a zágrábinak képviselője gyanánt tekintetett; ellenben a pécsi püspök 1434. július 15-ikén fölszólíttatott, hogy augusztus végéig személyesen jelenjék meg, vagy külön megbízottat küldjön; mert ellenkező esetben a kánoni eljárás megindíttatik ellene. Mindazáltal deczember 10-ikén a zsinat megnyugodott benne, hogy őt is Bachenstein képviselje.[73]

Bachenstein mindinkább előtérbe lépett a zsinati tárgyalásokban, különösen a bizottságokban, a melyekben gyakran az előadói tisztet viselte; így a pápaválasztás szabályainak kidolgozása alkalmával a határozatok egy része az ő javaslatai alapján fogadtatott el.

Érdekes, hogy egy alkalommal fölolvastatván Iakab arogoniai

király levele, a melyben magát Magyarország királyának czímezte, ez ellen Bachenstein «mint a magyar király hűséges alattvalója» óvást emelt.[74]

Oly nagy volt tekintélye, hogy mikor 1435 tavaszán a zsinat az egyházi reform ügyében hozott végzéseinek bemutatása végett a pápához két követet küldött, ő volt az egyik, míg társul Mainage Máté párisi tanár rendeltetett melléje.

Flórenczben IV. Eugén udvaránál kitüntető fogadtatásban részesültek. Ünnepélyes alkalmakkor a királyi követeket és az érsekeket megelőzték.

A június 24-iki audientia alkalmával Mainage arra kérte föl a pápát: járuljon hozzá a zsinat határozatához, mely szerint a görögök az unió iránt megindítandó tárgyalások végett Bázelbe hivassanak meg és utiköltségeik födözésére adományok gyüjtése végett bucsúk hirdettessenek.

Utána Bachenstein János az egyetemes zsinat tekintélyéről tartott beszédet. Fejtegette, hogy a konstanczi végzések értelmében a hitczikkelyekre, a szakadás megszüntetésére és az egyház reformjára vonatkozó ügyekben az egyházi zsinatnak a pápa is engedelmeskedni köteles. Ezért fölkérte, hogy a zsinati végzésekkel ellenkező rendeleteit vonja vissza. Különösen az egyházi állások betöltése alkalmával a bullák kiállításáért járó díjak (az annáták) eltörléséről hozott végzést ajánlja figyelmébe, utalván azokra a károkra, a melyek a hívek lelki üdvösségére származnak, ha a javadalmasok, kik az annáták lefizetésére képtelenek, hivatalukat el nem foglalhatják. Egyébiránt kijelentette, hogy a zsinat gondoskodni fog arról, hogy ezen jövedelem megvonásáért a pápát és a bíbornokokat kárpótolja. Végül kifogást emelt az ellen, hogy a zsinatnak peres ügyekben hozott itéleteit a pápa megsemmisítette.

IV. Eugén augusztus 12-ikén, titkára által aláírt rövid iratban azt a választ adta, hogy a szakadás kiirtásán, a görögök unióján, az erkölcsök javításán és a keresztény népek kibékítésén mindig buzgón fáradozott; a zsinat előterjesztését illetőleg pedig, a bíbornokok meghallgatása után, elhatározását saját legátusai által fogja közölni.

Ezzel a követek nem voltak megelégedve. Azt kívánták, hogy a pápai válasz bullába foglaltassék. Ez a kívánságuk teljesült.[75]

Kevéssel utóbb (1435 szeptember első felében) Zsigmond király követei jelentek meg a pápai udvarnál: Dominis János zengi püspök és a genuai származású Cigala János.

Ugyanis a mióta a pápa Magyarország és a velenczei köztársaság között fegyverszünetet hozott létre, a két állam között állandó szövetség megkötése iránt folytak tárgyalások, a melyeknek éle Visconti Fülöp milanói fejedelem ellen irányult, a ki a szent-szék és a köztársaság államához tartozó területeket tartott elfoglalva és a német birodalom iránt való kötelezettségeinek sem felelt meg. Zsigmond fölkérte a pápát, hogy lépjen ő is a szövetségbe.[76]

Cigala november közepe táján visszament Magyarországba, míg a püspök a pápai udvarnál maradt még egy egész éven át.[77]

Azonban a következő év tavaszán a pápa a milanói herczeggel kibékült s ezzel lehetetlenné vált csatlakozása a szövetséghez.[78]

Az 1435-ik év nagy részét Zsigmond Magyarországban töltvén, a bázeli zsinattal folytatott tárgyalásainak több ízben hazánk szolgált színhelyül; itt keresték föl őt a pápa, a zsinat és a husszita cseh rendek követei.

Az 1435. év január 23-án indult útnak Bázelből a császárhoz egy zsinati küldöttség, melynek tagjai voltak: Filibert coutances-i püspök, Palomár János zsinati ügyhallgató, Berruer toursi dékán, Tilman coblenzi prépost és Ebersdorfer Tamás bécsi egyetemi tanár. Útközben hosszabb ideig időztek Bécsben s márczius 19-ikén érkeztek Pozsonyba, hol Zsigmond ekkor udvarát tartotta. A magyar urak és a velenczei követek eléjök mentek és kisérték szállásukra. A császár, az esztergomi érsek és három magyar püspök kiséretében, fölkeresvén őket, azt az óhajtását fejezte ki, hogy az udvaránál levő cseh követek által előterjesztett pontokat azonnal vegyék tárgyalás alá és intézzék el. Azonban ők utasításaikra utaltak, melyek értelmében csak Csehországban a rendek gyűlésén bocsátkozhattak tárgyalásokba.

Zsigmond ebben megnyugodott s a megállapodást maga közölte a csehek követeivel, kijelentvén, hogy ő a zsinat határozataihoz alkalmazkodik.

A legátusok, miután az esztergomi érsekkel, az egri, győri, veszprémi és zengi püspökökkel értekeztek, már másnap visszatértek Bécsbe.[79]

Az év tavaszán a király Agmándi Péter erdélyi kanonokot küldötte a pápához Flórenczbe.[80] A bázeli zsinaton pedig az október 7-ikén tartott ülésben mint császári követek megjelentek: a zengi püspök és Stock Miklós ó-budai prépost, kik ezután a pápánál is

jártak,[81] a honnan csakhamar visszatérvén, az év végén már Zsigmond oldala mellett voltak Székesfehérvárt. Itt újból megjelentek a zsinat küldöttei.

Azt kívánták a császártól, hogy mind ő maga, mind veje, Albert osztrák herczeg, okiratokban biztosítsák a zsinatot a felől, hogy a hitet és az egyházi fegyelmet illető ügyekbe nem avatkoznak; a csehek pedig a két szín alatti áldozáson kívül egyéb kérdésekben az egyház egyetemes gyakorlatától el nem térnek.

Zsigmond a zengi püspök által tudomásukra hozta, hogy ilyen okiratot, mely a cseheknek tett igéreteivel ellenkezik, nem állíthat ki, legfölebb általánosságban kötelezheti magát arra, hogy a csehekkel megállapítandó egyességet «igaz értelme szerint» fogja végrehajtatni. A legátusok ragaszkodtak kívánságukhoz. A császárral és kanczellárjával folytatott értekezleteikben heves nyilatkozatok voltak hallhatók.

Végre január 8-ikán megegyezés jött létre. A császár élőszóval megigérte, hogy «a hitet és az egyházi fegyelmet illető ügyekbe nem fog avatkozni», a miről Albert herczeg, az esztergomi érsek és Schlick császári kanczellár írásbeli bizonyítványt állítottak ki. Egyúttal kijelentette a császár, hogy a csehországi rendekkel, a vallási ügyek rendezése végett, az országgyűlést ápril végén tartja meg.

Másnap a zsinat küldöttei előtt megjelentek a magyar főpapok és világi urak, s a cseh országgyűlésnek későre kitűzését azzal mentegették, hogy az országnak a törökök ellen való megoltalmazása sürgős intézkedéseket követel.

Mire ezt a választ kapták:

«A zsinat ezt a dicső országot nem kevésbbé szereti, mint Csehországot; óhajtja, hogy ez a két királyság, melyet egy uralkodó kormányoz és oltalmaz, egy országnak tekintse magát».[82]

E közben megjelent Székesfehérvárt Traversari Ambrus, a kamalduli szerzet főnöke, mint a pápa követe. Hivatva volt a császárt rábírni, hogy pártfogását a zsinattól vonja meg, az annátákra vonatkozó végzéstől jóváhagyását tagadja meg, a zsinatnak Bázelből egy más városba áthelyezéséhez járuljon hozzá.

Deczember 26-ikán fényes gyülekezet színe előtt fogadtatván, ékes üdvözlőbeszédet tartott a császárhoz, kit vallásos buzgóságáért magasztalásokkal halmozott el, a pápa szeretete és jóakarata felől biztosított.

Titkos audientiában adta elő azután küldetésének czélját. Mér-

séklettel szólott. Egyik levelében írja, hogy a pápa érdekeit a zsinat gyalázása nélkül oltalmazta.

A császár kijelentette válaszában, hogy a pápa érdekében kész mindent megtenni és elszenvedni; egyelőre a zsinattal, noha működése az ő várakozásainak sem felel meg, nem szakíthat, de azon lesz, hogy mielőbb föloszlattassék és így a vallási béke helyreállíttassék.

A bucsúlátogatás alkalmával fölszólította a követet, hogy Bécsbe menet Budán állapodjék meg és tekintse meg az általa épített királyi palotát.

Traversari megfelelt ezen fölszólításnak; és a nyert benyomásokról beszámolt magának a királynak, a kit a látottak túlzó magasztalásával lekötelezhetni vélt. Azt írja, hogy egész életében «szebb és nagyszerűbb látvány nem tárult föl szemei előtt» s hogy «terjedelmesebb épület a világon egy sincs». Ellenben hitelt adhatunk neki, a mikor említi, hogy «végigjárva az oszlopos folyosókon a csodálatos kilátásban gyönyörködött, és a kertek szépségei élvezettel töltötték el».

1436. január második felében távozott Magyarországból.[83]

Zsigmond ekkor azzal a gondolattal kezdett foglalkozni, hogy a zsinatnak Budára való áthelyezését fogja kieszközölni, és késznek nyilatkozott a görögöket, kik az egyházi unió ügyének tárgyalására érkezendők voltak, saját költségén szállíttatni oda.

Hogy azoknak aggodalmait, kik Magyarország fővárosát nagy gyülekezet befogadására alkalmatlannak vélték, eloszlassa, a zsinat elé statisztikai kimutatást terjesztett, a melyből megtudjuk, hogy Budán 967 ház állott 3027 lakószobával és 4705 ló számára istállókkal.[84]

Ez ügyben 1437 elején a zengi püspököt küldötte újból a pápához.[85]

Azonban IV. Eugén ragaszkodott ahhoz a fölfogásához, hogy mind az egyház reformjára vonatkozó, mind a görögökkel tárgyalandó ügyek az ő személyes közreműködése nélkül nem intézhetők el, ő pedig Olaszországból nem távozhatik.

A Zsigmondhoz visszatérő zengi püspök útján panaszt emelt a zsinaton császári megbízott gyanánt működő lübecki püspök ellenséges magatartása miatt, a kinek visszahivását és épen a zengi püspökkel helyettesítését kérte.[86]

Zsigmond a zsinatnál sem ért czélt. A május 7-ikén tartott

ülésben a többség abban állapodott meg, hogy a zsinat Bázelben folytassa tanácskozásait, ha pedig itt a görögök megjelenni vonakodnak, Avignonba vagy Savója egyik városába helyeztessék át. Ez ellen a pápához ragaszkodó kisebbség óvást emelt és a zsinatnak Florenczben vagy Udinében folytatását határozta el.

A pápa a kisebbség végzéseit erősítette meg. Ezzel újból föl-idézte maga ellen a többség haragját. A július 31-iki ülésben a zsinat színe elé idéztetett meg.[87]

Zsigmond az év őszén a zengi püspököt visszaküldötte a pápához, hogy a békés kiegyenlítésre kisérletet tegyen. Ugyanekkor általa a pápát békebíróul kérte föl a lengyel királylyal fönforgó viszály megszüntetésére, és a törökök ellen tervezett nagy hadjárathoz támogatását kérte ki.[88]

Választ már nem kaphatott. 1437 deczember 9-ikén meghalt.

* * *

Sem az a feszült, majd ellenséges viszony, melybe IV. Eugén pápa az 1432. év folyamán Zsigmonddal jutott, sem az a benső kapcsolat, mely a császári koronázás idején közöttük megalakult: a szentszék állását a magyarországi egyház irányában nem módosította.

IV. Eugén a pápai joghatóságot olyan módon és kiterjedésben gyakorolta, mint elődje. Erről a hozzá benyujtott folyamodások és az általa kibocsátott bullák hosszú sorozata tanúskodik. Néhány érdekes eset kiemelésére kell szorítkoznunk.

1431 nyarán Borbála királyné néhány magyarországi pap részére jövőben megüresedő kanonokságok várományosságát biztosítandó, a pápához fordult, a ki biztosította a felől, hogy mindent készséggel tesz meg, «a miben neki kedveskedhetik»; mindazáltal kérelmét teljesítvén, nyiltan hangoztatja, hogy apostoli hatalmából származó kegyben részesíti, és a római udvar gyakorlatát föntartja.[89]

Kevéssel utóbb maga Zsigmond folyamodik, hogy bizalmas tanácsosa, Stock Miklós szabolcsi főesperesnek a pápa a boroszlói prépostságot adományozza. Ezt elnyervén, Stock kéri, hogy a prépostság mellett a főesperességet is megtarthassa; a pápa csak öt esztendőre engedi meg a két javadalom együttes birtoklását. Később Stock az ó-budai prépostságot nyervén el, a pápától kieszközli az engedélyt, hogy mellette a boroszlóit is megtarthassa; de a főesperességről le kellett mondania.[90]

Zsigmond az 1435. év őszén a zágrábi püspökségre Thallóczi Máté bán rokonát, Curzolai Ábelt, noha még a páduai egyetemen tanult, kívánta emelni. Ez iránt a pápához írt levelében általános kifejezéssel «egyházi javadalomra» ajánlotta az ifjú főurat, a részletes előterjesztést élőszóval tette követe, a zengi püspök.[91] A pápa határozottan tagadólag válaszolt.[92] A király a püspökséget önkényesen adományozni nem merte és üresedésben hagyta. Élete végén hasonlóképen betöltetlenül hagyta a csanádi, knini és váczi püspökségeket; kétségkívül azért, mert nem számíthatott jelöltjeinek elfogadására.

Néhány évvel utóbb Thallóczi Frankó és Péter a pápához bemutatott előterjesztésükben elmondják, hogy ők és testvérük Máté a király parancsára érsekségeket, püspökségeket, apátságokat, főesperességeket, kolostorokat és plébániákat elfoglaltak, jövedelmeiket behajtották s a király szükségleteire fordították.[93] Az ekképen magukra vont egyházi büntetésektől fölmentésért folyamodván, ezzel elismerik, hogy a királyi rendeleteket törvénytelenekneknek tekintették.

Zsigmond halála után ennek politikáját IV. Eugén azzal a nyilatkozattal bélyegezte meg, hogy az ő uralkodása alatt a magyarországi egyházak állapota rosszabb volt, mint a zsidóké a fáraók igája alatt.[94]

Önkényének áldozatai közé tartozott Buondelmonte (másként De Montebonis) János, kit rokona, a hatalmas Scolari Fülöp (Ozorai Pipó) bán segített 1426-ban a kalocsai érseki székre. Hat éven át zavartalanul kormányozta egyházmegyéjét. Az 1433. év elején az a hír érkezett florenczi rokonaihoz, hogy fogságba került. Testvére, Simon, a florenczi köztársaság kormányának úgy adta elő ezt az eseményt, hogy mivel a florenczi köztársaság Zsigmond király ellen a pápával szövetkezett, az érsek veszélyesnek tartván helyzetét Magyarországban, kincseivel, házi népével együtt Olaszországba készült visszatérni s útközben elfogatott.

A pápához pedig az a jelentés jött, hogy gróf Czilli Hermann és fia, Frigyes (Zsigmond ipja és sógora) az érseket önkényesen fogták el.

Vajjon ezen két előadás a tényeknek teljesen megfelelt-e? biztosan el nem dönthetjük. Zsigmond királynak ebben az ügyben tanusított magatartásából azt lehetne következtetnünk, hogy az érsek nagy okok miatt vonta magára az ő és híveinek neheztelését.

A florenczi köztársaság kormánya Orsini bíbornokot kérte föl, hogy a pápa közbelépése által az érsek kiszabadítását, méltóságába visszahelyezését és elrablott kincseinek visszaadását eszközölje ki.[95] Ezen lépés sikerére biztosan vélt számíthatni, mivel Zsigmond király ekkor Rómában tartózkodott és a pápa szövetségeseivel immár kibékült.

Nem merülhet föl kétség aziránt, hogy IV. Eugén fölhívta volt a császárt az érsek személyében az egyházon ejtett sérelem orvoslására; azonban czélt nem ért.

Buondelmonte fogságban maradt; a Czilli grófok egyik várában őríztetett.[96] A pápa ismételten írt Zsigmondnak;[97] s miután levelei hatástalanok maradtak, 1435 tavaszán Máté coroni püspököt bízta meg, hogy a Czilli grófokkal közvetlenül tárgyalásokat indítson meg, őket, a mennyiben hat hónap lefolyása alatt az érseket szabadon bocsátják és kincseit visszaadják, a bűnrészesekkel együtt, az egyházi kiközösítéstől, a melyet magukra vontak, oldozza föl.

A tárgyalások a grófokkal nem mentek oly simán és gyorsan mint Rómában remélhették. Jóval a hathónapi határidő letelte után, 1436 elején, szükségesnek mutatkozott ujabb félesztendőt engedni a hatalmas főuraknak, hogy magukat a fogoly szabadonbocsátására elszánják.[98]

Ez a félesztendő szintén eltelt, a nélkül, hogy az érsek börtönének ajtai megnyiltak volna.

Pedig találkoztak lelkes férfiak, kik ügyét fölkarolták. Ezek közé tartozott Arany István nógrádi főispán, ki érdekében Zsigmond királynál fáradozott.[99] Egy Gergely nevű magyarországi szent Ferencz-rendű szerzetes pedig Czilli Frigyesre hatott s miután tőle azt a nyilatkozatot nyerte, hogy bizonyos föltételek alatt az érseket szabadon bocsátja: 1436 végén a Bolognában tartózkodó pápához jött, majd tőle ajánlólevelekkel ellátva visszatért Magyarországba.[100]

Igyekezetei ekkor sikerre vezettek. János érsek visszanyerte szabadságát és kalocsai székét is.[101] Az 1437. év első felében Zsigmond prágai udvaránál találkozunk vele.[102]

NEGYEDIK FEJEZET.

IV. Eugen magatartása Zsigmond halála után. — Albert király viszonya a pápához és a bázeli zsinathoz. — Márkai szent Jakab működése Magyarországban. (1437—1439.)

ZSIGMOND halálának hire, mely 1437 deczember vége felé érkezett Bolognába, IV. Eugén pápát arra késztette, hogy a bázeli zsinattal tárgyalásait megszakítsa és annak Ferrarába áthelyezésére határozza el magát.[103]

Együttal azon volt, hogy Albert osztrák herczeget, kire Zsigmond öröksége várakozott, megnyerje. Követet küldött hozzá. Az utasítás, a melyet ennek részére kidolgoztatott, teljes világosságot vet politikájára.

Albrechtnek ahhoz, hogy a római királyi méltóságot elnyerje és Csehországot birtokába vegye, föltétlenül fölajánlotta támogatását. De a magyarországi trón betöltése tekintetében tartózkodó állást foglalt el. Ugyanis a pápai udvarnál fölmerült az a kérdés, vajjon oly esetben, a mikor a magyar király fiörökös nélkül hal el, a szent-széket nem illeti-e meg szerződés, szokás vagy kiváltság alapján az utód kinevezésének joga? A követ hivatva volt óvatosan tudakozódni, s a mennyiben a szent-széknek ilyen joga kimutatható, annak érvényesítését megkisérleni. Ellenkező esetben a pápa kész volt elismerni azt, a kit a magyar rendek megválasztanak, akár Albrechtre, akár Ulászló lengyel királyra essék a választás.

A követnek csak oda kellett irányozni igyekezetét, hogy a választás egyértelmüleg történjék és trónvillongások iszonyaitól meg legyen kimélve az ország.

Ha az új király, vagy a trónüresedés esetén, az ország a törökök ellen hadjáratot indítana, a követ utasítva volt, hogy a hadsereg számára bucsúkat hirdessen és mindent megtegyen, a mit «a kereszténység java és a szent-szék becsülete követel, még vérének

ontásától se riadjon vissza». Továbbá oda kellett hatnia, hogy az ország «azokban, a mik az egyházat illetik, a szent-székkel tartson,» és Magyarországban az egyház abba az állapotba helyeztessék vissza, melyben Nagy Lajos uralkodása alatt volt, névszerint a papság azon terhektől, a melyeket Zsigmond rótt rá, megszabadíttassék. Továbbá a pápa azt óhajtotta, hogy keresztény hatalmak között a békesség megszilárdítása érdekében, Albert herczeg, akár megválasztatik magyar királylyá, akár nem, leányát Ulászlónak adja nőül.

A követ hivatva volt arra, hogy a pápa eljárását a bázeli zsinat irányában és áthelyezését Ferrarába, az ország színe előtt igazolja, és kieszközölje, hogy a megválasztandó király a bázeli gyülekezetet meghódolásra intse, — és néhány főpapot küldjön a ferrarai zsinatra, mely a kereszténységnek a törökök ellen megoltalmazása érdekében üdvös határozatokat fog hozni.[104]

A követ, a kinek számára ez az utasítás készült, nem indíttatott útnak.

A pápa megváltoztatta szándékát és a követi tisztet a zengi püspökre bízta, a ki ekkor udvaránál — mint láttuk — Zsigmond megbízásából tartózkodott.

1438 január 11-ikén állította ki részére az útlevelet, a melyben általánosságban jelezi, hogy őt «a saját és a római egyház fontos ügyeiben, 33 lovastól kisérve, a világ különböző részeibe küldi».[105]

Két nappal utóbb hozzá intézett iratában kiemeli, hogy Magyarországba és némely más országokba, ezek lakóinak békessége és jóléte érdekében fog menni, és valahányszor a király vagy az ország rendei a törökök ellen háborút viselnek, a szokott kedvezmények biztosításával keresztes hadjáratot kell hirdetnie.[106]

Mielőtt a zengi püspök a pápai udvarból távozhatott, Albert herczeg Székesfehérvárt Magyarország királyává koronáztatott.

Az ő egyházpolitikai álláspontja mindig azonos volt azzal, a melyet Zsigmond elfoglalt; sőt az utolsó hónapokban, mikor a pápa és a zsinat között újból nyilt szakadásra került a dolog, inkább az utóbbihoz hajolt.

Igy történt, hogy már január legelső napjaiban Bázelbe küldötte De Eycke János jogtudort, a ki január 25-ikén a zsinat színe előtt urának megkoronáztatásáról jelentést tett, támogatását igérte; viszont személye és országai számára a zsinat áldását kérte.

Mire a zsinat megbízásából a gurki püspök a követet ünnepélyes áldásban részesítette.[107]

Két nappal előbb a zsinat IV. Eugén pápát joghatóságának gyakorlásában fölfüggesztette.

Ezt a lépést Albert király, a keresztény uralkodók legnagyobb részével egyetértve, nem helyeselte; s noha a zsinattól nem fordult el, IV. Eugént ezentúl is elismerte törvényes pápának.

Ugyanakkor, mikor követe a bázeli zsinat áldását fogadta, egy másik megbízottja Ferrarában benyujtotta a pápának a királyi folyamodást Curzolai Ábel zágrábi püspökké kinevezése érdekében. Mivel pedig a pápa most sem volt hajlandó az ifjú egyetemi tanulót főpapi székre emelni, Albert két hónap eltelte után egyik udvari embere által küldött levélben megújította kérelmét, arra utalván, hogy uralkodása kezdetén ezen ügyre nagy súlyt kell fektetnie. A pápa ekkor Barbo Lajos trevizoi püspököt bízta meg, hogy a Páduában tartózkodó Curzolai Abelt idézze maga elé. A vizsgálat eredményéről a jelentés kedvezően hangzott, s a pápa május 13-ikán Ábelt a zágrábi püspökség administrátorává nevezte ki.[108]

Ezalatt Albert ápril 18-ikán római királylyá választatván meg, fölmagasztaltatásáról értesítette a zsinatot, s elődjéneka zsinat tagjai biztonsága érdekében tett intézkedéseit, megújította. Egyúttal Vischel György követe által a vett áldásért köszönetet mondott, és szolgálatait fölajánlotta a zsinatnak.[109]

De egyházi javadalmak betöltése ügyében ezentúl is IV. Eugénhez intézte előterjesztéseit.

Az 1438. év őszén Csehországból küldött ilyet Ferrarába. Előadja, hogy a kérésére kinevezett zágrábi administrátor elfoglalván székét, hivatása betöltésére alkalmatlannak bizonyult s mind a papság, mind a világi hívek ellenséges érzületét vontá magára, minek következtében az ő elmozdítását s helyébe Zólyomi Benedek fehérvári prépostnak a zágrábi püspökségre, Büki István küküllei főesperesnek és királyi főjegyzőnek pedig a fehérvári prépostságra előléptetését kérte.

A pápa — noha érdeke Albert iránt figyelmet és előzékenységet javasolt — lelkiismerete sugallatát követte a kényes ügyben.

Válaszában a királyt értesíti, hogy levelét mind maga, mind a bíbornokok megütközéssel olvasták. Csodálkozik a gyors és meglepő változáson. Attól tart, hogy Ábel letételével a király, az egyház és az apostoli szék becsülete sérelmet szenvedne. Ezért csak az ügy alapos megvizsgálása után dönthet. Istent hívja tanúbizony-

ságul, hogy egyedül az egyház java lebeg szemei előtt. A király tehát ne adjon lelkében gyanúnak helyet.[110]

A király megnyugodott. Ábel nem mozdíttatott el.

Kevéssel utóbb azonban a pápa alkalmat talált a király kegyeltjeit kielégíteni. A megüresedett győri püspökségre Zólyomi Benedeket és a fehérvári prépostságra Büki Istvánt emelte.[111]

Sajátságos eset fordult elő az egri püspökség betöltésénél. A pápa Wenczelt, az esztergomi szent Tamás-káptalan prépostját, a ki az udvari kanczelláriában előkelő állást foglalt el — noha csak a kisebb egyházi rendeket vette volt föl, — 1439. márczius 9-ikén egri püspökké nevezte ki; de már június 5-ikén «bizonyos észszerű okok miatt» a kinevezést megsemmisítette, és Szécs Dénest — kit csak imént ápril 28-ikán nevezett ki nyitrai püspökké — helyezte át Egerbe.[112]

Időközben Albert király 1438 őszén öt tagból álló követséget bízott meg képviseletével a bázeli zsinaton.[113] Az elődje alatt meghonosult gyakorlattól eltérően, magyart nem alkalmazott.

Ezek a követek Bázelből a pápához mentek, ki az ő közléseikből azt a reménységet merítette, hogy Albertet bizonyos föltételek alatt a neutralitás álláspontjáról eltéríteni és a bázeli zsinat elleni föllépésre bírni sikerülhet. E végből Fabrianói János mestert küldötte hozzá Morvaországba.

A pápai követ szíves fogadtatásban részesült ugyan, de kedvezőtlen választ kapott. Albert ragaszkodott a közbenjáró és békebíró szerepéhez, a siker érdekében a neutralitás megóvását mellőzhetetlennek itélte; viszont azonban a törökök ellen a pápától segítséget kért.

IV. Eugén ekkor figyelmeztette a királyt, hogy az egyház belső békéjének helyreállítása előtt a török ellen sikerrel föllépni nem lehetséges; míg az egyházat belső lázadás emészti, külső diadalokra nem számíthatni.[114]

Ugyanakkor azon volt, hogy Albertet a lengyel királylyal kibékítse. Attól tartván, hogy a zengi püspököt mint Albert alattvalóját és «legkedvesebb tanácsosát» a lengyel udvarban bizalmatlansággal fogadnák,[115] a német birodalmi gyűlésre küldött legátusait, Albergati Miklós bíbornokot és Tagliacozzoi János tarenti érseket utasította, hogy ezen irányban járjanak el.[116]

Azonban mielőtt ezek megérkeztek,[117] a zengi püspök 1439. február 10-ikén a két uralkodó között fegyverszünetet hozott létre.

Az erről kiállított oklevél szövegében figyelemreméltó az, hogy a legátus állapítja meg «ő szentsége a pápa és a szent-szék hatalmából» a fegyverszünet föltételeit, ezek megtartását ő rendeli el.

A két uralkodó biztosai pedig ehhez azt a nyilatkozatot csatolják, hogy «a tisztelendő legátus úr, jobban mondva a pápa úr és az apostoli szék intelmeinek engedelmeskedni óhajtván, a fegyverszünetre és az összejövetelre vonatkozó rendelkezéseket elfogadják».[118]

Ellenben a bázeli zsinat követéről, András burgosi püspökről, ki szintén részt vett a tárgyalásokban, említés nem történt.

A pápa értesülvén arról, hogy legátusa mindkét fél háláját érdemelte ki eljárásával, az örök béke tárgyalásánál is őt rendelte képviselőjéül, úgy hogy a körülmények követeléséhez képest egyedül vagy a tarenti érsekkel együtt járjon el.[119]

Albert király pedig május 3-ikán biztosai számára kiállított megbízólevelében kiemeli, hogy a béketárgyalásokkal a pápa és a bázeli zsinat legátusai rendelkezéseinek kíván eleget tenni.[120]

Az összejövetel Lublón tartatott meg, a hol a zengi püspök és a tarenti érsek jelentek meg; azonban itt a fegyverszünet meghosszabbítása után a tárgyalások befejezése újabb összejövetelre halasztatott, a mely — Albert király török hadjárata maitt — nem jött létre.[121]

A bázeli zsinat 1439. június 25-ikén IV. Eugén letételét mondotta ki. Ezen végzés megalkotásában csak két püspök, de mintegy háromszáz tudor és más egyházi férfiú vett részt. Köztük volt Bachenstein János, a zágrábi kanonok.[122] Azt, vajjon a két esztergomi kanonok ekkor még Bázelben tartózkodott-e, tudomásunk nincs. Albert király augusztus 10-ikén a zsinathoz intézett levelében óvást emelt ezen végzés ellen, és fölhívta a zsinatot, hogy új pápa választásától tartózkodjék.[123]

A zsinat nem hallgatott rá. Október hó folyamán megtette készületeit a pápaválasztásra, melyet a négy nemzet mindegyikéből választott nyolcz szavazóra bízott. A megválasztott képviselők között magyart nem találunk. November 5-ikén Amadé savojai herczeg választatott meg.

Ezt Albert már nem élte meg. Október 27-ikén elragadta a halál.

* * *

Zsigmond király utolsó éveiben és Albert rövid uralkodása alatt Magyarország és melléktartományai területén mint IV. Eugén

pápa és a bázeli zsinat megbízottja a szentek sorában fényeskedő rendkívüli egyéniség jelent meg. Ez Jakab Ferencz-rendű szerzetes volt, ki születési helyétől, a Montebrandonei és a tartománytól, a melyben ez fekszik, a Márkai (de Marchia) nevet kölcsönözte.

Mint szegény földmíves gyermeke látott napvilágot; egyik paprokona gondoskodásából iskolákat látogatott, a perugiai egyetemen jogtudori fokozatot nyert, majd a közpályára lépve, Florenczben mint bíró hivataloskodott; de csakhamar abban, a mit neki a világ nyujthatott, nem talált kielégítést; attól a vágytól vezettetve, hogy egészen a maga és mások lelki üdvösségének szentelje életét, a szent Ferencz rendjébe lépett, a hol nagy mesterek, köztük Sienai szent Bernardin, avatták a hittudományokba és fejlesztették magas tökélyre szónoki képességeit.

V. Márton pápától 1426-ban az Olaszország némely részeiben elterjedett eretnekek, majd a csehországi husszitàk megtérítését kapta föladatul. Működését kiterjesztette Lengyelországra és a német birodalomra; sőt apostoli buzgósága elvezette Dániába és Norvégiába.

Egyházi beszédei mindenütt mély, megrendítő hatást gyakoroltak. A kath. hitigazságokat az eretnek tanok ellen oltalmazva, érveinek súlyával meggyőzte hallgatóit; mikor pedig az erkölcsök romlottsága ellen küzdve, az örök kárhozat iszonyait és a mennyország boldogságát élénk színekkel ecsetelte, a bűnbánat érzéseit és a javulásra való eltökélést keltette föl.

Azokhoz a kivételes egyéniségekhez tartozott, kik hatni tudnak olyan hallgatóságra is, mely nyelvöket nem érti. A lelkesedés tüze, melyet szavai és átszellemült alakja kisugároztak, mintegy villanyos áramlat forrása vala. Mikor a tömegek közepett szószékén térdreborulva, karjait szétterjesztve, Istenhez irányozta imádságait: minden szem könyekkel telt meg, minden szív megmozdult.

Nagy hírben álló eretnek tanítókkal és zsidó rabbinusokkal folytatott nyilvános vitákban kivívott diadalai, látnoki és csodatevő hatalom tényeinek hosszú sorozata hozzájárultak ahhoz, hogy mindenütt mint az ég küldöttjét fogadják és fáradozását gazdag sikerek jutalmazzák.[123]

1432 tavaszán a szent Ferencz-rend egyetemes főnökének megbízása Bosniába vezette, a hol a kolostorokban fölbomlott szerzetesi fegyelem helyreállításán kellett munkálkodnia.[125]

Itt II. Tvrtko István király, noha maga nem volt a katholikus

egyház híve, nagy tisztelettel fogadta; de csakhamar az ő szigorú, kíméletlen eljárásával elégületlen szerzetesek pártjára állott és fölszólította Jakabot, hogy «ujításoktól tartózkodjék, az elődeitől megállapított rendelkezéseket tartsa fönn».

Jakab atya ekképen akadályozva látván magát föladatai megoldásában, elégületlenül elhagyta az országot [126] és Olaszországba tért vissza rendfőnökéhez.

Két esztendő mulva Bosnia állandó működési tér gyanánt jelöltetett ki neki. A rendfőnök a bosniai rendtartományba helynökévé (vicarius) nevezte ki, a pápa pedig és a bázeli zsinat az «inquisitor haereticae previtatis» hatóságával ruházta föl, vagyis az eretnekség kiírtásával bízta meg Bosnyák-, Rácz- és Oláhországok területén.[127]

Ezen minőségében is a szerzetesi fegyelemnek a bosnyákországi kolostorokban való visszaállítását tekintette legelső föladatául, a melynek megoldásával újból magára vonta Tvrtkó király neheztelését.[128]

Azután a szomszéd magyarországi részekben elterjedett husszíták megtérítésére vállalkozott. Ezen munkásságában találta őt 1435 végén Zsigmond király levele, melylyel sürgetőleg udvarába hívta abban a reménységben, hogy a csehországi husszita-rendek küldöttségével megindítandó tárgyalásokban az ő közreműködése jelentékeny eredményeket fog biztosítani.[129]

Jakab atya Székesfehérvárt részt vett az értekezletekben, melyeket a husszita-rendekkel a pápa és a bázeli zsinat követei folytattak.[130] Itt találkozott a bosniai királylyal, a ki kétségkívül az ő megkeresésére állította ki azt az okiratot, a melyben a szent Ferencz-rend tagjait fölhatalmazza, hogy országában «Isten igéjét és a római szentegyház igazságait hirdethessék, a lakosokat megkeresztelhessék és a római egyház hitére téríthessék».[131]

Mindamellett Jakab atya ezentúl is Magyarország határai között szentelte buzgóságát a hittérítés ügyének, a mihez néhány hónappal utóbb formaszerű megbízást kapott a pápától.[132]

Az ország keleti és déli részei: Erdély és a váradi egyházmegye, a kalocsai érsekség, a pécsi, csanádi, bosniai és szerémi püspökségek területén fejtette ki tevékenységét; prédikált, a szentségeket kiszolgáltatta, a papokat lelkipásztori hivatásuk buzgó betöltésére serkentette; az egyháziak és világiak irányában, a kik neki ellenszegültek, a hatóságokat és földesurakat erőszakos eszközök

alkalmazására bírta; többeket, kik megtértek, de azután újból elpártolván, «az eretnekségbe visszaestek», máglyán végeztetett ki.

Az eredményekről, a melyeket elért, az esztergomi érsek, a váradi és szerémi püspökök, úgyszintén a titeli káptalan magasztaló kifejezésekkel szólottak a pápához intézett jelentéseikben.

«Miután az országnak több részét már bejárta» — olvassuk az egyikben — «néhány rendtársával a kalocsai és bácsi egyesült egyházmegyékbe jött. Az eretnekek végtelen sokaságából több papot és világit elfogatott; önkéntes vallomásaikból kiderítette, hogy erdőkben, pinczékben, malmokban, barlangokban és földalatti üregekben az oltáriszentséget megszentségtelenítették, átkozott rejtekhelyeikbe Krisztus vérét bőrtömlőkben hordozták... A katholika hittel ellenkező tévtanoknak jött nyomára, melyeket Isten igéjének hirdetésével és más alkalmas eszközökkel kiírtott, hirdetőiket méltó büntetésekkel sujtván, megtörte. Igy most már az egész egyházmegye az ördög kötelékeiből kibontakozott. Nehogy pedig újból tért foglaljon az eretnekség, a városokban és falvakban alkalmas felügyelőket rendelt. Ha Jakab atya útján Szentséged ilyen gyorsan és üdvösen nem intézkedik, az eretnekek, mint az ő vallomásaikból kitünt, fegyvert fogván, a főpapokat a papsággal együtt fölkonczolták s azután csehországi hitsorsosaik példájára féktelenségüket tovább űzték volna. Ezért esedezünk, hogy Szentséged a gonoszok bűneit és a jók érdemeit igazságosan mérlegelve, Jakab atyát dicsőséges szolgálataiért kegyeiben részesítse.»[133]

Előkelő világi urak, mint Garai László, Maróti László és Tamási László okiratokat állítottak ki, a melyekben Jakab atya sikeres munkásságáról bizonyságot tettek.[134]

Azonban az 1437. évi nyár elején a pécsi egyházmegye déli részeiben megjelenvén Jakab atya, itt a papság részéről ellenséges fogadtatásban részesült. Találkoztak, a kik szembeszállottak vele s azt állították, hogy követi hatósága az ő területükre nem terjed ki. Mások azt a vádat emelték ellene, hogy ő hirdet eretnek tanokat. Sőt Bácsi Simon pécsi kanonok és főesperes, egészen illetéktelenül, egyházi átokkal sujtotta és itéletét Illokon kihirdetteté.[135]

Jakab atya panaszával a pápához fordult, ki Zsigmond király pártfogásába ajánlotta őt.[136] Ez értesülvén, hogy a főesperest vakmerő föllépésére a püspök és a káptalan tagjai bátorították föl, kemény rendeletet bocsátott hozzájuk.

«Kedvetlenül vettünk tudomást arról» — úgymond — «hogy

ti Isten félelmét mellőzve, lelki üdvösségtekkel nem törődve, az igaz hit növekedését és áldásainak elterjedését nem óhajtva, sőt javát és hasznát erőtökhöz képest csorbítva, Márkai Jakab frátert..., ki mind a pápától, mind tőlünk vett parancs és megbízás alapján, egész Magyarországnak az igazság útját jelöli meg, egyúttal az egyházi rend tekintélyét csökkentő kihágásaitokat és vétkeiteket, a szent atyák tanítása nyomán, szeretetteljesen megrótta: körötökből és egyházmegyétek területéről elűztétek, a hit hirdetésétől, az eretnekség és az erkölcstelenség nyomozásától eltiltottátok. Ezzel a pápa úron és a mi személyünkön súlyos sérelmet ejtettetek. Mivel pedig mi Jakab atyát... mindenképen támogatni kívánjuk..., szigorúan és határozottan parancsoljuk, hogy őt tiszteletteljesen fogadjátok vissza, és engedjétek meg neki, hogy eddig dicséretesen betöltött hivatalában eljárhasson. A mennyiben legsúlyosabb haragunkat és kemény büntetésünket el akarjátok magatoktól hárítani, máskép cselekedni ne merészeljetek.»[137]

Ennek a rendeletnek nem volt meg a várt hatása. Jakab atya az év végén személyesen megjelent a Bolognában tartózkodó pápa színe előtt, hogy pártfogását kikérje.

IV. Eugén ekkor bullát állított ki, a melynek erejénél fogva Jakab atyát, kinek tevékenységét magasztalásokkal halmozza el, Magyarországba és a szomszéd tartományokba visszaküldi.[138]

Ezen bulla egy példányát megküldötte a pécsi püspöknek azzal az utasítással, hogy azt egyházmegyéje területén hirdettesse ki. A püspök engedelmeskedett, és első sorban Illokon rendelte el a kihirdetést.[139]

Ezzel azonban Jakab atya a rajta ejtett sérelmet nem látta orvosoltnak. Elégtételt Erzsébet királynénál, ki férjének Ausztriában tartózkódása alatt az ország kormányát vezette, keresett. Tőle a kalocsai érsekhez parancs ment, hogy a kiközösítési okiratot hiteles másolatban szerezze be, az esztergomi érsek pedig megbízást kapott, hogy Simon főesperes ellen a törvényes eljárást indítsa meg.[140]

Mindazáltal az ügy barátságos úton nyert elintézést. Május 11-ikén Jakab atya és Simon főesperes megjelentek Esztergomban a primás előtt. Az utóbbi bűnbánólag bevallotta, hogy súlyos bűntényt követett el és bocsánatért esedezett. Az inquisitor kijelentette, hogy szivesen megbocsát, és testvéri csókkal pecsételte meg a kibékülést. Az érsek pedig a történtekről a pécsi püspököt értesítvén, meghagyta neki, hirdettesse ki egyházmegyéje összes tem-

plomaiban, hogy Jakab atya mindig hűségesen járt el hivatalában.[141]

Engesztelékeny lelkülete és hatalmas pártfogói Jakabot nem bírták ujabb megaláztatásoktól megmenteni. Ugyanazon év (1438) második felében elkeseredve távozott ő Olaszországba, hol mindenekelőtt rendfőnökét kereste föl. A pápa erről értesülvén, megütközését fejezvén ki a fölött, hogy engedélye nélkül Magyarországot elhagyta, udvarához szólította.[142] Mikor pedig előtte megjelent, rábírta őt, hogy még egyszer visszatérjen Magyarországba. Számára kikérte a király pártfogását, a kit figyelmeztetett, hogy ha azok közül, kik Jakab atyának nehézségeket támasztanak, egy-kettőt megfékez, a többit a büntetéstől való félelem le fogja fegyverezni; egyúttal kiemelte, hogy az eretnekség kiírtása után a király az ország lakói részéről készségesebb engedelmességre számíthat.[143]

Jakab atya engedelmeskedett. A Szerémség területén újból hozzáfogott az eretnekek térítéséhez és üldözéséhez, a makacsok és visszaesettek irányában ismét kérlelhetetlen keménységgel járt el. Kamenicz mezővárosban papokat és világiakat fogságba vetett és halálra itélt. Egy alkalommal három elitélt a vesztőhelyen karóhoz volt már kötve és a tűzhalált várta, mikor egy szabómester kivont karddal a bírót megszalasztván, őket megmentette, s miután sokan csatlakoztak hozzá, a börtön ajtaját feltörte és egy papot, ki ott elzárva volt, kiszabadította.[144]

Jakab atya ekkor a szabómester ellen fordult. Személyesen ült törvényt fölötte s miután a tanúkat kihallgatta, jószágvesztésre itélte őt.

Azonban a kalocsai érsek fölmentette és ártatlannak nyilvánította.

Jakab atya ebben nem nyugodott meg. Panaszt tett a királynál, a ki az érseket megrovásban részesítette azért, mert «fölmentette azt, ki az ország körül nagy érdemekkel biró és dicső hírnévnek örvendő férfiút elitélt».

Ekkor — augusztus végén — az ország legelőkelőbb zászlósurai — élükön a nádor, az országbíró, a horvát bán — szintén elégtételt szolgáltattak Jakab atyának. Közösen okiratot bocsátottak ki, melyben elismeréssel emlékeznek meg az ő buzgó fáradozásairól, arról a sok jóról, a mit Isten igéjét hirdetve, a husszita eretnekséget és egyéb tévtanokat s bűnöket kiírtva, az országnak tett. Mivel pedig találkoznak, kik az általa elitélt egyéneket ártatlanoknak nyilvánítják, őt

ellenben rágalmazzák, hivatala teljesítésében akadályozzák; kinyilatkoztatják, hogy eljárását helyeslik és megparancsolják, hogy őt és rendeleteinek végrehajtóit gyalázni és zaklatni senki se merje».[145]

Albert királynak néhány nappal utóbb bekövetkezett halála után, a trónüresedés idején, Jakab atya nem bízott benne, hogy az országnagyok szavának elég súlya lesz, és elhagyta az országot,[146] a hova csak tizenkét év mulva tért ismét vissza.

ÖTÖDIK FEJEZET.

IV. Eugen magatartása Albert király halála után. — Magyarország állása az ellenpápával szemközt. — Cesarini Julián bíbornok küldetése Magyarországba. — Béketárgyalások I. Ulászló és Erzsébet királyné között. (1439—1442.)

ALBERT király halála után, IV. Eugén pápa nem várta be az új király megválasztatását; több intézkedést tett, a melyek hivatva voltak Magyarország ragaszkodását az ő személyéhez szorosabbá tenni és a bázeli zsinat ellenpápájának, V. Felixnek, pártja gyarapítására irányuló igyekezeteit meghiusítani.

Az 1439-ik év október 18-ikán tartott consistóriumban tizenkét új bíbornokot nevezvén ki, egy magyar főpapot is földiszített a bíborral. Az esztergomi érsekség üresedésben levén, nem az olasz származású kalocsai érsekre, hanem a főrangú magyar családból származó egri püspökre, Szécsi Dénesre esett választása.

Kevéssel utóbb, 1440 február 15-ikén, Szécsit az ország prímási székére emelte, az egri püspökségre Rozgonyi Simon veszprémi püspököt; a veszprémire pedig legátusát Dominis János zengi püspököt helyezte át.[147] Ugyanakkor az érseki palliumnak az esztergomi érsek részére átadásával Kaposi Bálint pálos szerzetest, a szent Péter-bazilika magyar gyóntatóját bízta meg;[148] kétségkívül azért is, hogy ez az ország állapotáról hiteles értesítéseket hozzon.

Az esztergomi érsek és az egri püspök kineveztetése Erzsébet özvegy királyné udvaránál kedvező fogadtatásra talált. Szécsi és Rozgonyi az ő bizalmas híveihez tartoztak. Azonban a zengi püspök áthelyezését a pápa már május 9-ikén visszavonta és Gatalóczi Mátyás váczi püspököt helyezte át Veszprémbe, Agmandi Péter esztergomi prépostot pedig váczi püspökké nevezte ki.[149]

Nem foroghat fönn kétség aziránt, hogy ezen rendelkezéseivel Erzsébet kéréseinek felelt meg.

A királyné ezen állásfoglalása a pápai legátussal szemközt magyarázatát abban találja, hogy a zengi püspök Ulászló lengyel királynak a magyar trónra meghivatása érdekében buzgón működött, és vezére volt annak az országos küldöttségnek, mely az 1440. január havában Lengyelországba ment, hol Ulászló királylyal a választási föltételek iránt megegyezésre jutott; míg Erzsébet királyné az ő időközben született fiúgyermeke részére kívánta a koronát biztosítani.[150]

A legátus ezen magatartása daczára a pápa még akkor is, mikor Ulászló a trón elfoglalása végett Magyarországba jött, Erzsébetet tekintette a magyar korona jogos képviselőjének. 1440. július 29-ikén az ő és rokonai, a Czilli grófok kérésére Zólyomi Benedeket a győri püspökségről Zágrábba helyezte át.[151]

Ulászló király, a mint július 19-ikén Székesfehérvárott megkoronáztatott, pártfeleivel együtt mindent megtett, hogy Eugén pápát megnyerje. Az országgyűlés ünnepélyes nyilatkozattal foglalt mellette állást, elrendelvén, hogy az ellenpápa és a bázeli zsinat pártján álló egyházi férfiak javadalmuktól megfosztassanak. Az ellenpápa megválasztásából származható bonyodalmak megelőzése érdekében, azt a végzést alkotta, hogy «a pápától, a zsinattól, vagy megbízottaiktól származó iratokat, akár javadalmi, akár büntető vagy peres ügyeket illetnek, a király és utódai engedélye nélkül behozni; azok alapján bármilyen javadalomba behelyezkedni, vagy bárkit perbe fogni senki se merészeljen».[152]

A pápai legátus szolgálataiért érzett hálájukat a király és a rendek azzal róttak le, hogy a zágrábi püspökségre áthelyeztetéseért folyamodtak.

Ezen alkalommal levelében a király hódolatáról és engedelmességéről biztosította a pápát.

IV. Eugén a válaszban Ulászlónak megválasztatása alkalmából szerencsekívánatait fejezte ki, de egyúttal azt az óhajtását is, hogy az Erzsébet pártjával fönnforgó viszály békés elintézést nyerjen, mert ettől az országnak a törökök ellen megoltalmazása föltételeztetik.

Legátusának a zágrábi püspökségre áthelyeztetéséhez hozzájárulni nem volt hajlandó; mert, mint levelében megírta, attól fél, hogy nagy botrányt okozna, ha visszavonná Zólyomi kinevezését, a mire tekintetbe véve a zágrábi káptalan egyhangú választását és a hatalmas egyénektől eredő ajánlásokat, a zágrábi egyház érdeke kényszerítette. Jóakaratának bebizonyításául arra az engedményre határozta el

magát, hogy Zólyomi kinevezési bullájának kibocsátását elhalasztja, a míg elhatározásának és a király óhajtásának megegyeztetésére alkalmas módot fog találni.[153]

Ezt csakhamar föltalálni vélte, mikor kevéssel utóbb a váradi püspökség megüresedett, a melyre 1440. deczember 2-ikán a zengi püspököt áthelyezte.[154]

Ezzel nem elégítette ki Ulászlót, ki Dominist örömmel látta ugyan a váradi széken, de Zólyomit zágrábi püspöknek elismerni állhatatosan vonakodott; sőt oly tényre határozta el magát, a mely az egyház feje iránt tartozó hódolattal és az ország törvényeivel egyaránt ellentétben állott. A pápa jelöltjével szemközt maga nevezett ki zágrábi püspököt, és pedig Kottrer Pál osztrák kanczellár személyében olyat, a ki külföldi származású volt, e mellett az ellenpápa híveihez tartozott s tőle eszközölte ki a megerősítést.[155]

Mindazonáltal ezen ténynyel Ulászlónak nem volt szándéka IV. Eugéntől való elpártolását jelezni.

Az 1441-ik év tavasza elején egyik lengyel káplánját küldötte hozzá Florenczbe.

A levélben, melynek átadásával megbízta, abból indult ki, hogy atyjának, a katholika vallás buzgó terjesztőjének nyomaiba kívánván lépni, minden alkalommal hatalmát a szent-szék érdekeinek előmozdítására használta föl s ezentúl is így fog eljárni; a maga és országa engedelmességét a szent-szék iránt azzal fogja bebizonyítani, hogy a legátus utasításait híven fogja követni. Egyúttal azonban fájdalmasan kiemelte, hogy a magyar trón elfoglalása tárgyában a pápa tőle kedvezéseit megvonta, a miről tettei és iratai tanúskodnak. Panaszolja, hogy a pápa Zólyomi kineveztetéséhez ragaszkodván, vonakodik áthelyezni Zágrábba Dominist, a kit még magasabb egyházi méltóságra (a bíbornokságra) is óhajtana fölmagasztaltatni. Ezzel kapcsolatban fölkéri a pápát, hogy jövőben, mielőtt a magyarországi főpapi székek betöltése iránt rendelkeznék, az ő előterjesztéseit várja be. Végre azt a reménységét nyilvánítja, hogy sikerülni fog Erzsébet királynéval egyességre lépnie.

A pápa, 1441. május 25-ikén kelt válaszában, örömmel veszi tudomásul a király vallásos buzgóságának és a szent-székhez való ragaszkodásának nyilatkozatait; hálát ád Istennek, a ki nem engedte, hogy a bázeli zsinat őt elcsábítsa. Azon föltevését, hogy magyar királylyá megválasztatását ő nem látja szivesen, alaptalannak nyilvánítja. Utal azon szolgálatokra, a miket ő atyjának és neki tett. Ha

netán üdvözlő iratának kifejezései nem elégítették' ki, erről ő nem tehet. A zengi püspöknek Váradra áthelyezésével az volt szándéka, hogy neki és a főuraknak kedves dolgot cselekedjék. Tekintettel érdemeire és a király ajánlására, reméli, hogy még magasabb polczra emelheti. Ezentúl a főpapi székek betöltésénél mindent el fog kerülni, a mi a királyra kellemetlen hatást gyakorolhat; az előmozdítandó személyekre nézve ezentúl előterjesztéseit bevárja, mind az ő óhajtásait, mind az ország egységének és nyugalmának érdekeit, a mennyiben Isten engedi, tekintetbe fogja venni; viszont remélí, hogy a király csak olyanokat fog ajánlani, a kiket az erkölcsök tisztasága, tudományos műveltség és vallásos buzgóság főpapi állás elfoglalására méltókká tesz. Hőn óhajtja, hogy a király az ország egységének helyreállítására czélzó igyekezeteivel czélt érjen, mire nézve közbenjárását és közreműködését fölajánlja.[156]

Jóakaratát bebizonyítandó, a pápa ugyanekkor kedvezőleg intézte el Ulászló királynak három udvari embere javára bemutatott folyamodását; Zrednai Vitéz János országos főjegyzőt, zágrábi őrkanonokot, Brusiczei János királyi titkárt, egri főesperest és a a király lengyel káplánját fölhatalmazta, hogy mindegyik még egy más egyházi javadalmat fogadhasson el.[157]

A pápai levél és Tamás káplán jelentései megnyugtatták Ulászlót, a ki ekkor IV. Eugénhez való ragaszkodásáról az ellenpápa híveire megállapított büntetések végrehajtásával tett tanúságot.

Bachensteini János zágrábi főesperest, ki — mint láttuk — a bázeli zsinaton vezérszerepet vitt és V. Felixhez csatlakozott, úgyszintén a németországi származású Vilmos pécsi kanonokot, a ki szintén ehhez a párthoz tartozott, javadalmaiktól megfosztotta.[158]

***

Mikor Ulászló és Erzsébet között az egyesség létrehozására irányuló kisérletek meghiusulván, háborúra került a dolog, Murad török császár fölhasználta ezt a kedvező alkalmat arra, hogy Magyarország egyik legjelentékenyebb végvárát, Nándorfehérvárt ostrom alá vegye. Kisérletét Thallóczi János vránai perjel vitézsége meghiúsította ugyan; de a belső viszályok az ország ellenállási képességét mindinkább csökkentették.

Ekkor közbelépett IV. Eugén pápa. Az 1442-ik év márczius elején Cesarini Julián bíbornokot mint teljhatalmú követét (legatus de latere) küldötte Magyarországba.

A szent-szék diplomatái között, kik a törökök részéről Európát fenyegető veszély elhárításában közreműködtek, föladatát egyik sem teljesítette önzetlenebb lelkesedéssel, de egyúttal szerencsétlenebb eredménynyel, mint Cesarini Julián bíbornok.

Munkában és küzdelmekben gazdag élet jutott neki osztályrészül.

Elszegényedett római patricius család sarja, nélkülözések közepett végezte tanulmányait Perugia, Bologna és Pádua iskoláiban. Leczkéket adva kereste kenyerét. Fáradhatatlan szorgalom jeles tehetségekkel szövetkezett egyéniségében. Alig hogy a jogtudori fokozatot elnyerte, a páduai egyetemen tanszéket foglalt el. De hivatása a gyakorlati élet terére vonzotta őt. 1421 tavaszán, huszonhárom éves korában Castiglionei Branda bíbornokhoz, ki mint pápai legátus Németországba ment, hogy a császárt a husszíták kiírtására késztesse, csatlakozott, és így a pápai udvar szolgálatába lépett.

Három évet töltött a legátus oldala mellett, bejárta vele egész Németországot és több ízben megfordult Magyarországban is, Zsigmond udvaránál.[159] Főnökét, hivatalos működésének befejezése után, Rómába kisérte. Itt az apostoli kamaránál előkelő állásban alkalmaztatott és csakhamar grossettói püspökké neveztetett ki. De a helyett, hogy egyházmegyéje kormányzását átvenné, fontos diplomácziai küldetésekre alkalmaztatott. Francziaországban és Angliában az egyház jogait az uralkodók önkénye ellen kelle oltalmaznia. Erélyesen, de egyúttal mérséklettel és ildomosan lépett föl. Elért sikereinek jutalmául, már 1426-ban a bíbornoki testületbe vétetett föl.

Az 1431-ik év első napján — mint láttuk — a husszíták ellen keresztes hadjárat létesítése érdekében mint pápai legátus Németországba küldetett. A legszélesebb hatalomkörrel ruháztatott föl. Hatósága Magyarországra is kiterjedett.[160] Néhány nappal utóbb pedig egy még fontosabb megbízást kapott: a Bázelbe összehivott egyetemes zsinat vezetését kellett átvennie.

Julián meglepően gyors emelkedése az egyházi méltóságok rangfokozatain és az egyház feje részéről irányában kivételes módon nyilatkozó bizodalom: rendkívüli egyéniségében találja magyarázatát. Minden kellék meg volt benne, hogy a népek sorsának intézésére és az egyház életkérdéseinek megoldására iránytadó befolyást gyakoroljon.

Nemes alakjával, szép és szellemes arczvonásaival szokatlan varázst gyakorolt mindazokra, a kikkel érintkezett. Míg a világ hatalmasaival szemben magatartása tiszteletet parancsoló vala; alsóbbrendűekkel igénytelen és kedélyes tudott lenni. Derült és elmés volt a társaságban; de a mikor lakásába vonult vissza, durva szőrruhát öltött és szüntelen sanyargatással fékezte meg az érzékiség hatalmát. Minden éjszaka elhagyta ágyát, kápolnájába ment, hogy ott végezze imádságait; minden reggel, meggyónt. Erkölcseinek példás tisztaságáról csodálattal eltelve emlékeznek meg azon kortársai is, kik megszokták, hogy az egyházi férfiakat kíméletlen kritika tárgyává tegyék. Ilyen volt a florenczi Poggio Bracciolini, korának egyik leghiresebb humanistája, kivel Julián baráti viszonyt és sűrű levelezést tartott fönn, de a kinek erkölcstelen életét és frivol életnézeteit szüntelenül korholta, hogy eltévedt barátját a helyes útra vezesse.

Ilyen intő szózatra Poggio egy alkalommal a következőképen válaszolt: «Elismerem, hogy előtted, a legjobb és legszentebb férfiú előtt, az is, a mi mások előtt csekélységnek látszik, szükségképen a legsúlyosabb bűn gyanánt tünik föl. Téged Isten megáldott az ismeretek minden ágában kitünő tudományossággal, jeles erényekkel, minden bűntől visszaborzadó természettel, tiszta és egyszerű lélekkel, melyhez a testhez való kapcsolaton kívül, földi elem nem tapad. Mikor saját erényeid és irántam táplált jóindulatod sugallatára vádolsz, intesz és korholsz, javulásomon fáradozol: a tökéletes ember és az igaz barát kötelességét teljesíted».[161]

Julián e szerint azoknak hosszú sorában foglal helyet, a kiknek lelkében a classicai kor alkotásainak cultusa a keresztény hit szilárdságát nem ingatta meg, a keresztény erkölcsök tisztaságát nem homályosította el.

Julián bíbornok 1431. márczius 4-ikén Nürnbergbe érkezvén, a Zsigmond császár elnöklete alatt tanácskozó német fejedelmeknek kijelentette, hogy az egybegyüjtendő keresztes hadat személyesen fogja vezérelni. A következő hónapokban bejárta a Rajna vidékét, lelkesítve a híveket, hogy az egyház ellenségei leküzdésére fegyvert fogjanak. Mindenfelől nagyszámú csapatok gyülekeztek a meghatározott táborhelyekre. A birodalmi és keresztes sereg kilenczvenezer gyalog és negyvenezer lovas katonából állott. Három hadtestre oszlott; az elsőt Julián és a szász herczeg, a másodikat a brandenburgi őrgróf, a harmadikat a bajor herczeg vezérelték.

Mikor Csehországba nyomultak, ellenállásra nem találtak. De augusztus 14-én, Pilsen közelében a csehek hatalmas serege állott velök szemközt. Ennek vad harczi lármája rémülettel töltötte el a keresztes eket, kik az összecsapást be sem várván, futásnak eredtek és magukkal sodorták a rendes hadtesteket is.

Julián néhány ezer emberrel kisérletet tett az ellenállásra; de ez nem sikerülhetett; sőt ő maga nagy veszélyben forgott, mert a keresztesek, kik a kudarczért őt tették felelőssé, életére törtek. Álruhában kellett menekülnie. Fájdalommal és keserűséggel lelkében, tért vissza Nürnbergbe, a honnan Bázelbe sietett a zsinatra.[162]

A katasztrófa, melynek tanúja volt, azt a meggyőződést érlelte meg benne, hogy a csehek irányában fegyver hatalmával czélt érni nem lehet; hogy tehát engedmények árán kell az egyházi szakadás megszüntetését keresni. A milyen hévvel munkálkodott ekkorig a háború létesítésén, olyan önmegtagadással fáradozott ettől fogva a kiegyenlítés előkészítésén. A zsinatot rábírta, hogy szeretetteljes iratban a hussziták vezérférfiait Bázelbe meghívta.

Mikor tehát (1431 végén) a pápától azt a rendeletet kapta, hogy a zsinatot napolja el; az egyház javáért lángoló buzgalmától késztetve, figyelmeztette a pápát a vészteljes következményekre, melyeket a parancs végrehajtása maga után vonna. «Talán erőteljesebben beszéltem» — ezek nevezetes iratának zárósorai — «mint engedelmes fiúhoz illik. De mikor a ház ég, még a rabszolgának is joga van lármát ütni és urát, tilalma daczára, álmából fölriasztani».

A pápa engedett és a zsinat folytatta munkálkodását. Mikor 1433 elején a csehek küldöttei Bázelben megjelentek, Julián megható beszéddel üdvözölte őket. Egyikkel, a hires Prokoppal szivélyes viszonyba lépett és nemes előzékenysége lebilincselte a zord férfiút. Ennek következtében a tárgyalások a két fél közeledését vonták maguk után.

Ezalatt a zsinat az egyház kebelében elhatalmasodott visszaélések kiirtását czélzó reformmunkálatokkal is foglalkozott. A főpapok nagy része ezen tanácskozások folyamán a pápaság törvényes hatalmát és az egyház szervezetének lényeges részeit támadta meg. Julián ezen törekvésekkel nyiltan szembeszállott, és mikor a zsinat többsége a pápát letétellel fenyegette 1437 szeptember havában, a zsinatot föloszlatta és ő maga Bázelből eltávozván, visszatért Eugénhez és az általa Ferrarába egybehivott, majd Florenczbe áthelye-

zett zsinaton lényeges szolgálatokat tett az egyháznak és a szentszéknek.[163]

Magyarországba küldetvén Cesarini, kettős megbizást kapott: hogy a belső békességet állítsa helyre és Ulászlót a törökök ellen háború indítására késztesse.[164]

Julián tavasz elején kelt útra. Jelentékeny fizetés, havonkint 500 aranyforint utalványoztatott részére a szent-szék pénztárából,[165] a mi által lehetővé vált, hogy állását megillető fényes kisérettel jelenhessék meg, és nem kellett a magyarországi egyházak megadóztatásának népszerűtlen gyakorlatát alkalmaznia.

Útközben, szokás szerint, megállapodott Velenczében, a hol márczius 24-én a senatus színe előtt bejelentette küldetésének czélját, kikérte a köztársaság támogatását.

Válaszában a doge azon óhajtását fejezte ki, hogy a legátus mielőbb menjen rendeltetése helyére; mert bízik benne — úgymond — hogy az ő bölcsesége, Isten kegyelmével, a pártviszályt, mely Magyarországban dúl lecsendesíti, a királyt és a királynét kibékíti, a főrendek között összetartást honosít meg és azután mindannyit rábírja, hogy a kereszténység javára, a törökök visszaűzésére a szükséges hadi intézkedéseket megtegyék. Fölkéri, hogy működésének eredménye felől értesítse a senatust, mely azután az ügyet érett megfontolás tárgyává teszi és a kereszténység érdekeinek biztosításában készséggel fog közreműködni.[166]

Zengen, Zágrábon keresztül Budára vonult, hol Ulászló udvarát tartotta.[167] Itt találta az ellenpápa követét, Sándor massoviai herczeget, a király közel rokonát. De ennek törekvéseit meghiúsította Julián. Emelkedett szellemének és magas műveltségének fölényével mintegy elbűvölte a nagy tettekre vágyó ifjú uralkodót, ki mindjárt mély tisztelettel és benső rokonszenvvel csatlakozott hozzá, készséggel karolta föl IV. Eugén szándékait és habozás nélkül hajlandónak nyilatkozott, hogy méltányos föltételek mellett Erzsébettel kibékül.[168]

A bíbornok ekkor Győrbe ment az özvegy királynéhoz, a kit arra igyekezett rávenni, hogy kezét nyujtsa ellenfelének. Erzsébet, ki megmagyarázhatatlan idegenkedést táplált a király irányában, csak arra volt hajlandó, hogy idősebbik leányát, Anna herczegnőt adja hozzá nőül. Fiának jogigényeit a trónra föláldozni szintén vonakodott; csak ahhoz adta hozzájárulását, hogy Ulászló az országot V. László kiskorúsága alatt teljes hatalommal kormányozza és mag-

talan halála esetére örökölje; e mellett megnyugodott benne, hogy Lengyelország a zálogczímen birtokolt tizenhárom szepesi várost örök tulajdon gyanánt tartsa meg, Sziléziát pedig Anna herczegnővel jegyajándékul kapja.[169]

A legátus megvitte Budára ezeket a béketöltételeket, melyeket Ulászló és lengyel tanácsosai szivesen fogadtak volna el; de a magyar urak határozottan elutasították. Hunyadi János úgy nyilatkozott, hogy «kisebb baj a háború, mint a béke, ha az ország egy részének árán kell megvásárolni».

Julián nem csüggedett. Másodízben Győrbe ment, hol a békeföltételek némi módosítását eszközölte ki. Azonban a magyar tanácsosok ezzel sem voltak megelégedve.[170]

A legátus ekkor oda hatott, hogy fegyverszünet jöjjön létre, a melynek tartama alatt Ulászló és Erzsébet személyesen találkozzanak. Ezt elérte. Augusztus első napjaiban, Ulászló biztosaival, kiknek élén Ujlaki Miklós és Báthori István állottak, megjelent a Pozsonyban időző királynénál. Itt a következő év június 24-ig tartó fegyverszünet köttetett s megállapíttatott, hogy szeptember 22-ikén Esztergomban történik a találkozás.

A királyné oklevelet állított ki, a melyben igérte, hogy «Eugén pápa és Julián bíbornok óhajtásának, a magyar rendek kérelmeinek engedve», a legátus és Ujlaki kiséretében meg fog jelenni; de kikötötte, hogy Ulászló és a magyar urak nemcsak a szabad jövetmenet felől, hanem arról is biztosítsák, hogy sem házasságra, sem jegyváltásra kényszeríteni nem fogják.[171]

Julián előterjesztésére Budán ez a biztosító oklevél kiállíttatott, a fegyverszünet is megerősíttetett.[172] Az esztergomi találkozás mindamellett nem jött létre.

A legátus ekkor új tervvel állott elő: hogy Erzsébet, az ő bizalmas embereivel térjen vissza Győrbe, Ulászló pedig magyar és lengyel tanácsosaival a szent-mártoni apátságban szálljon meg; mire az általok választandó biztosok indítsák meg a tárgyalást és közvetítsék a kölcsönös üzenet-váltást. A terv mindkét részről elfogadtatott.[173]

Erzsébet Győrbe, Ulászló Szent-Mártonba jött s megválasztották biztosaikat, kiknek élén Julián bíbornok három héten át járt-kelt a két hely között.

A legnagyobb nehézséget a királyi czím kérdése képezte. Ulászló ugyanis kijelentette, hogy «készebb meghalni, mint ezt a

czímet letenni». Erzsébet ellenben úgy nyilatkozott, hogy «inkább életéről mond le, mintsem hogy a fiát megillető czímet másnak engedje át». Ezt a veszélyes szirtet a biztosok úgy kerülték el, hogy a kérdést a békeföltételek közül egyszerűen kihagyták.

Ulászló a béke érdekében nagyobb áldozatoktól sem riadt vissza. Beleegyezett, hogy Erzsébet óvás alakjában fia jogigényeit fönntartsa és mindazon várakat és városokat, melyek tényleg hatalmában vannak, megtartsa. Erzsébet csak azt a kötelezettséget vállalta el, hogy leányát, Annát, nőül adja Ulászlónak.

Ezen az alapon deczember 13-ikán a béke megköttetett.[174]

Az örömet és megnyugvást, melyet ez az eredmény az országban keltett, csakhamar gyász és aggodalom váltotta föl. Négy nappal a békekötés után Erzsébet váratlanul kimúlt. A csecsemő V. László gyámja, III. Frigyes német király a békekötést, mivel hozzájárulása nélkül jött létre, nem tekintették érvényesnek.

Julián bíbornok előtt most két föladat állott: Ulászlót és a magyar urakat békés hajlamaikban megerősíteni, Frigyest pedig ellenséges föllépéstől visszatartani.

A magyar királyi udvarnál buzgó támogatással találkozott Hunyadi János részéről, kinek hő óhajtása volt a belső béke helyreállítása után az ország erejét a török ellen irányítani. A hős férfiú ekkor jelent meg első ízben mint kérelmező a pápa előtt. Folyamodásaiban a keresztény hadvezér és családfő lép előtérbe. Katonái számára a háborúban az általános föloldozásért, a seregében küzdő papok számára a vérontás által elkövetett szabálytalanságtól való fölmentésért, maga számára engedélyért bármilyen helyen hordozható oltáron a misevégeztetés, ugyanakkor neje számára is a föloldozás kedvezményeiért, és a hunyadvárosi plebánia-templom és a hunyadvári kápolna számára bucsú engedélyezéseért folyamodott. A pápa szivesen teljesítette kéréseit.[175]

A német királynál alkalmas közvetítőül kinálkozott Juliánnak régi barátja, Piccolomini Enea Silvio, a hírneves humanista, Frigyes bizalmas titkára, a kivel néhány év előtt Bázelben benső viszonyba lépett volt. «Hőn óhajtok» — írja neki most 1443. május 1-én — «találkozni a császárral, hogy Magyarország békéje érdekében valamit végezhessek, és így a törökök ellen tervezett hadjárat könnyebben, sikeresebben létrejöhessen. Ezért a két ügyért, a mely az apostoli követség tisztén él fogva rám háromlik, úgy lelkesedem és hevülök, mint egykor a csehországi vallási békéért lelkesedtem».[176]

Május végén megjelent Frigyes udvaránál, hová a váczi püspök és Lasocki Miklós krakói dékán kisérték. Abban történt megállapodás, hogy az Ulászló és László pártján álló főrendek Hainburgban találkozzanak és közös gyűlésen tárgyalják a békekötés ügyét.

A bíbornok június második felében, jó reménységgel eltelve, tért vissza Budára, hol azon volt, hogy Ulászlót megnyugtassa Frigyes szándékainak őszintesége iránt, és a hainburgi értekezlet tervét elfogadtassa vele.[177]

HATODIK FEJEZET.

Julián bibornok erőfeszítései a török elleni hadjárat létrehozására.— Az 1443-dik évi hadjárat. — A szegedi békekötés. — Az esküszegés kérdése. — Az 1444-ik évi hadjárat. — A várnai csata. (1443—1444.)

JULIÁN, míg páratlan türelemmel és nagy ügyességgel a béketárgyalásokat intézte, szüntelenül szeme előtt tartotta az ő végső czélját: a törökök ellen intézendő támadó hadjáratot. Erre elérkezettnek látta a legalkalmasabb időpontot, miután a diadalok, melyeket Hunyadi János 1442 őszén Szeben mellett és a vaskapunál aratott, kitüntették, hogy az ő személyében a Gondviselés a hivatott hadvezért megadta. Az örvendetes események hirét, reménységeit tolmácsoló levelekben, külön futár által küldötte Rómába.[178]

IV. Eugén ekkor, az 1443-ik év első napján, az összes keresztény világhoz szóló bullát bocsátott ki, melyben az ozmánok részéről fenyegető veszélyek ecsetelése után így folytatja: «Ha Isten az ő kegyelmességében, a kedves fiunk, a nemes János vajda vezérlete alatt álló keresztényeknek, csodás módon, mint mindnyájan állítják, és ő maga is alázatosan vallja, a törökök fölött nem enged vala dicső és szerencsés győzelmet: a kegyetlen törökök egész Magyarország földúlását és meghódítását kisérlették volna meg... A korábbi súlyos csapásokat Isten talán azért bocsátotta a keresztényekre, hogy a viszálykodó fejedelmeket a kibékülésre kényszerítse».

Azután köztudomásra hozza, hogy nagy hajóhad és szárazföldi sereg kiállításának költségei fedezésére, az egész keresztény világ egyházi javadalmasait jövedelmök tizedrészének erejéig megadóztatja, s ő maga e czélra az apostoli kamara jövedelmeinek ötödrészét ajánlja föl.[179]

A pápa ugyanakkor Kristóf coroni püspököt újból Magyarországba küldötte, hogy Juliánnal egyetértőleg a török biroda-

lommal határos országokban a hadjárat előkészítése érdekében működjék.[180]

Julián a pápa elhatározásáról értesülvén, oda hatott, hogy Magyarországban a harczias szellemet és az áldozatkészséget éleszsze. Ugyanekkor a pápának, a velenczei köztársaságnak és a burgundi fejedelemnek előterjeszté azt a javaslatot, hogy a magyar sereg előnyomulásával egyidőben a tengerparti államok hajóhadai állást foglaljanak a Hellespontusban, és így a török seregnek Ázsiából Európába szállítását akadályozzák meg.[181]

Mindenütt helyesléssel fogadták tervét.

A pápa, april második felében, azon kérelmet intézte Velenczéhez, adjon neki át tíz gályát, melyeket azután fegyveresekkel és hajósnéppel ő fog ellátni, a költséget a velenczei és flórenczi papság tized-adójából fogja fődözni.[182]

A köztársaság fölajánlotta a tíz gályát; de kijelentette, hogy a fölszerelés költségeinek fedezésére a flórenczi és velenczei papság képtelen, minélfogva a pápának sürgősen más jövedelmi források megnyitásáról kell gondoskodnia.[183]

Eugén a hajóhad fölszerelésére és a Hellespontusba vezetésére külön legátust rendelt Condolmieri Ferencz bíbornok személyében,[184] ki mint az ő unokaöcscse és velenczei származásánál fogva is, a rá bízott föladatok megoldására kiválóan alkalmasnak látszott. Velenczében nagy megelégedéssel vették ugyan ezt a kinevezést, de a doge értésére adta a bíbornoknak, hogy ha őt a pápa a szükséges költséggel el nem látja, inkább ne is jöjjön Velenczébe.[185]

Condolmieri nem engedte magát visszariasztatni. Augusztus 2-ikán megjelent Velenczében és hozzálátott a tized-adó behajtásához, a miben a köztársaság részéről támasztott sokféle akadályokba ütközött.[186]

Ugyanekkor érkezett oda Magyarországból Cesarini Julián július 11-ikén kelt levele, melyben a hadikészületek sikeres előmeneteléről küldött értesítést és a hajóhad megindítását sürgette. A doge a következő levéllel mentette ki magát:

«Az események szerencsés folyását szemlélve, a vállalat érdekeit lelkünk ugyanazon hévvel karolja föl, mint Atyaságod teszi. A mennyiben a dolog minket illet, egészen rendben vagyunk, mert a hadihajókra vonatkozó ajánlatunkat, költséget nem kimélve, immár teljesítettük. Csak azt vártuk, hogy a hajók fölfegyverzésére az igért pénzt megkapjuk. De ő szentsége nem méltóztatott más rendelke-

zést tenni, mint azt, a mely szerint a velenczei és flórenczi papságot megadóztatta; egyéb pénzforrásokból más czélokra merít. A tized-adó pedig csekély összeget igér és behajtása a kedvezőtlen időviszonyok miatt hosszú időt igényel... Ezért tekintetbe véve azt, hogy pénz nélkül semmit sem lehet tenni, és az alkalmas idő, a mikor a hajóhadnak a galliopolosi szorosban kellett volna lennie, már elmúlt: a hajóhad megindításának reménységéről le kell mondanunk. Élénk fájdalommal teszszük ezt, mert előre látjuk mindazon bajokat és veszélyeket, melyek a kereszténységre származni fognak. Csak az a gondolat vigasztal, hogy minket a mulasztás vádja kötelességeink teljesítésében nem érhet».[187]

A tengeri actió tervének meghiusulása daczára a magyar hadjárat nem maradt el.

Június folyamán a déli részeken sereget toborzó Hunyaditól és Raguza város tanácsától Budára levelek érkeztek, azzal a tudósítással, hogy a török szultán Ázsiában súlyos vereséget szenvedett. Általános volt az a fölfogás, hogy a támadó föllépést elhalasztani nem szabad.

Julián bíbornok ezért azon volt, hogy a hainburgi értekezlet a hadjárat befejezése utáni időre halasztassék el, a miben Frigyes is megnyugodott, kifejezvén azt a meggyőződését, hogy «mindaz, a mit a bíbornok úr kigondol és javasol, az ország javára szolgál».[188]

Ulászló július 22-ikén megindult a hadjáratra. Kiséretében voltak: Julián bíbornok, Hunyadi János és Brankovics György szerb fejedelem. A sereg mintegy negyvenezer emberből állott, kik között külföldről érkezett keresztesek és pápai segélypénzen toborzott cseh vitézek tekintélyes számban találkoztak.[189]

Október második felében a Morava partján tábort ütvén, jelentékeny török sereg közeledésének hirét vették. Hunyadi János tízezer lovassal elébe ment és Bolgárország területén november 20-án a kétszerte erősebb ellenség fölött fényes győzelmet aratott.[190] Mikor a morva-melléki táborba visszaérkezett, itt a legátus az ő tekintélyének és ékesszólásának egész hatalmát a hadjárat folytatása érdekében használta föl. Czélt ért.[191] A királyt és környezetét nem riasztották vissza azon nehézségek, melyek a téli évszakban a Balkán-hegységben rájok várakoztak. Az a hir, hogy a szultán személyesen indult ki Drinápolyból hatalmas sereg élén, még fokozta a harczvágyat. «Bizom» — írja ekkor Julián — «abban, kinek szent nevében harczolunk, hogy a török császárt ugyanazon vagy még

rosszabb sors éri, mint az volt, a mely helynökének jutott osztályrészül. Seregünkben mindnyájan, nagyok és kicsinyek egyaránt, csodálatos bátorsággal és lelkesedéssel készülnek a mérkőzésre. Ha csak a küszöbön álló tél nem szolgál akadályul, remélem az Úrban, hogy seregünk nagy dolgokat fog művelni».[192]

Csakugyan deczember 4-ikén Sófiából újabb győzedelmeket jelenthetett Olaszországba.[193] A keresztény sereg pedig mind tovább nyomult előre. A vallásos önfeláldozás és a hazafiui lelkesedés szelleme képessé tette a vezéreket és vitézeket a legsúlyosabb fáradalmak és nélkülözések elviselésére. Julián bíbornok ébren tartotta bennök az Istenbe vetett bizodalmat, a bátorság új életerejét öntötte a kimerült harczosok lelkébe.[194]

De a természet leküzdhetetlen akadályokat gördített eléjök. Miután a Balkán hólepte magaslatai járhatatlanokká lettek, vissza kellett fordulniok. 1444. február 2-ikán tartotta a király bevonulását Buda várába, hol mezítlen lábakkal járult a boldogságos Szűz templomában az Úr oltára elé, hogy az ég áldásaiért hálát rebegjen és az ellenségtől zsákmányolt zászlókat Isten anyjának ajánlja föl. Ugyanekkor elrendelte, hogy a legkiválóbb vitézeknek, tizenkét magyarnak és ugyanannyi lengyelnek, czímeres pajzsa, a hadjáratban szerzett érdemeik megörökítése végett, a templom falain helyeztessenek el. Erre a kitüntetésre igénye volt Julián bíbornoknak is, a ki a magyarokhoz kívánt számíttatni; és így Hunyadi János czímere mellé jutott az övé.[195]

Rómában január 10-ikén a bíbornokok tanácsülésében fölolvastatván a legátusnak a táborból küldött levele a következő vasárnapra hálaistenitisztelet tartása határoztatott.[196] Február végén pedig megjelent a pápai udvarnál Trevisoi Simon mester, Julián orvosa, ki meg volt bízva, hogy a hadjáratról részletes jelentést tegyen és folytatására segítséget kérjen.

A pápa magasztalásokkal halmozta el legátusának «okosságát az ügyek intézésében, gyorsaságát a föladatok megoldásában, tapintatosságát a viszálykodók kibékítésében, lelki erejét a veszélyek közepett, béketürését a nehézségek közepett, lángoló buzgalmát a kereszténység javának előmozdításában». Egyúttal arra számítván, hogy a következő hadjárat folyamán a törökök Európából kiűzetnek és a keresztény sereg Ázsiára terjeszti ki hódításait: az ő legátusi hatóságát Görögországra és a «tengerentúli területekre» kiterjesztette.[197]

Ulászlót a pápa azzal tüntette ki, hogy a visszatérő Trevisoi Tádé útján, a szentelt hadvezéri föveget és kardot küldötte meg neki, «mint a keresztény hit védnökének és a római egyház oltalmazójának». A háború folytatására buzdítván őt, biztosította, hogy a szent-szék és a keresztény hatalmasságok támogatására számíthat, és kilátásba helyezte, hogy egy hónap letelte előtt a hajóhad Velenczéből megindul a Hellespontusba.[198]

A pápa ez irányban nagy tevékenységet fejtett ki.[199] Julián bíbornok pedig már előbb, a hadjárat alatt, azon volt, hogy a magánérdekeit mindig előtérbe helyező velenczei köztársaság áldozatkészségét éleszsze; közreműködése jutalmául, a kereskedelmi szempontból fontos Galliopolis várost a Hellespontus torkolatánál ajánlotta föl.[200]

A senatus ezért köszönetet mondott és igérte, hogy gályáit mielőbb útnak indítja. 1444. február elején a tengeröből parancsnoka három gályával megindult Modonba, hol a további utasításokat volt bevárandó.[201] Ugyanakkor De Rigvardatis János titkár Magyarországba küldetett, hogy ott Julián bíbornokkal tárgyaljon.[202]

Itt, april közepe táján a Budán tartott országgyülésen elhatároztatott, hogy «a mindenható Isten dicsőségére, a keresztény hit oltalmára és öregbítésére, a katholika egyház javára, kiváltképen Magyarország és határos részei fölszabadítására, a jövő nyár folyamán a király sereget vezet Görögország és Románia felé».[203]

Ulászló a legátus kezeibe tett ünnepélyes esküvel kötelezte magát arra, hogy «a nyár folyamán ő maga, az ország zászlós uraival és főrendeivel, hatalmas sereget vezet a hitetlen törökök ellen.» Erről a pápát és a keresztény fejedelmeket saját kezével aláírt levelekben, a melyek lángoló lelkének hevét sugározzák ki értesítette. «Isten különös kegyének tartom» — írja az egyikben — «hogy atyámnak minden tekintetben örököse lehetek, hogy hitemért és a kereszténység javáért életemet ajánlhatom föl áldozatul».[204]

Az országgyűlés szétoszlása után nagy erélylyel fogott hozzá a hadikészületekhez. Ezekben Julián tevékeny részt vett,[205] s az ő éber szemének látóköre kiterjedett az ország határain túl mindenhová, a honnan támogatást lehetett remélleni, vagy akadálytól kellett félni. Első sorban Frigyeshez fordult azzal a kéréssel, hogy két esztendőre fegyverszünetet kössön, s a föltételeket kész tervezetbe foglalván, közölte vele.[206]

Frigyes némi módosításokkal elfogadta a föltételeket és a

fegyverszünet megkötése végett május havában követeket küldött Budára. Itt azonban az általa tett módosítások nagy fölháborodást szültek, a mennyiben, míg Lászlót Magyarország királyának czímezte, Ulászlóról következetesen mint lengyel királyról szólott. A magyar tanácsosok és a német követek között heves viták támadtak, melyek a kitűzött czél elérését már-már meghiusították. Julián bíbornok erőfeszítései hárították el ezt a veszélyt[207] s mikor a fegyverszünet megköttetett, joggal írhatta a német kanczellárnak: «Megtettem mindent, a mi hatalmamban állott, hogy a követeknek ne kelljen eredmény nélkül hazatérni. Végre Istennek, minden békeség szerzőjének segítségével a császár által megállapított szöveg elfogadtatott. Ez az eredmény nem közönséges örömmel töltött el, nemcsak a császár becsületére való tekintettel, hanem azért is, mert ily módon a viszályok gyökereit téptük ki és a magyar hadsereg szabadabban, hatalmasabban indulhat a hitetlenek ellen. Lehet, hogy az, a ki mondá, «én a békeség gondolatairól gondolkozom», még a fegyverszünet letelte előtt gondol, vagy helyesebben szólva örök időktől fogva gondolt valamit. Bár örök békeség áldásaiban részesülhetne ez a szétmarczangolt ország!»

De Julián az elért eredménynyel nem volt egészen megelégedve. A német birodalom részéről a hadjáratban tettleges közreműködést várt. «Ez» — írja — a «császárnak és az egész német nemzetnek legnagyobb dicsőségére válnék; sőt a császári méltóság kötelességeihez tartozik... Az egész dolog nem is követelne nagy áldozatot. Ha Németország területén minden házra egy forint adót vetnek ki, a mit súlyos tehernek tekinteni nem lehet, roppant pénzösszeg gyűl egybe... A császári felség és a dicső német nemzet nem szentelhetné erejét dicsőségesebb és gyümölcsözőbb vállalatnak. A kath. hit gyarapítására czélzó ilyen művek méltók a császárhoz. Ilyen törekvések illők a keresztény népekhez, főképen azon nemzethez, melynek körében a császári trón megalapíttatott!»[208]

Azonban szavai nem találtak visszhangra. A Nürnbergben tartott birodalmi gyűlés nem felelt meg az ő várakozásának.

Julián bíbornok a velenczei köztársaság közreműködését sem szünt meg sürgetni. A budai országgyűlés idejében pontosan értesítette a signoriát a hozott végzések és a hadikészületek felől; az igéretek beváltását sürgette és Rigvardatist utasíttatni kérte, hogy a magyar királyt a hadjáratban kisérje.[209]

A hadjárat tervének megállapítására is döntő befolyást gya-

korolt. Okulván a leküzdhetetlen nehézségeken, a melyekkel a mult évben a Balkán-hegységben a túlnyomó számban lovasságból álló hadsereg találkozott, azt javasolta, hogy alkalmasabb hadműveleti vonal jelöltessék ki, vagyis a Balkán főgerinczének megkerülésével történjék az előnyomulás. Terve szerint a sereg a Duna balpartján Oláhországon keresztül vonulna azon pontig, a hol a folyam a Fekete-tengerbe ömlik, ott a hajóhad egy része várná és a tulsó partra való átszállítást eszközölné. Ily módon a területi nehézségek nagy részben kikerülhetők voltak; továbbá a sereg a Fekete-tengerig juthatott, a nélkül, hogy útközben ellenséges támadások föltartóztatnák és erejét fogyasztanák; végre a hajóhaddal való együttműködés biztosíttatott.

Mindezen okoknál fogva Julián javaslatai mind a magyar királyi udvarnál, mind Velenczében helyesléssel fogadtattak, és azoknak megfelelően történtek meg az intézkedések.[210]

Ekkor a helyzetben váratlan fordulat állott be.

Murad szultán, a mikor a mindenfelé folyamatban levő készületekről értesült, a mult évben szenvedett vereségek hatása alatt arra szánta el magát, hogy bármilyen áron megvásárolandó fegyverszünettel hárítja el a veszélyt. Alkalmas közbenjáróul kinálkozott Brankovics György szerb fejedelem, ki aggódva és irigykedve szemlélte a magyar korona hatalmának növekedését, a mely Szerbország függetlenítésére czélzó szándékait meghiusítással fenyegette; mint a szakadár görög egyház híve, kívül állott azon áramlatokon, melyek a római egyházhoz tartozó népeket lelkök mélyében mozgásba hozták. O tehát a szultán ajánlatát, hogy Szerbországnak török kézben levő részeit visszaadja és török fogságba jutott két fiát szabadon bocsátja: örömmel fogadta, mert kardcsapás nélkül és biztosan nyujtotta neki mindazt, a mit a kétes kimenetelű hadjárattól várt, de csak nagy áldozatok árán küzdhetett ki.

Brankovics a török békeajánlatot közölte Hunyadi Jánossal, ki szintén késznek nyilatkozott azt pártolni és elfogadni, ha megadja az országnak azon előnyöket, a melyeknek kivívásáért a háborút tervezte. Jól tudta ugyan, hogy Ulászlót a legátus színe előtt tett esküje és a szövetséges hatalmaknak adott szava a hadjárat megindítására kötelezi; az ő lovagias és vallásos szelleme a hűtlenség és esküszegés gondolatával nem lett volna képes megalkudni; de reméllette, hogy a legátus az eskü kötelező erejétől a fölmentést nem fogja megtagadni.

Az eskű ugyanis elvesztheti kötelező erejét, ha illetékes hatóság megállapítja, hogy teljesítése lehetetlenné vált, vagy pedig a megváltozott körülmények között súlyos hátrányok és veszélyek forrását képezné. Hunyadi tehát bízott abban, hogy Julián bíbornokot meggyőzheti arról, hogy az eskű megtartásából Magyarországra és az egész kereszténységre nagy hátrányok és veszélyek ellenben kötelező erejének megszüntetéséből jelentékeny előnyök származnának.

Brankovics, miután a béke föltételei iránt Hunyadival megállapodásra jutott, értesítette erről a szultánt, a ki a béke megkötése végett követeket küldött Magyarországba.[211]

Ekkor Hunyadi azt tanácsolta Ulászlónak, hogy a követek által teendő ajánlatot a királyi tanács elé terjeszsze; úgy azonban, hogy a tárgyalások az Alföldön, Szegeden, a háborúra fölkészült sereg közelében folyjanak, és így lehetővé váljék az alkudozások meghiúsulása esetén a hadjáratot késedelem nélkül megindítani.

A király követte ezt a tanácsot. Hadai élén Szegedre vonult s itt fogadta a török követeket, kik azt az ajánlatot terjesztették elő, hogy uralkodójuk visszabocsátja a Szerbországban elfoglalt területeket és várakat, százezer aranyat fizet és a magyar királynak, valahányszor kívánja, huszonötezer fegyverest bocsát rendelkezésére.

Ez az ajánlat Ulászló előtt «hihetetlenül előnyösnek» tünt föl.[212] De éppen azért természetszerűen fölmerült az az aggodalom, vajjon őszinteségében lehet-e bízni? Vajjon hátterében nem lappang-e csel és ármány? Lehetséges volt ugyanis, hogy a szultán csak azt akarja elérni, hogy a király és szövetségesei a háború viselésére alkalmas nyári időt föl ne használják; azután pedig a föltételek teljesítését meg fogja tagadni. Ezen lehetőséggel szemközt Ulászló tanácsosai kikötötték, hogy a visszabocsátandó várak tényleges átadását nyolcz nap alatt kell végrehajtani. A török követek nem tettek erre nézve nehézséget, és így július közepén tíz esztendőre megköttetett a béke, melynek megtartására a király esküvel kötelezte magát.[213]

Julián bíbornok ezen alkudozások és a béke megkötése idejében Szegeden tartózkodott. Annak lehetősége, hogy a történtek felől tudomása nem volt, ki van zárva. Hasonlóképen lehetetlen föltenni, hogy ő, ki a hadjárat létesítése végett küldetett, ezen czél meghiusítására czélzó törekvéseket előmozdított, vagy csak javallott is.

Egykorú lengyel történetíró följegyzi, hogy nem mulasztotta el a békekötés ellen fölszólalni. De kellő erélylyel nem lépett föl; hivatalos állása és személyes tekintélye súlyát a mérlegbe nem vetette; egyházi büntetésekkel, de még elutazásával sem fenyegetődzött. Ily módon a felelősségben azért, hogy az ő kezeibe letett esküt a király megszegte, neki is része van.

Azonban helyzetét nagy mértékben nehézzé tette a bizonytalanság, a mely az iránt fönforgott, vajjon az olasz hajóhad a Hellespontus felé útnak indult-e avagy nem?

Aprilis havában a király a kötelezettséget a háború megindítására abban a föltevésben, valószínűleg azzal a nyiltan kikötött föltétellel vállalta el, hogy hadimunkálatait hajóhaddal támogatni fogják. Ha tehát a magyarok a török békeajánlatokat visszautasítják, a háborút megindítják és a Fekete-tengerhez eljutván ott a hajóhadat nem találják, s a török haderőtől megsemmisíttetnek: a felelősség súlya Juliánra és a szent-székre nehezedett volna. Ettől eltekintve, a háborút, melyben Hunyadira és Brankovicsra várakozott a legfontosabb szerep, ezeknek ellenkezése daczára kierőszakolni; a háborút, mely az erők teljes megfeszítését, a lelkesedésnek legmagasabb fokozását igényelte, kényszerítő eszközökkel hozni létre: vakmerő eljárás lett volna, melynek szerencsétlen következményei el nem maradhatnak. Ezen okoknál fogva a pápai követ a békeajánlat visszautasítását nem követelhette.

Valószínűleg más természetű okok is befolytak magatartására. Minden jel oda mutat, hogy a török ajánlatot nem tartotta őszintének és meg volt arról győződve, hogy a szultán az elvállalt kötelezettségeket nem teljesíti, a várakat nem adja át. Ő tehát azon esetre, ha nehány hét alatt álnokságuk kiderül, azt várhatta, hogy akkor majd a nemzet harczias lelkesedése új lángot vet, melyet a csalódás nyomaiban járó fölháborodás indulata éleszteni fog.[214]

Az alatt, hogy a várak átadásának fontos kérdése függőben állott, Julián bíbornok megkapta a velenczei doge julius 4-iki levelét azzal a tudósítással, hogy a pápai hajóhad nyolcz gályája Condolmieri bíbornok főparancsnoksága alatt elvitorlázott; a köztársaság nyolcz gályája és a burgundi fejedelem négy gályája pedig rövid idő alatt szintén útra kelnek.[215]

Ez a jelentés nemcsak a legátusra, hanem Ulászlóra és környezetére is szükségképen mély hatást gyakorolt. A míg a szövetségesek actióba nem léptek; a míg az elmult idők szomorú tapasz-

tálásai után alapos kétség merülhetett föl az iránt, vajjon igéreteik teljesítésére szándékuk ez alkalommal komolynak tekinthető-e: addig Ulászló és tanácsosai abban a fölfogásban lehettek, hogy a szövetségesek iránt nem követnek el sérelmes dolgot, ha a törökkel békét kötnek. De a mikor a szövetségesek, a magyar király esküjében bízva, a nagy pénzáldozattal fölszerelt hajóhadat a törökök ellen tényleg útnak indították, ezzel alattvalóik életét és saját hírnevüket koczkára tették: bizonyossá vált, hogy őket cserben hagyni nem szabad. Ha ezt mégis megteszik a magyarok, a szent-szék és a többi keresztény hatalmak segítségére soha többé nem számíthatnak; el lehetnek rá készülve, hogy a keresztény világ Magyarországot egy sorba helyezi a görög birodalommal, melyet uralkodóinak rövidlátó, önző, megbízhatatlan politikája az enyészet örvénye felé sodort.

E szerint a nemzeti érdek és becsület sugallata a szegedi békekötés fölbontását követelte. Ennek meghallgatása mellett nyomós okok szólottak. A király és tanácsosai, július közepén, mikor a törökkel békét kötöttek, jóhiszeműleg föltehették, hogy szövetségeseik magatartása következtében aprilisi esküjök és kötelezettségök érvénytelenné vált. Most meggyőződtek arról, hogy tévedtek, hogy joguk nem volt a szövetséget fölbontottnak tekinteni, s ezzel ellentétben álló más szerződést kötni, a miből azt a következtetést kellett levonni, hogy a törökkel kötött szerződés vált érvénytelenné.

E mellett a törökök a béke fölbontására maguk is okot szolgáltattak. Ugyanis a leglényegesebb föltétel végrehajtását, a szerbországi várak átadását megkezdették ugyan, de be nem fejezték; továbbá a szerb fejedelem fiai szabadságukat vissza nem nyerték; sőt a török csapatok betörései magyar területre megújultak. Ezekben a tényekben annak a bizonyítékát lehetett látni, hogy a szultánnak a békekötéssel nem volt más czélja, mint az, hogy időt nyerjen.

Ilyen körülmények között Julián bíbornok befolyásának és ékesszólásának egész hatalmát érvényesítette, hogy a királyt és tanácsosait a törökkel kötött béke fölbontására bírja; sőt ezt a békekötést a szent-szék nevében formaszerűen megsemmisítette és érvénytelennek nyilvánította.[216]

A király és tanácsosai meghajoltak ezen tény előtt. Megállapodtak abban, hogy a háborút megindítják.

Julián bíbornok ezzel nem elégedett meg; szükségesnek látta, hogy a király azt a bizalmatlanságot, a mit a török békekötés a

keresztény hatalmaknál támasztott, ünnepélyes nyilatkozattal eloszlassa. Ulászló augusztus 4-ikén okiratot állított ki, melyben az áprilisi országgyűlés végzésének ismertetésével kapcsolatosan így szól: «Noha senki sem teheti föl rólunk, hogy ünnepélyes esküvel erősített és közhírré tett elhatározásunkat végrehajtani nem akarjuk; mégis mivel Murad szultán követeinek megjelenése udvarunknál és előterjesztett békeajánlataik némelyeknél kétséget támasztottak a felől, vajjon az esküvel erősített budai határozatot csakugyan végre akarjuk-e hajtani: mindennemű kétség, aggodalom és bizonytalanság megszüntetése végett, főképen pedig azért, hogy szándékunk őszinteségéről és elhatározásunk szilárdságáról a római szentszék főtisztelendő alkanczellárját (a pápai hajóhad főparancsnokát) és Julián bíbornok-legátust, úgyszintén a burgundi fejedelem és a velenczei köztársaság gályáinak nagyságos kapitányait meggyőzzük:... királyi szavunkra és becsületünkre, keresztény hitünkre és a szent evangéliumra fogadjuk és igérjük, hogy ... szeptember hó első napján seregünket Orsova mellett a Dunán át török területre szállítjuk,... Ruméliába, Görögországba és a törökök kezeiben levő más országokba nyomulunk, mindent, a mi hatalmunkban áll, megteszünk, hogy még a jelen év folyamán a törökök a tengeren túl (Ázsiába) visszaszoríttassanak; továbbá kijelentjük, hogy ebben minket semmiféle egyesség, megállapodás vagy fegyverszünet, a mit a török császárral akár kötöttünk, akár netán kötni fogunk, még ha esküvel is erősítettük vagy erősítenők meg, nem akadályozhat, mert azt jelen eskünk, igéretünk és fogadásunk érvénytelenné teszi».

Az okirat hitelesített példányait Julián a pápai, burgundi és velenczei gályák parancsnokainak, török ruhába öltözött hírnökök által megküldötte. Egyik közülök eljutott rendeltetése helyére, és megvitte a hírt, hogy a magyar király a hadjáratot megindítja.[217]

Ulászló csakugyan haladék nélkül megindult. A pápai legátus kisérte. Szeptember 22-ikén léptek a török uralom alatt álló Bolgárország területére. Október 16-ikán Nikápolynál csatlakozott hozzájuk Hunyadi János és az oláh vajda, a kiknek csapataival a sereg mintegy húszezerre szaporodott. Sehol sem találkozván török haderővel, akadály nélkül nyomultak előre. De november első napjaiban Provadia várának ostroma alatt azt a megrendítő tudósítást kapták, hogy Murad szultán Ázsiából átkelt Európába és negyvenezernyi sereget vezet ellenök.

November 9-ikén a Fekete-tenger partján, Várna város köze-

lében ütvén tábort, értesültek, hogy míg a török sereg közvetlen közelben áll; a keresztény hajóhad ellenben nem érkezett meg.

A haditanácsban Julián bíbornok azt javasolta, hogy a megerősített táborban a hajóhad megérkezését várják be. Ezt azonban határozottan ellenezte Hunyadi, a ki később a pápához írt levelében azt hangoztatja, hogy a tétlen veszteglést csak úgy, mint a visszavonulást méltatlannak itélte olyan sereghez, melynek élén a magyar király és a szent-szék követe állanak. Ő a királyt és a legátust meggyőzte arról, hogy a veszedelmes helyzetből a menekülésnek csak egy útja kinálkozik: ha azonnal nyilt csatát vívnak és győznek.

A következő napon történt meg az ütközet, a melyben Julián bíbornok is egy zászlóalj élén részt vett. Mikor Ulászló király eleste után a megfogyott magyar sereg fölbomlott és futásnak eredt, a menekülők között látták Juliánt, a ki azonban nyomtalanul eltünt. Haláláról különféle hírek jutottak forgalomba; a legvalószínűbb az, hogy katonák rablószándékból ölték meg.[218]

A mellett, hogy ilyen gyászos véget ért a kiváló főpap, emlékét négy század óta a történetírók nagy része azzal a váddal homályosítja el, hogy esküszegésre csábítván a magyar királyt, a várnai katasztrófát ő okozta.[219]

Kétségkívül az esküszegés esete forog fönn. De ez a szegedi török béke megkötésénél, nem pedig fölbontásánál követtetett el; mert a király esküje, melylyel szövetségese irányában elvállalt kötelezettségei sérelmével, a török békét megerősítette, érvénytelen volt. Julián bíbornokot tehát csak azért, mert a szegedi török béke létrejöttét megakadályozni elmulasztotta, s nem azért, mert ezen béke fölbontását sürgette, terhelheti a felelősség.

Eljárását Rómában nem érte megrovás.

Ide 1445 január második felében jött meg az a hír, hogy a török sereg Ázsiából átkelhetett Európába, azzal a magyarázattal, hogy ezt a velenczei gályák tették lehetővé, mert élelmiszerek beszerzése végett a tengerszorosból eltávoztak.

A pápa le volt sujtva és a velenczei követ előtt fölháborodásának kimélet nélkül adott kifejezést. A senatus azon volt, hogy a súlyos vádat elhárítsa. De a más oldalról érkezett és a február végén tartott bíbornoki consistoriumban fölolvasott jelentések is a hadjárat szerencsétlen kimenetelét a velenczei gályák mulasztásának rótták föl.[220]

A pápa gyászában és elkeseredésében nagy része volt a fájdalomnak, melyet Julián bíbornok elvesztése fölött érezett. Titkára följegyzé, hogy napokon át, valahányszor előtte a legátus nevét említették, könyekre fakadt.[221]

Később a keletről érkező ujabb hírek, melyek majd szerencsés menekülése és bujdosása, majd török fogságba jutása felől szólottak, egyidőre azt a reménységet támasztották, hogy az egyház nem vesztette el a kiváló főpapot. Erről a nyár folyamán le kellett mondania. Ekkor emlékezete megünnepléséről gondoskodott a pápa. Titkárára, az ékesszóló Poggiora bízta az emlékbeszéd megtartását.[222]

Tiszteletteljes kegyelettel emlékezett meg róla bajtársa, Hunyadi János is, 1445. május 11-ikén a pápához intézett levelében: «Mély sóhajokkal illik» — úgymond — «gyászolnunk a csapásokat, a melyek fejünket sujtották: dicső királyunk és az egész világ tiszteletére érdemes Julián legátus halálát, kiknek erényeik és tekintélyök nemzetünk üdvének szilárd alapját képezték vala!»[223]

HETEDIK FEJEZET.

Hunyadi János viszonya a szent-székhez. — Hunyadi követe Rómában. — Carvajal bibornok küldetése Magyarországba. — A jubileum-év. (1444—1450.)

A VÁRNAI katasztrófa után Magyarország olyan helyzetbe jutott, a melynek a világtörténelemben alig van párja. Ulászló király a csatatéren elesett; de az ország rendei hónapokon át ragaszkodtak ahhoz a hithez, hogy megmenekült és csakhamar visszatér. Ellenben az életben levő megkoronázott gyermek-királyt, V. Lászlót, mivel gyámja, Fridrik német király irányában ellenséges érzületet tápláltak, uralkodójuknak elfogadni vonakodtak.

Ilyen körülmények között az 1445 aprilis elején tartott országgyűlés döntő határozatokat nem hozhatott. Abban állapodott meg, hogy május végeig a trón betöltésének kérdése függőben marad; ha akkorra Ulászló életbenmaradása felől biztos hír nem érkezik, V. Lászlót királyul elismertetik, de csak azon föltétel alatt, hogy őt Fridrik a gyámságból kibocsátja, ellenkező esetben új király választatik. Ugyanakkor az ország hét főkapitány ideiglenes kormányzására bizatott.

Az országgyűlés az alkotott végzések egyikében az egyházi javak pusztulásának és szétragadozásának meggátlása végett elhatározta, hogy az üresedésben levő püspökségek, apátságok és egyéb javadalmak alkalmas magyarországi egyházi férfiakkal azonnal betöltessenek.

Ezen rendelkezésnek megfelelően, Hunyadi János, a Tiszántúl fekvő országrész főkapitánya, az üresedésben levő váradi püspökség betöltésére irányozta figyelmét. Fölszólítására a káptalan, a kánoni választás jogával élvén, prépostját, Zrednai Vitéz Jánost választotta meg; noha mind a főkapitány és a választók, mind a megválasztott kétségkívül tudomással bírtak arról, hogy IV. Eugén pápa a püspökség betöltését magának tartotta volt fönn.

A választási jegyzőkönyvet nem a káptalan küldöttei vitték Rómába, hanem Hunyadi János káplánja, Péter mester, ki a főkapitány levelét volt a pápának bemutatandó.

Az ország és a püspökség szomorú helyzetét előadván a főkapitány kijelenti, hogy «a boldogságos Szűz és szent László király utáni áhitata», továbbá őszinte érdeklődése a váradi egyház sorsa iránt, nem pedig személyes tekintetek vezérlik az ő bizalmas barátjának ajánlásában, a mire nézve egyébiránt «az ország főrendei és nemesei csodálatos egyértelműséggel csatlakoznak hozzá». A pápai megerősítést kérve, tekintélyének egész súlyát veti a serpenyőbe: «Első ízben» — úgymond — «fordulok most a szent-székhez, mely megmutathatja, mennyire becsüli szolgálataimat és azt az elhatározásomat, hogy jövőben még nagyobb buzgalommal fogok a kereszténységnek szolgálni; megmutathatja, méltónak tart-e arra, hogy kegyeiben részesítsen».

A római udvarnál levő több előkelő egyházi és világi méltóság közbenjárását is kikérte.

Előterjesztését Bihar vármegye közönsége a pápához és a bíbornoki collegiumhoz intézett levelekben támogatta. Az első és egyetlen eset ez, a mikor a vármegye a területén levő püspöki szék betöltésére érvényesíti befolyását.[224]

Hunyadi János ugyanekkor a török elleni háború folytatására a szent-szék segítségeért is folyamodott.

«Ha meggondolom» — írja levelében — a «háborúnak, melyben kora ifjúságom óta forgolódom, természetét úgy találom, hogy közös sorsa a hadviselőknek: hol nyerni, hol veszteni, a mennyei néző jeladása szerint. Itéljen Isten azok fölött, kik nekünk segítséget igértek... és igéreteik által cselt vetettek. Énbennem a fájdalom, melyet érezek, növelni fogja bátorságomat... És az, a ki megbünteté a vétkeseket, meg fogja vigasztalni a benne bízókat; rá fogja bírni Szentségedet is, hogy a keresztény népnek megfogyott, de meg nem törött erejét segítsége által mielőbb föléleszsze. Bocsánatot kérek, ha merészebb vagyok, mint illenék. Az, ki régóta szenteli ez ügynek életét, talán föl van jogosítva arra, hogy a szerénységet félretegye. E miatt tanácsolom, fölhívom, intem és fölkérem Szentségedet, nyújtson segítséget... A vallás és a kereszténység ügyéről van szó, melynek szolgálatában megvetem az életet és a halált. Végső leheletemig nem fogok fölhagyni törekvéseimmel, hogy hazámon segítsek és gyalázatát lemossam.»[225]

IV. Eugén csakugyan megmutatta, hogy mennyire becsüli Hunyadi szolgálatait. A váradi püspökség tárgyában tett előterjesztését kiváló jóakarattal fogadta és kivételes gyorsasággal intézte el. A káptalan szabályellenes eljárását ő maga azzal mentette ki, hogy «a pápai reservatióról talán nem volt tudomása». Jogainak megóvása végett a választást megsemmisítette ugyan, de Vitézt, az ő jeles tulajdonságaira való utalás mellett, apostoli teljhatalmából váradi püspökké kinevezte.[226]

Hunyadi kellően méltányolta a pápai kegyelem jelentőségét. Tanúskodnak erről levelei, melyekben meleg szavakkal fejezi ki háláját mindazok irányában, kik az ügy kedvező elintézését közbenjárásukkal előmozdították. Egyik bíbornok irányában így nyilatkozik: «Isten segítségével azon leszünk, hogy miután érdemeinkkel meg nem előzhettük főtisztelendőségedet, legalább nyomaiba lépjünk méltó háladatossággal. Alkalmat fogunk keresni, hogy inkább tettekkel, mint szavakkal bizonyíthassuk be hálánkat a jóakaratért, melyet főtisztelendőséged és a többi atyák irántunk tanusítottak». IV. Eugén pápa udvari orvosának pedig hálát adva «hűséges barátságáért», igéri, hogy «jóakaratának kölcsönét kamatostul fogja visszafizetni». «Örvendünk a fölött» — folytatja tovább — «hogy óhajtásunk teljesült, mert úgy Istennek, mint a nagyváradi egyháznak kedves dolgot igyekeztünk cselekedni. Valóban, a mennyire nekünk kedves a kinevezés, annyira és még inkább előnyös a nagyváradi egyháznak, mely már is fölszabadulását köszönheti neki... és korábbi állapotába vissza van helyezve.»

Vitéz pedig ajándékokkal kedveskedvén azoknak, kik ügyében fáradoztak, biztosította őket, hogy várakozásuknak meg fog felelni. «Jól tudom» — írja egyik bíbornoknak — «hogy ha sokat szólanék gondjaim-, buzgalmam- és fáradozásomról, melyeket előléptetésem óta kifejtettem, hogy kötelességemet minél gyorsabban, helyesebben és hathatósabban teljesítsem, kétséges: vajjon hitelre találna-e az olvasó előtt? Mindazáltal bátran állíthatom, hogy semmit sem mulasztottam el, a mit erőmhöz képest megtehettem és kivihettem. Megbíztam tehát Péter mestert, János vajda úr káplánját, hogy gondoskodásomat, igyekezeteimet, az általam elért eredményeket, de hibáimat is adja elő. Ezzel inkább kötelességemet akarom teljesíteni, mint hálámat leróni. Főtisztelendő atyaságod ne vegye rossz néven, hogy a fiú erőtlensége csak igyekezeteket mutathat föl, az eredmény fölmutatását pedig el kell napolnia.

De ne kételkedjék, hogy a míg él, háladatos lesz pártfogója iránt.»[227]

Ezen levelekkel Péter mester 1446 elején másodízben indult Rómába.

Ez alatt Hunyadi az 1445. év nyarán a Száváig előnyomuló törökökre vetette magát. Sarnónál megverte őket, mire Oláhországba tört és elűzte a hűtelen Drakul vajdát. Innen Nikápolyba sietett, hol a szent-szék és a burgundi fejedelem hajóhadának parancsnokaival a keresztes hadjárat terve iránt tanácskozott. Reménységgel telve fordult újra a keresztény hatalmakhoz. A pápát «apostoli kötelességére és atyai tartozására» figyelmeztette. Megujította igéretét, hogy míg él, a kereszténység védelme lesz legfőbb törekvése.[228]

Mikor az 1446. év tavaszán Hunyadi János az ország kormányzójává megválasztatott, ezen esemény hírét megnyugvással fogadta a pápa, abban a reményben, hogy a nagyhírű hadvezér képes lesz a nemzetet a török ellen nagy hadivállalatra késztetni.

Ehhez önként ajánlotta föl közreműködését. Élte alkonyán, betegágya mellől harmadízben küldötte Kristóf coroni püspököt Magyarországba a végett, hogy a kormányzót és a rendeket lelkesítse és segítségét fölajánlja. A pápai követ eljárt küldetésében. Ajánlatai hálásan fogadtattak, azzal az igérettel, hogy a nemzet a szent atya várakozásainak készséggel fog megfelelni.[229] Eljárásáról már nem számolhatott be IV. Eugénnek, kit 1447. február 27-ikén ragadott el a halál.

Parentucelli Tamás bíbornok, ki V. Miklós névvel foglalta el IV. Eugén helyét, csak néhány hét előtt tért volt vissza III. Frigyes udvarából, hol mint pápai követ működött. Itt alkalma volt közvetlenül megismerkedni azon ellentétekkel, melyek a német király és a magyarországi rendek között fönforogtak, és nemcsak a két birodalom, hanem az egész kereszténység érdekeit veszélyeztették. Ezért legelső kormányzati tényeihez tartozott a béke helyreállításának megkisérlése.

Uralkodásának legelső napjaiban értesítette Frigyest, hogy követet fog küldeni «Isten dicsőségét és a lelkek üdvösségét érdeklő ügyek tárgyalására, különösen a magyar urakkal állandó béke létrehozására;» fölhívta, hogy a követ megérkezését be nem várva, a háborúskodást hagyja abba, legalább rövid időre fegyverszünetet kössön.[230]

A pápa a követi tiszt betöltésére azt a főpapot választotta, a ki társa vala az ő követségében: Carvajal János bíbornokot. Juan de Carvahal Spanyolországban 1400-ban született. Mint nemes család sarja gondos neveltetésben részesült, hazája egyik főiskoláján a jogi tudományokban képezte ki magát. Tanulmányai befejezése után Rómába ment, mely hatalmas vonzó erőt gyakorolt a világ minden részében föltünő tehetségekre és ambitiókra. A pápai legfőbb törvényszéknél (Rota) mint bíró nyert alkalmazást; de később diplomacziai küldetésekre használtatott föl. Legelső megbizatása Florenczbe vezette, hol erőteljes föllépésével a pápa száműzött híveinek visszahivását kierőszakolta. 1440-től fogva úgyszólván folytonosan Németországban tartózkodott a király és a választófejedelmek udvaránál, a hol a bázeli zsinaton megválasztott ellenpápa törekvéseit ellensúlyozni volt hivatva. Hosszú erőfeszítései sikerre vezettek. IV. Eugén élte utolsó napjaiban a német birodalom követeinek hódolatát fogadta.[231]

Arra számíthatott tehát Miklós pápa, hogy az új föladatok megoldásában Carvajal szintén szerencsés eredményeket fog fölmutathatni.

Azonnal útnak akarta őt indítani; de május 20-ikán Frigyes királynak és Hunyadi Jánosnak tudomására hozta, hogy Carvajal az elutazást, melyre már előkészületeket tett, elhalasztani volt kénytelen.[232]

Csak augusztus 4-ikén állította ki a megbízólevelet, melyben teljes hatalommal ruházta föl őt, és kötelezi magát, hogy mindent a mit végez, jóvá fog hagyni.[233]

Ezalatt Hunyadi János is küldött Rómába követet, hogy az ország hódolatát az egyház új fejének bemutassa. Lasocki Miklós krakói főesperes volt ez, a ki Ulászló kiséretében jött hazánkba s itt maradt a várnai csata után.

Deczember 9-ikén tartott üdvözlőbeszédében elmondotta, hogy Magyarország előkelő férfiakból álló követséget készült küldeni; de ezt a belső zavarok lehetetlenné tették. Most ő van hivatva, hogy «az ország helyett és személyében teljes és egész engedelmességet ajánljon föl neki, mint római pápának, Péter kétségtelen utódjának». Értésére adja, hogy az ország tőle várja «Isten egyházának általános reformját és egysége helyreállítását», a miben ő szentsége ifjú éveitől kezdve buzgón közreműködött. «Hosszura nyulnék beszéde» — úgymond — «ha ki akarná fejteni azt a régi és mindenkor szilárd

hódolatot, a melyet ez a keresztény ország a római egyház iránt tanusított, úgy hogy, míg más országok hűsége megingott, Magyarország abban a hitben, a melyet szent István királytól kapott, állandóan megmaradt.» És népe nemcsak ragaszkodik hitéhez, hanem azért szüntelenül harczol is. Most is elhatározta, hogy a jövő nyáron támadó háborút indít a törökök ellen, abban a reményben, hogy ő szentsége az elődje által tett ajánlatot föntartja, sőt gyarapítja. Biztosítja az ország áldozatkészségéről és szól a kormányzó lelkesedéséről. Hőn óhajtja a pápának azt a halhatatlan dicsőséget, mely emlékezetét a kereszténység fölszabadításának érdemeért környezni fogja.[234]

A pápa Hunyadi Jánost, hogy tiszteletét és rokonszenvét iránta kitüntesse és egyúttal tekintélyét az országban emelje, herczegi czímmel ruházta föl.

A kormányzó ezért köszönetet mondott ugyan, de egyúttal kiemelte válaszában, hogy ő hazája számára segítséget, nem maga számára czímet várt. «Ha Szentséged» — úgymond — «engem és személyemben a kereszténységet meg akarja tisztelni,... tegyen képessé, hogy végrehajthassam azt, a mire bennem reménységet keltett.»[235]

És hogy ez nem üres frázis volt, bebizonyította azzal, hogy a herczegi czímet sohasem használta.

Időközben Carvajal, ki 1447 ősz elején érkezett Frigyes udvarához, oda irányozta igyekezeteit, hogy a béketárgyalások megindítása végett mielőbb jelenjenek meg ott a magyar követek. A váradi püspök közreműködésével élt.[236]

1448 február végén a tárgyalások megkezdődtek, de csakhamar megszakadtak, mivel Frigyes nem volt rábírható, hogy kezeiből a gyermek László királyt kibocsássa.

Ekkor Carvajal ajánlkozott, hogy tavaszszal Magyarországba jön és ott fog az országos tanácscsal a további teendők felől értekezni.[237]

Május végső napjaiban értesítette a kormányzót, hogy a közelebbi napokban Pozsonyba érkezik s ott kíván a magyar biztosokkal találkozni. Hunyadi János hivatkozván az utolsó országgyűlés végzésére, mely szerint a békealkudozásoknak Budán kellett történni, ide hívta meg őt. «Folytassa Atyaságod» — írja neki Vitéz tollával — «szent munkálkodását, hozzon elfogadható föltételeket. Itt biztonságot és békére hajló elméket talál. Mi, kik erőszakot és igazságtalanságot szenvedtünk, meguntuk már az ellenkezést, az

alkudozások gyakori elhalasztását, a mesterséges kifogásokat, a ravasz föntartásokat. Ideje, hogy az alkudozások befejezését ne csak reméljük, hanem el is érjük. Azért Atyaságod tudja meg a római király egyenes, őszinte és határozott akaratát, azután jöjjön körünkbe, hogy így a sokszor tárgyalt ügy haladék nélkül bevégeztessék. A békét senki inkább nem óhajtja, mint én. Szivemnek benső kívánsága, hogy a minket hosszú idő óta szüntelenül szorongató és határainkat fenyegető vad ellenség megtörésére kellően készülhessünk. Azért siessen Atyaságod és a régen megkezdett munkát annyi halogatás után fejezze be, hogy valahára az oltalmazó pajzs helyett a támadó kardot használhassuk az ozmanok ellen.»[238]

Carvajal, miután június 14-ikén Pozsonyban rövid időre megállapodott, Budára jött.[239] Azonban mivel a német király állhatatosan vonakodott ide küldeni biztosait, rávette Hunyadit és az országtanácsot, hogy engedjenek és Pozsonyba küldjék biztosaikat. Tizenkét napot töltött a fővárosban s ezen idő alatt, legátusi hatalmával élvén, több fontos ügyet intézett el.

Egyebek között a kormányzó és a rendek panaszára az esztergomi érseknek meghagyta, hogy az esztergomi, debreczeni és szatmári francziskánusok ellen emelt vádakat vizsgálja meg és ha ezeket alaposaknak találja, a fegyelmetlen szerzeteseket távolítsa el s helyettök másokat, kik szabályaikat szigorúan megtartják, telepítsen.[240]

Június végén visszatért Bécsbe. Július 29-ikén ismét Pozsonyba érkezett, a hol magyar és német biztosok tárgyalásait vezette. Azonban igyekezetei újból meghiúsultak.[241]

Ekkor udvari emberét, Ottó mestert Hunyadi Jánoshoz, ki a törökök ellen hadjáratra indult meg, küldötte azzal a kérelemmel, hogy legalább a német királylyal fönnálló fegyverszünetet hosszabbítsa meg. A kormányzó háláját fejezte ki válaszában a legátus buzgóságáért, hajlandónak nyilatkozott a fegyverszünet meghosszabbítására; de kijelenté, hogy erre nézve nem határozhat az országtanács nélkül, a mely mielőbb Budára egybegyűl és az ügyet fontolóra veszi.[242]

Ottó mester ez alkalommal a kormányzónak a pápa levelét nyujtotta át, melyben tanácsolja, hogy a kellőképen elő nem készített hadjáratot halaszsza a jövő esztendőre. Hunyadi ezt nem tehette; mert attól kellett félnie, hogy visszavonulása tekintélyét megingatná a magyarok előtt, és fölbátorítaná a törököket; egy-

szersmind nem volt bizonyos benne, hogy a sereg, melylyel most rendelkezik, a jövő évben ismét összegyűjthető lesz-e s ugyanazon harczias szellemtől lesz-e áthatva? Mindezt tiszteletteljesen előadván a pápának, egész határozottsággal így nyilatkozott: «Hozzáfogok tehát a szent vállalathoz. Inkább a csatamezőn keresem síromat, mintsem hogy nemzetem szenvedéseinek tétlen tanúja legyek. Jól tudom, akár győzelem, akár bajnoki halál lesz osztályrészem, emlékezetemet dicsőség fogja környezni».[243]

A pápa figyelmeztetésének helyessége bebizonyult. Október 18-ikán a rigómezei csatában Hunyadi súlyos vereséget szenvedett és maga szerb fogságba esett.

Ennek hírére a Budán tanácskozó főrendek Szegedre vonultak le, hogy az ország védelméről intézkedjenek; velök ment a legátus embere, Ottó mester is.

Tanácskozásaikban szőnyegre került a Frigyessel kötendő béke kérdése. Abban történt megállapodás, hogy mivel a rigómezei csatavesztés hirére a német király még követelőbbé válnék, az időpont új alkudozások indítására nem tekinthető alkalmasnak; mindazáltal a legátus intését megszívlelve, a magyar rendek mindennemű ellenségeskedéstől tartózkodni fognak. Ezt Vitéz János deczember 14-ikén megírta a legátusnak,[244] a ki a tárgyalások további folyamára befolyást többé nem gyakorolhatott, mivel az 1449. év folyamán visszahivatott Rómába.[245]

Hunyadi János még a rigómezei csata előtt Lasockit másodízben küldötte Rómába és Nápolyba, segély kieszközlése végett. Igyekezeteit siker koronázta. A pápa a nápolyi királylyal 4000 lovas zsoldjának megfelelő segélyösszeget ajánlott meg és az egyházi javadalmak megadóztatását helyezte kilátásba.[246]

Mindazáltal figyelmeztette Hunyadit, hogy a nemzet, míg pártokra van oszolva, ellenségei fölött diadalt nem remélhet. Azt tanácsolta tehát, hogy a támadó hadjáratot halaszsza el, míg a belső békét helyreállítani, a bosnyák és szerb fejedelmeket megnyerni sikerült.

Válaszában a kormányzó és az országtanács elismerik, hogy az egyetértés a közjólét alapja, minélfogva helyreállítására igyekeznek; de megütközésüket fejezik ki a fölött, hogy támadó föllépéstől a pápa őket visszatartja.

«Félő» — úgymond — «hogy a nyugalom tespedéssé válik és tehetetlenséggé fejlődik. Hogy pedig ez mennyire mozdítaná elő

a kereszténység érdekeit és dicsőségét, kiki könnyen megitélheti. A támadásra mindig készen álló ellenség pusztító beütései ellen csak úgy oltalmazhatjuk meg határainkat, ha őt otthonában keressük föl. Tétlenül várni be őt, annyit tesz, mint fölbátorítani a támadásra. Ekkorig is... azért kerestük föl saját országában, hogy a mienkhez közeledni ne legyen ideje, módja és kedve. Fájdalmasan tapasztaltuk hatalmát. Most tehát az ingatag szerencsében még inkább van szükségünk bátorságra, őrködésre és erőkifejtésre, mint volt a kedvezőben.»

Egyébiránt kijelentik, hogy tanácsa szerint nagyobb hadjárat indításától egyelőre tartózkodni fognak. Csak azt kérik tőle, ne vonja el kezét róluk, ne engedje, hogy küzdelmeikben kimerüljenek.[247]

A támadó hadjárat tervét csakugyan elejtették. De hogy a pápa tanácsát a béke helyreállításában követhessék, fölkérték, intse meg Frigyes királyt, küldje Lászlót Magyarországba, az elfoglalt várakat és a szent koronát adja vissza.[248]

A pápa nem késett Frigyest meginteni. Mire október 22-ikén létrejött az egyesség, melynek megkötésében a magyarok lényeges engedményt tettek: Lászlót tizennyolcz éves koráig gyámjának kezei között hagyták.

Ugyanakkor a törökök elleni hadikészületek költségeinek fedezésére a pápa új jövedelmi forrást nyitott meg: a jubileumi bucsúban.

A római egyház régi gyakorlata szerint nevezetes alkalmakkor rendkívüli előnyökben részesíti híveit; azokat, kik a gyónás által megtisztulva, bizonyos vallásos tényeket visznek véghez: kegyhelyekre zarándokolnak, templomokat látogatnak, alamizsnát nyujtanak stb.

Ily jubileumot hirdettek a pápák minden század, majd később minden félszázad letelte után azoknak, kik Rómába az apostolok sírjához zarándokolnak. Az 1450. évre is ily félszázados jubileum esett, mely százezereket vezetett Európa minden részeiből az örök városba.

Előre volt látható, hogy magyarországi hívek is számosan fognak résztvenni e népvándorlásban. Ekkor fölmerült az a terv, hogy Magyarország részére azt a kivételes engedményt kell a pápától kieszközölni, hogy mindazok, kik Székesfehérvárra vagy Nagyváradra a szent királyok sírjához zarándokolnak és «az eretnekek s

hitetlenek ellen» intézendő hadjárat czéljaira adakoznak, az általános bucsúban épp úgy részesüljenek, mintha Rómába zarándokoltak volna. Miklós dékán, a római követ, megbízatott, hogy e kívánságot terjeszsze a pápa elé, a kinek Hunyadi János — szokás szerint Vitéz tollával — közvetlenül is figyelmébe ajánlotta az ügyet.

«Isten kegyelméből» — úgymond — «a kegyelemnek éve, melyet hőn vágytunk megélni, immár nemcsak előttünk áll, de be is köszöntött. Mindazok, a kik a jövő élet javaira a kegyelem alapján és nem érdemeik után tartanak számot: részesülni kívánnak a hirdetett bűnbocsánatban... De sokan vannak,... kik az ellenség fenyegető állása vagy egyéb körülmények által akadályozva, lelkök üdvéért nem képesek megtenni azt, a mit kívánnak. Csak egy út áll előttük nyitva: folyamodni az apostoli felséghez, ki, mint a kegyelmek forrásának őre, bőségesen rendelkezik az üdítő itallal és egyaránt enyhítheti mindenkinek szomját, akár testileg, akár pedig csak a vágyak szárnyain jelenik meg előtte... Illendő hogy Szentséged ne hagyja az ég ajándékainak bírásából kizárva azokat, kik az idő reájok nehezedő súlya által letartóztatva, csak le nem bilincselhető szellemökben zarándokolhatnak Szentségedhez... Egy régi mondással élve, az apostoli hatalomnak legfontosabb joga és legszebb kötelessége: lehetőleg sokakat üdvözíteni.»[249]

V. Miklós pápa, bár a franczia és spanyol királyok hasonló előterjesztésére tagadó választ adott, a magyarországi kormányzó kérését meghallgatta. Aprilis 12-iki bullájában — a kereszténység pajzsának nevezve Magyarországot — mindazon «egyházi és világi főurakat, előkelő embereket és katonákat», kik a szent királyok sírjához zarándokolnak, ott meggyónnak, áldoznak és alamizsnát adnak, a jubileum összes előnyeiben részesíti.[250]

Azonban az alsó papságról, a polgárok- és jobbágyokról, végre a nőnemről a bullában nem történt említés. Mivel pedig jelentékeny előnyöket a pápai kiváltságtól csak úgy lehetett várni, ha abban a hívek tömegesen részesülnek, szükséges volt, hogy az ország összes lakóira terjesztessék ki. E miatt Hunyadi még egyszer fordult a pápához. Meleg szavakkal köszönte meg a személye és házája iránt tanusított különös kegyelmet, mely úgy lelki, mint anyagi előnyökkel árasztja el. Azután előadja újabb kérelmét hogy az engedett előnyökben részesüljenek «minden nem és néposztály; egyszóval mindazok, a kiknek közös házájok és érdekök van, a kiket egy hit és a közös hódolat kötelékei fűznek az apostoli székhez.»[251]

Az egyház kedvezéseiben és a közös haza javára hozandó áldozatokban az osztálykülönbség mellőzésének ilyen hangsúlyozása és indokolása ezen korban figyelemreméltó; még akkor is, ha tekintetbe veszszük, hogy főpap tollából folytak e sorok.

Oly fontosnak látszott ezen ügy, hogy az országtanács külön levélben támogatta a kormányzó előterjesztését. Hunyadi a bíbornoki collegium két tagját kérte föl támogatására; sőt némi ajándékokkal kedveskedett a pápának, mentegetve magát, hogy az ország jelen helyzetében nem küldhet értékesebbeket.[252]

A pápa most is megfelelt a kormányzó kérelmeinek, sőt ezeket még túlszárnyalta. Egyfelől tetemesen megkönnyítette a bucsú megszerzését, a mennyiben lehetővé tette, hogy azt az ország minden lakosa bármely székesegyházban elnyerhette. Másfelől pedig jelentékeny összegre szabta az alamizsnát, megállapítván, hogy az legalább felét tegye annak a költségnek, melyet a római utazás igényelt volna.[253]

A jubileumi bucsút ily módozatok szerint hirdették ki hazánkban. Azonban pénzügyi eredményeiről emlékeink nem értesítenek.

A pápa ugyanazon napon, a mikor a jubileumi okiratot kiállította, Hunyadi Jánost, folyamodására, föloldotta a rigómezei ütközet után Brankovics fogságában erőszak befolyása alatt kötött és esküvel szentesített szerződés kötelező ereje alól.[254]

Kevéssel utóbb pedig az aranyrózsával tüntette ki, melyet káplánja, Rosellus de Rosellis hozott meg.[255]

NYOLCZADIK FEJEZET.

V. Miklós pápa. — Hunyadi János és a királyi kegyuri jog. — A zágrábi püspökség és a kalocsai érsekség betöltése. — A dömösi prépostság ügyében keletkezett összeütközés. — Hunyadi János vivmányai. (1446—1451.)

HUNYADI János, mikor az ország kormányzójává megválasztatott, a királyi kegyúri jogok gyakorlására is fölhatalmazást nyert az ország rendeitől. Erre nézve az 1446-ik év márczius havában tartott országgyűlés nevezetes végzést hozott. A számüzetés büntetését szabta azokra, kik a kegyúri bemutatás és kinevezés mellőzésével, egyenesen a római szent-széktől javadalmat fogadnak el.

Azok, a kik ezen törvényczikk megalkotására döntő befolyást gyakoroltak — Hunyadi János és Vitéz János — abban a meggyőződésben éltek, hogy a szent István részére adományozott pápai kiváltság a magyar koronának a szent-szék irányában kivételes helyzetet biztosít. Szükségét is érezték annak, hogy ezen kiváltság természete iránt közvetlen jogforrásokból tájékozást szerezzenek. Mivel pedig a magyarországi levéltárakban ilyen kiváltság adományozásáról okiratot nem találtak, abban a föltevésben, hogy ezt a római szentszék levéltára szükségképen megőrizte: az 1447-ik év folyamán azzal a kérelemmel fordultak a pápához, hogy «a kiváltságokat, a miket elődei Magyarországnak adományoztak», erősítse meg.

V. Miklós a kérdéses bullák fogalmazatát vagy másolatát szorgosan kerestette. A kutatás eredménytelen maradt. Erről értesítette az esztergomi érseket. «Mivel» — írja neki — «Magyarország iránt különös szeretetet táplál, s hőn óhajtja díszét, javát előmozdítani»; ezért a pápai kiváltság-leveleket szivesen megerősíti, ha hiteles másolatukat néki megküldi.[256]

Ilyen hiteles másolatok előállíthatók nem voltak. De ez a körülmény Hunyadit nem állította meg a nemzet törvényhozásától

megjelölt uton, a melyen kormányzóvá megválasztatása óta óvatossággal párosult kitartással haladott.

A legelső alkalmat arra, hogy actióba lépjen: a zágrábi püspökség szolgáltatta.[257]

Abban, hogy a IV. Eugén pápától 1440-ben kinevezett, de Ulászló királytól el nem ismert Zólyomi Benedek, a Czilli grófok párthíve, kormányozza a zágrábi püspökséget: Hunyadi János komoly veszélyt látott. A szent-székhez folyamodott, hogy Zólyomit a zágrábi püspökségről a kninire és erről Csupor Demetert a zágrábira helyezze át.

A pápa nem vonta kétségbe a kormányzó hivatottságát a királyt megillető befolyás gyakorlására. Sőt, a mit koronás uralkodók irányában sem tett soha, világosan tudomására hozta abbeli elhatározását, hogy a zágrábi ügyben az ő előterjesztése alapján fog eljárni.[258]

A kormányzó szavának olyan nagy súlya volt előtte, hogy túltette magát azon a szabályon, mely szerint a két főpapot az iránt, vajjon az áthelyezéshez, illetőleg cseréhez beleegyezésöket adják-e? meg kellett volna hallgatni. E nélkül rendelte el a két áthelyezést.[269]

Tiz nappal ezen rendelkezés után IV. Eugén meghalt. Utódjához, V. Miklós pápához fordult Zólyomi Benedek az áthelyezés ellen emelt óvásával, a mit arra alapított, hogy a cseréhez beleegyezését sohasem adta.[260] A Czilli grófok pedig erőhatalommal akadályozták meg Csuport a zágrábi püspökség átvételében.[261]

V. Miklós ekkor magyarországi követét, Carvajal János bíbornokot utasította, hogy ha Zólyomi állítása a valóságnak megfelel, az áthelyezésről kiállított bullákat érvényteleneknek nyilvánítsa.[262]

A legátus ezen rendelet vételekor az áthelyezési bullák érvényességét, a vizsgálat befejezéseig, ideiglenesen fölfüggesztette;[263] de a vizsgálat megindításával késett; a minek következménye az lett, hogy Zólyomi zágrábi püspök maradt.

Hunyadi János ezt nem hagyta szó nélkül. A pápához intézett levelében megütközését fejezte ki a fölött, hogy az áthelyezések foganatosítása elmaradt, s így — úgymond — «az ország jelentékeny sérelmet szenved.» Hangoztatja, hogy az ország szabadságának sértetlen föntartása Csupor Demeter jogainak érvényesítését követeli.[264]

Fölszólalása eredménytelen maradván, az 1451-ik év elején egy második előterjesztéssel fordult a pápához.

«Én részemről» — írja egyebek között — «abban állapodtam meg, hogy Csupor Demetert, kinek pápai bullák és királyi iratok alapján a zágrábi egyházra jogos igénye van, minden lehetséges úton és módon támogatni fogom».[265]

Ez időtájt a pápa Gabrieli Gábor capo-d'-istriai püspököt Zágrábba küldötte, hogy az ügy állását vizsgálja meg. Vitéz János váradi püspöktől is informatiót kért. Az utóbbi Zólyomi Benedekről elfogulatlanul nyilatkozott, «több jót, mint rosszat» mondott felőle.[266] Ellenben az olasz főpap jelentése megállapította, hogy Zólyomi «a zágrábi püspökséget a pusztulás, elszegényedés és elzüllés gyalázatába sülyesztette, minélfogva rá a végső romlás várakozik, ha a megfelelő orvosszer nem alkalmaztatik».[267]

Zólyomi ekkor az elmozdítást önkéntes visszavonulással előzte meg. Közjegyző előtt kinyilvánította, hogy áthelyeztetésében a knini püspökségre most már megnyugszik.

Ennek következtében V. Miklós az áthelyezést másodízben elrendelte; a kalocsai érseket, a váczi és pécsi püspököket megbízta, hogy Csupor Demetert a zágrábi püspökségbe iktassák be.[268]

Azonban a Czilli grófok, a pápa és kormányzó rendeleteivel szembeszállván, a pápai biztosokat föladatuk teljesítésében meggátolták. Sőt most a szenvedélyek lángja oly magasra lobbant föl, hogy véres polgárháború kitörésétől lehetett félni.[269]

Nehogy tehát a gyógyszer alkalmazása a gyógyítandó bajt súlyosbítsa, V. Miklós pápa arra szánta el magát, hogy áthelyezési rendeletét visszavonja. Az 1451. év deczember 11-ikén Zólyomit zágrábi püspöknek megerősítette.

Míg a zágrábi székért két főpap versengett, az ellenkező eset forgott fönn a kalocsai érsekség betöltésénél; azt két főpap utasította vissza.

Buondelmonte János érseknek 1448 elején bekövetkezett halála után, Hunyadi János jelöltje Lasocki Miklós krakói dékán volt, kit néhány hónappal előbb — mint láttuk — Rómába küldött volt követül.

Meleg baráti érzést kisugárzó levélben ajánlotta föl neki a kalocsai érsekséget. «A mióta» — úgymond — «baráti viszony csatol hozzád, erényeidért és szeretetreméltó tulajdonságaidért mindig szerettelek. Apámat, ha életben volna, jobban nem tisztelhetném, mint téged. Ha száz testvért halmozhatnék el méltóságokkal és kincsekkel, néked adnám az elsőbbséget. Megüresedvén tehát legújabban

a kalocsai és bácsi egyesített egyházak, ezeknek érsekévé téged, hivatalunk erejénél fogva, törvényesen megválasztottunk».[270]

Egyúttal megtette előterjesztését a pápánál, a ki Lasocki iránt tiszteletet és rokonszenvet táplálván, jelöltetését szivesen fogadta. Azonban Lasocki az érseki széket elfoglalni nem volt hajlandó, a mit főképen azzal okolt meg, hogy javadalmának hatalmaskodó főurak ellen megoltalmazására fegyverhez kellene nyulnia. A pápa megnyugodott az ő elhatározásában és a kormányzó új előterjesztését várván be, Herczeg Ráfáel bosniai püspököt, ki az érsekség elnyeréseért hozzá fordult, elutasította, mert, úgymond, «az ország akarata ellen semmit sem fog tenni».[271]

Lasocki, mikor Magyarországba visszatért, Hunyadi Jánossal abban állapodott meg, hogy Máté erdélyi püspök helyeztessék át Kalocsára, míg ő az erdélyi püspökséggel elégszik meg. Az erre vonatkozó előterjesztést 1448 őszén maga vitte Rómába, a hol mindazáltal ismét megváltoztatta szándékát, a minek következtében a pápa az ügy elintézését halogatta.

Hunyadi János nyugtalankodni kezdett. 1449. június 25-ikén V. Miklóshoz intézett levele szemrehányásokat tartalmaz. «A kalocsai érsekség betöltése ügyében» — úgymond — «az én igyekezeteimben nem volt hiány... Irtam, esedeztem, könyörögtem; Szentséged rendelkezésére hő vágygyal várakoztam. Ha tehát panasznak helye volna, joggal panaszkodhatnám a miatt, hogy meg nem hallgatattam... Élénk sajnálattal látom, hogy a hónapok óta árvaságban levő érseki egyházat bizonyos egyének vakmerősége háborgatja. De el vagyok tökélve, hogy sem az alkalmatlankodásnak, sem a zavargásoknak nem engedve, amaz egyházat megoltalmazom és kezeimben tartom; csakis a korábbi leveleimben említett tekintetek és azon férfiak érdemei, a kikért könyörögtünk, bírhatnak rá, hogy kezeimből kibocsássam... És habár a legutolsó országgyűlésen többen jelentkeztek igényeikkel; a főpapok és főurak tanácsából, abban állapodtam meg, hogy a kalocsai érsekségre tisztelendő Máté erdélyi püspök helyeztessék, és utódja az erdélyi egyházban Miklós dékán legyen.»

Ezek után kéri a pápát, ne hozza őt abba a kényszerűségbe, hogy «az egyház szabadságát inkább oltalmaznia, mint föntartania kelljen.»[272]

De mivel attól kellett tartania, hogy Lasocki az erdélyi püspökséget is visszautasítja, ezt az eshetőséget szem előtt tartván,

további késedelem elhárítása végett, egy másik fölterjesztést küldött Rómába.

«Arra az esetre» — úgymond — «az határoztatott, hogy Miklós dékán helyett az erdélyi püspökségre (Agmándi) Péter váczi püspök, országos kanczellár helyeztessék át; az ő áthelyeztetésével megüresedő váczi püspökségre pedig Vincze váradi kanonokot, áldozópapot, mint véleményünk szerint alkalmas és képesített személyt, neveztük... Méltóztassék Szentséged ezekben a személyekben megnyugodni, és őket az előrebocsátott módon előmozdítani; állítsa őket, az egyiket áthelyezve, a másikat kinevezve, a nevezett egyházak élére főpapoknak és főpásztoroknak.» [273]

Ezalatt Lasocki szülőföldjén kujáviai püspökké neveztetvén ki, V. Miklós az erdélyi püspököt kalocsai érsekké, a váczi püspököt erdélyi püspökké és Vincze váradi kanonokot váczi püspökké nevezte ki.[274]

Azonban a nehézségek sorozata még nem volt kimerítve. Az erdélyi püspök vonakodott elfogadni a kalocsai érsekséget. Hunyadi fölkérte ugyan a pápát, hogy őt az érseki szék elfoglalására parancsszavával kötelezze;[275] de mivel Máté püspök állhatatos maradt, más megoldást kellett keresnie. Az országtanács hozzájárulásával a váczi püspöknek ajánlotta föl a kalocsai érsekséget, a ki «a nehéz igát» némi vonakodás után magára vette.[276]

A kormányzó most két új fölterjesztést küldött Rómába, az egyik a váczi püspök áthelyezését Kalocsára kérte, a másik Vincze érdekében iratott. Ugyanis az ő korábbi kineveztetése érvénytelenné lett, mert a váczi püspöknek az erdélyi székre áthelyeztetése nem következett be; így tehát a kalocsai érsekké előmozdítandó váczi püspök utódjává újból kellett kineveztetnie.[277]

Mielőtt ezen fölterjesztéseket a pápa elintézhette volna, a kalocsai érsekség betöltése elé ujabb akadályt gördített a halál, mely a kormányzó jelöltjét Agmándi Péter váczi püspököt elragadta.

A pápa végre 1450-ik év július 17-ikén Vinczét másodizben váczi püspökké kinevezte; hat héttel utóbb pedig, kétségkívül Hunyadi János óhajtására, Herczeg Ráfáelt a bosniai püspökségről a kalocsai érsekségre emelte.[278]

Míg a két főpapi szék betöltése körül támadott nehéz kérdéseket a pápa és a kormányzó kölcsönös egyetértéssel oldották meg: egy kisebb javadalom, a dömösi prépostság betöltésének ügye komoly bonyodalmak szülője lett.

Az az igénytelen falu, mely a Duna jobb partján, mintegy két mértföldnyi távolságban Esztergom alatt, Dömös nevet visel, viszontagságokban gazdag múlttal dicsekedhetik.

A magyar királyság megalapításának idején, ott, erdőborította dombok alján, királyi nyárilak épült, melyet az uralkodóház tagjai esztergomi várkastélyukból gyakran kerestek föl vadászat kedveért. 1063-ban megdöbbentő katasztrófa színhelyévé lett. Az épület összedőlt, és romjai alá temette Béla királyt.

Egy félszázad mulva, Álmos herczeg Dömösön szent Margit tiszteletére prépostságot és káptalant alapított, melyet nagy kiterjedésű uradalmakkal javadalmazott, fényes templom és monostor építéséhez fogott. Mikor azután cselszövő udvarnokok unszolására, királyi bátyja őt és fiát Bélát megvakíttatta, a szerencsétlen herczegek a dömösi monostorba vonultak, melynek lakói gondosan őrködtek kegyuraik biztonsága fölött.

II. Béla, trónra jutván, az építkezéseket befejezte és atyja adományait gyarapította. A prépostság az ország előkelőbb javadalmaihoz számíttatott. Rendszerint a királyi udvarnál hivataloskodó egyházi férfiak és előkelő családok sarjai nyerték el, a kik azonban idő folyamán, önző érdekek sugallatára, hogy a jövedelmet magok élvezzék, a káptalant föloszlani engedték.[279]

Valószinűleg az intézménynek az alapító szándékától való ilyetén eltérése indította Zsigmond királyt arra, hogy «a szent Szűznek az olajfák-hegyéről elnevezett szerzetét» ott megtelepítse, a mihez 1433-ban Rómában időzése alatt IV. Eugén pápától a fölhatalmazást kikérte és elnyerte.

A rendfőnök egyelőre kevés szerzetest küldött Dömösre; apáttá a rend egyik legkitünőbb tagját, a vercellei származású Filipponi Bernardin atyát szemelte ki. Ez szentnek hirében halt meg (1441), és dömösi sírját magyar zarándokok kegyelettel látogatták, majd csakhamar égi közbenjárásával kieszközölt csodás gyógyulásokról kezdettek beszélni. Szerzete pedig díszei és szentjei közé sorozta.[280]

Azonban utódai Antal és Miklós apátok (1441—1445) nem örökölték tekintélyét, és a zavarteljes időkben monostoruktól nem háríthatták el a bírvágyó szomszédok támadásait, melyeknek birtokaik egymásután áldozatul estek. A törvény oltalmát igénybe vették, majd az erőszaknak fegyverrel is ellenállottak; de a perek és küzdelmek elkeserítették a békeszerető szerzeteseket, kik a tél

zordonságával sem tudtak kibékülni. Mikor tehát a várnai csata után következő trónüresedés idejében a nyugalom és jogbiztonság helyreállításának reményét elvesztették (1445), visszatértek Olaszországba, és rendfőnökük IV. Eugén pápa előtt lemondott a dömösi apátságról.[281]

Az egyházi törvények az olyan javadalmakat, melyek a pápa előtt történt lemondás következtében üresedtek meg, a pápai adományozás körébe tartozóknak nyilvánították. De különben is Dömös azokhoz a javadalmakhoz tartozott, melyeknek adományozását a pápák korábban magok részére tartották volt fönn.[282]

Rögtön találkozott is, a ki ezen javadalom elnyeréseért IV. Eugén pápához folyamodott: egy Rómában tartózkodó magyar pálos-szerzetes, Kaposi Bálint, ki 1439-től fogva szent Péter bazilikájában pápai gyóntató volt és rendjétől a főügyviselő (procurator generalis) tisztével bizatott meg. Kétségkívül az ő közbenjárásának tulajdonítandó IV. Eugén pápa intézkedése, mely szerint 1446. augusztus 1-én a dömösi monostort a Pálos-rendnek adományozta.[283]

Kevéssel utóbb egy Benedek nevezetű pap tett lépéseket, hogy a javadalmat maga számára szerezze meg. Az alkalmas utat meg tudta találni, hogy a pápához intézett folyamodása kedvező elintézést nyerjen.[284] A világ minden részére kiterjedő javadalom-adományozások nagy tömegében nem volt elkerülhető az az eset, hogy egy javadalom ügyében két ellenkező rendelkezés történt.

De Kaposi Bálint atya csakhamar a történtek felől tudomást nyervén, a pápát értesítette arról, hogy félrevezettetett és az álnok úton, a valódi tényállás eltitkolásával kieszközölt adományozás megsemmisítését eszközölte ki.[285]

Mindamellett azt a mulasztást követte el, hogy a Pálos-rend javára történt adományozásról a pápai bulla kiállítását nem sürgette. IV. Eugén meghalt, a nélkül, hogy a bullát kiállíttatta volna.

Utódjának, V. Miklósnak 1447 november havában Bálint atya előterjesztette, hogy a dömösi monostorra vonatkozó pápai elhatározás foganatosítása főképpen azért maradt el, mert az adományozás általánosságban a Pálos-rend, nem pedig a rendnek valamelyik tagja részére történt.

A pápa osztozván ezen fölfogásban, a történt hiba kiigazításáról gondoskodott. A dömösi monostornak Pálos-perjelséggé történt átalakítását helybenhagyván, perjelévé Kaposi Bálint atyát nevezte

ki. «Ily módon» — úgymond — «a magyar gyóntató személyét kegyelmében kívánja részesíteni; és egyszersmind azt a reménységet táplálhatja, hogy az ő erényei és dicséretes tulajdonságai lehetővé teszik a monostornak mind lelkiekben, mind anyagiakban restaurálását, név szerint idegen kézre jutott birtokainak visszaszerzését». Ezen alkalommal a dömösi perjelséget mindennemű egyházi hatóság alól kivette és közvetlenül a római szent-szék alá rendelte.

A bulla 1447. november 25-én, állíttatott ki. És az esztergomi érsek a megbizatott, hogy a dömösi monostornak Pálos-perjelséggé átalakítását, Bálint perjelnek a javadalomba beiktatását foganatosítsa.[286]

De időközben Magyarországban a dömösi monostor sorsáról más irányban rendelkeztek.

Az olajfák-hegyi szerzet tagjainak távozása után Hunyadi János kormányzó és az országtanács azt, hogy Dömösön a prépostság helyreállíttassék, nem találták kívánatosnak. Minthogy a királyi udvar székhelyén, Budavárában káptalan nem létezett és szükségességének érzete már Zsigmond királyt is arra ösztönözte, hogy ilyet létesítsen: most az a terv merült föl, hogy megalapítására a dömösi javadalom használtassék.[287]

Az iránt, hogy a javadalom természetének és rendeltetésének átváltoztatásához a szent-szék engedélye szükséges, nem merült föl kétség, és kieszközlése végett a kellő lépések megtétettek.[288] De ezeknek eredményét be nem várva, Hunyadi János följogosítottnak tekintette magát arra, hogy a dömösi prépostságot a királyi kegyúri jog alapján adományozza.

Erre kétségkívül az az előkelő egyházi férfiú késztette, ki a dömösi prépostságra vetette szemeit: Bothos István országos főjegyző, kit a kormányzó préposttá kinevezett.[289]

A pápa és a kormányzó rendelkezései nem midjárt vezettek összeütközéshez.

Ugyanis Kaposi Bálint a szerzete javára kiállított pápai bullában nyert jogok érvényesítésére csak másfél esztendő multával, 1449 tavaszán határozta el magát, a mikor mint V. Miklós pápa követe Magyarországba diplomácziai megbízással küldetett.[290]

A pápa — ki időközben Bothos Istvánnak dömösi préposttá kineveztetése felől tudósítást kapott — «Magyarország összes főpapjaihoz és főrendeihez» iratot intézett, melyben tudomásukra hozta, hogy a dömösi prépostságot Pálos-perjelséggé alakítván, Bálint

atyának adományozta, a kit javadalmának birtokában «mindennemű támadók ellen» meg fog oltalmazni. Fölhívja őket, hogy a dömösi egyházat és javadalmat «a bitorlók kiküszöbölésével» Bálint atyának adják át.[291]

Igy tehát kellően fölfegyverkezve a küzdelemre, jött Bálint atya Magyarországba, hol különben is személyét tisztelet környezte, mert hazájának az örök városban sokszor tett hasznos szolgálatot. A legelőkelőbb férfiak, élükön maga a kormányzó, barátságukra méltatták.[292]

Mindenütt szíves fogadtatásra talált. De mikor igényeivel a dömösi prépostságra előállott, a kormányzó teljes határozottsággal — bár a legkiméletesebb formában — kijelentette, hogy Bothos Istvánt el nem ejtheti.[293]

Az országtanács tagjai — mint az ő saját iratukból tudjuk — «barátságos módon» szintén fölkérték, hogy igényeiről, melyek «az ország szabadságára» sérelmesek, mondjon le.[294]

Bálint atya nem lépett vissza; sőt vetélytársát, a pápától nyert fölhatalmazás alapján, egyházi átokkal sújtotta.

Eljárása közfelháborodást támasztott. Az országtanács azt hivén, hogy Bálint atya háta mögött a magyarországi pálosok állanak, maga elé idézte budai zárdájuk elöljáróit, a kiket «a királyi jogokon és az ország szabadságain ejtett sérelemért» kemény megróvásban részesített. Ők azonban kijelentették, hogy Bálint atya a pápai adományt az ő tudtok nélkül eszközölte ki.[295]

Az 1450. június elején tartott pesti országgyűlésen is zivatart támasztott ezen ügy. Maga Hunyadi János említi egyik levelében, hogy «a rendek tárgyalásai azzal a szenvedélylyel folytak, a milyenre ilyen esetekben a magyar nép rendszerint elragadtatja magát».[296]

Voltak, a kik Bálint atyának az országból kiutasítását követelték.[297] Mások a kormányzót vádolták, hogy «a haza szabadságának, jogainak és szokásainak» védelmében a kellő erélyt nem fejtette ki.[298]

Az ország rendei a pápához levelet intéztek. Arra kérték, ne engedje, hogy «a királyi korona jogai, melyek máris megvetés tárgyává lettek, gúny célpontját képezzék», ők ugyanis el vannak tökélve, hogy «a királyi kegyúri jogot, vagyis az ország összes javadalmait illetőleg a rendelkezés és adományozás jogát, mely ember emlékezetét meghaladó idő óta érvényben van», jövőre is föntartják; névszerint a dömösi prépostságot «inkább ellenségnek,

mint ilyen jó barátnak» engedik át. «Ha Szentséged» — így szólnak — «Magyarország hódolatát óhajtja megtartani, szabadságán ne ejtsen csorbát»!»[299]

A bíbornoki collégium közbenjárását is kikérték.[300]

Az országgyűlés előterjesztéseinek támogatására Hunyadi János szintén a pápához fordult. «Mind az apostoli tekintélyt, mind az ország szabadságát» — úgymond — «kívánom megóvni. Ezért érvek fejtegetése helyett, inkább Szentséged lábaihoz borulva esedezem, hogy a viszályt elmérgesedni ne engedje, hanem az országtanácsnak a dömösi prépostságra vonatkozó határozatát hagyja helyben.»[301]

Arról, hogy ezen előterjesztések Rómában milyen fogadtatásra találtak, nincsen tudomásunk.

Az ország rendeinek a királyi kegyúri jog terjedelméről hirdetett nézeteinek vitatásába a pápa nem bocsátkozott; annál kevésbbé, mert a nehézségek elhárítására hivatott compromissum felől vett hirt.

Ezalatt ugyanis Bálint atya, kit a kormányzó meggyőzött arról, hogy makacsságával gyülöletessé teszi magát, bonyodalmakat támaszt és czélját még sem éri el,[302] — késznek nyilatkozott, hogy a maga és szerzete érdekeit föláldozza, sőt befolyását Rómában a magyarországi rendek kívánatainak javára mérlegbe veti. Ezen igyekezetei sikerének érdekében a magyar kormányférfiakat rábírta, hogy viszont-engedményekkel a fenforgó nehézségek kiegyenlítését elősegítsék.

A kormányzó és az ország rendei részéről a pápához kérvény intéztetett a végett, hogy Dömösön a Pálos-perjelséget szüntesse meg és a prépostságot állítsa vissza; ugyanakkor a budai várban új prépostságot létesítsen; a két prépostságot azután örök időkre kapcsolja egybe; az első prépostot ő nevezze ki Bothos István alkanczellár személyében, kit az egyházi büntetésektől, a melyeket magára vont, oldozzon föl.

Ezen kérvény tartalma a pesti országgyűlés és a kormányzó előbbi fölterjesztéseit több tekintetben desavouálta. Azokat az intézkedéseket, a miket a kormányzó és az országtanács a dömösi monostor tárgyában és Bothos István javára tettek, érvényteleneknek tekinti és elismeri, hogy érvényesekké csak a pápa hozzájárulásával válhatnak.

Kaposi Bálint atya, a mint magyarországi küldetéséből az örök városba visszaérkezett, benyujtotta a dömösi prépostságról

lemondását, a mire — saját szavai szerint — főképpen az a szándék indította, hogy «Magyarország főpapjainak és főurainak kedveskedjék.» [303]

V. Miklós pápa 1451. márczius 27-ikén a lemondást elfogadta, s az ekképpen ismét rendelkezésére álló dömösi perjelséget prépostsággá alakította; egyidőben Budavárában új prépostság létesítéséhez beleegyezését adta; a két prépostságot egyesítette; az első prépost kinevezését magának tartván fönn, Bothos Istvánt nevezte ki, a kit a reá nehezedő egyházi büntetésektől föloldozott.[304]

Ily módon a szent-szék az egész vonalon megóvta jogi álláspontját; az ország pedig az egész vonalon érvényesítette akaratát.

Hunyadi János egyházi politikáját teljes siker követte. A pápa Magyarország irányában arról a hatalomról, a mit másfél század óta elődei saját kezeikben összpontosítottak, ellenszegülés nélkül mondott le. A dömösi conflictus békés elhárítása után, Hunyadi János kormányzóságának tartama alatt, egyetlenegy bullát sem ismerünk, magyarországi javadalom adományozásáról.

Ezen eredmény jelentőségét kellő világításba helyezi az a tény, hogy más uralkodók a reservatiók ellen irányuló igyekezeteikkel IV. Eugén és V. Miklós részéről a legkisebb engedményt sem voltak képesek kieszközölni.

Francziaországban VII. Károly király újból nagy erélylyel indította meg a küzdelmet a pápai javadalom-adományozások gyakorlata ellen. Az 1438. május 1-én Bourgesban tartott gyűlésen kibocsátotta a pragmatika sanctio-nak nevezett statutumot, mely a pápai reservatiók hatályát megszüntette és a főpap-választást helyreállította. A király nem is gondolt arra, hogy magának a bemutatási jogot biztosítsa, csak azt kötötte ki, hogy a káptalanokhoz és monostorokhoz ajánlólevelekben fordulhasson.[305]

Ezen statutum daczára IV. Eugén tényleg a főpapi javadalmak adományozását tovább is gyakorolta, a káptalani választásokat mellőzte, a király óhajtásait nem vette tekintetbe. Egy alkalommal, mikor egyik káptalan óvást emelt: a pápa «esztelenségnek» bélyegezte azt az eljárást, hogy vele szemben utalnak kánonokra, «melyeknek — úgymond — miként megalkotása és magyarázata, úgy módosítása és eltörlése is az ő illetőségéhez tartozik.» [306]

VII. Károly utóbb a szent-szék következetes kitartása előtt meghajolt, s csak azt óhajtotta, hogy a főpapi székek betöltésénél

a pápa «a királynak tetsző és hű egyházi férfiakra fordítsa figyelmét» és «a király jelentését, kérését várja be.» [307]

Az 1450. és 1452-ik évben kisérleteket tett ugyan a korona hatalmának egyházi téren kiterjesztésére; de sikert nem mutathatott föl.[308]

A német király irányában IV. Eugén pápa szintén merev állást foglalt el. Egy ízben azt a kegyelmet, a mit elődeinek bizonyos meghatározott egyházi javadalmak betöltése tekintetében a pápák engedni szoktak, megtagadta, azzal a megokolással, hogy az uralkodók, a mit mint kegyelmet nyernek el, később mint jogot szokták követelni.[309] 1445-ben hat püspökség betöltésére befolyást engedett neki, de ezt a kedvezményt úgy formulázta, hogy a pápa ama hat egyház betöltését «azon alkalmas egyének javára, kikért (a német király) őhozzá folyamodik, illetőleg a kiket neki megnevez, magának reserválja.» [310]

Az V. Miklós és a német birodalom 1448. márczius 19-ikén létesült bécsi concordatuma azt állapította meg, hogy az érsekeket és püspököket a káptalanok választják; a pápa azokat, kiket méltóknak itél, megerősíti, vagy ha fontos okok forognak fönn mellőzheti és helyökbe méltóbbakat nevezhet ki: ellenben a császárnak és a többi fejedelmeknek sem a választásokra, sem az adományozásokra befolyás nem biztosíttatott.

Angliában szintén nem voltak képesek a királyok a pápai adományozások gyakorlatát megszüntetni és ahhoz a különös expedienshez folyamodtak, hogy a pápától kinevezett főpapoknak nyilatkozatot kellett tenniök, melyben a kinevezési bullának «a korona jogaira nézve sérelmes kifejezéseit... visszavonták, és magokat a királyi kegyelemnek alázatteljesen alávetették.»[311]

IV. Eugén pápának Portugallia irányában elfoglalt álláspontját jellemzőn világítja meg az a levele, a mit, mikor (1440) egy püspököt elmozdított, és helyébe mást nevezett ki, a királyhoz intézett.

«Az egyházi jog» — úgymond — «szent Péter utódainak az összes egyházakkal szabad rendelkezést biztosít. A pápa az egyházak szükségletei szerint választja meg és nevezi ki a főpapokat, a királyok beleegyezését kikérni nem köteles... Franczia-, Angol- és Spanyolország királyai, úgyszintén más fejedelmek, a főpapok kinevezése tárgyában, folyamodásokat és ajánlóleveleket intéznek hozzánk, azon egyének javára, kiket alkalmasoknak itélnek. Kéréseiket,

a mennyiben Isten és a mi kötelességünk engedi, meghallgatjuk; viszont ők is, ha mi az egyház javát és hasznát tartván szemünk előtt, másképpen járunk el, megnyugosznak benne.»[312]

IV. Eugén a főpapi javadalmakra a kegyúri jogot csak egy ízben adományozta: szülővárosának, Velenczének a patriarkai méltóságra.[313]

Az összes főpapi méltóságokra kiterjedő kegyúri jog elismerésében, a mit IV. Eugén és V. Miklós pápáktól Hunyadi János a magyar korona részére ki tudott eszközölni: Magyarországot egyetlen állam sem előzi meg; évtizedek multával követik Sicilia (1483), Francziaország (1516) és Spanyolország (1522).

KILENCZEDIK FEJEZET.

V. László Rómában. — V. Miklós követe a királyi udvarnál. — III. Calixtus pápa. — Capistránói szent János Magyarországban. — Carvajal bibornok második követsége. — Nándorfehérvár felszabadítása. (1451—1456.)

Az 1451. év őszén V. László király gyámja készületeket tett, hogy császárrá koronáztatása végett Rómába utazik, és mivel attól tartott, hogy távollétét fölhasználva a magyarországi rendek ifjú királyukat az ő gyülölt gyámsága alól kiszabadítják, magával vitte őt. November 1-én indultak meg Német-Ujhelyről fényes és nagyszámú kisérettel, a melyben több előkelő magyar úr is volt. 1452. márczius 8-ikán tartották bevonulásukat az örök városba.

A pápa több ízben fogadta őket. Egy alkalommal a tizenkét éves László hosszú beszéddel üdvözölte őt.[314]

A császári koronázás után Fridrik márczius 25-ikén Nápolyba ment, gyámfiát hátrahagyván. Nevelője, ki a magyar és osztrák rendekkel összeköttetésben állott, ezt az alkalmat föl akarta használni, hogy a királyt megszöktesse. De terve egyik bíbornok tudomására jutott, a ki a pápa utasítása szerint Enea Silvio triesti püspököt figyelmeztette, s így a terv meghiusíttatott.[315]

Római időzése alatt László nevében beadott folyamodására a pápa az esztergomi érseknek régi kiváltságait, névszerint primási méltóságukat és apostoli követségüket megerősítette.[316]

Ugyanakkor a pápa az osztrák rendeket, kik a császár távolléte alatt az általa rendelt kormányzókat eltávolítván, a hatalmat magukhoz ragadták, a mennyiben kitűzött határnapig a császárnak meg nem hódolnak, egyházi átokkal sujtotta, arra utalván, hogy, mivel a császári koronázás végett Rómába utazó uralkodó a szentszék különös védnöksége alatt áll, a lázadás az egyház ellen irányuló merénylet természetével bír.

Bulláját megküldötte Hunyadi Jánosnak, a kit fölszólított, hogy a lázadók támogatásától, velök való szövetkezéstől tartózkodjék.[317]

Négy nappal ezen iratok kiállítása után, 1452. április 26-ikán Fridrik és László elhagyták Rómát s hazafelé indultak.

Florenczben magyar és osztrák urakból álló követség várakozott rájok, a melyben Ágoston győri püspök, Tötösi László királyi főpohárnokmester és Vetési Albert erdélyi főesperes képviselték Magyarországot.[318]

Kisérletet akartak tenni, hogy a császárt László király kiszolgáltatására bírják. De azt sem tudták kieszközölni, hogy őket színe elé bocsássa. Igy tehát folytatták útjukat Rómába, hogy a pápa közbenjárását kérjék ki.[319]

Ott sem várakozott rájuk kedvező fogadtatás. Fridrik, ki nem átallotta a magyarokat azzal gyanusítani, hogy a gyermek-király életére törnek,[320] meg tudta győzni a pápát arról, hogy az ellene szövetkezett rendek törekvései jogosulatlanok és veszedelmesek.

Ágoston püspök ékes beszéde, melyet az ünnepélyes audientia alkalmával tartott,[321] nem volt képes ellensúlyozni a császár befolyását.

V. Miklós válasza így hangzott:

«Az árva király nem nélkülözheti a gyámot; legközelebbi és legérdemesebb rokonánál, a császárnál a legjobb kezekben van. A rendek, ha ellene panaszuk van, adják azt elő; a szent-szék, ha alaposnak találja, az igazság követelései szerint fog vele elbánni. Az osztrák rendek ellenállása bűnös, az ellenök kihirdetett egyházi átok igazságos és visszavonhatatlan; de mivel csak a makacsokat éri, meghódolás által mindenki elkerülheti azt».

Erre a követek egyike a következő megjegyzést koczkáztatá:

«Az ügy, a melyről itt szó van, nem tartozik a szent-szék bírósága elé; világi uralom, földi ország kérdésében nincs helye a fenyítéknek, mely az osztrákokat igazságos ügyökben méltatlanul és helytelenül érné. Az örök élet van Szentséged gondjaira bízva, a földi élet érdekei a világi fejedelmek és népek illetékességéhez tartoznak.»

A pápa fölháborodott ezek hallatára. «Beszédetek» — mondá — «inkább vakmerő, mint okos. Péternek és utódainak a Megváltó nemcsak egy vagy más, hanem minden ügy intézésére adott hatalmat. Miképen vonhatjátok kétségbe a szent-szék világos jogait a

fönforgó ügyben? Magyarország semmiféle idegen világi fejedelem felsőbbségét nem ismeri el; ellenben a császár a legfőbb világi hatalom birtokában van. Mikor tehát ily módon ellentétes álláspontot foglalnak el, ki döntheti el a kérdést, ha nem a szent-szék? Azt gondoljátok talán, hogy a fegyver? Oktalan az, a ki a fegyver vak szerencséjét a szent-szék csalhatatlan itéleténél többre becsüli. Egyébiránt eszméitek zavarát, állításaitok fonákságát magatok eláruljátok, mert önmagatokkal ellenkezésbe jöttök. Előbb azt sürgettétek, hogy kívánságaitok teljesítésére szorítsam a császárt, és most ezen ügyben bírói hatóságomat vonjátok kétségbe; így tehát egy és ugyanazon ügyben a szent-szék illetékességét egyszer elismeritek, azután tagadjátok. Én azonban állhatatosan megmaradok nyilatkozatom mellett: az osztrákok vagy meghódolnak parancsaim előtt, vagy a hívők közösségéből kirekesztetnek.»[322]

A pápa e szerint a magyarok és az osztrákok álláspontjának jogosultságát eltérően itélte meg. Hallgatagon elismerte, hogy a császár gyámsága ellen föllépni a magyaroknak joguk van, az osztrákoknak nincs.

A követek a pápa erélyes és kiméletlen nyilatkozata után, a bíbornoki testület közbenjárásához fordulván, arra a kérésre szorítkoztak, hogy a pápa a Fridrik ellen fegyverkező osztrák rendekre kimondott egyházi átkot vonja vissza.[323]

Ezen lépésüknek sem volt sikere. Eredmény nélkül, elégületlenül tértek vissza küldőikhez.

Ekkor az osztrák rendek egyrészről a pápa itéletétől az egybehivandó egyetemes zsinathoz fölebbeztek,[324] másrészről fegyvert ragadván, a császárt kényszerítették, hogy Lászlót nekik szolgáltassa ki.

Hunyadi János és a magyar rendek sem a fölebbezéshez nem csatlakoztak, sem a fegyveres föllépésben részt nem vettek. És mikor a pápa Cusai Miklós bíbornokot mint legátust Ausztriába küldötte, hogy a viszályoknak véget vessen,[325] készek voltak őt közbenjáróul elfogadni; noha az osztrákok, a pápa részrehajlatlanságában nem bízván, beavatkozása ellen tiltakoztak.[326]

A tárgyalások nem vezettek eredményre.

Ezen időben, az 1453. esztendő első napjaiban, V. László előtt megjelentek a görög császár követei, kik a törököktől fenyegetett Konstantinápoly megmentésére segítséget kértek.

A király válaszában kifejté, hogy saját országainak zavarteljes

viszonyai és a törökökkel fönnálló fegyverszünet nem engedik meg, hogy segítséget küldjön. Azonban a pápát fölkérte, hívja föl a keresztény uralkodókat nagy hadi vállalatra, melyben ő maga is kész résztvenni; jól tudja — úgymond — hogy koronájával a törökök elleni küzdelem kötelessége örökségül szállott rá.[327]

Május 29-ikén Konstantinápoly a törökök hatalmába jutott. A görög császárság elenyészett.

Ezen megrendítő esemény hatása alatt a pápa az egész keresztény világban keresztes hadjárat előkészítését rendelte el, az uralkodókhoz követeket küldött.

Castiglionei János paviai püspök, ki V. Lászlóhoz jött, az év végén Prágában fogadtatott. Előterjesztésére a király nevében Vitéz János kanczellár válaszolt; biztosította, hogy Magyarország a szentszék várakozásának meg fog felelni.[328]

A következő év (1454) őszén ugyanez a pápai követ a Frankfurtban egybegyült német fejedelmeket buzdította áldozatkészségre. Itt elhatároztatott, hogy az 1455. év nyarán 32.000 gyalogosból és 10.000 lovasból álló birodalmi sereg fog a törökök ellen megindíttatni. A hadjárat tervének megállapítása végett a császár székhelyén, Németujhelyt ujabb gyűlés tartása határoztatott, a melyre V. László és a magyar rendek is meghivattak.

1455. február 16-án nyilt meg. A magyar rendek követei nem voltak jelen; mivel a biztonságuk érdekében követelt intézkedések iránt a császárral megegyezésre nem jutottak. A pápai követ azon volt, hogy a nehézségeket elhárítsa; de csak több hét multával ért czélt. Ekkor, márczius 22-én, a legátus a gyülekezet előtt hosszú beszédet tartott a veszélyről, mely a keresztény népeket a törökök részéről fenyegeti. Szólott az okokról, melyek a görög birodalom enyészetét idézték elő; a legelső helyre a keresztény népek szűkkeblű önzését tette. A császárt és a jelenlevőket arra buzdította, hogy a gyászos példán okulva, ne késsenek meghozni az áldozatokat, melyeket a kereszténység tőlök vár, és Isten halhatatlan dicsőséggel fog jutalmazni. Végre biztosította őket, hogy a pápa lelkes támogatására számíthatnak, és ő maga is kész életét a hit védelmében föláldozni.[329]

A következő napokban Vitéz János váradi püspök Magyarország képviseletében és Enea Silvio a császár nevében szónokoltak.

Ezután a frankfurti határozatok végrehajtásának ügye került szőnyegre. De ezzel kapcsolatban más kérdések is fölmerültek.

Többen ugyanis azt hangoztatták, hogy a törökök ellen háborút viselni nem lehet, mielőtt a császár és a magyar király között fönforgó vitás kérdések elintéztetnek, a német birodalomban pedig a belső béke megszilárdul.

E közben Rómából megjött az a hír, hogy V. Miklós pápa márczius 24-én meghalt. Ekkor abban történt megállapodás, hogy a hadjárat megindítása a jövő év tavaszára halasztatik.

A paviai püspök a nélkül, hogy az új pápa utasításait bevárná, Németujhelyről Bécsbe ment, a végből, hogy László királyt a császárral kibékítse és a török szultán békeajánlatainak elfogadásától visszatartsa.

Előterjesztésére a király válaszát Vitéz adta elő. Tolmácsolta azt a fájdalmas érzést, a mit a király lelkében a németujhelyi congressus halasztó végzése támasztott; mert — úgymond — a kereszténység veszedelmét inkább növelte, mint megszüntette; az ellenséget még inkább fölingerelte, a helyett, hogy erejét megtörte volna. A király kész a császárral kibékülni és a törökök ellen harczra kelni. De mivel a németujhelyi gyűlés többet mulasztott, mint végzett, a királyra nézve nagy nehézséggel jár annak eldöntése, hogy «milyen állást foglaljon el az ellenséggel szemközt, a kit a németujhelyi végzések megnyugtattak, és a hivők irányában, a kiket kétségbeejtettek».

A legátus azon intésére, hogy a király a törökökkel ne kössön békét, megjegyzi, hogy valódi, állandó béke a hivők és hitetlenek között nem állhat fönn. Magyarországra az ideiglenes fegyvernyugvás is előnyös volna; de megkötését kész a király október elejéig elhalasztani. Ha akkorig a németujhelyi végzések foganatosítását biztosítva nem látja: Isten és a világ előtt följogosítottnak fogja magát tekinteni, hogy a körülmények követelései szerint gondoskodjék magáról.[330]

V. Miklós halála után a bíbornoki testület mindegyik tagja esküvel kötelezte magát, hogy ha szent Péter székére emeltetik, Konstantinápoly visszafoglalását, a török rabságban sínylő keresztény népek fölszabadítását legfőbb föladatául fogja tekinteni.

A spanyol Borgia Alfonz bíbornok, ki 1455. april 8-án megválasztatott, ünnepélyesen megujította ezt a fogadást. Igéretet tett, hogy a szent vállalatban az egyház kincseit, sőt a saját életét sem fogja kimélni.

III. Calixtus lelke egész hevével karolta föl ezt az ügyet.

Veronai Gábor, a szent Ferencz-rend szerzetese, később egri püspök, ki ekkor Rómában tartózkodott, írja, hogy «a pápa egyébre sem gondol, egyébről sem beszél, s míg más ügyeket rendszerint néhány szóval intéz el, a török hadjáratról szüntelenül tanácskozásokat tart».

Május 15-ikén kibocsátotta a bullát, melyben a népeket, bucsúk engedélyezésével buzdította, hogy a szent kereszt jele alatt ragadjanak fegyvert; az egyházi javadalmasokra tizedadót vetett ki; ő maga azonnal hozzálátott hajóhad fölszereléséhez.[331]

Kevéssel elődének halála előtt érkezett Rómába Vetési Albert erdélyi főesperes és Junius de Gradis raguzai patricius, kiket Hunyadi János és Brankovics György szerb deszpota küldöttek volt V. Miklóshoz, hogy az általuk tervezett hadi vállalathoz a szentszéktől segítséget eszközöljenek ki.[332]

Vetésitől az új pápa tájékozást nyert Magyarország állapotáról. «Szivünket» — írja ekkor egyik levelében — «mély bánattal tölti el az, hogy a dicső Magyarország, mely iránt érdemeinél fogva kiváló jóindulatot táplálunk és a mely ekkorig a kereszténység védpajzsa vala, fejében és tagjaiban megbomlott, egyenetlenségek színhelyévé lett s így nagy dolgok végrehajtására képtelenné vált; míg tehát ott a szellemek a kiengesztelődés és békesség útjaira el nem vezettetnek, hitünk erős támasztól megfosztva marad.»[333]

Oda irányozta igyekezeteit, hogy az ország rendei, fölhagyva viszálykodásaikkal, a törökök elleni küzdelemre egyesüljenek.

Ezen föladat megoldásában igénybe vette egy nagytekintélyű szent Ferencz-rendű szerzetest, ki rövid egy esztendőre terjedő tevékenységével dicső helyet biztosított magának történetünk lapjain.

Ez János atya volt, ki születési helyétől, az alsó-olaszországi Capistrano városkától kölcsönözte vezetéknevét. Az Anjouk szolgálatában álló előkelő német katona és olasz nő frigyéből származott. A jogi pályára készült, bírói hivatalt viselt; de hirtelen elhatározással bucsút vett a világtól, vagyonát a szegények között osztotta szét és szent Ferencz daróczruháját öltötte magára. Miként élete viszontagságai, úgy szerzetesi erényei tekintetében is hasonló volt Márkai Jakabhoz, a mint hogy sienai szent Bernardinban közös lelki vezéröket tisztelték. Mint ujoncz önmegtagadásával és alázatosságával, a hittudományi tanfolyamot végezve, szorgalmával és szónoki képességeivel tünt ki. Mint hitszónok Olaszország különböző váro-

saiba küldetvén, érczes hangjának és mesteri előadásának hatását fokozta lelkének égő vágya, hogy nemzetét az érzéki élvezetek és a politikai versengések mámorából fölriasztva Istenhez vezesse. Az ő szószéke köré is, bárhol jelent meg, ezerek gyűltek s lelkök mélyében megrendülve hallgatták szavait. Gonosztevők megtérése, viszálykodók kibékülése és a felebaráti szeretet tényeiben nyilatkozó vallásos fölbuzdulás jutalmazták fáradozásait. E közben nagymérvű tudományos munkásságot fejtett ki. Hittani és egyházjogi munkákat írt, melyeknek eredeti kéziratait a capistranoi zárda őrzi.

1451-ben V. Miklóstól Csehországba küldetett, hogy a husszitâk megtérítésére vállalkozzék. Útközben Németujhelyen és Bécsben is időzött. A nyelvét nem értő közönséget ép úgy el tudta ragadni, mint másfél évtized előtt nevezett rendtársa; és szintúgy mint ez, számtalan beteg köszönheté neki csodás fölgyógyulását.[334]

Hire eljutott Magyarországba is. A főpapok és urak, kik az 1452. év végén Bécsben V. László király udvaránál egybegyűltek, azon kérelemmel fordultak hozzá, hogy «Isten igéjének hirdetése végett» jöjjön mielőbb körükbe.[335] Óhajtásuk nem teljesült ugyan; de Capistranoi János az 1454. évi frankfurti birodalmi gyűlésen meleg érdeklődését hazánk iránt lelkes beszédekben tanusította. Egyúttal a pápát fölkérte, vigasztalja meg leveleivel és imádságaival a magyarokat, a szent-szék kincseit fordítsa a török elleni háborúra, és a német fejedelmeknél a segélyhad mielőbbi kiállítását sürgesse.[336]

V. László követei, kik a birodalmi gyűlésen megjelentek, azt az igéretet kapták tőle, hogy mielőbb személyesen Magyarországba jön. Távozásuk után is, útközben írt leveleikkel meggyőzni igyekeztek őt arról, hogy Isten dicsőségére és a kereszténység javára sehol sem tehet többet, mint hazájokban.[337]

A következő év május elején lépte át János atya az ország nyugati határait és Győrött állapodott meg. Mikor a hatalomért való versengés és a nyomaiban járó pártoskodás szelleme a nemzetet a magasabb érdekek és a fenyegető veszélyek irányában mintegy érzéketlenné tette: a szegény szerzetes az eszményi lelkesedés varázshatalmát érvényesítette. Megjelenése nagy mozgalmat keltett a szellemekben, élénk reménységgel töltötte el a legjobbakat.

«A dicsőséges Istennek hálát adunk» — írja neki Hunyadi János — «azért, hogy minket atyaságod megérkezése által megörvendeztetni méltóztatott... Atyaságodat egész családommal együtt

buzgó és hő vágygyal várom.» Mind ő, mind a nádor és az ország védelméről Budán tanácskozó főrendek, követek s levelek útján üdvözölték őt és meghívták körükbe.[338]

Azonban néhány nappal utóbb abban állapodtak meg, hogy ők mennek Győrbe tárgyalásaik folytatása végett.[339]

Június közepe táján nagy számban gyűltek ott egybe. Élükön találjuk Hunyadi Jánost, Brankovics György szerb fejedelmet, Szécsi Dénes esztergomi érseket és Garai László nádort.

Az új pápa futára, ki a királyhoz, az ország rendeihez, egyes főpapokhoz és urakhoz intézett leveleket hozott, Győrött kézbesítette ezeket. Az egybegyűltek közös válasziratban tolmácsolták hódolatukat, hálájukat és készségüket parancsai teljesítésére.[340]

Capistranoi János is vett III. Calixtustól levelet, melyben megbizta őt, hogy a törökök ellen intézendő hadivállalat érdekében működjék. Buzdító szavai természetszerűen a legmélyebb hatást Hunyadi Jánosra gyakorolták, a ki úgy nyilatkozott, hogy ha százezer emberrel rendelkezik, a törököt Ázsiába szorítja, sőt a szentföldet is fölszabadítja, s ő maga saját költségén tízezer fegyveres kiállítására ajánlkozott. Ugyanilyen ajánlatot tett neki Brankovics György.

János atya ezek után a sikerbe helyezett bizalommal tett a tárgyalások felől Rómába jelentést.[341]

A kedvező körülmények kellő értékesítése végett a pápa Carvajal bíbornokot teljhatalommal ellátott követté rendelte, Német-, Magyar-, Lengyelország és a török uralom alatt álló tartományok területére. Meghagyta neki, hogy keresse föl a császárt és a birodalmi gyűlésen megajánlott segélyhad kiállítását sürgesse; Magyarországban pedig a királyt és a rendeket áldozatkészségre serkentse. E mellett föladatául tűzte ki, hogy követsége egész területén keresztes hadjáratot hirdessen és az egybegyülő sereget a török ellen vezesse. Föl volt hatalmazva, hogy mindazon intézkedéseket, melyeket a vállalat érdekében szükségeseknek itél, foganatosítsa.[342]

Szeptember 18-ikán szent Péter templomában ünnepélyesen föltűzte a kereszt jelét Carvajal mellére,[343] a ki egy hét mulva indult útnak nagy kisérettel, melynek legelőkelőbb tagja De Oddis Ferencz assisi püspök volt.[344]

Velenczében több napra megállapodott; előterjesztésére azt a választ kapta, hogy ha a többi keresztény hatalmasságok szárazon és tengeren támadó hadjárat megindítását elhatározzák, részt fog

venni abban a köztársaság s a költségek födözésére a határai között fekvő javadalmak tizedadóját veszi igénybe.[345]

Október közepén a császárnál volt, ki kezeiből fölvette a kereszt jelét és igéretekben nem fukarkodott.

November 22-ikén Bécsbe érkezett, hol V. László udvarát tartotta. A mikor harmadnapra ünnepélyes audientián fogadtatott, a király biztosította a felől, hogy a pápa kívánatainak meg fog felelni; e végből igérte, hogy székhelyét Budára fogja áttenni.

Carvajal, utasításai értelmében, Capistranoi János közreműködését kérte ki. «Ő szentsége» — írja neki — «bízik benne, hogy az isteni kegyelem atyaságod szavának szolgálatával ezeket a népeket rábírja, hogy fegyvert fogjanak... És mivel sokaknak előadásából tudomásunk van a felől, hogy szónoklatai és buzgósága ezekben a részekben nagy eredményeket igér, fölkérjük, jöjjön mielőbb Budára, a hol rövid idő mulva mi is megjelenünk. Ugyanis ő szentsége megparancsolta, hogy atyaságoddal mielőbb találkozzam. Atyaságod tőlem bizonyos dolgokat meg fog érteni, én viszont okulni fogok atyaságod szavaiból. Ekként Isten szolgáinak együttműködéséből a keresztény népre üdvös következmények fognak háromolni.»[346]

Egy másik levelében pedig azt a reménységét fejezte ki, hogy Hunyadi Jánosra, kiben «napjaink Makkabeusát» látja, hatni fog.[347]

János atya, ki ekkor Erdélyben a görög keleti egyházhoz tartozó oláhok megtérítésén fáradozott, a legátus fölszólítását követve, 1456. január végén Pestre érkezett. Innen február 3-dikán tudósítá a legátust, hogy keserű érzéssel hagyta abba befejezetlenül a térítésnek bő aratást igérő munkáját, miután «a hitetleneknek nagy sokaságát már megkeresztelte»; de egyszersmind nem ismer kedvesebb dolgot, mint a szent-szék parancsait teljesíteni. Egyúttal megnyugtatta az iránt, hogy Hunyadi János, kinek áldozatkészsége «buzdításra és meggyőzésre nem szorul», szüntelenül fegyverkezik és az elvállalt föladattól elállani semmi esetre sem fog; mivel azonban mások csak július havában szándékoznak síkra szállani, attól tart, hogy a késedelem a kereszténységre nagy veszedelmet fog hozni.[348]

Carvajal február 6-ikán a király kiséretében Budavárába érkezett, a melynek főtemplomában, nyolcz nappal utóbb, kihirdette a keresztes-bullát és számosakat földiszített a kereszt jelével.

Míg most az ország minden részében a keresztesek toborzása

kezdetét vette, april első napjaiban a magyar országgyűlés tárgyalta a hadjárat ügyét.

Carvajal mind a királyra, mind a rendekre igyekezett hatni. «A főtisztelendő legátus» — írja róla V. László a pápának — «ügyeink pártfogója és igyekezeteink részese. Jelenlétével és tekintélyével nagy segítségünkre volt abban, hogy a viszonyoknak megfelelő rendszabályokat megállapíthattuk. Megtanított minket arra, hogy a szükségben az oltalom eszközeit, a kötelesség teljesítésében a jutalmat megtaláljuk. Elmondhatjuk, hogy igyekezeteink méltók ehhez a legátushoz és igyekezeteinkhez méltó ez a legátus.»[349]

April 6-ikán az országgyűlés végzéseit, a király és a magyar rendek jelenlétében, a váradi püspök közölte a bíbornokkal. Előadta, hogy «ő felsége hódolva a szent-atya parancsainak, Isten dicsőségére háborút fog indítani a törökök ellen; de mivel a mult esztendőben Szerborszag és a szomszéd tartományok területén szűk volt a termés, nehogy a hadsereg szükséget szenvedjen, a jövő aratást kell bevárni; így tehát a hadaknak a véghelyeknél találkozására határnapul július 29-ikét tűzte ki; egyúttal esedezik, hogy a szent-atya a saját hajóhadát mielőbb indítsa útnak s legyen rajta, hogy ezt az aragoniai király is megtegye; hogy így a tengermelléki birtokaikon fenyegetett törökök ne legyenek képesek egész erejüket a magyar sereg ellen küldeni.[350]

Azonban már a következő napon változott a helyzet. Futár érkezett azzal a hírrel, hogy a szultán nagymérvű hadikészületeket tesz, melyeknek nyiltan bevallott czélja: Nándorfehérvár megvívása.

Ennek következtében a király és tanácsosai abban állapodtak meg, hogy azonnal sereget küldenek a fenyegetett határszélekre. Hunyadi János, az esztergomi érsekkel és a váradi püspökkel, még ugyanazon nap megjelent a legátus előtt, közölte vele a történteket, és fölkérte, eszközölje ki, hogy a pápai hajóhad mielőbb egyenesen a Bosporusba vonuljon, a mely actiótól az ellenség erejének megoszlását remélhették.

Carvajal rögtön írt Rómába.

«Szentséged intézkedése nélkül» — úgymond — «az ország súlyos csapást fog szenvedni, mert magára hagyatva ellenállani nem képes, Németországból pedig a veszély nagyságával arányban álló segítségre nem számíthat. Minden reménységemet abba helyezem, hogy az imádságainkkal megengesztelt Isten Szentségedet képessé teszi, hogy azonnal sereget küldhessen és más kath. fejedelmeket

segélynyujtásra bírhasson... Nagy a veszedelem. Napok, sőt órák késedelme olyan veszteségeket okozhat, melyeket a kereszténység örök időkön át siratna, mert azokat, kiktől mi kérünk most segítséget, olyan helyzetbe hozná, hogy maguk is kénytelenek lesznek segítségért folyamodni.»

Ugyanezen szellemben írt több uralkodónak.[351]

III. Calixtus már ezen jelentés vétele előtt lázas türelmetlenséggel siettette a hajóhad fölszerelésének munkálatait, melyekre másfélszázezer aranyat fordított. A szükségelt nagy összeg beszerzésére ékszereket bocsátott árúba és vetett zálogba. Június első napjaiban huszonöt gályája 5000 fegyveressel, 300 ágyúval és 1000 tengerészszel a Tiberis torkolatából tengerre szállott.[352]

A földi fegyverek mellett az isteni támogatás biztosításáról sem feledkezett meg. A keresztény világ összes főpapjaihoz szóló bullájában fölszólította a híveket, hogy «imádsággal, bőjttel és bűnbánattal eszközöljék ki az Úrtól, hogy fordítsa felénk irgalmát». Elrendelte, hogy naponkint délután a harangok szólaljanak meg, imádságra intve a híveket; minden hónap első vasárnapján pedig körmenetek tartassanak és nyilvános imádságok emelkedjenek égbe.[353]

Ezalatt legátusa Magyarországban a keresztes háború hirdetésében tevékeny részt vesz. April végén Szegedre ment, hogy az alföld magyar lakossága körében megjelenésével fokozza a harczvágyat. A gyülekező csapatokat személyesen készült a véghelyekre vezetni. De Hunyadi, a ki őt fölkereste, arra bírta, hogy a fővárosba térjen vissza; figyelmeztette, hogy a rettegés, a mit jövetele az általa gyűjtendő és vezérlendő sereg élén, a törökök között terjeszthet, el fog enyészni, ha tudva lesz, hogy viszonylag csekély számú haddal már a véghelyeken van; e mellett szükségesnek látta, hogy Lászlóra és a német fejedelmekre is hasson.

Carvajal nem volt hajlandó ezt a tanácsot elfogadni. Legalább Péterváradig szeretett volna vonulni. De Hunyadi nem engedett. Végre Carvajal — mint maga írja — «fájdalommal és síró lélekkel» engedett; kijelentvén, hogy bármikor kész oda sietni, hol jelenlétét Hunyadi majd szükségesnek látja. «Az egyház első századaiban» — mondá — «a római pápák maguk keresték a vértanúhalált; szivesen lépek nyomdokaikba.»

Maga helyett az assisi püspököt küldvén Péterváradra, május közepe táján visszatért Budára. Itt is gyakran ébredett föl benne a vágy, hogy a táborba megy; Capistranhoz és az assisi püspökhöz

írt leveleiben többször jelezte jövetelét. Ugyanis a fővárosba való visszatérésének legfőbb czélját nem érte el. A királyt és a főrendeket sikertelenül buzdította arra, hogy hadaik élén Hunyadihoz csatlakozzanak. Sőt mikor június elején a török haderő közeledéséről Hunyadi jelentése Budára megérkezett, László vadászat ürügye alatt elhagyta ez országot és Bécsbe tette át székhelyét.

Carvajal ennek daczára nem csüggedett és lankadatlan buzgalommal folytatta munkásságát.[354]

A német birodalom segítségének megsürgetése végett Capistránt Németországba szándékozott küldeni. Június 11-ikén erre vonatkozó utasítást küldött neki. De már két nappal utóbb Hunyadi megkeresésére azt a rendeletet bocsátotta hozzá, hogy az országból ne távozzék, hanem a hős hadvezér oldala mellé siessen.[355] Ezen rendelkezés nagy horderejű tény jelentőségével bírt.

Carvajal arra szorítkozott, hogy a császárhoz, az osztrák herczegekhez és a velenczei köztársasághoz leveleket intézett,[356] melyek azonban hatástalanok maradtak.

Ellenben sikerrel dicsekedhettek azon iratai, melyekben Magyarország és a szomszéd tartományok lelkészeit fölhívta, hogy Isten bőséges jutalmának hirdetésével, a híveket a kereszteshadjáratban való részvételre serkentsék és azokat, kik a keresztet fölveszik, rögtön Nándorfehérvár alá indítsák.[357]

Mindenfelől tömegesen gyülekeztek a kereszt vitézei

Carvajal tehát, mikor arról értesült, hogy a török császár másfélszázezernyi seregével július 1-én Nándorfehérvár vívását megkezdette, arra kérte Hunyadi Jánost, ki az ő dandárával és Capistránt, ki néhány ezer keresztessel a vár fölmentésére vonult, halaszszák el a mérkőzést mindaddig, míg ő nagyobb számú keresztesek élén hozzájuk csatlakozik.[358]

Mielőtt ez a fölszólítás a zimonyi táborba eljuthatott, a vallásos lelkesedés és a hősi bátorság szövetkezése Nándorfehérvár alatt fényes diadalt vívott ki.

Ennek hire augusztus 12-ikén érkezett Rómába. A pápa rendeletére azonnal megszólaltak az összes templomok harangjai és hálaadó istenitisztelet tartatott.[359]

Tíz nappal utóbb jött meg Carvajal jelentése, melyben a szerencsés eredményért Hunyadi Jánosnak tulajdonította a legfőbb érdemet, egyúttal keményen megrótta a királyt és az urakat, kik a nagy küzdelem tétlen szemlélői maradtak. A pápa a nála tisztelgő

diplomatákkal társalogva, nem tudott betelni az esemény részleteinek elbeszélésével és Hunyadi János magasztalásával. «Minden érdem» — így szólott — «János vajdáé és a szegény kereszteseké; kétségtelen tehát, hogy a győzedelem az isteni kegyelem ajándéka, nem emberek műve.»[360]

Számos levelében foglalkozott a nándorfehérvári diadallal. Azt hangoztatta ezekben is, hogy «János vajda, Krisztus hatalmas bajnoka, a kereszt jele alatt küzdő pórokkal és rosszul fegyverzett katonák kisded csapatával» űzte vissza a törököket; úgy miként egykor Mózes, a Makkabeusok és Nagy Károly Isten segítségével vívták ki csodás diadalaikat.[361]

Szándéka volt, hogy a kereszténység érdekében tett szolgálatait fejedelmi korona adományozásával fogja jutalmazni.[362]

Méltányolta Capistrán érdemét is. «Nem kételkedünk» — írja neki — «hogy a győzedelem kivívásában Atyaságodnak szóval és tettel nagy része volt... Mikor tehát a mindenható Istennek nagy kegyelméért örök hálát rebegünk, elismerésünket fejezzük ki Atyaságodnak buzgó fáradozásaiért, melyekkel a hívek lelkét az ellenállásra megedzette.»[363]

A legátus munkásságának értékét sem kicsinyelte. «Atyai szivünk sugallja» — írja a hozzá intézett levélben — «hogy szerencsét kívánjunk néked fáradságod gyümölcseihez, melyeket Isten népének javára termeltél. Tudjuk, hogy főképen a te tanácsaid és törekvéseid készítették elő a győzedelmet, a te buzgalmad hozta létre a keresztesek egybesereglését és a magyarországi rendek gyűléseit. Örvendezz tehát a rád bízott föladat megoldásában elért siker fölött. Adj hálát Istennek, hogy a keresztény fegyverek a te követséged idejében arattak ilyen fényes diadalt.»[364]

Egy évvel később a pápa a nándorfehérvári diadal emlékezetének megörökítése végett elrendelte, hogy évforduló napján, augusztus 6-ikán, Urunk színe változásának ünnepét az egész katholikus egyházban megüljék.[365]

TIZEDIK FEJEZET.

Carvajal bíbornok magatartása Czilli Ulrik megöletése és Hunyadi László kivégeztetése után. — Zrednai Vitéz János és Piccolomini Enea Silvio. — Carvajal Bosnyákországban. (1457.)

CARVAJAL bíbornok, Nándorfehérvár fölszabadításának hirére, július utolsó napjaiban odasietett, hogy a hadjárat folytatása iránt Hunyadival tanácskozzék.

Azonban csak az a szomorú hivatás jutott neki osztályrészül, hogy a lázaktól emésztett nagy hadvezér szenvedéseit jelenlétével enyhítse és augusztus 11-ikén bekövetkezett halála után ravatalánál a gyászszertartást illő ünnepélyességgel végezze.

Zimonyból Capistránnal, noha mindketten szintén lázaktól kínoztattak, útra kelt, hogy a Bosnyákország határszélein táborozó Ujlaki Miklóst fölkeressék és a törökök ellen indítandó hadjáratban a fővezérlet elvállalására bírják. Négynapi fáradságos utazás után eljutottak hozzá, tiszteletteljes fogadtatásban részesültek és kedvező választ kaptak.[366]

Tőle a Szerémségbe, Ujlakra mentek, hogy ott megrendült egészségöket helyreállítsák. Capistrán ereje mindinkább hanyatlott; október 23-ikán az örökkévalóságba költözött. Két nappal előbb elkészítette végrendeletét, melyet Carvajal jóváhagyott és rendtársai kegyelettel hajtották végre. Hagyatéka szülővárosába vitetett, hol könyvei, levelei, miseöltönye, kelyhe és egyéb ingóságai a szent Ferencz-rend templomában ereklyék gyanánt nagy tisztelettel őríztetnek; ezüsttartóban elhelyezett kalapjának betegségek gyógyítására csodatevő hatalmat tulajdonít a vidék lakossága. A zászló, a mely Nándorfehérvár alatt a keresztes vitézek élén lobogott, és a feszület, a mely a szent férfiú kezeitől magasra emelve a tömegeket lelkesítette, amaz Montebrandone, ez Aquila városába jutott.

Carvajal bíbornok szerencsésen fölgyógyult és képes volt tevékenységét folytatni. A királyhoz, ki ekkor néhány főúr zászlóaljával és németországi keresztesekkel az alföldre vonult, Futakon csatlakozott; de Zimonyból nem ment át vele Nándorfehérvárra, a mely november 11-ikén véres eseménynek, Czilli Ulrik megöletésének színhelyévé lett. Erről értesülvén, azonnal fölkereste a királyt.[367] Oda hatott, hogy őt nagybátyja halálának megboszulásától visszatartsa és Hunyadi János fiaival a benső viszony föntartásának szükségességéről meggyőzze, egyúttal azon szándékától, hogy a törökkel békét köt, eltérítse. Jelentései alapján a pápa is erőteljesen fölszólalt. Utasította őt, hogy minden módon, szükség esetén a legkeményebb egyházi büntetések alkalmazásával is gátolja meg a béke megkötését.

«A kereszténység jelentőségteljes győzelmei, az isteni segítség bíztató nyilatkozatai közepett» — úgymond — «ki volna olyan félénk, hogy a megfutamodott ellenség üldözésétől tartózkodnék?.. Gyüjtsd egybe a magyarok hatalmas, bátor népét s bírd rá, hogy a kinálkozó dicső győzedelmek kivívására vegye föl a keresztet, kövesse Krisztus zászlaját... Rendelkezésökre áll tekintélyes hajóhadunk, melyet folytonosan szaporítunk és az aragóniai királyé, melyet napról-napra várunk. Igéreteinket híven fogjuk teljesíteni. A ki nincs velünk, ellenünk van!»[368]

Ugyanakkor a királynak is írt hasonló szellemben.[369]

Ezek a levelek nem maradtak hatás nélkül. A király visszautasította a szultán béke-ajánlatait és országgyűlést hirdetett, hogy a hadjárat ügyében a rendekkel tárgyaljon. A pápa e fölött örömét és elismerését fejezte ki a királynak és az esztergomi érseknek.[370]

Azonban ezalatt végzetes események vonták el az udvar és a nemzet figyelmét a török háborútól.

A Hunyadi-ház ellenségei a királylyal elhitették, hogy összeesküvés és merénylet készül ellene, s rábírták őt, hogy a veszély megelőzése végett Hunyadi Lászlót és Mátyást barátaikkal — köztök a váradi püspököt — márczius 14-ikén elfogassa.

Carvajal azonnal fölismerte, hogy ezen tény súlyos következményeket, polgárháborút fog maga után vonni. Futárt küldött Rómába, hogy a pápa közbenjárását kérje ki.[371] Azonban már két nappal utóbb a kereszténység dicső hősének elsőszülött fia vesztőhelyen végezte életét.

A legátus, erről értesülvén, levelet írt a királynak; tudomá-

sára hozta, hogy egyházi kiközösítést vont magára s hogy a szentszék követe nem tűrheti, hogy szemei előtt egy főpapot világi hatalom börtönben tartson. A többi foglyok szabadonbocsátását is ajánlotta.

László egy osztrák főurat küldött hozzá s Hunyadi László kivégeztetését igazolni igyekezett. A váradi püspököt pedig az esztergomi érsek őrizetére bízta. Mátyás és a többi foglyok sorsán pedig enyhített, a mennyiben a bilincseket levétette róluk.[372]

Ennek daczára a legátus nem szünt meg az udvari párt eljárását kárhoztatni; ellenben rokonszenve Hunyadi János özvegye és sógora, Szilágyi Mihály felé irányult, kik hadakat gyüjtöttek, hogy Hunyadi László halálát megboszulják és kivégeztetésének okozóit megfenyítsék. Személyes érzelmeivel a politikai tekintetek összhangzásban állottak; ugyanis csak a Hunyadi-párt diadalától várhatta a törökök ellen tervezett hadjárat létrejöttét.

Rómába küldött jelentéseiben kifejezett érzelmei és nézetei visszhangra találtak a pápa lelkében, a ki néhány hónappal utóbb írt egyik levelében elmondja, hogy «akkor, a mikor az irigység és rosszakarat Krisztus dicső hőse családjának megrontására tört, mikor az egyik fiú megöletett, a másik börtönbe jutott, anyjuk és rokonaik üldöztettek: e fölött mély fájdalmat érezett, de egyúttal nemcsak magántársalgásban, hanem ünnepélyes nyilatkozatokban is megjósolta, hogy számukra a csodákat művelő igazságos Isten kegyelméből el fog érkezni a fölmagasztaltatás órája és Hunyadi János érdemeiért az ő méltatlanul üldözött háza el fogja venni a megérdemlett jutalmat!»[373]

Vitéz elfogatásának híre is megdöbbentő hatást idézett elő Rómában. Néhány hónap óta ott tartózkodott régi barátja, Enea Silvio, ki a bíbornoki testületbe való fölvételét részben neki köszönhette. Ezt ő maga hirdeti hozzá intézett levelében.

«A mit» — úgymond — «méltóságunk emelésére Miklós pápától esdettél, utóda Calixtus teljesíté... Atyaságod e fölött bizonyára jobban fog örvendeni, mint mi magunk... Méltóságod ugyanis sokkal többre becsül minket, mint a mennyit érünk. Szivesen fog tehát értesülni barátjának fölmagasztaltatásáról. De tapasztalni is fogja, hogy egészen az övéi vagyunk; sőt a bíbornoki méltóságra leginkább azon okból vágytunk, hogy valamikor méltó módon szolgálatára lehessünk... Soha sem fogunk megfeledkezni arról, hogy mennyivel tartozunk Magyarországnak, királyának és neked!»[374]

Most, mikor Vitéz elfogatásának hire hozzá eljutott, megemlékezett ajánlatairól.

Mint barátjaihoz írt leveleiben említi, meg volt győződve arról, hogy «a legtiszteletreméltóbb főpap szerencsétlenségét ellenségeinek ármányai idézték elő».[375]

Javaslatára a pápa azonnal fölszólította László királyt Vitéz szabadonbocsátására. Majd július 1-én a pápai udvar egyik előkelő tisztviselője, Roverella Lőrincz mint nuntius Magyarországba küldetvén, egy második pápai iratot vitt magával ez ügyben.[376]

«Mi eszközöltük ki mindezt» — írja Enea Silvio a király titkárának — «a mire régi barátságunk és a főpap ártatlansága felől vallott meggyőződésünk késztetett».[377]

Mikor a pápai levelek a királyi udvarhoz érkeztek, Vitéz már szabad volt. Enea Silvio erről értesülvén, László királyhoz intézett levélben fejezte ki örömét. «Mikor» — így ír — «az elmult napokban értesültem, hogy János váradi püspök a te parancsodra Budán fogságba vettetett, ez esemény két oknál fogva fájdalmasan hatott reám. Egyrészről a kitünő főpapnak, kihez benső barátság csatol, szerencsétlen esete részvétemet ébresztė föl; másfelől sajnálattal szemléltem, hogy hírnevedre homály borul, midőn a főpapot, ki fenséged körül nagy érdemeket szerzett és tudományossága által kitünik, börtönbe vetetted... Most pedig kiszabadulásának híre örömmel töltötte el az egész pápai udvart. Mivel ugyanis állíttatik, hogy néhány hatalmas főúr ösztönzésére, kiknek nem könnyen állhattál ellen, nem pedig saját akaratodból fogatott el: most, midőn az ártatlan főpapot önszántadból bocsátottad szabadon, ezzel egyaránt kitüntetted lelked nemességét és a püspök ártatlanságát. E miatt szentséges atyánk és az egész bíbornoki collegium magasztalják egyenes lelkedet és bölcseségedet. Én pedig, ki a püspököt régóta mint kitünő férfiút ismerem és barátságával dicsekszem: nemcsak dicsérem belátásodat és jóságodat, hanem ezenfölül meleg köszönetet mondok Fenségednek, hogy barátomat szabadságába visszahelyezted. Ezzel engem nem kevésbbé köteleztél le, mint magát a püspököt.»[378]

Vitéznek is írt. «A mennyire» — úgymond — «fájdalommal töltött el méltatlan és keserves fogságod, annyira fölvidított és megörvendeztetett szabadulásod; ekképen kitünt Méltóságodnak ártatlansága és tiszta jelleme; László király pedig jósága és egyeneslelkűsége felől tett tanúságot... Mert nem merülhet föl kétség az

iránt, hogy fogságodat vetélytársaidnak, szabadulásodat és életedet a királynak köszönöd. Miként tehát ekkorig, úgy ezentúl is hűségesen szolgálj ő fenségének. Mi pedig és mindazok, kik téged szeretünk, kötelesek vagyunk hálánkat tolmácsolni neki, a mit nem fogunk elmulasztani.» Kiemeli továbbá, hogy még az is kedves neki, hogy a pápai ajánlóirat későn érkezett. «Saját ártatlanságodnak, nem pedig közbenjárásunknak köszönöd szabadulásodat. Élj tehát jó kedvben és derülten. Irántunk pedig, mint régi hű barátod iránt, viseltessél bizodalommal, tudva, hogy készek vagyunk minden kívánataidnak, a mennyire hatalmunkban áll, eleget tenni.»[379]

Míg hazánkban az udvar pártja és a Hunyadi-ház hívei válságos mérkőzésre tettek készületet, ellenben a nemzet nagy érdekei iránt közönyösek lettek: a szent-szék és magyarországi követe nem szüntek meg figyelmöket a kitűzött czélokra irányítani. Éppen ekkor azon fáradoztak, hogy Magyarország egyik hűbéresét, szövetségesét hűségében és jó szándékaiban megerősítsék.

Ez Ostojič Tamás István bosniai király volt, ki 1444-ben Hunyadi János segítségével jutott a trónra és a több év óta Bosniában működő pápai követ, Tamás lesinai püspök fáradozásai következtében, a patarenus eretnekségtől megválván, a katholikus egyházba lépett, a miről 1446. július 30-ikán IV. Eugén pápa a magyarországi rendeket örvendezve értesítette.[380]

V. Miklós és III. Calixtus pápákkal is a király szoros összeköttetést tartott fönn; sűrűn jártak követei Rómában és jöttek nuntiusok udvarához.[381]

A nándorfehérvári győzedelem által föllelkesítve megtagadta a szultánnak az adófizetést és 1457 elején kijelentette, hogy keresztes hadak élén a törökök ellen indulni kész.

A pápa 1457 april 23-ikán kelt iratában lelkesítette, hogy «nemes, jámbor és szent szándékában állhatatosan maradjon meg». Ugyanakkor Carvajal bíbornokot utasította, hogy személyesen keresse föl a királyt, tanácskozzék vele s a mennyiben meggyőződik róla, hogy a háború megindítására komolyan el van tökélve, intézkedjék a kereszteshadjárat kihirdetése iránt.[382]

Carvajal haladék nélkül útnak indult Bosniába, hol július elejéig időzött a bobováczi udvarnál, és a hadimunkálatok megindítása iránt Tamás Istvánnal megegyezésre jutott. Jelentéseinek vétele után a pápa Sienai Mariánus híres francziskánus szónokot megbízta, hogy Magyar-, Bosnyák- és Szerborszagban keresztesháborút

hirdessen; a velenczei köztársaságnál kieszközölte, hogy a hadjárat czéljaira Dalmácziában segélypénz gyüjtését engedte meg, intézkedvén, hogy a pénz egyenlő részekben a magyar király, a bosniai király és a hős Skander bég között osztassék föl.[383]

Carvajalt működéseért elismerésének kifejezésével jutalmazta. «Magasztaljuk» — írja ez neki — «bölcseségedet, állhatatosságodat és nemeslelkűségedet. Mikor az Úr ügyében jársz el, ki nem fáradsz a munkában, nem tart vissza a félelem, nem riaszt el a veszedelem. Mindezekért nagy hálával tartozik neked a szent-szék. Kiváló erényeidért és kiállott fáradalmaidért lekötelezve érezzük magunkat irányodban. Igyekezni fogunk, hogy a míg élünk, érdemeidért személyedet illő tiszteletben részesítsük.»[384]

Carvajal, a mikor Tamás királytól bucsút vett, Diakovárt megállapodott, hol hosszabb időt szándékozott tölteni, hogy a törökök készületei felől biztos és gyors tudósításokat kaphasson.[385] Innen elszólította egy ujabb pápai megbízás. Ausztriába kellett mennie, hogy a Czilli-örökség tárgyában Frigyes császár és László király között támadott ellenségeskedést megszüntesse.[386]

A mikor Bosnyákországból Budára visszaérkezett, arról értesült, hogy a két fél Korneuburgba küldötte biztosait a békealkudozások megindítása végett. Oda sietett tehát, hogy a tárgyalásokban részt vegyen; de útközben Győrött az a tudósítás várakozott rá, hogy az értekezlet, rövid fegyverszünet megkötése után, szétoszlott és a tárgyalások Prágában fognak folytattatni, hol László király franczia herczegnővel készült ünnepélyesen egybekelni.

A pápa utasította Carvajalt, hogy a menyegzőn jelenjék meg és ott mind a két fejedelmi rokon kibékítése, mind a török háború előmozdítása érdekében működjék. Ez ügyben Enea Silvio szintén írt neki levelet, melyben rábeszélni iparkodik őt, hogy a Prágában való megjelenést ne mulaszsza el;[387] a miből azt kell következtetnünk, hogy tudomása szerint a legátus a királyi udvarban való megjelenéstől idegenkedett.

Nem volt szüksége rá, hogy ellenszenvét leküzdje. Az ifjú uralkodót november 23-ikán váratlanul elragadta a halál.

MÁSODIK KÖNYV.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A SZENT-SZÉK.

1458—1490.

ELSŐ FEJEZET.

III. Calixtus és Mátyás király. — Carvajal tevékenysége. — II. Pius megválasztatása. — Mátyás követe a pápánál. — Carvajal igyekezetei, hogy Frigyes császárt a magyar koronára tartott igényeiről lemondásra bírja. — II. Pius magatartása Frigyes igényeivel szemközt. (1458—1459.)

A HUNYADI-HÁZ nagyszámú barátai és hívei, V. László kimultának hirére, Hunyadi Mátyást tűzték ki jelöltül a megüresedett trónra. Számíthattak a köznemesség tömegeire, a hol erős gyökeret vert az a meggyőződés, hogy az országot a belső viszályok zaklatásaitól megmenteni, a külső ellenségek támadásai ellen megvédelmezni csak nemzeti fejedelem képes. De szemközt az osztrák ház igényeivel és azzal a párttal, mely Hunyadi László megöletését idézte elő: a Mátyás trónraemelése érdekében indított actió sikerének egyik föltétele volt a szent-szék jóakarata és támogatása.

Ezt biztosította Carvajal bíbornok, kit a személyes rokonszenv sugallata mellett, a kereszténység és a szent-szék érdekeinek helyes fölfogása szintén arra késztetett, hogy Magyarország függetlenségének és hatalmának megszilárdításában közreműködjék.

Ismerte ugyan a római curiánál uralkodó hagyományos fölfogást, a mely szerint oly esetekben, a mikor valamelyik uralkodó egyenesen leszármazó örökös nélkül hal el, és többen tartanak a trónra igényt, a szent-széket illeti meg a döntés. De előre látta, hogy ezen elv érvényesítésének megkisérlése ez időszerint még veszélyesebb mozgalmakat támasztana, mint az Árpád-ház kihalta után idézett elő. Megnyugvást keresett abban a tudatban, hogy olyan jelölt mellett működik, a kiről föltehette, hogy a szent-szék iránt hódolatot és a kereszténység érdekeinek fölkarolásában buzgóságot fog tanusítani.

Oda hatott tehát, hogy a választás lehetőleg egyhangulag történjék. Legjelentékenyebb vívmánya az volt, hogy Szécsi Dénes

esztergomi érseket, ki állásánál és családi összeköttetéseinél fogva nagy tekintélynek örvendett, a Hunyadi-ház ügyének megnyerte. Január 23-ikán pedig a két párt vezérférfiai megjelentek előtte s ünnepélyes kézszorítással az ő áldása mellett kiengesztelődtek, barátságot kötöttek.[388]

Egyébiránt Rómában is, a mikor V. László halálának hirét vették, Mátyás megválasztatását óhajtották. A pápa a legátust utasítván, hogy a fogságból kiszabadítása végett tegyen lépéseket, így szól:

«Hiszszük, hogy az ő kiszabadítása Magyarország békességének és nyugalmának helyreállítására fog szolgálni, mert gyakorta hallottuk, hogy az ifjú gróf jeles tulajdonságokkal ékeskedik és kétségtelenül atyja nyomdokaiba fog lépni.»[389]

Mikor ezek a sorok irattak, Mátyás Magyarország királyává már meg volt választva. A lelkes örömet, a melylyel ezt az eseményt Rómában fogadták, ékesszólóan tolmácsolja III. Calixtusnak az új királyhoz intézett üdvözlő irata.

«Mikor éppen» — úgymond — «a török zsarnok fenyegető készületei és a keresztény fejedelmek vészteljes hanyagsága lelkünket a legnagyobb aggodalommal töltötte el, föltünt az a szerencsés nap, melyen királylyá megválasztatásod felől tudósíttatánk. Ennek bekövetkeztét előre megjósoltuk, erősen hittük. Mert nem lehetett föltennünk, hogy az igazságos Isten, a kinek híveiért boldog emlékezetű atyád dicsően és vitézül harczolt, az ő házát elmerülni engedje a viszontagságok árjában. Megválasztatásod hirére szivünket olyan nagy vígság és megelégedés szállotta meg, hogy soká haboztunk, mily szavakkal fejezzük ki méltó módon érzelmeinket, melyeknek tolmácsolására a nyelv elégtelen... Annál nagyobb a mi örömünk, minél fájdalmasabbak valának aggodalmaink fulánkjai és minél erősebben bíztunk benne, hogy lelkünk titkos sejtelmeit Isten valósítani fogja... Fenséged fölmagasztaltatásában imádságaink és könyeink gyümölcsét látjuk. Fenségedben Isten emberét ismerjük föl, kit nemcsak Magyarországnak, hanem az egész keresztény világnak küldött és azért emelt ifjú korban trónra, hogy a belső viszályok leküzdése után a mohamedán felekezet kiirtására czélzó dicsőséges küzdelemnek szentelhesse erejét. Mivel pedig ezen vállalatért lelkünk kimondhatatlanul hevül,... mindenki elgondolhatja, hogy milyen nagy a mi örömünk, mikor Téged, annyi jeles tulajdonság birtokosát, annyi szép remény zálogát, a legalkalmasabb időben

küld az ég a kereszténység javára. Fölidézve atyádnak, Krisztus győzhetetlen bajnokának dicsőséggel övedzett emlékezetét, azt a meggyőződést tápláljuk, hogy az ő gyászos halála után benned Magyarország új oszlopot nyert, melynek szilárdságát hirdeti az a tény, hogy szemeid előtt lebeg atyádnak példája. Biztos hitünk szerint őt nemcsak elérni, hanem fölülmulni fogod... Mindezeknél fogva fenségednek, saját magunknak és az egész kereszténységnek szerencsét kívánunk. Egyúttal téged buzdítunk, hogy az igaz hit védelmének és a hitetlenek kiírtásának föladatát azzal a buzgalommal karold föl, melyet tőled elvárhatunk, mint a kit Isten különös rendelkezése úgy teremtett, hogy beléd helyezhesse bizodalmát az egész kereszténység. Erős meggyőződésünk, hogy fenséged, a halhatatlan Isten kegyelmétől vezérelve, a milyen szerencsével emelkedett fiatal korában egy hatalmas ország trónjára, olyan sikerrel fog a hit ellenségeinek megsemmisítésére és az örök dicsőség elnyeréseért törekedni.»[390]

Egyidőben szerencsekívánó leveleket intézett Magyarország rendeihez, Szécsi Dénes érsekhez, Szilágyi Mihályhoz és legátusához.[391]

Mátyás viszont, azonnal trónralépte után, a pápát biztosította a felől, hogy atyja nyomdokaiba lépve s a kereszténység ügyének szentelve életét, törekszik leróni «háláját az isteni kegyelmességért, mely a legvégső szorongattatásból emelte a trón magaslatára».

A pápa mélyen meg volt hatva e levél által, melyből — mint maga írja — «mintegy égi láng heve sugározott ki» és a melynél, «mióta a pápai széken ül, kedvesebbet nem olvasott».[392]

Mátyásnak csakhamar alkalma nyilt jelentékeny szolgálattal viszonozni a szent-szék támogatását.

Csehországban a rendek V. László utódjává Podjebrad Györgyöt választották meg, s erről azonnal értesítették a magyarországi legátust, a kinek hatósága Csehország területére is kiterjedett.

Carvajal bíbornok, noha tudta, hogy a megválasztott király a husszita felekezet híve, nem foglalt el vele szemben ellenséges állást, mert reméllette, hogy Mátyás közreműködésével őt a kath. egyházba vezetheti. Levelet intézett tehát hozzá, a melyben szerencsekivánatait és egyúttal azt a reményét fejezte ki, hogy «a vallás egységének helyreállítása és a török ellen nyujtandó hadi segély tekintetében» a szent-atya várakozásának meg fog felelni.[393]

Podjebrad csakugyan azon volt, hogy a szent-széket megnyug-

tassa. E végből arra határozta el magát, hogy a koronát katholikus főpap által téteti fejére. Mivel pedig a prágai és olmüczi székek üresedésben voltak s a boroszlói püspökkel ellenséges viszonyban állott: Mátyáshoz fordult azzal a kéréssel, hogy magyar főpapokat küldjön a koronázás végrehajtására.

A király a győri és váczi püspököket küldötte, a kiket, Carvajal előterjesztésére, utasított, hogy Podjebradot csak azon föltétel alatt koronázzák meg, ha előbb a katholikus egyházhoz való csatlakozása iránt biztosítékot nyujt. Fölhivásukra a cseh király esküvel és írásban kötelezte magát, hogy a katholikus egyház tanítását elfogadja és parancsának engedelmeskedni fog.[394]

Mátyás örvendve tett erről jelentést a pápának.

«Tudjuk» — írja levelében — «hogy az apai erények követésének kötelessége örökség gyanánt szállott ránk s ha e tekintetben hanyagabbak volnánk, mint méltóságunk követeli, atyánk tetteinek emlékezete férfias elhatározásokra ösztönözhetne. Miként a hadvezérek a harczvágytól égő katonákat is lelkesíteni szokták; az apai erények a mi lángoló és tettvágyó lelkünket is a keresztények szabadságának és méltóságának oltalmazására és visszaszerzésére buzdítanak; főképen mivel olyan ellenséggel állunk szemben, a kivel csak fegyver döntheti el a háború sorsát. Hogy Szentséged meggyőződhessék, mennyire mély gyökeret vertek lelkünkben az apai erények, a melyeket semmiféle erőszak onnan ki nem írthat, semmit sem mulasztunk el, a mit a hit terjesztése érdekében gondoskodással, munkával, tekintélylyel és bölcseséggel elérhetünk; jól tudván, hogy Isten irányában, a ránk halmozott jótétemények fejében, semmiféle áldozattól nem szabad visszariadnunk. Ezért, hogy az eretnekség hálóiba jutott Csehországot az igaz hit ösvényére visszavezessük, a fejedelem koronázására a győri és váczi püspököket, mint jólelkű, bölcs és tudós férfiakat küldöttük, a kik a tárgyalásokban résztvettek, sőt azokat irányozták. A csehországi király szándékairól és az apostoli szék iránt való meghódolásra készségéről Szentséged tudomást fog nyerni az apostoli szék követének pecsétével ellátott iratból, melyet bizonyítvány gyanánt ide csatolva Szentségednek megküldünk. Ha a királyt, mint reméljük, megnyerjük, a nép tömegét könnyen az egyház kebelébe vezethetjük. Mindezt azért írjuk meg, hogy a nagy dolgok ezen kezdetén velünk örvendezzen».[395]

Ezalatt Mátyás király készületeket tett, hogy a nyár folya-

mán, személyes vezérlete alatt, a törökök ellen támadó hadjáratot vezessen.

A legátus ekkor keresztes hadak gyüjtéséhez látott és junius közepén Szegedre ment, hogy Szilágyi Mihály kormányzóval a hadjárat ügyében tanácskozzék. Onnan azután az ország végvárainak megszemlélésére utazott. Augusztus első napjaiban visszatért Budára, hogy a gyülekező keresztes csapatokat fogadja és szervezze. A Budán tartózkodó velenczei ügyviselő jelentései szerint a keresztesek száma a negyvenezeret megközelítette.[396]

Augusztus végén az alföldre kisérte Carvajal Mátyást, ki ekkor jött nyomára annak, hogy nagybátyja az ő ellenségeivel megbuktatására szövetkezett; ezért őt fölháborodásában fogságba vetette és fenyegetődzött, hogy kivégezteti. A legátus közbevetette magát. Diplomacziai körökben az a nézet volt elterjedve, hogy ő mentette meg Szilágyit a gyalázatos haláltól és Mátyást is oly cselekedettől, mely homályt vetett volna nevére.[397]

A tervezett nagy támadó hadjárat elmaradt; de Carvajal a keresztesek egy részével merész tettre vállalkozott.

Azon vívmányok között, melyekkel diplomacziai pályáján dicsekedhetett, nem a legjelentékenyebb, de bizonyára a legmeglepőbb Brankovics György szerb fejedelem végrendelete. Vele a legátus mindjárt Magyarországba érkezésekor barátságos viszonyba lépett; noha hűtlenségét és megbízhatatlanságát ismerte, nem mondott le a reménységről, hogy őt a törökök elleni háborúban fölhasználhatja. Nándorfehérvár ostromának idején, Brankovics nem csatlakozott a szultánhoz, hanem magyarországi uradalmai egyikére, Becsére menekült, honnan a legátushoz fordult, mint «az egyetlen emberhez» — úgymond — «kitől segítséget várhat».[398]

Nándorfehérvár fölszabadítása után visszatért székhelyére, Szendrőre. Mivel előre látta, hogy fiai nem lesznek képesek magukra hagyatva Szerbországot a törökök ellen megoltalmazni, a magyar korona fönhatósága alól pedig őket fölszabadítani szerette volna: végrendeletében országát a római egyház védnöksége alá helyezte.[399]

György deszpótának 1458. január havában bekövetkezett halála után III. Calixtus kijelentette, hogy Szerbországot «szent Péter védnöksége alá fogadja», és Carvajalt utasította, hogy az ország biztonsága és békessége érdekében intézkedjék.[400]

Ezen utasításnak Carvajal nem tehetett mindjárt eleget; mert

1458 tavaszán a György fejedelem örökösei között támadott viszályokat fölhasználván, a törökök Szerborság nagy részét elfoglalták.

Most őszszel a legátus a keresztes hadat kívánta föladata megoldására fölhasználni. De együttal tiszteletben tartván a magyar korona jogigényeit, azt az ajánlatot tette, hogy Szerborságot «a szent-szék és Magyarország részére» fogja átvenni. Igy azután Mátyás hozzájárulását kieszközölvén, Szerborságba vonult. Itt fegyverre szólította a lakosságot, több végvárat megszállott és megerősített. Ismételten megütközött török csapatokkal. A milyen óvatos volt a politikában, olyan merészen viselte magát a háborúban; nem egyszer veszélyben forgott, hogy az ellenség kezébe kerül. De erőfeszítései eredménytelenek maradtak. Az előnyök, a miket kivívott, rövid értékűek voltak. Alighogy a tél közeledtével Budára visszatért, Szerborság újból török uralom alá jutott.[401]

III. Calixtus pápa 1458. augusztus 6-ikán meghalt. Tizennégy nappal utóbb utódjává Piccolomini Enea Silvio bíbornok választatott meg, ki (mint láttuk) korának első humanistája, irodalmi műveivel vonta magára a figyelmet, majd a császár udvaránál mint titkár és tanácsos kiváló politikai képzettségével nyitott magának útat az egyház legmagasabb polczára.

Azon szoros összeköttetésnél fogva, melyben a császárhoz állott, megválasztatása aggodalmakat keltett a magyar királyi udvarnál; azonban másrészről bizalmat és reménységeket támasztott az a tény, hogy a törökök ellen indítandó nagy hadjárat tervének mindig lelkes szószólója volt. II. Pius csakhamar megnyugtatta a magyar nemzetet aziránt, hogy, mint az egyház feje, kizárólag a kereszténység nagy érdekeit fogja szem előtt tartani.

Mindjárt a megválasztatására következő napon maga köré gyüjtötte a bíbornokokat, hogy velök terveit megbeszélje. Az udvaránál megjelenő külföldi követekkel is tárgyalt. Október 12-ikén pedig ünnepélyesen köztudomásra hozta elhatározását, hogy a jövő év tavaszán az összes keresztény uralkodókkal tanácskozmányt tart, és a megjelenést részökre megkönnyítendő, ő maga fog eléjök menni Olaszország északi részébe, Mantuába.[402]

A császárhoz, Magyarország és Lengyelország királyaihoz intézett meghívó iratait Carvajal kezeihez küldötte, a kit megbízott, hasson oda, hogy azok személyesen jelenjenek meg a congressuson; és mivel a császár fösvénységét ismerte, neki az útiköltségek megtérítését fölajánlotta.[403]

Mátyás a congressus megnyitását be nem várva, a pápának trónralépte alkalmából az ország és a maga hódolatát követség útján Rómában kívánta bemutatni, a mire az a körülmény is késztette, hogy 1459 elején pártütő magyar urak a császárt a trónra meghívták; megkellett tehát akadályoznia, hogy II. Piust megnyerje.

A hódoló követség vezetésére a leghivatottabb Zrednai Vitéz váradi püspök volt, nemcsak ékesszólása és diplomacziai jártassága miatt, hanem azon baráti viszony következtében is, melyet közte és Piccolomini között a humanista irány közössége megalapított, kölcsönösen egymásnak tett jó szolgálatok szorosra csatoltak.

Azonban Mátyás nem nélkülözhette atyai barátjának jelenlétét. Választása ezért a kanczellárra, Vetési Albert veszprémi püspökre esett, kinek, mikor Hunyadi János kormányzó mellett mint titkár működött, szintén alkalma volt Piccolominivel személyesen érintkezni.[404]

1459. február végén hagyta el Vetési a királyi udvart és a következő hónap közepetáján Sienában találta a pápát, ki Mantua felé utazván, egyes városokban hosszabb időre megállapodott.

II. Pius a magyar követeket kitüntető fogadtatásban részesíté. Carvajal kérését, hogy vele úgy, mint a törvényes magyar király követével, tárgyaljon, készséggel teljesítette.[405] Vetési üdvözlő beszédére a következő nagyjelentőségű választ adta:

«A római egyház a keresztény királyokat és fejedelmeket különbség nélkül köteles tisztelni és támogatni; de Krisztusban szeretett fiunknak, Mátyás királynak kivételes kedvezésekhez van joga... Az ő nagykiterjedésű nemes országa több mint hetven esztendő óta a keresztény hitért folytonosan háborúskodik a török néppel, a keresztény hitnek kelet felé védpajzs gyanánt szolgál... A király atyja, Hunyadi János, a keresztény név dicsőségeért gyakran vívott csatákat a törökök császárával... és még a mikor vereséget szenvedett is, az ellenségnek a győzedelmet súlyos áldozatok árán kellett megvásárolnia. Legutoljára Nándorfehérvár alatt Mohamed császárt, ki roppant seregében elbizakodva, barbár dölyfében az egész keresztény világot fenyegette, legyőzvén, annyira tönkretette, hogy életveszélylyel kellett birodalmába futnia. Ez a diadal hosszú időre elzárta a kapút, a melyen át a törökök a keresztény országokba juthatnának. Most pedig Mátyás, ki ifjú korában hivatott meg a trónra, atyja példáját követvén, a kereszténység oltalmazását buzgón fölkarolta; egy török hadat, mely a Dráván átkelni

merészelt, megvert és megsemmisített. A vitézség ezen nyilatkozatával atyja dicsőségének magaslatára emelkedett s méltóvá tette magát az apostoli szent-szék kegyére, melyben szivesen fogjuk őt részesíteni. A mantuai gyűlést főképen azért hívtuk egybe, hogy a szenvedett súlyos veszteségektől meggyöngült Magyarországnak segítséget nyujthassunk, a küzdő magyarok részére biztosítandó támogatás iránt a keresztény fejedelmekkel értekezzünk. Minden erőnkkel azon leszünk, hogy a magyarokat és a többi keresztény népeket a törököktől megszabadítsuk. A belső viszályokat pedig, melyek Magyarországban és másutt dúlnak, alkalmas módon meg fogjuk szüntetni; mert nem engedhetjük, hogy a népek, melyek arra vannak hivatva, hogy a közös ellenséggel szembeszálljanak, belső sebekben elvérezzenek.»[406]

Ezen utóbbi nyilatkozatához híven, a magyar követség előterjesztésére, april 2-ikán a császárt fölszólította, hogy a «lázadók biztatásaira» ne hallgasson és a Mátyás ellen tervezett támadástól álljon el. Carvajalt pedig fölhatalmazta, hogy mindazokat, kik Mátyást a tróntól megfosztani iparkodnak, egyházi büntetésekkel sujthassa, és utasította, hogy a császár és a magyar király között egyességet hozzon létre.

Mátyás kérését, hogy szentelt kard és zászló adományozásával tüntesse ki — a császárra való tekintettel — nem teljesítette ugyan; azonban mégis módot talált arra, hogy jóakaratát nyilvános jellel bizonyítsa be. Szentelt zászlót küldött Carvajalnak, azzal a fölhatalmazással, hogy a törökök ellen indítandó hadjáratokban maga előtt vitethesse vagy a királynak adhassa át.[407]

Carvajal (1459) april végén Németujhelybe ment, hogy Frigyest a magyar koronáról való lemondásra késztesse. Az okokat, melyekkel a császár a neki fölajánlott magyar trón elfogadását igazolni megkisérlé, egyenként megczáfolta.

Előadta, hogy Mátyás, minden szükséges jogi kellék megtartásával, törvényesen választatott meg, a miről a velenczei köztársaság ügyviselője, ki jelen volt, tanúságot tesz; a nemzet szabad akaratából emeltetett trónra. Nem áll az, hogy Magyarországban az van az uralkodásra hivatva, a kinek kezeiben van a szent korona. A császárnak attól nem kell tartani, hogy Magyarországot «más valaki» ejti hatalmába. «Ezeknél fogva» — így végezte fejtegetéseit — «arra kérem felségedet, ne háborgassa a magyar királyt, a kinek a trónról elmozdítása a kereszténység javát veszélyeztetné, a

miért szükség esetén ő Szentsége fegyverrel is kénytelen volna oltalmára kelni».

Kérelmei, okoskodásai és fenyegetései hatástalanok maradtak. Eredmény nélkül kellett távoznia.[408] Ekkor Prágába ment, hogy Mátyástól legalább azt a veszélyt hárítsa el, a mely az által fenyegeté, hogy Podjebrád a császárral szövetségre lépett. A cseh király igéretet tett, hogy támadó föllépéstől tartózkodni fog, és közbenjárását ajánlotta föl a vetélytársaknak.[409]

Carvajal, a mikor Budára visszatért, itt a pápától ujabb utasításokat talált, a melyek a korábbiaktól némileg eltértek. II. Pius ugyanis, hogy a császár részvételét a mantuai congressuson lehetővé tegye, irányában némi engedményekre szánta el magát. Frigyesnek, ki panaszt emelt előtte azon kedvezések miatt, a melyekben Mátyást részesítette,azt válaszolta, hogy «az igazság és tisztesség» követeléseihez képest a királyi czímet tőle meg nem tagadhatta; de egyebet nem nyújtott neki.

Carvajalnak ugyanakkor meghagyta, hogy az egyházi fenyíték alkalmazására vonatkozó fölhatalmazást a császárral szemben ne használja, hanem a két vetélytárs között békét vagy legalább fegyverszünetet hozzon létre.[410]

Később, június 2-án, arra határozta el magát, hogy azt a kérdést: Mátyást vagy Frigyest kelljen-e Magyarország törvényes királyának tekinteni, a maga itélőszéke elé vonja. «Dicsérjük» — írja Carvajalnak — «nagy buzgóságodat, melyet a császári felség és Mátyás király között fönforgó viszályok kiegyenlítésében tanusítasz; buzdítunk (noha tudjuk, hogy erre nem szorulsz), hogy igyekezeteiddel föl ne hagyj, a mi jót cselekedhetel, azt tedd meg, a mit az időviszonyokkal összhangzónak itélsz, el ne mulaszd. Noha eddigi működésedben bölcsen fölismerted, hogy az apostoli székhez és hozzád mi illő: mégis figyelmeztetünk, hogy a Magyarország birtokolása ügyében keletkezett vita eldöntése minket illet meg; ezért mindent el. kell kerülnöd, a mivel minket olyan színben töntetnél föl, hogy az egyik félnek inkább kedvezünk, mint a másiknak.»

Néhány nappal ezen irat elküldése után a pápa Carvajaltól levelet kapott, melyben Frigyes jogi alapot nélkülöző igényei ellen erélyes föllépést javasolt, egyúttal sajnálatát fejezi ki a fölött, hogy a békezavaró császár irányában az egyházi büntetések alkalmazásától eltiltatott.

II. Pius baráti gyöngédséggel igyekezett legátusát a körül-

mények által követelt engedékenység szükségessége felől meggyőzni.

«A császár és a király között duló viszályokkal szemben» -- úgymond -- «erős kényszer nyomása alatt állunk. Ne csodálkozzál tehát, ha a császár és bűntársai ellen az egyházi büntetések alkalmazását nem engedhetjük meg. Ezt megengedve, az ügyet az egyik fél javára döntenők el. Mindkét fél jogot tart az országra, mind a kettő az ország főembereinek sorában párthívekkel bír. A válságos viszonyok közepette az ügy eldöntését Istenre bízzuk. Ha mind a két fél közös beleegyezéssel kérné, hogy mi szolgáltassunk igazságot: a béke és egyesség helyreállításában, a mennyire rajtunk áll, szivesen közreműködnénk. De ha az egyik félt, mielőtt meghallgattuk, egyházi büntetésekkel sujtanók, ezen eljárás a szentszéknek becsületére és hasznára nem válnék. Ujból buzdítunk tehát, hogy egész erőddel a feleket ellenséges föllépéstől tartsd vissza és ha a békességre még némi remény van, a tárgyalások megindítását előmozdítani meg ne szünjél.»

Carvajal ekkor arról értesítette a pápát, hogy Mátyás a mantuai congressusra maga meg nem jelenhetik, hanem követeket fog küldeni. Ugyanakkor fölkérte, hogy a magyar követekkel folytatandó tárgyalásokban kerüljön el mindent, a miből azt következtethetnék, hogy Mátyást az ország törvényes királyának nem ismeri el.

II. Pius erre nézve újból megnyugtatta őt. Ha az ügy eldöntése az ő itélőszéke elé kerül — írja neki — be fogja bizonyítani, «hogy atya és bíró, nem ügyvéd tisztét tölti be; azon lesz, hogy mint a szenvedélyek fölött uralkodó igazságos közbenjáróhoz mindkét fél bizalommal fordulhasson».[411]

Ekkor Trenti István luccai püspököt és De Nardinis István apostoli jegyzőt küldötte a császárhoz, hogy őt Mátyással kibékítsék.[412]

Ezalatt a törökök készületei felől újabb tudósítások érkezvén, Carvajal Bécsben naszádokat építtetett,[413] segítségért és fölhatalmazásért, hogy kereszteseket gyüjthessen, a pápához fordult, a ki húszezer arany forintot vett kölcsön és küldött a legátus kezeihez; a keresztes had gyüjtésének megkönnyítése végett bucsúkat engedélyezett és Sienai Marianus atyát, ki már egyszer sikeresen járt el ezen hivatásban, utasította, hogy újból Magyarországba menjen.[414]

Carvajal az ő csüggedést nem ismerő tevékenységében sajnálattal nélkülözte a vitéz Szilágyi Mihály közreműködését. Ezért azon

volt, hogy őt fogságából kiszabadítsa. Az esztergomi érsekkel karöltve hónapokon át fáradozott Mátyás megengesztelésén. Augusztus havában kieszközölte a rendeletet, mely visszaadta szabadságát Szilágyinak, börtönéből Budára kisérte őt s ott nyolcz napig tartó alkudozások után létrehozta az egyességet a király és nagybátyja között; az utóbbit pedig azzal bíztatta, ha Szerbországot meghódítania sikerül, fejedelmévé fog kineveztetni.[415]

MÁSODIK FEJEZET.

A mantuai congressus. — A szent-szék igyekezetei Mátyás és Frigyes kibékítésére. — A bosnyák király megkoronáztatása. — II. Pius készületei a törökök ellen indítandó hadjáratra, halála. (1459—1464.)

A MANTUAI congressusra Mátyás már május második felében kijelölte követeit: Hangácsi Albert csanádi püspököt, Ferencz korbáviai püspököt, Trevizoi Simon esztergomi olvasó-kanonokot és gróf Frangepán Istvánt.[416] De csak június közepe táján, a mikor értesült, hogy a pápa Mantuába megérkezett, bocsátotta őket útra.

Ezek, miután útközben Velenczében megállapodtak, július vége felé érkeztek Mantuába,[417] megelőzvén a többi uralkodókat. Első fogadtatásuk alkalmával, Hangácsi az üdvözlőbeszédben a veszélyes helyzetet ecsetelte, a melybe Magyarország jutott; minélfogva a király csak úgy képes a törökkel szemben további ellenállásra, ha a pápa pénzsegítséget nyujt és a császárt rábírja, hogy ellenséges szándékairól lemondjon.

II. Pius megigérte, hogy ezen kívánságokat teljesíti.

Augusztus közepe táján megjött a hatalmas burgundi fejedelem követsége. Kevéssel utóbb a milanói herczeg és a mantuai őrgróf személyesen érkeztek meg. A pápa szeptember 26-ikán nyitotta meg a congressust, klasszikus beszéddel, melyben a törökök ellen közös erővel indítandó háború szükségességét és módozatait kifejtette, az abban résztvevőkre várakozó égi jutalomról szólott.

A jelenlevők mindannyian kifejezték készségüket, hogy a keresztes háborúban részt fognak venni.[418]

A magyar követség vezére mindjárt ezt a legelső alkalmat fölhasználta, hogy a császár trónkövetelése ellen óvást emeljen. Azonban a pápa figyelmeztette, hogy ez az ügy nem tárgyalható.[419]

II. Pius ezután az egyes uralkodókkal és követségekkel külön-

külön tárgyalásba bocsátkozott. Mátyás 12,000 lovas és néhány ezer gyalogos, a burgundi fejedelem 2000 lovas és 4000 gyalogos kiállítására ajánlkozott. II. Pius kinyilatkoztatta, hogy 12,000 zsoldost fog Carvajal parancsnoksága alá helyezni.

Csak ezután érkeztek meg a császár és a német fejedelem követei, kik deczember 19-ikén bemutatott előterjesztésükben 10,000 lovas és 12,000 gyalog kiállítását igérték; de arra kérték a pápát, hogy a hadi vállalat részleteinek megállapítása végett a jövő év elejére Nürnbergbe birodalmi gyűlést hirdessen; továbbá, hogy a császár és «Hunyadi Mátyás beszterczei gróf» között fönforgó viszályok kiegyenlítésére egy másik gyűlést Németujbelybe hívjon össze.

A pápa hajlott ezen kérésre; a két gyűlés határnapját kitűzte és vezetésével Bessarion bíbornokot bízta meg. Néhány nappal utóbb bullát bocsátott ki, melyben mindazok részére, kik a hadjáratban legalább nyolcz hónapig részt vesznek, vagy maguk helyett egy fegyverest állítanak, általános bucsút biztosított; továbbá megállapította, hogy az egyháziak jövedelmeik tizedrészét, a világi hívek harminczadrészét, a zsidók huszadrészét kötelesek a hadjárat költségeire beszolgáltatni. Ezek után a congressust 1460. január 14-én bezárta.[420]

Mátyás, be nem várván követei visszaérkezését, az 1460. év elején titkárát Kosztolányi Györgyöt küldötte a török hadjárat ügyében előterjesztéssel a pápához, a ki Sienából február 2-ikán buzdító levelet intézett a magyar királyhoz. «Kérjük fenségedet» — írja — «hogy eddigi fáradozásai és dicséretesen bebizonyított kitartása után, most, mikor már jobb jövő kilátásai bíztatnak, ne csüggedjen. Ugyanis nem mondunk le arról a reményről, hogy a nyár folyamán nagyobb mérvű hadi vállalatot létesíthetünk; a mennyiben pedig ez nem volna lehetséges, Isten segítségével gondoskodni fogunk, hogy legalább a téged fenyegető veszélyt elhárítsuk, és e végből rövid idő alatt negyvenezer aranyat küldünk magyarországi legátusunk kezeihez.»[421]

Carvajal ismételten kapott utasítást, hogy Mátyást kitartásra buzdítja. Ez nehéz föladat volt rá nézve, mert az 1460-ik év elején a szultántól előnyös ajánlat jött fegyverszünet kötésére; ellenben a pápa meggyőződvén arról, hogy az egyházi adók jövedelme késedelmesen és fogyatékosan fog befolyni, kijelentette, hogy igéretektől, melyeknek beváltására kilátása nincs, tartózkodnia kell; Bessarion

bíbornok pedig a császárt nem tudta reábírni, hogy igényeit a magyar trónra ejtse el. Mindezek daczára Carvajal a fegyverszünet megkötését megakadályozta.[422]

Ekkor hanyatló egészségére való tekintettel, visszahivatását szorgalmazta. A pápa gyöngéd kifejezésekkel értesítette, hogy kívánságának eleget tesz. «Értesültünk» — úgymond — «hogy súlyos betegségben szenvedsz, minélfogva nem vagy többé képes követi tiszted betöltésére, a miben munkával és egészséged veszélyeztetésével nem gondolva fáradozol. Isten a tanunk, hogy részvéttel viseltetünk irántad, kit szeretet kapcsai csatolnak hozzánk, és sajnáljuk, hogy távozásoddal az egyház a magyar nemzet körében hű szolgáját elveszti.» Ezekután fölhatalmazza őt, hogy a mikor jónak látja, Rómába visszatérhet; az időpont meghatározását egészen rábízza; csak arra kéri, vigyázzon, hogy az utazás fáradalmai ne legyenek ártalmára.[423]

Azonban a mikor ez a pápai irat Magyarországba érkezett, hire jött, hogy a szultán a fegyverszüneti ajánlat visszautasítása következtében Nándorfehérvár ostromára készül. Ilyen körülmények között Mátyás súlyt fektetett rá, hogy a legátus támogatását ne kelljen nélkülöznie; ezért azon óhajtását fejezte ki előtte, hogy távozását halaszsza el. Carvajal teljesítette kívánságát, a miben a pápa szivesen megnyugodott.

«Utolsó leveledből látjuk» — írja neki — «hogy a közjónak saját érdekedet alárendeled, a miben egyébiránt sohasem kételkedtünk... Mi is, noha türelmetlenül várunk vissza körünkbe, mivel a közjó tekintetéből kívánatos, hogy a királyt és az országot támogassad, elnémítjuk vágyódásunkat. Inkább akarjuk, hogy Magyarországban hasznosan működjél, mint azt, hogy Rómában minket vigasztalj és nyugalmat találj... A halasztást tűrd erőteljes lélekkel. Gondold meg, hogy Magyarországban időzésed alatt Isten előtt érdemeket, az emberek szemeiben dicsőséget szereztél magadnak. — Mint Krisztus bajnokát magasztalnak az egész keresztényvilágban; sőt még a barbár népek között is híressé lettél.»[424]

Carvajal ekkor élénk reményekkel nézett azon hadi vállalat elé, melyet Szilágyi Szerborszság visszahódítására tervezett. Tőle május második felében meghívást kapott, hogy vele az ország déli részében, Becsén találkozzék, s a hadjárat tervét megbeszélje.[425] Nem tudjuk a találkozás létrejött-e. Szilágyi csakugyan szerb terü-

letre nyomult, Szendrő mellett török sereggel csatát vívott, de fogságba esett és lefejeztetett.

Noha ezután a török támadás Nándorfehérvár ellen elmaradt, Carvajal mégis csak a következő évben tért vissza Rómába, hol a magyarországi érdekek buzgó szószólója maradt.

II. Pius, a mikor Carvajal Rómába visszatérni készült, Lando Jeromos crétai érseket küldötte követül Német-, Cseh-, Lengyel- és Magyarország területére, főképen azzal a megbízással, hogy a császár és a magyar király között a békét létrehozni igyekezzék.[426]

A követ mindenekelőtt a Gráczban tartózkodó császárnál jelent meg s az ő közreműködésével Vitéz János april 3-ikán megkötötte az előleges egyességet, a melyben egyebek között megállapíttatott, hogy a magyar király hozzájárulásának kieszközlése után a végleges egyesség az apostoli szék szentesítése alá bocsáttatik.[427]

Lando Gráczból Magyarországba jött, hogy az egyesség jóváhagyására bírja Mátyást. April vége felé érkezett Budára.[428]

A király ekkor Váczon a főrendekkel tanácskozott, a Giskrával kötendő egyesség tárgyában. A követet nem hívta meg magához, hanem udvarias levélben türelemre kérte, megjegyezvén, hogy «a fönforgó ügyek elintézése után, a lehető legrövidebb idő alatt találkozni fog vele.»[429]

Ennek a halogatásnak oka nem lehetett más, mint az, hogy a császárral kötött egyesség ügyében csak a Giskrával megindított alkudozások szerencsés befejezése után kívánt tárgyalásokba bocsátkozni.[430]

Mikor azután Giskrával a megállapodás létrejött, Mátyás Budára vonult, hol május 28-ikán fogadta ünnepélyes audientián a pápai követet,[431] kinek beszédére Csezmiczei János, az ékesszóló pécsi püspök adta meg a választ.

«Ő szentsége» — így szólott — «ez időszerint főpásztori hivatásának megfelelőbb, a kereszténység érdekeire hasznosabb, Isten és az emberek szemeiben dicséretesebbet nem tehet, minthogy a császári és királyi felségek között fönnálló egyenetlenség megszüntetésén fáradozik. Ez az ország az apostoli szent-szék irányában mindig engedelmes volt; most azonban még inkább lekötelezettnek érezi magát. Szent atyánk II. Pius nevét dicsőség fogja ezért környezni és kegyelettel őrizik meg emlékét utódaink.» Azután tudomására hozza, hogy mind a király, mind az ország rendei a megkötött egyesség föltételeiben megnyugosznak, minélfogva fölkérik, mielőbb

térjen vissza a császárhoz és értesítse őt erről a határozatról, hogy azt, a mit szerencsésen megkezdett, szerencsésen befejezhesse. «Végre» — úgymond — «mind ő fensége a király, mind a főpapok, zászlós urak és az összes rendek, tisztelendő atyaságodnak lelkük mélyéből köszönetet mondanak nagy jóakaratáért, buzgó igyekezeteiért és nagy fáradozásaiért. Mindnyájunk nézete szerint, tisztelendő Atyaságod úgy munkálkodott hazánk javára, mintha szülötte volna... Bár alkalmunk nyilnék valamikor tisztelendő atyaságodért valamit tehetni, tapasztalná, hogy milyen szivesen viszonozzuk jótéteményeit. Most teszszük, a mit tehetünk, tisztelendő atyaságodat a megérdemelt dicsérettel halmoztuk el, lelkünk háláját tolmácsoljuk, a mit közelebb szentséges atyánk és az egész világ előtt is levélben fogunk megtenni.»[432]

A pápai követ ekkor a váradi püspök kiséretében Gráczba tért vissza, hogy a megállapított föltételek alapján a végleges egyességet létrehozzák. Frigyes, ki Podjebrad támogatásával Magyarország meghódítására reményt táplálhatott, nehézségeket támasztott és különféle ürügyeket keresett, hogy az egyesség megerősítését elkerülhesse. Noha egymás után két más pápai követ Dominici Domokos torcelloi püspök és Rüdesheimi Rudolf wormsi dékán jártak nála,[433] hajthatatlannak mutatkozott.

Ezek rendkívüli eszköz alkalmazásához folyamodtak. A pápának azt tanácsolták, hogy az april 3-iki előleges egyességet ő erősítse meg és a felekre nézve kötelezőnek nyilatkoztassa. A pápa erre ráállott. 1463. május 5-ikén kiállított bullájában kijelenti, hogy mivel az egyesség föltételei mindkét fél beleegyezésével állapíttattak meg, a két fél és az egész kereszténység érdekeivel összhangzásban állanak és semmit sem tartalmaznak, a mi a szent-szék hozzájárulásának megtagadását indokolhatná: ő azokat megerősíti és végrehajtásukat mindenekfölött kívánja; s abban a reménységben, hogy már véglegesen elfogadtattak a szerződő felek által, megerősíti és állandó érvényüeknek nyilvánítja. «Ha pedig» — úgymond — «valamely közbejött akadály miatt netán ezek a föltételek még nem hajtattak végre, ennek daczára a szerződő feleket apostoli hatalmánál fogva fölhívja, buzdítja, sőt nekik megparancsolja, hogy azokat mielőbb hajtsák végre.» Ezen bevezetés után, a bullába az egyesség szövege beiktattatott. Mire a záradékban a kanczelláriai formulák következnek, melyek súlyos büntetésekkel fenyegetik mindazokat, kik a pápai rendelkezés előtt meg nem hajolnak.[434]

A bulla a pápai regestákba fölvétetett. Azonban arról, hogy példányai a császári udvarhoz és Magyarországba eljutottak-e? s ha igen, milyen fogadtatásban részesültek? tudomásunk nincs.

A következő (1463) év nyarán új alapon indultak meg a császár és Mátyás követei között a tárgyalások, melyek a pápai követek közreműködésével, július 19-ikén eredményre vezettek. Az ekkor megkötött egyességet ismét előterjesztették a pápának, ki október 22-ikén kelt bullájában adta meg szentesítését.[435]

Ezalatt azon reménységek, melyeket a szent-szék a bosniai király megtéréséhez csatolt, meghiúsultak.

Az 1459-ik év tavaszán Tamás István hűtelenül a törökökhöz pártolt és a fontos szendrői várat megnyitotta nekik.[436]

Néhány hónappal utóbb István herczegovinai herczeg követei járultak a pápa elé azzal a panaszszal, hogy Tamás király a vele fönnálló egyességet megszegte és a törököket tartományába hozta. A pápa ekkor Bosniában levő követét Tamás lesniai püspököt megbízta, hogy vizsgálatot indítson, és ha a vád alaposnak bizonyul, az országot interdictum alá vesse.[437]

Azonban Tamás király Mátyás boszújától félvén, azon volt, hogy a pápát megengesztelje, és 1460 tavaszán követeket küldött hozzá, országában püspöki székek fölállítását és magának királyi koronát kérvén.

Mátyás erről értesülvén, figyelmeztette II. Piust, hogy Tamás ezen lépése csak «árulása becstelenségének elpalástolására» van hivatva, minélfogva kérte, hogy kéréseit ne teljesítse.

A pápa megnyugtatta őt. «Jól tudjuk» — írja neki — «hogy Tamás király mit vétett fenséged és az egyetemes kereszténység érdekei ellen. Tudjuk, mily óvatossággal kell új püspökségek fölállításában eljárni. Emlékezetben tartjuk, hogy koronát elődeinktől ismételve kértek, de nem kaptak, s ha mi megadásra határoznók el magunkat, nem tennők ezt a nélkül, hogy tekintettel ne lennénk a Te becsületedre és hozzájárulásodra, miután jogot igényelsz rá. Mindazáltal a követek erről említést sem tettek, csak királyukat igyekeztek kimenteni, állítván, hogy Szendrő átadására nem saját szándéka, hanem a kényszerűség bírta; egyúttal az igaz hithez ragaszkodásának bebizonyítására fölhozták, hogy a veszedelmes pataránus népet országából kiűzte. Püspököket kértek ugyan, de egyúttal ajánlották, hogy előbb követet küldjünk, a ki a király eljárása és kívánságai ügyében vizsgálatot indítson. Erre mi hajlandóknak nyi-

latkoztunk; a nuntius küldetéséből ugyanis hátrány nem származhatik, mivel jelentéstétel és nem kívánságok teljesítése az ő föladata. Jelentését közölni fogjuk fönségeddel. Mi irántad és országod iránt jóindulatot táplálunk. Ne hidd, hogy az apostoli szék olyan engedményt tesz, a mely Istennek nem kedves és Rád nézve sérelmes. Olyan pápád van, a ki az igazság tisztelője és mindenkit jogaiban megtartani óhajt.»[438]

A nuntius, a kit a pápa Bosniába küldött Natalis nónai püspök volt.[439]

Tamás király mindent megtett, hogy őt és a szent-széket igazhitűségéről meggyőzze. Egyebek között három előkelő bosniai urat Rómába küldött azzal a kéréssel, hogy mivel ő maga őket a manichaeusok eretnekségétől eltéríteni nem volt képes, ott vezettessenek vissza az igaz egyház kebelébe. Azok ott csakugyan áttértek.[440]

Tamás király 1461. július 12-ikén bekövetkezett halála után fia István ugyanezen nyomon járt. A pápai követet rábírta, hogy őt ünnepélyesen megkoronázza.[441] Mire követeket küldött Rómába, a hol különféle egyházi kedvezésekért[442] a török ellen segítségért és Mátyás királynál közbenjárásért folyamodott.

A pápa november 5-ikén a nónai püspököt keresztes hadjárat hirdetésével bízta meg Bosnia oltalmára.[443] 1462. január végén pedig Mátyás kegyelmébe és pártfogásába ajánlotta az új uralkodót.

A király, a pécsi püspök ékes tollával, a következőképen válaszolt:

«Elődeink példáját követvén, mindig nagy súlyt helyeztünk és fogunk helyezni Szentséged intelmeire és tanácsaira, melyek a bölcs előrelátás és a tekintély tulajdonságaival ékeskednek, a legjobb szándék gyökereiből erednek, a közjó czéljaira irányulnak. Királyi tisztünk szintén követeli, hogy a bocsánatot ne tagadjuk meg azoktól, kik érte folyamodnak, kegyelemben részesítsük azokat, kik szivünkhöz visszatérnek, emlékezetünkbe mélyen véssük be a jó szolgálatokat, könnyen feledjük a sérelmeket. Mindazáltal nagyfontosságú ügyekben nem szabad visszaélni az irgalmassággal; sőt inkább a szelidséget mérsékelni kell, nehogy a bocsánat elnyerésének könnyűsége buzdításul szolgáljon a vétkezésre.

Emberemlékezet óta olyan gonosz merényletet Magyarország és az egész kereszténység ellen senki sem követett el, mint a bosnyák király... Mivel pedig hűtlenségeért bocsánatot kérni pirult, avagy nyerni nem remélhetett, az apostoli székhez fordult, mely termé-

szeténél fogva elnézésre hajlandó, mások sebeinek fájdalmát kevésbbé érezi és a nagy távolság miatt könnyen megnyerhető. Hizelgéseivel körülhálózta tehát a jóságos és könnyenhívő bírót; úgy hogy a honnan büntetést érdemelt, kegyelmet nyert, és pedig azok tudta nélkül, talán akaratuk ellenére, kik ez ügyben leginkább érdekelve vannak...

Tudjuk, hogy Szentségedet a legjobb szándék vezette. De mivel nem elegendő megbánni a bűnt, hanem a bocsánat föltétele az elidegenített jószág visszatérítése: óhajtottuk volna, hogy azt, kinek a föloldozást megadta, az elégtétel megadására kötelezte volna... Mi a folyamodó iránt eddig keményeknek mutattuk magunkat; a megbocsátásban nem siettünk, a kegyelmesség gyeplőit visszarántottuk, hogy a királyt az elégtétel megadására kényszerítsük. Ennek következtében ő hajlékonyabbá lett, hogy bűnét jóvátegye, segítséget igért és a török határszélen fekvő erősségek átadására ajánlkozott. Azonban a mikor az apostoli szent-széktől a föloldozást, sőt a magyar király jogainak sérelmére a koronát is elnyerte: igéreteit visszavonta s azt, a mit tőle követeltünk, megtagadta...

Esedezünk tehát, Szentséged kegyelmességével az ő elbizakodottságát ne táplálja; azon ügyekben, a mik a mi joghatóságunkat illetik, hozzánk utasítsa őt; a mit az apostoli követek által netán Szentséged fölhatalmazása nélkül tett intézkedéseket vonja vissza... Egyébiránt, bármi történt ekkorig, mi meghallgatván Szentséged intelmeit, a bosnyák királyt, miután követei által bocsánatunkért folyamodott, kegyelmünkbe visszafogadtuk, föltételül csak azt kötöttük ki, hogy ezentúl kötelességeit hívebben teljesítse és az elkövetett bűnöket hódolatával tegye jóvá.»[444]

Ezzel egyidőben Rómába küldött követét megbízta ugyan, hogy a bosnyák király koronázása miatt óvást emeljen; de figyelmeztette, hogy «mérséklettel járjon el», mert «a pápa talán gondatlanságból tett ilyesmit».[445]

Mátyás éppen ebben az időben el volt határozva arra, hogy seregét a török ellen vezeti. Pénzsegély kieszközlése végett titkárát Kosztolányi Györgyöt márczius elején (1462) másodízben Rómába küldötte.

A követ útközben Velenczében a senatus elé járulván, itt előterjesztésére adott válaszában a doge kijelentette, hogy a török elleni hadjárat ügyében már tárgyalásokat folytat a pápával, a

kinek a velenczei hajóhad közreműködését fölajánlotta s azt javasolta, hogy míg a nagy hadjárat létrejő, Magyarország megoltalmazására az összes olaszországi államok 12,000 aranyforintnyi havi segélyt szavazzanak meg; javaslatai kedvező fogadtatásra találtak, minélfogva a követ a legalkalmasabb időben érkezik Rómába és ott biztos sikerre számíthat.

Ezen nyilatkozat utolsó része nem volt üres frázis; ugyanis néhány nap előtt vette a doge II. Pius titkos üzenetét, hogy személyesen áll a hadi vállalat élére s ezzel a merész ténynyel példájának utánzására kényszeríti a szűkkeblű és közönyös fejedelmeket.[446]

Kosztolányi csakugyan sikerrel járt el küldetésében a pápai udvarnál. II. Pius elfogadta a signoria javaslatát és a maga részéről havi 2000 forinttal járult a segélypénzhez; egyúttal június első napjaiban, a pápai nuntius kiséretében Kosztolányit az olaszországi fejedelmekhez és köztársaságokhoz bocsátotta, hozzájárulások kieszközlése végett.

Ezalatt, május hó folyamán, Mátyás, a keletről érkező fenyegető hirek hatása alatt, főudvarmestere, Vezsényi László személyében új követet küldött Olaszországba. Majd a mikor a pápa elhatározásáról értesült, a havi segélyt keveselve, Kosztolányit utasította, hogy az olasz hatalmasságokhoz ne menjen, hanem azonnal térjen vissza. Ez az utasítás elkésve érkezett Rómába, a honnan Kosztolányi már eltávozott.

A pápa Vezsényinek adott válaszában azt az igéretet tette, hogy a havi segélyen felül, ezer magyar lovas zsoldjának fizetését vállalja magára;[447] az év végén pedig Maccajani Miklós modrusi püspököt Bosnyákország királyához küldötte, hogy őt a fenyegető török támadással szemben erélyes ellenállásra késztesse; egyúttal megbízta, hogy részére Magyarországban és más uralkodóknál segítséget eszközöljön ki.[448]

Viszont, 1463 elején, a magyar király nevében Vetési Albert veszprémi püspök és gróf Frangepán István járultak a pápa elé, segélyt kérve.

Előterjesztésüknek fokozott súlyt kölcsönözött az a megrendítő hír, a melyet június második felében Mátyás követe, Fiumei Márk knini püspök hozott Rómába, hogy a törökök Bosniát meghódították és királyát foglyul ejtve lefejezték.

II. Pius közölte a követekkel elhatározását, hogy a következő esztendőben személyesen nagy keresztes hadat vezet a törökök ellen.[449]

Mátyás viszont el volt tökélve, hogy Bosnyákországot kiragadja a törökök kezeiből. Ez ügyben szeptember végén Fiumei Márk püspököt másodízben küldötte Rómába,[450] és visszaérkezését be nem várva, serege élén Bosnyákországba nyomult, melynek nagy részét már meghódította volt, mikor a csehek betörésének hírére 1464 január közepén Magyarországba visszatért.

Itt találta Trevizoi Simon antivári püspököt, kit a pápa küldött hozzá, a hadimunkálatok tervének megállapítása végett.[451]

Mátyás közölte a pápával, hogy ő mielőbb folytatni fogja a vállalatot, csak azt kérte, hogy az akadályok elhárításában működjék közre.

«Én» — úgymond — «el vagyok tökélve, hogy egész életemet a katholikus vallás és híveinek oltalmára szentelem; csak szabadságom legyen rá, és akadály ne tartson vissza. De ha ez megvan, és amaz hiányzik: akaratom ellenére másfelé kell fordítanom fegyveremet. Már most óvásképen kijelentem, hogy ha szenvedett sérelmek által kényszerítve a hitetlenek ellen irányzott fegyveremet, szivem keserűségére, a hitetlen hívők ellen kell használnom és az országom megtámadói ellen harczolnom, ezt senki sem veheti rossz néven. Mindazonáltal Szentséged tekintélye képessé tehet arra, hogy a mit megkezdettem, folytassam, a nehézségeket elmozdíthassam. Hogy erre Szentségednek gondja legyen, az én hódolatom megérdemli, a hit érdeke megköveteli».[452]

II. Pius ezalatt erejének teljes megfeszítésével működött azon, hogy tekintélyes hajóhadat szervezzen és a keresztény fejedelmeket csatlakozásra bírja.[453]

Május elején a magyar haderő, 14,000 lovas és 8000 gyalog, készen állott; várva a hajóhad megindulása felől a tudósítást. Míg ez soká késett, augusztus első napjaiban hírnök érkezett Budára azzal a jelentéssel, hogy a török császár hatalmas sereg élén Jajczát vívja.

Mátyás el volt keseredve a miatt, hogy az ő tétlensége, melyet a pápa késése okozott, időt engedett a szultánnak a támadás megelőzésére. Szemrehányásokat tett neki.

«Ha a sokféle hitegetések» — úgymond — «nem hoznak ebbe a helyzetbe, én egyik vagy másik úton előnyösen tudtam volna rendezni ügyeimet. Most már fölismerhette az ellenség, hogy a keresztények mozgalmaiban több a tüntetés, mint a komolyság... A bosnyákországi várak soká nem állhatnak ellen; ezért az ellen-

séget vagy ki kell űzni, vagy el kell vonni; erre pedig egymagam nem vagyok képes... Ha tehát valóban létezik valahol hajóhad avagy szárazföldi sereg, ám mutassa magát és az eddigi hanyagságot pótolja buzgalommal, a késedelmet gyorsasággal. Én oda megyek, a hol legtöbb haszonnal működhetem és teljesíteni fogom a kötelességet, melylyel hazám és hitem iránt tartozom».[454]

Jajcza fölmentésére sietett. Útközben értesült arról, hogy a pápa július 18-ikán Anconába érkezett, az ott egybegyűlt hajóhad vezényletét átveendő.

II. Pius itt azt a tudósítást kapta, hogy a magyar korona fönhatósága alatt álló Raguza megvívására török hadak indultak. A kiséretében levő Carvajal bíbornok tanácsát kérte ki. Ez habozás nélkül ajánlkozott, hogy a kikötőben horgonyzó gályákkal a város fölszabadítására indul. Lelkesedése magával ragadta a pápát, a ki így szólott hozzá: «Vajjon mi tarthat vissza engem attól, hogy veled menjek? Ha a törökök csakugyan ostrom alá veszik a várost, magam vezetem fölmentésére gályáimat... Az a tény, hogy az egyház feje oltalmazza a várost, a törököket visszavonulásra fogja bírni, a hivőket pedig az egész keresztény világban buzdítani fogja, hogy főpapjukhoz csatlakozzanak.»

Unokaöcscse, Piccolomini Jakab bíbornok, ki ezen a tanácskozáson jelen volt, emlékirataiban a következőket jegyzi meg: «Én nyomorult ember, inkább az érzékek, mint a lélek sugallataira hallgatván, elleneztem a pápa szándékát; nem mintha a sikerben kételkedném, hanem mivel a tengeri utat az erejében megtört pápára végzetesnek itéltem. Az okok egész sorát hoztam föl az én álláspontom támogatására. De az Istenben bízó lelkeket nem tudtam meggyőzni.»

A pápa azonnal rendeletet bocsátott ki, hogy a gályák indulásra készen álljanak.

Néhány nap mulva a hajóhad gyászt öltött. II. Pius éppen akkor, a mikor élete leghőbb vágyát teljesedésbe menni látta, sorvasztó lázak áldozata lett. Augusztus 14-ikén kimúlt.[455]

A tengeri hadjárat terve elejtetett. A bíbornokok a pápai kincstárban talált 40,000 aranyat Mátyásnak küldötték meg.[456]

HARMADIK FEJEZET.

II. Pál pápa megválasztatása. — Janus Pannonius küldetése Rómába. — Tárgyalások a törökök ellen indítandó hadjárat ügyében. (1464—1466.)

A VELENCZEI származású Barbó Péter bíbornok, ki 1464. augusztus 30-ikán II. Pál névvel a pápai trónt elfoglalta, legelső hivatalos nyilatkozataiban azt a szándékát hangoztatta, hogy elődjének tervét végre fogja hajtani.[457] Ezt a megválasztatása idejében a pápai udvarnál időző királyi követ, Márk knini püspök útján Mátyásnak is tudomására hozta, kit levélben biztosított, hogy országa, melyet «a kereszténység védpajzsának tekint», az ő támogatására mindenkor számíthat.[458]

Ugyanakkor Lando crétai érseket újból Magyarországba küldötte, a mely — írja a megbízólevélben — «a hit megvívhatatlan erősségének, a kereszténység védbástyájának joggal neveztetik». Föladata volt, hogy Mátyással és az ország főrendeivel a török háború ügyében tanácskozzék és intézkedjék.[459]

Mátyás, mihelyt a bosnyákországi hadjáratból 1465. január havában Budára visszaérkezett, gondoskodott arról, hogy ünnepélyes követség által az egyház új fejének Magyarország hódolatát bemutassa. Tolmácsává Pécs ifjú főpapját, Csezmiczei Jánost, a Janus Pannonius név alatt elhíresült latin költőt szemelte ki. Társul Rozgonyi János erdélyi vajdát adta melléje.[460]

Ezek február 20-ikán keltek útra. A tél zordonsága miatt lassan haladhattak előre. April 9-ikén érkeztek Velenczébe és május elején jutottak Rómába.

A beszédben, melyet a pécsi püspök az első audientia alkalmával tartott, küldőjének örömét fejezte ki II. Pál trónralépte fölött, kinek személye már azért is, mert a Magyarországgal szövetségben álló Velencze szülötte és Hunyadi János nagylelkű pártfogójának,

IV. Eugén pápának unokaöcscse, a legjobb reményekre jogosít. A történelem lapjait hívja tanúságul annak igazolására, hogy a szentszékhez való ragaszkodás tekintetében a magyar nemzetet és királyait más népek és uralkodók nem multák felül. Kezdve Atillától, ki pogány létére Leo pápa kérését meghallgatva Rómát megkimélte, Hunyadi Jánosig, kinek hősi tettei a kereszténységet megmentették, Magyarország uralkodói minden időben önfeláldozással szolgáltak a kereszténység érdekeinek. Mátyás is, magára hagyatva, két esztendőn át dicsőséges háborút viselt a törökök ellen. Most, mikor diadalai az ő elszántságát növelik, az ellenség erejét pedig megtörték, a küzdelem folytatására a szent-szék támogatását kéri. Hálával tartozik a pápának, a ki a keresztény hatalmasságokat fölszólította, hogy tíz éven át nyujtandó segítséget ajánljanak meg neki; mindazáltal czélszerűbbnek tartja, hogy inkább csak két-három esztendőre jelentékenyebb segítség adassék. «Királyom» — így fejezte be beszédet — «készebb magát másokért veszélynek tenni ki, mint magát kimélve mások veszedelmét tétlenül szemlélni».[461]

A beszéd végeztével a király értékes ajándékait nyujtotta át.

Válaszában a pápa elismeréssel szólott a magyar nemzetről, mely mindig magasztos tettekkel bizonyította be hitbuzgalmát s ezzel magát a szent-szék kedvezéseire más népeknél méltóbbá tette. Sajnálja, hogy az ozmánok ellen viselt háború czéljaira nem áldozhat annyit, a mennyit kívánna, és hogy a keresztény fejedelmekben hitök érdekei iránt a buzgóság meghült. Ő maga eddig is megtett mindent, a mi hatalmában állott; áldozatkészsége ezentúl sem fog csökkenni. Viszont elvárja, hogy a király, ki eddig sem törődött akár az ellenség erejének nagyságával, akár a segítség csekélységével, atyja dicső példáját követni fogja, országának edzett vitézei pedig habozás nélkül fogják ontani véröket hitökért.[462]

A következő napokban a pápa 57,500 forintnyi összeget utalványozott a követek kezeihez, a török háború czéljaira segítség gyanánt; brévét kézbesített nekik, melyben a florenczi köztársaságot 10,000 forint megajánlására hívta föl; a szultán öcscsét, ki mint trónkövetelő lépett föl és a pápai udvarhoz menekült, rájok bízta; egyúttal kijelentette, hogy a törökök ellen intézendő nagy hadjárat tárgyában, elhatározását karácsony táján fogja a király tudomására hozni.[463]

Mátyásnak gyöngyökkel kirakott aranyfeszületet, mely a szentkeresztből egy darabkát és egyéb ereklyéket foglalt ma-

gában; anyjának és néhány főúrnak szintén kedveskedett ajándékokkal.[464]

A pécsi püspök római tartózkodása alatt, Mátyás nevében több kérvényt nyujtott be, melyeket a pápa kedvezően intézett el: fölhatalmazta őt, hogy Pozsonyban egyetemet alapíthasson s ezt mindazon előjogokkal fölruházza, melyekkel a legrégibb főiskola, a bolognai dicsekedett; hogy a Hunyadi János által pálosok részére alapított hunyadi kolostorban szent Ferencz rendjének szerzeteseit telepíthesse meg; hogy a házakat, melyeket kolostorok hagyományképen kapnak, de rendszerint elhanyagolnak, a város díszének szempontjából kisajátíthassa stb.

A pécsi püspök és Rozgonyi maguk számára is különféle kedvezéseket eszközöltek ki.[465]

Igy tehát teljesen kielégítve utaztak el május 28-án Rómából. Florenczben a pápa levele nem tette meg a várt hatást; azt a választ kapták, hogy a köztársaság segély nyujtására képtelen. Szerencsésebbek voltak Velenczében, a hol a senatus 50,000 forintot ajánlott meg. A követek azon kérdésére: hogy a következő esztendőben királyuk számíthat-e szintén segítségre? a doge azt válaszolta, hogy csak karácsony táján fog nyilatkozhatni, a mikor a pápa határozatai tudva lesznek.[466]

Római követeinek visszaérkezése és a pápai segély átvétele után,[467] Mátyás siettetvén készületei befejezését, szeptember 9-ikén megindult Budáról. Több hetet töltött Pécsett és október első napjaiban a Dráva partján ütött tábort.

A pápa ellenben türelmetlenül várta a tudósításokat a kivívott diadalokról, melyek pápaságának kezdetét dicsfénynyel környezhették. A késedelmet rossz néven vette és Mátyást szemrehányásoktól nem kimélte meg. Hozzá intézett levelének utolsó soraiban Istent és az embereket híván tanúságul, kijelenti, hogy «nem mi — úgymond — hagytunk el téged, hanem te hagytad el önmagadat».[468]

A király ingerült hangon válaszolt. «Ha az epirusinak (Castriota Györgynek) példáját követném, ha én is minduntalan győzedelmekkel akarnék kérkedni és évkönyvekbe iktatnék minden falut, a mit ellenség földén hadaim fölgyujtottak, minden embert, a kit foglyul ejtettek, minden barmot, a mit elhajtottak: kitünnék, hogy fegyverem akkor sem pihent, a mikor én Budán időztem. Vélekedésem szerint nem illő, hogy minduntalan személyesen álljak

hadaim élére, mert ezzel tekintélyemet az ellenség szemeiben csökkenteném.» Egyúttal világosan kijelenti, hogy a segítség, a mit kapott, rendkívüli dolgok mívelésére nem teszi képessé. Nem kívánhatják tehát, hogy a Balkánon túl nyomuljon, a fekete tenger partjain hadakozzék. Sőt ha ö maga túlbecsülné erejét és ifjú hevétől elragadtatná magát: a pápának kellene öt mérsékletre inteni, mert vakmerőségével az egész kereszténységre veszedelmet hozhatna. Bizonyára senki inkább, mint ö nem lelkesedik nagy vállalatokért. Folytonosan hangoztatja, hogy az ellenséget saját fészkében kell fölkeresni, egy nagy csapással megsemmisíteni. Ha a keresztény hatalmak elégséges segítséget nyujtanak, ő kész a jövő esztendő folyamán a Hellespontus tájain támadni meg a szultánt. De ha a segítség elmarad, viszont ö is «az ég és föld színe elött kijelenté, hogy másokon, nem ő rajta múlik a törökök kiűzése Európából».[469]

Mátyás csakugyan a támadó hadjáratról lemondván, november második felében visszatért Budára. Útközben titkárát, Handó György pécsi prépostot megbízta, hogy Velenczébe és Rómába menjen, nagyobb mérvű segély kieszközlése végett.

A pápai nuntiussal, ki a királynál bucsúlátogatását tette, november végén már indulni készült a követ, mikor Rómából futár érkezett levéllel. A pápa ugyanis arról értesülvén, hogy Mátyás a török császárral békealkudozásokat kezdett, szükségesnek látta őt figyelmeztetni, hogy mikor a szent-szék közös erővel indítandó hadjáratot készít elő, külön békét kötnie nem szabad.[470] Mátyás feleletét György prépost vitte meg.

«Már majdnem útnak indítottam követemet — írja — mikor megjött Szentséged levele, melyben lebeszél arról, eltilt attól, hogy a törökökkel békét kössek. Bevallom, nem egy ízben s nem is egy oldalról igyekeztek rávenni, hogy magamat a békekötésre elszánjam; de noha a fölajánlott föltételek tisztességesek és előnyösek voltak, ellenben a hosszas fáradalmak és a nagy költségek terhe súlyosan nehezedik rám: nem határozhattam el magamat arra, hogy a háborúval fölcseréljem a békességet, melyet a kereszténységre veszélyesnek itélek. Ha pedig a szükség avagy fontos ok békekötésre kényszerítene, sokkal jobban ismerem kötelességemet, semhogy az apostoli szék tudta nélkül kötnék egyességet. Szándékaim becsületességéröl tettek, nem szavak tanúskodnak. Illő volna tehát, hogy az, kit mindennapi cselekvése igazol, gyanúsításoknak kitéve ne legyen. Most is, ha véleményemet kérdezik, nyil-

tan vallom: inkább a háborút kívánom mint a békességet. Fölfogásomban sok körülmény erősít meg, de legfőképen a reménység, a mit Szentségedbe helyezek. Csak ha ebben csalódom, fogok fegyverszünet vagy béke megkötésére gondolni. Ime tehát Szentségednek rendelkezésére állok; a kereszténység buzgó oltalmazója gyanánt életemet és vagyonomat fölajánlom; csak el ne hagyjanak és a terhet, melyet elviselni nem bírok, oszszák meg velem... A szentszék parancsainak végrehajtásában egyik katholikus fejedelem által sem engedem magamat megelőztetni; csak Szentségeden ne múljék, hogy engedelmeskedni képes legyek. Lehetetlenre senki sem kötelezhető és bíztos veszedelembe rohanni senki sem tartozik. Ha tehát Szentséged akarja, hogy a hit ellenségeivel ne kössek békét, ám tegyen képessé arra, hogy háborút viseljek.»[471]

Ennek a levélnek az volt a rendeltetése, hogy pressiót gyakoroljon a pápára.

A királyi követ, a pápai legátus társaságában, Zengen hajóra szállván, deczember közepe táján Velenczébe érkezett, a hol a senatus előtt küldetésének czélját előadta: a pápától és a köztársaságtól olyan segítséget eszközölni ki, a mely képessé tegye a magyar királyt arra, hogy a törökök hatalmára döntö csapást mérhessen, így országát és a kereszténységet a folytonosan fenyegető veszedelemtől örök időkre megszabadíthassa.

A doge válaszában kijelenté, hogy osztozik a király azon fölfogásában, hogy vagy olyan rendelkezéseket kell tenni, melyek a törökök megsemmisítését biztosíthatják, vagy «más eszközökhöz kell nyúlni»; minélfogva a köztársaság is, ha Rómában a megfelelő intézkedéseket a nagy hadjárat megindítására nem teszik meg, a maga megmentéséről «másképen fog gondoskodni»; azaz a szultánnal egyességre lép.[472]

Handó György az 1466. év első napjaiban folytatta útját az örök város felé. Néhány nap mulva indult utána a köztársaság követe, Giustiniani Bernát.

Közös erővel fáradoztak azon, hogy a pápát a hadjárat érdekében tevékenységre, áldozatkészségre késztessék. Igyekezeteik nem maradtak eredménytelenek. II. Pál első sorban az olaszországi hatalmasságokhoz, azután az angol királyhoz és a burgundi fejedelemhez fordult. Majd azzal a tervvel foglalkozott, hogy II. Pius példáját utánozván, a keresztény uralkodókat congressusra hívja össze. Mátyás királynak a legsürgősebb védelmi intézkedésekre, a határ-

széli várak megerősítésének költségeire 10.000 forintot utalványozott.[473]

Handó György, a mikor május hó folyamán újból Velenczén megállapodott, nem titkolta, hogy az elért eredménynyel elégületlen. Az Angliában és Burgundban tett lépéseknek nem jósolt sikert. Az utalványozott segélyösszeget keveselte; nyiltan kijelentette, hogy az sokkal csekélyebb, semhogy elfogadásával uralkodóját a háború folytatására és a békeajánlatok visszautasítására kötelezhetné. Ezért a pénzt, mely a Medici-ház velenczei bankjában volt fölveendő, átvenni habozott; ellenben följogosítottnak tartotta magát arra a nyilatkozatra, hogy uralkodója, akár a háború folytatására, akár békekötésre határozza el magát, a köztársasággal egyetértésben kíván eljárni.

A doge helyeselte a magyar főpap nézetét, hogy Anglia és Burgundia uralkodóitól semmit sem várhatni. Arra nézve, vajjon a tízezer forintot elfogadja-e vagy visszautasítsa? kitérőleg úgy szólott, hogy «bölcsesége sugallata szerint» járjon el. Azonban most már világosan kimondotta, hogy mivel a pápától és a keresztény hatalmasságoktól jelentékeny segítség nem várható, mind Magyarország, mind Velencze érdeke a béke megkötését javasolja.

György prépost a pápai segélyösszeget mégis fölvette és június első napjaiban visszatért Magyarországba.[474]

Mátyás, noha ismételten fenyegetődzött a békekötéssel, ettől még mindig idegenkedett. Mikor tehát a nyár folyamán II. Pál pápa megbízásából az agg Carvajal bíbornok Velenczébe ment, hogy a köztársaságot a békekötéstől visszatartsa, Mátyás az ő igyekezeteinek támogatása végett Mohorai Miklós váczi őrkanonokot — ki több éven át mint II. Pius szolgálattevő kamarása a pápai udvarnál volt alkalmazva — küldötte oda s egyúttal utasította, hogy Rómába is menjen segély sürgetése végett. Itt azonban a pápa, jóakaratának hangsulyozása mellett, kijelentette, hogy az Olaszországban dúló háborúk közepett a szent-szék államának oltalmazása, szemben a nápolyi király fenyegető magatartásával, minden erejét leköti.[475]

Be sem várván az ő jelentését eljárásának eredménye felől, Mátyás 1467 márczius közepén Handó Györgyöt másodízben útnak indította Rómába. Társul adta melléje Grafeneck Ulrik lovagot, császári főkapitányt, kit az 1466. év végén Nürnbergben tartott német birodalmi gyűlés a törökök ellen szervezendő birodalmi

haderő főparancsnokává jelölt ki, s így a nagy vállalat katonai részét illetőleg a szükséges fölvilágosításokat legjobban megadhatta.

Azonban az olaszországi bonyodalmak mind válságosabban alakulván, a követek nem voltak képesek kielégítő eredményt elérni. A pápa arra szorítkozott, hogy Roverella Lőrincz ferrarai püspököt kereszteshadjárat hirdetése végett Magyarországba küldötte.[476]

Mátyás pedig, követei jelentésének vétele után, meghagyta nekik, hogy segélykereséssel többé «ne alkalmatlankodjanak»; de egyúttal kijelentette, hogy ha a kereszténységet netán súlyos csapás éri, a felelősség nem őt terheli, mert az izlam kiírtása nem rajta múlt s hogy ő ezentúl úgy fog eljárni, a mint magára nézve legelőnyösebbnek látja.[477]

Ellenben a pápa azzal mentegette magát, hogy kétszázezer forintot költött a törökök ellen nyujtott segítségre.[478]

NEGYEDIK FEJEZET.

Mátyás a szent-szék felhívására háborút indít Podjebrád cseh király ellen. — Cseh királylyá választatik. — IV. Sixtus pápa. — Barbó Márk bíbornok küldetése Magyarországba. (1467—1474.)

Mátyás uralkodásának első évtizedében a szent-székkel folytatott tárgyalásokban a törökök ellen viselt és tervezett háborúkkal kapcsolatos kérdések állottak folytonosan előtérben. A második évtized nyiltával egy más ügy kerül fölszínre: a csehországi vállalat.

Minthogy Podjebrad György király a koronázás alkalmával elvállalt kötelezettségnek meg nem felelt, hanem a husszita-felekezetet pártfogásában részesítette, a katholikus egyházon pedig sokféle sérelmeket követett el: viszonya a szent-székhez már II. Pius alatt mind feszültebbé lett. II. Pál pedig 1465 nyarán itélőszéke elé idézte őt, és el volt határozva, hogy ha magát alá nem veti itéletének, trónvesztettnek nyilvánítja. Már előre több uralkodóhoz fölhívást intézett, hogy a szent-szék itéletének végrehajtására fegyverök hatalmával működjenek közre.

Ilyen megkeresést kapott Mátyás is. Bizonyos ünnepélyes páthoszszal megírt válasza így hangzott:

«Én magamat egészen fölajánlottam volt a római szent-széknek és Szentségednek. A mit Isten és az ő földi helytartója nekem parancsolnak, legyen az bármilyen nehéz avagy veszedelmes, mint üdvös és szent föladatot, félelem nélkül végrehajtom; főképen mikor szent hitünk oltalmáról, a hitetlenek megfenyítéséről van szó. Nem tarthat vissza sem az ellenség hatalma, sem fönnálló szövetségből származó kötelezettség, a melytől az apostoli szék fölmenthet. Akár a csehek, akár a törökök ellen van szükség Mátyásra, mindenkor készen találja Szentséged őt és országát.»[479]

Csak több mint két esztendő letelte után vette igénybe a pápa ezt a nemes ajánlatot. Az 1467. év nyarán a trónvesztettnek nyilvánított Podjebrad koronájával, a csehországi katholikus rendek óhajtásainak megfelelve, előbb Kázmér lengyel királyt kinálta meg, a ki azonban a veszélyes vállalattól visszariadt, kitérő választ adott s elhatározását a jövő évben tartandó lengyel országgyűlés végzésétől tette függővé.

A válságos helyzet nem tűrt haladékot. A szent-szék követei, kik a tárgyalásokkal meg voltak bízva: Rüdesheimi Rudolf boroszlói püspök, Erclaeus Péter aacheni kanonok és Veronai Gábor Ferenczrendű szerzetes, abban állapodtak meg, hogy másfelé fordulnak. Bizonyára Gábor atya, ki tizenkét év előtt Capistranói János kisérője lévén, a magyar nemzet hadi erejének és Mátyás egyéniségének értékét közvetlen tapasztalásból ismerte, volt az, a ki társait figyelmeztette, hogy Podjebrad György megbuktatására a képességet és készséget legbiztosabban a magyar királyban találhatják föl.

Miután a pápa hozzájárulását ezen tervhez kieszközölték, 1467 deczember végén Gábor atya és Erclaeus kanonok Mátyáshoz mentek. Hozzájuk csatlakozott Boskovicz Protár olmüczi püspök, mint a csehországi kath. rendek megbízottja.

Váradon jelentek meg a király előtt, a ki éppen ekkor a szerencsétlen kimenetelű moldvaországi hadjáratból tért vissza és a szenvedett kudarcz megboszulására hadikészületeket tett. Azzal a kérelemmel járultak eléje, kogy «a cseh korona alatt élő katholikusokat fogadja védnöksége alá, a szent hit ellenségeinek leküzdésére ragadjon fegyvert».

Gábor atya vallásos ihlete és az olmüczi püspök humanista ékesszólása alkalmasak lehettek arra, hogy a czél, a mely szemeik előtt lebegett, Mátyás szellemét megragadja. Míg ezek az ég jutalmával és a történeti dicsőséggel kecsegtették, ugyanakkor más oldalról reális értékű politikai előnyök csábították.

Ugyanis Podjebrad minden bajért, a mi őt érte, a császárt okozván, háborút üzent neki és megtámadta Ausztriát; Frigyes pedig az ellenállásra képes nem lévén, Mátyáshoz fordult és azt az ajánlatot tette, hogy a magyar király czímét leteszi, a kezei között levő magyarországi várakat és városokat visszaadja, sőt kilátásba helyezte, hogy Mátyást a német birodalom fejedelmei által római királylyá választatja meg.

Másrészről egyidőben ezzel a moldvaországi vajda azon volt,

hogy Mátyást hódolata bejelentésével megkérlelje; török követek pedig a szultán készségét jelentették be neki hosszabb fegyverszünet kötésére. Igy tehát a királynak nem kellett aggódni, hogy ha nyugat felé fordul, kelet felől külső támadás veszélye fenyegeti az országot. Ezek után a pápa, a császár és a csehországi katholikus rendek követeit azzal a válaszszal bocsátotta küldőikhez, hogy a háborút Podjebrad ellen haladék nélkül megindítja.[480]

Igéretét teljesítette. Márczius végén a cseh királynak megüzente a háborút s tudomására hozta, hogy «országa katholikus lakóit oltalmába fogadja, a mint ez kath. uralkodóhoz illik és az apostoli szent-szék különös fölszólítása kötelességévé teszi».[481] Közvetlenül a háború megindítása előtt kibocsátott manifestumában pedig így szól: «Arra vállalkozunk, a mit mások elhárítottak maguktól. A teher súlyos, de a legmagasztosabb égi jutalmat és a legnagyobb világi dicsőséget igéri. Nem kevésbbé szent ez a háború annál, a mit régtől fogva a törökök ellen viselünk. Biztosan számítunk a Mindenható segítségére; mert az ő ügyeért fogunk harczolni. Becsvágy és földi előnyök kilátásai nem vezérelnek. Szánakozásunk az elnyomottak sorsán, hódolatunk az apostoli szék iránt, buzgalmunk az igaz hit érdekeiért, ösztönöznek.»[482]

Ugyanekkor Schönberg György pozsonyi prépostot és Mohorai Miklós váczi őrkanonokot Rómába küldötte; kétségkívül azért, hogy elhatározását és terveit bejelentse.[483]

Valószínűleg a csehországi ügyekben jártak ott a következő évben Bánfi Miklós pozsonyi főispán és Bajoni István váradi kanonok.[484]

Ezalatt II. Pál pápa Rüdesheimi Rudolf boroszlói püspököt Csehország területére legátus joghatóságával ruházta föl, hogy a szent-szék tekintélyét Mátyás javára érvényesítse; 1469 elején pedig a Németországba legátus de latere minőségében küldött Roverella Lőrincz ferrarai püspök joghatóságát Magyarországra kiterjesztette.[485]

A két legátus márczius közepén Olmüczben volt, mikor az ott egybegyűlt katholikus rendek Mátyást királylyá választották, a mihez a szent-szék nevében hozzájárulásukat adták. Elkisérték az új cseh királyt Boroszlóba, a hol az év végén egy harmadik pápai követ, Veronai Gábor csatlakozott hozzájuk.[486]

A pápa tizenötezer aranyat küldött Mátyásnak[487] és rendelkezésére bocsátotta azt a tízezer aranyat, a mit egy herczegovinai herczeg egyházi czélokra hagyományozott.[488]

Az 1470. év február elején, mikor Mátyás Bécsbe ment, hogy Frigyes császárral benső viszonyt létesítsen, igyekezeteiben Roverella legátus híven támogatta. Mikor pedig ezek meghiusultak és Mátyás fölháborodva Trencsinbe távozott, az ő meghivására oda is elment a legátus, és azon volt, hogy a csüggedőt fölbátorítsa.[489] Mátyás ekkor, hogy a császárral szövetkezett cseh és lengyel királyok coalitióját ellensúlyozza, szükségesnek látta, hogy cseh királylyá megválasztatását a pápa hagyja jóvá és megkoronáztatását rendelje el.

E végből rövid időközökben egymásután küldötte Mohorai Miklóst, majd Veronai Gábort, végre Karai László ó-budai prépostot a pápához, a ki mindent megtett, hogy erkölcsi és anyagi eszközökkel a csehországi hadi vállalat sikerét biztosítsa. A háború költségeire 18.000 aranyat utalványozott és további segély nyujtása iránt intézkedett; szentelt kardot küldött a királynak; a császárt fölkérte, hogy lépjen vele egyességre; a lengyel királyt fölhívta, hogy útjába akadályokat ne gördítsen.[490]

Mikor pedig 1471 tavaszán, Podjebrad György halála után, a csehországi husszita-rendek Ulászló lengyel királyfit Csehország királyává megválasztották, Roverella Lőrincz legátus a csehországi katholikus rendek Iglauban tartott gyűlésén megjelenvén, Mátyásnak két év előtt történt megválasztatását május 27-ikén újból egyházi ünnepélyességek között megerősítette.[491]

Mikor a legátus június 3-ikán kelt jelentése ezen eseményekről július 4-ikén Rómába érkezett, a lengyel király követei, kik a német lovagrenddel folytatott béketárgyalások ügyében jártak ott, éppen hazautazni készültek. A pápa visszatartotta őket és maga elé idézvén, a bíbornoki testület jelenlétében közölte velök a kapott tudósításokat; megütközését fejezte ki a fölött, hogy Ulászló herczeg, atyja beleegyezésével, magát a csehországi eretnekek által királylyá kikiáltatni engedte; méltatlan eljárásnak mondá azt, hogy Mátyás király, ki a katholikusok által már korábban megválasztatott és a katholikus hit körül érdemeket szerzett, ilyen sérelmet szenved; kiemelte, hogy a háborút el kell kerülni és késznek nyilatkozott a két vetélytársnak igazságot szolgáltatni.

Néhány nappal utóbb Montepulcianoi Fábiánt, az apostoli kamara tisztviselőjét útnak indította, a végből, hogy előbb Mátyás királylyal, Roverella legátussal és Veronai Gábor atyával értekezzék, azután pedig Kázmér lengyel királyhoz menjen s őt

arra késztesse, hogy fiát a csehországi trón elfoglalásától tartsa vissza.

Mátyást hozzá intézett levélben kitartásra buzdította és támogatásáról biztosította.[492]

Tíz nappal ezen levél megírása után II. Pál megszűnt élni.

Mátyás király, IV. Sixtus pápa 1471. augusztus 9-ikén történt megválasztatásának hírére, Imre bosniai prépostot, majd kevéssel utóbb Nyujtodi Miklós knini püspököt küldötte Rómába.[493]

Kétségkívül az volt egyik föladatuk, hogy Kázmér király actiójáról, a melyet — a pártütő magyar főrendek fölhivására fiát Magyarországba küldvén — Mátyás megbuktatása végett indított, jelentést tegyenek.

A pápa uralkodásának első hónapjaiban tartózkodó magaviseletet tanusított. Csak a következő év elején foglalt állást; nyiltan és határozottan Mátyás jogait és érdekeit karolta föl.

Barbo Márk bíbornokot, az elhunyt pápa unokaöcscsét mint legátust küldötte a német birodalomba, Magyarországba és Lengyelországba. A részére kidolgozott utasítás a szent-szék politikájának hű képét állítja elő.

A császárnak elő kellett adnia, hogy a pápa hőn óhajtja a török ellen tervezett nagy hadjárat létesítését, e végből maga hajóhad fölszerelésére erőfeszítéseket tesz, az aragoniai király és a velenczei köztársaság szintén készületeket tesznek; minélfogva azon kell lenni, hogy a német birodalmi gyűlésen ez ügyben hozott határozatok végrehajtassanak; ezt a császár és a német nemzet becsülete követeli; mivel azonban a hadjárat megindításának előföltétele az, hogy a magyar király a lengyel királylyal kibéküljön, ezen czél elérésében a császár támogassa a pápát. A csehországi bonyodalmakra vonatkozólag figyelmeztesse a császárt, hogy az ő előterjesztésére szólította föl II. Pál pápa a magyar királyt arra, hogy Podjebrad ellen fegyvert fogjon; most tehát módot kell keresni, hogy mind a szent-szék és a császár, mind a magyar és a lengyel királyok érdekei megóvassanak és a viszályok okainak elhárítása után a közös ellenség megsemmisítésére egyesíthessék erőiket.

A legátus belátásától függ, vajjon a két királyt vagy biztosaikat általa kitüzendő helyre hívja-e meg, avagy pedig mindegyiket a maga udvaránál keresse föl? Az utóbbi esetben a magyar király érdekében előnyösebb, hogy előbb Lengyelországba utazzék; de szólítsa magához Veronai Gábor atyát, s ha arról győződik meg,

hogy utasítása értelmében járván el, Mátyás király sértve érezné magát, ebben az esetben előbb hozzá s rövid időzés után Lengyelországba menjen.

A magyar királynak tolmácsolja a szeretet érzéseit, melyeket iránta a pápa és a bíbornokok táplálnak, fájdalmukat azon nehézségek fölött, melyekkel küzdenie kell, hálájukat eddigi jó szolgálataiért. Mivel valószínűleg panaszkodni fog a szent-szék és a császár ellen, kik őt a csehországi hadjáratra fölszólították s most elhagyják; továbbá a lengyel király ellen, ki az eretnekek érdekében ellene háborút indított: biztosítsa őt afelől, hogy a szent-szék nem hagyja őt el; mindazáltal a csehországi eretnekek elkeseredése és hatalma, a lengyel király magatartása, a magyarországi belső viszályok, a török fegyverszünet megbízhatatlansága azt javasolják, hogy a csehországi bonyodalom békés úton intéztessék el. A legátusnak azonban gondosan kerülni kell annak látszatát, mintha a pápa azért ajánlaná a békét, mert nem akarja őt a csehek ellen segíteni.

Továbbá igyekezzék a királyt a magyar főpapokkal és urakkal kibékíteni, első sorban pedig az esztergomi érseket megnyerni, a kinek, ha a király kívánná, a bíborra is kilátást nyujthat azon föltétel alatt, hogy «a király hűségében megmarad».

Végre a lengyel királyhoz érkezvén, meg kell neki magyaráznia, hogy mennyire veszedelmes az a háború, a mit a magyar király ellen visel.

A békesség megkötésének egyik módja az, hogy a két vetélytárs, a tényleges birtokviszonyok alapján, hosszú időre fegyverszünetet köt. A másik mód az, hogy a magyar király nőül veszi a lengyel király egyik leányát, a kinek jegyajándékául tekintetnék az a terület, a mit Morvaországban és Sziléziában birtokol a magyar király s az ő halála után bizonyos váltságdíj fejében Ulászló királyra és örököseire szállana.

A mennyiben a lengyel király a békekötéstől idegenkednék, legvégső esetben a legátus azt az ajánlatot teheti neki, hogy ismételt sürgetéseinek engedve a közte és a német lovagrend között létrejött egyességet, noha több pontja a szent-székre sérelmes, a pápa megerősíti, azzal a kikötéssel, hogy a király a törökök ellen tervezett hadjárat érdekében áldozatokat hozzon.

Ha ez az eszköz sem vezetne czélhoz, tegyen kisérletet a legátus a két félnél arra, hogy az ügy eldöntését a pápára, vagy a pápa elnöklete alatt békebíróságra bízzák.

Végre ha mindezen igyekezetei meghiúsulnának, a legátus nyilatkoztassa ki, hogy ő szentsége és az apostoli szék nem tűrheti, hogy a hitetlenek közelében fekvő két hatalmas birodalom uralkodója, ilyen veszedelmes időben, egymás között háborút viseljenek, a miből az egész kereszténységre veszédelem származhatik; minélfogva a szent-szék köteles őket, akaratuk ellenére is, a háborúskodásban meggátolni, egyházibüntetéseket és a kánoni jogban szabályozott egyéb intézkedéseket alkalmazni. Mire a legátus tényleg alkalmazza is az ellen, a ki a béke létrejöttét meghiusítja.[494]

A pápa a következő (1472) év márczius 1-én pedig kiállította azt a bullát, a mely a csehországi ügyre vonatkozik. Ebben kinyilatkoztatja, hogy Mátyásnak cseh királylyá megválasztatása «szent, törvényes és kánoni módon» történt; ellenben megbélyegezi Kázmér eljárását, a mely szerint «a lelkében régtől fogva lappangó mérget kiokádva» Magyarországba tört azért, hogy Mátyást a hitetlenek elleni háborútól elvonja és országába való visszatérésre kényszerítse; e mellett mind ő, mind elsőszülött fia az eretnekeket, Isten sértésével, az egyház kárára, a keresztények megbotránkoztatására, segítségben részesíteni nem átallja. Ezután megbízza a legátust, hogy Kázmér királyt, elsőszülött fiát és híveiket intse, egyházi büntetésekkel fenyegetve szólítsa föl, hogy Mátyást, «a ki, mint állítják, el van szánva, hogy Magyarországban és Csehországban az eretnekeket vagy az egyházba visszavezeti, vagy kiirtja», békességben hagyják, őt az Isten előtt dicsőséges, az egyháznak kedves és szent vállalatában ne akadályozzák; sőt ellenkezőleg, támogassák. Ha pedig «az ördög sugallatára makacs gonoszságukban megkeményednek», ellenök alkalmazza az egyházi büntetéseket, Kázmér és Ulászló alattvalóit az engedelmesség kötelezettségétől mentse föl; névszerint utasítsa a német lovagrendet, hogy Kázmérral és Ulászlóval minden összeköttetést szakítsanak meg és Mátyást bízza meg a lovagrend fölötti protectorátussal. Másrészről a csehországi rendeket szólítsa föl, hogy Mátyást Csehország törvényes királyának tekintsék, neki mint ilyennek engedelmeskedjenek és szolgáljanak.

A legátus már előre megkapta azt a bullát is, a mely Kázmért, Ulászlót és híveiket kiközösítettnek nyilvánítja s a melyet az utasítása által jelzett legvégső esetben közzé tennie kellett.[495]

Július első napjaiban Krakóba ment, hol nagy buzgalommal fáradozott azon, hogy béketárgyalások megindítását lehetővé tegye. Mindkét uralkodó hozzájárult ahhoz, hogy az ő elnöklete alatt biz-

tosaik a következő (1473) év február 2-ikán Neisze sziléziai városban találkozzanak.[496]

Mátyás legelőkelőbb tanácsosait küldötte oda azzal az ajánlattal, hogy a lengyel király leányát nőül veszi, Ulászlót fiául fogadja és örökösévé rendeli. A tárgyalások nem vezettek eredményre, folytatásuk augusztus 15-ikére Troppau városában halasztatott.

Az első, a ki itt megjelent, a pápai legátus volt. Mikor a két fél biztosai is megérkeztek, bizottságokat, albizottságokat küldöttek ki, de megegyezésre jutni nem tudtak.[497]

Egy harmadik összejövetel tartatott 1474 első napjaiban az ország határszélén, Ófaluban. Ekkor végre a tárgyalások eredményre vezettek. Magyar- és Lengyelország között örök béke, Magyar- és Csehország között három évre fegyverszünet köttetett. A legátus itt nem jelent meg személyesen; ügyhallgatója, Massai Bertalan helyettesítette, a ki működésével Mátyás elismerését érdemelte ki.[498]

ÖTÖDIK FEJEZET.

Mátyás igyekezetei a törökök ellen pápai segély kieszközlésére. — 1476-ik évi hadjárata. — A pápai segélypénzek. (1474—1476.)

Az 1474-ik év folyamán Mohorai Miklós váczi és Szántai Mihály budai kanonokok jártak mint királyi követek Rómában. Föladatuk volt kieszközölni, hogy a pápa a törökök ellen tervezett hadjárat czéljaira segítséget nyújtson, és Gábor atyát, ki ekkor már az erdélyi püspöki széken ült, a bíbornoki testületbe vegye föl, a melynek ekkor — Várdai István kalocsai érseknek 1471 elején bekövetkezett halála óta — magyar tagja nem volt.

Előterjesztésükre válaszolva, IV. Sixtus kijelenté, hogy a segítségre nézve határozott igéretet nem tehet; a bíbor ügyében kész a király kívánságát teljesíteni, de előbb a bíbornoki testület hozzájárulását kell kieszközölnie.[499]

A törökök ellen tervezett hadi vállalat ügyében Mátyás kevéssel utóbb még tekintélyesebb követséget indított útnak: Vetési Albert veszprémi püspököt és Laki Thúz János slavóniai bánt.

Az 1475. év elején érkeztek az örök városba, hová ekkor a negyedszázados jubileum a világ minden részéről tömegesen vonzotta a zarándokokat, magyarokat is, kik között a bosnyák királyi czímmel földiszített Ujlaki Miklós száztíz lovas kíséretében jelent meg.[500]

Február 2-ikán fogadta a pápa a két magyar követet. A veszprémi püspöknek Ferrarában tanuló ifjú unokaöcscse, Vetési László pápai kamarás tartotta az üdvözlő beszédet, melyet nyomtatásban is közrebocsátott.[501]

Tíz nappal utóbb IV. Sixtus maga köré gyüjtvén a bíbornoki collégiumot és az udvaránál tartózkodó külföldi követeket, ünnepélyesen kijelentette, hogy minden igyekezetét nagy hadi vállalat

létrehozására fogja irányozni; e végből azon lesz, hogy az olaszországi államokat szoros szövetségbe egyesítse és az egyházi javadalmakat Olaszországban megadóztatta.[502]

Néhány hónap mulva Mátyás a perzsa fejedelem követét, ki a törökök ellen szövetség-ajánlattal jött udvarához, Mohorai Miklós kiséretében Rómába bocsátotta.[503]

És be nem várván az eredményt, 1475 ősz elején nagy sereg élén megindult maga a törökök ellen.

November 3-ikán Péterváradról a következő levelet intézte a pápához:

«Leveleimből és követeim előterjesztéséből Szentséged ismételten értesült azon óhajtásom, sőt mondhatom lángoló vágyam felől, hogy a törökök ellen harczolhassak; úgyszintén a felől is, mi akadályozott meg abban, hogy egész erőmmel és egész országommal a közös ellenségre támadjak: úgymint a szent-szék iránti engedelmességből elvállalt csehországi hadjárat és erőm elégtelensége, a melynek erősítése és gyarapítása érdekében tett lépéseimmel csak a kereszténység javára törekedtem... Most Isten nevében és Szentséged parancsára szárazföldi seregemmel és hajóhadammal megindultam és sietek, hogy nemcsak a moldvaországi vajdát, hanem a lehetőséghez képest más keresztény tartományokat is a gonosz pusztító ellen megoltalmazzam.» Kéri, hogy a ránehezedő teher viselésében való közreműködésre a keresztény hatalmasságokat bírja rá.[504]

Hadi munkálatainak első föladatául Szabács megvívását tűzte ki. Az ostrom alatt 1476. január 14-ikén kapta meg a pápa október 18-ikán kelt levelét, melylyel értesíti, hogy Kaffa városnak a Krimben a törökök által történt megvívásának hirére, az összes keresztény hatalmasságokat fölszólította, küldjenek hozzá teljes hatalommal fölruházott követeket, kikkel a kereszténység megoltalmazására alkalmas intézkedéseket megállapíthassa. Kijelenti, hogy az áldozatok meghozásában első akar lenni. Ezért buzdítja őt, hogy a megkezdett vállalatot lelkesen folytassa.

«Győzhetetlen Mátyás» — így szól hozzá — «ébreszd föl lelked nagyságát;... oltalmazóját látja benned a kath. hit, nagy reményeket kapcsol hozzád a szent-szék, a mely minden igyekezetét a Te segélyezésedre irányítja; Isten sem fog elhagyni Téged, a ki az ő nevének dicsőségeért harczolsz.»[505]

Mátyás január 16-ikán válaszolt hosszú levélben.

Dicséri a pápát elhatározásáért, figyelmezteti, hogy a kereszténység főpásztorának kötelessége azt, a mi elődei alatt hanyagság következtében elveszett, visszaszerezni. Főképen most kell minden erőt megfeszíteni, mert a török császár, mint hírlik, a perzsa fejedelemmel békét kötött és így egész hatalmát a kereszténységre zúdíthatja.

«A mi engem illet» — úgymond — «én buzdításra nem szorulok. Az apostoli követek tanúim lehetnek, hogy ifjú koromtól fogva, azaz a mióta tizennyolcz esztendő előtt ezen ország kormányát átvettem, mindenkor és mindenütt, a mennyiben lehetséges volt, az apostoli széknek teljes engedelmességgel hódoltam s azon idő óta nem szüntem meg vagy a törökök, vagy az eretnekek ellen harczolni, a mit most is teszek, a mikor Szentséged óhajtásainak megfelelve a törökök ellen küzdök. Szentséged megértheti, hogy miután az apostoli szék az eretnekek elleni harczot tette föladаtommá s nyolcz éven át a katholikus népet az eretnekek ellen megoltalmazni igyekeztem, nem volt lehetséges haderőmet úgy megosztani, hogy egyidőben a törökök és az eretnekek ellen háborút viseljek... Ha meg volna nekem engedve, hogy a szent-szék ellen panaszt emeljek, elmondhatnám, hogy fáradozásaimért, a melyeket az apostoli szék iránti hódolatból, a kereszténység védelmére, nagy költséggel és sok veszély között, saját és atyámfiai vérének ontásával kifejtettem, az apostoli széktől igen csekély és jelentéktelen jutalomban részesültem. Esedezem, ne vegye rossz néven Szentséged, hogy ilyen mezítelenül és nyiltan kimondom véleményemet. Oly nagyok a szolgálatok, a miket az apostoli széknek tettem, annyira engedelmeskedtem a szent-széknek s azért fáradoztam arczom verejtékével a kereszténység védelmében, hogy viszont a mikor a szent-székhez folyamodom, a meghallgattatásra érdemes legyek. Valóban Szentséged elődei kéréseimet mindig meghallgatták, ha nem is oly mértékben, a mint az ügy nagysága követelte volna, legalább úgy, a mint lehetséges volt; de nemcsak engem, a ki az apostoli szék javára annyi fáradságot vettem magamra és oly sok szolgálatot tettem, hanem elődeimet is, a kik az apostoli székért semmit sem vagy keveset tettek, szentséged elödei mindenkor meghallgatták. Ellenben én hányszor küldöttem követeimet és mily sűrűn intéztem Szentségedhez leveleimet, mégis szolgálataimmal nem érdemeltem ki azt, hogy kérésemet meghallgassa, kivéve azt, hogy Szentséged országomnak jubileumot engedélyezett. Hogy

pedig ebből mennyi hasznom volt, Szentséged saját legátusától megértheti; ugyanis jövedelméből nem hogy hadjáratot lehetne a török ellen előkészíteni, hanem tíz fegyverest is alig lehetne egy esztendeig eltartani. De ezt az engedményt azért sem becsülöm sokra, mert nemcsak nekem, ki a hit védelméért, az apostoli szék szolgálatában szünet nélkül annyit vesződöm és olyan sok veszélynek teszem ki magamat, hanem ellenségeimnek is (t. i. a lengyel királynak) megadta, annak, ki az apostoli széket megveti, az egyházi büntetéseket tíz év óta megkeményedett lélekkel viseli s nemcsak nékem, hanem az apostoli széknek és az egész kereszténységnek sokféle sérelmeket okozott. Ezt az eljárását olybá kell vennem, mintha Szentséged az én ellenségemnek és a kereszténység üldözőjének fegyvert nyujtott volna. Ő ugyanis azt a hasznot, a mit neki a jubileum hajt, nem a hit védelmére a törökök ellen, hanem ellenem, országom ellen, a kereszténység romlására fogja fordítani.

«Most pedig, mikor Szentséged nekem hadi vállalatom folytatására az apostoli szék és a többi keresztény hatalmasságok segítségét igéri: miképen helyezhetem én reménységemet Szentségedbe, ha a kath. hit védelmére, az apostoli szék iránti hódolatból végzett sok szolgálatomért és fáradozásomért, sok követem és levelem által még bizonyos bullákat állásom biztosítására sem tudtam kieszközölni, a melyeknek kiállítását Szentséged megigérte ugyan, de folytonosan halogatja. Jelen hadi vállalatom megindításával is nem csekély káromra és a kereszténység súlyos hátrányára késtem, mert vártam a Szentséged által igért bullákat, melyeknek megérkezésével magamat távollétem idejére biztosságban érezvén, szabadabban működhettem volna a hit védelme érdekében. Noha pedig a bullák elmaradtak, nem akartam kötelességeim teljesítését elmulasztani és érdekeim megóvása nélkül is a hit védelmére vállalkoztam s jelenleg is hadaimmal a török ellen indulok, bízván abban, hogy Szentséged igéretei olyan szilárdak és bizonyosak, mint az Üdvözítő igéi: «Ég és föld elmúlnak, de az én szavaim el nem múlnak». Ámbár tehát a Szentséged által igért bullákra még mindig várakozom, időközben a hit ügyében fáradozom. Azonban sem Szentséged, sem bárki más nem vádolhat engem, hogy azon esetre, ha az igért bullák késése következtében engem hátulról támadás érne: a hit ügyét félretéve másfelé fordulok. Szentséged megértheti, hogy sokkal nagyobb sérelemnek kell tekintenem olyan ellenség támadását, a ki a hitet oltalmazni és a kereszténység védelmére kelni

köteles volna, mint a hitetlenét, a kit veleszületett gyülölet indít a kereszténység üldözésére.

«Vajjon ki fog az apostoli széknek szolgálatára lenni, ha engem elhagy az apostoli szék? Ki fog az apostoli rendeleteknek engedelmeskedni, ha legcsekélyebb kívánságomat sem hallgatja meg? Ki fog a törökök ellen fegyvert ragadni, ha engem az apostoli szék megvet? Hisz Mátyás volt az, ki az apostoli széknek férfias bátorsággal mindig szolgált és engedelmeskedett, sohase is szünnék meg szolgálni, ha anyjától el nem hagyatnék.

«Tehát nem szükséges, hogy Szentséged engem a hit ügyének védelmében kitartásra buzdítson, önként és örömmel járok el ebben, csak arról gondoskodjék Szentséged, hogy a megkezdett vállalatot abbahagyni, a kereszténység kárára ne legyek kénytelen. Bizom Szentséged okosságában, hogy ezirånt kellő komolysággal fog rendelkezni, lehetővé teszi, hogy a hit védelmében működhessem ezután is, engem ezen, a hívek jóléte szempontjából olyan fontos vállalatomban nem hágy el s nékem panaszra okot nem szolgáltat. Ha ugyanis elhagyatnám és a nekem tett igéretek nem teljesíttetnének, nemcsak a világ, hanem Isten, az ég és föld teremtöje előtt óvást emelnék.»

Végre külön iratban közli a pápával a török békeajánlat föltételeit s kijelenti, hogy erre nézve elhatározását fölfüggeszti, míg a pápa véleményét meghallja.[506]

Január végén még mindig Szabács vívása közben kapta meg a pápa levelét, melyben őt a Rómában megindúlt tanácskozások felől tájékozza és értesíti, hogy a kívánt bullákat már útnak indította; a császárt és a többi fejedelmeket pedig fölszólította, hogy a vele fönnálló fegyverszünetet lelkiismeretesen tartsák meg. Mátyás ezért február 2-ikán köszönetet mondott, de nem hallgatta el azt a megjegyzését, hogy a bullák korábbi kiállítása lehetővé tette volna neki, hogy a hadakat, melyeket Morvaországban kellett hagynia, a törökök ellen használhassa. Mindazáltal reméli, hogy a bullák, ha az ő kívánsága szerint fogalmaztattak, kedvező hatást fognak gyakorolni.[507]

A mikor végre február közepén Szabács megadta magát, a kivívott diadalról a részletes jelentés megírását a táborban levő Veronai Gáborra, ekkor már egri püspökre bízta. Ő maga néhány sorból álló levelet írt a pápának s arra a megjegyzésre szorítkozik: «Sok és erős várat vívtam már meg, de egyetlenegyet sem kellett

olyan nehézséggel, fáradsággal és annyi ember föláldozásával megostromolni, mint ezt.»[508]

Rómában a hadjárat lefolyásáról érkezett tudósítások nagy lelkesedést keltettek. Egyik bíbornok írja Veronai Gábornak: «Mátyás királyt mi itt égig emeljük. A győzhetetlen fejedelem dicsősége a legmagasabb fokra emelkedett. Mindenki magasztalja dicső tetteit. Egyesek ajkairól és a templomokban egybegyűlt hívek részéről imádságok emelkednek Istenhez az ő jólétéért... A pápa erején fölül fáradozik és mindent megtesz.»[509]

Mátyás értesülvén azon buzgóságról és áldozatkészségről, melyet a pápa és a bíbornoki collégium újból bebizonyítottak, elismerését és háláját fejezte ki nekik. «Nem kétlem» — írja — «ha Szentséged határozatai végrehajtatnak, a keresztény világ annyira megszilárdul, hogy nemcsak önmagát megoltalmazni képes lesz, hanem az ellenség fölött kivívott győzedelmeknek örvendeni gyakran fog alkalmat találni. A mi engem illet, én semmit sem mulasztok el, hanem az ellenséget szüntelenül nyugtalanítom és neki seregeimmel, melyeket az isteni kegyelem különösen segít, napróInapra nagyobb veszteségeket okozok, a legközelebbi napokban magam is a táborba visszatérni szándékozom. E szerint haladék nélkül kell cselekedni, hogy az ellenséget, mielőtt minden erejét egybegyüjthetné, megelőzhessük, és én a terhet, mely erőmet meghaladó módon nehezedik rám, továbbra is viselhessem.»[510]

Az 1476-ik év első hónapjaiban, az olaszországi egyházi tizedek behajtásából, a pápai kincstárba jelentékeny pénzösszeg, 71.577 forint folyt be, melyet a pápa Mátyásnak szánt. Az átadással Camisati Domokos rieti püspököt bízta meg, kit márczius 1-én «Németország némely részeinek, Magyar-, Lengyel- és Csehországok és a szomszéd tartományok területére» nuntiussá, a legátus de latere jogkörével nevezett ki, utasítván, hogy a fejedelmek és rendek kibékítésén, a törökök ellen indítandó hadjárat előkészítésén fáradozzék.[511]

A követ, Szántai István kanonok kiséretében, csak augusztus 26-ikán érkezett Budára. A következő napon fogadtatván a király által, mindjárt át akarta neki szolgáltatni a pénzt. Ez azonban arra utalván, hogy «az emberek rosszakaratú itéletét» el akarja magától háritani, fölkérte a követet, hogy tartsa magánál és közvetlenül ő szolgáltassa át részletenként az egyes kapitányoknak.[512] A szükséges informatiók megadása végett a zágrábi prépostot rendelte melléje.

A pénz szétosztása augusztus 29-ikén vette kezdetét és november 4-ikén fejeztetett be. Kilencz kapitány -- köztük Kinizsi Pál — részesültek ebből a pénzből.[513]

Szántait Mátyás csakhamar (1476 ősz elején), a Ráczországból bevándorolt Nagylaki Jaksics István kiséretében, Rómába visszaküldötte, hogy a törököktől zsákmányul ejtett zászlókkal kedveskedjenek és újabb pénzsegítséget eszközöljenek ki. IV. Sixtus tetemes összeget adott át nekik és a további segélyezés iránt megállapodásait közölte velök.[514]

HATODIK FEJEZET.

IV. Sixtus igyekezetei Mátyás és Frigyes kibékítésére. — Mátyás felajánlja támogatását a pápának. — Fordulat Mátyás magatartásában. — Otranto felszabadítása. — Ifjabb Vitéz János küldetése Rómába. — Caffarelli és Orsini pápai követek Mátyás udvaránál. (1476—1482.)

MIKOR 1476 márczius havában Mátyás a bosnyákországi hadjáratból Budára visszaérkezett, itt fogadta IV. Sixtus követét, Pisciai Boldizsárt, apostoli főjegyzőt, ki néhány év előtt Landó érsek és Rüdesheimi Rudolf mellett volt alkalmazva; bullákat hozott magával, melyek Mátyás jogait és érdekeit mind a lengyel király, mind a cseh trónkövetelő irányában megoltalmazni hivatva voltak.[515]

Egyébiránt megérkezése előtt Mátyás viszont IV. Sixtus iránti hűségének ünnepélyes módon adott kifejezést. Az udvaránál levő velenczei követtől értesült, hogy a császár, a franczia király és a burgundi herczeg szövetségre léptek a pápa ellen, azzal a szándékkal, hogy egyetemes zsinatot hívnak össze, ott IV. Sixtus ellen azt a vádat emelik, hogy megválasztatása törvénytelen módon ment végbe, ezen az alapon letételét és új pápa választását indítványozzák.

A király, a mint erről tudomást nyert, fölajánlotta a pápának mind diplomatiai közbenjárását, mind fegyverét. Ha kell — úgymond — síkra száll egész seregével és «a szent-szék, vagyis a mindenható Isten ellenségeivel éppen olyan elszántan fog megküzdeni, mint a hogy az eretnekek és pogányok ellen harczolt».[516]

Nagy diplomacziai actiót indított meg. Mindenekelőtt leendő ipjával, a nápolyi királylyal lépett érintkezésbe. Abban állapodott meg vele, hogy a császár és a franczia király terveinek meghiusítására a legbiztosabb mód az, hogy a pápa megelőzve őket, maga hívjon egybe egyetemes zsinatot olyan helyre, a hol maguk lesznek a helyzet urai.

Azután nem akarván elhinni, hogy a burgundi herczeg valóban a császárral és a franczia királylyal tart, fölszólította őt a csatlakozásra. A válasz, a mit tőle kapott, megerősítette ugyan a velenczei tudósítások hitelességét; de ő nem mondott le arról a reménységről, hogy merész Károlyt elvonhatja a szövetségtől.

1476 őszén egy német származású diplomatáját, Stein Györgyöt küldötte hozzá azzal a megbizással, világosítsa föl arról, hogy a császárban nem bízhatik. Föladata volt a herczeget és azután Angliába utazván, az angol királyt is meghívni, hogy Beatrix-szal megülendő menyegzőjére jelenjenek meg, vagy követeket küldjenek, a mely alkalommal a szövetséget megkötik és a pápához követeket küldenek.

Ugyanakkor Senilis Mariotto olasz származású egri kanonokot Rómába bocsátván, a pápát mindenről értesítette.[517] Később Zrednai Vitéz János váradi prépost személyében egy második követet is küldött udvarához.[518]

Károly burgundi fejedelem veresége, melyet Murtén mellett a schweiczi köztársaságtól szenvedett s csakhamar bekövetkezett halála az érdekelt hatalmasságok figyelmét a pápa elleni actiótól egyidőre elvonta.

A pápa meggyőződvén arról, hogy Mátyás ragaszkodása milyen értékkel bír rá nézve, mind határozottabban foglalt mellette állást.

Mikor Mátyás és a császár között 1477 nyarán a háború kitört, Ardicinus della Porta aleriai püspököt küldötte mindkettőhöz, hogy őket béke vagy fegyverszünet megkötésére bírja, s ha ezt kieszközölni nem képes, a szent-szék békebíróságát ajánlja föl.[519] Egyúttal megbízta, hogy a császárt, ki ez év tavaszán a lengyel Ulászlót Csehország törvényes királyának elismerte, eljárásának helytelenségéről meggyőzze s őt ezen intézkedés visszavonására bírja.[520]

A nuntiust megelőzte a császárhoz intézett pápai irat, mely erőteljes szavakkal megrótta a csehországi ügyben követett politikáját, figyelmeztette, hogy nemcsak Mátyás, hanem a szent-szék irányában is súlyos vétséget követett el és nemcsak saját országaira, hanem az egész kereszténységre nagy veszedelmet idéz föl. Egyúttal tudomására hozza, hogy ő Mátyást ezentúl is Csehország törvényes uralkodójának ismeri el, mivel a királyválasztásra a jog kizárólag Csehország igazhitű rendeit illette meg, ellenben az eretnekek igényt nem tarthatnak. Fölhívja, találjon módot, hogy

«jogtalan intézkedések ne rontsák meg azt, a mi bölcs megfontolással és jogosan, a keresztény hit és hívők javára, történt.»

Ugyanakkor a csehországi kath. rendeket intette, hogy hűségesen ragaszkodjanak törvényes királyukhoz; sőt a husszita-rendekhez is intézett iratot, a melyben őket fölhívja, hogy Mátyásnak hódoljanak meg.[521]

A pápai legátus, Mátyás király fegyvereinek sikerei által hathatósan támogatva, a rábízott nehéz föladatot szerencsésen megoldotta. Már 1477 deczember 2-ikán Gmundenben létrejött a császár és a magyar király között az egyesség, a melynek egyik pontja értelmében Mátyást Csehország királyának ismerte el Frigyes.

Ezek után egy másik pápai követ, Pisciai Boldizsár nem habozott Mátyás csehországi trónjának megszilárdítására a legvégső lépést is megtenni. 1478 január 15-ikén Boroszlóban kibocsátotta az itéletlevelet, a melyben Kázmér lengyel király fiát, Ulászlót «és mindazokat, kik nekik segítséget nyujtanak», egyházi átokkal sújtotta, mivel — úgymond — «Mátyás király javára, a törökök és cseh eretnekek leküzdése érdekében hozzájuk intézett apostoli intelmeknek és fölhivásoknak meg nem feleltek; sőt az ördög sugalmazására makacs gonoszságukban megkeményedtek».[522]

Maga a pápa, kevéssel azelőtt, Mátyás iránti jóakaratának egy más természetű bizonyítékát adta. Az 1477 deczember 10-ikén tartott consistoriumban Veronai Gábor egri püspököt a bíbornoki collegiumba vette föl. Ugyanezen kitüntetésben részesítette az ifjú Aragoniai János herczeget, a kinek fölmagasztalásával nemcsak atyjának, a nápolyi királynak, hanem sógorának, Mátyásnak is kedveskedni óhajtott.

Ilyen körülmények között lesujtó hatással lehetett rá 1478 tavaszán a Rómában levő magyar követek jelentése, hogy uralkodójuk el van tökélve a törökökkel fegyverszünetre lépni.

IV. Sixtus Mátyáshoz levelet intézett, melyben buzgó szavakkal kérte, álljon el szándékától és segítséget igért.[523]

Azonban néhány nappal utóbb a szent-szék helyzetében olyan fordulat állott be, mely a pápát arra kényszerítette, hogy ő kérjen segítséget a magyar királytól.

April 28-ikán Florenczben összeesküvők Medici Juliánt megölték. Kisérletök, hogy a népet föllázítsák és a hatalmat magukhoz ragadják, meghiúsult. A Medici-ház párthívei az összeesküvés részeseit, köztük a pisai érseket kivégeztették és a városban időző Sansoni

Ráfael bíbornokot börtönbe vetették, azzal gyanusítván őt, hogy a pápa tudtával a merénylet tervezésében részt vett.

IV. Sixtus ezen méltatlan gyanusítás ellen erőteljesen tiltakozott; egyúttal az érsek kivégeztetésével és a bíbornok elfogatásával az egyház jogain ejtett sérelemért elégtételt követelt s mivel ezt el nem nyerte, a köztársaság kormányát átokkal sujtotta, a várost interdictum alá vetette.

A flórencziek schismával fenyegetődztek és háborúra készültek; azon hatalmasságok pedig, melyeket politikai érdekek vagy egyházi ügyek a szent-székkel ellentétbe hoztak: a franczia király, a velenczei köztársaság, Milánó és Ferrara fejedelmei segítséget ajánlottak nekik, szövetségre léptek velök. Követeik julius végén Rómában egybegyűlvén, itt közös nyilatkozatban a florenczi merényletért és ezzel a kereszténység békességének megzavarásáért a pápára hárítván a felelősséget, egyetemes zsinat összehivását követelték.[524]

Veszélyes helyzetében IV. Sixtus Mátyáshoz fordult. Ez biztosította őt, hogy «megingathatatlan hódolatától, melyet mint engedelmes fiú mindig táplált a szent-szék iránt, sohasem fog eltérni; a szent-széktől nyert jótétemények emlékezete is mélyen be van vésve lelkébe; ennélfogva az apostoli szék becsületének és jogainak megóvása érdekében semmit sem fog megtagadni, a mit ereje megbír».[525]

Haladék nélkül készületeket tett, hogy mihelyt az alkalmas időpont megérkezik, erős sereg élén Olaszországba nyomulhasson.[526] Sőt már elkészíttette az iratot, a melyben Velenczének háborút izen.

Ebben az érdekes okmányban, miután a magyar korona jogain ejtett sérelmeket fölsorolta, így folytatja: «Mindezt elszenvedtük; de most romlottságtok és szemtelen hatalomvágyatok odáig ment, hogy miután rajtunk és a kereszténységen megszámlálhatlan sérelmeket ejtettetek, végre Krisztus helytartója, az egész kereszténység feje, az összes hívek atyja, az apostoli szent-szék és szentséges urunk, Sixtus pápa ellen irányult dühötök; kárhozatos merészségtek lázadásban tört ki; szentséges atyátok ellen, a kitől az összes hívekre árad az üdvösség, Krisztus helytartója ellen, kit engedelmes fiúk gyanánt tisztelni kötelesek volnátok, nyakas vakmerőséggel támadni merészkedtek;... az apostoli szent-szék ellen alakult olaszországi ligához csatlakoztatok, azt lázadásában... fegyverrel és más segítséggel támogatjátok... Mindezeknél fogva, szentséges urunk,

Sixtus pápa fölhivására, azon szövetség erejénél fogva, melyet vele rég kötöttünk, úgyszintén indíttatva hódolatunktól, melyet az apostoli szent-szék iránt gyermekkorunktól fogva tápláltunk és táplálunk,... a védelem fegyvereit, a kath. egyház méltóságának és a szent-szék becsületének megóvására, szentséges urunknak, ellenetek, mint Krisztus, az apostoli szent-szék és az egész kereszténység nyilt ellenségei ellen, fölajánlottuk... Mi tehát erőnkhöz képest segítségére leszünk, és ellenetek, kik az anyaszentegyház ellen föllázadtatok és az egész kereszténység nyilt ellenségei gyanánt viselitek magatokat, az erőszak és ellenségeskedés hatalmunkban álló összes eszközeit föl fogjuk használni. Bízunk Annak segítségében, a kinek helytartóját a ti támadástok és kárhozatos méltatlanságaitokkal szemközt megoltalmazni kívánjuk.»[527]

Azonban ez a hadüzenőlevél nem ment el rendeltetése helyére. Mátyás nem hajtotta végre szándékát, nem váltotta be igéreteit. E helyett arra tett kisérletet, hogy mint közbenjáró a pápát kibékíti ellenségeivel és az összes olaszországi államokat a török ellen szövetségbe egyesíti. A tárgyalások megindítása végett egyik olasz diplomatáját, a ferrarai Fontana Ferenczet, Veronai Gábor bíbornok rokonát, Velenczébe, Florenczbe, Nápolyba és Rómába küldötte;[528] egy másik szintén olasz tanácsosát, Cavitello Justiniánt pedig Milánóba, a hol az november közepén tette meg előterjesztését, éles szavakkal fejezvén ki uralkodójának fájdalmát a fölött, hogy a fejedelem a szent-szék ellen alakult szövetségben részt vesz.[529]

A pápa szivesen látta ezen kisérletet, a melynek sikerét kész volt a maga részéről előmozdítani. Békés hajlamaiban megerősíteni igyekezett őt Mátyás.

«Olaszország békéjének helyreállításából — így ír neki — Szentségedre és az egész kereszténységre nagy előnyök származhatnak. Ugyanis míg Olaszországban háború dúl, a kereszténység ügyére jót nem várhatunk, sőt félő, hogy az, ha Szentséged másfelé van elfoglalva, még súlyosabb veszteségeket fog szenvedni és a kereszt ellenségeinek hatalma napról-napra gyarapodni fog. Ezért esedezem Szentségedhez, a legnagyobb buzgósággal és hódolattal javasolom és kérem, méltóztassék a béke érdekeit úgy fölkarolni, hogy mielőbb visszaadja Olaszországnak a békét, és a háború zaklatásait a zavartalan egyetértés váltsa föl. Ily módon könnyebben segíthet a kereszténység bajain és gondoskodhatik azok megszüntetéséről. Nem titok Szentséged előtt, milyen szánalomra méltó hely-

zetbe jutott a kereszténység azáltal, hogy némelyek gyalázatos föltételek mellett a töröktől békét kérnek, mások a hitetlen ellenség nevétől is megrémülve, mielőtt kegyetlenségét érezhetnék, a kereszténység gyalázatával barátságáért folyamodnak. Gondolja meg Szentséged, hogy a hitetlen ellenség a keresztények egyenetlenségét és hanyagságát szemlélve, még inkább fölbátorodik üldözésükre. Ha látni fogja, hogy Olaszországban a béke helyreállott és a katholikusok között a viszálykodás megszünt, bátorsága csökkenni, vakmerősége alább hagyni fog. Az apostoli székre elévülhetetlen dicsőséget fog hozni Szentséged, ha semmit sem mulaszt el, a mivel Olaszország békéjét helyreállíthatja; ellenben súlyos károkat okoz, ha a békét, melyet mások létrehozni óhajtanak, meghiusítaná; mindenki azt hirdetné, hogy Szentséged az, a ki a viszályokat táplálja. Isten dicsőségét és az egész kereszténység javát fogja előmozdítani, ha a nehézségeket elhárítva, a béke ügyét egész buzgalommal fölkarolja, és minél engedékenyebb lesz ellenségei irányában, annál nagyobb dicsőséget fog nevének biztosítani az utókor előtt, mely hirdetni fogja, hogy Szentséged a kereszténység letiprott érdekeit megóvta és az apostoli szék legnagyobb szorongattatásai közepett a közjónak mindent alárendelt.»[530]

Valószínűleg ez a levél is befolyással volt IV. Sixtus azon lépésére, mely szerint 1479 april 4-ikén a Florencz ellen alkalmazott egyházi büntetések hatályát fölfüggesztette és fegyverszünetet engedett.[531] Azonban a szövetséges államok követei ezután is olyan követelésekkel állottak elő, a melyeket a pápa teljesíthetetleneknek itélt. Május végén a tárgyalásokat megszakította. Eljárását igazolni igyekezett Mátyás előtt, kiemelvén, hogy a béke helyreállítása nem rajta múlt; miután pedig az alkudozások folyamán fölmerült az a terv, hogy Francziaország és Anglia uralkodói békebírákul keressenek föl, szükségesnek látta magát kimenteni azért, hogy nem Mátyást választotta békebíróul. Azért nem tette ezt — úgymond — mert «kölcsönös szövetségük és egyetértésük miatt, úgyszintén azért is, mert a nápolyi királyhoz sógorságban áll», személye ellen az ellenfél kifogást emelt volna.

«Most már — írja neki — mint katholikus és vallásos király az anyaszentegyházat, melyet mindig tiszteletben tartottál, buzgón segítsed, a rosszakaratú emberek ellen oltalmazzad és azokat, kik az igazság és a méltányosság sugallatait meg nem hallgatták, tévedésükre figyelmeztessed.»[532]

Ezalatt a tavaszi hónapokban franczia követ jött Mátyáshoz, XI. Lajos király fölszólításával, hogy az egyetemes zsinat összehívására czélzó igyekezeteiben vegyen részt; viszont a császár ellen segítséget ajánlott neki.

A magyar király nem utasította vissza a fölhivást és az ajánlatot. Válaszában arra utalt, hogy a zsinat kihirdetését a pápa és a nápolyi király ellenzik, már pedig az előbbi irányában hálára van kötelezve, az utóbbira, mint nejének apjára, tekintettel kell lennie; azért be akarja várni, míg a többi keresztény hatalmasságok állást foglalnak és a zsinat tényleg összejő s megkezdi működését.

A nyár folyamán Vitéz János váradi prépostot — kit kevéssel előbb Rómából visszahivott — küldötte Francziaországba,[533] hol XI. Lajossal megkötötte a szövetséget.[534]

De ez a lépése a szent-székhez való viszonyát nem módosította, sőt inkább arra volt hivatva, hogy a kibékítés művében szavának súlyát gyarapítsa.

Ezen irányban az 1479. év őszén folytatta diplomatiai tevékenységét. Október végén Schönberg György pozsonyi prépostot Velenczébe és Veronai Gábor bíbornokot Rómába küldötte.[535] Az utóbbi hivatva volt állandóan Rómában megtelepedni, hogy a pápai udvarnál a magyar korona érdekeit képviselje.[536]

A bíbornok megvitte Rómába a Báthori István és Kinizsi Pál által (október 15-ikén) kivívott kenyérmezei dicsőséges diadalának hírét és zsákmányul ejtett török zászlókkal kedveskedett a pápának, a kit szintúgy, mint a bíbornoki collegium legkiválóbb tagjait a király külön levelekben értesítette a csata részleteiről.[537]

Mátyás óhajtása teljesült. A pápa az 1479. év végén olaszországi ellenségeivel egyességre lépett.

Ekkortájt (1479 november havában) érkezett Budára Aragoniai János bíbornok mint pápai legátus. Joghatósága Magyarországon kívül Cseh- és Lengyelországra is kiterjedett.

Megbizatása úgy hangzott, mint elődeié: az uralkodók között a béke helyreállítására, a törökök elleni hadi vállalat ügyének előmozdítására hatni.[538] Föl volt hatalmazva általános bucsút hirdetni azok számára, kik a hadiköltségekhez pénzadományokkal járulnak. E tekintetben Mátyás királylyal egyetértőleg megtette a szükséges intézkedéseket; az ország különböző részeibe bucsúhirdető papokat küldöttek, kijelölték a helyeket, a hová a pénzadományok küldendők, és a begyült pénzek kezeléséről rendelkeztek.[539]

A következő évben Velencze magatartása a Mátyás és a szentszék között fönnálló benső viszonyt megzavarta, újabb merényletet követett el a magyar korona jogai ellen: Veglia szigetére kiterjesztette fönhatóságát. Mátyás erélyesen fölszólalt ez ellen, és mivel arról értesült, hogy a köztársaság a pápához fordult s tőle kedvező nyilatkozatokat kapott, ez ügyben két követet küldött Rómába: Nyujtodi Miklós knini püspököt és Vitéz János váradi prépostot.[540] Sőt hogy előterjesztésének még nagyobb súlyt kölcsönözzön, Aragoniai János bíbornokot visszabocsátotta Rómába.[541]

A levél, melyet ez ügyben a pápához intézett, heves kifakadásokat tartalmaz.

«Nagyon csodálkozom» — úgymond — «szentséged hiszékenységén, melylyel az egyik fél sugalmazásait meghallgatta, mielőtt a másikat kihallgatta volna, a helyett, hogy mindkettőnek okait mérlegelve igazságot szolgáltatna. Ha Szentséged az okokat, melyeken jogigényeim alapszanak, ismerni kívánta volna, nem szólítana föl, hogy az engem és koronámat megillető jogokról lemondjak Velencze javára, mely a rajtam és országomon ejtett számtalan sérelmeket azzal a vakmerőséggel tetézte, hogy a jelzett szigetet, melynek birtokjoga iránt soha kérdés nem merült föl, elfoglalni és megtartani igyekszik, a mit semmikép sem tűrhetek, inkább életemet és összes országaimat teszem koczkára... Sok jó szolgálatom fejében elvártam volna, hogy Szentséged, mielőtt a hamis értesítések által félrevezetve, Velencze érdekét fölkarolja, előbb az igazságnak nyomára jönni igyekezik, a mi által inkább a jogot és igazságot, mint az én jogaimat részesítette volna kedvezésben.»

Azután áttért a pápának Velenczével kötött szövetségére.

«Sajnálom» — folytatja — «hogy Szentséged, miután ekkorig a törökökkel tartó velenczeiek hűtlenségét kárhoztatta, most velök szövetségre lépni kíván. Nem fogja-e mindenki kárhoztatni és mélyen fájlalni, hogy a római pápa frigyre és szövetségre lép azokkal, kik a kereszténység ellenségének szövetségesei, adófizetői és alattvalói? Mit remélhetnek ezentúl a keresztény hatalmak az apostoli széktől, a mely a törökök szövetségesével frigyet kötött?... Ezen botrányos szövetségnek rövid idő alatt az lesz a következménye, hogy a törököket Olaszország belsejében, az örök város közelében fogja látni Szentséged. Eddig is iparkodott szentséged különféle módokon a keresztény hatalmasságokat magától elidegeníteni; de ezt a megelőző alkalmakkor el nem érhette. Most már a legalkal-

masabb eszközt megtalálta, a melylyel az összes keresztény hatalmasságokat magától elűzheti. Ha tehát Szentséged inkább a kereszténység érdekeit és az apostoli szék becsületét viseli szivén, mint Velencze gonoszságát, ne kösse meg vele a szövetséget, a melyből más, mint botrány, nem származhatik. Gondoljon az egész kereszténység javára, ne pedig Velenczének és a Szentségedet sugalmazó valamely magánembernek hasznára. Úgy járjon el, hogy ne kelljen később megbánnia, hogy belekerült olyan hálóba, a melyből nagy botrány nélkül ki nem bontakozhatik.»[542]

Arról, hogy a pápa miképen válaszolt erre a levélre, nincs tudomásunk.

Ellenben tudjuk, hogy a bíbornoki collegium, a melynek irányában Mátyás szintén kifejezte megütközését a szent-szék politikája fölött, Mátyást megnyugtatni igyekezett azzal a nyilatkozattal, hogy «ő szentsége nem szövetkezett a törökök barátaival, hanem jó atya módjára megjavult fiait magához bocsátotta; ezt pedig főképen azért tette, hogy az apostoli szent-szék nehéz helyzetében Olaszország összes hatalmasságainak jóakaratára és támogatására számíthasson».[543]

Mátyás erre már nyugodtan válaszolt a következő szavakkal:

«Ha ő szentsége az apostoli szék javát és a kereszténység hasznát tartotta szem előtt, a mint szent testületük állítja, a kötött szövetséget nem helyteleníthük, hanem nagy mértékben helyeseljük. Hogy ezt ő szentsége tettekkel bizonyítsa be, alkalma nyílik most, mikor a hitetlen ellenség kegyetlensége Olaszország belsejében dúl. A velenczeiek támogatására soha nagyobb szükség nem volt, mint jelenleg; föltéve, hogy ők csakugyan, ő szentsége iránti tiszteletből, Olaszország megmentésében és a szomszédjukban égő ház oltásában közreműködni hajlandók és nem tartanak a hitetlen törökökkel. Ellenben ha rá nem bírhatók, hogy az egész kereszténység közös ellenségétől elszakadjanak, akkor mindenki előtt világos lesz, hogy ő szentsége a törökök szövetségeseinek érdekeit inkább szivén viseli, mint a kereszténység javát.»[544]

Az a czélzás, hogy a török most már Olaszország belsejében dúl, azon megrendítő eseményekre vonatkozik, a melyeknek Olaszország déli része ezidőben színhelyévé lett. Török hajóhad Apulia partjain szárazföldre szállított jelentékeny csapatot, mely 1480. augusztus 11-ikén Otrantót megvívta, huszonkétezer lakosából tizenkétezeret lemészárolt, a többit rabszolgává tette.

Sokan a velenczei köztársaságot gyanusították, hogy a nápolyi király elleni gyülölettől vezérelve bátorította a törököket erre a merész vállalatra. Mátyás is ebben a véleményben volt, a melyet Aragoniai János bíbornokhoz intézett levelében határozottan ki is fejez; a történtekben előbb vallott nézeteinek igazolását, jóslatainak beteljesedését látván.[545]

Otrantó elestének hírére egész Olaszországot rettegés szállotta meg. A pápa az első pillanatban arra gondolt, hogy Avignonba menekül; de erről a szándékáról csakhamar lemondott és nagy buzgalommal tett meg mindent, hogy a törökök mielőbbi eltávolítását biztosítsa. Augusztus 14-ikén a bíbornokokkal ez ügyben tanácskozmányt tartott. Hogy a nápolyi királyt, kinek területén feküdt Otrantó, megnyugtassa és vele a hadimunkálatok iránt megállapodásra jusson, legátust küldött hozzá. Ezt a tisztet a Rómában tartózkodó Veronai Gábor bíbornokra ruházta, abban a meggyőződésben, hogy Mátyás bizalmas emberénél kedvezőbb fogadtatásra a bíbornoki testület egyik tagja sem számíthatna, különben is őt tiszteletreméltó egyénisége és kiváló képzettsége a nehéz föladatra legalkalmasabbá tették. Az ő elutazását megelőző napon, szeptember 22-ikén levelek mentek az olaszországi hatalmasságokhoz, azzal a fölszólítással, hogy november elején tartandó congressusra követeket küldjenek. Ugyanakkor huszonöt gálya építését rendelte el, katonákat toborzott, egyháziakra és világiakra adót vetett ki. A congressuson, mely az év végén tartatott, kijelenté, hogy a hadjáratra ő másfélszázezer aranyat áldoz, a mely összegnek kétharmadát saját gályáira fordítja, egyharmadát a magyar királynak küldi. A congressus pedig abban állapodott meg, hogy az olaszországi hatalmasságok együtt száz gályát állítsanak ki és évenkint kétszázezer aranyat fizessenek a magyar királynak.[546]

Egyébiránt, a mikor Otrantó elesett, akkor Mátyás már megindult volt seregével a törökök ellen. Az őszi hónapokban, míg Kinizsi Pált Szerborszägba küldötte, ő maga Bosnyákországba nyomult s ott diadalmas ütközeteket vívott.

Ezen hadjáratából többször küldött a pápának jelentéseket, a melyeknek hangja teljesen elüt attól, a melyen néhány hónappal az előtt szólalt meg. Az elsőt november 6-ikán a Száva partjáról írta, válaszul a pápai iratra, a melyből — úgymond — sok kedves dologról értesült. Tudósítja, hogy ő szentsége kívánságainak megfelelve, a Száva tulsó partjára vonul s mindaddig vissza nem fordul, míg

győzedelmekről szóló szerencsés hírekkel meg nem örvendeztetheti ő szentségét. «Mi ugyanis, noha magánügyeink nagyon lekötnek, a kereszténység közjaváért, melynek fölkarolására Szentséged Urunk kínszenvedéseire való hivatkozással int, minden egyebet félreteszünk és készek vagyunk Szentséged parancsára, a kinek akaratja előtt mindig hódoltunk és hódolunk, nemcsak ebben a föladatban, a mely Isten dicsőségére és a kereszténység hasznára irányul, hanem bármilyen másban is eljárni. E szerint, a miképen Szentséged kívánja, a törökök ellen indulunk... De viszont alázattal esedezünk, hogy Szentséged is, miután látja és kézzelfoghatólag tapasztalja, hogy mi rendeleteinek végrehajtásában, az apostoli szék becsületének és a hit javának előmozdítására irányuló tevékenységünkben nem vagyunk lanyhák és restek;... elvárjuk Szentségedtől, ne zavarjon minket jogainkban, melyeket elődeink szereztek és sértetlenül hagyományoztak ránk; ha pedig már is tett olyast, a mi jogainkra sérelmes, esedezünk: méltóztassék Szentséged atyai kegyelmességével jóvátenni s ezzel kitüntetni, hogy szolgálatainkat kedvesen fogadja. Ellenkező esetben, tudja meg Szentséged, hogy nem volnánk képesek derült lélekkel karolni föl a hit érdekeit; azt pedig, hogy jogainkon csorba essék, nem türhetnők...

«Felőlünk legyen Szentséged bizonyos aziránt, hogy ha a keresztény hatalmasságok segítségében, a mint az apostoli bréve jelezi, részesülünk, szent Dávid prófétával el fogjuk mondani: «Üldözni fogom ellenségeimet, hatalmamba ejtem őket és vissza nem térek, a míg meg nem semmisültek». Csakhogy, mint Szentséged tudja, vállaink nem bírják mások segítsége nélkül azt a súlyos terhet viselni; most már az otrantói és rhodoszi készületekből tudja, mit lehet hetvenezer aranynyal a török ellen végezni.

«Szentséged egyebek között utal arra, hogy mi valamikor azzal vádoltuk, hogy minket csak szóval tart. Esedezünk, ne vegye ezt rossz néven. Emlékezünk, hogy ezt a főtisztelendő egri bíbornok úrnak nem abban az értelemben írtuk, hogy Szentséged csak szóval tartott minket, a mit soha sem gondoltunk; hanem úgy értettük, hogy a keresztény hatalmasságok, melyeket Szentséged a kereszténység érdekében ismételve segély nyujtására szólított föl, Szentségedet és következésképen minket is csak szóval tartottak. Mi ugyanis Szentségedet mint engedelmes és hódolatteljes fiú tiszteljük, leveleinket tehát a szeretet sugallatára, Szentségednek becsületére, nem gyalázatára írjuk.»

Ugyanakkor egy másik levélben mentegeti magát, hogy a római congressusra, mivel a meghivót későn kapta, követeket nem küldhet.[547]

Mikor pedig a hadjárat befejezése után Zágrábba érkezett, innen deczember 14-ikén kimerítően tudósította a pápát a győzedelmekről, melyeket aratott; s most is kilátásba helyezte, hogy a zsákmányul ejtett fegyverek és zászlók egy részét Rómába fogja küldeni. Ezt az alkalmat sem mulasztotta el annak kijelentésére, hogy egyedül nem képes a háborút soká folytatni, minélfogva ha a viszonyoknak megfelelő segélyt mielőbb nem kap, kénytelen lesz békét kötni, és a következményekért a felelősség nem őt fogja terhelni.[548]

Kilencz nappal utóbb, szintén még Zágrábból, rövidke levélben tudomására adja a pápának, hogy «üzeneteit a hit-ügyben» Aragoniai János fogja vele közölni.[549] A bíbornokhoz intézett levél, mely ezt az üzenetet tartalmazta, szemrehányásokkal és vádakkal volt teli. Jól tudja — írja — hogy őt a segélyigéretekkel csak hitegetik, azoknak valósulására nem számíthat. A pápa és a bíbornoki testület fölhívására, igéreteikben bízva határozta el magát a hadjárat megindítására. Önérzettel hirdeti, hogy soha keresztény fejedelem egész életén át a keresztény hit és az apostoli szék szolgálatában annyit nem tett, mint ő. Azonban szolgálatait semmibe sem veszik, jogain csorbát ejtenek. Már pedig ha a szent-atya nem teljesíti azon kívánatait, a melyek jogain alapulnak, mit várhat oly ügyekben, a melyek kedvező elintézését a pápa kegyelmétől kell várnia? Folytonosan sürgette a pápát és a bíbornoki testületet, hogy a kereszténység érdekében erélyes intézkedéseket tegyenek; immár belefáradt a kiabálásba. Fölösleges, hogy követet küldjön Rómába. Ha komoly szándékuk a kereszténység érdekében valamit tenni, követei távollétében is megtehetik. Ha látni fogja, hogy valami okosat tesznek, ahhoz ő szivesen hozzájárul. Most azonban nem küld követeket; ellenkezőleg úgy fog magáról gondoskodni, hogy tovább romlás őt ne érje.[550]

Kevéssel utóbb került kezeibe a pápa bréveje, a melyben értesíti azon megállapodásról, mely szerint évenkint az olaszországi hatalmasságoktól kétszázezer aranyforintot fog kapni s ezen összegnek ő (a pápa) negyedrészét fogja födözni. De ennek az ajánlatnak nem tulajdonított értéket. Mivel ugyanis a hatalmasságok közül még egyetlenegy sem nyilatkoztatta ki, hogy a ráeső részt meg-

fizeti, a pápa pedig ama részének kifizetését attól tette függővé, hogy a többi megfelel kötelezettségének: előre látta, hogy az ajánlat papiron marad. Ezért márczius 11-ikén a pápához intézett levelében újból arra az eredményre jut, hogy kénytelen lesz a törökkel békét kötni.

Azonban ugyanakkor a nápolyi király fölszólításának engedve, Otrantó fölszabadítására négyszáz gyalogost, kétszáz huszárt és száz nehéz lovast indított útnak, híres kapitánya, Magyar Balázs vezérlete alatt.[551]

Mikor pedig néhány héttel utóbb a keletről hírt kapott, hogy a szultán személyesen készül sereget vezetni Magyarországba: nem gondol arra, hogy fenyegetéseit valósítsa, hanem ismét segélytkérő levéllel fordul a pápához.[552]

Ugyanezt teszi II. Mohammed halála után.[553] És ekkor már késznek nyilatkozott hadjáratot indítani a trónvillongások által meggyöngített török birodalomba. Ezen szándék végrehajtását nem is kötötte a keresztény hatalmak hozzájárulásának föltételéhez; csak arra nézve kívánt a pápától biztosíttatni, hogy míg ő a keleten harczol, a császár nem fog Magyarországra támadni.[554]

Ezalatt Mátyás, Veronai Gábor «rábeszélésének engedve» — mint maga írja — elhatározta, hogy Vitézt harmadízben Rómába küldi.[555]

Vitéz, ki időközben a szerémi püspökséget nyerte adományul, június havában érkezett az örök városba. A pápa, hivatkozva beteges állapotára és elfoglaltságára, napról-napra halogatta az első audientiát. A követ abban a fölfogásban lévén, hogy a fölhozott okok csak ürügyek és hogy a pápa a király nevében előterjesztendő segélykérés elől akar kitérni, sértve érezte magát és panaszt tett Mátyásnál, a ki utasította, hogy «erélyesen sürgesse az audientiát», azzal a megjegyzéssel, hogy «nem segítség koldulása végett küldetett».[556]

Ugyanekkor (agusztus 7-ikén) a pápához intézett levélben az audientia megtagadásáról nem tesz említést; hanem a török hadjárat ügyéről szól.

«Abban — úgymond — a mit az apostoli szent-szék szolgálatára és a kereszténység javára tehettem, ifjú koromtól fogva lanyha és hanyag sohasem voltam. A minap is, miután megkaptam Szentséged brévejét, melyben hasonlóképen a kereszténység érdekeinek fölkarolására buzdít, noha bosnyákországi hadjáratom fáradalmait

még ki sem pihenhettem, Szentséged intelmei nem találtak nálam süket fülekre, hanem kötelesnek éreztem magamat, hogy Krisztus helynöke intelmeinek mindenkor hódoljak.» Azután elmondja, hogy rendeletére és segítségével a moldvaországi vajda Oláhországba nyomult, ott Bazarád vajdát és az őt támogató törököket megverte; a zsákmányolt zászlók egy részét Rómába küldi, hol tanúságot fognak tenni arról, milyen gondosan őrködik ő a kereszténység érdekei fölött.

Ellenben panaszkodik, hogy onnan, a honnan leginkább várhatna segítséget, akadályokat gördítenek útjába. Vádat emel a német birodalomban működő pápai követ ellen, a ki okozta, hogy a birodalmi gyűlésen megszavazott tízezer lovas nem bocsáttatott rendelkezésére; pedig ezzel a segélyhaddal képes lett volna Törökország belsejébe, Bizanczig nyomulni. Ennek daczára, a pápa legujabb iratának vétele után, mint az apostoli szék legengedelmesebb fia, Báthori Istvánt és Kinizsi Pált huszonnyolczezer emberrel útnak indította, hogy Szerbországon keresztül Törökországba hatoljanak. Nagyobb vállalatra lett volna képes, ha azt a tízezer lovast megkapja. Kéri tehát, rendelkezzék a pápa olyképen, hogy ezt a segítséget megkapja.[557]

IV. Sixtus szeptember 21-ikén biztosította őt a felől, hogy a németországi legátus ármányairól szóló hírek alaptalan rágalmak; egyúttal értesítette Otrantónak (1481. szeptember 11-ikén történt) fölszabadításáról.[558]

Ekkortájt a pápa azon volt, hogy Vitéz visszahivatását eszközölje ki. Veronai Gábor bíbornok közbenjárását kérte ki. «Ismeretes előtted» — írja neki — «hogy Krisztusban kedvelt fiunk, Mátyás király óhajtásait, ha csak Isten megbántása nélkül tehetjük, mindenkor örömmel teljesítjük. Azonban néha olyan követei fordulnak meg udvarunknál, kik ügyeinek tárgyalásában kevés szerénységet és mérsékletet tanusítanak. Ilyen az, ki jelenleg tartózkodik itt. Óhajtanók, hogy audientiák kérésében és királya ügyeinek tárgyalásában nagyobb mérséklettel járjon el. Magaviselete jóakaratú szándékainkban könnyen megzavarhatna; csakhogy atyai szeretetünkben, melyet a király iránt táplálunk, semmi sem ingathat meg. Ezek után arra hívunk föl, leveleddel kérd a királytól, hogy vagy más követet küldjön, vagy bízzon meg ügyei viselésével tégedet, ki távolléted alatt is, a teendőket udvarunknál levő embereid által könnyen elvégeztetheted.»[559]

Az egri bíbornok bizonyára nem mulasztotta el IV. Sixtus óhajtását tudomására hozni Mátyásnak, a ki azonban egyelőre Vitézt nem hívta vissza, csak arra utasította, hogy ezentúl «Veronai Gábor tudta és hozzájárulása nélkül semmit se tegyen». A pápához intézett leveleiben pedig erre az ügyre nem reflectált.[560]

Ugyanakkor, a mikor Mátyás római követe IV. Sixtus neheztelését vonta magára, viszont egy pápai diplomata a magyar király elégületlenségét keltette föl magatartásával.

Az 1480. év elején Mátyás és a császár között, mivel az utóbbi a három év előtt kötött egyesség föltételeinek meg nem felelt, a feszültség oly mérveket öltött, hogy az ellenségeskedések kitörésétől kellett tartani. Ekkor a császári udvarnál levő pápai követ, Caffareli Prosper ascoli püspök azt javasolta IV. Sixtusnak, hogy közbenjárásával igyekezzék elhárítani a veszélyt.

A király erről értesülvén, megbízta Veronai Gábor bíbornokot, hogy ezen javaslat elfogadását akadályozza meg. Közlé vele, hogy előbb ő maga akar a kibékülésre útat és módot keresni; ha pedig ez nem sikerül, ő fog a pápának a teendő lépések iránt előterjesztést tenni.

Mindazáltal nyár elején a háború kitört. Ekkor, augusztus folyamán, Caffarelli püspök megjelent Mátyás udvaránál, hogy György bajor herczegnek a békés kiegyenlítés érdekében kifejtett igyekezeteit támogassa.[561] De nem értek czélt.

Az őszszel a pápa maga fölajánlotta Mátyásnak a császárral való tárgyalásokban az ascoli püspök szolgálatait.

Azonban Mátyás azt válaszolta, hogy a nuntius, noha okos és tudós ember, még sem bír azzal a határozottsággal és erélylyel, melyet a császár irányában ki kellene fejtenie. Ő a maga részéről aláveti magát a pápa vagy követe itéletének; de előre látja, hogy a császár ebben nem fog megnyugodni.[562]

Ennek daczára Caffarelli az 1481. év elején megkezdette közbenjáró tevékenységét.

A tárgyalásokban nagy szerepet játszott az esztergomi érseki székről megszökött Beckensloer János, a ki a salzburgi érsekségre vágyott; a császár pártfogásával kivitte, hogy Rohr Bernát érsek 1478 őszén lemondott; de ez csakhamar megbánta tettét, visszavonta a lemondását, és Mátyás pártfogása alá helyezte magát.

Mátyás most a nuntiusnak határozottan kijelentette, hogy a veszedelmes embert a salzburgi érsekség birtokába nem bocsátja, mert «ölében kígyót, oldala mellett viperát nem tűrhet».

Mindazáltal hajlandó volt az esztergomi érsek czímét meghagyni és a győri püspökséget adományozni neki. Fölhatalmazta a nuntiust, hogy ezen az alapon tárgyaljon.[563]

Mikor pedig márczius havában a nürnbergi birodalmi gyűlés követeit várta magához, meghívta a nuntiust udvarába a végből, hogy támogassa jogos igényeit és ezeknek méltányosságáról a pápa előtt tanúságot tegyen.[564]

Időközben ugyanis Caffarellinek sikerült Mátyás rokonszenvét és bizalmát megnyerni.

Mivel pedig ekkor egy második nuntius, Orsini Orso, teanói püspök jelent meg a császári udvarnál, a király arra kérte a pápát, hogy a császárral fönforgó tárgyalások vezetését hagyja meg az ascoli püspöknél, a ki ezen ügyekben most már teljes tájékozottságot szerzett magának és mindkét fél bizalmára érdemesült.

Veronai Gábor és Aragoniai János bíbornokokat, úgyszintén követét, Vitéz Jánost megbízta, hogy a teanói püspök visszahivatását eszközöljék ki.[565]

Orsini mindazáltal, utasításainak megfelelve, megkisérlé eljárni a közbenjárói tisztben. Június végén Budára jött. De itt rossz benyomást tett Mátyásra, a ki ellenségét látta benne. Ezért odahatott a pápánál, hogy a Nürnbergbe összehivott újabb birodalmi gyűlésre ne őt, hanem az ascoli püspököt küldje.[566]

A pápa megkisérlé eloszlatni aggodalmait. Biztosította a felől, hogy a teanói püspök közbecsülésben álló, feddhetetlen jellemű főpap, a kiről rosszakaratot föltételezni nem szabad.[567] Egyébiránt az ascoli püspököt is megbízta, hogy szintén menjen a birodalmi gyűlésre. Csakhogy ez, mielőtt a megbízólevél kezeihez érkezhetett, visszatért Rómába.[568]

A nürnbergi gyűlésen tehát a teanói püspök képviselte a pápát. Azon jelentésekből, a melyeket neki küldött, az egyik fönmaradt s világosságot vet magatartására.

A császár a birodalmi gyűlést fölhívta, hogy neki a magyar király ellen viselt háború czéljaira segítséget szavazzon meg. A jelenlevő fejedelmek ezt egyhangulag megszavazták. A távollevő fejedelmek követei, kik azzal az utasítással jöttek, hogy a török ellen ajánljanak meg segítséget, a végzéshez való hozzájárulást küldőiknek tartották fönn. A bajor fejedelmek követei kijelentették, hogy az ő megbizásuk szerint uraiknak előlegesen jelentést kell tenniök.

A pápai követ kötelessége lett volna fölszólalni, tiltakozni a végzés ellen, mely a szent-szék szándékainak meghiusítására volt alkalmas. A teanói püspök azonban ettől tartózkodott és semlegesen viselte magát. «Nekem — írja Rómába — az a fölfogásom, hogy szentségednek külön megbizása nélkül ebben az ügyben semmit sem szabad tennem.»

Ellenben egy más ügyben nem habozott Mátyás javára érvényesíteni befolyását. A király ugyanis a birodalmi gyűlésre követeket küldött, a kik a gyűléshez személyük biztonságának megóvására czélzó okirat kiállításáért fordultak. A császári biztosok ezt határozottan megtagadták. A pápai követ — mint jelentésében írja — azon volt, hogy őket határozatuktól eltérítse, de nem ért czélt.[569]

A birodalmi gyűlés augusztus 22-ikén a pápának szánt hosszú emlékiratot szerkesztett, a melyben, megállapodásait igazolandó, Mátyás ellen súlyos vádakat emel.[570]

Mátyás, a mikor a történtekről értesült, a pápai követhez intézett levélben fölháborodását fejezte ki azon sérelem fölött, a melyet követei visszautasításával ejtettek rajta, és tiltakozott ez ellen. Ugyanakkor a pápánál bevádolta a püspököt, a kiről azt állította, hogy nyiltan ellene működött; ezért visszahivatását sürgette.[671]

November első napjaiban vette Mátyás a pápa levelét, a melyben az ő neheztelését a teanói püspök ellen «rosszakaratú emberek befolyásának» tulajdonítja; e mellett szemrehányásokat tesz neki, hogy a mult évben tartott birodalmi gyűlés békeföltételeit visszautasította, és inti, hogy «gondolkodjék valamely jó módról», a mely a császárral való kiegyezéshez vezethetne, nehogy a keresztények egymás között ontsák vérüket, és viszályaikat fölhasználva a törökök hatalmukat megszilárdítsák, a minek bekövetkezése őrá «örökre homályt vetne».[672]

Mátyás a válaszban kijelentette, hogy itéletét a teanói püspökről önállóan alkotta meg, nem gyanú, hanem a tények ismerete alapján; másoktól sohasem engedi magát befolyásoltatni. «De — úgymond — mivel Szentséged másképen látja a dolgokat, nem akarok Szentséged véleményével szembeszállani, szivesen engedek és megnyugszom abban, hogy csakugyan minden úgy van, a mint Szentséged látja.» Védelmezte magát azon vád ellen, hogy a béke létrejötte rajta mulik. Ő igazságos és méltányos föltételeket sohasem utasított el, ezentúl sem fogna elutasítani; noha azzal sem

törődik, ha a császár a döntést a fegyverre akarja bízni. Ha a pápa világosabban kívánja látni a helyzetet, kész követeket küldeni hozzá; csak a császár is küldjön; akkor azután ő szentsége mind a két félt kihallgatva, képes lesz megitélni, hogy melyiket terheli a felelősség?[573]

Ugyanakkor Vitéz Jánoshoz intézett levelében behatóan czáfolja azon vádakat, a melyeket ellene a birodalmi gyűlés a pápának benyújtott iratban emelt. Mivel pedig értésére esett, hogy a pápa egy-egy bíbornok-legátust szándékozik hozzá és a császárhoz küldeni, kijelenti, hogy ez ellen nincs kifogása; de előre tiltakozik az ellen, hogy ő hozzá Veronai Gábor bíbornok küldessék, a kit «országaiba be sem bocsátana»; ellenben szivesen látná Barbo vagy Piccolomini bíbornokot.[574] Az előbbi már járt mint legátus az ő udvaránál, az utóbbi mint II. Pius unokaöcscse kedves volt előtte. Kifogása Veronai Gábor ellen nem a személyt illette; hanem elfogadhatatlannak találta, hogy alattvalója járjon el a békebíró tisztében.

Vitéz nem mulasztotta el megbizatásában híven eljárni. A birodalmi gyűlés vádjainak megingatásában támogatta őt a Rómába visszaérkezett Caffarelli, a kinek ezért Mátyás kivételes gyöngédséggel fejezte ki háláját. «Szeressen minket — úgymond — a mint mi szeretjük Atyaságodat.»[575]

Az előterjesztések megtették hatásukat a pápára, a ki válaszában magasztalásokkal halmozta el a király hódolatát és békés hajlamát. Kijelenti, hogy bíbornok-legátusok küldésétől nem vár eredményt; ő maga kíván mint bíró eljárni, csak nyilatkozatot vár mind a két féltől arra nézve, hogy az itéletnek alávetik magukat.[576]

Mikor ez a levél, mely 1481. deczember 18-ikán van keltezve, a következő év január havában Budára megérkezett, éppen ott időzött a teanói püspök, kit Mátyás, a történtek daczára, szivesen látott udvaránál. Előtte fölolvastatván a pápai iratot, a szent-szék iránti hűségének és szolgálatkészségének hangsúlyozása után kijelentette: hogy kész mindenben engedelmeskedni a pápának, a döntést rábízni, a részletek előterjesztése végett követeket küldeni hozzá; de előleges tájékozást kíván arra nézve, vajjon küld-e a császár is követeket? ha pedig nem küld, vajjon ebben az esetben is indítsa-e útnak a maga követeit?

Ezt a nyilatkozatát a legátus kérésére hiteles alakban, közjegyzői okiratban ádta át neki Rómába küldés végett.[577]

A teanói püspök megigérte, hogy a császár elhatározásáról, a pápai békebíróság elfogadása iránt, mielőbb értesíteni fogja. Azonban több hét mult el a nélkül, hogy levele megjött volna. Mátyás február 20-ikán megsürgette őt, kijelentvén, hogy hadait nem hagyhatja soká foglalkozás nélkül, s a felelősséget előre magáról elhárította.[578]

Mivel pedig a válasz késett, háborút üzent a császárnak.

De ezután is még értésére adta a teanói püspöknek, hogy ha a császár magát a pápa döntésének aláveti, bármikor abbahagyja a háborút; mert ő a császártól sohasem kívánt egyebet, mint azt, a mi a közjó, a kereszténység érdekei és saját becsülete megóvására alkalmas. Ugyanakkor a pápa előtt a béketárgyalások fölbomlásáért a felelősséget a császárra hárította és a háborút 1482. tavaszán megindította.[579]

Ekkor azután a pápai békebíróságról többé nem volt szó.

IV. Sixtus figyelmét más események kötötték le.

Nagyravágyó unokaöcscse, Riario Jeromos a ferrarai herczegség meghódítását tűzte ki czéljául és e végből a velenczei köztársasággal szövetkezett. A nápolyi király sereget kívánván veje, a ferrarai herczeg segítségére küldeni, a szent-szék területén szabad átvonulás engedélyeért folyamodott a pápához; de tagadó választ kapott.

Ekkor a nápolyi és ferrarai követek elhagyták Rómát, a nápolyi hadak benyomultak a pápai államba. Ferdinánd és Sixtus között kitört a háború, melynek 1482. deczember 12-ikén vetett véget a ferrarai herczeg érdekeit biztosító békekötés.[580]

Mátyás, noha az ő római követe, Vitéz János, nápolyi és ferrarai társaival szintén távozott a pápai udvarból, és ő maga sógorának, a ferrarai herczegnek segítségére csapatot küldött: [581] a pápával nem éreztette neheztelését.

Ennek elhárítására a pápa a maga részéről semmit sem tett.

Ugyanis mikor a király (1482 végén) Váradi Péter kalocsai érseknek bíbornokká kineveztetése érdekében lépéseket tett, kitérő feleletet adott. «Mi — írja neki — különös szeretetünknél fogva, melyet irántad táplálunk, óhajtásaidat, a mennyire lehetséges, örömest teljesítjük; de ebben az ügyben alkalmas időpontra kell várakoznunk; mikor ez elérkezik, testvéreinkkel (a bíbornokokkal) értekezni fogunk és az általad ajánlott főpapra, kinek erényeit nagyrabecsüljük, tekintettel leszünk.»[582]

A politikai helyzet csakhamar oly alakulást vett, a mely a pápát és a királyt közelebb hozta egymáshoz.

A velenczei köztársaság a pápa fölhívására a fegyvert letenni vonakodván és saját hatalmi czéljai érdekében a ferrarai herczeg ellen a háborút folytatván: erélyes föllépésre, egyházi büntetések alkalmazására kényszerítette IV. Sixtust, a ki erről az európai hatalmasságokat értesítette azzal a fölhivással, hogy a «római szentegyháznak teljes erejökből segítségére legyenek».[583]

HETEDIK FEJEZET.

Maraschi pápai legátus Mátyás udvaránál. — Közbenjárói működése Frigyes császárnál. — Rómába küldött jelentései. (1483 – 1484.)

Az 1483. év tavaszán a pápa újból fölkarolta a császár és a magyar király kibékítésének gondolatát. Mindkettőhöz követül küldötte Maraschi Bertalan citta-di-castellói püspököt, ki 1480 óta a szentszék kincstárnokának tisztét foglalta el. 1483. június 9-ikén van keltezve a pápai bulla, mely őt Német-, Cseh-, Lengyel- és Dánországok területére nuntiussá, a legatus de latere joghatóságával ruházta föl.[584]

A Svájczon és Tirolon keresztül vette útját; szeptember havában érkezett Gráczba a császári udvarhoz.

Frigyes szivesen fogadta a pápai közbenjárást, azonban engedményekre nem volt hajlandó. Abban a hitben volt, hogy ellenfele a hosszú háborúban kimerült és folytatására képtelen. Csakis azt az ajánlatot tette, hogy ha az elfoglalt területeket kárpótlás kötelezettsége nélkül visszakapja, a német birodalomtól kieszközlendő segélyhadat a török ellen Mátyás rendelkezésére bocsátja.

A nuntius október 7-ikén érkezett Budára. Az üdvözlő beszédben fölhívta a királyt, hogy a császár ellen indított háborút hagyja abba; nem illő — úgymond — hogy a fiú atyja ellen fegyverhez nyuljon; e mellett a háború kedvező alkalmat nyujt a török császárnak, hogy súlyosabb csapásokat mérjen a kereszténységre.

Mátyás azt válaszolta, hogy ő a békességtől sohasem idegenkedett; de kisérleteit, melyeket létrehozására tett, mindig meghiusította a császár, ki majd a cseheket, majd a lengyeleket és osztrákokat indította ellene, arra kényszerítvén őt, hogy a szent háborút, a mit a török ellen viselt, megszakítva, a szenvedett sérelmek megtorlására kelljen gondolnia.

Másnap különféle irományokat mutatott elő, melyeket másolatban megküldeni kívánt a pápának, hogy meggyőződhessék arról, hogy jogosan indított háborút a császár ellen, a ki az elvállalt kötelezettségeknek sohasem felelt meg; továbbá, hogy a velenczei köztársaság szintén mindig megszegte a vele kötött egyességeket és a magyar királyok irányában hűtlenül viselte magát.

A nuntius ezután is csak azt ismételte: gondolja meg ő felsége, hogy az, a ki ellen harczol, atyja, aggastyán, tehetetlen ember, a kinek legyőzésével dicsőséget nem arat; vegye tekintetbe, milyen hálával tartozik Istennek, ki őt a trónra fölmagasztalta, diadalokhoz segítette. Még dicsőségesebb győzedelmekre számíthat — úgymond — ha meghallgatja Péter utódját, Krisztus helytartóját, ki őt mint fiát szereti, csodálja és királyok királyának nevezi. Biztosítja, hogy hathatósan fogja őt segíteni ő szentsége, mihelyt kibonyolódhatik az olaszországi mozgalmakból, a melyekbe akarata ellenére sodortatott, főképen Velencze által, a mely Olaszország, sőt az egész világ fölött uralkodni vágyván, Ferrarát, az egyház jeles városát nagy erővel támadta meg és sok más várossal együtt bizonyára hatalmába ejtette volna, ha ő szentsége rögtön a herczeg segítségére nem siet és hatalmas szövetséget nem hoz létre.

Azután ismét buzdította a királyt, hogy kössön békét; mert ha a földi dicsőségre sóvárog, ezt könnyebben szerezheti meg kegyelmességgel, mint gyülölettel és boszúállással. Példák gyanánt fölhozta Scipiót, Caesart, Antonius Piust, Constantint, Theodosiust, István magyar királyt és Imrét, kik ellenségeiket gyakrabban győzték le kegyelmességgel, mint fegyverrel. Nyomaikba léphet, ha fölhagy a háborúval és szabad elhatározásból visszaadja a császárnak, a mit tőle elfoglalt.

Mátyás ezek hallatára fölkaczagott. «Ne higyjen neki, — mondá; — nem viseltethetem bizalommal az iránt, a ki gyakran gonoszul, álnokul rászedett.»

Mosolyogva jegyzé meg a nuntius, hogy dicstelen háború az, a mit az oroszlán egerek ellen visel. Figyelmeztette a királyt, hogy a cselszövények és méltatlanságok fölött jóságossággal, vallásossággal igyekezzék diadalmaskodni; ragadjon fegyvert a törökök ellen; a muló, értéktelen földi dicsőség helyett az égben Krisztus, az angyalok és szentek seregének társaságában az örök dicsőség várakozik reá; Magyarország harmadik szent királya lehet belőle. Az egyház, mely a kereszténység ellenségeivel vívott harczaiban mindig

segítette, ezentúl sem fogja elhagyni, a miről legközelebb tények fogják meggyőzni. Ne legyen szive olyan kemény, mint a Fáráóé, kit a bölcs és ékesszóló Mózes nem bírt meghatni; legyen olyan, mint Ezechiás királyé, ki a próféta intelmeit meghallgatván, hosszú élet jutalmát nyerte. Ezekből a példákból megtanulhatja, hogy a királyokat nem ékes szavak vezetik az igaz útra, hanem Isten félelme és a lélek jósága. Ha ugyanis az ékesszólás a lélek jóságánál hatásosabb volna: Fáráónak inkább meg kellett volna hajolni a prófé-ták legbölcsebbje és legtudósabbja, Mózes előtt, kivel maga Isten beszélt, mint Ezechiásnak a próféta előtt. Ő felsége is ne őrá, ki akadozva beszél és az ékesszólásban járatlan, hanem saját lelke sugallatára és a pápa szavára hallgasson.

A nuntius a királynénál is tisztelkedett. Közlé vele, hogy utasítása szerint mindenben az ő tanácsával kell élnie.

Beatrix leplezetlenül kijelentette, hogy a császár elleni háború nem kedves a magyarok előtt, a kik nem is akarnak abban résztvenni, minélfogva a király cseheket, ráczokat, török szökevényeket kénytelen zsoldba fogadni.

A nuntius ekkor előterjesztette a császár ajánlatát, hogy azon esetre, ha a tőle elfoglalt területeket Mátyás visszaadja, ő és a német birodalom tízezer lovast fognak neki a törökök ellen rendelkezésére bocsátani.

Mátyás ráállott erre az alapra; de azzal a módosítással, hogy ő az elfoglalt területeket a pápa kezeibe bocsátja, a ki visszaadhatja a császárnak, mihelyt ez a német birodalommal együtt tízezer lovasból álló segélyhadnak három esztendőre kiállítását biztosította.

A nuntius nyiltan kimondotta, hogy ez a módozat, mely a császárt úgy tüntetné föl, mint hitszegőt és hazugot, a kiben bízni nem lehet, el nem fogadható. Az Isten szerelmére kérte a királyt, gondolja meg, hogy ő a császár fia, és legyen tekintettel a pápára is, ki őt nagyon szereti; keressen tehát más alkalmas módot.

Mátyás barátságosan kezét nyújtva igérte, hogy keresni fog.

Az egyházi és világi urak, a kikkel a nuntius érintkezett, mind arra kérték, ne hagyjon föl igyekezeteivel, mert attól tartanak, hogy a császár ellen viselt háború, ha rövid idő alatt nem szünik meg, az emberekben és vagyonban megfogyott országra, sőt az egész kereszténységre válságos következményeket fog maga után vonni.

Mikor a nuntius másnap ez irányban hatni igyekezett a királyra, ez különösen azt hangsúlyozta, hogy a császárnak hinni

nem lehet, és a nuntius fülébe súgta: «Higyjétek el, ha nem viselném ezt a háborút, az a gonosz ember veletek egyháziakkal éreztetné gyülöletét.»

A nuntius úgy tett, mintha egyetértene vele; de megjegyzé, hogy inkább kell gondolnia a kereszténység érdekeire, mint a császár fondorlataira. Azután azt a kérdést vetette föl: «Mit tenne Felséged, ha a császár követelné ugyan, hogy az elfoglalt területeket neki adja vissza, de Felségednek biztosítékokat nyujtana, hogy a segélyhad kiállításáról rögtön rendelkezni fog? Talán van mód, hogy a császár kielégíttessék, és Felséged szándéka se hiúsuljon meg, vagyis az elfoglalt területek visszabocsátása és a segélyhad kiállításának biztosítása egyidejüleg történjék».

A király mosolyogva felelt, hogy ilyen módozatot szivesen fogadna.

A nuntius tovább ment egy lépéssel: «Hátha a szent-atya Németországban gyűlést hívna egybe a kath. hit fölsegítése és a viszályok megszüntetése végett?»

Mátyás rövid gondolkodás után így szólt: «Ez ellen nincs kifogásom; de előbb fontolóra veszem, milyen módon lehetne ezt végrehajtani és nézetemet tudomásodra fogom hozni, nehogy gyakran kelljen téged fárasztanom. Ugyanis óvatosan kell eljárni. Olyan rosszakaratú a császár, hogy ha a gyűlés rendeltetését megtudja, nem engedi megtartatni, téged is gyanúba vesz és gyülölni fog».

Mire bizalmas beszélgetésben kifejtette, hogy a pápa segítségével a törökök kezeiből könnyen ki tudna ragadni «három országot», a melyek alatt kétségkívül Bosnyák-, Szerb- és Bolgárországot értette.

Előadta, hogy II. Mohammed halála után II. Bajazeddel szemközt mint trónkövetelő lépett föl testvéröcscse, Dzsem herczeg, ki, miután vereséget szenvedett, Rodosz szigetére menekült a szent-János-lovagrend nagymesteréhez; azonban párthívei nem mondottak le arról a szándékról, hogy a trónra segítik. Továbbá elbeszélte, hogy hozzá egy basa jött azzal a kéréssel, küldje a herczeget a sereg élén a török birodalomba, a hol sokan fognak hozzá csatlakozni. Ő tehát a pápa közbenjárását fogja kikérni a végből, hogy bocsássák hozzá a török herczeget,[585] a kit majd azon föltétel alatt segít trónra, hogy a magyar korona melléktartományait visszaadja.

Mindezt nagy titok gyanánt közölte a nuntiussal.

Másnap a kalocsai érseket és egyik német diplomatáját, Stein

Györgyöt küldötte hozzá, a kik bemutatták neki a török basát, és a király nevében fölkérték, adja melléje egyik emberét, a ki Rómába kisérje; mire a püspök késznek nyilatkozott.[586]

Ugyanekkor a német birodalmi gyűlés összehivására vonatkozólag a következőkben állapodtak meg. A pápa bocsásson ki bullát, melyben előadja, hogy szüntelenül a török ellen indítandó hadjárat létesítésén fáradozott s e czélra nagy áldozatokat hozott; de szándékát meghiusította a császár és a magyar király között támadott háború, a melynek megszüntetése végett ismételten küldött hozzájuk követeket; legujabban pedig a cittá-di-castellói püspöknek meghagyta, hogy alkalmas helyre hívja össze Németország fejedelmeit, a kikkel módot keressen a béke helyreállítására, a törökök megsemmisítése és a velenczeiek megalázása czéljából hadjárat indítására. Továbbá a császárhoz, a magyar királyhoz és a németországi fejedelmekhez ugyanezen tartalommal leveleket intézzen, azzal a fölszólítással, hogy a nuntius által egybehivandó gyűlésen jelenjenek meg, vagy követek által képviseltessék magukat. A bullák fogalmazásában és szétküldésében úgy kell eljárni, hogy a gondolat a pápától származottnak tünjék föl és mindenkit meglepjen.

Ezen tárgyalások folyamán Mátyás egyénisége mély benyomást tett a nuntiusra, ki a legnagyobb magasztalásokkal halmozta el őt Rómába küldött jelentésében.

«A király — szerinte — nagy tudománynyal bír, előadását komolyság és méltóság jellemzi; fontolva beszél, csak annyit mond, a mennyit mondani jónak lát. Elméjét, beszédét és erkölcseit ismerve, azt kell mondanom, hogy ügyesség és bátorság tekintetében a többi fejedelmeket mind elhomályosítja. Fáradhatatlan, harczvágyó, csak a háborúra gondol; nem beszél, hanem cselekszik... Visszatértemkor sokat fogok róla beszélni és Szentségedet meg fogom győzni arról, hogy Szentséged az egész keresztény világban senki sem szerette, tisztelte, támogatta úgy, mint ő.»

Fölemlítvén, hogy a királylyal együtt ünnepélyes istenitiszteleten jelen volt, igy szól: «Meg voltam hatva és pirultam, látván, hogy épületes magaviselet tekintetében világi fejedelem minket túlszárnyal... Szentséged becsülje meg ezt a királyt, a kiben a katonai erények nagylelkűséggel és mély vallásossággal párosulnak.»

Megjegyzi, hogy annál az énekkarnál, a mely étkezés közben a királyi palotában énekelni szokott, kitünőbbet sohasem hallott.

Ezen dicséret értékét emeli az a körülmény, hogy a diplomata, a kitől származik, több éven át a vatikáni énekkar igazgatója volt.

A királyi palotáról pedig így nyilatkozik: «Olaszország ne vegye rossz néven, ha azt állítom, hogy fényesebb és nagyobb palotát nem mutathat föl. A ruhatárakban pedig aranynyal, drágakövekkel és gyöngyökkel ékesített ruhákat, csodálatos művészettel készült ezüst- és arany-edényeket, úgyszintén szőnyegeket olyan mennyiségben láttam fölhalmozva, hogy ötven szekér nem volna elégséges elszállításukra... Annyi drága készletet, olyan fényes termeket találtam itt, hogy véleményem szerint Salamon udvara sem lehetett fényesebb.»

Visegrádot is meglátogatta; innen írt levelében a részletes leírástól tartózkodik ugyan, de eleget mond a keltezés: «Irtam Visegrádon, a földi paradicsomban».

A király környezetéről a meleg elismerés hangján szól. Váradi Péter hatalmas eszű és ékesszóló főpap, kit a szent-szék iránti hódolatban senki sem múl fölül. Vetési Albert veszprémi püspök szent ember, a ki a pápáról olyan hódolattal beszél, mintha Istent említené. Báthori István, kiben életszentség, jóság és okosság egyesülnek, mikor őt a pápa nevében üdvözölte és megáldotta, sírt örömében.

Igy tehát a legkedvezőbb benyomásokkal hagyta el október 25-ikén a királyi udvart és tért vissza Gráczba. Itt tizenhét napon át fáradozott azon, hogy a császárt engedékenységre bírja.

Ezen idő alatt Budán lényegesen változott a helyzet.

Mátyás, a ki még november 6-ikán Geréb Mátyás horvátországi bánnak a törökök fölött kivívott győzedelméről tett jelentést a pápának és török foglyokkal készült neki kedveskedni;[587] ugyanakkor Veronai Gábor bíbornok és Rómába küldött követe Fontana által Dzsem kiszolgáltatásáért a pápánál lépéseket tett;[588] kevéssel utóbb török követeket fogadott és velök rövid alkudozás után öt esztendőre fegyverszünetet kötött; a mire csak az az óhajtás vezethette, hogy egész erejét a császár ellen irányíthassa.

A pápai nuntius, mikor november végén másodízben Budán megjelent, csakhamar észlelte a beállott fordulat hatását. A császári föltételekre deczember 2-ikán megkapván a királyi választ, megütközéssel győződött meg arról, hogy az lényegesen eltér a korábbi nyilatkozatoktól. Mátyás most a császártól elfoglalt helyek és területek csak egy részének visszabocsátására volt hajlandó; ellenben a birodalmi segélyhadnak négy esztendőre biztosítását kívánta.

A római diplomata nyiltan közlé a kalocsai érsekkel és Stein Györgygyel, hogy mindenki azt a következtetést fogja a király magatartásából levonni, hogy az egyesség megkötésére nem hajlandó. «Ez — úgymond — nem válnék ő felségének becsületére. Miképen fog ő szentsége vélekedni, a mikor erről a fordulatról értesül? Egyébiránt nem értem, mire való ez a segélyhad a hitetlenek ellen, a kikkel imént fegyverszünetet kötött?»

Ezzel kapcsolatban kérte, hogy közöltessenek vele a fegyverszünet föltételei, melyeket kötelességéhez képest a pápának meg fog küldeni, a nélkül, hogy a fegyverszünet megkötésének tényét megrótta volna. Csak azt hangsúlyozta, hogy a pápa sohasem tagadta meg és ezentúl sem vonná meg segítségét.

A legközelebbi alkalommal a király őt a királyné, több főpap és főúr jelenlétében fogadta. Meghallgatván a válasziratra vonatkozó kifogásait, beismerte, hogy általánosságban és megszorítás nélkül ajánlkozott mindannak, a mit a császártól elfoglalt, a pápa kezeihez bocsátására; de azt hitte, hogy a követ ismeri a korábbi tárgyalásokat, a melyekben meg vannak különböztetve a visszabocsátandó és a megtartandó területek.

A pápai követ elfogadta ezt a magyarázatot; — mint jelentésében írja — a királyt meg akarta kimélni attól, hogy pirulnia kelljen.

A segélyhad megajánlásának időtartamáról nem tett említést, mivel a kalocsai érsek fülébe súgta azt a kérelmét, hogy ezt az ügyet ne hozza szóba.

A további társalgás folyamán a követ nyiltan kimondotta, hogy azon nagy bizalmatlanság következtében, melylyel a császár és a király egymás iránt viseltetnek, ha bölcs Salamon fogalmazná a föltételeket, ezekbe kölcsönösen olyanokat magyaráznának be, a mikre nem is gondolnak.

A király ezt helybenhagyta.

A nuntius ekkor így szólt: «Hiába fáradozik bárki is; az egyesség létrehozására az egyetlen mód az, hogy a császár és Felséged személyesen találkozzanak.»

«Helyesen beszél — szólott közbe a királyné — ez az egyetlen út vezet egyesség megkötésére.»

«Ha kis ideig várakozik rám a császár, — mondá a király — közel érünk egymáshoz.»

A nuntius fölfogta ennek a megjegyzésnek fenyegető értel-

mét és figyelmeztette a királyt, hogy «ellenséges föllépéssel nem lehet békét létrehozni»; és hogy «a császár makacsságát fegyver hatalma nem képes megtörni».

Mire Mátyás megemlíté, hogy egy alkalommal szándéka volt a királynét küldeni a császárhoz, a ki azonban nem akarta őt elfogadni.

A nuntius ennek daczára meggyőzni igyekezett a királyt, hogy a személyes találkozás tervét karolja föl, és azt a benyomást nyerte, hogy szavai nem hangzottak el hatástalanul.

Másrészről azonban beavatott egyéntől azt a bizalmas közlést kapta, hogy a király tulajdonképen nem hajlandó egyességet kötni, mivel nagy seregének foglalkoztatásáról kell gondoskodnia; e mellett abban a véleményben van, hogy a császár nemsokára meghal.

Deczember 12-iken tette meg bucsúlátogatásait a királynál és a királynénál. Másnap a kalocsai érsektől átvette a császár üzenetére a választ és újból útrakelt Grácz felé, a hová nagy havazások és áradások következtében, csak karácsony estéjén érkezett meg.

Itt igyekezetei, hogy a császárral elfogadtassa Mátyás föltételeit, meghiúsultak. Eredmény nélkül távozott 1484 február havában.[589] Mátyás ekkor döntő csapást óhajtván mérni ellenfelére: Bécs megszállását a körülfekvő helyek megvivásával készítette elő. Tavasz elején Sixtus pápától két levelet kapott; az egyik arra buzdítja, hogy a császárral békét kössön, a másik pedig fölhívja, hogy régibb ajánlatait valósítva, Velencze ellen háborút indítson.[590]

Válasza nem maradt fönn. Kétségkívül tagadó volt. Mert a háborút a császár ellen nagy erélylyel folytatta tovább; IV. Sixtus pedig augusztus 12-ikén sírba szállott.

NYOLCZADIK FEJEZET.

VIII. Incze pápa. — A nápolyi bonyodalmak. — A pápai fönnhatóság alatt álló Ancona Mátyás pártfogása alá helyezkedik. — Pechinoli Angelo pápai legátus küldetése Magyarországba. — Tárgyalásai Mátyással. (1484—1488.)

Az 1484. év augusztus 24-ikén új pápa foglalta el szent Péter székét, a génuai származású Cybo Ferencz bíbornok, ki VIII. Incze névvel volt kormányozandó az egyházat.

Noha 1473 óta volt a bíbornoki collegium tagja, elődje uralkodásának politikai mozgalmaiban nem lépett előtérbe és Mátyással sem jött összeköttetésbe. 1489-ben a magyarországi legátus VIII. Inczének a király iránt táplált jóakaratáról szólván, kiemeli, hogy a pápa őt «fogadott fiának» tekinti, mint a kit «ő úgyszólván nevelt».[591] Ezt a czélzást nem magyarázhatjuk meg másképen, mint ha fölteszszük, hogy Cybo az ő pályája kezdetén Carvajal bíbornok magyarországi legátus környezetében volt s a gyermek Mátyás neveltetésében vagy oktatásában részt vett.

VIII. Incze trónralépte idején a római udvarnál magyar követ, Mátyás udvaránál pápai követ nem tartózkodott. Egyik sem tartotta sürgetően szükségesnek, hogy állandó hivatalos képviseltetéséről gondoskodjék. Mátyás megelégedett azzal, hogy a Rómában székelő két magyarországi bíbornok: Aragoniai János esztergomi érsek és Veronai Gábor egri püspök járjanak el megbizatásaiban. A legelső, a melyet végeztek, baljóslatú sejtelmekkel tölthette el a pápát, kinek néhány nappal megkoronáztatása után Aragoniai János bejelenté, hogy a magyar király Váradi Péter kalocsai érseket «bizonyos súlyos és iszonyú dolgokért, a miket személye és állása ellen elkövetett», börtönbe vetette.

VIII. Incze azonnal levelet intézett Mátyáshoz. Nehogy őt fölingerelje, óvatosan és kíméletesen fogalmaztatta azt. Fájdalmát

fejezte ki a fölött, hogy az érsek bűnös cselekedeteket követett el, és hogy a király őt elfogatta. Nem követeli tőle, az egyházi törvények értelmében, a főpapnak azonnali szabadonbocsátását; csak arra kéri, hogy súlyosabb büntetéssel ne sujtsa, ne végeztesse ki; mert ő maga kívánja az ügyet megvizsgálni és azután a rendelkezéseket megtenni, hő óhajtása lévén, hogy az ország békességéről és biztonságáról gondoskodjék.[592]

Az ügy megvizsgálása követ küldetését tette volna szükségessé. Ezt azonban Mátyás nem tartotta kívánatosnak; azon volt, hogy országának egyik főpapjára ruháztassék a pápai legátus joghatósága, miként ezt már korábban is egyideig Veronai Gábor mint erdélyi és egri püspök gyakorolta volt. Most a főpapok sorából annak számára kérte ezt a kitüntetést, kit szoros rokoni kapcsolatok csatoltak hozzá: Geréb László erdélyi püspök részére. A pápa teljesítette ezt a kérést. A november 8-ikán kelt bullában elmondja, hogy elődei «a török háborúk miatt, úgyszintén az ország és a király ügyeinek védelmezése és irányozása végett» legátusokat szoktak volt Magyarországba küldeni; mivel pedig ilyen legátus ott most nincsen, Mátyás királynak, «a keresztény hit vitéz védőjének, oltalmazójának és bástyájának» folyamodására, az erdélyi püspököt, a kit a király «nehéz ügyek tárgyalásában ügyesnek és jártasnak tapasztalt», Magyarország területére a legatus de latere hatalmával ruházza föl.»[593]

Néhány nappal ezen intézkedés után VIII. Incze a nápolyi királytól azt a tudósítást kapta, hogy a törökök Olaszország ellen nagy támadást terveznek. Azonnal buzgón hozzálátott, hogy a védelemről gondoskodjék. Első sorban Spanyolországban keresett segítséget.[594] Azután Mátyáshoz fordult; attól tartván, hogy a törökök előnyös föltételek ajánlásával békekötésre fogják késztetni, arra intette, ne engedje magát eltántoríttatni, legyen állhatatos, folytassa a hazájáért és a kereszténységért vivott dicsőséges harczait.[595]

A nápolyi király a török támadás veszedelmétől megmenekült; de a helyett a szent-székkel bonyolódott háborúba. Az erőszakos kormányzásával elégületlen főurak és városok panaszaikkal a pápához, mint a király hűbérurához fordultak; az 1485. év ősz elején pedig Aquila és Salerno városok föllázadván, a pápai lobogót tűzték ki. VIII. Incze, miután intő szózatait a király meg nem hallgatta, sereget küldött nápolyi területre, a miről november 1-én az összes keresztény uralkodókat értesítette.[596]

Ferdinand király segítségért Mátyáshoz fordult, a ki biztosította őt a felől, hogy el nem hagyja és ha a szükség követeli, személyesen vezet sereget Olaszországba.[597] Sőt 1486. január 29-ikén budai palotájába meghiván a magyar főrendeket és az idegen diplomatákat, ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy «a pápának a nápolyi király ellen indított eljárása ellen egyetemes zsinathoz fölebbez», a miről közjegyző által okiratot állíttatott ki. Fenyegetődzött, hogy a pápának fölmondja az engedelmességet, és a velenczei köztársaságnak, ha a nápolyi király ellen föllép, háborút izen.[598]

A közjegyző által hitelesített nyilatkozatot megküldötte a pápának, de fenyegető jellegét enyhíteni igyekezett a kisérőlevélben. Kéri, ne vegye rossz néven ezt a lépését, melyre a nápolyi királylyal fönnálló rokoni viszony kényszerítette. Ugyanakkor a bíbornoki testülethez azzal a kéréssel fordult, hogy a békés kiegyenlítés érdekében járjon közbe.[599]

Ezen levelek bemutatását Vitéz János szerémi püspökre bízta, ki most harmadízben ment Rómába s ott maradt Mátyás haláláig.[600]

A pápa föltünő nyugalommal fogadta Mátyás óvását, melynek nem tulajdonított nagy súlyt. Válaszában figyelmeztette, hogy helytelen informatiók tévútra vezették. Tárgyilagosan előadja a nápolyi bonyodalom eredetét és a saját intézkedéseit. Ő nem indított a nápolyi király ellen törvényes eljárást, nem hozott itéletet, a fölebbezés tehát tárgytalan. Ehhez a következőket csatolja: «Tudnod kell, hogy az egyházi és világi jog elvei szerint a pápának fölebbvalója a földön nincs, minélfogva tőle fölebbezni senkinek sem szabad, és ha netán valóságos sérelmet szenvedett is, orvoslásáért csak alázattal folyamodnia van joga. Fölhívja, ne helyezze magát a szent-székkel ellentétbe, mert különben kénytelen volna, noha nem szivesen tenné, megfelelő rendszabályokhoz nyúlni.»[601]

Ettől viszont Mátyás nem ijedt meg. Márczius végén 800 lovast, utóbb pedig 700 gyalogost és 200 lovast küldött Nápolyba. Egyszersmind kérésére a török császár megintette Velenczét, hogy a nápolyi király elleni támadásban való közreműködéstől tartózkodjék.[602]

A súlyosabb bonyodalmaknak, szerencsére, elejét vette VIII. Incze kibékülése a nápolyi királylyal,[603] a mit Mátyás nagy megelégedéssel vett tudomásul.[604]

De ugyanekkor a politikai láthatáron másfelől fenyegető fellegek tornyosodtak.

Az Adriai-tenger kikötőhelyei között a legjelentékenyebbek egyike Ancona volt, mely köztársasági kormányzattal bírt, de a szent-szék fönhatósága alatt állott. Mivel hatalmasabb versenytársa, a velenczei köztársaság részéről kereskedelme sokféle megszorításokat szenvedett és a pápánál kellő oltalomra nem talált, a polgárok soraiban elégületlenség vert gyökeret. Tekintetök a magyar király felé fordult, ki elég erős volt, hogy őket megvédelmezze. Abban állapodtak meg az 1487. év tavaszán, hogy neki ajánlják föl az anconai köztársaság fölött a védnökséget és fönhatóságot. E végből az egyesség megkötésére társukat, De Dyonisiis Cynthius Ferenczet bízták meg, ismert humanista írót, ki a «koszorús költő» czímét viselte.

Mátyás örömmel fogadta az ajánlatot, mely Velenczével szemben és a nápolyi király védelme szempontjából nagyértékű volt rá nézve. A védnökséget elvállalta és jelvénye gyanánt a magyar birodalom lobogóját küldötte Ancona városának, a mely azonban azt csak 1488 april elsején tűzte ki tanácsháza tornyaira, annak jeléül, hogy Mátyás fönhatósága alá adta magát.[605]

Ez az esemény Rómában nagy megdöbbenést idézett elő. A pápa magához hivatta az olasz államok követeit, kik előtt fájdalmas megütközését fejezte ki Mátyás eljárása fölött, melyet a boszú művének jellemezett.[606] Levélben éles szemrehányásokat tett neki.[607]

A király válasza így hangzott:

«Szentségednek az anconaiak ügyében írt levelét illő tisztelettel és engedelmességgel fogadtam. Abból értesülvén, hogy ez az ügy Szentségedet fölháborította, elszomorodtam és csodálkoztam a fölött, hogy szentséged mindjárt gyanúba vesz és ellenségeim sugalmazására elhitte, hogy Szentséged és a szent-szék iránt táplált hódolatom s engedelmességem megfogyatkozván, eddigi vallásos érzéseimmel szakítván, az egyház javait bitorolni szándékozom.

«Én, szentséges atya, kora gyermekségemtől, főképen a mióta Isten ezen ország trónjára emelt, mindazt, a mivel fegyverben, tekintélyben és vagyonban rendelkeztem, örömest áldoztam a kereszténység és a kath. vallás javára, a szent-szék dicsőségére. Minden szorgalmammal és tehetségemmel, nemcsak atyámfiai és alattvalóim életének föláldozásával, hanem saját vérem ontásával és életem koczkáztatásával is, a kereszténységet és az egyházat mind a törökök, mind eretnekek és szakadárok ellen vitézül védelmeztem, a szent-szék engedelmes és szolgálatkész fia gyanánt viseltem

magamat. Nemcsak a korábbi pápák alatt, hanem minap Osimo föllázadása alkalmával Szentséged irányában is így jártam el.[608] A nélkül, hogy fölszólíttattam volna, fölajánlottam Szentségednek egész seregemet, vagyonomat és magam személyét is ama város megvívására, alattvalói hűtlenségének megfenyítésére. Mindazt valóban megtettem volna, mert fölkészülve csak Szentséged parancsát vártam, ha Szentséged az én segítségemet szükségesnek vélte volna. Minderre Szentséged könnyen vissza fog emlékezni.

«Ha tehát gyermekkorom óta a szent-szék hűséges és engedelmes fia, az egyház javainak oltalmazója voltam; valóban szép és emlékezetes dolog volna, ha most, előhaladott koromban, majdnem vénségemben, a szent-széktől elpártolnék, ellene támadólag föllépni, birtokait elfoglalni szándékoznám! A szent-szék iránti legyőzhetetlen hódolatomat és vallásos érzésemet megőríztem és meg fogom őrízni; birtokait gyarapítani, nem bitorolni kívánom. Szokásom a szent-szék javaihoz hozzájárulni, nem pedig azokból valamit elvenni.

«Ne higyje tehát Szentséged, hogy az anconaiak Szentséged ellen föllázadtak s hozzám pártoltak; ne gyanakodjék, hogy lobogóm fölajánlásával avagy másképen őket a Szentséged iránt tartozó engedelmességtől és hódolattól el akartam vonni. Az egyház és Szentséged alattvalóit inkább kötelességeik teljesítésére, mint elpártolásra késztetni igyekeztem. Az anconaiakat nem akartam magamnak mint uruknak és örök pártfogójuknak alávetni. A végből, hogy ők nevem alatt szabadabban és biztosabban járhassanak a tengeren, egyúttal a törökök erőszakos támadásaitól meg legyenek kimélve: velem bizonyos egyességet kötöttek és lobogómat kérték, hogy azzal saját hasznukra és a kegyetlen ellenség megrettentésére élhessenek. Ezt az egyességet, mely néhány évre szól és kevés pontból áll, nem szükségből vagy haszonlesésből kötöttem meg, hanem azért, hogy nekik kedveskedjem, őket a törökök ellen megoltalmazzam, Szentséged iránt engedelmességben megtartsam. A föltételeket, a szövetség részleteit és eljárásomat külön e végből küldendő követem által fogom Szentségednek bejelenteni. Igazolásom végett a szövetségi okirat egy példányát be fogom mutatni. Ha Szentséged kételkednék, az anconaiakat fölhivom, hogy az eredeti példányt terjeszszék Szentséged elé; így azután kézzelfogható módon meggyőződhetik lelkem őszintesége, hódolatom igazsága felől.

«Esedezem tehát, ezentúl ne adjon hitelt ellenségeim rágalmainak, tekintsen engem igazoltnak és alattvalói irányában követett eljárásomat félre ne magyarázza. Én ugyanis, mint előrebocsátottam, az anconaiakat a Szentséged iránt tartozó engedelmességtől és hódolattól elvonni sohasem kisérlettem meg s nem is fogom megkisérleni; sőt ellenkezőleg, ha akár ők, akár más alattvalói elpártolnának, hűtlenségre vetemednének, régi szokásom szerint, őket a köteles engedelmességre fogom szorítani.»[609]

A frázisokkal, melyek ezt a levelet betöltik, a kérdés megoldását akarta elodázni.

Majdnem egy hónap mult el, és a követet nem indította útnak.

Június végén bécsi udvarához visszatért könyvtárnoka, Bandini Ferencz, ki fogadalom teljesítése végett járt Rómában, és onnan a pápától, megbízólevél mellett, szóbeli üzeneteket is hozott, a melyekből Mátyás azt a meggyőződést merítette, hogy «ő szentségének régi kegye és jóakarata irányában meggyarapodott». Ekkor, július 1-én, jelenti a pápának, hogy követét az anconai ügyben adandó fölvilágosítások czéljából, már útnak indította, de visszahívta, mivel jobbnak látja, hogy ezzel a megbízással Bandini térjen vissza; kérvén, hogy türelemmel várja be, és ha kevéssé késnék, ne vegye rossz néven. «Általa — úgymond — mindenre, a mit nekem Szentséged előterjesztett, olyan tüzetesen fogok válaszolni, hogy Szentséged nemcsak megérti és fölismeri, hanem, mint mondani szokták, kézzelfogható módon tapasztalni fogja, hogy én a szent-széknek és Szentségednek legengedelmesebb fia és szolgája voltam, vagyok és leszek.»[610]

Bandinit hiába várta a pápa, a ki végre augusztus végén arra határozta el magát, hogy ő küld követet Mátyáshoz.

Választása Pecchinoli Angelo püspökre esett, ki a diplomatia terén most volt megteendő a legelső lépést. A pápai állam Civita Castellana nevű városkájában született, ugyanott kanonokká lett, 1486 nyarán pedig az ortei és civita castellanai egyesült egyházmegyék főpapjává neveztetett ki.[611] VIII. Incze udvarához hívta őt meg és közvetlen környezetében mint titkárt alkalmazta; majd fölismervén kiváló tulajdonságait, alkalmasnak tartotta arra, hogy a magyarországi nehéz missiót rá bízza.

Pecchinoli nem volt humanista. Iratainak pongyola, úgyszólván barbár latinsága föltünően elüt a classicai elegáns irálytól, mely az udvaroknál divatos volt. De ezt a fogyatkozást ebben az esetben

nem lehetett lényeges hátránynak tekinteni. Nem az volt rendeltetése, hogy tapsokat, dicsőséget arasson; azon kellett lennie, hogy meggyőzzön, bizalmat keltsen, megnyugtasson. Az ortei püspökben kivételes mértékben voltak meg a szükséges kellékek, hogy a lángeszű, szenvedélyes, erőszakos természetű királynál sikerre számíthasson. Magas értelmi fejlettséggel az önfegyelmezés és nyugalom, a határozottság és simaság, a becsületesség és megbízhatóság előnyei egyesültek benne.

Azt a fölfogást, mely Mátyás lelkében meggyökerezett, hogy a pápát minden eljárásában világi szempontok, hatalmi és családi érdekek vezérlik, csak olyan diplomata ingathatta meg, ki korának és környezetének elvilágiasodott szellemétől érintetlenül maradván, erős meggyőződést, hajthatatlan hithűséget, megvesztegethetetlen erkölcsi szigort hoz magával; ki a hétköznapi diplomaták fegyvereit: a furfangos cselszövényt, hazugságot és színlelést mellőzvén, az egyenes úton halad, teljes loyalitással szolgál a rábízott szent ügynek. Ilyen volt Pecchinoli.

Az ő egyéniségét és Mátyás udvaránál kifejtett tevékenységét híven megismertetik velünk az ő jelentései, melyeket a szerencse kedvezése úgyszólván teljesen föntartott részünkre.[612] Értéküket emeli írójuknak azon igyekezete, hogy küldőjével a király nyilatkozatait, észrevételeit lehetőleg szószerint közölje. Rendkívüli emlékezőtehetségét támogatta az a szokatlan, sőt példátlanul álló eljárása, hogy az audientia alatt a király szavait, gyorsíró módjára, jegyezte.

VIII. Incze 1488 szeptember első napján állította ki Pecchinoli Angelo részére a megbízó és meghatalmazó okiratokat, melyek a lehető legszélesebb hatáskörrel, a «legatus de latere» jogaival ruházzák föl.[613]

A részére adott utasításban a pápa meghagyta neki, intse a királyt, hogy a császár ellen indított háborút hagyja abba, és a fönforgó viszály kiegyenlítését bízza a szent-székre; ellenben erejét irányozza a törökök ellen, a mely vállalatban a szent-szék és a keresztény hatalmak hathatós közreműködésére számíthat. Továbbá bírja rá Mátyást, hogy a nápolyi királynak, ki a pápával kötött egyességét megszegte, az egyház és a szent-szék jogain ejtett régi sérelmeket újakkal tetézte, segítséget ne nyujtson; biztosítván őt arról, hogy viszont a pápa mindenkor kész méltányos föltételek alatt kibékülni. Meg kell győznie a királyt arról, hogy Anconával

szövetségre lépvén, a szent-szék jogait megsértette; minélfogva köteles a szövetséget mielőbb fölbontani. Tolmácsolni fogja a pápa azon óhajtását, hogy a kalocsai érseket a király, vizsgálat és pör mellőzésével, bocsássa szabadon; csak ha ezt el nem érheti, vállalkozhatik a legátus a bírói eljárás megindítására, a törvényes formák szigorú megtartásával. Ezen ügy sikeres elintézése után lépéseket kell tennie a végből, hogy Váradi Pál, az érsek öcscse a javadalmakat, melyektől megfosztatott, visszanyerje.

E mellett még egy másik, nem kevésbbé kényes ügyben kellett eljárnia.

Filipecz váradi püspök és udvari kanczellár, néhány év előtt Mátyástól adományul nyerte az olmüczi püspökséget, melyet a nélkül, hogy a szent-szék hozzájárulálását kieszközölné, birtokban tartott, és vonakodott kibocsátani, a mikor a pápa, Mátyás előterjesztésére, Vitéz Jánost, a szerémi püspököt nevezte ki olmüczi adminisztrátorrá; sőt ellenségei még azt a vádat is emelték ellene Rómában, hogy a husszíta esetnekséghez szít. Az ortei püspöknek most egyházi büntetések alkalmazásával kellett őt kényszeríteni, hogy az olmüczi javadalomról mondjon le, és vizsgálatot indítani az iránt, vajjon az eretnekség vádjának van-e alapja?

A pápa jól tudta, hogy mindezen ügyek a királyt kellemetlenül fogják érinteni és hogy tőle engedményeket csak megfelelő értékű viszontszolgálat árán várhat. A helyzet alapos ismeretét árulja el az a körülmény, hogy Mátyást, a Corvin János trónöröklésének biztosítására czélzó erőfeszítéseiben való támogatása által, igyekezett megnyerni. A legátusnak ugyanis meghagyta, hogy a Corvin János és Bianca milánói herczegnő között létrejött házassági frigy alkalmából szerencsekívánatait tolmácsolván, egyúttal nyilatkoztassa ki, hogy a «herczeg dicsőségének és rangjának gyarapítására» örömmel fog mindent megtenni, a mi hatalmában áll.[614]

A legátus október vége felé érkezett Bécsbe.[615]

Az első ünnepélyes fogadtatás alkalmával, miután üdvözlő beszédét elmondotta és a megbízólevelet átnyujtotta, a király az őt környező urakat elbocsátá és egyedül maradt a legátussal, ki akkor előadta, a mit utasítása magában foglalt. A király válasza így hangzott:

«Hálát adok Istennek, a ki azt a gondolatot sugalmazta ő szentségének, hogy a törökök ellen a keresztény hatalmaktól közös erővel indítandó hadjárat ügyét fölkarolja. Helyes, hogy a támadó

hadjárattal összekapcsolt súlyos terhet ő szentsége nem akarja egyedül magára venni. Én szintén csak úgy vállalkozhatom a háború megindítására, ha a többi hatalmak közreműködése felől biztos lehetek. A törökökkel kötött kékét ő szentsége parancsára bármikor kész vagyok fölbontani. Az osztrák háború nem szolgál akadályul; mert az osztrák herczegségekben tett foglalásaim megoltalmazására csekély haderő elegendő. Személyesen kívánnám a törökök ellen vezetni seregemet. Életem és erőm hátralevő részét örömmel áldoznám a szent vállalatra, a melyért élni és meghalni egyaránt szép föladat. A támadó föllépésre a mostani időpont kiválóan alkalmas; a miért is a törökök a háborútól soha annyira nem féltek, mint most.

«Ő szentsége áldását és szerencsekívánatait, melyekkel János herczeget kitünteti, hálásan fogadom. A milánói frigyet már korábban létrehoztam volna, ha tudom, hogy ő szentsége óhajtja. Magam és szeretett fiam az egész országgal ő szentségének rendelkezésére állunk!

«Sajnálattal értesültem arról, hogy a nápolyi király az elvállalt kötelességeknek meg nem felelt. Gyáva ember, ki félelmében mindent megigér, a veszély elmultával semmit sem teljesít. Ő szentségének békés hajlamáért nagy hálával tartozom. Véleményem szerint ő szentsége megelégedhetnék azzal, hogy a nápolyi király, a hűbéri adó fejében, néhány gályát és bizonyos számú fegyvereseket tartson az egyházi állam oltalmára. Talán rá lehetne bírni, hogy még némi csekély pénzösszeget is fizessen; fösvény embertől el kell fogadni, a mit tőle kapni lehet. Különben a király öreg ember, élete nem nyúlhat hosszúra; ám töltse békében hátralevő napjait; halála után ő szentsége úgy járhat el, a mint a viszonyok engedik.»

Azt ajánlotta, hogy ennek a kérdésnek eldöntésére a pápa és a nápolyi király közmegegyezéssel válaszszanak békebírákat; ő kieszközli a nápolyi királynál, hogy erre álljon rá és azonfölül a pápa unokaöcscse részére herczegséget adományozzon.

A legátus arra a nyilatkozatra szorítkozott, hogy Rómába jelentést fog tenni. Majd áttért a kalocsai érsek ügyére és esedezni kezdett, hogy azt a király bocsássa szabadon. «Gondolja meg Felséged — így szólt egyebek között — hogy az érsek Felséged kezeinek műve, kit a porból emelt föl, kegyelmekkel halmozott el; vegye tekintetbe ő szentsége közbenjárását is.»

A király azt hangoztatta, hogy az érseket jogosan vetette börtönbe.

A legátus óvakodott ellentmondani; sőt elismerte, hogy az érsek háladatlan és méltatlan módon viselte magát. «Azonban gondolja meg Felséged — így folytatá — hogy érseki méltóságát egyedül felségednek köszöni, mert Rómában nem ismerték őt. Az Istenre kérem, saját szolgájával, önkeze alkotásával ne pörlekedjék. Felséged csak úgy mutathatja ki nagylelkűségét, ha találkoznak, kik felséged ellen vétve, alkalmat nyujtanak a megbocsátásra; legyen tekintettel szentséges urunkra, az apostoli székre és az egyház szabadságára, melyeket felséged mindig tiszteletben tartott. Főpapról, az Úr fölkentjéről van szó, kit bántani az isteni törvény tilt. Ne engedje Felséged, hogy békében és háborúban véghez vitt nagy tetteivel szerzett hírét egy kis ember esete elhomályosítsa. Bocsássa meg neki, a mit rossz nyelvével vétett. Engedje meg, hogy beszélhessek vele.»

Mátyás nyugodtan hallgatta végig. «Követ ur — mondá — ha állásom nem forogna koczkán, örömmel teljesíteném kívánságát. Higyje el, az az ember sohasem változik meg. Egyébiránt szivesen bízom őt követ úr őrízetére; csak gondoskodjék arról, hogy meg ne szökjék.»

A legátus ekkor egy lépéssel tovább ment. «Ő szentsége — így szólt — inti és kéri felségedet, hogy kegyelmességében és irgalmában feledje el az érsek fiatalkori vétségeit. Ha azonban Felséged azt kívánja, hogy a törvény szava döntsön: bíró csak ő szentsége lehet, a kinek a szine előtt a pört mindkét fél teljes szabadsággal folytathatja úgy, hogy azon esetre, ha az érsek elitéltetik, senki sem mondhatja, hogy erőszakosan jártak el irányában.»

Mátyás azt az ellenvetést tette, hogy a tanúkat és bizonyítékokat nem küldheti Rómába; azonban az érseket kiszolgáltatja a legátusnak, a ki Budán, Esztergomban vagy más helyen őríztetheti.

A legátus a király ajánlatát elfogadta.

A király erre az eszmecserét átvitte a másik főpapnak ügyére, a pápa azon követelésére, hogy a váradi püspök az olmüczi javadalmat a szerémi püspöknek azonnal adja át. — «Igaz — így szólt Mátyás — magam folyamodtam volt ő szentségéhez, hogy a szerémi püspököt az olmüczi székre emelje. Azonban embereim között senki sem tud a csehekkel úgy bánni, mint a váradi püspök, a ki szoros összeköttetésben áll velök és maga is morvaországi származású. Ezért most Sziléziába és Morvaországba, a zavart viszonyok rendezésére őt kell küldenem. Követ úr, legyen tehát rám tekintettel

engedjen neki haladékot, míg visszaérkezik, s a rá rótt egyházi büntetéseket függeszsze föl; mert ha ezt nem teszi meg, a botrány rám háramlik, és én veszélyes helyzetbe jutok, sőt Sziléziát és Morvaországot elveszthetem.»

A legátus figyelmeztette a királyt, hogy az ő ajánlatára nevezte ki a pápa a szerémi püspököt az olmüczi püspökség administratorává; ha tehát az imént előadott kívánságáról értesül, következetlenségről vádolhatná őt. «Felséges uram, én hű szolga vagyok és őszintén beszélek. Lehetséges-e, kérdezem, hogy Magyarország hatalmas királya, kinek udvara kitünő férfiakban és tudósokban bővelkedik, nem nélkülözheti a váradi püspököt?»

«Valóban, követ úr — válaszolt Mátyás — ő szentsége, ha én személyesen járulhatnék lábai elé, a kegyelmet, a mit kérek, nem tagadná meg tőlem; figyelembe venné azokat a nagy előnyöket, melyek a kereszténységre származhatnak, ha a sziléziai herczegek lázadásától nem kell többé félnem. A morva és sziléziai urak egy emberemet sem fogadnák olyan bizodalommal, mint a váradi püspököt, ki a megbizásban buzgón fog eljárni, mert jó szóval tartom őt.»

A legátus: «Felséges uram! utasításom értelmében a váradi püspököt az egyházi büntetésektől föloldozhatom, mihelyt kötelezettségeinek a szerémi püspök irányában eleget tett. Ha tehát az olmüczi püspökséget elhagyja, megadom neki a föloldozást, az eretnekség vádjának megvizsgálását pedig elhalasztom.»

Mátyás: «Az Isten szerelmére, legátus úr, ne kívánja ezt! Királyi szavamra igérem, hogy mihelyt a váradi püspök küldetéséből visszatér, tehát legföljebb két hónap mulva, az ügy tárgyalásának szabad folyást engedek; akkor azután, ha őt fogságba akarják vetni, kiszolgáltatom, és nem bánom, vigyék Rómába, vagy tegyenek vele, a mít akarnak. Most azonban, legátus úr, mentse őt föl az egyházi büntetésektől.»

A legátus kitért a határozott válasz elől. Kijelenté, hogy utasítását újból fogja tanulmányozni. Ezzel az audientia véget ért.

A következő napokban a váradi püspök látogatást tett a legátusnál. Előadta, hogy az olmüczi püspökséget akarata ellenére, a királytól kényszerítve, fogadta el s ő szentsége kívánságának megfelelve, szivesen hagyja el; csakhogy esküvel kötelezte magát arra, hogy a javadalmat, ha meg nem tarthatja, a káptalan kezeibe szolgáltatja vissza. Egyébiránt kívánja, hogy azt a pénzösszeget, a mi

a püspökséghez tartozó mezővárosok visszaváltására és a székesegyház restauratiójára költött, térítsék meg. Mivel pedig tudja, hogy a sérelem miatt, a mit becsületén az olmüczi egyháztól való elmozdíttatása ejt, a nyilvános életben nincs többé helye: engedélyt kér, hogy szerzetbe léphessen.

A legátus kifejtette neki, hogy mikor az olmüczi püspökséget a szent-szék jóváhagyása nélkül elfoglalta, helytelenül járt el. Tudnia kellett, hogy ezen egyház betöltésének joga nem tartozik a magyar királyhoz. Figyelmeztette, hogy ha a javadalmat a káptalannak s nem a szerémi püspöknek adja át, az egyházi büntetések elől nem menekül. Az eskü, a mit a káptalannak tett, nem jogosítja föl arra, hogy a szent-szék rendeleteitől az engedelmességet megtagadja. Azzal fenyegette, hogy kezeiből az olmüczi egyházat, ha másképen nem megy, kényszerítő eszközökkel kicsikarja.

Ekkor azután Filipecz püspök más hangon szólalt meg. Kényszeríttetni a lemondásra száz bíbornoktól sem engedi magát; nem látja át, hogy miért nem tarthatná meg az olmüczi püspökséget, ha a szerémi püspök megkaphatta? «Egyébiránt — így folytatta — komoly elhatározásom, hogy szerzetbe lépek. Nem maradhatok többé becsülettel a király szolgálatában. Egy gyomrom van és azt csak úgy megtölthetem közönséges főzelékkel, mint a püspöki asztal tíz fogásával. Mihelyt az engedélyt a szerzetbelépésre megkaptam, a váradi püspökségről is lemondok; de azt a királynak, a ki nekem adományozta, nem követ úrnak szolgáltatom át.»

A legátus nagy határozottsággal utasította vissza a váradi püspök nyilatkozatát. «Nem vagyok — így szólt — száz bíbornok, hanem csak egy püspök és a szent-szék érdemetlen képviselője; de mégis könnyűszerrel kierőszakolhatom Atyaságodtól az olmüczi püspökségről való lemondást. Atyaságodnak nincs joga fölvetni azt a kérdést: hogy miért adományozta a szent-szék az olmüczi püspökséget a szerémi püspöknek? Elég tudnia, hogy másnak adományozta és nem Atyaságodnak, ki azt önkényesen ejtette hatalmába. Tanusítson a szent-szék iránt tiszteletet és engedelmességet; különben érezni fogja kezének súlyát.»

A váradi püspök szó nélkül, haragtól eltorzult arczczal távozott.

A legátus ennek daczára teljesítette a király kívánságát. Az egyházi büntetések hatályát újból két hónapra fölfüggesztette. Mátyás meg volt elégedve. Filipecz szintén megnyugodott és Szi-

léziába utazott. Visszatérte után pedig a legátus ismételten meghosszabbította a fölfüggesztést; az eretnekség tárgyában a vizsgálatot meg sem indította.

E közben Mátyás többször fogadta a legátust. Egy alkalommal közölte vele, hogy Francziaországból kapott tudósítások szerint Dzsem herczeget a franczia király a pápának, ez pedig a velenczei köztársaságnak készül kiszolgáltatni. «Ő szentsége — így folytatá — a törökök ellen csak Magyarország segítségével vihet véghez nagy dolgokat; ellenben semmit sem várhat Velenczétől, mely a török herczeget kétségkívül csak azért akarja hatalmába keríteni, hogy a szultánnak árúba bocsássa. Hogy ő szentsége a török ellen hadjáratot indítson, éppen olyan őszintén kívánom, mint azt, hogy a mennyországba jussak; ha pedig a háború megindul, két esztendő alatt a törököt Ázsiába szorítom vissza.»

A legátus: «Ő szentségének nincs hőbb óhajtása, mint az, hogy a törökök ellen a háborút megindítsa; de illő, hogy a török herczeg a kereszténység fejének őrízete alatt álljon. Felséged kezeiben a többi hatalmak féltékenységét táplálná; noha bizonyos, hogy a háború megkezdésére Felséged van hivatva, mind a hadviselésben való kitünő jártasságánál fogva, mind pedig azért, mert a támadásra Magyarországból nyílik a legjobb út».

Mátyás ezután az anconai kérdésre tért át. «Őszintén föltárom, követ úr, az okokat, a mik arra késztettek, hogy Ancona városával szövetségre lépjek. Először Ancona lakosságát a törökök támadásai ellen kell megoltalmaznom; másodszor a Velenczétől szenvedett sok sérelemért boszút akarok állani, már pedig Ancona a legalkalmasabb kikötő, a honnan a köztársaság ellen működhetem; harmadszor tudomásom lévén arról, hogy Velencze Anconával szövetségre lépni készül, ezt meg kellett akadályoznom. Az egyházi államot károsítani sohasem volt szándékom.»

A legátus a fölhozott okokat nem tartotta elfogadhatóknak. A pápa tudta nélkül kötvén meg Anconával a szövetséget, a nemzetközi jog elveivel és a pápai rendeletekkel jött összeütközésbe. «Az Istenre kérem Felségedet, gondolja magát ő szentsége helyzetébe. Mit mondana Felséged, ha tudta nélkül, alattvalói idegen hatalommal szövetségre lépnének? Kérem tehát, értesítse Ancona polgárait, hogy ő szentsége fölszólítására a szövetséget fölbontja; követelje tőlök vissza a zászlót és a pecsétet, a mit nekik küldött.»

Mátyás: «Nem hittem, követ úr, hogy eljárásomat a szentatya

rossz néven fogja venni. Megfontolom a dolgot. Módot keresek, hogy becsületem sérelme nélkül léphessek vissza a szövetségtől. E végből szükséges, hogy az anconaiaknak ő szentsége büntetlenséget biztosítson.»

A következő napokban a legátus ismételten sürgette ezen ügy elintézését. Mátyás azzal mentegette magát, hogy előbb Ancona város követével kell értekeznie.

Kevéssel utóbb az a tudósítás érkezett az udvarhoz, hogy a pápa Ancona lakóit egyházi kiközösítéssel sujtotta. Mátyás ekkor kanczellárja, Bakócz Tamás győri püspök által a legátus előtt megütközését fejezte ki a pápa eljárása fölött, a melyet Velencze befolyásának tulajdonított. «Vajjon — kérdezé a kanczellár — ő szentsége királyunkkal úgy akar talán bánni, a hogy Csehország eretnek királyával (Podjebrad Györgygyel) bánt? Ő szentsége gondolja meg, hogy ebből a dologból nagy botrány származhatik.»

A legátus azt felelte, hogy a kiközösítés felől tudomása nincs; de ha a hír való, az anconaiak nem a szövetség megkötésével, hanem egyéb bűntényekkel vonták magukra az egyházi fenyítéket. «Ő felsége — úgymond — a szövetség megkötésével fegyvert adott az őrjöngők kezeibe, lázadásra bátorította az egyház vazallusait.»

«Ő felsége — így válaszolt Bakócz — ez időszerint bizonyosan óvakodnék a szövetséget megkötni, de most már nem teheti ki magát annak, hogy állhatatlansággal vádolják. Az ördög vigye el azokat, kik a szövetség megkötésére ő felségét rábírták!»

A legátus megjegyzé, hogy noha a király szempontjából tisztességesebbnek tartja, ha tőle ered a szövetség fölbontására a kezdeményezés, ő nem bánja, lépjenek vissza az anconaiak a szövetségtől.

Ellenben Bakócz ragaszkodott ahhoz a fölfogáshoz, hogy a király a szövetség fölbontására nem bírható rá; mert nem akarja, hogy bárki azt mondhassa róla, hogy adott szavát megszegte.

A tárgyalások folyamán Mátyás meggyőződött a felől, hogy a pápa éppen olyan nagy súlyt fektet az anconai szövetség fölbontására, mint ő maga Dzsem herczeg megszerzésére. Azt a reményt kezdette táplálni, hogy a pápát az anconai ügyben kielégítve, Dzsem kiszolgáltatására bírhatja.

Mielőtt azonban az engedmények terére lépne, a legátussal és általa a pápával szembetűnő módon meg akarta értetni azt, hogy mennyire veszedelmes őt továbbra is kielégíttetlenül hagyni.

Január közepe táján magához kérette az ortei püspököt. Trónon ülve, a királyné jelenlétében, számos főúr és udvari ember környezetében fogadta. Komor arczkifejezést öltve, hosszú beszédet intézett hozzá, a melyben a szent-széket hálátlansággal vádolta és számos sérelmeket sorolt föl, melyeket II. Pál, IV. Sixtus és VIII. Incze pápáktól, fölfogása szerint, szenvedett.

A legátus a heves támadás tüzét nyugodtam állotta ki. Higgadt megfontolással válaszolt, és szerencsésen tudta a szent-szék politikáját megoltalmazni.

Néhány nappal utóbb megjelent Beatrixnál, hogy a király kiengesztelése érdekében közbenjárását kérje ki.

«Követ úr — így válaszolt a királyné — igérem, hogy mindent megteszek. Ő szentsége kívánatait szivesen teljesítette volna ő felsége, ha nem jő közbe ez a hír (Dzsem kiszolgáltatásáról). Kissé keményen beszélt ő felsége, mert azt hiszi, hogy az anconai szövetség fölbontását Velencze kívánatára sürgeti ő szentsége. A mióta ezt a hírt megkapta, őt megszelidíteni, benne a szent-szék iránt bizalmat kelteni nem vagyok képes. Azóta nem eszik, nem alszik úgy, a mint megszokta. Lelke föl van zaklatva; valahányszor Dzsem herczeg nevét említik előtte, sűrűn hullatja könyeit és hihetetlenül mély sóhajtásokat hallat. Az anconai ügy csekély jelentőséggel bír; könnyen ki tudom vinni, hogy a király teljesítse ő szentsége kívánságát. Azonban az Istenért, követ úr, óvakodjanak a török herczeget Velenczének kiszolgáltatni, nehogy nagy botrány keletkezzék. Jól ismerem a királyt, tudom, mire viheti a kétségbeesés. Ellenben ha megkapja a herczeget, uram, a király, hadi jártasságánál és a helyi viszonyok alkalmatosságánál fogva három esztendő alatt a törököt Konstantinápolyból és a többi keresztény országokból kikergeti. Az Istenért, szánja el magát ő szentsége, hogy a herczeget a király úrnak adja át; ha ezt megteszi, bármilyen föltételeket szab, bármilyen szövetséget kíván kötni: ő felsége mindenre rááll.»

Ezután Beatrix átkisérte a királyhoz a legátust, ki megujította az anconai szövetség fölbontására vonatkozó kérelmét.

Mátyás erre azt a kérdést intézte hozzá: «Miért álljak el olyan szövetségtől, melynek megkötésével a szent-széken sérelmet nem követtem el?»

«Legyen szabad Felségedet figyelmeztetnem — válaszolá a legátus — hogy a szövetség már magában véve érvénytelen; mert alattvalók és hűbéresek, uralkodójuk tudta nélkül, idegen hatalmas-

sággal egyességre nem léphetnek. Egyébiránt legalább azt igérje meg Felséged, hogy ha az anconaiak kérik a szövetség fölbontását, beleegyezését nem tagadja meg.»

A király a következő nyilatkozatot tette: «Ha Ancona polgárai, miután mindazt megtették, a mire hű alattvalók kötelesek, az egyházi kiközösítéstől ő szentsége részéről föloldoztatnak és ekkor hozzám folyamodnak, hogy a velök kötött szövetségből rájok háruló kötelességektől őket fölmentsem: készséggel megteszem. Csak arról biztosítson ő szentsége, hogy a velem kötött szövetség miatt az anconaiakat meg nem fenyíti. Ha jövőben netán föllázadnának, nem fogom őket támogatni, sőt ellenök segítségemet ő szentségének ezennel fölajánlom.»

A király, hogy a pápát lekötelezze és Dzsem herczeg kiszolgáltatására hajlandóbbá tegye, más eszközöket is fölhasznált. A legátus előtt késznek nyilatkozott annak kieszközlésére, hogy Dsem anyja hatvanezer aranyat, az egyiptomi szultán pedig «még jelentékenyebb összeget» fizessen a pápának. Mire a legátus megjegyezte, hogy ezt a pénzt ő szentsége a török ellen indítandó hadjárat czéljaira fordítaná.[616]

Mátyás ugyanakkor (február 2-ikán) a pápához levelet írt, melyben a szent-szék iránt viseltető hódolatát és engedelmességét hangsúlyozza; bejelenti, hogy «hódolatának bebizonyítására» tanácsosát, Drági Tamást küldi Rómába; kéri, hogy «hű fiától és legkészségesebb szolgájától ne vonja meg kegyét, a mit viszont lelke erőfeszítésével, szolgálataival és hálájával ki fog érdemelni».[617]

Míg levelében ilyen általános frázisokra szorítkozott, Beatrixszal iratott levélben az anconai ügyre vonatkozó elhatározását szabatosan formulázta. E szerint Drági Tamás elmegy Anconába, és ha a város közönsége a szövetség fölbontására fölhatalmazást kér, ő szentségével olyan egyességet fog kötni, mely ő felségének becsületét megóvja, az anconaiaktól pedig mindennemű veszélyt, hátrányt és kárt elhárít; másképen ő felsége, becsületének sérelme és hitszegés nélkül Anconát el nem hagyhatja.

A királyné ezen közléshez a következő nyilatkozatot csatolja: «Mint Szentséged engedelmes leánya, bátorkodom tudomására hozni, hogy ha a török császár öcscsének ügyében a fordulat be nem következik, ő felsége az anconai ügyet már is, egészen Szentséged kívánsága szerint, elintézte volna... Látom, hogy ha a török

herczegről szentséged ő felsége akarata ellenére rendelkezik, nagy baj és veszedelem támad. Ezért kérem, sőt térden állva szentséged lábai elé borulva esedezem, fontolja meg jól, miképen kíván a török herczeg ügyében határozni. Ha ugyanis férjem akarata ellenére rendelkezik, nézetem és érzésem az, hogy közmeglepetésre a kereszténységet nagy baj éri. Tudom, szent atyám, mit beszélek, mit mondok. A mindenható Isten szerelmére kérem, gondolja meg, hogy a török herczeg ügye milyen következményeket vonhat maga után és elhatározásában isteni bölcseségének sugallatát hallgassa meg.»[618]

A király és a legátus között megindult tárgyalásokban (1489) február és márczius hónapok folyamán szünet állott be. A pápa válaszát kívánták bevárni.[619]

Időközben a király arra határozta el magát, hogy majdnem három évig tartó távollét után visszatér Budára. Márczius 16-ikán utazott el Bécsből. A legátus szintén kisérte.

Budán april első felében értesült Mátyás arról, hogy Dzsem herczeget a jeruzsálemi lovagrend nagymestere, a franczia király beleegyezésével Rómába küldötte, hová márczius 13-ikán ünnepélyesen bevonult.[620]

Ez a hír meglepte és megdöbbentette. Mikor a legátussal találkozott, arról az eshetőségről szólván, hogy Dzsemet a pápa Velenczének szolgáltatja ki, fenyegető nyilatkozatokat hallatott; ellenben kijelentette, hogy ha neki adják át a török herczeget, «mindent megtesz, a mit a pápa kíván», sőt kieszközli, hogy az egyiptomi szultán hatszázezer aranyat, a herczeg anyja hatvanezeret fizetnek a pápának.

Ugyanekkor a kalocsai érsek ügyében a király a legátust fölhatalmazta, hogy a foglyot Árva várából Esztergomba vigye és ott «ő szentsége parancsainak megfelelően» őrízet alatt tartsa.[621]

A legátus jelentéseire, Mátyás és Beatrix leveleire a pápai válasziratok csak több mint két hónap multával, april 17-ikén érkeztek Budára.

Pecchinoli személyesen nyujtotta át Mátyásnak a brévét, melyben őt VIII. Incze arra kéri, viselje magát oly módon, «a mint azt kiváló erényei, katholikus lelkülete és dicsőséges élete követelik», a fönforgó ügyeket illetőleg pedig a legátus előterjesztésére utalta.[622]

Az ortei püspök, a vett utasítás értelmében, a következőképen adta elő a pápa üzeneteit:

«O szentsége méltó nagyrabecsüléssel viseltetik Felséged iránt, ki ekkorig mint a kath. hit győzhetetlen oltalmazója, pogányokkal és eretnekekkel szemben, szent hivatását állhatatosan és híven töltötte be; igéri, hogy Felségedet bőkezűen fogja segítségben részesíteni és azon lesz, hogy a keresztény hatalmaktól szintén segítséget eszközöljön ki. Azonban Felségednek előttem tett némely nyilatkozatai ő szentségére fájdalmasan hatottak...

«Nem szabad lelkét megnyitnia a bizalmatlanság előtt, a melyet azok élesztenek, kiknek érdekökben áll, hogy Felséged és a szent-szék között a benső viszonyt megzavarják. Ő szentsége, a kereszténység javát tartván szem előtt, kivánatosnak vélte, hogy a Dzsem francziaországi rejtekéből a világ színe elé hozassék és így a törökök között rettegést terjeszszen; mivel pedig a hatalmasságok közt fönnálló kölcsönös féltékenységet és irigységet ismeri, jónak látta magához venni a herczeget. Ő szentsége mit sem óhajt inkább, mint azt, hogy a herczeg közreműködésével a háború mielőbb megindíttassék. A mikor ez bekövetkezik, mind a hadjárat intézése, mind a török herczeg személyének fölhasználása tekintetében Felséged tanácsára fogja a legfőbb súlyt helyezni.

«Ő szentségét állásának méltósága eltiltja attól, hogy védekezzék Felséged azon vádjai ellen, mely szerint ő szentsége a török herczeget Velenczének árúba bocsátani készül és a csehországi követeket Velencze kedvéért fogadta. Ő szentsége azt hiszi, hogy Felséged rosszakaratú gyanusítások által támasztott fölháborodásban beszélt így. Atyai és főpásztori szeretettel inti Felségedet, hogy ezentúl nagyobb mérsékletet tanusítson nyilatkozataiban és méltatlan gyanúsításoktól óvakodjék. Főpásztori szavát adja, hogy a herczeget árúba sohasem bocsátja, hanem mint a tervezett hadjárat sikerének egyik biztosítékát gondos őrízet alatt tartja.

«Ő szentsége, követve elődei példáját, az egyházi állam megoltalmazására Velenczével szövetséget kötött; ebből azonban Magyarországra hátrány nem származhatik. Isten bocsássa meg annak az embernek (t. i. a nápolyi királynak) bűnét, ki előbb ő szentsége ellen föllázadott, azután vele egyességet kötött, később ezt az egyességet megszegte, most pedig az egyetemes béke megzavarásán fáradozván, Felségedet Velencze ellen ingerli, noha ez az állam Magyarország iránt mindig jóakaratot tanúsított. Ez az ördög ármánya, melylyel a török hadjárat sikerét akarja meghiúsítani.

«Végül ő szentsége megujítja azon kérését, hogy az Anconá-

val kötött frigyet Felséged bontsa föl; ne tűrje hírnevén a szennyfoltot, a mit rajta ez a frigy ejtett. Felséged gondolja magát ő szentsége helyzetébe. Felséged bizonyára meggyőződött már arról, hogy ő szentsége Anconát nem a szövetség megkötése, hanem az egyház jógaiba ütköző határozatok miatt sujtotta egyházi átokkal, a melytől ezen határozatok megsemmisítése után föloldozta. Felséged ne várja be, míg a szövetség fölbontásáért az anconaiak folyamodnak. Ő szentsége főpásztori szavára igéri, hogy Ancona ellen ezentúl sem tesz semmit, hanem bevárja a város követségét.»

Mátyás a következőképen válaszolt:

«Nem tartom illőnek, hogy ő szentségével vitatkozzam. Abban, a mit mond, megnyugszom.» Azonban a mult időkben szenvedett sérelmekre vonatkozólag több helyreigazító megjegyzést tett. Azután áttért Dzsem ügyére.

«Minden időben hőn óhajtottam, hogy a törökök ellen az egyetemes hadjárat létrejöjjön. Ha ellenségeim nem állanak útamba, a keresztény világ meglátta volna, hogy mire vagyok képes! Nagy hálával tartozom ő szentségének azért, hogy a közjó érdekében és az egyetértés föntartása végett a török herczeget magánál tartja. Mindent, a mit a követ úr előterjesztett, elhiszek. Ő szentsége nem szorul az én tanácsomra; de figyelmeztetem a következőkre. A török herczeg csak úgy, mint bárki más, megbetegedhetik és meghalhat; a török császártól fölbérelt orgyilkos merényletének áldozatul eshetik; hosszú fogságában elkeseredve, kétségbeesésében öngyilkosságot követhet el; végre megtörténhetik, hogy barátait és híveit a török császár megöleti vagy száműzi. Mindezen okoknál fogva sietni kell. Ha ő szentsége a herczeget az egyiptomi szultánnak szolgáltatná ki, tőle nagy pénzösszeget várhatna és reméleni lehetne, hogy a háború, a mit az egyiptomi szultán, Dzsem herczeg párthíveinek segítségével, indítana, a török császár vereségével végződik; azonban Dzsem herczeg, ha ezen az úton jut trónra, eszélyes és álnok ember létére, még veszedelmesebb és kegyetlenebb ellenségünkké válik, mint a mostani török császár, ki iszákos ember, naponkint három-négy órán át részegen hever, mint a kutya, és a kit külföldön tartózkodó öcscse szüntelenül rettegésben tart. Ön, követ úr, bizonyára álmélkodnék, ha tudná, hogy a török császár hozzám küldött követe milyen ajánlatokkal igyekszik engem béke vagy fegyverszünet kötésére birni. Én tehát a magam ügyeit előnyösen rendezhetném. Azonban bízom ő szentsége szavában.

«Én, követ úr, egészen föltárom lelkemet; ő szentsége azután fontoljon meg mindent jól és határozzon.

«A fegyverszünet, a mit a török császárral kötöttem, a jövő esztendő október havában jár le. Udvaromnál levő követének ajánlatát, hogy halálomig tartó békét kössünk, visszautasítottam. Arra sem állottam rá, hogy a fegyverszünet további tíz esztendőre hoszszabbíttassék meg. A követ most már azért könyörög, hogy legalább három évre hosszabbítsam meg a fegyverszünetet. A török császár azt a javaslatot terjesztette elém, hogy bocsássak rendelkezésére egy magyar hadtestet, melyet a hitetlenek ellen intézendő hadjárataiban használna föl; viszont valahányszor kívánom, ő is küld nékem sereget, mely zsoldot nem igényelne és zsákmányból tartaná fönn magát. A török követ bejelentette, hogy ezenfölül titkos üzeneteket hozott. Beteges állapotom miatt még nem bocsáthattam őt magam elé. Azonban, ő szentsége intelmeit követve és igéreteiben bízva, el vagyok határozva arra, hogy ajánlatait elutasítom. Ő szentsége mielőbb adja meg előterjesztéseimre a választ, hogy a szerint rendezhessem ügyeimet és ne legyek kénytelen a török követtel szóba állani.»

Mátyás ez alkalommal Velenczéről is tüzetesen nyilatkozott. Újból előadta azokat a sérelmeket, melyeket tőle szenvedett; azután így folytatt:

«Mindezek daczára, mivel ő szentsége meghagyásából ön, legátus úr, közbeveti magát, kész vagyok Velenczével békében élni. De az Istenre kérem ő szentségét, hasson oda, hogy a köztársaság további sérelmektől tartózkodjék és a szegény raguzaiakat zaklatásoktól kimélje meg. Én nem veszem rossz néven, hogy ő szentsége Velenczével szövetséget kötött. A baj abban van, hogy a signoria elbizakodva azt hiszi, hogy most már mindent megengedhet magának, mindenkit szabadon kifoszthat. Az Istenre kérem a mi urunkat, eszközölje ki, hogy a signoria az én példámat követve, jó szomszéd gyanánt viselje magát.

«Az anconai ügyet illetőleg tudja meg, hogy követemet, Drági Tamást fölhatalmaztam ő szentsége kívánatainak teljesítésére; de azon föltétel alatt, ha viszont ő szentsége biztosít, hogy az anconaiakat, a velem kötött szövetség miatt, büntetéssel nem sujtja. Meghagyásomból követem két anconai polgár kiséretében meg fog jelenni ő szentsége előtt, hogy a szövetség fölbontását bejelentsék. Kérje föl, legátus úr, ő szentségét, hogy állítson ki bullát, melyben az anco-

naiaknak amnesztiát biztosít. Mihelyt ez megtörtént, minden rendben lesz.»

Végre a kalocsai érsekről szólott. Kijelenté, hogy nem bocsáthatja őt Esztergomba. Kérte a követet, hogy legyen türelemmel, rövid idő mulva elintézi ezt az ügyet is.

A legátus ekkor a király előadására megtette észrevételeit. Azzal kezdette, hogy magasztaló kifejezésekkel halmozta el őt a pápa és a szent-szék iránt tanusított hódolatáért, a török hadjárat tárgyában nyilvánított nagylelkű elhatározásáért.

«Felséges király — így szólott azután — a törökök nagy igéreteket tesznek, hogy Felségedtől a békét megvásárolják; de nem csodálkoznám, ha még nagyobbakat igérnének. A török császárnak van esze, jó tanácsosai vannak; tudja, hogy ha Felségedet megnyeri, a többi fejedelmektől semmit sem kell tartania. Felséged maradjon állhatatos, kövesse ő szentsége tanácsát és intelmeit. Ő szentsége Felségednek a tervezett hadi vállalatban a főszerepet szánta.

«Felséges király, nagyon aggaszt és kínoz engem az a körülmény, hogy a kalocsai érsek ügyében Felséged hozzám intézett szavait híven megírtam ő szentségének. Méltóztassék visszaemlékezni, hogy valahányszor a kalocsai érsek ügye szóba került, Felséged mindig igérte, hogy őt nékem kiszolgáltatja és megengedi, hogy megbizatásomnak megfelelően Esztergomban őríztethessem. Ezt bejelentettem ő szentségének. Ha már most az ellenkezőt kell megírnom, ő szentsége vagy engem hazugnak, vagy Felségedet állhatatlannak tekinthet.»

«Elismerem — válaszolá Mátyás — igéretet tettem Atyaságodnak, hogy az érseket Esztergomba bocsátom és legátus úr őrízetére bízom. De higyje el, alapos okaim vannak, a miért ezt megtenni most vonakodom. Rövid idő alatt intézkedem, hogy törvény előtt igazolhassam eljárásomat. Higyje el, ez sikerülni fog nekem.»

A legátus észlelvén, hogy szavai benyomást tettek a királyra, a kedvező pillanatot kizsákmányolta. Térdre borulva, Isten szerelmére kérte őt, hogy ne hozzon rá gyalázatot, magát se compromittálja azzal, hogy gyakori igéreteit teljesíteni vonakodik. Ez a jelenet nem maradt hatástalan.

Mátyás így szólott: «Ő szentsége iránti hódolatomtól indíttatva, kész vagyok az érseket mostani börtönéből kibocsátani és őt Egerben vagy Visegrádon elhelyezni. Válaszszon követ úr a két hely között.»

A legátus Visegrádot választotta.

Mátyás jobbját nyujtván igérte, hogy tizenöt nap alatt az érsek átköltözködhetik.

A legátus az eredménynyel, a mit elért, meg volt elégedve; sőt elragadtatásában szerencsekívánatait tolmácsolta a pápának azért, hogy Mátyást «dühöngő oroszlánból a pásztor szavát engedelmesen követő báránynyá változtatta át».[623]

Mátyás csakugyan teljesítette igéretét. Néhány nap mulva Váradi Péter elhagyhatta árvavári börtönét és Visegrádra költözött, hol kényelmes és tisztességes lakást rendeztek be számára.

A legátus a király nyilatkozataiból azt a meggyőződést szerezte meg, hogy Mátyás, ha a török herczeget meg nem kapja, az udvaránál tartózkodó török követtel egyességre lép. Ezzel a közléssel zárta be jelentését, melyet május 15-én indított útnak Rómába.[624]

A király jónak látta a békekötés rémképét minduntalan, kellőképen kiszínezve a legátus szemei elé állítani. Nehány nappal a jelentés elküldése után közlé vele, hogy a török követ azt az utasítást kapta, hogy ha békekötést nem hozhat létre és a fegyverszünet meghosszabbítását sem érheti el, legalább eszközölje ki, hogy a török haderő Magyarországon keresztül szabadon átvonulhasson Velencze megtámadására.

«Ezeket válaszoltam neki: — így szólt Mátyás — jelentsd császárodnak, hogy előbb a kölcsönösen okozott károk megtérítése iránt lépjünk egyességre, azután a mit ő felségének tisztességére, a saját becsületem sérelme nélkül megtehetek, szivesen megteszem.» És hozzátette: «Ezt a kitérő feleletet a töröknek azért adtam, mert ő szentsége válaszát kívánom bevárni».

A legátus annyira a király kedvében járt, hogy őt még ezért a kitérő feleletért is «megdicsérte».[625]

Ugyanekkor, mikor Mátyás a török császárnak Velencze ellen irányuló ellenséges terveit föltárta — május közepe táján — érkezett Budára a köztársaság követe, Bollani Domokos, ki hivatva volt a magyar király bizalmát és jóindulatát Velencze irányában visszaszerezni. Előterjesztésének leglényegesebb pontja az volt, melyben a királyt buzdítja, hogy a kereszténység érdekeit tartván szem előtt, a császárral béküljön ki, a mely czélra a signoria közbenjárását ajánlotta föl.

A királyi választ, a pápai legátus jelenlétében, a győri püspök adta elő. Kifejtette, hogy ő felségét a császár eddigi magatartása

följogosítja mindennemű békeajánlat visszautasítására, de mivel ő szentsége a béke helyreállítását folytonosan sürgeti, kész méltányos föltételek alatt egyességre lépni és az Ausztriában elfoglalt területeket visszabocsátani.

Utána a legátus szólalt föl. Elismerését fejezte ki a fölött, hogy a velenczei köztársaság ő szentségének az egyetemes béke helyreállítására czélzó igyekezeteiben közreműködik és azon két hatalmasságot, melyektől az egész keresztény világ sorsa függ, kibékíteni törekszik. Azután fölhívta a jelenlevő magyar tanácsosokat, hassanak oda, hogy uralkodójuk, ki diadalmai közepette, nagy szelleme sugallatára, mindig a béke felé hajlott, ezt a hajlandóságát bizonyítsa be most, mikor ő szentsége minden erejével a törökök ellen intézendő hadjárat létesítésén fáradozik; a mivel Istennek, az ő földi helytartójának és az egész keresztény világnak kedves dolgot fognak művelni.

KILENCZEDIK FEJEZET.

VIII. Incze fáradozásai keresztes hadjárat létesítésére. — Tárgyalásai Mátyás királylyal Dsem török herczeg kiszolgáltatása ügyében. — Az anconai kérdés. — Drági Tamás Rómában. — Pecchinoli tevékenysége Mátyás udvaránál. — Mátyás halála. (1488—1490.)

VIII. INCZE pápa a kereszteshadjárat előkészítésének ügyében nem szünt meg fáradozni. Míg a nyugati kereszténységet egyesülésre és áldozatkészségre serkentette: keleten, az izlam fejedelmei köréből, hatalmas szövetséges kinálkozott.

Ez Melik-el-Achref-Qaitbay, Egyiptom szultánja volt, ki bölcs kormányzatával országát a rend és jólét áldásaiban részesítette, a tudósok bőkezű pártfogója volt és keresztény alattvalói irányában is jóindulatot tanusított.[626] Háborúba bonyolódván (1486) Bajazeddel, miután a török seregeket több ízben megverte,[627] elérkezettnek vélte az alkalmas időpontot arra, hogy a keresztény hatalmakkal szövetkezve, Bajazedet megbuktassa, öcsését emelje trónra s így a mohamedán világban a hegemoniát magának biztosítsa.

Miután Mátyással már az 1488. év folyamán érintkezésben állott,[628] az 1489. év elején Rómába küldött követet, hogy a pápával tárgyalásokat indítson.[629]

VIII. Incze örömmel karolta föl Qaitbay ajánlatait, melyeket (május 8-ikán) az összes keresztény hatalmakkal tudatván, ezeket fölhívta, hogy egymás között fönforgó egyenetlenségeiket mielőbb egyenlítsék ki, a megindítandó kereszteshadjáratra előkészületeket tegyenek és a haditerv megállapítása végett Rómába követeket küldjenek, a kik az iránt is fognak tanácskozni, hogy Dsem herczeg személyét mily módon kelljen a kereszténység javára legczélszerűbben értékesíteni.[630]

A pápa ezen iratát az ortei püspök június első napjainak egyikén nyujtotta át Mátyásnak, ki, miután azt elolvasta, a környezeté-

ben levő urakat elbocsátván, négyszem között maradt a legátussal, hogy bizalmasan közölhesse nézeteit.

A hatás, a mit a bréve tartalma rá tett, nem lehetett kedvező, miután Dsem kiszolgáltatását nem helyezte kilátásba.

Elégületlenségét nyiltan kifejezte. Két mutatóújját keresztalakban egymásra helyezve emelte föl és így szólt: «Erre a keresztre fogadom, hogy ha ti a török herczeget tengerre szállítjátok, én az ő testvérét, a török császárt szárazföldön Olaszországba viszem. Majd meglátjátok!»

A legátus nem nagy súlyt fektetett erre az indulatos kifakadásra. Ignorálta azt és így válaszolt: «Ő szentsége előtt a levél megírásában nem lebeghetett más gondolat, mint az, hogy a keresztény hatalmak közös elhatározásával a törökök ellen a háborút létrehozza. Felséged elhirtelenkedve ne törjön pálczát ő szentsége fölött, kinek nem más a szándéka, mint az, hogy a keresztény hatalmak közös erővel háborút indítsanak a törökök ellen. A mennyire csekély eszemmel a dolgot fölfogom, a háborút vagy hajóhaddal vagy szárazföldi sereggel lehet viselni; azt, hogy melyik módozat a czélszerűbb, eldönteni a keresztény hatalmak követei, kiket urunk maga köré gyüjt, vannak hivatva. Ha a hadjárat tengeren indíttatik meg, a hajóhad főparancsnoka közös egyetértéssel fog kijelöltetni. Ha pedig a szárazföldi hadjárat látszik előnyösebbnek, valószínűleg abban fognak találkozni a vélemények, hogy Felségedet hadserege és országának helyzete leginkább teszik alkalmassá a háború megindítására. Mindazáltal, Felséges király, az én véleményem szerint szárazföldi sereg hajóhad nélkül és hajóhad szárazföldi sereg nélkül a föladatot megoldani nem képes; mindkettőre szükség van.»

A király nyugodtan tette meg észrevételeit: «Valóban nagy dolgok azok, a miket, mint ő szentsége említi, a szent-szék művelt; de írni fogok ő szentségének és kimutatom, hogy nem csekélyebb az, a mit én és elődeim műveltünk. A hadjárat tervének megállapítását ő szentsége udvaránál levő követeimre fogom bízni. Hálával tartozom ő szentsége ajánlatáért, hogy közbenjárásával békességet hoz létre köztem és ellenségeim között. Higyje el, követ úr, én soha senkinek kárt nem okoztam; de mikor engem támadtak meg, följogosítva voltam, hogy ellenálljak és a szenvedett sérelmet visszatoroljam. Ilyenkor azok, kik ellenem fordultak, rendesen rosszul jártak. És mivel ő szentsége az ellenségeskedések megszüntetéséről tesz említést, tudja meg, követ úr, hogy imént vett értesítések sze-

rint a lengyel király a cseh királylyal szövetkezett ellenem.[631] Nehogy nekem árthassanak, szövetkezni fogok azokkal, a kikkel lehet.»

A legátus: «Felséges király, nagyon sajnálom, hogy olyan dolgok merülnek föl, melyek felségedet megzavarják; ő szentségének jelentést teszek és Felségednek a békesség érdekében szolgálatomat fölajánlom. Nem lehet rossz néven venni, hogy Felséged barátokat és szövetségeseket keres, csak olyanokhoz ne forduljon segítségért, kiktől vallásuk miatt Felséged magát távol tartani köteles.»

A király megértette, hogy a legátus a törökökre czéloz és gúnyos mosolylyal ajkain megjegyezte: «A lengyel király sem törődik szövetségeseinek vallásával, török és eretnek csapatokat bocsátott országom pusztítására és dúlására; miért ne hívjam én is a törököket segítségül? Azokhoz kell fordulnom, a kiknek segítségével az apa és fiú támadását visszaverhetem». És hozzátette, hogy ha ő a törökkel szövetkezik, ezt nyiltan, nem titkon fogja megcselekedni.

Néhány nap mulva a király elbocsátotta az udvaránál levő török követet; azonban nem titkolta, hogy közelebb magyar követ megy a portára. A legátus nem kételkedett abban, hogy ha a pápa Dsem herczeget csakugyan velenczei hajóra szállíttatja, a király szövetséget köt a török császárral. Ezért minden alkalmat fölhasznált, hogy Mátyás aggodalmait eloszlassa. Biztosította a felől, hogy a pápa nemcsak a velenczei köztársaság, hanem a magyar király és a többi keresztény hatalmak véleményét is meg fogja hallgatni és semmit sem fog cselekedni, a mi állásával és méltóságával meg nem fér.

A következő napokban a láthatár ismét kiderült. A pápa iránti hódolat tüntető nyilatkozatai voltak a királyi udvarnál napirenden

Miksa római király követei érkeztek Budára azzal a megbízással, hogy a Mátyás és a császár között fönnálló fegyverszünet meghosszabbítását eszközöljék ki. Ekkor Mátyás azt kívánta, hogy a tárgyalásokban a pápai legátus is résztvegyen; és a győri püspök, mikor június 17-ikén, Úrnapján az egyházi szószékről a fegyverszünetnek hat hónapra történt meghosszabbítását kihirdette, azt hangsúlyozta, hogy «erre ő felségét főképen ő szentsége buzdításai késztették».

A legátus viszont a magyar urak színe előtt háláját tolmácsolta a királynak, a ki, «mint katholikus fejedelemhez illik, ő szentsége intelmeit és buzdításait megszívlelte».

Azonban csakhamar ismét fordulatot idéztek elő a király hangulatában ama tudósítások, melyek arról szólottak, hogy az egyiptomi szultán Rómában levő követe kétszázezer aranyat kinált a herczegért s a pápa elfogadta az ajánlatot.

A király június 25-ikén e miatt panaszt emelt a legátus előtt, a ki így válaszolt: «Felséges király, én mindezekről semmit sem tudok; nem is hihetem, hogy ő szentsége ezen ügyben, miután elintézése végett a keresztény hatalmasságokat követek küldésére szólította föl, most maga akarna rendelkezni. E mellett nem tartom valószínűnek, hogy kétszázezer aranyban egyeztek meg. Felséged emlékezik és ezt nem rég jelentettem ő szentségének, hogy az egyiptomi szultán a herczegért hatszázezret ajánlott föl; miért elégedném meg tehát most ő szentsége kétszázezerrel? Ha pedig valóban úgy állana a dolog, a mint Felséged mondja, ő szentsége talán azért fogadja el ezt a kétszázezeret, hogy a török háború költségeire fordítsa.»

Mátyás:»Követ úr, ha Atyaságod nem tud ezekről a dolgokról, én tudok. Bizonyos vagyok, hogy kétszázezerben történt a megegyezés. És higyje el, követ úr, hogy ő szentsége nem a török háborúra kívánja ezt a pénzt fordítani, hanem a nápolyi király ellen. Azonban becsületem nem engedi, hogy őt elhagyjam. Higyje el, követ úr, ő szentsége a tüzet, a mit most meggyújt, nem bírja eloltani, a mikor akarja.»

A legátus, Rómába küldött jelentésében, nézeteit a helyzetről a következőkben foglalta össze:

«A magyar királyt két dolog bántja; az egyik az, hogy a török herczeget Szentséged elvette tőle; a másik az, hogy ha már szentséged az egyiptomi szultánnal egyességet akart kötni, ezt nem az ő közbenjárásával köti meg, pedig ő, mint mondja, nagyobb összeget tudott volna kieszközölni. Ezért a méltatlanságért, a mit szenvedett, azt gondolom, mindent meg fog tenni Szentséged ellen. Azért az Istenre, alázattal kérem Szentségedet, isteni bölcsesége szerint úgy határozzon, a mint szentegyháza érdekében legelőnyösebbnek látja.»[632]

Drági Tamás királyi személynök, ki az 1489. év február folyamán Zengből Anconába vitorlázott, május havában érkezett Rómába.

A legátus jelentései és a királyi levelek, melyek őt megelőzték, azt a reményt keltették föl a pápában, hogy a magyar követ az anconai szövetség fölbontását, föltételek kikötése nélkül, fogja

foganatosítani. Azonban csakhamar kitünt, hogy a pápa ezen kívánságát csak Dzsem kiszolgáltatása árán kész teljesíteni.

Hogy erre a pápát rábírja, nyiltan kijelentette, hogy uralkodója, a mennyiben a török herczeget meg nem kapja, a török császárral békét vagy hosszú fegyverszünetet köt.[633] Ellenkező esetben pedig az anconai szövetség fölbontásán kívül, még jelentékenyebb előnyöket helyezett kilátásba. Bejelentette neki, hogy a magyar király kész vele szoros szövetséget kötni,[634] a mely a nápolyi királyt megfosztván legfőbb támaszától, a pápa szemeiben, a fönforgó körülmények között, nagy értéket képviselt. Ugyanis VIII. Incze 1489 június 30-ikán utolsó fölhivást intézett Ferdinándhoz, hogy az 1486-iki egyességben elvállalt kötelezettségeknek tegyen eleget, kijelentvén, hogy ha ezt két hónap alatt nem teszi, őt az egyházi kiközösítéssel fogja sújtani.[635]

A pápa nem mutatott kezdetben hajlandóságot arra, hogy Mátyás igényeit kielégítse. Azok a hírek, a melyek az egyiptomi szultánnal kötött alkuról Mátyás udvarához jutottak, alaptalanok voltak. De Dráginak adott válaszában VIII. Incze arra utalt, hogy a franczia királylyal és a János-lovagok nagymesterével létrejött megállapodások nem engedik meg, hogy a török herczeget kiszolgáltassa;[636] e mellett Dzsemnek Rómában tartózkodása Olaszországot török támadások ellen biztosítja.

Ennek daczára utóbb, július elején, már kilátást nyujtott Dzsem herczeg kiszolgáltatására és csak hathavi haladékot kért.[637] Mikor pedig néhány nap mulva az ortei püspök június 25-ikén lezárt jelentéseit megkapta, értesítette Drágit, hogy a franczia királylyal és a János-lovagok nagymesterével, beleegyezésök kieszközlése végett, tárgyalásokat indít.[638]

A pápa ezen elhatározását a legátus szeptember elején közölte Mátyással, ki örömmel fogadta és csak azt az óhajtását fejezte ki, hogy ő szentsége ne késsék, mert — Drági jelentései szerint — Dzsem öngyilkosságra gondol.

A legátus ugyanekkor emlékeztette a királyt több hónap előtt tett igéretére, hogy ha ő szentsége Ancona városának büntetlenséget biztosít, Drági Tamás a szövetség fölbontását bejelenti; már pedig, noha ő szentsége az amnesztiát megadta, Drági a szövetség fölbontására vonatkozó nyilatkozatot nem tette meg.

Mátyás ezen mulasztásért Drágira hárította a felelősséget. «Atyaságod::ak igaza van — így szólt — én Dráginak valóban

megparancsoltam, hogy az amnesztia megadása után a szövetséget bontsa föl. Megmutathatom az utasítás fogalmazatát. Nem tudom, miképen térhetett el attól Drági. Talán valakinek rábeszélései csábították őt el, vagy a vénséggel járó fogyatkozások zavarták meg. Legközelebb más követet küldök, kinél kedvesebbet ő szentsége még nem fogadott.»

A legátus: «Az Istenért, kérem, bontakozzék ki Felséged mielőbb az anconai szövetség kötelékeiből. Látja, hogy ő szentsége a török herczeg kiszolgáltatására kegyelmesen reményt nyújt és általán Felséged minden kérését teljesíti. Tudom, hogy Felséged a nápolyi király érdekeit tartja szemei előtt. Higyje el, minden fáradsága kárba vész; a nápolyi király szivesen látná, ha Felséged a szent-székkel viszályokba bonyolódnék; de ha Felségednek az ő segítségére lesz szüksége, mentegetőzve magára hagyja Felségedet.»

Mátyás nevetve mondá: «Jól tudom, hogy mindaz, a mit a nápolyi király kedvéért teszek, kárba veszett fáradság. Ha le akarnám írni a károkat, a miket miatta szenvedtem, egy egész ökör bőre nem szolgáltatna elegendő hártyát. Nem a szeretet sugallására, hanem becsületem megóvása érdekében cselekszem.»

Az anconai ügyet ez időtájt Mátyás több tanácsülésen tárgyaltatta. A királyné a szövetség föntartása mellett kardoskodott; ellenben Bakócz Tamás és Fontana fölbontását sürgették. Mátyás az utóbbiak tanácsát fogadta el. De ennek daczára folytatta tárgyalásait az olaszországi fejedelmekkel és condottierikkel, kik vele szövetkezni, illetve szolgálatába lépni hajlandók voltak.

Mátyás ugyanakkor azzal bíztatta a legátust, hogy a török elleni hadjárat tervét el nem ejtette. «Azt hiszem — így szólt hozzá egy alkalommal — ő szentsége a hadjárat költségeihez csak jelentéktelen összeggel képes járulni. A többi hatalmak között egyik-másik, mint Atyaságod előtt ismételve említettem, a segélynyujtás kötelezettsége alól ki fog siklani. Ennek daczára, a kereszténység javát tartván szem előtt a hadjáratot megindítom. A magam költségén olyan hatalmas sereget állítok ki, a milyent a keresztény világ még nem látott. Be akarom bizonyítani, hogy a török herczeg kiszolgáltatását a kereszténység közös érdekében kértem. Már is összeköttetésben állok több török főúrral. A szent-atya meg fog győződni, hogy a kereszténység közös javáért kívánok harczolni.»

Egyúttal igérte, hogy a kalocsai érseket bácsi érseki palotá-

jába bocsátja, őrízet alatt tartván őt, hogy leveleket ne írhasson; Leontius kanonokot pedig szabadon bocsátja.

Az olmüczi püspökség ügyében ezalatt meglepő fordulat következett be.

Filipecz János püspök tekintélye és befolyása ez időben tetőpontját érte el. A Miksa királylyal folytatott tárgyalások és a Corvin János örökösödésének biztosítására czélzó actió vezetése az ő kezeiben összpontosult. Mátyás, hogy őt lekötelezze és kielégítse, azon volt, hogy őt az olmüczi püspökség birtokában megtartsa. E végből Vitéz Jánost a három esztendő óta üresedésben levő veszprémi püspökségre mozdította elő azon föltétellel, hogy az olmüczi püspökségről lemond. Vitéz örömmel ragadta meg ezt az alkalmat, hogy a kellemetlen helyzetből szabaduljon, és kieszközölte a pápánál, hogy őt a szerémi püspökségről a veszprémire áthelyezze, a mi (1489) június 3-án történt meg. Azonban Mátyás azon óhajtását, hogy az olmüczi püspökség administratorává Filipeczet rendelje, a pápa vonakodott teljesíteni. Egyelőre, míg a kinevezendő új főpap személye iránt megállapodásra jut, az olmüczi egyháznak püspöki helynök által való kormányzásáról intézkedett. A legátus ezt bejelenté a királynak.

«Mondottam már — válaszolá Mátyás — hogy sohasem kívántam, hogy a váradi püspök az olmüczi püspökséget megtartsa. De csodálkozom azon, hogy ő szentsége püspöki helynököt rendel; hozzám intézett levelében ugyanis kijelentette, hogy egyelőre a tényleges állapot föntartásában megnyugszik és a váradi püspök ellen nem lép föl.»

Erre a legátus fölolvasta a hozzá intézett pápai irat szövegét. «Én pedig — így szólt Mátyás — majd előmutatom a hozzám írt levelet, melyben ő szentsége elrendeli, hogy egyelőre mindent úgy kell hagyni, a mint van.»

A legátus megmagyarázta, hogy a pápa nyilatkozata a váradi püspököt terhelő egyházi büntetésekre, nem pedig az olmüczi egyházmegye kormányára vonatkozik.

Mátyás ragaszkodott a saját fölfogásához: «Higyje el, legátus úr, ő szentsége az új intézkedéseket egész általánosságban kizárja.»[639]

Mátyás király szeptember 8-ikára Linczben készült Miksa római királylyal találkozni, hogy a császárral megkötendő béke tárgyában végleges megállapodásra jussanak. Azonban kénytelen

volt elhalasztani elutazását. Lázak gyötörték; köszvénytől elcsigázott lábai és kezei megtagadták a szolgálatot. Türelmetlenül várta a pillanatot, a mikor egészsége jobbra fordul. Óhajtotta, hogy a legátus elkisérje. A pápa mind az ortei püspököt, mind pedig a római király udvaránál levő nuntiust, Peraudot utasította, hogy Linczben jelenjenek meg és az uralkodók kibékítésén buzgón fáradozzanak.

Mindazáltal Mátyás attól félt, hogy a tárgyalásokban Peraud a császár érdekeit fogja fölkarolni. Aggodalmait (október havában) föltárta az ortei püspök előtt.

A legátus azon volt, hogy megnyugtassa őt. «Az Istenért, ne foglalkozzék ilyen gondolatokkal. Mihelyt Felséged egészségi állapota jobbra fordul, menjünk a linczi összejövetelre, az Úr nevében létesítsük a békekötést és azután a kereszténység dicsőségére indítsa meg felséged a háborút a török császár ellen.»

Mátyás csüggedést jelző hangon mondá: «Legátus úr, én most már békességben akarok élni: ő szentségének a háború megindítására nagyobb módja, több pénze van. Én most már békességben akarok élni.»[640]

Ez alatt a kéthavi határidő, a mit a pápa a nápolyi királynak kitüzött, letelt a nélkül, hogy Ferdinánd a hűbéri adót lefizette, a fogságban tartott nápolyi urakat szabadon bocsátotta, az egyház jogain ejtett sérelmeket orvosolta volna. Ennek következtében VIII. Incze szeptember 11-ikén tartott ünnepélyes consistoriumban kinyilatkoztatta, hogy Ferdinándot a tróntól megfosztja és a nápolyi királyságot a szent-székre visszaszállott hűbérnek tekinti. Mire a jelenlevő nápolyi követ kijelentette, hogy uralkodója a pápa itéletétől az egyetemes zsinathoz appellál.[641]

A pápai itélet hadüzenetnek volt tekinthető, de háborúra nem került a dolog. VIII. Incze, mivel egyetlen fejedelem sem volt hajlandó neki segítséget nyujtani, támadó föllépésre nem szánta el magát. E helyett az ortei püspököt utasította, eszközölje ki, hogy Mátyás Ferdinándot meghódolásra késztesse.

November közepe táján közlé a legátus Mátyással a történteket és a pápa kívánságát.

A király így nyilatkozott: «Én, legátus úr, a nápolyi király appellatiójáról eddig nem kaptam hírt; csak annyit tudok, hogy (ő szentsége itélete ellen) óvást emelt. Eljárását én és többi szövetségesei rosszaljuk. Tudnia kellene, hogy pápát sem választani, sem

elmozdítani nincs joga. Eskü alatt állíthatom, hogy szándékáról előlegesen tudomásom nem volt; most pedig eljárása fölött sajnálatomat fejeztem ki néki. A nápolyi király tudja, hogy ő szentsége ellen sem tőlem, sem egyéb szövetségeseitől segítséget nem várhat. Legátus úr, ne tartson engem olyan korlátozott elméjű embernek, a ki megfeledkezhetik a nagy távolságról, a mi Nápoly és Magyarország között fekszik. Csak tengeren küldhetnék Nápolyba segítséget; ezt pedig egyetlen velenczei gálya megakadályozhatja. Igaz, én szintén visszatarthatom Velenczét attól, hogy ő szentségének segítséget küldjön; de többet nem tehetek. Isten látja lelkemet, soha sem gondoltam és most sem gondolok arra, hogy ő szentsége ellen vétsek.»

Ezen megnyugtató szavak után nem kevéssé meglephette a legátust Mátyás panasza egy újabb sérelem miatt, melyet állítása szerint a pápától szenvedett.

«Fájdalommal tölt el az a gondolat — így folytatta fejtegetését — hogy ellenségeim képesek voltak ő szentségét rábírni, hogy engem kiközösítsen. Vajjon mit vétettem? Nem vagyok sem eretnek, sem szakadár. Az anconai bonyodalom gondjától is megszabadítom ő szentségét. Fáj, hogy ellenségeim azzal kérkedhetnek, hogy ő szentségét az én kiközösítésemre rábírták. Talán még mélyebben sért a római király udvaránál levő pápai követ levele, melyben jelentvén, hogy ő szentsége nevében némely dolgokat közölni kíván velem, menedéklevelet kér tőlem, mintha ellenséghez jönne! Ő szentsége követeit mindig a legnagyobb tisztelettel fogadtam; miért kérnek tehát most menedéklevelet? Legátus úr, ez a kívánság két álmatlan éjszakát okozott nekem. Menedéklevelet csak ellenség kér követe számára. A pápai követ tehát, kinek a keresztény hit és ő szentsége nevében közlendői vannak, ellenségemnek vallja magát! Azt hiszi, hogy török vagy eretnek vagyok? Valóban, legátus úr, nagyon el vagyok keseredve.»

Az a mérsékelt hang, a melyen Mátyás az állítólag ellene hozott kiközösítő itéletről szólott, megnyugtathatta a legátust a felől, hogy a teljesen alaptalan hírt, melyet rosszakaratú cselszövők juttattak el hozzá, komolyan ő maga sem veszi. Igy tehát nyugodt és biztos hangon válaszolt.

«Hálás vagyok Felségednek az apostoli szent-szék irányában tanusított hódolatáért. Felséged bölcsen mondja, hogy akár óvásra, akár fölebbezésre határozta el magát a nápolyi király: helytelen

eljárást követ. Compromittálta szövetségeseit, első sorban Felségedet; mert mindenki azt hiszi, hogy Felséged tanácsa szerint jár el. Ő szentsége szivesen vette volna, ha felséged közbenjárása a nápolyi királylyal a békességet helyreállítja. Valóban bár sohase létezett volna Ancona városa; és sohase születtek volna azok, kik Felségednek a szövetkezést Anconával tanácsolták! Felséged a rosszakaratú emberek sugalmazásainak ne nyissa meg füleit. Ne tegye föl ő szentségéről, hogy Felségedet, az ő fogadott és szeretett fiát egyházi büntetésekkel akarná sujtani. Nem is tudok okot, a mi ő szentségét arra indíthatná, hogy Felséged ellen egyházi büntetéseket alkalmazzon. A római király mellett levő pápai követ eljárásáról megütközéssel és sajnálattal veszek tudomást. A menedéklevél kérése semmi egyéb, mint ügyetlenség vagy franczia könnyelműség.»

Mátyás ekkor ismételte, hogy az anconai ügyet mielőbb elintézi, a váradi püspököt, mihelyt a római királylyal való tárgyalásokat befejezte, az anconai szövetség fölbontása végett ő szentségéhez küldi. Hangoztatta ragaszkodását a pápához és az apostoli szent-székhez.

Mivel ez időtájt a király követe a portáról visszaérkezett, a legátus kérdést tett a tárgyalások eredménye iránt. Mátyás őszintén bevallotta, hogy öt esztendőre megköti a fegyverszünetet. «E szerint — mondá elkeseredve a legátus — a török herczeghez csatolt remények füstbe mennek!»

Mátyás: «Nem tehetek róla. Ő szentsége rosszul bánik velem és sok pénzt akar a török herczegen szerezni; én pedig nem várhatok tovább. Többször mondottam, hogy ő szentségét rászedik; azt hiszi, hogy sok pénzt szerez, és semmit sem ér el. Tudom, hogy az egyiptomi szultán most már egy fillért sem adna a herczegért és kiszolgáltatása érdekében nem tesz többé lépéseket. A hadjárat költségeihez való hozzájárulásra ő szentsége szintén sikertelenül hívja föl a fejedelmeket, kik vagy mentségekkel állanak elő, vagy egyenesen tagadó választ adnak. Én tehát tovább nem várakozom. A fegyverszünetet megkötöm, mert előnyös föltételekkel, becsületem sérelme nélkül tehetem meg.»

A legátus: «Az Istenért, ne siessen a fegyverszünet megkötésével. Várjon legalább addig, míg ő szentségéhez intézendő jelentésemre választ kapok; a török követeknek pedig mondja azt, hogy elhatározását a római királylyal tervezett találkozás után közli velök.»

Mátyás: «Legátus úr, ezt nem tehetem. Visszautasíthatom a török császár ajánlatát és elbocsáthatom követeit; de halasztásról nem lehet szó. A fegyverszünetet megkötöm.»

A legátus most kísérletet tett, hogy egy épp oly meglepő, mint ügyes fordulattal Mátyásra hasson. «Látom, Felséged azon dolgozik, hogy Velencze egész Olaszország urává váljék. Felséged barátai és szolgái Rómában a török herczegnek felséged részére kiszolgáltatása érdekében minden lehetőt megtettek. Ha Felséged most visszavonul: Velenczét tengeren és szárazföldön uralomra juttatja.»

Azonban szavai nem tették meg a várt hatást. Mátyás röviden válaszolt: «Cselekedjék mindenki úgy, a hogy neki tetszik.» Határozottan kijelentette, hogy a fegyverszünetet megköti.[642]

Mátyás elkeseredett hangulata, mely ezen eszmecserében kifejezést nyert, a legátust aggodalmakkal töltötte el; s ezeket még fokozták az értesítések, a miket a titok leple alatt folyó tárgyalásokról szerezni tudott.

Miksa király, a maga és atyja nevében, fölszólította Mátyást, hogy a linczi összejövetelen az egyetemes zsinat összehivásának kérdésével is foglalkozzanak; tudomására hozta, hogy szövetségesei mindnyájan a zsinat összehivása mellett vannak. Mátyás nem utasította vissza a fölszólítást; azt válaszolta, hogy előbb a saját szövetségeseivel fog értekezni s azután közli elhatározását.

Miksa e mellett föltárta azt a hő vágyát, hogy Olaszországba hódító hadjáratot indíthasson; nagy kedvezmények igéretével igyekezett ezen vállalathoz Mátyás közreműködését kieszközölni.[643]

Miksa tervei egész határozottsággal VIII. Incze személye és az udvaránál uralkodó franczia befolyás ellen irányultak.

Mátyás egyelőre tartózkodó állást foglalt el. A linczi értekezletek kimenetelétől tette függővé azt, hogy politikájának milyen irányt ad.

Deczember 10-ikén érkezett Budára egy római futár, ki több, mint harmadfél hónapig volt útban és szeptember 18-ikán kelt pápai iratokat hozott magával. Ezekben a legátus újból megbizatott: hasson oda, hogy a nápolyi királyt, ha a szent-szék ellen háborút indít, Mátyás ne segítse.[644]

Mikor az ortei püspök a pápa üzeneteit Mátyással közölte, ez egészen más hangon szólalt meg, mint az előző alkalmakkor. A «keserű szerek» után — mint ő mondani szokta — az «édesekkel» tett kisérletet.

«Legátus úr, jelentse ő szentségének, hogy kora gyermekségemtől fogva megszoktam a szent-szék és a pápák iránt hódolatot tanusítani. Ugyanezek az érzelmek lelkesítenek most is, mikor az aggkor határszéléhez értem. A nápolyi királyt, ha ő szentsége ellen háborút indít, nem fogom segíteni. De viszont azt sem látnám szivesen, ha ő szentsége indítana háborút a nápolyi király ellen, mert a becsületem nem engedné, hogy apósomat és szövetségesemet elhagyjam. Az Istenre kérem ő szentségét, hagyja azt a vén embert békében. Ha ő szentsége kívánja, magamra veszem a fáradságot és kibékítem vele. Illendő, hogy jó pápa a tisztességes békességet többre becsülje a háborúnál, melynek elkerülése ő szentségére és a nápolyi királyra nézve egyaránt kívánatos. Én a béke létrehozása érdekében semmi fáradságtól nem riadok vissza.»

A legátus deczember 26-iki jelentésében kiemeli, hogy Mátyás «még sok egyebet mondott, tiszteletét és hódolatát a szent-szék iránt hirdetve».

Négy nappal ezen jelentés elküldése után egy újabb pápai futár érkezett Budára, az október 15-iki jelentésre szóló válaszszal,[645] melyben a pápa határozottabb formában igéri, hogy Dsem herczeget Mátyásnak kiszolgáltatja, a mihez a franczia király beleegyezését már megkapta.[646]

Ez a közlés most többé nem elégítette ki Mátyást, a ki keserű szavakkal tolmácsolta elégületlenségét: «Legátus úr, noha nem vagyok olasz, szép szavakkal én is tudnék élni. Azonban nyiltan kijelentem: a török herczeggel ő szentsége tegyen, a mit akar; ám tartsa magánál harmincz vagy száz esztendeig, egy szót sem szólok róla.»

Mindazáltal másrészről újból hangoztatta készségét, hogy «ő szentsége parancsainak hódolva», az anconai szövetséget fölbontja, Velenczével pedig a békességet fönn akarja tartani, a miért is hálásan fogadja ő szentsége közbenjárását.

Nyilatkozatai mély benyomást tettek a legátusra, ki nem kételkedett abban, hogy ha a pápa a nápolyi király ellen háborút indít, Mátyás az utóbbinak segítséget fog nyujtani. Azért hathatósan ajánlotta, hogy a pápa fogadja el a magyar király ajánlatát és közbenjárása mellett Ferdinánddal lépjen egyességre.

A legátus ezt a jelentését 1490. január 6-án indította Rómába.[647] Harmadnapra azután Mátyás útra kelt Bécsbe, a hová február második felében érkezett. A legátus szintén elutazott oda.

Mátyás gyakori gyöngélkedése, az osztrák és csehországi ügyekkel való elfoglaltsága okozták, hogy az 1490. év első három hónapjában háttérbe szorultak azok az ügyek, a miket a pápai legátussal tárgyalt, a ki ennélfogva jelentéseket sem küldött Rómába.

Ezalatt VIII. Incze 1489. deczember 7-ikén kelt iratában értesítette a keresztény hatalmasságokat, hogy miután a kereszteshadjárat megindítására vonatkozó terve helyeslésükkel találkozott, a részletek megállapítása tárgyában tartandó értekezletet a jövő (1490) év márczius 25-ikén fogja megnyitni.[648]

Néhány héttel az értekezlet megnyitása előtt, 1490 márczius elején az egyiptomi szultán követe érkezett Rómába és azt az ajánlatot hozta magával, hogy uralkodója, ha neki Dzsem herczeget kiszolgáltatják, kétszázezer aranyat fizet, a keresztény hatalmasságok szövetségéhez csatlakozik és a keresztényektől elfoglalt bizonyos területeket visszaád. Azonban VIII. Incze most állhatatosan ragaszkodott azon elhatározásához, hogy Dzsemet Mátyásnak bocsátja rendelkezésére. A milanói fejedelem követe előtt úgy nyilatkozott, hogy az egyiptomi szultán, akármilyen nagy összeget ajánlana is, nem kapja meg a török herczeget, a kit csak a magyar királynak szolgáltathat ki, mint a ki azt a kereszténység javára a legsikeresebben használhatja föl.[649]

A keresztény hatalmasságok követeinek római értekezlete a kitüzött napon ünnepélyesen megnyittatott és hozzáfogott a kereszteshadjárat részletes tervének kidolgozásához.[650] Azonban ezzel egyidőben a halál elragadta azt, a ki a terv végrehajtásában a legfőbb tényező lett volna.

Mátyás király 1490. april 6-ikán az osztrák fővárosban elhunyt. A pápai legátus tanuja volt haláltusájának és tetemét lekisérte végső nyugalma helyére, Székesfehérvárra.

TIZEDIK FEJEZET.

Mátyás király tárgyalásai a szent-székkel a főpapi székek betöltése ügyében. — A zágrábi bonyodalom. — II. Pál kísérlete a kegyúri jog korlátozására. — Az esztergomi érseki székről megszökött Beckensloer ügye. — A modrusi bonyodalom. — Aragoniai Jánosnak és Esztei Hippolytnak esztergomi érsekké neveztetése. — Mátyás a római szent-széknek az egyetemes kánoni jogon sarkalló hatósága előtt meghajol. (1458—1490.)

A MAGYAR királyi kegyúri jog történeti fejlődésében, egy évvel Mátyás király trónralépte előtt, nevezetes mozzanattal találkozunk. A bíbornoki consistorium jegyzőkönyvében, a mely a főpapi székek betöltéséről vezettetik, 1457. február 25-ikére a következő följegyzés olvasható: «Szentséges urunk, a szent keresztről czímzett bíbornok jelentése alapján, a kalocsai és bácsi egyesült egyházak érseki székét ellátta Várdai István áldozárral, egri préposttal, kit méltóságos László király, Magyarország királya, mint kegyúr kinevezett, és az egyesült egyházak mindkét káptalana megválasztott».[651]

Ez az első, az egész világegyházban soká elszigetelten álló eset, a mikor a római szent-szék főpapi javadalomra a kegyúri bemutatás jogát formaszerűen és hivatalosan elismeri; egyúttal az utolsó, a mikor Magyarországban káptalan a főpapválasztási jogát gyakorolja.

V. László halála után Szilágyi Mihály mint kormányzó följogosítottnak tekintette magát a királyi kegyúri jog gyakorlására. Azonnal megválasztatása után, mielőtt Mátyás a csehországi fogságból kiszabadult, Hangácsi Albert egri prépostot és országos főjegyzőt a csanádi püspökségre mutatta be III. Calixtus pápának s egyúttal beleegyezését adta ahhoz, hogy az egri prépostság megtartására a szent-széknél fölhatalmazást eszközöljön ki.

Előterjesztését kedvezően és kivételes gyorsasággal intézték el Rómában. 1458. márczius 3-ikán van keltezve a pápai bulla, mely

Hangácsit a csanádi püspökségre állítja, és 10-ikén egy másik, mely az egri prépostság megtartására fölhatalmazza.[652]

Mátyás, a mikor trónját elfoglalta, a veszprémi püspökséget üresedésben találta. Erre alkanczellárját, Vetési Albert nyitrai püspököt helyezte át[653] és nehézség nélkül eszközölte ki a pápai megerősítést. De az erről kiállított bulla a szent-szék jogi álláspontjának megóvására irányuló igyekezet érdekes nyilatkozatát szolgáltatja. Vetésit ugyanis, mivel a nyitrai püspökké kineveztetése nem nyerte el a pápai szentesítést, csak pápai protonotáriusnak czímezi; továbbá a nélkül, hogy a királyi bemutatást említené, arra utal, hogy a pápa az elhunyt veszprémi püspök életében az utód kinevezését magának tartotta fönn s ezen az alapon nevezi ki Vetésit püspökké.[654]

Viszont Mátyás szintén ezen alkalommal olyan rendelkezést tett, mely világosan hirdeti, hogy milyen véleménye volt kegyúri jogainak természetéről és hatásairól. A Vetési áthelyezésével megüresedett nyitrai püspökségre vonatkozólag kegyúri jogait átengedte főudvarmesterének, Országh Mihálynak és fiainak, kiket fölhatalmazott, hogy valahányszor a püspökség üresedésbe jő, «alkalmas püspököt választhassanak és nevezhessenek».[655]

1459-ben a pécsi püspökség üresedvén meg, Mátyás király erre Zrednai Vitéz János váradi püspök unokaöcscsét, Csezmiczei János váradi prépostot, a költőt nevezte ki. II. Pius őt, noha irodalmi működését nagyrabecsülte, mivel csak huszonhatodik évét töltötte be, nem tartotta még hivatottnak főpapi szék elfoglalására. Mikor pedig érdekében Carvajal bíbornok-legátus közbenjárt, úgy nyilatkozik, hogy a méltó megrovást ki akarta kerülni; de «rajta lesz, hogy idővel eleget tegyen óhajtásuknak».[656]

Négy hónap mulva Jánost egyelőre a püspökség administratorává nevezte ki, oly módon, hogy mihelyt huszonhetedik esztendejét betöltötte, a püspöki joghatóságot elnyeri.[657] Mire 1460. május 28-ikán a pápai bulla, mely a püspökségi joghatóság teljességével fölruházza, kiállíttatott.[658]

Nagyobb és tartósabb nehézségeket támasztott a zágrábi püspökség betöltése.

V. Miklós pápa, 1454 őszén, V. László előterjesztésére zágrábi püspökké Debrenthei Tamást, a szent-mártoni apátság kormányzóját nevezte ki.

Azonban ezt a zágrábi püspöki szék elfoglalásában megakadá-

lyozta Czilli Ulrik, a ki merész lépésre határozta el magát. Azt a vádat emelte Debrenthei ellen, hogy a királyi bemutatólevelet álnok úton eszközölte ki s a nélkül, hogy ezen vádat a pápa előtt igazolni, a pápa itéletét bevárni szükségesnek látná: a királyi bemutatás alapján történt pápai kinevezést érvénytelennek tekintette és Erzsébet királynétól, tizenöt esztendő előtt nyert kiváltság alapján, a zágrábi püspökségre Montschiedel Boldizsár jogtudort, radmansdorfi plébánost kinevezte, a püspöki javadalom birtokába beiktatta, ezután pedig a káptalan hozzájárulását és a király beleegyezését kieszközölvén, a pápának praesentálta.

Debrenthei Tamás, jogainak megoltalmazása végett, személyesen Rómába ment és V. Miklós pápától, majd ennek néhány hét mulva (1455. márczius 24-ikén) bekövetkezett halála után, III. Calixtustól is bullát eszközölt ki, melyben két magyar főpap megbizatott, hogy őt a püspökségbe iktassák be és vetélytársát egyházi büntetésekkel visszalépésre kényszerítsék.[659]

A pápai biztosok egyike, a pécsi püspök, megjelent ugyan Zágrábban; azonban Debrentheit beiktatni nem volt képes, és arra kellett szorítkoznia, hogy Montschiedel Boldizsárt, pártfogóival együtt, egyházi átokkal sujtotta.[660]

Ezalatt Rómában Debrentheire nézve kedvezőtlen fordulat állott be.

III. Calixtus — mint maga írja — «a király és Czilli gróf kéréseit, a mennyiben Isten engedi, teljesíteni óhajtván», az ügy megvizsgálásával két bíbornokot bizott meg; és mivel ezek az ügy állását kellően föl nem deríthették, Magyarországba küldött követének, Carvajal bíbornoknak hagyta meg, hogy a helyszinén vizsgálatot indítson.

Carvajal bíbornok, Magyarországba érkezvén, legelső sorban a kereszteshadjárat szervezésével volt elfoglalva. És mivel e tekintetben Czilli Ulrik támogatása a siker egyik főfeltétele volt, kimélnie kellett őt. Ezért a pécsi püspöktől hirdetett egyházi büntetések hatályát is ideiglenesen fölfüggesztette, a minek az lett a következménye, hogy Montschiedel a zágrábi püspökség birtokában megmaradhatott.

Debrenthei panaszt tett Rómában és rendeleteket eszközölt ki Carvajalhoz, a ki utasíttatott, hogy őt a zágrábi püspökségbe iktassa be.[661]

Ezalatt azonban ellene egy második vetélytárs lépett föl:

Csupor Demeter, ki mint láttuk, több évvel az előtt a zágrábi püspökséget a kninivel cserélte föl, s a kinek Rómában tekintélyes pártfogói voltak.

Igy történt, hogy a pápa, korábbi rendeleteit visszavonván, Carvajalnak új utasítást küldött, melyben meghagyta néki, hogy vizsgálatot indítson és aziránt, hogy a három vetélytárs közül a zágrábi egyházmegye kormányzására kit tart legalkalmasabbnak, véleményét terjeszsze elő.[662]

Mikor ezen pápai iratok Magyarországba érkeztek, azoknak végrehajtása, a Hunyadi László kivégeztetésére következő mozgalmak közepett, lehetetlenné vált. És így a zágrábi püspökség zavarteljes helyzetének megszüntetése Mátyás királyra szállott át örökségül.

V. László halála után Montschiedel Boldizsár a szász herczeg trónjelöltsége érdekében működött s miután kudarczot vallott, teljesen elvonult, kisérletet sem tett többé arra, hogy a zágrábi széken megmaradhasson.[663]

Debrenthei Tamás és Csupor Demeter állhatatosan ragaszkodtak igényeikhez. Mátyás a sokféle nehézségek közepett, a melyek figyelmét lekötötték, ezen ügy rendezését halogatta. II. Pius pápa pedig uralkodásának csak harmadik esztendejében tette meg az első lépést a mindinkább súlyosbodó baj megszüntetésére. Magyarországban és a német birodalomban működő legátusait: Bessarion és Carvajal bíbornokokat utasította, hogy az ügy alapos megvizsgálása után, a két vetélytárs között döntsenek.[664]

A döntés nem következett be; a legátusoknak valószinűleg tudomásuk volt a felől, hogy a király sem Debrentheit, sem Csuport a három évtized pártviszályaitól földúlt egyházmegye restaurátiójára hivatottnak nem tartja.

Mátyás ezen föladat megoldására a képességet csak Vitéz Jánosban találta föl, a kit rábírni iparkodott, hogy a váradi püspökségről a zágrábira menjen át. De ez csak 1462 tavaszán, mikor a Váczon gyülésező főpapok és főurak is kéréseikkel ostromolták, szánta el magát, hogy uralkodója akaratának meghódol, és két föltételt szabott: hogy a glogoniczai prépostság örök időkre a zágrábi püspökséggel egyesíttessék, és hogy ő a váradi püspökséget mindaddig megtarthassa, míg a zágrábi püspökség elidegenített birtokait visszaszerezte.

Mátyás a föltételeket habozás nélkül elfogadta. Egyúttal a két vetélytárs kielégítéséről úgy intézkedett, hogy Debrenthei a szent-

mártoni apátságot, Csupor pedig a széki és bélai apátságokat kapja. A mely megállapodásokhoz «a főpapok, urak és az ország rendeinek jóváhagyása járult.»[665]

A pápát «alázattal és tőle kitelhető buzgósággal» kérte föl, hogy a közel harmincz esztendő óta napról-napra mélyebben sülyedő zágrábi egyházon könyörüljön; egyszersmind kijelenti, hogy «határozataihoz minden módon ragaszkodni kíván».[666]

II. Pius pápa az egyház törvényeivel megegyeztethetőnek nem találta sem azt, hogy Vitéz János két egyházmegyét kormányozzon, sem azt, hogy főpapot püspöki székétől, ha önként nem mond le, törvényes itélet nélkül elmozdítson; már pedig Debrenthei nem volt hajlandó lemondani és újból személyesen megjelent Rómában, hogy jogait oltalmazza.

A pápa ekkor egy bíbornokot vizsgálat indításával bizott meg, a melynek bevégzése után az itélet akképpen hangzott, hogy Debrenthei a zágrábi egyház törvényes püspökének tekintendő.

Mindazáltal II. Pius belátta, hogy Debrenthei, ha székét Mátyás akarata ellenére tartja meg, a püspökség üdvös kormányzására képes nem lesz. Ezért kisérletet tett, hogy őt önkéntes lemondásra bírja; Mátyásnak pedig azt javasolta, hogy Debrenthei az üresedésben levő nyitrai püspökségre helyeztessék át. Vitéz János kielégítése végett pedig kész volt abban megnyugodni, hogy az ő javára 3000 forint évdíjjal terheltessék meg a váradi püspökség, melyre azután Debrentheinek vetélytársa: Csupor Demeter helyeztetnék át.

A pápa közölvén javaslatát a királylyal, három havi gondolkodási időt engedett neki, mert tovább — úgymond — a Debrenthei javára hozott itélet kihirdetését nem halaszthatná.[667]

Mátyás nem ragaszkodott korábbi megállapodásaihoz. Megegyezett abban, hogy Debrenthei a nyitrai püspökségre helyeztessék át; csak azt kötötte ki, hogy az a püspökség birtokbavétele előtt személyesen tegye le az ő kezeibe a hűségi esküt.[668]

A pápa ekkor (1464. január 13-ikán) Debrenthei Tamás zágrábi püspököt a nyitrai püspökségre áthelyezte, őt egyúttal a szentmártoni és széki apátságok kormányzójává kinevezte. Az ő teljes megnyugtatása végett a bullába még azt is beiktatta, hogy a menynyiben netán a nyitrai püspökség birtokába nem juthatna, joga van a zágrábi püspökségre visszatérnie.[669]

A zágrábi püspökség most nyitva állott Vitéz János előtt. De áthelyeztetése nem történt meg, mert föltételét, hogy a váradi

püspökséget is megtarthassa, a pápa el nem fogadta. Mátyásnak most az volt szándéka, hogy Vitéz mint ideiglenes kormányzó intézze a zágrábi püspökség ügyeit és akkorra, a mikor az elidegenített birtokok és várak visszaszereztettek, halasztassék a kinevezés.[670]

E közben 1465. február 1-én Szécsi Dénes bíbornok halálával megüresedett a primási szék. Alighogy az elhunyt főpap tetemét az esztergomi sírbolt befogadta, utódjává Mátyás a váradi püspököt «nevezte».[671] Mire II. Pál pápát, a kinevezés és az érseki javak ügyében tett intézkedés bejelentése után, «alázatos esedezéssel hívta föl», hogy a «bemutatott» váradi püspököt «áthelyezni és érsekül az esztergomi egyház élére állítani kegyelmesen méltóztassék».[672]

A mikor az esztergomi egyházra vonatkozó királyi előterjesztés Rómába érkezett, a pápa Vitézt haladék nélkül merősítette; de látván, hogy a zágrábi püspöki szék betöltéséről a király nem gondoskodik, az ő figyelmét erre az ügyre is fölhívta; arra kérte őt, hogy «újból keressen módot, a mely szerint annak az egyháznak a békés kormányzat áldásait biztosítani lehetne».[673]

Mátyás megszívlelte ezt az intelmet.

Személyesen tárgyalt Csuporral. A bosniai püspökséget a pécsváradi apátsággal ajánlotta neki s miután ezt Csupor visszautasította, hogy a bonyodalmaknak véget vessen, a különböző érdekek kiegyeztetésére sajátságos módozatot gondolt ki. Megnyugodott benne, hogy Csupor Demeter legyen a zágrábi püspök; de úgy, hogy a püspöki javadalomból székhelyén fölül csak egy várat és egy uradalmat kapjon meg, e mellett ezer forintnyi évdijat élvezzen; ellenben a püspökség többi várai és uradalmai külön administratorra bizassanak.

Csupor hozzájárult ehhez a tervhez; a mire a király a püspöki várak és uradalmak administratorának tisztét Szentlászlai Osvátra ruházta, kinek egyúttal a pécsváradi apátságot is adományozta

Mindezt a pápának tudomására hozta. «Alázattal esedezem szentségedhez — írja neki — hogy rendelkezéseimet, szilárd és erős akaratom s elhatározásom gyanánt, kegyesen fogadván, azok értelmében mind a püspökségről és monostorról, mind pedig a személyekről gondoskodjék; Demetert a lelkiekben főpásztornak, Osvátot a világiakban administratornak és a pécsváradi apátság kormányzójának rendelje.»[674]

Azonban II. Pál pápa a püspökségnek egyházi és világi kor-

mányzó között megosztását nem helyeselte. A nélkül, hogy elhatározásához a király hozzájárulását kikérni szükségesnek látná, 1465. június 14-ikén IV. Eugén pápa bulláját, melylyel Csuport a knini püspökségről a zágrábira áthelyezte volt, megerősítvén, a zágrábi egyház kormányzását «a lelkiekben és világiakban reá ruházta».[675] Ezzel egyszersmind Szentlászlai Osvátnak a zágrábi javadalom administratorává és pécsváradi apáttá kineveztetésének jóváhagyását megtagadta.

A pápa czéltudatosan járt el, mikor a zágrábi ügyet a király elhatározásától eltérő módon intézte el. A kegyúri jog azon kiterjedését és gyakorlásának azt a formáját, a melyet Mátyás a magyar korona számára igénybe vett, az egyház törvényeivel és érdekeivel megegyeztethetőnek nem találta és szűkebb korlátok közé szorítására tett kisérletet. Kiindulási pont gyanánt, tulajdonképen ürügyül, a pécsváradi apátsággal történt királyi rendelkezés szolgált neki.

1465. július 19-ikén Mátyáshoz hosszú levelet intézett.

«Értesülünk — úgymond — hogy országodban bizonyos dolgokat bitorló módon merészkednek cselekedni; a természetes rend megzavarásával egyházi állások a király önkénye szerint töltetnek be; nemcsak kisebb javadalmak, hanem kiváló monostorok is, a királyi hatalom erejénél fogva adományoztatnak.» Utal Krisztus Urunkra, a ki az egyházi és világi hatalom körét szorosan elválasztotta. Idézi az apostoli kánonokat, melyek világosan megállapítják, hogy azok, kik nem egyháziaktól választattak, kik nem a pápától vagy az érsektől nyerték el a fölszentelést, főpapoknak nem tekinthetők. Utal a későbbi zsinatok végzéseire és VII. Gergely erélyes rendszabályaira, a miket «bizonyos királyok és fejedelmek merész hatalomvágya tett szükségessé».

Ezek után kinyilatkoztatja, hogy az egyház törvényeivel ellenkező minden szokás visszaélésnek mondandó; a kiváltságok pedig, a miket a pápák a fejedelmeknek, mikor országukban a kereszténység meghonosításának nehézségeit kellett leküzdeniök, engedtek: utóbb, a mikor a kereszténység már teljesen megszilárdult, érvényességöket elvesztették. Szent István királyt az apostoli követséggel ruházta föl a pápa; de utódai közül apostoli követnek egyik sem tekintette magát. Volt idő, mikor az egyház érdekében a római pápák és a püspökök választását katholikus fejedelmekre kellett bízni, hogy így a választásban a szakadár és eretnek befolyások kizárassanak, a megválasztottak részére pedig a fejedelmi

pártfogás biztosíttassék. Később a gyógyszer méreggé lett, és a fejedelmek azt, a mi a viszonyokra való tekintettel engedtetett nekik, jog gyanánt követelték. Ekkor szükségessé lett megállapítani, hogy a főpapok kinevezésébe a világi fejedelmek ne avatkozzanak. III. Incze a laterani zsinaton hozott erre vonatkozó végzéseket, a melyeket utódai megerősítettek. Ezekből kitünik, hogy «semmiféle király vagy fejedelem e tekintetben kiváltságokra nem támaszkodhatik».

Ezen fejtegetések után szent Ambrusnak Valentinian császárhoz intézett szavaival fordul Mátyáshoz: «Ha kívánod, hogy uralkodásod tartós legyen, ne magasztald föl magadat, hanem hódolj meg Istennek. A királyhoz a paloták, a papokhoz a templomok tartoznak; jogaid a várakra, nem a szent dolgokra vonatkoznak».[676]

A király válaszát nem ismerjük; mert azt élő szóval vitte meg Rómába követe, Fiumei Márk knini püspök.[677]

De kétség nem merülhet föl az iránt, hogy föntartotta igényeit a kegyúri jogokra, úgy a mint azokat ekkorig gyakorolta. Álláspontját határozottsággal, noha a legmérsékeltebb hangon adja elő abban a levélben is, a mit akkortájt a pápának a zágrábi püspökség tárgyában írt. Hangsúlyozza, hogy ő «az ország régi törvényes jogaival» sohasem élt vissza; mert intézkedéseinek érvényességét mindig a pápa beleegyezésétől tette függővé. Figyelmezteti a pápát, hogy a szent-szék nem veheti rossz néven, ha az uralkodók a főpapi székek betöltésénél az egyházi szempontok mellett, saját biztonságuk és alattvalóik békéjének érdekeit is tekintetbe veszik.

A fönforgó esetet, Csupor Demeternek zágrábi püspökké történt új kinevezését illetőleg, a pápa elhatározása előtt «engedelmes fiú gyanánt» — mint maga írja — meghajol. Csuport tehát zágrábi püspöknek elismerte; de azon volt, hogy a megbízhatatlan főpapot önkéntes lemondásra bírja.

Megújitotta korábbi ajánlatát, hogy átengedi neki a bosniai püspökséget, melyhez a bélai apátság és «addig, míg előkelőbb javadalomra mozdíttatik elő, ezer forint évdíj csatoltatnék».

Ezzel Csupor megelégedett. A pápai legátus színe előtt lemondott a zágrábi püspökségről.

Mátyás király ekkor a zágrábi püspökséget újból megüresedettnek tekintette és «mint törvényes kegyúr, Szentlászlai Osvátot zágrábi püspökké nevezte».

A levelet, melyben a pápától a megerősítést kéri, ezen sza-

vakkal zárja be: «Hódolatomat nem bocsátom árúba; de legszerényebb kívánataim teljesítéseért is háladatos leszek».[678]

Figyelemreméltó Mátyás óvatossága, a melylyel most eljárt. Az új püspök kinevezéséről egyelőre a zágrábi káptalant nem értesítette és nem is kívánta, hogy azt az egyházmegye, a pápa döntése előtt, főpásztornak elfogadja.

Ellenkezőleg, a zágrábi káptalant Csupor lemondásáról értesítvén,. utasította, hogy káptalani helynököt válaszszon és «mindazon intézkedéseket tegye meg, a miket széküresedés esetén a kánonok rendelnek».[679]

Püspökválasztásról szó sincs ezen iratban, mely a káptalanok választói jogát teljesen megszüntnek tételezi föl.

Ezalatt előterjesztése Rómában nem talált kedvező fogadtatásra. A pápa úgy találta, hogy az, a mit a király Csupornak ajánlott, nem egyenlő értékű a zágrábi püspökséggel; Szentlászlai Osvát ellen pedig azt a kifogást emelte, hogy a kánonokban megállapított kort még nem érte el.[680]

Akkortájt, a mikor a pápai irat Magyarországba megjött, 1465 végén, megüresedett a győri püspökség. Hogy tehát a pápát teljesen kielégítse, a király Csupor Demetert győri püspökké nevezte ki. Ellenben Szentlászlai Osvátnak zágrábi püspökké kineveztetését föntartotta; arra hivatkozván, hogy a harmincz esztendőhöz csak két esztendő és néhány hónap hiányzik; már pedig a szent-szék jelentékenyebb korfogyatkozás eseteiben is a dispensatiót meg szokta adni; a mit most annál inkább elvárhat, mert jelöltjét «előkelő származása, erkölcseinek tisztasága, okossága és ügyessége» a zágrábi egyház kormányzására kiválóan alkalmassá teszik.

Mikor ezt a pápának írja, keserűséggel panaszkodik, hogy ellenséges befolyások az ő terveit ekkorig meghiusították; pedig — úgymond — az ő szemei előtt mindig az egyház java lebeg, a mit saját biztonságának és alattvalói békességének érdekeivel összhangzásba hoz. Most tehát ő szentsége jóindulatát bebizonyítani és a zágrábi egyház iránt kötelességét teljesíteni többé ne késsék.[681]

Ekkor végre a pápa a király jelöltjét elfogadta. 1466. april 14-ikén Csuport a zágrábi püspökségről a győrire áthelyezte és három nappal később Szentlászlai Osvátot zágrábi püspökké kinevezte.

Ezzel a zágrábi bonyodalmak, melyek öt pápát és négy királyt foglalkoztattak, be voltak fejezve. Mátyás, miután határozatait a

pápa kívánatai szerint nem egyszer módosította és visszavonta, az ügy végleges elintézésében mégis érvényesíteni tudta kegyúri jogait.

Föltünő engedékenységet tanusított Mátyás király irányában az egyházi javadalmak betöltésénél IV. Sixtus pápa. Nem állotta útját azon visszaélésnek sem, a mely szerint gyermekeket emelt a főpapi székekre, abban a téves hitben, hogy ezzel hatalmi érdekeit mozdítja elő.

1473-ban a Ferrarában tanuló Ernszt Zsigmond a pécsi, a Bolognában tanuló sziléziai Stolcz Miklós a váradi püspökség administratorává neveztetett ki. 1480 elején Mátyás az ő természetes fiának, Corvin Jánosnak a győri püspökséget szánta és Rómába fordult a kettős dispensatióért, melyre jelöltjének származásánál és koránál fogva szüksége volt. IV. Sixtus mind a kettőt megadta s a bullában hangsúlyozza, hogy ezt tekintettel Mátyás érdemeire és abban a reményben teszi, hogy a gyermek, a mikor felnő, atyja pártfogásával az egyháznak nagy szolgálatokat tehet; egyúttal oly módon rendelkezett, hogy János herczeg, míg a törvényes kort eléri, a püspökség helyettes administrátorának czímét viselje, az egyházmegye kormányzása pedig egészen a káptalanra legyen bízva.[682]

Mátyás nem élt azzal a kedvezménynyel, melyet ez a bulla neki nyujtott, csakhamar megváltoztatta fia pályájára vonatkozó terveit.

Azonban ugyanekkor egy még merészebb ténynyel a szentszék engedékenységének határáig jutott el.

Beckensloer János, a sziléziai származású esztergomi érsek 1476. elején a hálátlanság és hűtlenség páratlanul álló merényletét követte el. Az ország első főpapi székét elhagyván, Mátyás ellenségéhez, a császárhoz szökött. A király ekkor lépéseket tett Rómában, hogy javadalmától törvényes itélet útján megfosztassék. A pápa 1477 ősz elején a vizsgálat megindítását elrendelte.[683] De mivel a császár pártfogása Rómában Beckensloer javára sikeresen működött, s az ügy elintézése késett, s Mátyás az elintézést be nem várván, 1480 elején az érsekségt eönhatalmulag megüresedettnek nyilvánította és neje testvéröcscsének, a tizenhét esztendős Aragoniai János bíbornoknak adományozta,[684] a ki elfogadta ugyan a kinevezést, de tekintettel a rendkívüli helyzetre, a jövedelmeket a káptalannál letéteményképen helyeztette el;[685] mikor pedig Rómába visszatért és arról győződött meg, hogy a pápai megerősítés elnye-

résére kilátása nincs: azzal a gondolattal foglalkozott, hogy visszalép és az időközben megüresedett kalocsai érsekség elnyeréseért tett lépéseket.

Azonban Mátyás erre nem állott rá. «A mit egyszer adományoztunk — írja ő a bíbornoknak — azt vissza nem vehetjük; a mit rendeltünk, azt vissza nem vonhatjuk.» Biztosította őt, hogy minden körülmény között az esztergomi érsekség birtokában fönn fogja tartani.[686] A pápát pedig türelmetlenül sürgette, hogy Beckensloert lemondásra bírja, vagy mozdítsa el. Határozottan kijelentette, hogy «inkább életét áldozza föl és országát veszélynek teszi ki», mint sem hogy a szökevény főpapot az országba visszafogadja.[687]

A pápa azt válaszolta, hogy az érseket törvényes itélet nélkül javadalmától meg nem foszthatja, és újabb vizsgálatot rendelt el; de egyúttal Beckensloert utasította, hogy megfelelő kárpótlás mellett benyujtandó önkéntes lemondása iránt a királylyal tárgyalásokat indítson meg.[688] Ezek csakugyan megindultak, de eredményre nem vezettek.

Figyelemreméltó az a fölterjesztése, a mit Mátyás időközben 1483-ban a nyitrai püspökség betöltése ügyében tett. Előadja, hogy ezen egyházmegye főpapjai ismételten árulókká lettek és a fontos várat, mely székhelyül szolgál nékik, ellenségnek nyitották meg. Ennek következtében alapos oka volna — úgymond — a javadalmat «örök időkre» kezei között tartani; de mivel meggyőződött arról, hogy püspökséget jól kormányozni csak püspök képes, Gergely Ferencz-rendű atyát választotta meg nyitrai püspökké.[689] Ez a megerősítést nehézség nélkül nyerte el.

IV. Sixtus pápa kisérletet tett, hogy legalább a pápai udvarnál megüresedett magyarországi főpapi székekre érvényesítse a reservatió jogát. 1480 elején egyik unokaöcscsének udvari papját, Raguzai Kristófot Miklós modrusi püspöknek Rómában bekövetkezett halála után utódjává nevezte ki. Ellenben Mátyás ez esetben kegyúri jogait átruházta nejére, ki a püspökséget gyóntatójának, Zárai Antal dominikánus szerzetesnek adományozta.

A király, a mint a pápai kinevezésről értesült, jogainak oltalmára fenyegető hangon szólalt föl.

«Nem vártuk volna — írja egyebek között — hogy Szentséged királyi jogunkat, mely iránt kétség vagy nehézség régtől fogva nem támadott, melyet elődeink példájára szabadon gyako-

roltunk, bárkitől megsértetni engedje. Szentséged ismeri vagy legalább mások előadásából megismerheti magyarjaim szellemét és természetét. Ezek készebbek volnának harmadízben a katholika hittől elpártolni és a hitetlenek táborába állani, mint megengedni, hogy az ország javadalmait, a királyi választás és bemutatás mellőzésével, a szent-szék adományozza. Nehogy tehát ezen viszály további bajokra alkalmat szolgáltasson és botrányokat szüljön, miután az, a mit az én jogom és országom régi szabadsága sérelmére Szentségednél megkisérlettek, tudomásomra jutott; a nevezett modrusi egyházra, kegyúri jogom alapján, a mit ezen egyházra és a többi egyházakra is birok, tisztelendő Zárai Antalt, a fenséges királyné, szeretett hitvesünk gyóntatóját megválasztottuk s őt mint méltó, erkölcsös és tudós férfiut Szentségednek megerősítés végett bemutatom. Esedezem, hogy bárkinek ellenkezése daczára, jogos bemutatásom alapján, a nevezett Zárai Antalt apostoli hatalmánál fogva megerősíteni méltóztassék; bárkinek kérésére nehézséget ne támaszszon. Szentséged bizonyos lehet a felől, hogy bárki törekedjék annak a szentegyháznak elnyerésére, azt soha sem nyeri el, még ha annak az egyháznak főpásztor nélkül kellene is maradni.»[690]

A bíbornoki collegiumhoz írt levelében pedig hangsúlyozza, hogy «a magyar nemzet készebb a czímerét ékesítő kettős keresztet hármas kereszté átalakítani», mint megengedni, hogy a korona jogához tartozó javadalmakat és főpapi állásokat az apostoli szék adományozza.[691]

A pápa megnyugtató iratot intézett Mátyáshoz, a ki meleg szavakban fejezte ki köszönetét. «Mi sem lehetett rám nézve kellemetlenebb — írja egyebek között — mint az, hogy azon jogok, a miket elődeim sértetlenül meg tudtak óvni, az én uralkodásom alatt, a magam és országom legnagyobb sérelmére és kárára, megtámadtatnak. Mivel pedig most Szentséged ez irányban kegyelmesnek mutatja magát, óhajtásaimat és kéréseimet meghallgatja, Szentséged kegyelmességét kimondhatatlan örömmel és háladatossággal fogadom.»[692]

IV. Sixtus késett ugyan a fönforgó ügyben dönteni; de mikor 1483 tavaszán Raguzai Kristóf pápai bullák alapján egyházi büntetéseket alkalmazott Zárai Antal és hívei ellen; a pápa a maga jelöltjét desavouálta és a királynak azt jelentette, hogy a bullák ál-útakon eszközöltettek ki. Ugyanekkor az ügy eldöntésének elhalasztását azzal magyarázta, hogy be akarja várni, míg a maga jelöltjét más püspöki székre helyezheti át.[693]

VIII. Incze pápa azonnal trónralépte után azon volt, hogy a fönforgó bonyodalmaknak véget vessen. Elődje jelöltjét elejtvén, Zárai Antalt megerősítette.[694]

Az esztergomi érsekség ügyében pedig Mátyást kielégíteni óhajtván, Aragoniai Jánost az esztergomi egyháznak lelkiekben és világiakban kormányzójává rendelte; érsekké megerősítését akkorra halasztván, a mikor Beckensloer más javadalomra helyeztetik át.[695] Ezt Aragoniai János nem érte meg. 1485. október 17-ikén Rómában meghalt. VIII. Incze ekkor azon régi joggyakorlat alapján, mely szerint a római curiánál megüresedett javadalmakkal a pápák szabadon rendelkeztek, az esztergomi érsekséget Sforza Ascanio bíbornoknak, a milánói fejedelem nagybátyjának szánta. Joggal föltehette, hogy ezen szándékát javallani fogja Mátyás, ki a milánói uralkodóházzal benső viszonyban állott s épen ekkor alkudozásokat folytatott, hogy Sforza Bianca herczegnő kezét Corvin János részére megnyerje. Mindazáltal a pápa óvatosan járt el; mielőtt jogával élne és Ascaniót esztergomi érsekké tényleg kinevezné, Mátyás hozzájárulását kérte ki.[696]

Azonban Mátyás, a mikor Aragoniai János haláláról értesült, Beatrix kérését meghallgatva, arra határozta el magát, hogy az érsekséget a hét éves Estei Hippolyt herczegnek, Beatrix nővére, a ferrarai herczegné fiának adományozta[697] s 1486 april elsején kiállította részére az adománylevelet.[698]

Nehány héttel utóbb megbízta római követét, Vitéz Jánost, hogy Veronai Gábor bíbornokkal a pápa előtt jelenjék meg, a bemutató iratot nyujtsa át és Hippolyt részére a megerősítést kérje.[699]

A két magyar főpapnak az önmegtagadás legnagyobb mértékére volt szüksége, hogy uralkodójuk parancsa előtt meghódolva, lépéseket tegyenek a végett, hogy gyermek emeltessék hazájuk első főpapi székére, melyet elfoglalni önmagukat joggal méltóknak tekinthették. E mellett a király szándéka az egyházi jog általános törvényeivel és a szent-szék jogigényeivel, az egyház javának és hatalmas magánérdekeknek követeléseivel is ellentétben állott.

Mindazáltal jól ismerték uralkodójuk hajthatatlan szilárdságát és egyúttal Beatrix befolyásának erejét. Ezért kisérletet sem tettek arra, hogy a királyt elhatározásának megváltoztatására bírják. Haladék nélkül engedelmeskedniök kellett.

Előterjesztésökre a pápa azt válaszolta, hogy a király óhajtását nem teljesítheti.[700]

Június 26-ikán a következő nevezetes iratot intézte Mátyáshoz:

«Vettük Felségednek az esztergomi egyház betöltésére vonatkozó levelét és értesültünk kedvelt fiunk Hippolyt ferrarai herczegfi javára irányuló óhajtásáról. Ha ez az óhajtás egyáltalán teljesíthető volna, nem lenne szükség azokra a kérésekre, melyeket nagy esdekléssel Gábor egri bíbornok és János szerémi püspök, a te követed, terjesztettek elénk. Erre nézve előttük tüzetesen kifejtettük nézetünket. Mi néked, mint a szent-szék és a keresztény vallás körül nagy érdemekkel ékeskedő fejedelemnek, mindig, a mennyiben Isten engedi, kedvedben járni kívánunk. Ezt azzal is bebizonyítottuk, hogy a nevezett egyház betöltése körül a te bemutatásod alapján akarunk rendelkezni. Csak is a dolog méltatlansága és az az aggodalom, hogy a bíbornokok hozzájárulását nem nyerhetjük meg, tartottak vissza attól, hogy Felséged levelét a consistoriumban bemutassuk; mert nem válnék becsületedre, ha ez a levél ott fölolvastatnék, és oly ügy, a melyben a te kérésed teljesítése lehetetlen, tárgyaltatnék. Ezért inkább arra buzdítunk téged, hogy tekintetbe véve országod első egyházának méltóságát, mivel országod méltó férfiakban nem szűkölködik, figyelmedet azok egyikére irányozzad, olyanra, a ki az egyház és az ország várakozásának megfelelhet. Esztelen (absurdum) és menthetetlen eljárás volna, gyermekre, úgyszólván csecsemőre ruházni ilyen vagy akármilyen más egyházat, a melyet minden kifogáson fölül álló férfira illik bízni. Ha tehát valamely buzgó férfiút, akár országod szülötte, akár külföldi legyen, belátásod szerint nékünk bemutatsz, azon leszünk, hogy a mennyiben Isten engedi, Felségednek eleget tegyünk.»[701]

Ezt a pápai iratot csak két hónap mulva, augusztus elején hozta meg a Stomfán időző királynak a szerémi püspök futára, az ő jelentésével és az egri bíbornok levelével.

Mátyást és Beatrixot a tagadó válasz nagy mértékben fölháborította. Neheztelésök első sorban a két magyar főpapra irányult. Kötelességmulasztással vádolták őket, mert nem elég erélyesen léptek föl; sőt gyanusították, hogy «magánérdekeik sugallatára ármánykodnak» Hippolyt ellen.[702]

A király el volt határozva, hogy nem enged. Vitéznek meghagyta, hogy az egri bíbornok társaságában újból menjen a pápához. Nem bízván bennök, hogy az ő intentióinak megfelelő módon terjesztik elő az ügyet, erre nézve részletes utasítást küldött, a melyben álláspontját a következőképen fejti ki:

«Ő szentsége értéktelen, hiú kifogásokat és nehézségeket támaszt. Kívánságunkat könnyen teljesíthette volna és teljesíthetné most is, ha akarná. Azonban annyira megkeményedett, fölháborodott és fölingereltetett ellenünk, hogy minket semmiféle kegyelemben nem hajlandó részesíteni. A kegyelemben, a mit mi kérünk, a pápák alacsonyabb állású egyéneket is gyakran részesítettek; megérdemelnők tehát, hogy ezt tőlünk se tagadja meg. Nem értjük, miért kellene épen nekünk tagadó választ kapni hathatós kérésünkre? Sixtus pápa ilyen kegyelemmel emelte Erneszt szász herczeg fiát a mainzi érsekségre, a mely az esztergomi érsekségnél sokkal nagyobb, előkelőbb, híresebb javadalom; ugyanis a mainzi főpap egyúttal választófejedelem, sőt elnöke a választófejedelmek collegiumának, melyet összehívni, szintúgy mint a császár, föl van jogosítva. Hogy az esztergomi érseknek milyen a hatalma és mennyiben kötelesek előtte az ország többi főpapjai meghajolni, az köztudomású dolog. Továbbá ismeretes, hogy a pápák nemcsak fejedelmek fiainak, hanem másoknak, sőt még törvénytelen születésű csecsemőknek is megadták a korfogyatkozás eseteiben a dispensatiót. Ezt tehát a mi kérésünkre is meg lehetne adni. Azonban ő szentsége ellenünk annyira föl van háborodva és föl van ingerelve, hogy minket kegyelméből teljesen kizár. Ilyen körülmények között az egyenes tagadó választ sokkal szivesebben vettük volna, mint a Hippolyt korára utaló mentegetődzést. Ha tehát ő szentsége beleegyezését megadni semmiképen sem hajlandó, jelentse be neki, hogy mi annak daczára az esztergomi érsekséget Hippolytnak adományozzuk, a mint hogy már tényleg néki adományoztuk és őt, mihelyt megérkezik, az esztergomi érsekség birtokába helyezzük. Mindazáltal nagyon szivesen vennők, ha ő szentsége beleegyezését megnyerhetnők, mivel ezzel kitüntetné, hogy minket kegyelméből még nem zárt ki teljesen, a mit hódolatunkkal és engedelmességünkkel meghálálni igyekeznénk.»[703]

Mátyás ezen utasítása szeptember közepe táján jutott el Rómába. Vitéz az abban foglalt rendelet értelmében járt el. Azonban a pápára hatást nem gyakoroltak a király érvei; újból kinyilatkoztatta, hogy «oly jelentékeny egyházat, a milyen az esztergomi, gyermeknek nem adományozhat».[704]

Veronai Gábor bíbornokot attól a megaláztatástól, hogy egyházias szellemének és egyéni önérzetének sugallatait elfojtva, uralkodója méltatlan kívánsága érdekében tekintélyének súlyát a mér-

legbe vesse, fölmentette súlyos betegsége, mely őt sírba volt viendő. Azonban a helyzet úgy alakult, hogy a gyülöletes ügy sikerének betegségével többet használt, mint befolyásával használhatott volna. Ugyanis halála esetén a gazdag egri püspökség elnyerésére a hatalmas Borgia Rodrigo bíbornok számított, a ki most Hippolyt megerősítésének előmozdításával Mátyás kegyeire jogczímet kívánt szerezni. Vitéz a püspökség elnyerését biztos kilátásba helyezte neki; viszont azt az igéretet vette tőle, hogy őt «magasabb méltóságra» segíti.[705]

Borgia bibornok módot talált arra, hogy VIII. Incze magatartásában fordulatot idézzen elő.

A pápa szeptember 22-ikén magához hivatta Vitézt és Arlotti Buonfrancesco reggiói püspököt, a ferrarai herczeg követét, kiket Borgia jelenlétében fogadott. Igy kezdett szólani: «Nagy, komoly és nehéz dologhoz fogok hozzá». Azután kimerítően tárgyalta az okokat, a mik a gyermek Hippolytnak esztergomi érsekké kineveztetését ellenzik. «Mindazáltal — így folytatá — tekintettel Magyarország királya és királynéja folytonos esdekléseire, úgyszintén az ő buzgó pártfogójuk, Borgia bíbornok közbenjárására, végre a ferrarai herczeg és herczegné iránt táplált atyai szeretetünktől indíttatva: elszántuk magunkat arra, hogy ezen uraságok kívánságát teljesítjük. Azon leszünk és minden erőnket megfeszítjük, hogy ebben a bíbornok urak is megnyugodjanak.»

Ehhez még a következő nyilatkozatot csatolta: «Mivel a javadalmak, a mikkel Hippolyt úr eddig bírt, az ő előmozdításával, a kánonok értelmében, megüresednek, megengedjük, hogy a pomposai apátságot megtarthassa; csak a másik, gyöngébb javadalmazású apátságot (a gavelloit) tartjuk fönn rendelkezésünknek». És nevetve, tréfásan megjegyzé: «A mióta pápa vagyok, semmiféle apátságot nem tartottam meg magam számára; de ezt az apátságocskát bírni óhajtom».

A ferrarai követ a pápa lábaihoz borult és fejedelmének háláját tolmácsolta az esztergomi érsekségre vonatkozó elhatározásért. Az apátság tárgyában — úgymond — nincs fölhatalmazva nyilatkozni; hanem jelentést fog tenni Ferarrába.

«Bizonyosak vagyunk a felől — jegyzé meg a pápa — és ezt írjátok meg ő herczegségeiknek, hogy meggondolva, milyen nagy és szép javadalmat juttatunk mi nekik, szívesen lemondanak arról a kis javadalomról.» Azután Borgia bíbornokot megbízta, hogy az

esztergomi érsekség betöltése ügyében a kánoni eljárást indítsa meg.[706]

Ezen részleteket a ferrarai herczeg római követének jelentéseiből tudjuk. A jelentések, a miket Vitéz a magyar királynak küldött, sajnos, nem maradtak ránk. De megvannak levelei, a miket az audientia napján a ferrarai herczeghez és herczegnéhez intézett. Örvendve tudósítja őket, hogy «az ügy, melynek kedvező elintézése kivihetetlennek látszott, a legjobb kerékvágásba jutott és a czél elérése biztosítottnak tekinthető». Ezt a sikert tartózkodás nélkül első sorban Borgia érdeme gyanánt tünteti föl; de abból maga számára is részt igényel. «Herczegséged álmélkodnék — írja — ha elbeszélhetném, hogy milyen fáradságot és ügyességet kellett kifejtenünk, míg korábbi elhatározásának megváltoztatására bírhattuk ő szentségét s míg őt, mint a bűvész titokszerű mestersége a kigyót, megszelidítettük.» «Mintegy kényszerítve adta ő szentsége beleegyezését, noha el volt határozva, hogy semmiképen sem teszi meg.»

Épen ezért szükségesnek látta Vitéz, hogy a ferrarai herczeg a gavelloi apátság tárgyában a pápa kívánságát azonnal teljesítse és a bullák kiállítását a dijak lefizetésével siettesse. «Minden halogatás — úgymond — veszedelmessé válhatik.» «Több itt az ellenségünk, mint jóakarónk.»[707]

A ferrarai herczeg nem késett a gavelloi apátságot a pápa rendelkezésére bocsátani. De ugyanakkor római követét megbízta, hasson oda, hogy az apátságot a pápa Hippolytnak adja vissza vagy az Este-ház valamelyik más tagjának adományozza.

Október 10-ikén, Roverella Flórius nápolyi követ és a reggioi püspök kiséretében, Vitéz megjelent a pápa előtt és átnyujtván a ferrarai herczeg levelét, élőszóval előterjesztette a gavelloi apátságra vonatkozó kérelmet, melyet utána a nápolyi és ferrarai követek szintén a szent-atya figyelmébe ajánlottak.[708]

VIII. Incze válaszában utalt a nagy nehézségekre, melyeket leküzdött, hogy az esztergomi érsékséget Hippolytnak adományozhassa és csodálkozását fejezte ki a fölött, hogy a herczeg levelének tartalma a követek előadásával ellentétben áll. Nevetve jegyzé meg: «Azt vártam, hogy a herczeg megköszöni nékem, hogy a gavelloi apátságot elfogadni kegyeskedtem és ráadásul még a pomposaival is megkinál».

A reggioi püspök kifejtette, hogy a herczeg levelében kifeje-

zett készség a követek útján előterjesztett óhajtásának teljesítését nem gátolhatja, sőt inkább előmozdíthatja.[709]

A pápa azonban megmaradt a mellett, hogy a gavelloi apátsággal ő kíván rendelkezni. Egyúttal fölhívta a három diplomatát, lépjenek érintkezésbe Borgia Rodrigo, Sforza Ascanio és Caraffa Olivér bíbornokokkal, a kiket megbízott, hogy az esztergomi érsekség betöltése ügyében jelentést tegyenek a bíbornoki collegiumnak; ő maga is — úgymond — azon lesz, hogy őket kedvezően hangolja.[710]

Borgia bíbornok a követekkel folytatott bizalmas társalgásban fölemlíté, hogy nincs tudomása arról, mi szándéka van a pápának a gavelloi apátsággal. Ekkor Vitéz Jánosnak eszébe jutott, hogy talán ő nyerhetné el. A ferrarai herczeghez folyamodott, hogy ajánlja őt a pápának. Hercules herczeg erre kész volt.[711]

E szerint Vitézt mos személyes érdek is arra késztette, hogy Hippolyt ügyének végleges elintézését siettesse; azonban azt függőben tartotta a pápa a végből, hogy a Veronai Gábornak szeptember 28-ikán bekövetkezett halálával megüresedett egri püspökség betöltése tárgyában Mátyásra nyomást gyakorolhasson.

Ugyanis ezt a javadalmat, mely szintén «a római curiánál jött üresedésbe», VIII. Incze azonnal Borgia bíbornoknak adományozta és már október elsején külön követet indított útnak Mátyás királyhoz, hogy hozzájárulását kieszközölje.[712]

Mielőtt ez a követ az udvarhoz eljuthatott, Mátyás király azon napon, a melyen ausztriai táborában Veronai Gábor haláláról értesült, október 27-ikén kincstárnokának, Dóczi Orbán győri püspöknek adományozta az egri püspökséget.[713] Igy tehát, mikor a római követ november közepe táján megérkezett, vele szemben bevégzett tényre utalt.

Arra, hogy a királyt elhatározásának visszavételére vegye rá, senki sem gondolt; még Beatrix sem, a ki pedig most már tisztában volt az iránt, hogy az esztergomi érsekség ügyének elintézésében beállott késedelem az egri püspökség betöltésének kérdésével szoros kapcsolatban áll. Valentini Caesar, a ferrarai herczegnek a magyar udvarnál levő követe, csak azt igyekezett elérni, hogy a római követet lehetőleg hosszú ideig tartsák vissza és így Borgia ügyében a tagadó válasz minél később érkezzék Rómába, mert reméllette, hogy ezalatt a pápai bulláknak Hippolyt javára kiállíttatását kieszközlik.[714] Azonban Mátyás ilyen apró fogásoktól idegen-

kedett. Teljesen meg volt győződve arról, hogy nyilt, erőteljes, ha kell, erőszakos föllépéssel mindent biztosan elér. Attól, hogy Hippolyt ügyét koczkára teszi, nem félt többé.

Deczember 23-ikán már Rómában volt futára, a ki Dóczi Orbán javára kiállított bemutató-iratát Vitéz Jánosnak megvitte, azzal az utasítással, hogy azt a pápa elé terjeszsze.

A szerémi püspök nehéz helyzetben volt. A magyar királyi udvarnál azzal gyanusították, hogy Borgia érdekében fondorkodik Hippolyt hátrányára;[715] és most attól félt, hogy ha a király parancsát haladék nélkül teljesíti, Hippolyt ügyének árthat. Caraffa nápolyi bíboros érsekkel és a ferrarai követtel tanácskozott a teendők iránt. Abban állapodtak meg, hogy az egri kinevezést tíz napig titokban tartják s azon lesznek, hogy ezen idő alatt az esztergomi bullák kiállítását kieszközöljék.[716]

Vitéz egész loyalitással és buzgósággal igyekezett ezt lehetővé tenni. Mindenekelőtt arról gondoskodott, hogy az annáták lefizetésére szükséges pénzösszeg rendelkezésére álljon. A ferrarai herczeg, kinek kincstára a 6000 forint előteremtésére képtelen volt, fölhatalmazta őt, hogy ezt az összeget kölcsön vehesse. Vitéz egyik római bankháznál 23% kamat fizetés mellett a kölcsönt megkötötte. Ekkor a bullák kiállításának elrendelését kérte. A pápa utasította Borgia, Caraffa és Sforza bíbornokokat, hogy a legközelebbi consistoriumnak Hippolyt kineveztetése tárgyában a szokásos előterjesztést tegyék meg. Azonban most a bíbornoki collegium kebeléből támadtak nehézségek.

Sforza Ascanio, ki szintén számított arra, hogy az egri püspökséget elnyerheti, ez ügyben Magyarországba küldött futárától Dóczi kineveztetése felől értesülvén, nyiltan czélul tűzte ki magának, hogy Hippolyt kinevezésének megerősítését megakadályozza vagy legalább késlelteti. Éreztetni akarta neheztelését Beatrixszal, a ki ellen heves kifakadásokat hallatott. Nem hallgatta el Vitéz előtt azt a reményét, hogy Mátyás, mivel Hippolyt kinevezésére nem jó szántából, hanem Beatrix tolakodó esdekléseinek engedve határozta el magát: elhatározását megváltoztathatja és az érsekséget néki adományozhatja. Azonban ugyanakkor azzal az eshetőséggel is számolt, ha ellenzése daczára Hippolyt a pápai megerősítést elnyeri.

Sforza Ascanio bíbornok tehát nyiltan kijelentette, hogy a megerősítéshez beleegyezését csak azon föltétel alatt adja meg, ha a pomposai apátságot megkapja, vagy az esztergomi érsekség terhére jelentékeny évdíj biztosíttatik neki.

Ezen magatartása veszélyes volt azért, mert a Rómában tartózkodó bíbornokok — Borgia és Caraffa kivételével — Hippolyt megerősítését mindnyájan ellenezték, némelyek azért, mert az egyház törvényeit és érdekeit tartották szem előtt, mások Sforza Ascanio kedvéért.

A pápa Vitézt biztosította ugyan arról, hogy a fönforgó ügyben az ő jóakaratára számíthat; de egyúttal úgy nyilatkozott, hogy a bíbornokok hozzájárulása nélkül semmit sem tehet, a miért is azt ajánlotta, hogy Sforzát igyekezzék lefegyverezni.

Azonban a szerémi püspök mind a pápa, mind Sforza előtt azt hangoztatta, hogy a ferrarai herczeg «készebb akár két esztergomi érsekségről lemondani, mint Pomposát átengedni». Igyekezetei, hogy Ascanio befolyását ellensúlyozza, sikertelenek maradtak. Az utóbbi a január 29-ikén tartott consistoriumban rábírta VIII. Inczét, hogy az esztergomi ügy elintézését elhalaszsza és a ferrarai herczeget a pomposai apátság átengedésére szólítsa föl.

Vitéz erről értesülvén, azt javasolta Hercules herczegnek, hogy udvariasan válaszoljon, de ne engedjen; biztatta, hogy az esztergomi érsekség ügyét kedvező elintézés elé viszi. Mindazáltal javasolta, hogy Beatrix királyné Sforza Lajos herczeg által igyekezzék testvérére, Ascaniora hatni.[717]

Kétségkívül azért tanácsolta a ferrarai herczegnek, hogy engedményeket ne tegyen, mert tudta, hogy ezekben Mátyás az ő méltóságán, tekintélyén és jogain ejtett sérelmet látna.

Csakugyan a király, a mikor Vitéz jelentéseiből a tényállás felől értesült, esküvel erősített nyilatkozatot tett, hogy ha a ferrarai herczeg Sforza bíbornok igényeit kielégíti s neki akár az apátságot adja át, akár évdíjat biztosít: Hippolyt az esztergomi érsekséget nem kapja meg, mert — úgymond — nem engedheti, hogy országában «ilyen exorbitans szokás lábra kapjon». Fenyegetődzött: «majd megmutatja a pápának és Sforza bíbornoknak, hogy nem ők Magyarország királyai». Leveleitől, melyeket april elején Rómába írni készült, biztos sikert, «győzedelmet» várt. És ugyanakkor az esztergomi érsekség javait Hippolyt részére a ferrarai herczeg meghatalmazottjának tényleg átadta.[718]

Mátyás csakugyan kivívta a «győzedelmet». VIII. Incze 1487. május 27-ikén kiállíttatta a bullákat, melyben Hippolytot az esztergomi érsekség administratorává rendeli s megengedi, hogy a javadalomnak azonnal birtokába léphessen, az érsekség kormányzására

helyettesül valamely főpapot rendelhessen, mihelyt pedig huszonötödik esztendejét elérte, magát püspökké szenteltethesse és az érsekség kormányzását átvehesse.[719]

Ugyanakkor Borgia bíbornok lemondott az egri püspökségről és 1487. april 27-ikén Dóczi Orbán javára kiállíttattak a pápai bullák.

Mátyás a meghódított tartományokban is gyakorolta a főpapi székekre a kinevezés jogát. 1487-ben a bécsi püspöki székre ugyancsak Dóczit emelte, kit a pápa a püspökség administratorává nevezett ki.[720]

Ellenben nagy nehézségeket támasztott az olmüczi püspökség megüresedése 1482. nyarán. Az olmüczi káptalan megtartotta és folytonosan gyakorolta a püspökválasztás jogát, a melytől a magyarországi káptalanok több évtized óta elestek. Mátyás, mint Morvaország uralkodója, nagy súlyt fektetett arra, hogy a tartomány egyetlen püspöki székét olyan főpap foglalja el, kinek hűségében megbízhatik; ezért az olmüczi káptalant arra szólította föl, hogy a választást «az ő tudta, előleges hozzájárulása és beleegyezése nélkül» ne foganatosítsa.[721]

A király és a káptalan bizalma találkozott a morvaországi származású Filipecz János váradi püspökben, a ki az 1484. év folyamán megválasztatott s a váradi püspökséget is megtartván, az olmüczi püspökség javadalmát és az egyházmegye kormányát tényleg átvette.[722]

Azonban sem ő maga, sem a király és a káptalan a pápai megerősítés kieszközlésére nem tettek lépéseket. A választásról és Filipecz olmüczi püspökségéről Rómában nem nyertek vagy legalább nem vettek tudomást.

Az 1486. év folyamán a király bizalmatlanságot kezdett táplálni Filipecz iránt és attól tartott, hogy a hatalmat és befolyást, a mit az olmüczi püspökség nyujt neki, nem az ő javára érvényesíti.

VIII. Incze pápához folyamodott, hogy Vitéz János szerémi püspököt az olmüczi püspökség administratorává nevezze ki.[723] Kívánsága az 1487. július 4-én tartott consistoriumban teljesült.[724]

Vitéz, kit követi teendői Rómában visszatartottak, meghatalmazottakat jelölt ki az olmüczi püspökség átvételére. De Filipecz János a kezei között levő püspöki javak átadását s ezzel a ténynyel Vitéz kineveztetése érvényességének elismerését megtagadta.

Mátyás ezzel szemben rejtélyes magatartást foglalt el. Nem ellenezte, hogy legbizalmasabb tanácsosa a szent-szék ellen mint-

egy a nyilt lázadás terére lépjen. Másrészről semmit sem tett, hogy Vitézt visszalépésre bírja. Semlegesnek mutatta magát, kétszínű szerepet játszott.

A szerémi püspök pápai rendeletet eszközölt ki, mely a váradi püspöknek meghagyta, hogy egy hónap lefolyása alatt a püspökséget adja át; engedetlenség esetén súlyos egyházi büntetéseket (suspensionis et interdicti ingressus ecclesiae poenam) vonván magára.[725]

És miután a váradi püspök engedelmeskedni makacsul vonakodott, a pápa 1488. június 12-ikén Dóczi Orbán egri püspököt utasította, hogy újból intézzen hozzá fölszólítást és ha ez is eredménytelen maradna, a kiközösítést a váradi püspök ellen hirdesse ki és az egész váradi egyházmegyét vesse egyházi tilalom (interdictum) alá.[726]

Ugyanakkor a királyt fölkérte, rendelkezzék, hogy Vitéz János mielőbb az olmüczi püspökség birtokába léphessen.[727]

A kiközösítéssel és egyházi tilalommal való fenyegetés megdöbbentette a váradi püspököt, sőt még a királyt is. Julius 15-ikén Mátyás Bécsből azt válaszolja, hogy az olmüczi püspökség ügyében kérelmét Bocskai Miklós egri főesperes élő szóval fogja előadni.[728]

A király föltünő gyorsasággal indította útnak a követet és ez kivételes sebességgel járt el megbizatásában. Július 17-ikén még Bécsben volt;[729] augusztus 11-ikén már az ő előterjesztése alapján el volt intézve az ügy, mely miatt küldetett.

A királyi kérelem nem az ügy érdemére vonatkozott. Mátyás a két vetélytárs egyike mellett sem foglalt állást. Csak is azt kívánta, hogy a pápa az egyházi büntetéseket, melyekkel a váradi püspököt sujtotta, illetőleg fenyegette, hat hónapra függeszsze föl.[730]

Bocskai megnyerte Borgia bíbornok támogatását. Vitéz kénytelen volt megnyugodni a király akaratában. Együtt jelentek meg VIII. Incze előtt, a ki azonban csak három hónapra engedett haladékot és azt a reménységét fejezte ki, hogy ezen idő alatt a váradi püspök az olmüczi püspökséget Vitéznek átadja.[731] Ezt a választ Bocskai vitte meg Bécsbe. Ekkor azután Pechinoli Angelo, a Mátyáskoz küldött legátus vette kezébe az ügyet. Tárgyalásait már fentebb ismertettem.

***

Noha a főpapi javadalmak betöltése körül Mátyás király a korona kegyuri jogait szélesebb kiterjedésben gyakorolta, mint bármelyik elődje; az egyházi élet egyéb térein a szent-széknek az egyetemes kánoni jogon sarkalló hatósága előtt hódolattal hajolt meg. Igy például, a mikor egyházi javadalmat olyan egyházi férfiaknak kívánt adományozni, kik a kánoni képesítést nélkülözik, gyakran folyamodott a pápához, hogy a javadalmat ő adományozza a jelöltnek. Igy tett Antal szent Ferencz-rendű szerzetes javára, kinek a szent Benedek-rendű földvári apátságot szánta [732] és Fegyverneki Dénes zágrábi kanonok javára, kit a somogyvári apátság kormányzójává szemelt ki.[733] Ismételten kért fölhatalmazást, hogy kegyeltjei több javadalmat fogadhassanak el.[734]

Ezek után föltünő, hogy 1480-ban Aragoniai János bíbornokhoz írt levelében kifakad «némely gazdag főpap» ellen, kik a főpapi szék elfoglalása előtt bírt javadalmukat megtartották. Ezek — úgymond — tőle kértek a pápához ajánlólevelet, de soha sem kaptak; s mégis kieszközölték a szent-szék fölhatalmazását, mely az országra sérelmes és régi szokásaival ellenkezik; ezért megbízza, eszközöljön ki bullát, melynek alapján ezekre a javadalmakra más alkalmas egyházi férfiakat «választhasson meg».[735]

Főpapokat és más egyházi férfiakat, kik neheztelését vonták magukra, rendszerint önkényesen megfosztott javadalmuk élvezetétől; de tisztában volt aziránt, hogy eljárása a jogi érvényesség föltételeit nélkülözi. Erről tanúskodik eljárása Ostfi Miklós esztergomi prépost irányában, ki az 1471. évi összeesküvés részese volt s ez alkalommal fegyvert fogván, többeket megölt, falvakat és templomokat gyujtott föl. Mátyás Rómába folyamodott, hogy a pápa a kalocsai érseket bízza meg a törvényes eljárás megindításával s ha a vádak bebizonyíttatnak, a prépost elmozdításával és a király által bemutatandó egyházi férfiúnak a prépostságba beiktatásával.[736]

Nem emelt kifogást az ellen, hogy azok az egyházi férfiak, kik javadalmukat szabályellenes módon nyerték el, a baj orvoslásáért, illetőleg új adományozásért folyamodhassanak Rómába; [737] sőt az ellen sem, hogy a pápa adományozza a javadalmakat, a melyekről az ő kezeibe mondottak le birtokosaik.[738]

A mikor saját kegyúri jogait valamelyik egyházmegye egész területén az illető püspöknek engedte át, az átruházás megerősítését kérte a pápától.[739]

Hasonlóképen két javadalom állandó összekapcsolása eseteiben a pápai megerősítés szükségességét elismerte.[740]

Alkalmazkodott ahhoz a gyakorlathoz is, a mely szerint az egyetemek alapításához a szent-szék engedélyét és jóváhagyását kérték ki az uralkodók.

1465-ben folyamodik II. Pál pápához, hatalmazza fel őt, hogy Magyarország valamelyik alkalmas helyén a bolognainak mintájára főiskolát létesíthessen s ezt ruházza föl mindazokkal a jogokkal és kiváltságokkal, melyeknek a bolognai örvend. Két évvel utóbb külön kéri a pozsonyi egyetem tanárai részére azt a kedvezményt, hogy mindegyik egy javadalmat fogadhasson el tanszékének megtartása mellett. Ismét két év multával az egyetem kifejlesztése érdekében a Domonkos-rend megtelepítését Pozsonyban kivánatosnak tartván, lépéseket tett, hogy szent Klára apáczáinak zárdája adassék át részére.[741]

Új zárdák alapításához is pápai engedélyt eszközölt ki.[742]

Erdekes eset fordul elő 1480-ban, mikor a budai fehéregyházi plébániát a pálosoknak óhajtotta átadni, és római követeit utasítja, hogy az engedély megszerzése végett titokban tegyék meg a lépéseket, nehogy tervét a plébános barátai meghiusítsák.[743]

A pálosok bevezetése után a fehéregyház újjáépítését határozván el s e czélra egy elpusztult ó-budai templom oszlopait és köveit óhajtván fölhasználni, nem mulasztotta el engedélyt kérni Rómából.[744]

Az ország fővárosának építészeti dísze érdekében kívánatosnak tartotta, hogy kisajátíthassa azokat a házakat, melyeket egyházak és kolostorok örökölni és rendszerint elhanyagolni szoktak. Hogy ezt megtehesse, pápai engedélyt eszközölt ki.[745] Mivel pedig a bulla szövege olyan házakról szólott, a melyeket az egyházak és kolostorok jövőben örökölni fognak; lelkiismerete megnyugtatása végett lépéseket tett olyan módosítása érdekében, hogy a kisajátítás jogát az ekkorig hagyományozott házakra is gyakorolhassa.[746]

***

Az a törekvés, hogy peres ügyekben az ország lakosai mindenekelőtt az ország törvényszékeihez forduljanak s csak fölebbezés útján folyamodhassanak a római szent-székhez, az 1440., 1445. és 1447. évi országgyűléseket arra késztette, hogy a régi gyakorlatot törvények alkotásával biztosítsák.

De ezeknek nem volt teljes foganatjuk.

V. László 1456-ban megrótta a szent Ágoston-rend magyarországi tartományfőnökét a miatt, mert a pápóczi prépost ellen Rómában indított pört; egyúttal kijelentette, hogy a fönforgó ügyben, az ország törvényei és régi szokásai szerint, ő van hivatva itélni.[747]

Ennek az álláspontnak jogosságát III. Calixtus pápa nem ismerte el. De megnyugodott abban, hogy «kiváltság és sértetlenül megőrzött szokás alapján» magyarországi lakosok az ország határain kívül pörbe nem idézhetők, és a pápóczi pör eldöntésére bírákul a korábban kinevezett római bíbornok helyett három esztergomi kanonokot rendelt.[748]

Ugyancsak V. László uralkodása alatt ismételten fordult elő az az eset, hogy kassai polgárok pápai levelekkel a krakói egyetem törvényszéke elé idéztettek. Kassa város közönségének panaszára a király az esztergomi érseket utasította, hogy a plébánosokat javadalomvesztés terhe alatt az ilyen pápai idézőlevelek kézbesítésétől és kihirdetésétől tiltsa el, mert ő — úgymond — «el van határozva, hogy az országnak nagy fáradsággal kiküzdött régi szabadságát sértetlenül megőrzi».[749]

Mátyás király «az ország ezen szabadsága» fölött féltékenyen őrködött. Uralkodása kezdetén az augustinusok tartományfőnöke harmadízben tett kisérletet, hogy igényeit a pápóczi prépost ellen Rómában érvényesítse. A király, a mint erről tudomást nyert, meghagyta neki, hogy a római szent-széknél tett lépéseket vonja vissza és a pört az esztergomi érsek előtt indítsa meg. Az esztergomi érseket pedig fölhívta, hogy a tartományfőnök ellen, ha nem engedelmeskedik, egyházi büntetéseket alkalmazzon.[750]

Mikor pedig 1468-ban II. Pál pápa, az előtte emelt vád alapján, Bánfi Miklós pozsonyi főispánt, testvérét Jakabot és anyját maga elé idézte: a király a pápát arra kérte föl, hogy az ilyen esetek ismétlődésének megakadályozásáról gondoskodjék, a fönforgó ügy eldöntését pedig az esztergomi érsekre vagy az ország valamelyik más főpapjára bízza.[751]

Mátyás erélye sem volt képes ezen irányban teljes sikert elérni. Az esetek, a mikor a hazai törvényszékek mellőzésével a felperesek Rómába fordultak, folytonosan szaporodtak. Csak így magyarázhatjuk meg az 1471. évi országgyűlésen alkotott XIX. törvényczikk szokatlan szigorát. Ebben megállapíttatik, hogy «az ország-

nak szent István király idejétől fogva sértetlenül föntartott szabadságának» sérelmére, az alsóbbfokú törvényszékek mellőzésével, egyenesen Rómából idézőlevelet kieszközölni senki se merészeljen; mindenki a rendes törvényszék előtt indítson pört és csak fölebbezés útján fordulhasson a szent-székhez; a kik pedig ezt a törvényt megszegik, ha egyházi javadalmat bírnak, javadalomvesztés, ha nem bírnak, fővesztés büntetésével sujtatnak.

Fölebbezés útján a pöröknek Rómába vitelét Mátyás nem akadályozta. Erre nézve 1480-ban érdekes eset fordult elő.

Thúz Osvát zágrábi püspök Frangepán Györgygyel tizedügyben évek óta pörben állott. Végre abban állapodtak meg, hogy a döntést az aquilejai patriárkára és a kalocsai érsekre bízzák. Ezek meghozták az itéletet; de ebben a gróf meg nem nyugodott és a pápához fölebbezett. Mátyás, noha a békebírák fölkéréséhez ő is megadta hozzájárulását, nem emelt kifogást; csak azért folyamodott a pápához, hogy az ügyet Magyarország területén döntesse el, a bíráskodással legátusát vagy a magyar főpapok egyikét bízza meg. IV. Sixtus teljesítette a kérést.[752]

Ezen folyamodás arra utal, hogy a király elismerte a pápa azon jogát, hogy a hozzá fölebbezett ügyeket Rómában tárgyaltathassa s kedvezményt látott abban, ha az ország területén járnak el a pápától megbízott bírák.

Miként IV. Sixtus, úgy elődei és utódai is, a hozzájuk fölebbezett ügyekben rendszerint magyarországi főpapokra vagy káptalanbeliekre ruházták át bíráskodási joghatóságukat. Sőt az az eset is előfordul, hogy a pápa, miután a fölebbezett ügy tárgyalását a római curia egyik ügyhallgatójára bízta és ez az idézőleveleket már kibocsátotta, az alperesnek Mátyás király által támogatott folyamodására, Magyarországban rendel bírákat.[753]

A Rómába fölebbezett ügyek sorában legsűrűbben az egyházi tizedek tárgyában keletkezett pörök fordulnak elő. Egyházi férfiak, kiket főpapjuk javadalmuktól fosztott meg, gyakran keresnek igazságot Rómában; hasonlóképen oly esetekben is, mikor hatalmas főurak erőszakoskodása javadalmukban károkat okozott.

Egyébként a legnagyobb változatosságot észleljük a szent-szék elé vitt pörökben.

A kassai plébános a kassai karmeliták ellen emel vádat, mivel plébánosi jogokat bitorolnak. A szerémi püspök a kalocsai érseket pörli, mivel vonakodik fizetni a 300 forint évdíjt, mely a püspök-

ség részére fölállítása alkalmával az érseki jövedelmekből biztosíttatott. Palóczi László a Csáki Ferencz szatmári főispán által, Gerőfi László özvegye a férje által a budai pálosoknak egyházak számára hagyományozott birtokot elfoglalta. A Dobokai Miklós által egyházi alapítványok czéljaira letett pénzösszeget a hagyományozó egy nőrokona erőszakosan lefoglalta. A budavári plébános Hédervári Imre bán ellen hagyatéki pénzek elsikkasztása czímén hamis vádat emelt. Suki István erdélyi úr hagyatéki pénzek elsikkasztásáról vádoltatik.

János gyöngyösi plébános malmot hagyományozott Fodor Osvátnak, azon kikötéssel, hogy évenkint misét mondasson az elhunyt hívekért; Fodor a malmot el akarta adni, a gyöngyösi plébános tiltakozott.

Egy győrmegyei pap a szent ostyát, melyen a mise alatt vércsöppeket látott, a szentségtartóba helyezte el. Elderbach Bertold erről értesülvén, fegyveresek élén betört a templomba és két udvari káplánja által Monyorókerékre vitette az ostyát, melyet a győri püspök visszakövetel.

Slavoniai Imre czisztercziszerzetes ellen, mivel a szent-gotthárdi apátság birtokait elprédálta, világi urak pört indítottak.

Slavoniai urak két plébános meggyilkolásával vádoltatnak.

Egy alkalommal egy német gróf, ki Czilli Ulrik gróf özvegyének halála után a koronára szállott csáktornyai uradalomra igényt tartott, azzal fenyegetődzött, hogy az ügyet Rómába viszi. Mátyás azt válaszolta neki, hogy ez esetben kénytelen lesz «a korona szabadságát» oltalmazni, mert más uralkodók példájára, országa világi ügyeiben másnak felsőségét el nem ismerheti. Ugyanakkor római követét utasította, világosítsa föl a pápát az iránt, hogy világi ügyekben sem magát, sem alattvalóit a szentszék bíráskodásának alá nem vetheti. Magyarországnak megvan a maga szokásjoga, a melynek alapján mindenki érvényesítheti igényeit. «Mindent inkább elszenvedünk, mintsem hogy a magunk és országunk szabadságát föláldozzuk.»[754]

Mindazáltal nem egyszer világiak között tisztán világi ügyekben folytatott pörök is kerültek magyarországi egyházi bíróságoktól fölebbezés útján a római curia elé.

Egy ilyen eset szolgáljon például. Geszti János kalocsa-egyházmegyei nemes nejétől két szolgálónő megszökött és értékes tárgyakat vittek magukkal. Geszti János utánuk küldötte embereit és elfogatta

őket. Ekkor azonban Herczeg Miklós pécsegyházmegyei nemes mind Geszti János embereit, mind foglyaikat letartóztatta és a lopott tárgyakat megtartotta. Geszti Jánosné a foglyok és a lefoglalt tárgyak kiszolgáltatása érdekében pört indított a bácsi szent-szék előtt, mely Herczeget elmarasztalta. Ez Veronai Gábor erdélyi püspökhöz, mint pápai legátushoz fölebbezett, a kinek ügyhallgatója nem tartván a legátust a bíráskodásra ez ügyben illetékesnek, elutasította őt. Herczeg a római szent-székhez fölebbezett, a honnan a vaskai prépost kapott az ügy elintézésére megbízást. A prépost az ügyet a bácsi szent-székhez küldötte vissza. Herczeg ezért újból Rómába fordult. A pápa a veszprémi püspököt, a veszprémi és zalai főesperesekkel küldötte ki. Ezek Herczeget fölmentették. Mire Gesztiné appellált a pápához, ki a szerémi püspököt káptalana két tagjával rendelte bírákul.[755]

A hazánkban e tekintetben uralkodó jogi fölfogásra érdekes világosságot vet négy pécsi lakosnak II. Piushoz intézett kérvénye, a melyben folyamodnak, hogy az ellenök egy pécsi özvegy aszszony által egy pécsi ház tárgyában hozzá fölebbezett ügy eldöntését magyarországi egyházi férfiakra bízza, és kiemelik, hogy «különben is az ügy világi természetű és inkább világi, mint egyházi törvényszékhez tartozik».[756] Ezzel ilyen ügyekben a római szent-szék illetékességét világosan elismerik.

HARMADIK KÖNYV.

II. ULÁSZLÓ ÉS II. LAJOS KORA.

1490—1526.

ELSŐ FEJEZET.

A szent-szék magatartása II. Ulászló megválasztatásánál. — VI. Sándor pápa. — Beatrix házassági ügye. — Orsini Orso pápai legátus. — Hármas szövetség a törökök ellen. — A konstantinápolyi pátriarkátus. (1490—1503.)

A MÁTYÁS halálát követő királyválasztási pártküzdelmek közepett a pápai követ, Pechinoli Angelo, tartózkodó állást foglalt el és egyik trónigényelő részére sem állott. Befolyását csak arra használta föl, hogy egyetértésre, összetartásra buzdítsa a főurakat.

Szavai hatását nem kevéssé csökkentette a németországi pápai követ, ki Magyarországba küldött leveleiben azt állította, hogy a pápa Miksa megválasztatását óhajtaná. Ez irányban mindazonáltal sem az ortei püspök, sem a magyar főpapok utasítást a pápától nem kaptak. E miatt több oldalról azt hangoztatták, hogy a pápa az országot elhanyagolja, kellő támogatásban nem részesíti.

Elkeseredésében azt írta Pecchinoli a pápának, hogy ő maga is osztozni kezd ebben a fölfogásban és visszahivatásáért folyamodik, mert szégyenteljes állásából szabadulni kíván.[757]

A királyválasztó országgyűlésnek július 15-ikén tartott ülésében, a melyen II. Ulászló azon föltétel alatt, hogy Beatrix királynét nőül veszi, magyar királylyá kikiáltatott, az ortei püspök is jelen volt, és utána fölkereste Beatrixot, hogy szerencsekívánatait tolmácsolja neki.[758]

Részt vett az új király fogadtatásában és Székesfehérvárt a koronázási ünnepélyekben.[759]

Kevéssel utóbb megkapta Rómából a fölhatalmazást, hogy hazatérhessen. Szeptember második felében utazott el. A távozót a magyarországi főpapoknak VIII. Incze pápához intézett meleg ajánlólevele kisérte. Ebben elmondatik róla, hogy «jelenlétével, méltóságával és tekintélyével az egyház díszét és javát gyarapította,

az egyház szabadságának oltalmazásában a legnagyobb buzgóságot fejtette ki, és életét is kész volt koczkára tenni; mindazt, a mit az emberek gonoszsága Isten egyháza ellen tervezett, gondosságával, ügyességével okosan meghiúsította, a viszályokat kiegyenlítette, azoknak üszkét, nehogy lángot vessen, elfojtotta; minélfogva életének tisztaságáról, eljárásának igazságáról és arról is, hogy állásának tekintélye az egyház díszére és javára szolgált, tanúságot tehetnek».[760]

Az első magyar követ, ki Ulászló részéről Rómában megjelent, László vasvári prépost volt. 1492 májusban azzal a kérelemmel járult VIII. Incze elé, hogy a király öcscsét és vetélytársát, Albert lengyel herczeget, mivel a vele kötött egyesség után sem szünt meg a magyar trón elnyerése érdekében fondorkodni, egyházi büntetések alkalmazásával kényszerítse kötelezettségei megtartására.[761]

Ugyanekkor Sankfalvi Antal pozsonyi prépost a magyar királyi udvarnál ki volt jelölve, hogy kényesebb és bonyolultabb természetű ügy tárgyalása végett a pápához menjen.

Ulászló az ő politikai helyzete nehézségeinek leküzdése érdekében lelkiismeretlen módon visszaélt a házassági frigy szentségével. Noha régtől fogva el volt jegyezve Borbála brandenburgi herczegnővel, magyar királylyá megválasztatása előtt arra kötelezte magát, hogy Mátyás özvegyét nőül veszi. A trón elfoglalása után 1490. október 4-ikén megkötötte vele a házasságot, de előbb tanácsosai előtt ünnepélyes óvás alakjában kinyilatkoztatta, hogy a házassági igéretet, melylyel a viszonyok kényszerűsége előtt meghajolva, magát leköti, előre érvénytelennek nyilvánítja.

Ugyanakkor megindította mindjárt az alkudozásokat, hogy Bianca milanói herczegnő kezét elnyerje, noha ez Corvin János jegyese volt.

Ezen tervezett házassága tehát csak úgy volt érvényesen végrehajtható, hogy ha előbb három kötelék fölbontásához járul a szentszék. E mellett még egy más föltétellel is kellett számítani. Bakócz Tamás győri püspök, a király mindenható kanczellárja, a milanói diplomaták előtt a házasság létrehozásában közreműködéseért jutalmul a bíbornoki méltóságot kötötte ki.

Rómában az első lépést 1492 február végén a milanói herczeg tette meg az ott székelő Sforza Ascanio bíbornoknál. Megküldötte neki magyarországi ügyviselője és Bakócz Tamás leveleit, hogy

azokból az ügy állása felől tájékozást merítsen és nyujtson a pápának. A legelső teendőnek azt jelölte ki, hogy a győri püspök részére a bíbornoki méltóság adományozását vagy legalább azt kilátásba helyező pápai irat kiállítását eszközölje ki. Azután pedig a Bianca és Corvin János közötti frigy fölbontása érdekében a pápához intézett folyamodás benyújtásával és támogatásával bízta meg.[762] Márczius végén jelezte neki, hogy magyar követ fog Rómába jönni annak kijelentése végett, hogy Ulászló és Beatrix között házassági frigy nem áll fönn.[763]

Ekkor már milanói követ is volt Ascanio oldala mellett: Treviglio Maffeo kanczellár. Mindketten óvatosan és buzgón láttak föladatuk megoldásához. Arra az eredményre jutottak, hogy a Bianca és Corvin János frigyének fölbontásához az utóbbinak önkéntes visszalépése s erről okirat kiállítása szükséges; a mit könnyen megnyerhetőnek véltek, mihelyt a házassági szerződés Ulászló és Bianca között megköttetik. De ehhez szükségesnek látták előlegesen tisztázni az Ulászló és Borbála herczegnő közötti frigy kérdését.[764]

Ezekről értesíttetvén Bakócz Tamás, biztosította Treviglioi Maffeot, hogy Ulászló a német herczegnő irányában házassági kötelezettséget nem vállalt. Értesítette, hogy Ulászló és Bianca között a házasság megkötése ügyében minden részlet meg van már állapítva. Ezért sürgeti a bíbornokságra vonatkozó igéret teljesítését. Jelezte, hogy Sankfalvi Antal (ki időközben nyitrai püspökké neveztetett ki) közelebb útnak indul.[765]

Azonban kevéssel utóbb a pápa súlyos betegségéről Budára érkezett hirek hatása alatt a magyar követ küldetése elhalasztatott. Ezt a milanói udvarnál nem látták szivesen, a honnan Bakóczot figyelmeztették a késedelem hátrányos következményeire.

Ugyanis e közben a nápolyi udvar tudomást nyervén Ulászló terveiről, ezek meghiusítása végett Rómában megindította a tevékenységet. Nagy hatást keltett ott az a közlés, hogy a házasság Ulászló és Beatrix között jogérvényesen megköttetett, sőt consummáltatott is. A nápolyi királylyal összeköttetésben álló bíbornokok a pápánál oda hatottak, hogy a milanói udvar kívánságait ne teljesítse.

VIII. Incze június végén azzal a gondolattal foglalkozott, hogy a szövevényes helyzet földerítése végett legátust küld Magyarországba.[766] Azonban ezt nem valósíthatta meg, Ulászlónak a törökök ellen kért segítséget sem nyujthatta,[767] mert július 25-ikén kimúlt.

1492. augusztus 26-ikán Borgia Rodrigo bíbornok választatott meg VIII. Incze utódává.

Velencze és Florencz római követeinek tudósításaiból ismerjük azt a határtalan lelkesedést, melylyel VI. Sándor trónraléptét Róma lakossága üdvözölte és a koronázási ünnepély alkalmával valóságos diadalmenetben kisérte.[768] Visszhangját találjuk azon levelekben, melyek Magyarországból szerencsekívánatokat vittek neki. Corvin János herczeg egyebek között kiemeli, hogy benne nemcsak «a legméltóbb főpapot, hanem atyjának barátját» is tiszteli.[769] Váradi Péter kalocsai érsek ajándékkal, török lovakkal, kedveskedett az új pápának, kit biztosított, hogy «mindenben leghűségesebb szolgája gyanánt fog eljárni és a világon semmi sincs, a mit inkább óhajt, mint kiérdemelni ő szentsége kegyét».[770] Az érseket szoros kapcsolatba hozta a pápával az a körülmény, hogy az utóbbi Mátyás király adományozásából a pétervárádi apátság birtokában volt, a mely a kalocsai érsekség területén feküdt s előbb az érsek javadalmaihoz tartozott.[771]

Éppen ezen apátság kormányzóját, Pistaecchi Vinczét bízta meg az új pápa, hogy trónrajutását hivatalosan jelentse be a magyar királynak.[772] Később, november második felében, külön követe érkezett Budára értesítő bullákkal minden egyes főpap részére, kik testületileg fejezték ki köszönetüket, kiemelvén, hogy fölmagasztaltatása fölött több okuk van örvendeni, mint másoknak, mivel bíbornok korában sokféle szolgálatot tett országuknak.[773]

Az 1492. év őszén a budai és milanói udvarok megállapodásra jutottak az iránt, hogy a házassági ügyben VIII. Inczénél megindított actiót utódjánál folytatni fogják s e végett Rómába követeket küldenek, kik, mihelyt a nehézségek elháríttattak, Ulászló és Bianca nevében a házassági frigyet jogérvényesen megkössék. A milanói követ azt az utasítást is kapta, hogy Bakócz Tamás bíbornokká neveztetése érdekében lépéseket tegyen s érdekeit egy más ügyben is fölkarolja.

A magyar kanczellár ugyanis Dóczi Orbán halála után a király által egri püspökké neveztette ki magát. Ellenben ezt a javadalmat VI. Sándor pápa azon az alapon, hogy arról öt esztendő előtt csak Dóczi javára mondott le, pápává megválasztatása után Sforza Ascanio bíbornoknak engedte át. Ezt kellett tehát lemondásra bírnia a milanói követnek, a ki föl volt hatalmazva, hogy neki kárpótlásul Lombardiában ajánljon javadalmakat.[774]

A már korábban kijelölt magyar követ, Sankfalvi püspök, november elején utazott el Budáról és miután Velenczében néhány napot töltött, deczember első napjaiban érkezett az örök városba.[775] Igyekezeteinek ellensúlyozása végett a nápolyi király saját fiai egyikét, Frigyes altamurai herczeget, küldötte a pápai udvarhoz. A részére kiállított utasításban ő is minden tényezőt figyelemre méltatott. Egyebek között azt kivánta, hogy a pápa Bakócznak az egri püspökségben a megerősítést csak azon föltétel alatt adja meg, ha Ulászló és Beatrix házasságának végrehajtását kieszközli.[776] A pápa a nehéz helyzetben időt akart nyerni. A nápolyi herczegnek igéretet tett, hogy Ulászlóhoz Beatrix érdekében fölszólítást fog intézni; de arra nem volt rábírható, hogy kényszerítő eszközöket használjon föl.

Óvatosan viselte magát az Ulászló és Borbála között kötött házassági frigy ügyében is, noha ennek fölbontását mind a nápolyi, mind a milanói udvar óhajtotta. Ellenezték ugyan a brandenburgi őrgrófok, a kik abban házuk meggyalázását látták; de a nápolyi király biztos kilátásba helyezte, hogy pénzzel és más kedvezményekkel beleegyezésöket kieszközli.

Sankfalvi azzal kezdette meg tevékenységét, hogy bemutatott egy okiratot, a melyben Borbála a fölbontáshoz hozzájárulását nyilvánítja. Mindazáltal ezen irat hitelessége iránt kétség merült föl. Találkoztak, a kik azt állították, hogy a brandenburgi jogászok egyike uraival viszályba bonyolódván, a magyar király szolgálatába állott és az őrgrófné aláírását és pecsétét is hamisította. Ennek következtében a pápa rendelkezett, hogy a pecsét és aláírás hitelessége iránt a helyszinén vizsgálat indíttassék.[777]

Magatartásával senkit sem elégített ki. A nápolyi király kíméletlen módon éreztette vele neheztelését. Követei 1493. február elején megjelentek előtte és bemutatták uralkodójuknak hozzájuk írt levelét, a melyben azt a vádat emeli ellene, hogy Frigyes herczegnek tett igéreteit megszegte, az Ulászlóhoz intézett levelet nem úgy fogalmazta, a mint kellett volna, a magyar főrendeknek pedig egyáltalán nem írt; «jól tudja — úgymond — hogy ő szentsége milyen úton jár s álnoksággal és csellel mit akar elérni»; meghagyta tehát nekik, tudják meg végleges elhatározását; mert ő ebben az ügyben nem szándékozik többet írni és tudni kívánja, mihez tartsa magát.

A követek megbizatásukban — mint a pápa Sforza bíbornoknak mondá — «a világ legszemtelenebb kifejezéseit használva» jártak el.

VI. Sándor fölháborodással utasította vissza a szószegés vádját. Kijelentette, hogy kényszerítő eszközök alkalmazását Ulászlóval szemközt sohasem igérte, sőt hogy a magyar főrendekhez intézendő fölhivás tárgyában Frigyes herczeg előterjesztést sem tett, a mit a követek egyike, ki a tárgyalásokban részt vett, beismerni volt kénytelen. Hivatkozott a bíbornoki testületre is, a melynek jelenlétében fogadta a herczeget és a mely egyértelmű hozzájárulásával fogadta el a magyar királyhoz fogalmazott levél szövegét. «Ő felsége téved — ezzel fejezte be válaszát — ha azt hiszi, hogy ilyen tisztességtelen eszközökkel igazságtalan dolgok elkövetésére bírhatja; mert el van tökélve, hogy ezen ügyben egy porszemmel sem tesz többet annál, a mit az igazság követel.»[778]

Ulászló a pápai fölhivásra april 9-ikén adta meg válaszát, általános kifejezésekben utalva korábbi elhatározására, a melyet a nyitrai püspök által közölt volt vele.[779]

Sankfalvi valószinűleg ekkor mutatta be és terjesztette Rómában azt a kimerítő emlékiratot, mely bebizonyítani iparkodik, hogy az Ulászló és Beatrix között kötött színlelt frigy az érvényes házasság minden kellékét nélkülözi.[780]

Több hónap mult el a nélkül, hogy bármi történt volna. Csak szeptember második felében jelent meg ismét a nyitrai püspök a pápa előtt és a brandenburgi frigyre vonatkozó újabb okiratok bemutatása után fölolvasta Corvin János és Bianca herczegnő előterjesztéseit, a melyekben az ő házassági szerződésök fölbontásáért folyamodnak. Ekkor a pápa a törvényes eljárás megindításához az első lépést megtette: az ügy előadójává a bíbornoki testület egyik tagját rendelte.[781]

Mielőtt ez jelentést tehetett volna, lényeges fordulat állott be a helyzetben. Miksa római király megkérte Bianca herczegnő kezét. A milanói udvar ezt az előnyösebb házassági tervet örömmel karolta föl. Mindkét részről tett lépések következtében Corvin János és Bianca frigyét a pápa 1493. november 11-ikén kelt bullájával fölbontotta.

Most már az osztrák és a milanói udvarok is csatlakoztak a nápolyihoz, hogy Ulászló és Beatrix házasságának végrehajtását sürgessék. Miksa ugyanis magyarországi trónigényei szempontjából kívánatosnak látta, hogy Ulászló oly hitvest kapjon, a kitől örököst nem várhat.

A három hatalmasság befolyása alatt a pápa arra határozta el

magát, hogy legátust küld Magyarországba. Orsini Orso teánói püspökre ruházta ezt a tisztet,[782] a ki több, mint egy évtized előtt Frigyes császár udvaránál képviselte volt a szent-széket.

A házassági ügy tárgyalása mellett föladata volt, hogy a törökök ellen, kik Horvátország területére ismételten betöréseket intéztek, kereszteshadjáratot hirdessen és a magyar rendeket erélyes készületekre buzdítsa.[783]

A legátus 1494 márczius 5-ikén érkezett Budára. Harmadnapra nyilvános és titkos audientiában közlé a rábízott üzeneteket.

Előterjesztésére márczius 12-ikén adta meg a választ a király. Köszönetét fejezte ki a szent-atya buzgóságáért, melylyel az ország védelmének ügyét fölkarolta s a kereszteshadjárat hirdetésére a fölhatalmazást megadta; de ezzel egyelőre nem fog élni, nehogy a római király, kivel a török hadjárat ügyében tárgyalásokat folytat, a hozzájárulása nélkül megindítandó actióban sértést lásson.

Azután részletesen előadván mindazt, a mi Beatrix ügyében eddig történt, azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a vele kötött frigy érvénytelen s kinyilatkoztatta azon elhatározását, hogy vele egybekelni nem fog.

A király közlé, hogy néhány óra mulva Kassára indul, a hol öcscsével, Albert herczeggel találkozni fog.

Orsini fölajánlotta szolgálatait a megindítandó tárgyalásokban s késznek nyilatkozott, hogy kiséretéhez csatlakozik.

Ulászló kijelenté, hogy testvérével már minden pont iránt megállapodásra jutott, minélfogva nem tartja szükségesnek, hogy a legátus újból fáradalmas utazásra szánja el magát.[784]

A legátus azon volt, hogy Bakócz Tamást megnyerje; azon esetre, ha befolyását Beatrix javára érvényesíti, a bíbort ajánlotta föl neki. De a kanczellár azt válaszolta, hogy ez irányban semmit sem tehet, mert bizonyos a felől, hogy kisérletei a király szilárd elhatározásán hajótörést szenvednének.[785]

A király elutazása után a legátus fölkereste Esztergomban a királynét, a ki azt hangoztatta, hogy be tudja bizonyítani, hogy Ulászlóval kötött házassága törvényesen jött létre és teljesen érvényes.

Arra a kérdésre, hogy miképen lehetne a királyt a házasság végrehajtására bírni? Beatrix azt válaszolta, hogy ez három egyházi férfiú befolyásával érhető el; az első Filipecz János, a volt váradi

püspök, most a szent Ferencz-rend tagja; a második Lukács, a volt csanádi püspök, most ugyanazon szerzet tagja; a harmadik egy Bal Mihál nevezetű lengyel szerzetes. Azt javasolta, hogy ezeket magához rendelje és használja föl.

Orsini követte a tanácsot. A három szerzetest meghívta Budára. Mivel pedig Ulászló késett visszatérni és az egész tavaszt Kassán töltötte, engedélyt eszközölt ki tőle, hogy őt fölkereshesse. Ezt megkapván, julius havában Kassára utazott, hol maga és a három szerzetes mindent megtettek, hogy a királyt elhatározásától eltérítsék. Fáradozásaik sikertelenek maradtak.

Egy alkalommal úgy nyilatkozott Ulászló, hogy «ha nem kellene attól félnie, hogy a királynéval házasságra lépve, a saját és országai romlását vonja maga után, szivesen teljesítené ő szentsége óhajtását; de a saját és országai érdekében kívánatos, hogy törvényes gyermekei legyenek; a magyar rendek ismételten fölkérték, hogy keressen olyan nőt, a kitől gyermekeket várhat; nehogy halála után megújuljanak a zavarok, a melyek az ő megválasztatása alkalmával keletkeztek s a török szomszédsága miatt végzetesekké válhatnak, már pedig a királyné magtalan és már negyven esztendős, így tehát gyermekeket nem szülhet.»

Panaszosan fölemlíté, hogy a királyné saját magára és őrá gyalázatot hozott azon valótlan hír terjesztésével, hogy a házasságot végrehajtották.

A Beatrixszal színlelve kötött házasság érvénytelenségének igazolására fölhozta azt, hogy előbb köztudomás szerint Brandenburgi Borbálával törvényes házasságot kötött volt, a melynek végrehajtására több pápai irat fölszólította. Másrészről azonban megütközését fejezte ki a fölött, hogy noha a pápa más fejedelmi személyeknek végre nem hajtott házasságát fölbontotta, ezt fölbontani késik.

Végre kijelentette, hogy ha ő szentsége őt kényszeríteni akarná arra, hogy Beatrixot nőül vegye, házának rokonai és szövetségesei oltalmához fordul s attól sem riad vissza, hogy ügyét a pápa ítéletétől egyetemes zsinathoz fölebbezi.

A legátus azon volt, hogy a pápa eljárását igazolja. A szentszék — úgymond — a végre nem hajtott házasságokat föloldja, ha abból sérelem egyik félre sem háromol; de a fönforgó esetben a dispensatió Beatrix királynéra sérelmes volna. Ő szentsége által meg van bízva, hogy egyességet hozzon létre; ha ez nem sikerül,

ő szentsége nem tagadhatja meg a királynétól azt, hogy ügye törvényes tárgyalásra bocsáttassék.

Figyelmeztette a királyt, hogy nem válik becsületére sem az az állítása, hogy a házasságot színlelve kötötte meg, sem az a szándéka, hogy kijátszsza a királynét, ki őt trónja elnyerésében hathatósan támogatta; s hogy nem illő a főrendeknek, kik a királyválasztás alkalmával esküvel kötelezték magokat a házasság létrehozására, esküjök megtartását lehetetlenné tenni.

Ulászló arra a rövid nyilatkozatra szorítkozott: «Ezt az ügyet már eléggé megbeszéltük».

Július végén Kassáról Váradra kisérte Orsini a királyt. De eredmény nélkül kellett visszatérnie Rómába.[786]

Ismét több, mint egy esztendő mult el a nélkül, hogy a házassági ügy egy lépéssel közeledett volna a megoldáshoz.

Sankfalvi püspök állandóan Rómában tartózkodott. A király Bácskai Miklós egri kanonokot és ungi főesperest küldötte oldala mellé.[787]

Ezek az 1496. év elején erélyes hangon kezdettek beszélni. Azzal fenyegetőztek, hogy Ulászló pápai engedély nélkül is új házasságra lép és a franczia királylyal szövetkezik.

A pápa ekkor hajlandó volt engedményekre. De a spanyol és nápolyi követek visszatartották.[788] Támogatásukra (1496) tavasz kezdetén Miksa követe érkezett Rómába s odahatott, hogy a pápa Ulászlót kényszerítse egybekelni Beatrixszal. Utasítása, melyet kapott, leplezetlenül föltárja ezen politika indító okát: azt, hogy az osztrák ház örökösödési igényeire nagy hátránynyal járna, ha a magyar király olyan nővel, a kitől gyermeke születhetik, lép házasságra. Hasonló őszinteséggel nyilatkozik ez az érdekes okirat egy más ügy felől.

Bakócz Tamás — noha az egri kérdés sem volt megoldva — az esztergomi érsekségre vetette szemeit, és Esztei Hippolyt bíbornokkal tárgyalásokat indított meg az iránt, hogy az egri püspökségért, melynek jövedelmeit Olaszországban tartózkodva élvezhetné, cserében adja át a primási széket.

Miksa a csere megakadályozásával bízta meg követét, mert érdeke azt igényelte, hogy hozzá ragaszkodó főpap foglalja el az ország első egyházi javadalmát.[789]

Beatrix kérésére a milanói udvar pedig azon volt, hogy Ascanio bíbornok az egri püspökségről való lemondását megtagadva, a cserét hiusítsa meg.[790]

A pápa soká vonakodott Bakóczot kielégíteni. Csak 1497 tavaszán engedett. Ascanio bíbornok, ki a szegzárdi apátságot nyerte kárpótlásul, bejelentette az egri püspökségről lemondását; a pápa elfogadta és Bakócz Tamást áthelyezte Egerbe; majd deczember 20-ikán Hippolyt bíbornoknak az esztergomi érsekségről lemondását fogadta el s őt az egri püspökségre helyezte át, míg Bakóczot a primási székre emelte.[791]

Időközben, 1497. nyarán, a pápa újból kisérletet tett, hogy Ulászlót a Beatrixszal való házasság végrehajtására bírja.[792] Azonban a király kiméletlen hangon jelentette ki, hogy magát a gyülöletes házasságra kényszeríttetni nem engedi és «ezt a fenyegető pestist élete koczkáztatásával is elhárítja országától».[793] Egy későbbi levelében pedig panaszt emelt előtte, hogy sem igazságot nem szolgáltat neki, sem kegyelmére nem érdemesíti; figyelmezteti a veszélyekre, melyeket az ő magtalan halála két hatalmas országnak okozhat; kéri, hogy ha kegyelemben nem akarja részesíteni, bírói itélet alá bocsássa az ügyet. A pápa ekkor — deczember havában — megtette az intézkedéseket, hogy a törvényes eljárás megindíttassék;[794] de mivel arra a meggyőződésre jutott, hogy az ügyet Beatrix javára nem döntheti el,[795] a döntést halogatta.

1499. april 15-ikén történt, hogy VI. Sándor szövetségre lépett XII. Lajos franczia királylyal és a velenczei köztársasággal, oly czélból, hogy a törökök elleni nagy hadi vállalat megindítását tegye lehetővé. Mind a hárman azon fáradoztak, hogy Ulászlót csatlakozásra és a törökök ellen támadó föllépésre bírják. A pápa e végből hozzá Golfi Gáspár cagli püspököt küldötte, a ki október végén jelent meg Budán.[796]

Előterjesztésére azt a választ kapta tőle, hogy kész fegyvert fogni; de ezt csak úgy teheti, ha pénzsegítségben részesül és biztosítást kap, hogy a szövetséges uralkodók szintén megindítják seregeiket. Ehhez még azt a föltételt csatolta, hogy a házassági ügy mielőbb intéztessék el.[797]

Az 1500. év február elején az udvaránál tartózkodó pápai követ előtt kijelentette, hogy a mennyiben ötven nap alatt kedvező itéletet nem kap, a török császárral békét köt.

Velencze nagy buzgósággal fáradozott Rómában azon, hogy Ulászló kívánságai teljesíttessenek. Emellett oda működött, hogy Bakócz Tamást a bíboros kalap adományozásával kötelezze le a pápa.[798]

Az osztrák és aragoniai házak erőfeszítései most már nem vol-

tak képesek a házassági ügynek Ulászlóra kedvező eldöntését megakadályozni.

A pápa 1500. april 3-ikán Ulászlónak Beatrixszal kötött szinlelt házassági frigyét érvénytelennek mondotta ki, négy nappal utóbb pedig a Brandenburgi Borbálával kötött házassági szerződését bontotta föl.

Ekkortájt a pápa meghivására a keresztény uralkodók külön meghatalmazott követei érkeztek udvarához a végből, hogy a török hadjárat ügyét tárgyalják. Miksa, Ulászló, a spanyol, franczia, angol és nápolyi királyok, a velenczei és florenczi köztársaságok képviseltették magokat.[799]

Azonban a követek egy része azt jelentette ki, hogy kötelező ajánlatok tételére nincs meghatalmazva, másik része pedig csak általános kifejezésekben szólott küldőjük áldozatkészségéről.[800]

A pápa — mint a franczia királyhoz intézett levelében maga említi — méltó megróvásban részesítette az uralkodók «keményszivűségét», hanyagságát és közönyösségét, melyet a keresztény hit érdekei irányában tanusítanak.[801]

Ekkor Ulászló királytól levél jött, a melyben közlé, hogy török követek érkeztek udvarához békeajánlatokkal, melyeknek visszautasítására csak úgy szánhatja el magát, ha a keresztény hatalmasságok támogatása felől biztosíttatik.

A pápa belátván a sürgős intézkedések szükségességét, az összes uralkodókkal tervezett szövetséget elejtette, s azt a tervet karolta föl, hogy a szent-szék, Magyar-, Franczia- és Spanyolország királyai és a velenczei köztársaság kössék meg a török ellen a szövetséget.[802]

Ugyanakkor megállapodott abban, hogy a keresztény világ összes egyházi javadalmaira három éven át behajtandó tizedadót vet ki, a melynek fizetésére magát és a bíbornoki testület tagjait is kötelezte; egyúttal teljes bucsú biztosítása mellett kereszteshad gyüjtését rendelte el.

Magyar- és Lengyelországba ez ügyben a bíbornoki testület egyik tagját szándékozott legátus gyanánt küldeni. De mivel egyik bíbornok sem vállalkozott erre a küldetésre, ismét a cagli püspököt bízta meg a küldetéssel.[803]

Ennek hire a magyar udvarnál leverő hatást tett. A király panaszosan említé a velenczei követ előtt, hogy bíbornok helyett «egy barát» jő.[804]

A cagli püspök június 10-ikén a velenczei senátus előtt meg-

jelent és bemutatta utasításait. Tizenegy nap mulva folytatta útját Zeng felé és július 12-ikén érkezett Budára. Két héttel utóbb kihirdette az egyházi tized és a kereszteshad tárgyában kiállított bullákat; viszont kívánta, hogy a király bocsássa el az udvaránál levő török követeket. Szeptember első napjaiban pedig Lengyelországba utazott.[805]

Ezalatt a pápa a bíbornoki testülettel a magyar király részére küldendő pénzsegély, az európai hatalmakkal pedig az egyházi tized költségén segélyhadak kiállítása, végre a spanyol és velenczei hajóhadak egyesülése ügyében tárgyalt és a maga részéről hadi gályák fölszerelésén fáradozott.[806]

Ekkor érkezett meg az a hír, hogy Velencze legfontosabb görögországi telepei: Modon, Navarin és Koron a törökök hatalmába kerültek.

Ennek hatása alatt VI. Sándor kijelentette, hogy személyesen fog a törökök elleni hadjáratban részt venni, a mit csak attól a föltételtől tesz függővé, hogy a franczia király csatlakozzék hozzá. Hő óhajtása — úgymond — a keresztény hitért életét áldozni föl.[807] Ezt a nyilatkozatot minduntalan ismételte a nála megjelenő diplomaták előtt és ünnepélyes formában közölte október 16-ikán a bíbornoki testülettel.

Az ülésben fölolvastatta a magyar király levelét, a melyben jelenti, hogy az igaz hit iránt táplált buzgalmától indíttatva, a pápának engedelmeskedve, a keresztény fejedelmek támogatásának reményében, a törökök ellen háborút indít; már készen áll, de segítségnek nyoma nincs, az ellenség pedig ezalatt nem szavakkal, mint a keresztény fejedelmek, hanem fegyverrel dolgozik; attól tart tehát, hogy egyedül marad és egészen őrá zúdítja erejét az ellenség; a pápát ezért fölkéri, igyekezzék a kereszténység leghatalmasabb uralkodóit a törökök ellen egyesíteni.[808]

Bemutattatott ezután a franczia király levele, mely a pápát tevékenysége folytatására és bíbornok-legátusok küldésére buzdítja; Miksa római királyé, a ki hangsúlyozá, hogy gyermekkora óta táplált hő vágya a törökök ellen harczolni; csak a franczia király ellenséges magatartása gátolja meg teljesítését.

A pápa a békességnek Miksa és a franczia király között helyreállítása és a törökök ellen a hadikészületek vezetése végett elhatározá, hogy három bíbornok-legátust küld a keresztény hatalmasságokhoz. Magyarország és Lengyelország területére Isvalies Péter reggiói bíboros érseket jelölte ki.[809]

Néhány nappal előbb, a szeptember 28-ikán tartott consistoriumban, hogy a magyar király iránti atyai jóindulatát ez úton is kitüntesse — mint neki írja — Bakócz Tamás esztergomi érseket a bíborral diszítette föl.[810]

Nagyszabású terveket forralt lelkében. Tavasz nyiltával a szent-szék, Francziaország, Spanyolország és Velencze hajóhadai tengeren támadják meg a török birodalmat; a szárazföldön egyrészről a római király és a német fejedelmek, másik részről a magyar és lengyel király vezetik ellene seregüket; Anglia, Skótország, Dánia, Portugália, Florencz és Siena pénzsegítséget nyujtanak. Ő maga saját költségén 30 gályát, mindegyik bíbornok egyet szerel föl. Ha akár a franczia, akár a spanyol király részt vesz a vállalatban, ő maga és a bíbornokok is a hajóhadra szállanak.[811]

A Magyarországba küldött legátus november 16-ikán hagyta el Rómát. Csak négy hét mulva érkezett Velenczébe. Deczember 15-ikén fogadtatott a senatus ülésében. Bejelentette, hogy a pápa «atyai jóindulatból a szent-szék iránt kiválóan érdemesült Magyarországba» küldi őt. Azután részletesen ismertette a pápa terveit, melyekkel III. Calixtus és II. Pius nyomdokaiba kíván lépni. Fölhívta a köztársaság kormányát, támogassa őt föladata megoldásában s küldjön vele követet Magyarországba, lépjen a pápával és a magyar királylyal szövetségbe oly módon, hogy egyik a másik kettőnek hozzájárulása nélkül a törökökkel békét ne köthessen. Azután áldozatkészségre buzdította. Bejelentette, hogy a pápa, noha évi jövedelme nem haladja meg a kétszázezer aranyat, három éven át évenkint negyvenezeret ajánl föl a magyar királynak. Azután megjegyzé, hogy Genuában és Florenczben azzal vádolják Velenczét, hogy noha a saját érdeke és a kereszténység java egyaránt forog koczkán, szűkkeblűen megtagad minden áldozatot.

A doge a köztársaság háláját fejezte ki a pápa és a legátus irányában és közlé, hogy Magyarország és Lengyelország támogatására évenkint nyolczvanezer arany forintot ajánl meg, sőt iparkodni fog, hogy ezen összeget százezerre emelje. Kész hajóhadával a tengeri actióban résztvenni és a szövetségbe belépni.

A legátus azt kívánta, hogy a köztársaság mindjárt százezer aranyat három esztendőre ajánljon, úgy hogy ezt a segélyt egészen a magyar király kapja meg; mert míg a lengyel királynak az egyházi tized rendelkezésére áll, Magyarországban a főpapság banderialis kötelezettségei miatt a tized fizetésétől föl van mentve.

A signoria ebben megnyugodott.

A bíbornok ekkor útját Magyarország felé folytatván, több helyen megpihent. Székesfehérvárt nyolcz napig időzött. 1501. január 28-ikán Tétény közelében a veszprémi püspök, Somi Józsa bán és egy csehországi főúr 200 lovasból álló díszőrséggel várakoztak rá. Fél mértföldnyi távolságban Budától a király fivérével, főpapoktól és főuraktól környezve, fogadta. Ott volt a cagli püspök is, ki deczember végén Lengyelországból visszaérkezett. Bakócz bíbornok üdvözlő beszédet tartott, mire az egész menet a budavári főtemplomba vonult.

Másnap volt az ünnepélyes audientia. A legátus beszédében arra szorítkozott, hogy a kereszténység védelmezésének szükségességét fejtegetve, a pápa áldozatkészségét magasztalta és példájának követésére buzdította a királyt.

Február 3-ikán, titkos audientiában, tette meg érdemleges előterjesztését, adta elő a pápa, a velenczei köztársaság és a többi keresztény hatalmak ajánlatait.[812]

Egyúttal bemutatta az általa készített tervezetet, a mely szerint VI. Sándor a maga, utódai és a bíbornoki collegium nevében, II. Ulászló a maga, utódai és országai nevében, Barbadigo Ágoston doge és a velenczei köztársaság, a kereszténység javára, a török ellen indítandó háború végett szövetséget kötnek a következő föltételek alatt:

A pápa az egyházi kedvezményeken kívül, a háború tartama alatt, a magyar királynak negyvenezer arany évi segélyt biztosít; e mellett a keresztény hatalmasságokat segély nyujtására fogja buzdítani. A többi hatalmasságokkal hajóhadat fog fölszerelni és igéri, hogy azon esetre, ha akár a franczia király, akár a spanyol személyesen résztvesz a hadjáratban, ő is a bíbornokokkal a hajóhadra száll.

A magyar király fölbontja a törökkel fönnálló fegyverszünetet és tekintélyes hadsereggel megindítja a háborút.

A velenczei köztársaság hajóhadat szerel föl és tengeren háborút indít a törökök ellen. A háború tartama alatt a magyar királynak százezer arany évi segélyt biztosít.

Ha a törökök a szövetség egyik tagjának területét megtámadják, a másik kettő köteles segítségére menni.

A közös erővel elfoglalandó területeket a szövetség azon tagja kapja meg, a kit jogosan megilletnek; ha egyik sem tarthat rájuk igényt, egyenlően osztják föl. A mit a szövetség egyik tagja saját erejével hódít meg, azt magának megtartja.

Békét vagy fegyverszünetet a szövetség egyik tagja a többinek beleegyezése nélkül nem köthet.

A római, franczia, spanyol, lengyel, angol és portugáliai királyok föl fognak kéretni, hogy a szövetségbe lépjenek be.[813]

Ulászló hajlandónak nyilatkozott, hogy ezt a tervezetet elfogadja és százezernyi hadat állít ki a törökök ellen. A legátus jelentéseit a cagli püspök vitte Rómába.

Mindazáltal a pápa a legátus eljárásával elégületlen volt. Úgy nyilatkozott, hogy az fölhatalmazása határain túllépett, mivel a segélyösszeget három esztendőre, nem határozatlan időre, míg a háború tart, kellett megajánlania, és a hadjáratban való személyes részvételére vonatkozó nyilatkozatát nem volt szabad mint kötelezettséget a szerződésbe iktatnia.

Ismételten kifejezte a velenczei követek előtt neheztelését, melyben a bíbornokok is osztoztak.

Azonnal visszaküldötte a cagli püspököt azzal az utasítással, hogy a szerződés a szent-széket a negyvenezer arany segély fizetésére három éven át kötelezze és a pápa személyes részvétéről a hadjáratban említést ne tegyen.

Ezen az alapon május 13-ikán megköttetett Budán a hármas szövetség.[814]

Ulászló az udvaránál tartózkodó török követet elbocsátotta és október elején személyesen táborba szállott. Velencze az Aegei-tengeren megindította a háborút.

Azonban Európa más államaiban a pápa kezdeményezése nem találkozott ilyen kedvező fogadtatással. A német birodalomba küldött bíbornok-legátus hónapokon át Roveredóban vesztegelt, mert Miksa királytól nem tudta megkapni az útlevelet; csak több, mint egy esztendő letelte után, 1502 január közepén, nyerte el a fölhatalmazást a kereszteshadjárat hirdetésére. Francziaországban pedig az egyházi tized kivetése ellen a papság óvást emelt és egyetemes zsinathoz fölebbezett.[815]

Ennek daczára a pápa és a bíbornoki testület lelkiismeretesen megfelelt kötelezettségeinek. Az 1501. és 1502. év folyamán 106.773 aranyat küldöttek Magyarországba. A VI. Sándor költségén fölszerelt és 2500 fegyveressel megrakott 13 gálya a velenczei hajóhaddal 1502 tavaszán a törökök kezeiből kiragadta Santa Maura szigetet.[816]

Azonban a harczias hangulat sem Velenczében, sem Magyar-

országban nem volt tartós. A német és franczia uralkodók magatartása leverő hatást gyakorolt. Az 1502. év nyarán megindultak a tárgyalások a portán, a hol a béke megkötésére nagy készség uralkodott.

Erről Ulászló november elején tette meg az első közlést a bíbornok-legátusnak, ki arra a válaszra szorítkozott, hogy «ebben az ügyben utasítása nincs, minélfogva jelentést tesz a pápának».

Mielőtt ez a jelentés Rómába érkezett, deczember 8-ikán Velencze római követe megjelent VI. Sándor előtt és előterjesztette neki az ügy állását. Szavainak megrendítő hatása volt a pápára, kinek arcza — mint a követ írja — hirtelen elhalaványodott. Hogy időt nyerjen a döntő szó kimondására, utalt a szövetségi okirat azon pontjára, mely a béke megkötését a frigytársak beleegyezésétől teszi függővé.

Másnap a bíbornoki consistorium, melynek szine előtt a velenczei követ hosszú beszédben igyekezett a signoria politikájának fordulatát igazolni, szintén abban állapodott meg, hogy be kell várni a magyar király és a többi érdekelt hatalmasságok nyilatkozatait.

Ulászló királyé csakhamar megérkezett.

A pápa ekkor arra a meggyőződésre jutott, hogy az európai helyzet a török ellen nagy actió megindítására nem alkalmas s hogy nem tanácsos elleneznie olyan békekötést, a mely a törökök további terjeszkedésének útját állja s támadásaiktól a keresztény világot megóvja.

A deczember 14-ikén tartott consistoriumban, a külföldi követek előtt, fölolvastatta a magyarországi legátus és az esztergomi érsek leveleit. Azután kijelentette, hogy nincs kifogása a békekötés ellen, ha abba az összes keresztény hatalmak befoglaltatnak.[817]

Velencze követei éppen ezen a napon kötötték meg Konstantinápolyban az előleges egyességet.

Ezalatt Ulászló király deczember első napjaiban útnak indította egyik ifjú titkárát, Beriszló Péter fehérvári prépostot, Rómába azzal az utasítással, hogy a békekötéshez a pápa beleegyezését kérje ki s a mennyiben ezt megtagadná, jelentse be, hogy ennek daczára Magyarország és Velencze a békét mégis megkötni kénytelenek.[818]

Beriszló 1503. január közepén érkezett meg Rómába és utasítása értelmében azonnal érintkezésbe lépett Velencze követével, Giustinian Andrással. Ez azt a szándékát, hogy a pápa «beleegye-

zését» kérje ki, határozottan ellenezte. Abban állapodtak meg, hogy együtt jelennek meg a pápa előtt és a békekötés tényét bejelentik.

Január 20-ikán négy bíbornoktól környezve fogadta őket VI. Sándor. Beriszló hosszú beszédben fejtegette az okokat, a melyek a magyar királyt arra kényszerítették, hogy a török császár békeajánlatait elfogadja; ezek között első helyre tette a tatároktól és oroszoktól fenyegetett Lengyelország veszélyes állapotát, a mely országot Ulászlónak saját államai biztonsága érdekében segítenie kell.

A pápa kérdésére: vajjon a békekötésbe a keresztény hatalmasságok mind be vannak-e foglalva? igennel válaszolt.

Mire VI. Sándor kijelenté, hogy az ügyet a bíbornoki consistorium elé viszi.

Beriszló erre nem habozott kinyilatkoztatni, hogy e tekintetben a magyar király és a velenczei köztársaság elhatározása visszavonhatatlan.

A consistoriumban megindultak a tanácskozások. A bíbornokok mindannyian úgy vélekedtek, hogy a pápának nem illő közvetlenül befolyni a béke föltételeinek tárgyalásába; hanem közvetve a magyar királyhoz intézendő brévében adja meg beleegyezését.

A magyar követ február 6-ikán távozott Rómából.[819]

A pápa megnyugodott ugyan abban, a mit megváltoztatni nem tudott, de éreztette neheztelését azokkal, kik a szövetséghez kötött reményeit meghiusították, első helyen Bakócz Tamással.

1503. april 11-ikén elhunyt Michiel János bíbornok, a konstantinápolyi patriárka.

A velenczei doge haladék nélkül a következő rendeletet bocsátotta római követéhez: «A főtisztelendő esztergomi bíbornok úr fáradhatatlan buzgalmat fejt ki a kereszténység javára és azon hő vágy tölti el lelkét, hogy a pogány zsarnokságtól a keresztény világot megszabadítsa... Szent buzgalmának élesztésére szolgálna a konstantinápolyi patriárkai méltóság elnyerése... Ezért jelen iratunk vétele után jelenj meg ő szentsége előtt és a mi nevünkben a patriárkai méltóságnak, valamint a megüresedett apátságok közől a legjövedelmezőbbnek az esztergomi érsek úr részére adományozását kérjed. Minél melegebben hangoztatod az esztergomi érsek úr érdemeit és tolmácsolod a senatus óhajtását: annál inkább fogsz akaratunknak megfelelni.»[820]

Azonban VI. Sándor pápa a velenczei követ előterjesztésére

adott válasza megértető vele, hogy igyekezetei nem számíthatnak sikerre. Ennek daczára Velenczéből rendelet ment a követhez, hogy a kérelmet még nagyobb hatályossággal ismételje. A pápa két hétig vonakodott őt maga elé bocsátani és mikor végre fogadta, úgy nyilatkozott, hogy «nem áll hatalmában teljesíteni a signoria kívánatát».[821]

Néhány nap mulva erre a méltóságra unokaöcscsét, Borgia János bíbornokot nevezte ki s ennek kevéssel utóbb bekövetkezett halála után azonnal egy másik rokonát, Valenciai Ferencz bíbornokot emelte a patriárkai méltóságra.[822]

A török békekötés létrejöttével a magyarországi pápai legátus küldetése, melynek föladata tárgytalanná lett, természetszerűen véget ért.

Egyébiránt tevékenysége és talán még inkább engedékenysége gazdag jutalomban részesült. Az 1502. év végén a nyitrai püspökséget nyerte el a királytól, a ki őt a következő év tavaszán a jelentékenyebb veszprémi püspökségre helyezte át; egyúttal abban a kitüntetésben is részesült, hogy a király első gyermekének, Anna herczegnőnek egyik keresztapjául szemeltetett ki.

1503. szeptember 7-ikén vett bucsút a királytól és királynétól, kik török rabszolgákkal és lovakkal, ezüst edényekkel és értékes kelmékkel ajándékozták meg.[823]

Ekkor VI. Sándor már nem volt életben. Augusztus 18-ikán ragadta el a halál.

MÁSODIK FEJEZET.

VI. Sándor pápa mint péterváradi apát. (1490—1496.)

A MÁTYÁS királytól neki adományozott péterváradi apátság által VI. Sándor mind pápává megválasztatása előtt, mind utána érdekes viszonyba jutott hazánkhoz.

Mátyás halála után ezt a fontos javadalmat Ujlaky Lőrincz herczeg önkényesen elfoglalta és várát fegyvereseivel szállotta meg.[824]

A pápai legátus erről értesülvén, egyházi átokkal fenyegette őt, ha a javadalmat ki nem bocsátja kezeiből. Majd Rómából ugyanezen értelemben pápai rendelet érkezett a herczeghez.[825]

Ujlaky VIII. Inczéhez intézett terjedelmes levélben igazolta eljárását, a melyért — az ő nézete szerint — inkább elismerést érdemelt, mint büntetést. Abból indul ki, hogy a péterváradi gubernator, Mátyás halála után, «ellenséges érzelmű őrséget» fogadott várába, vagyis Corvin János ellen foglalt állást. Ő tehát, nehogy neki és az országnak kárt okozzon, több főúr fölszólítására az őrséget kiűzte és a saját fegyvereseit helyezte be. Tekintettel volt a fogságából kiszabadult Péter érsek biztonságára is. Ő az egyház büntetéseit «az egész világért nem vonná magára, nem egy apátságért»; de Péterváradot nem bocsáthatja ki kezeiből; mert az ország javára, nemcsak a maga hasznára tartja fönn nagy áldozattal. Azt ellenségeinek engedni át annyi volna, mint «magát az érseket megkötözve a mészárszékre vitetni». Mindjárt menekülniök kellene, hogy a végromlást kikerüljék. Ő szentsége pedig nem kívánhatja a keresztény ember vesztét. Lábaihoz borulva, mint legengedelmesebb fia, esedezik tehát, oldja föl az egyházi büntetések alól, melyekkel sujtotta.

A herczeg ugyanakkor szót emelt Péter érsek jogai mellett. Fölkérte a pápát, vizsgáltassa meg az ügy állását és ha kitűnik,

hogy jog és törvény ellenére, vetélytársai incselkedései következtében fosztották meg az érseket apátságától, ezt adja neki vissza. Ezzel megoltalmazza őt ellenségei üldözéseitől, és a pusztulásra jutott kalocsai érsekséget fölsegíti.[826]

E szerint Ujlaky úgy tüntette föl eljárását, hogy azzal Péter érseknek kívánja biztosítani az apátságot.

Maga Péter érsek is a pápához fordult. Egyháza szomorú helyzetének föltüntetése által akart rá hatni. «Mikor — úgymond — Szentséged kegyelmessége által, a halál és a pokol torkából megszabadulva, visszatértem egyházamhoz, melyet Szentséged egyházának kellene neveznem, hogy mily nyomorteljes és szánalomraméltó állapotban, mennyire elpusztulva és elhagyatva, elszaggatva és eltékozolva találtam mindent, rövid levélben el nem mondhatom: terjedelmes könyv sem volna arra elegendő. A fájdalmat, melylyel a szabadulásom után ért gyalázat és méltatlanság eltöltött, fokozta egyházam válságos helyzete. Majdnem minden jövedelmét széttragadozzák a hatalmaskodó szomszédok, a kik nem rettegve Istentől és lelki üdvösségök veszélyeztetésétől, elfoglalják, a mi kezeügyökbe esik.»

Más segélyre nem számíthatván, a pápához fordul; esedezik, hogy ragadja ki őt és egyházát a nyomorból, különösen pedig «szerezzen érvényt jogainak, a melyeket elődjétől, IV. Sixtus pápától igazságos úton nyert el»; nehogy «ellenségei és vetélytársai, kiknek nincs kedvesebb foglalkozásuk, mint romlására és vesztére törni, elnyomatását kárörömmel szemléljék».[827]

A pétervárad apátságra czéloz, de nem említi világosan.[828] Óvatos eljárása magyarázatát a Borgia hatalmas állására való tekintetben kell keresni; egyúttal a hála érzetében ezen bíbornok iránt, ki az ő kiszabadítása ügyében a pápát erélyes föllépésre ösztönözte.[829]

Egyébként, úgy látszik, Péter érsek abban a véleményben volt, hogy az apátság visszaszerzésének Ujlaky inkább áll útjában, mint Borgia bíbornok; és azt hitte, hogy a herczeg kezeiből a bíbornok könnyebben kiragadhatja a zsákmányt, mint ő.

E miatt Péter érsek testvérét, Pál prépostot és udvari káplánját, Demetert, kiket Rómába küldött, megbízta, hogy a bíbornokkal az apátság iránt tárgyalásokat indítsanak; egyszersmind ajánlkozott, hogy Borgia és Ujlaky között egyességet hoz létre.

Mikor azután a bíbornok küldöttei 1491 tavaszán Magyarországba jöttek,[830] a közbenjárói tisztben utógondolat nélkül, híven és

buzgón járt el. Míg egyrészről Ujlakyt engedékenységre hajlította és azt az igéretet nyerte ki tőle, hogy «a mit a becsület enged, mindent meg fog tenni»; másrészt a bíbornokot is kérte, hogy a herczeg irányában «inkább jóakarattal, mint szigorral lépjen föl és adjon neki biztosítékokat, hogy az apátság kormányzói jövőben nem fogják zaklatni».[831]

Ezalatt az érsek ügynökei Borgia bíbornokkal Rómában egyességet kötöttek; azonban túllépve fölhatalmazásukon, oly föltételek alatt, melyeket küldőjük nem tartott elfogadhatóknak, minélfogva eljárásukat árulásnak bélyegezte és a megállapodást nem hagyta jóvá.[832]

Borgia bíbornok, miután meggyőződött, hogy igényeit Péter érsek kielégíteni nem hajlandó, Ulászló királylyal és Ujlaky herczeggel bocsátkozott alkudozásba, oly czélból, hogy magának az apátság további birását biztosítsa. Ez sikerült neki.

A király Ujlakyhoz parancsot bocsátott, hogy a bíbornokot az apátságba helyezze vissza. A bíbornok magyarországi ügynökei pedig Ujlakyt az apátság kegyurának ismerték el és kinyilatkoztatták, hogy a bíbornok, mint általa adományozott javadalmat veszi birtokába az apátságot. Ezen egyességet Rodrigo bibornok jóváhagyta és VIII. Incze pápa megerősítését is kieszközölte.[833]

Péter érsek nehéz helyzetben volt. A pápa és a nagy befolyású bíbornok, Ujlaky herczeg és ennek barátai állottak vele szemben. E mellett ellenségei, a kiket szenvedése és szerény háttérbe vonulása nem engesztelt ki, folytonosan ármányt szőttek ellene és ezen ügyet is elmérgesítették. Azonban meg lévén győződve arról, hogy ha jogait föladja, lelkiismerete és becsülete ellen vét; el volt határozva, hogy azokat törvényes eszközökkel érvényesíti.[834]

A római curiánál sürgette, hogy az ügyet törvényszék döntse el. És csakugyan a pápa az apostoli palota auditorainak bírósága elé utasította.[835]

Mindazáltal Borgia bíbornok és Péter érsek pártfogói szívesebben látták volna a békés kiegyenlítést. Az 1491. év őszén Fabregnas András pápai kamarás és Venrard András osnabrücki prépost küldettek Rómából Magyarországba.

De az érsek állhatatos maradt.

«Főtisztelendőséged — írja Rómába egyik bíbornoknak — figyelmeztet állásom nehézségeire, szemben oly nagytekintélyű ellenféllel, milyen a főtisztelendő alkanczellár. De kényszerítve, nem

önszántamból léptem e térre. A főtisztelendő alkanczellárt sérteni nincs szándékomban; nem adtam okot, hogy rám neheztelјen; minden erőmből azon vagyok, hogy kegyeit kiérdemeljem. Ha egyházam veszedelme és üdvösségem koczkáztatása nélkül tehetném, szivesen lemondanék a pörös eljárásról. De miután én és egyházam súlyos sérelmet szenvedtünk és jogaimat a főtisztelendő alkanczellárnak, az ő kárával és kijátszásával is, elárulták, más út nem áll előttem nyitva.»

Ragaszkodott a törvényes eljáráshoz. Csak egy engedményre volt hajlandó. Késznek nyilatkozott, a rendes bíróságok hosszadalmas eljárását mellőzve, egyik bíbornokra bízni az eldöntést. «Sőt — úgymond — ha a méltányosság megengedné, nem haboznám magát a főtisztelendő alkanczellárt választani birámnak.»

Ugyanígy nyilatkozott Borgia bíbornokhoz intézett levelében. Át van hatva a kötelesség érzetétől és ügye igazságának tudatától. De biztosítja őszinte hódolata és szolgálatkészsége felől. «Saját környezetében, azok között, a kiket maga nevel föl, sem találhat olyat, a ki készségesebb érzéssel és hőbb vágygyal, mint én, kíván minden lehetséges dologban Főtisztelendőségednek szolgálatára lenni. Mindenekfölött kérem, ne adjon hitelt ellenségeimnek, a kik, miután kegyeimmel táplálkoztak, szolgáimból árulókká lettek. Jólelkűségéhez képest méltóztassék, mielőtt haragra gyúl, megvizsgálni, a mit eléje terjesztenek; meg fog győződni, hogy a dolgok másként vannak, mint a hogy beszélik; hogy bennem egyik leghűbb szolgáját és fiát bírja, a ki minden erejével szolgálni óhajt Főtisztelendőségednek és legkisebb szolgáját is tisztelettel kész fölkarolni. Ha Főtisztelendőséged bármikor méltónak tart arra, hogy hódolatomat próbára tegye, kézzelfoghatólag tapasztalni fogja azoknak, a kik engem Főtisztelendőséged előtt vádoltak, álnokságát és az én hűséges szolgálatom hasznos voltát.»[836]

Péter érsek bizalommal nézett az ügy kimenetele elé. De csakhamar új fordulat áll be.

A pápa 1491 végén az érseket Rómába idézte.[837]

Ezen fölhivás váratlanul jött. Ellenségei újabb ármányát látta benne az érsek. Mindazáltal habozás nélkül kijelentette, hogy engedelmeskedni fog a pápa parancsának.

«Ezen fölhivás — írja a királynak — örvendetes és kedves rám nézve. Mindig óhajtásom volt, és most is teljes szívből óhajtom, hogy ő szentsége elé járulhassak, ő szentsége és a főtisztelendő

bíbornokok szine előtt magam adhassam elő legigazságosabb ügyemet. Ezt azért is szükségesnek tartottam, mert küldötteimet, a kiket az ügy állásáról kellőleg tájékozva, ekkorig ő szentségéhez bocsátottam, mindig megakadályozták abban, hogy igazságos ügyemet ő szentsége elé terjeszthessék; sőt némelyeket közülök elleneim megvesztegettek, szolgálatomból elvontak, úgy hogy szolgáimból árulókká lettek. Hálát adok tehát ő szentségének, hogy bármily hatalmas ellenségem panaszára, nem itélt el, mielőtt ki nem hallgatna. Mindenképen el vagyok határozva, hogy az apostoli parancsnak, a mint illik, engedelmeskedni fogok. Mihelyt, a törvény követelései szerint, a határidő ki lesz tüzve, Felséged kegyelmes engedelmével meg fogok jelenni. Méltóztassék utazásom bátorságáról oly módon gondoskodni, hogy Felséged oltalma alatt biztosan érhessek a római curiához. Remélem és biztosan hiszem, hogy ügyem, mihelyt azt előadhatom és kifejthetem, kedvezően fog elintéztetni, egyúttal egyházam és személyem türhetetlen elnyomatásának az apostoli kegyesség véget fog vetni. Föl fogok ott szólalni az ország szabadságai érdekében is. És bármit bíz reám Felséged, legyen az nagy vagy csekély dolog, híven fogom teljesíteni.»[838]

Ügyét a király melegen fölkarolta. A pápát fölkérte, hogy Péter érseket mentse meg a «méltatlanul szenvedett zaklatásoktól» és részesítse kegyeiben, melyekre szolgálatai által érdemes. Ezzel őt és a főrendeket, «kik kérelmeihez csatlakoznak», hálára kötelezi.[839]

A bíbornoki collegiumhoz is intézett levelet; kijelentvén, hogy a mit ez Péter érsek érdekében fog tenni, úgy tekinti, mintha a saját személye javára történnék.[840]

És mikor, május közepe táján, majd ismét július második felében, Péter érsek küldöttei mentek Rómába, a király ajánlóleveleit vitték magokkal, a melyekben a főpap hűségét, bölcseségét és erényeit magasztalásokkal halmozza el; különösen kiemeli, hogy ő az érsekség területén, mely a török határszélekig ér, az ország és a kereszténység oltalmára erejét fölülmuló áldozatkészséget és buzgalmat tanusít; minélfogva a szent-szék nem annyira neki, mint a királynak és az egész országnak tesz kedves dolgot, ha őt a legméltatlanabb zaklatástól megszabadítja.[841]

Az ügymenet hosszadalmassága, a fölmerülő bonyodalmak nem merítették ki Péter érseknek az árvai börtönben megedzett türelmét. Bizalma nem rendült. Tanúskodik erről a levél, melyet 1492 nyarán Lőrincz bácsi kanonok vitt az örök városba.

«Biztosan várom — írja — Szentséged kegyelmességétől és jóakaratától, hogy mihelyt szorongattatásaim felől tudomást nyer, megszánja hosszú szenvedésemet, fölszabadítja hű szolgáját és az ő egyházát.»[842]

A pápa, kihez e sorok intézve voltak, mikor Lőrincz Rómába érkezett, nem volt életben. Utódja, Borgia bíbornok, a péterváradi apát, nem éreztette Péter érsek embereivel neheztelését; sőt nemes gyöngédséggel minden alkalmat fölhasznált, hogy aggodalmait eloszlassa és jóakaratáról biztosítsa. Néhány nappal megválasztatása után az érsek testvérét, Pál prépostot, a titkos kamarások sorába vette föl. És Pistacchi Vinczét, a péterváradi gubernátort, a ki hivatva volt trónraléptét a királynak hivatalosan jelenteni, utasította, hogy mindenekelőtt Péter érseket keresse föl és általa vezettesse be magát az udvarnál.[843]

Azonban az apátságról lemondani nem volt hajlandó.

Ekkor azután a király vette az ügyet kezeibe. A korona kegyúri jogainak érdekében nem habozott a pápa személyes érdekeivel ellentétbe helyezni magát.

Előterjesztette neki, hogy az egyesség, a mit ő, mint bíbornok, Ujlakyval kötött, ezen jogokra sérelmes; minélfogva orvoslásért folyamodott.

A pápa a csanádi püspököt bízta meg, hogy káptalana prépostjával és székesegyházi főesperesével Ujlakyt és mindazokat, a kiket szükséges, hallgassa ki, és a mennyiben a vizsgálatból kitűnik, hogy a létrejött egyesség a korona jogaira nézve csakugyan sérelmet foglal magában, az egyességet és VIII. Incze pápa megerősítését nyilvánítsa semmisnek és érvénytelennek.[844]

A vizsgálat eredményét nem ismerjük. Annyi bizonyos, hogy VI. Sándor pápa a péterváradi apátság birtokában maradt, és soha sem tévesztette szem elől ezen távolfekvő javadalommal kapcsolatos érdekeit.

1493 elején visszahívta Pistacchit és helyébe Angelo jogtudort küldötte az apátság birtokai kormányzására. A magyar udvarnál levő nuntiusai is meg voltak bízva, hogy az apátság fölött őrködjenek.[845]

Azon tény, hogy az egyház feje volt a péterváradi apátság apátja és földesura, természetszerűen sajátos helyzetet teremtett; úgy az egyházi, mint a magánjogi vonatkozásokban sokféle bonyodalmakat szült.

Egy alkalommal az érsek megbizottjait, kik egyházi visitatió megtartása végett az apátság területére jöttek, a nép, papjai vezetése alatt, fegyveresen elűzte.

Váradi Péter nem volt hajlandó tűrni e bántalmat és pört indított. Ekkor az apátság gubernátora előmutatta a pápai kiváltságlevelet, mely az apátság területét az érseki joghatóság alól kiveszi. Az érsek nem hallgatta el, hogy ily kiváltságnak, az ő tudta és meghallgatása nélkül történt engedélyezését helyes eljárásnak nem tekintheti. «Mi — úgymond — ő szentségének és az apostoli hatalomnak sohasem szegülünk ellen;... ez érsekséget ő szentsége kegyelméből nyertük vissza; inkább ő szentsége, mint a magunk javadalmának tartjuk. Nincs bántalom, egyházunkon ejtett sérelem, mely a szent atya iránt tartozó engedelmesség ösvényéről eltéríthetne... Mindazáltal reméljük, hogy ő szentsége, a pápák és királyok által fölmagasztalt egyházunkat megszánja és nem engedi végpusztulásra jutni.»[846]

A pápa visszavonta a kiváltságlevelet. Mindazáltal az apátság papjai ezután is vonakodtak egyházmegyei zsinatra megjelenni. A király ekkor, az érsek panaszára, lázadóknak bélyegezte őket és a temesi főispánt erélyes intézkedések foganatosítására utasította.[847]

A gubernátorok szintén gyakran bajokat okoztak; a törvényes formákkal nem törődtak, méltánytalan igényekkel állottak elő.[848]

Mindezen nehézségek kívánatossá tették Péter érsekre nézve azt, hogy a pétarváradi apátság birtokába lépjen. Minthogy pedig a pápa lemondani nem akart, pör útján igényeit érvényesíteni nem lehetett, a király közbenjárása pedig eredménytelen maradt: a kibontakozásra nem látott más utat, mint azt, a melyre már 1490 végén Rómába küldött követei léptek: egyességet kötni.

Most már jelentékeny áldozatoktól sem riadt vissza. Nagy érdekek forogtak fönn. Péter érsek meg akarta óvni főpapi tekintélyét a pápai tisztviselők támadásaitól; véget kellett vetni a kényelmetlen viszonynak, melybe a pápával bonyolódott; és a fontos péterváradi erősséget is vissza kívánta szerezni az érsekségnek.

E végből ötezer aranyforintot ajánlott föl a pápának kárpótlásul, ha lemond az apátságról és egyidejüleg az összeget udvari embere, Thurzó Péter által Rómába küldötte, a hol az ügy elintézéseig a Spannatoris és társa bankháznál helyeztette el.[849]

A pápa kész volt az ajánlatot elfogadni, egyúttal teljesíteni Péter érseknek egyháza iránt buzgó gondoskodása által sugalma-

zott azon kívánatát is, hogy az apátság örök időkre a kalocsai érsekséggel összekapcsoltassék. Az 1494. év őszén ez már el volt döntve.[850]

Most, a pápa fölszólítására, II. Ulászló elrendelte, hogy Péter érsek az apátságba visszahelyeztessék és őt a péterváradi vár birtokába tényleg bevezettette.

Mindazáltal az apátsághoz tartozó birtokok a pápai gubernátorok kezei között maradtak még egy ideig. Ugyanis az apátságnak az érsekséggel való összekapcsolása tárgyában a pápai bullák kiállítása késett. Sőt az érsek ellenségei úgy a pápánál, mint a királynál kisérletet tettek a létrejött egyesség meghiusítására.[851]

Ez annál nagyobb keserűséget okozott Péter érseknek, mert a pápai gubernátor — a kivel különben barátságos viszonyt tartott fönn és szellemdús leveleket váltott — folytonosan okot adott panaszokra; úgy hogy őt Váradi néha a «szent Pál egyházának üldözője» czímével bélyegezte meg.

«Kimondhatatlanul fájlaljuk — írja egy ízben — erőszakoskodását; mert az, a kitől legkevésbbé várjuk, okozza a méltatlanságot... Annyira sülyedtünk, hogy a főpap öltönye és a szerzetes ruhája, a csuklya és a birétum alatt sem találhatjuk föl a lelkiismeret nyomát. Mint Cato mondja, olyan szabad államban élünk, a hol mindenkinek szabad, a mi neki tetszik». És végül elkeseredésében fölkiált: «Miután az ördög, a rossz lelkek és mindenki prédái vagyunk, ám vigyétek ti is, a mit vihettek!»[852]

Egy más alkalommal a gubernátor «illetlen és méltatlan eljárásával» szemben a pápai legátusnál keresett orvoslást.[853]

Ily körülmények között bizonyára türelmetlenül várta a bullák megérkezését és az ügy végleges elintézését. Ezt hihetőleg siettette az 1495. év Szent-György napján tartott országgyülés azon végzése, a mely rendeli, hogy egyházi javadalmak külföldieknek ne adományoztassanak; azon külföldiek pedig, a kik ekkorig ily javadalmakat nyertek, kötelesek legyenek a király által kitüzendő határnapig állandó lakhelyöket egyházuk mellé áttenni.[854]

Az 1495. év nyarán Fabregnas András pápai küldött meghozta Rómából a bullákat. Az érsek meleg szavakkal tolmácsolta háláját a pápa irányában, atyai gondoskodásáért, melylyel «mindkét egyházat a pusztulástól és veszedelemtől megóvja». Azonban most is félt, hogy ellenségei «még a megingathatatlan apostoli oszlop megingatására», a bevégzett tény megváltoztatására, is kisérletet fog-

nak tenni. Ennek megakadályozása végett Fülöp nevű udvarnokát Rómába küldötte.[855]

Fülöp még az év vége előtt megjött útjából és teljesen megnyugtató tudósításokat hozott; az érseket a pápa jóakarata felől biztosította.[856]

Most azonban másfelől fenyegette veszély. A király tagadta meg a pápai bulla által megállapított javadalomegyesítés jóváhagyását; azt kívánta, hogy Péter érsek halála után a javadalom a király rendelkezésére álljon. Az érseknek reversalist kellett kiállítani, a melyben kijelenti, hogy az apátságot mint egyszerű királyi adományt, nem mint az érsekséghez tartozót bírja.

Mindazáltal az érsek súlyt helyezett a két javadalom állandó egyesítésére, a melytől mindkettőre jelentékeny előnyöket várt. E miatt a pápához fordult azzal a kérelemmel, hogy a királynál az egyesítés jóváhagyását sürgesse.[857]

Ezalatt Fabregnas, mint pápai biztos, a király jóváhagyásával az apátság birtokait átadta az érseknek. Ez Angelus gubernátort — a ki egyébként magyarországi egyházi javadalmakat is bírt — egyelőre meghagyta hivatalában, hogy a függőben levő birtok- és pénzügyeket lebonyolíthassa.[858]

Az érsek ekkor, 1496. elején, Fülöp udvarnokot az olasz Leontius Jánossal, a pápa emberével — kit kanonokká nevezett ki — Rómába küldötte, és általok az 5000 forint kifizetését eszközölte, mind a pápának, mind a curia befolyásosabb tagjainak ajándékokkal kedveskedett.[859]

HARMADIK FEJEZET.

II. Julius pápa. — A magyar király mint közbenjáró a pápa és a velenczei köztársaság között. — Bakócz Tamás konstantinápolyi pátriárka. — A törökök ellen intézendő hadjárat ügye. (1503—1507.)

A BÍBORNOKI conclave 1503. szeptember 22-ikén II. Pius unokaöcscsét, a szentéletű, de beteges, elaggott Piccolomini Ferencz bíbornokot választotta meg. Az új pápa, III. Pius csak néhány hétig uralkodott. Október 18-ikán sírba szállott.

Utóda, IV. Sixtus unokaöcscse, Rovere Julián, II. Julius, a legerőteljesebb egyéniség, mely az újabb korban a pápai széken ült. Legelső gondja az volt, hogy kiragadja az egyházi állam területeit a bitorlók, a hirhedt Borgia Caesar és a velenczei köztársaság kezeiből.

Az 1504. év tavaszán a magyar királyhoz azzal a kéréssel fordult, hogy Velenczét a bitorolt területek önkéntes visszaadására bírja és ha ez nem sikerül, a szent-széket fegyveres támogatásban részesítse.[860]

Ulászló késznek nyilatkozott ez ügyben követet küldeni Velenczébe és Rómába, egyúttal biztosította a pápát, hogy ő és alattvalói, noha erejök megfogyott, meg nem tört lélekkel fogják hivatásukat a kereszténység védelmében betölteni.

A magyar rendek, kik ekkor éppen együtt voltak, a pápát megválasztatása alkalmából hódolatteljesen üdvözölték s kijelentették, hogy «hőslelkű katholikus őseik példáját követve», a kereszténység oltalmazásának kötelessége elől kitérni nem fognak, de hozzátették, hogy erejök a hosszú küzdelemben megfogyván, a többi keresztény államok segítségét nem nélkülözhetik.

Ezen leveleket nem követ, csak futár vitte meg Rómába és Isvalia bíbornok, ki «Magyarország protectorának» tisztét tölté be, nyujtotta át a pápának.

II. Julius a válaszban köszönetet mondott a királynak ajánlatáért. Közbenjárásával — úgymond — saját országai és az egész kereszténység érdekeinek szolgál; mert a szent-szék csak jogai érvényesítése után karolhatja föl a törökök elleni hadi vállalat ügyét; legyen egyébiránt meggyőződve, hogy Magyarország javának előmozdításában elődeinél nem kisebb buzgalommal fog működni.

Az ország rendeit «vallásosságuk és nagylelkűségük» nyilatkozataiért megdicsérve, azt a reménységet fejezte ki, hogy képes lesz a magyarokat oly módon segíteni, hogy nemcsak országukat oltalmazhatják meg, hanem támadó föllépésre is elszánhatják magukat.[861]

A király ezalatt követévé titkárát, Beriszló Péter fehérvári prépostot, jelölte ki, mivel már egyízben mind a szent-széknél, mind a velenczei köztársaságnál járt. Küldetéséhez, mind személyes tulajdonaira, mind a magyar állam súlyára való tekintettel, a pápa nagy reményeket fűzött, a melyekben azonban a magyarországi viszonyokat alaposan ismerő Isvalia bíbornok nem osztozott.[862]

Beriszló október első napjaiban érkezett meg Velenczébe s az ott időző pápai követtel közlé, hogy a szent-szék jogos igényeit erélyesen támogatni fogja. A miről értesülvén a pápa, köszönő és buzdító levelet intézett a magyar préposthoz.[863]

Mindazáltal a velenczei legátus a magyar követ föllépését nem tartotta elég határozottnak; mivel pedig ezért küldőit tette felelőssé, azt javasolta a pápának, hogy a magyar udvarnál új utasítások küldése érdekében tegyen lépéseket.

II. Julius követte a tanácsot. November 20-ikán Ulászlóhoz, Bakócz bíbornokhoz és a kanczellári tisztet viselő váradi püspökhöz intézett leveleiben Beriszló személyéről és tevékenységéről elismerőleg nyilatkozott; de mivel — úgymond — «az ügy nagyon nehéz és nem mindennapi buzgóságot igényel», szükségesnek véli, utasítsa őt a király, «hogy tisztét napról-napra fokozódó szorgalommal és hévvel töltse be, erőteljesebben intse a velenczeieket a bitorolt területek visszaadására».[864]

Még mielőtt ez az újabb utasítás Velenczébe érkezhetett, a magyar követ megkapta előterjesztésére a signoria válaszát, mely tagadó volt.[865] A pápa erről értesülvén, velenczei legátusának kezeihez, Beriszlóhoz intézett két levelet küldött.

Mind a kettőben abból indul ki, hogy noha ő «a legnagyobb szorgalommal és nagy elmebeli ügyességgel» fáradozott czélja eléré-

sében, mégis a velenczeiektől nem bírt kedvező választ kapni, minélfogva igyekezetei sikertelenek maradtak.

Az egyikben ebből azt a következtetést vonja le, hogy «a szent-szék és a magyar király becsülete érdekében kívánatos, hogy ne vesztegesse idejét tovább haszontalanul Velenczében», hanem térjen vissza uralkodójához, és tegyen ennek jelentést a velenczeiek makacsságáról. Buzdítja, hogy miként Velenczében tette, úgy a királyi udvarnál is buzgón szolgálja a római egyház ügyét; az apostoli szék, «a melyért annyit fáradozott, érdemeire kellő tekintettel lesz».

A másik levélben azt a reménységét fejezi ki, hogy a velenczeiek kemény lelkét buzgóságával, szorgalmával, ékesszólásával megpuhíthatja; minélfogva buzdítja, hogy erejének teljes megfeszítésével törekedjék a kitüzött czélt elérni.

Hasonlóképen Ulászló királyhoz kétféle levelet készíttetett. Az egyikben fölteszi, hogy Beriszló visszatért hozzá s előadta neki igyekezetei sikertelenségét; megjegyezvén, hogy «minél nagyobb a velenczeiek keménysége és makacssága, annál inkább szorul a szent-szék a kath. uralkodók támogatására». A másikban arra kéri, hogy Beriszlót hathatósabb föllépésre késztesse; mert a velenczeiek, ha látni fogják, hogy a magyar király a saját országa és a kereszténység érdekében a visszaadást szükségesnek itéli, végre engedni fognak.[866]

A Velenczében működő legátus volt arra hivatva, hogy belátása szerint használja föl ezeket a leveleket, a melyek azonban már nem találták Velenczében a magyar követet, ki 1504. deczember 19-ikén utazott Magyarországba.[867]

A pápa meggyőződvén arról, hogy a tehetetlen király és a pártviszályokba bonyolult rendek támogatására nem számíthat, nem tett többé kisérletet, hogy azt kieszközölje.

A következő év tavaszán Neretus Jakab «apostoli futárt» küldötte Magyarországba, a végből, hogy ott Beatrix királyné jegybérének kiadását sürgesse. Azonban a királytól azt a választ kapta, hogy az ügy eldöntése az ország rendeit illeti meg, minélfogva a legközelebbi országgyűlésen fogja azt tárgyaltatni.

A pápa ekkor Bakócz Tamást utasította, hogy ő a szent-szék nevében terjeszsze az ügyet az országgyűlés elé és kedvező elintézése érdekében működjék.[868]

A visszaérkezett küldött előadásából értesült arról is, hogy

az egyházi rend kiváltságos állását és vagyonát fenyegető veszélyes mozgalmak indultak meg a világi rendek körében.[869] Ezért Bakócz Tamást a szükséges rendelkezések foganatosítása végett «az apostoli hatalom teljességével ruházta föl»; fölhívta a kanczellárt, hogy őt támogassa, a főpapokat és a papságot pedig, hogy neki engedelmeskedjenek.[870]

Bakócz Tamás sem ezen mozgalmakat lecsillapítani, sem Beatrix jegybérének kiadását kieszközölni nem volt képes.

Kétségkívül ezért történt az, hogy mikor 1506. őszén Valenciai Ferencz bíbornok halálával a konstantinápolyi patriárkaság újból megüresedvén, a velenczei követ lépéseket tett Bakócz érdekében, a pápa ekkor arra az elvi álláspontra helyezkedett, hogy a patriárkai czímek a római curiánál állandóan tartózkodó bíbornokokat illetik. Ettől nem akart eláilani és nehogy a köztársaság sérelmet láthasson ajánlásának mellőzésében, a velenczei származású Cornaro bíbornokot nevezte ki konstantinápolyi patriárkává.

Mindazáltal Cornaro, szem előtt tartván hazájának érdekét, késznek nyilatkozott a magyar primás javára visszalépni. És mikor áldozatkészségét a köztársaság igénybe vette, habozás nélkül bejelentette lemondását. Nagyobb nehézséggel járt a pápát a lemondás elfogadására bírni. A signoria igyekezeteit kezdetben nem koronázta siker. A pápa egy ízben így nyilatkozott a velenczei követ előtt: «Tegyen az esztergomi érsek valami nagy dolgot a kereszténység javára, és kinevezzük». Bakócz Tamás már-már lemondott azon reménységről, hogy II. Julius életében czélt érhet.[871]

Ellenben a signoria kitartó volt és római követe nem hagyott föl fáradozásaival; míg végre az 1507 október havában tartott consistoriumban a pápa Bakócz Tamásra ruházta át a patriárkai méltóságot.[872]

***

A király 1507 nyarán ünnepélyes követséget készült Rómába küldeni hódolatának bemutatása végett. Vezetőjévé Thurzó Zsigmond váradi püspököt jelölte ki.[873]

Azonban szándékát nem hajtotta végre.

A következő év elején arról értesülvén, hogy Beatrix sürgetésére a pápa a jegybér ügyében a bírói itélet kimondását elvállalta, futárra bízott és Isvalia bíbornok által bemutatandó levélben fordult a pápához, hogy Beatrix jegybére ügyében a döntést halaszsza el, míg a nyáron követei Rómába érkeznek.[874]

Azonban alighogy ezt a levelet elindította, arra határozta el magát, hogy az ünnepélyes követséget megelőzőleg Beriszló Péter prépostot küldi. Ez, miután Velenczében több napot töltött, május elején érkezett az örök városba.

Fontos előterjesztéssel járult II. Julius elé. Arra kérte föl őt királya nevében, hogy a keresztény fejedelmek egyetemes szövetségét hozza létre a törökök ellen.

A pápa azt válaszolta, hogy ilyen szövetség létrehozására irányul minden törekvése.[875]

Beriszló a nyár nagy részét Rómában töltötte.[876] Azonban eredményt nem mutathatott föl.

Alighogy elutazott, szeptember második felében Isvalia bíbornok kezeihez királyi levél jött, jelentéssel azon pusztítások felől, a miket a havasalföldi vajda, törököktől segítve, Magyar- és Lengyelországok területén véghez visz, minélfogva az ország védelmére segélyt kért.

A pápa azonnal rendelkezett, hogy a szent Péter-bazilika építésére gyüjtött segélypénzek két harmadrésze a királynak rendelkezésére bocsáttassék; más segélyösszegeket is helyezett kilátásba; együttal igérte, hogy a császár és a franczia király kibékítésén, azután pedig a törökök ellen nagy hadjárat létesítésén fog fáradozni.

De ugyanekkor nem hallgatta el megütközését a fölött, hogy a király a hódoló követség útnak indítását ismét elhalasztotta; ez — úgymond — fájdalommal tölti el, mert miután a legtávolabb országok fejedelmei is eleget tettek vallásos kötelességüknek, éppen csakis ő késik, a ki irányában a szent-szék a legnagyobb bőkezűséget érezteti.[877]

Ulászló ennek daczára a pápa kívánságának nem felelt meg.

NEGYEDIK FEJEZET.

A pápa igyekezetei, hogy Magyarországot a Velencze ellen létrejött szövetségbe bevonja. — De Grassis pápai követ. — A tatai gyülés. — II. Ulászló alkudozásai a velenczei köztársasággal. — Békekötés a szultánnal. (1509—1511.)

A PÁPÁK azon kötelességeik teljesítésében, melyek világi fejedelemségök természetéből folytak, az egyházi állam épségének és biztonságának megóvásában gyakran kényszerültek fegyvert fogni az olaszországi hatalmasságok ellenséges törekvéseinek meghiusítására; nem egyszer maguk is majd a pápaság, majd családjuk politikai hatalmának gyarapítása érdekében nyultak az erőszak eszközeihez.

Egyik pápát sem sodorták személyes hajlamai és az olaszországi viszonyok oly hosszú és véres háborúkba, mint II. Juliust. Velencze a pápát uraló Rimini és Faenza városok elfoglalásával a szent-szék jogain és az egyház törvényein ejtett sokféle sérelmeivel, arra kényszerítette őt, hogy 1509 márczius 23-ikán csatlakozzék a négy hónap előtt Miksa német király és XII. Lajos franczia király között létrejött szövetséghez, melynek czélja Velencze területének fölosztása volt; de egyúttal egyik pontja azt is megállapította, hogy Olaszország békéjének helyreállítása után a szövetkezett hatalmak erejöket a törökök ellen egyesítik.[878]

A két uralkodó még a magyar királyt is csatlakozásra hívta föl azzal a csábító indokolással, hogy a magyar koronának Velencze kezeire jutott melléktartományát, Dalmácziát visszaszerezheti.

Azonban Ulászló a kezdeményezés bátorságát nélkülözte; az urakban hiányzott a nemes ambiczió s az áldozatkészség. A zilált viszonyok és a pénzügyi zavarok közepett, mikor az ország területét a törökök ellenében sem tudták megvédeni, új foglalásokra gondolni sem lehetett. E mellett az udvart anyagi érdekek szálai

csatolták Velenczéhez, mely 1504-ben évenkint harminczezer arany fizetésére kötelezte magát; a legbefolyásosabb magyar államférfiú: Bakócz Tamás pedig — mint láttuk — több czímen a köztársaság lekötelezettje volt.

Az ő barátságára támaszkodva, a velenczei signoria úgy vélekedett, hogy Magyarország részéről a pápával szemközt is legalább erkölcsi támogatásra számíthat. Mikor tehát a pápa itéletétől egyetemes zsinathoz fölebbezett, ezt a nyilatkozatát — 1509 május elején — megküldötte a magyar primásnak azzal a fölszólítással, hogy a konstantinápolyi patriárkát megillető jogai alapján az egyetemes zsinatot hívja egybe.[879]

Bakócz azonban természetesen óvakodott ennek a fölhívásnak eleget tenni és tartózkodó állást foglalt el.

Ugyanekkor — május 14-ikén — a franczia király hadai Agnadellónál nagy győzedelmet vívtak ki. A signoria ezen súlyos csapás hatása alatt elsőben Ulászlótól fölhatalmazást kért, hogy Magyarország területén ezer lovast fogadhasson; de csakhamar követei által odahatott, hogy a király a pápánál és a császárnál mint közbenjáró a béke helyreállítására tegyen kisérletet.

Másrészről a pápa, Miksa és a franczia király azon voltak, hogy Magyarországot a maguk részére vonják és a háború megindítására késztessék.[880]

II. Julius erőteljes, nagyratörő lelkének egész hevével karolta föl most a tervet, melylyel elődei siker nélkül foglalkoztak: hogy a keresztény hatalmak seregeit a törökök ellen vezeti. Bizalmas társalgásban jósolta, hogy a következő esztendő vége előtt az Aja Sofia kupolája alatt fogja a szentmise-áldozatot bemutatni.[881]

Míg ily módon a lelkesedés tüzét igyekezett a magyar urakban föléleszteni, Bakócz Tamást azzal fenyegette, hogy haragját súlyosan érezteti vele és méltóságaitól megfosztja, ha a kiközösített köztársaság pártolásával föl nem hagy.[882]

A Prágában tartózkodó király rendeletéből a magyar urak augusztus második felében Budán egybegyűltek, hogy a teendők iránt tanácskozzanak.

A pápa, a német király és a franczia király ügynökei Prágából lejöttek, hogy a háború megindítása érdekében működjenek. Dalmáczia visszahódítása és a török elleni hadjárat ügye együttesen tárgyaltatott.

Azonban Velencze barátai, és első sorban a primás, éppen a

török veszélyt használták föl, hogy az urakat, kikből a harczias hajlam kihalt, a béke föntartásának szükségességéről meggyőzzék.

Magyarországban rég megszokták már az egyesült keresztény hatalmak nagy hadjáratát szép ábrándnak tekinteni. A humanismus rhetorikájának mesteri művei, melyekkel Cesarini Julián utódai a magyar királyok és rendek előtt följéptek, tapsokat arattak, de bizalmat nem keltettek.

Ellenben kétségtelennek látszott, hogy mihelyt Magyarország Dalmácziát megtámadja, Velencze a törökök segítségét fogja igénybe venni. Arra pedig, hogy a törökök ellen háborút viseljenek, az ország rendei sem képesek, sem hajlandók nem voltak.

Mindazáltal a pápa és a két király ajánlatait és fölhivását a tanácskozmány egyenesen visszautasítani nem akarta. Így tehát mindkét párt készséggel fogadott el egy közvetítő javaslatot, mely teljesen szabad kezet biztosított. Elhatároztatott, hogy a pápához, a német, franczia és spanyol uralkodókhoz követek menjenek, kik a törökök ellen tervezett hadjárat tárgyában határozott tudósításokat hozzanak.[883]

E közben a szövetséges uralkodók lassúsága és kölcsönös féltékenysége megmenté az enyészet szélére jutott köztársaságot, melynek egyik hadvezére (július 17-ikén) visszaszerezte Páduát; míg egy másik hatalmába ejté a mantuai őrgróf személyét.

A signoria ennek daczára nem bízta el magát. Alkudozásokba bocsátkozott a pápával és a spanyol királylyal, hogy őket nagy engedmények árán a ligától elvonja; és még nagyobb gondot fordított arra, mint előbb, hogy Magyarországnak a ligához csatlakozását megakadályozza.

E czélból augusztus végén elhatározta, hogy külön követet küld Magyarországba. A senátus választása Pasqualigo Péterre esett, előkelő patricziusra, ki a korábbi években Aragoniai Ferdinánd és Miksa udvaránál képviselte volt a köztársaságot s így ezen uralkodók tervei meghiusítására kiválóan alkalmasnak látszott.

November 15-ikén érkezett Zágrábba, a hol azonban hónapokig kellett vesztegelnie. Maga Bakócz értesítette őt, hogy ne folytassa útját, mert a király nem fogadhatná.

Ulászló az ország összes rendeinek elhatározása alá kívánván bocsátani azt a kérdést, hogy Magyarország mily állást foglaljon el, 1510. márczius 12-ikén Esztergomban megnyitandó országgyűlést hivott egybe.

«Csodálatos — írja a meghivó levélben — az összes keresztény fejedelmek egyértelmű vágya kiváló tettek végrehajtására. Mindnyájan, és élükön szentséges atyánk, szent Péter utódja, követeik által és buzgó kérelmeikkel folytonosan ostromolnak, hogy Isten dicsőségére, a kereszténység javára, saját országaink boldogítására és kiterjesztésére, az általok létrehozott szövetséghez csatlakozzunk. Ehhez járul, hogy a török császárral kötött és esküvel szentesített békekötés, melynek megtartását isteni és emberi törvények parancsolják, nemsokára letelik. Mi azonban, mivel megszoktuk az ország közjavát illető fontos ügyekben híveink tanácsát kikérni, a választ elhalasztottuk és híveink egyetemes elhatározásától tettük függővé.»[884]

Az országgyűlést a kitűzött időben nem lehetett megtartani. A nádor, a kanczellár és több főúr megjelent ugyan Esztergomban, de a köznemesség lassan gyülekezett, és a király is késett. E miatt az országgyűlés megnyitása június 24-ikére halasztatott.[885]

Ulászló király márczius 21-ikén érkezett meg Esztergomba. Itt már várta őt Miksa követe, Snaidpeck Zsigmond, és egy római futár, a ki a török hadjárat tárgyában pápai iratokat hozott magával.[886] A következő napokban a főurak körében megindultak a tanácskozások.

A királyi előterjesztés a török ellen indítandó hadjárat ügyében II. Julius pápától érkezett fölhivásokra irányozá az urak figyelmét.

A tanácskozmány készséggel karolta föl a török háború eszméjét. Többen úgy nyilatkoztak, hogy Magyarország könnyen kiállíthat kétszázezer fegyverest; csak kellő költségről gondoskodjék a pápa.[887] Elhatároztatott, hogy június 24-ikére az ország összes rendei készen álljanak, és ha a szükség kívánja, az országgyűlés után azonnal táborba szálljanak; kivéve a Lengyelországgal határos megyéket és Horvátország rendeit, a kik hivatva volnának az országot a tatárok és a bosnyákországi törökök betörései ellen biztosítani.[888]

Azonban alig oszlottak szét, mikor egy fontos esemény hire a politikai viszonyok újabb lényeges átalakulását vonta maga után.

A velenczei köztársaság, nagy áldozatok és megaláztatások árán, megengesztelte a pápát, a ki 1510. február 24-ikén a signoriát ünnepélyesen föloldá a kiközösítéstől és elvált a ligától. Ezen elhatározást II. Julius haladék nélkül értésére adta Magyar- és Lengyelország királyainak. A pápai iratokat velenczei futár márczius 26-án hozta Budára.

De Velencze ellenségei most még nagyobb súlyt fektettek rá, hogy Magyarországot megnyerjék.

Május első napjaiban Miksától levél érkezett, melyben figyelmezteti Ulászlót, ne hagyja magát elámíttatni Velencze által, mely álhíreket terjeszt, mintha a pápával kibékült volna és a liga fölbomlanék; és azzal kecsegteti, hogy Dalmácziát önként át fogja adni. Biztosítja, hogy a pápa, bár föloldá Velenczét az egyházi büntetésektől, híven ragaszkodik a szövetséghez; hogy ő (a császár) és szövetségesei a köztársasággal soha se fognak alkura lépni; sőt ellenkezőleg, mindannyian nagy készületeket tesznek. Buzdítja tehát a királyt, ne hagyja fölhasználatlanul a kedvező alkalmat, mely most nyílik arra, hogy kis áldozattal visszaszerezze a magyar korona egyik jelentékeny melléktartományát, melytől az ellenség ármánya megfosztotta. Csatlakozzék a szövetséghez; vegyen részt a háborúban, melyből rá és fiára dicsőség és haszon fog háromolni. A szövetségesek Dalmácziát semmi esetre se hagyhatják a köztársaság kezei között; ha Magyarország nem tart rá igényt, ők fogják hatalmokba ejteni, és akkor a magyar koronára örök időkre elveszett. Sőt ha ők magok elmulasztanák Dalmácziát megszállani, bizonyára a törökök sietnének azt elfoglalni; a mi Magyarországra végveszélyt hozna. Gondolja meg azt is, hogy a törökök ellen Magyarország hathatósabb segítséget várhat a szövetkezett hatalmaktól, mint Velenczétől. Értesíti, hogy ő és a franczia király a magyar országgyűlésre követeket fognak küldeni, a kik az ügyek állása iránt részletes értesítéseket nyujthatnak. Addig is erélyesen folytassa a hadikészületeket, hogy az országgyűlésről Dalmáczia visszahódítására vezethesse hadait.[889]

Majd néhány nappal utóbb Louis Helie franczia diplomatától érkezett levél, melyben Ulászlót értesíti, hogy a franczia király szövetséget kötött az angol, az aragoniai és a portugáliai királyokkal; hogy Florencz, Mantua és Ferrara a ligához csatlakoztak; mindenütt nagy készületeket tesznek és el vannak tökélve, hogy addig nem hagynak föl a háborúval, míg Velenczét, a mely ki van merülve és elszigetelve áll, teljesen tönkre nem teszik.[890]

Ezen tudósítások és fölhivások hatása alatt a király és környezete minél továbbra akarta a döntő szó kimondását halasztani és azalatt «lehetőleg nagy előnyöket eszközölni ki Velenczétől». Ez volt a magyarországi politika programmja.

Eközben Miksa és a franczia király követei, a kik hivatva

voltak, hogy a június 24-ikére egybehivott magyar országgyűlésen Magyarország csatlakozását a cambrayi ligához kivigyék, június elején Bécsbe érkeztek.

Ugyanakkor Velencze új pártfogója, a pápa, szintén küldött követet Magyarországba.

A köztársaság, mióta a szent-székkel kibékült, mindent megtett, hogy támogatását magának biztosítsa és közbenjárása által egyrészről a cambrayi liga fölbomlását idézze elő, másrészről a ligához tartozó hatalmak igyekezeteit Magyarországban meghiusítsa. Óhajtásait II. Julius készséggel teljesíté. De Grassis Achilles castellói püspököt Miksához és az augsburgi birodalmi gyűlésen levő német fejedelmekhez küldötte, hogy a béke helyreállítása érdekében működjék. Azonban nem ért czélt. Bár a fejedelmek egy része, különösen a szász herczeg és a kölni érsek, örömmel karolták föl igyekezeteit, Miksa visszautasította minden ajánlatát.[891]

A pápa meghagyta követének, hogy Augsburgból Magyarországba siessen, hogy a török ellen intézendő hadjárat ügyét föleleveníts és az európai béke helyreállítása érdekében működjék.[892]

De Grassis, mielőtt a királyi udvarnál megjelennék, a primással kívánt előlegesen értekezni. A Dunán Bécsből leevezve, Esztergomban kötött ki. De a primás, nehogy ellenségei irígységének és gyanusításainak új táplálékot adjon, vonakodott őt fogadni. Nem tartja illőnek — azt üzené neki — hogy előbb tisztelkedjék nála, mint a királynál.[893]

A legátus ennek következtében Tatára ment. Június 15-ikén tartotta ünnepélyes bevonulását. A király rendeletéből a győri püspök és Báthory István kétszáz lovassal elébe mentek és lakására kisérték.

Két nappal utóbb fogadtatott a király által. Megbízólevelét átnyujtva, beszédet tartott. Ő szentsége — úgymond — teljes szivéből óhajtja, hogy a törökök ellen mielőbb és minél nagyobb erővel indíttassék hadjárat; és e miatt megbízta, hogy ő felségét a szent vállalat ügyének fölkarolására buzdítsa. Sok érvvel bizonyítja a hadjárat szükségességét és hogy erre most kedvezők a viszonyok. A spanyol, portugál és angol királyok igéretét bírja a pápa, hogy részt fognak venni a háborúban. A császár szintén hajlandó hozzájuk csatlakozni, mihelyt Olaszországban helyreáll a béke. Ezt pedig bizonyosan el lehet érni, ha a magyar király közbeveti magát, a mire ő szentsége fölkéri. A hadjárat czéljaira ő szentsége föl-

ajánlja egész vagyonát, összes erejét. sőt személyes részvétét is; fáradsággal és veszélylyel nem gondolva, kész mindenütt megjelenni, a hol szükség lesz rá.

A király nevében a kanczellár a következőképen válaszolt: Magyarországnak mindenkor legfőbb óhajtása volt, közreműködhetni a keresztény hit föntartásában és terjesztésében. E miatt élénk fájdalommal tölti el a királyt a keresztény hatalmak visszavonása, mely lehetetlenné teszi a törökök ellen egyesült erővel való föllépést. Magasztalja a pápát, a ki a hatalmak egyesítésén fáradozik. A király kész összes népével síkra szállani; csak nyujtson ő szentsége megfelelő segítséget a hadsereg ellátására; mert a folytonos háborúk kimerítették ez ország erejét. Egyébként a hadjárat terve iránt ő felsége és az urak tanácskozni fognak a legátussal.

A király kezét nyujtá a római főpapnak, és az audientia be volt fejezve.

De Grassis küldetése a keresztény világ általános és nagy érdekeire vonatkozott. De közvetve Velencze javára szolgált az; minthogy a király közbenjárását a béke helyreállítására kérte és a nemzet figyelmét a török hadjáratra irányozva, Dalmácziától elvonta. A legátus egyúttal nem habozott nyilvánosan kimutatni, hogy a szent-szék és a köztársaság között jó egyetértés uralkodik. Sokat érintkezett Pasqualigóval. Kölcsönösen látogatták egymást. És nem egyszer lehetett őket együtt látni, a mint sajkában ülve, tova siklottak a szép tatai tó tükrén.[894]

De ezalatt megérkeztek a császár követei: gróf Nogarola Lénárd társával, a tudós Spieszhammer — Cuspinianus — Jánossal és a franczia király követe, Louis Helie. Egyidejüleg az olaszországi harcztérről tudósítások jöttek Velencze újabb vereségei felől; a franczia hadak Vicenzát, Bassanót hatalmokba ejtették; Páduát és Trevizót fenyegették.

A nádort és körét Dalmáczia átengedésének kérdése ismét foglalkoztatni kezdé. A pécsi püspök a legátushoz fordult, hogy az átengedés szükségessége felől a velenczei követet győzze meg. Azonban De Grassis válaszolá, hogy nem időszerű most lépni föl ezzel az igénynyel és hogy tulajdonképen ezen ügy az ő föladatainak körén kívül esik. A legátust ugyanakkor a császári és a franczia követek is fölkeresték. Megütközésüket fejezték ki a fölött, hogy ő, mint a pápának, uralkodóik szövetségesének képviselője, érintkezésben áll ellenségök, a köztársaság követével.

De Grassis ekkor kinyilatkoztatá, hogy a pápa az egész keresztény világ közös főpásztorának, nem egyes hatalmak szövetségesének tekinti magát; minélfogva figyelmezteti a követeket, hogy a pápáról ne beszéljenek úgy, mint küldőik szövetségeséről, mert ez ellen föl kellene szólalnia.

És attól tartva, hogy nem fogják figyelmeztetését tekintetbe venni, a király és bizalmas tanácsosai előtt előlegesen kijelenté, hogy a pápa a császárral és a franczia királylyal nem áll szövetségben; jóakarattal viseltetik Velencze iránt; őszintén kívánja a béke helyreállítását. A pécsi püspök kérdésére, hogy miért lépett ki a pápa a cambrayi ligából, így válaszolt: A liga czélja az vala, hogy a szövetséges hatalmak visszaszerezzék az elvesztett területeket; ez megtörtént, de a franczia király ezzel meg nem elégszik és tovább kíván terjeszkedni; így tehát a ligát fölbomlottnak lehet tartani.

Ezen értekezlet néhány perczczel előzte meg a német király és a franczia király követeinek ünnepélyes audientiáját (június 23-ikán). A királyt a legelőkelőbb főurak környezték: György brandenburgi őrgróf, a nádor, Zápolyai János, a primás, a kanczellár, több főpap és világi úr. Jelen volt a pápai legátus és a lengyel követ. Pasqualigo, előre látva a bekövetkezendőket, távol tartotta magát; csak titkárát küldötte.

A német követek franczia társuknak engedték át az elsőséget. Louis Helie heves és erőszakos ember volt. Uralkodója hatalmának és nemzete nagyságának tudatától áthatva, erős önérzete gyakran túlragadta őt a diplomacziai illem korlátain. Ez alkalommal is fölöslegesnek vélte üres szólamok és finom czélzások burkolatába takarni szándékait; leplezetlenül és kimélet nélkül tárta föl azokat.

Mindjárt beszéde kezdetén a hűtlenség vádját emelte a velenczei köztársaság ellen, mint a mely kötelezettségeit Francziaország irányában lelkiismeretlenül megszegte. Ennélfogva uralkodója és szövetségesei nem fognak nyugodni, míg Velenczét annyira meg nem alázták, hogy lakói őseik szerény foglalkozásaihoz: a hálóhoz és szövőszékhez térnek vissza. Ezután fölhívta a királyt, csatlakozzék a ligához és foglalja vissza Dalmácziát, a melytől a köztársaság ármányai megfosztották. A csekély évdíj kedveért ne mondjon le ama tartomány nagy jövedelméről. Ne tűrje, hogy a velenczeiek úgy beszéljenek róla, mintha katonájuk, zsoldosuk volna. Gyermekének jövőjére is gondoljon; vajjon kikre hagyhatja őket nyugodtabban: Velenczére, vagy pedig azokra az uralkodókra, kikhez a rokonság kötelékei fűzik?

Majd ismét a köztársaság bűnlajstromának kiegészítéséhez tért vissza. A signoria okozta - úgymond — Konstantinápoly elestét; és okozza, hogy a bizanczi császárságot és a szent-földet a keresztények sohasem fogják visszaszerezhetni; sőt még azt sem akadályozná meg, ha Rómát akarnák a törökök elfoglalni. Két sárkány fenyegeti a kereszténységet: a porta és a velenczei köztársaság; mindkettőt ki kell irtani és meg kell semmisíteni.

A szónokon mindinkább erőt vett az indulat. Bestiáknak, csőcseléknek nevezte a velenczeieket. Az urak némán hallgatták. De a főudvarmester azt hitte, kötelességéhez tartozik figyelmeztetni őt, hogy hol és ki előtt áll és beszél? «Szerényebben szóljon, követ úr!» mondá neki. A császári követek halk hangon szintén mérsékletre intették. De hiába. «Hagyjatok beszélni — válaszolá nekik — jól tudom, mit akarok mondani.»

Folytatva beszédét, fölajánlá Ulászlónak, Dalmáczia visszafoglalására a szövetkezett hatalmak hajóhadát. Megemlíté, hogy a köztársaság hadereje igen csekély; tizenhat gályát bocsátott volt a Pó folyón Ferrara ostromára és azokból csak kettő tért vissza, a többi a franczia király kezeibe került s most a köztársaság ellen fog küzdeni.

Azután a primáshoz és a nádorhoz fordult. Fölhívta őket, hassanak oda, hogy a király lépjen a cambrayi ligába. Végre ünnepélyes óvás formájában kinyilatkoztatá, hogy Dalmácziát, ha Magyarország nem foglalja el, a szövetséges hatalmak fogják meghódítani.

A mint a franczia követ beszédét elvégezte, a kanczellár röviden válaszolt: ő felsége tanácskozni fog híveivel és a maga idején közölni fogja határozatát.

Az audientia lefolyásáról értesülve, Pasqualigo nem kevéssé megdöbbent. Sietve fölkereste a primást és tanácsát kérte ki, hogy a hatás ellensúlyozására mit tegyen. «Semmit — így hangzott a válasz — sőt köszönettel tartozik a franczia követnek, a ki beszédével általános ingerültséget keltett és sokat ártott ügyének.»[895]

Pasqualigo csakhamar alkalmat talált, hogy a király előtt a köztársaság ügyét védelmezze.

A közlekedés nehézségei a XVI. század elején oly nagyok valának, hogy az utat, mely ma Budáról Velenczébe alig huszonnégy órát vesz igénybe, tizennégy nap alatt tette meg a futár; rendszerint egy hónap telt el, míg Pasqualigo jelentéseire a választ és utasítást megkapta.

Éppen azon a napon, melyen a franczia követ a király előtt philippikáját elmondotta, érkezett Tatára egy velenczei futár a signoriának június 7-iki leveleivel, a melyek szövegének megállapítását a senátusban a magyarországi helyzet beható tárgyalása előzte meg.

Dicsérettel halmozták el a követ erélyes magatartását. Megbízták, mondjon a királynak köszönetet a szives fogadtatásért, melyben őt részesíté, és mely megfelel a két állam között fönnálló jóindulatnak és szövetségnek. Ezt a signoria szorosan meg akarja tartani, azon reményben, hogy a király is hasonló szándékkal van; sőt kész a szövetséget, a mennyiben kívánná, még szorosabbra fűzni.

A követ továbbá utasítva volt ujolag figyelmeztetni a királyt, hogy ne adjon hitelt Velencze ellenségeinek. Hogy az ő politikájuk mennyire káros a kereszténységre, bizonyítják a fölbátorított pogány kalózok kalandjai, melyek most Olaszország és a Provence partvidékeire terjednek ki. És hogy mennyire nem lehet azon hatalmak barátságában bízni, legvilágosabban hirdeti hűtelen eljárásuk, melyet a köztársaság irányában tanusítottak.

Az általok eddig kivívott előnyöket túlbecsülik. A köztársaság serege a legjobb karban van; képes bármily hatalmas ellenséggel megmérkőzni. A pápa napról-napra nagyobb jóakaratot mutat a köztársaság iránt és «Olaszország föntartása» érdekében mindent meg fog tenni. A senatus reméli, hogy erre nézve nemsokára többet is jelenthet. Nagy fontosságot tulajdonít a signoria Amboise bíbornok, a franczia miniszter halálának, mivel a pápa most könnyebben hajlíthatja a franczia királyt békére. Mindamellett a signoria semmit sem mulasztott el, hogy a császárral kibéküljön. Ulászló nagy hálára fogja kötelezni, ha ez irányban maga is közben jár. Egyébként a követnek ismét lépéseket kellett tenni, hogy engedélyt eszközöljön ki ezer lovas toborzására, melyek Friaulba voltak menendők.[896]

A mint Pasqualigo ezen levelet megkapta, rögtön kihallgatást kért. Június 26-ikán fogadtatott, és előadta mindazt, a mit utasítása rábízott. A kanczellár röviden azt válaszolá, hogy ő felsége örömmel veszi tudomásul mindazt, a mi a köztársaságra nézve előnyös; egyébként az előadott kívánatokat tárgyalás alá fogja venni.

A király pedig a következő szavakat intézte a követhez: «Követ úr, legkevesebbet se gondoljon a franczia követtel, mert az bolond ember».[897] Mire Pasqualigo nem mulasztá el köszönetét nyilvánítani a megnyugtatásért. «Felséged bölcsesége — mondá —

legjobban ismeri úgy a signoria őszinteségét, mint a franczia követ álnokságát, minélfogva ennek rágalmaira és vádjaira semmit sem fog adni.»

A király környezetére a követ előterjesztéséből leginkább az Amboise bíbornok halálára vonatkozó részlet tett nagy hatást. A kanczellár, Ulászlóhoz fordulva, megjegyzé: «Bizony, felséges király, ha a roueni bíbornok meghalt, vége az olaszországi háborúnak». A király nem válaszolt és lakosztályába vonult.[898]

Ez alatt a magyar köznemesség nagy számban gyülekezett Fehérvárra, a hová a keresztelő szent János napján megnyitandó országgyűlés egybehivatott.

A főpapok és urak, a pestis veszélyétől félve, nem mentek a városba; a Tata felé vezető országút mentén elterülő erdő szélén sátrak alatt táboroztak. Az udvar a külhatalmak követeivel Tatán maradt, a hová június utolsó napján a főrendek és a köznemesség képviselői is eljöttek. Július másodikán tartották első ülésöket. A szent Ferencz-rend kolostora előtt, nyilt téren, kőralakban voltak az ülőhelyek berendezve. Az elnöki széket a primás foglalta el; mellette a külhatalmak követeinek voltak helyek föntartva. A kolostor ablakait és födelét kiváncsi néptömeg tartotta megszállva.

A gyűlés mindenekelőtt a külföldi követeket kívánta meghallgatni. Küldöttség bocsáttatott a pápai legátushoz, mely őt a rendek körébe vezeté.

De Grassis püspök, a mint itt megjelent, beszédet tartott, melynek tárgyát a törökök ellen indítandó nagy hadjárat képezte. Buzdító szavakat intézett a rendekhez, hogy ne késsenek fegyvert fogni a hitetlenek ellen. A szent-szék részéről minden kitelhető segítséget igért. A hadjárat sikerének biztosítása érdekében fölkérte a rendeket, hassanak oda, hogy a császár és a velenczei köztársaság között a béke mielőbb létre jöjjön.

A beszéd végeztével, a gyülekezet nevében, a primás röviden válaszolt: Tanácskozni fognak az előterjesztés fölött és megállapodásukat közölni fogják.

A délutáni órákban a német király és a franczia király követeinek kihallgatására került a sor. Együtt jelentek meg. Itt is a franczia vitte a szót. Ő mutatta be mindkét uralkodó megbízólevelét és majdnem két óráig tartó beszédet mondott el. Éppen oly szenvedélyes hangon szólott, mint néhány nappal előbb az udvarnál. A velenczeieket «zsarnokok, hitszegők, haszonleső üzérek, komédiások,

rókák» czímeivel illette. Elbeszélte, mint szedték rá egymás után a franczia királyt, a császárt és a pápát; most pedig, elhagyatva mindenkitől, a «flectere si nequeam superos» elvét követve, a törököket hívták segítségül.

Elmondotta, hogy Dalmácziát jogtalanul bitorolja Velencze, és mily nagy kár háramlik Magyarországra ama tartomány elvesztéséből. Buzdította a rendeket, hogy visszaszerzésére használják föl a kedvező alkalmat. E czélból a pápa, a franczia király, a spanyol király és a ferrarai herczeg harmincznégy hadihajót, ha kell, még többet bocsátanak a magyar király rendelkezésére; sőt készek, ha a szükség kívánja, személyesen résztvenni a hadjáratban. Egyúttal megjegyezte, hogy a visszaszerzendő tartományt jövedelmeiből könnyű lesz megtartani.

A német követ néhány szóval kinyilatkoztatá, hogy a franczia követ előterjesztését támogatja.

Miután ezek a gyűlés köréből eltávoztak, a velenczei követ hivatott meg. A franczia követ által emelt vádak ellen védelmezé a signoriát, tüzetesen bizonyítva a hatalmak irányában követett eljárásának jogosságát; míg azok részéről a legnagyobb méltatlanságnak volt kitéve. Magasztalásokkal halmozta el a magyar királyt, a kit kérések, igéretek és ajánlatok nem bírhattak rá, hogy a fönnálló szövetséget fölbontsa. Viszont a signoria is kész minden áldozatra Magyarország érdekében. Kéri a rendeket, ne hallgassák meg Velencze ellenségeit, a kik csak azért fáradoznak a szövetség fölbontásán, hogy annál könnyebben semmisíthessék meg a köztársaságot. Hogy ebből mi haszna lehetne Magyarországnak? azt nem képes belátni. Hasonlag nem hiszi, hogy akár a spanyolok és francziák, kiknek ezen országgal sohasem voltak közös érdekeik, akár a németek, kik «mindenkor legnagyobb ellenségei voltak a magyarnak» : jobb szomszédjai volnának, mint Velencze. A mi Dalmácziát illeti, ez csak úgy Magyarországé, mint a köztársaságé, a mely ama tartományból évek során át nem húzott hasznot. A rendek ne higyjenek Velencze ellenségeinek, ne bízzanak igéreteikben. A pápa egyáltalán nem fog Velencze ellen küldeni hajókat, sőt pártfogása alá fogadta és támogatni fogja a köztársaságot. A ferrarai herczegnek pedig elég dolgot ád, hogy saját államát oltalmazza. Ellenben a signoria igéretei nem üres szavak; igaz, őszinte, örök barátságot, fölbonthatatlan szövetséget ajánl; kész minden erejével és tehetségével támogatni az országot. És szükség esetén a sig-

noria segítsége a legértékesebb Magyarországnak; mert ez elveszhet, mikorra más hatalmak segítsége megérkezik. A rendek tehát ismerjék el Velencze hűségét és kezdjék meg a hű szövetséges támogatását azzal, hogy mint közbenjárók a béke létrehozására hatnak; a miben Isten segítségére és a szent atya pártfogására számíthatnak. Küldjenek továbbá legalább ezer vitéz magyart a köztársaság zászlai alá. A jóindulatért, melyet most alkalmuk van tanusítani, a köztársaság örök időkre háladatos fog lenni.

A velenczei követet is azzal a nyilatkozattal bocsátá el a primás, hogy a rendek tanácskozni fognak előterjesztése fölött.[899]

Ez a nap, melyen Európa leghatalmasabb államainak képviselői egymásután járulának Magyarország rendei elé, szövetséget kérve és ajánlva: méltán büszke önérzettel töltheté el a jelenlevők lelkét, fölujíthatá a mult idők legdicsőbb emlékeit és ezekkel összhangzó nemes elhatározások szülője lehetett.

A köznemesség, mely még fogékony vala ily hatásokra, ösztönszerüleg érezé, hogy ki kell lépni a tétlenségből. Dalmáczia visszahódításában a nagy királyok hagyományainak földelevenítését látta.

Azonban a főrendek sivár lélekkel hallgatták végig a diplomaták beszédeit. Nem gondoltak arra, hogy Magyarország ismét foglalja el a nagy küzdelmekben megillető helyét, mérlegbe vesse tekintélyének súlyát. A haza dicsősége és jövője nem foglalkoztatá őket. Csak számítani tudtak, nem lelkesedni; és számítani is csak azokkal a tényezőkkel, melyeket az egyéni önzés vagy legföljebb a pártérdek törpe czéljaira kizsákmányolhatott.

Két párt állott egymással szemben. Az egyik, élén a primással, fönn akarta tartani a szövetséget Velenczével. A másik, melynek vezére a nádor, lelke a kanczellár volt, a császár barátságát becsülte többre. Azonban míg elkeseredett gyülölettel igyekeztek kölcsönösen meghiusítani igyekezeteiket: áldozatokat hozni, nagy actióra vállalkozni egyik sem volt hajlandó. A pártok mérkőzésében lappangó hatalmi kérdés elválasztotta őket; de találkoztak azon a téren, a hol a szövetséget kereső államoktól előnyöket biztosítani és azokat kijátszani kellett.

A tatai gyűlés, a külföldi követek kihallgatása után, nem vette azonnal tárgyalás alá azoknak előterjesztéseit. Bizottságot küldött ki oly czélból, hogy a velenczei követtel alkudozásba bocsátkozzék és tisztába hozza, vajjon nem lehetne-e reméleni, hogy a signoria Dalmácziát önként átengedi az országnak?

Ezen válságos időben nagy szolgálatokat tett Velenczének a pápai legátus. A pécsi püspököt meglátogatva, nyiltan kimondá, hogy jól tudja, hogy ő az, a ki a pápa szándékait meghiusítja, a miről jelentést is fog tenni. Azonban a kanczellár nem ijedt meg. «Nem állok elszigetelve — válaszolá — hisz a gyermekek, sőt még a halottak is lármáznak Dalmáczia miatt.»

És csakugyan julius 5-ikén, esti ülésben, nagy lelkesedés közepett, kimondatott a határozat, hogy a király Dalmáczia visszafoglalására hadjáratot fog indítani, a szövetség megkötése és a hadjárat tervének megállapítása végett a császárhoz s a franczia királyhoz követeket fog küldeni.[900]

A köznemesség képviselői a következő napokban szétoszoltak, a tárgyalások folytatását az országtanácsra bízva, a melynek tagjai közül hét főpap és kilencz főúr volt jelen Tatán.

Ekkor Rómából külön pápai küldött, a modrusi püspök, érkezett oly czélból, hogy Ulászlót a szentelt kard átadásával a kereszténység bajnokává és hadvezérévé avassa föl. Július 7-ikén szabad téren, díszes sátor alatt, oltárt állítottak föl. A király főrendek által környezve jelent meg. A gyülekezet fényét emelte a pápa, a császár, a franczia és lengyel királyok, a signoria, a moldvai és havasalföldi fejedelmek követeinek jelenléte. A modrusi püspök misét mondott s annak végeztével ibolyaszínű bársonyból és hermelinből készült föveget tett a király fejére és egy nagy kardot helyezett kezeibe. Mire beszédet tartott, melyben a törökök ellen intézendő hadjáratra buzdította a királyt és a rendeket, kiket végről pápai áldásban és általános bucsúban részesített.[901]

A tatai gyűlés és az azt követő tanácskozmányok határozatai merészen és harcziasan hangzottak: Magyarország örömmel üdvözli a törökök ellen intézendő nagy hadjárat eszméjét; egyúttal belépve a cambrayi ligába, vissza fogja hóditani Dalmácziát.

Azonban gyakorlati jelentősége a megállapodásnak nem volt. A nagyszabású tervek kisszerű fogásokat gyümölcsöztek. A velenczei követtel újra megindultak a tárgyalások.

A magyar politika külső ingadozásait és belső következetességét föltárták a július 15-iki audientiák. A király bucsúkihallgatáson fogadta a pápai legátust, a ki előterjesztésére a következő választ kapta: Az ország el van határozva, hogy részt fog venni a törökök ellen tervezett hadjáratban; de mivel erejét a folytonos háborúk kimerítették, csak úgy képes fegyvert fogni, ha ő szentsége ellátja

pénzzel. A részletek tárgyalása végett követek küldetnek Rómába. Ezalatt a szultánnal fönnállott fegyverszünetet, mely nemrég telt le, rövid időre meg fogják hosszabbítani. A mi a pápa másik kívánatát illeti, ő felsége kész a császár és a köztársaság között, a béke helyreállítása érdekében, közbenjárni; föltéve, hogy miután a hatalmak elnyerték azon területeket, melyekre igényt tartottak, Magyarország is visszakapja Dalmácziát, melynek visszaszerzésére a rendek egyértelműleg el vannak szánva. Mindazáltal ezt békés úton, nem fegyverrel, óhajtanák elérni. Fölkérik tehát a pápát, hogy ez irányban is legyen közbenjáró.[902]

Néhány órával utóbb a király a velenczei követet kérette magához. Az esztergomi érsek közlé vele a resolutiót.[903]

Ő felsége — úgymond — mindig kiváló szeretetet tanusított Velencze iránt és a mult esztendőben is, ellenségeinek fényes ígéreteit visszautasítva, föntartotta a két állam között fönnálló szövetséget. Ehhez most is ragaszkodik. És mivel az utolsó országgyűlésen a császár s a franczia király újólag fölszólították Dalmáczia visszafoglalására azon kijelentéssel, hogy különben ők ejtik hatalmukba azt a tartományt, ő felsége fölszólítja a signoriát, hogy önként mondjon le Dalmácziáról Magyarország javára; mert jobb, hogy a magyar király bírja azt, mint bármely más hatalom. Ha erre a köztársaság rá nem áll, ő felsége más eszközökhöz fog nyulni; mielőbb elvárja a signoria válaszát, a mely a futár elindulásától számított harmincz nap alatt megjöhet.[904]

A magyar urak a tatai gyűlésnek még azt az ártatlan határozatát sem vették komolyan, mely a hatalmakhoz küldendő követekre vonatkozott. A kalocsai érsek, a kinek Rómába kellett volna a követséget vezetni, és Lónyay Albert zengi kapitány, a ki Francziaországba volt menendő, sohasem jutottak el rendeltetésök helyére. Beriszló Péter fehérvári prépost és Sárkány Ambrus főispán, a császári udvarhoz kijelölt követek csak későn keltek útra.

Ezalatt (1510) julius második felében a magyar urak mind eltávoztak Tatáról. De Velencze követe az udvarnál maradt; szivós kitartással várakozott a kedvező pillanatra, a mikor visszafoglalhatja az elvesztett positiót.[905] Minden futár, a ki tudósításokat hozott, alkalmat szolgáltatott neki újabb kisérletekre..

És a jelentések, melyeket július végén kapott, a köztársaságra nézve előnyös híreket tartalmazának. Ugyanis a pápa mind határozottabban lépett föl a cambrayi liga törekvései ellen; nyiltan hir-

deté elhatározását: olasz földről kiűzni a francziákat. Ferrara ellen, melynek herczege Esztei Alfonz — az egri püspök testvére — XII. Lajos védencze vala, háborút indított; megnyerte a spanyol királyt azzal, hogy a nápolyi királyság birtokában megerősíté; és azon volt, hogy Angliát Francziaország ellen fegyverre szólítsa.[906]

Pasqualigo sietett mindezt a királynak tudomására hozni. «A beállott fordulat — válaszolá Ulászló — valóban csodálatos és nagy megelégedésemre szolgál.»

A szeptember 18-ikán tartott értekezletet Bakócz hosszú előterjesztéssel nyitotta meg.

A pápa kívánatára — úgymond — ő felsége kész a fönnálló szövetséget «becsületes föltételek alatt» megszilárdítani. A signoriának tehát szabatosan elő kell adnia: mit kíván és mit ajánl? Tekintetbe kell vennie, hogy a király állhatatosan visszautasította a köztársaság ellenségeit, a kik a dalmácziai hadjárat czéljaira százezer aranyat, hadakat, ágyúkat ajánlottak; sőt a császár hajlandó volt Ausztriát átengedni. A magyar rendek szintén sürgették a hadjáratot. Ha ő felsége enged, Velencze végpusztulása következett volna be. A signoria tehát mielőbb tegyen «tisztességes és hasznos ajánlatot»; mert különben a király és tanácsosai gúny tárgyaivá fognak válni a külhatalmak előtt, szenvedélyes támadásoknak lesznek kitéve az ország rendei részéről.

Pasqualigo jelentést tett Velenczébe.[907]

Ezalatt az 1510. év kora tavaszán török követek érkeztek Visegrádra, a béke meghosszabbítását ajánlva. Szives fogadtatásra találtak és azzal az üzenettel bocsáttattak el, hogy a szultán a szerződés megkötésére teljhatalommal fölruházott követeket küldjön.[908]

Mindazáltal, tekintettel a törökök ellen indítandó nagy hadjáratot illető tervekre, különösen a pápa megnyugtatása végett, a magyar udvarnál abban állapodtak meg, hogy egyelőre rövid fegyverszünetet fognak kötni. És csakugyan, mikor a török meghatalmazottak megjelentek, július második felében, a fönnálló béke csak hat hónapra hosszabbíttatott meg, úgy hogy ezen idő alatt az állandó béke létrehozása iránt folyjon az alku.[909]

A keresztény hatalmak nagy hadjáratának eszméje föl-fölvillant ugyan időnkint; de a valósuláshoz nem közeledett. A pápa folytonos sürgetései még azt sem tudták kivinni, hogy a tatai gyűlés határozata értelmében a magyar követség útnak induljon Rómába.[910]

A kalocsai érseknek kellett volna azt vezetnie. De ez vonakodott elvállalni a megbizást. Ekkor a váradi püspök késznek nyilatkozott eljárni a küldetésben; de ezzel a nehézségek nem voltak elhárítva. A primás nem restellette a velenczei követ előtt bevallani, hogy az utiköltség kérdésében van a nehézségek forrása.[911]

Ily körülmények között jó fogadtatásra számíthattak azok a török követek, a kik (1511) október 17-ikén fényes kisérettel érkeztek Nagyszombatba, a hová nehány hét előtt költözött volt át a királyi udvar.

Az ünnepélyes audientián a főkövet átnyujtva megbízólevelét, tolmács által a szultán üdvözletét jelenté és küldetésének czélját előadta. A király személyesen mondá el a rövid választ: szivesen fogadja «jó testvérének és barátjának» üdvözletét s neki viszont minden jót kíván.

A jelenlevő Pasqualigo ezután azt a kérelmet intézte a királyhoz, hogy a békekötésbe a köztársaságot is foglalják be. Nehány nappal utóbb a lengyel követek ugyanezen kívánatot terjesztették elő Lengyelországra nézve.

Ulászlónak ez ellen nem volt kifogása. De a török követek kinyilatkoztatták, hogy utasításuk szerint a békekötést «az eddigi formában» kell megujítaniok; noha nem kételkednek, hogy a szultán szivesen teljesítendi a magyar király minden óhajtását; mert barátainak barátja, ellenségeinek ellensége akar lenni.

A magyar urak ragaszkodtak Velencze befoglalásához. És ezt ürügyül használva föl, hosszabb tartamú békekötés létrejöttének megakadályozása vagy legalább késleltetése végett azt a javaslatot tették, hogy ismét csak néhány hónapra köttessék meg a béke; és ezen idő alatt a szultán beleegyezését adja Velencze és Lengyelország befoglalásához. A török követek abban megnyugodtak. A békekötés 1511. augusztus első napjáig hosszabbíttatott meg.[912]

A bucsúkihallgatáson, október 31-ikén, a primás átnyujtá a török követnek a függő pecséttel ellátott pergamen oklevelet, a király esküt tett az evangéliumra, a török követ szintén, uralkodója nevében, esküvel biztosította a béke megtartását.[913]

ÖTÖDIK FEJEZET.

Magyarország magatartása a II. Julius ellen létrejött szövetséggel szemközt. — Bakócz Tamás és a pisai zsinat. — Bakócz Tamás Rómában. (1511—1513.)

Az EURÓPAI hatalmak nagy versengése a háború mezejéről és a a diplomatiai tárgyalások köréből átcsapott az egyházi élet terére is. Miksa és a franczia király, eltelve gyülölettel a pápa iránt, mert a cambrayi ligától elvált, Velenczével szövetkezett és Olaszországot az idegen uralomtól fölszabadítani törekedett, hatalmának megtörésére az egyházi fegyvereket is igénybe vették.

XII. Lajos már az 1510. év szeptember havában zsinatra hívta egybe Francziaország főpapjait. Ezek vádat emeltek II. Julius pápa ellen, hogy nagyravágyásával és harczias szellemével a keresztény világ békességét megzavarja. Fölkérték tehát a királyt, hogy a császárral egyetértve, hirdessen egyetemes zsinatot, mely a pápát felelősségre vonja és fölötte itéljen.

Miksa király egyetértett szövetségesével. De mielőtt az egyházi szakadás veszélyét fölidézné, ismételten tett kisérletet a békés kiegyenlítésre. Csak 1511 tavaszán határozta el magát a végső eszközök fölhasználására.

Már korábban, a két uralkodó igyekezetei következtében, a bíbornoki testület néhány tagja (egy olasz, két spanyol és két franczia) nyiltan elszakadt a pápától és Rómát elhagyván, a francziák milánói táborában keresett menedéket; készek voltak magokat fölhasználtatni a pápa megtörésére czélzó tervekben.[914]

Ezek most, május 23-ikán, az egyetemes zsinatot szeptember első napjára Pisába kihirdették, oly czélból, hogy a katholikus egyház főpapjai «a keresztény fejedelmek között a békesség helyreállítása, a hitetlenek ellen intézendő hadjárat, az egyház reformatiója, a szakadások, eretnekségek és vétkek kiírtása» tárgyában tanácskoz-

zanak. Azzal indokolták kezdeményező föllépésöket, hogy a pápa, megválasztatása alkalmával, eskü mellett igérte az egyetemes zsinatnak két esztendő lefolyása alatt egybehivását, de ismételt sürgető fölszólítás daczára, igéretét beváltani vonakodik.

Miksa és a franczia király nagy súlyt fektettek rá, hogy Magyarország elismerje ezen lépés jogosultságát és részt vegyen a zsinatban. A meghivólevelet Miksa küldötte meg a magyar királynak, fölkérvén őt, hogy küldjön a zsinatra képviselőket és bírja rá országának főpapjait, hogy ott jelenjenek meg.[915]

A három bíbornok pedig a primáshoz fordult s meleg hangon írt levélben kérte föl csatlakozásra; kiemelvén, hogy egy század előtt is a pisai zsinat összehivásában az esztergomi érseknek kiváló része volt.

Bakócz, a főpap, azonnal fölismeré a zsinat összehivása tényének, az egyházi kánonok szempontjából, jogosulatlanságát; mint tapasztalt politikusnak nem lehetett kétsége az iránt, hogy a zsinat sem bevallott föladatát, az egyház reformjának keresztülvitelét, sem titkos czélját, a pápa letételét nem fogja valósítani. De mint számító ember, a ki minden körülményt saját javára értékesíteni tud, egyelőre határozatlan állást foglalt el. A zsinatot összehivó uralkodókat és bíbornokokat arra a reményre jogosítá, a pápánál és szövetségeseinél azt a félelmet keltette, hogy a zsinat pártjára vagy éppen élére fog állani.

Kétségkívül az ő tanácsára történt, hogy Ulászló egyelőre sem a zsinat mellett, sem a zsinat ellen nem nyilatkozott; semleges magatartást követett. A császár kérésére megküldötte a lengyel királynak a meghivólevél példányát, de kihirdetésére nem szólította föl.[916]

Bakócz arra számított, hogy így mindkét fél versenyezni fog az ő támogatásának biztosításáért.

A velenczei követnek tudomására hozta, hogy őt a zsinati meghivólevél kihirdetésére és a zsinaton való megjelenésre több oldalról sürgetik, továbbá a császár és a franczia király mindent meg fognak mozdítani, hogy Ulászlót csatlakozásra bírják; néki tehát ezen törekvések meghiusítása végett az eddiginél nagyobb tekintélylyel kell bírnia; meggyőződése szerint csak egy mód van Magyar-, Lengyel- és Csehországot a pápa iránt hűségben megtartani s ez az, hogy őt a pápa mind a három országra a szent-szék teljes hatalmú követének (legatus a latere) méltóságával ruházza föl; és pedig azon ürügy alatt, mintha a törökök ellen intézendő hadjárat létesítése érdekében volna hivatva működni.[917]

Nagyravágyásának ezen legujabb nyilvánulásában kétségtelenül az az óhajtás vezeté, hogy befolyását, melyet tényleg a lengyel királyra és a csehországi ügyekre gyakorolt, formaszerűen és hivatalos alakban is megalapítsa. A legatus de latere hatásköre az egyházi jogban nem volt szorosan körülvonalozva. Éppen azért ambitiosus főpap kezeiben ezen méltóság jelentékeny hatalom tényezőjéül szolgálhatott.[918]

Bakócz, hogy óhajtásának nagyobb súlyt kölcsönözzön, a velenczei követtel szemben oly nyilatkozatokat ejtett el, a melyekből azt a következtetést vonhatá le, hogy hajlandó kezd lenni a zsinati meghivólevelek kihirdetésére.

Pasqualigo e miatt egyfelől javasolta, hogy a signoria a követi méltóságot Bakócz részére eszközölje ki, másfelől a primásra is igyekezett hatni, hosszú levélben bizonyítgatva, hogy a zsinatot egybehivó főpapok szemei előtt nem az egyház java lebeg, hogy azokat a franczia király sugalmazza és bűnös szenvedély vezeti, minélfogva a zsinat egyházi szakadásra vezet; egyúttal buzdítja őt, hogy ezen merényletet igyekezzék meghiusítani, az ő bölcsesége megmentheti az egyház egységét és békéjét, a miáltal biztosítani fogja magának a pápa és a püspöki kar, Olaszország és az egész keresztény világ háláját.[919]

Bakócz erre megnyugtatá ugyan a követet, kijelentve, hogy mindenkor a signoria parancsa szerint fog eljárni és reményét fejezve ki, hogy a keresett új méltóság által gyarapított tekintélyével mindenkit a maga nézetének fog megnyerni; de nem hagyott föl egészen kétértelmű magatartásával és úgy nyilatkozott, hogy «a gladiátorok módjára, majd csak a küzdtéren fogja követendő eljárását megállapítani».[920]

A következő hetek alatt a pisai zsinat ügyében semmi sem történt. A magyar udvar politikai légkörében gyakran állott be ily szélcsend. Ezt július végén megzavarta a zsinatot összehivó bíbornokok követének megjelenése Esztergomban. A levelek és üzenetek, melyeket magával hozott, telve valának hizelgő nyilatkozatokkal és nagy igéretekkel, melyekből Bakócz azt olvashatá ki, hogy a trónjától megfosztandó pápa helyére őt szándékoznak fölemelni.[921]

Az a terv, hogy a magyar primás egykor elfoglalja szent Péter székét, nem először most merült föl. Bakócz régóta tűzte ki magának az emberi ambitió ezen legmagasabb czélpontját. Ügyes számítással, szivós kitartással igyekezett ahhoz közeledni. Minden poli-

tikai combinátiója hátterében az lappangott és nem egyszer előtérbe is lépett.

Úgy látszik, Miksa király volt az, ki a merész vágyat lelkében fölébreszté. Mikor 1505-ben Ulászlóval tárgyalásokat indított azon szövetség létrehozására, mely a magyar trónt a Habsburg-dynastiának biztosítandó vala, minden eszközt fölhasznált, hogy az akkor már mindenható primást megnyerje; azzal kecsegteté, hogy azon esetre, ha terveit előmozdítandja, jutalmul a pápai trónra fogja segíteni. Majd oklevelet állított ki, melyben formaszerűen kötelezi magát, hogy a pápai trón megüresedése esetén befolyását úgy a bíbornokoknál, mint az uralkodóknál az ő megválasztatása érdekében érvényesíteni fogja.[922]

Később a velenczei köztársaság is igéretet tett, hogy őt czélja elérésében támogatni fogja; viszont Bakócz ismételve ünnepélyes nyilatkozatokban biztosította a signoriát, hogy ha a pápai trónt elfoglalnia sikerül, «minden igyekezeteit a velenczei állam fölmagasztalására irányozandja».[923]

Ezen titkos előmunkálatok után most elérkezettnek látta az időpontot, hogy a nyilt cselekvés terére lépjen. Elhatározá, hogy Olaszországba fog utazni. A helyzet nem volt tiszta. Nem lehetett tudni, vajjon a pisai zsinat valóban létrejő-e? s ha igen, azzal szemben mily állást fognak elfoglalni a pápa és az uralkodók? De mindenesetre előnyösnek látszott megjelennie a zsinaton; a hol, a siker esélyei szerint, két szerep között lehetett választania: a pápa ellenségeinek élére állani vagy közvetítő lenni a pápa és ellenségei között.

Bakócz ugyanis a pápához ragaszkodó bíbornokoktól szintén kapott fölhivásokat, hogy jöjjön Rómába és biztosításokat, hogy pápaválasztás esetén rá fognak szavazni.[924]

A primás kétértelmű politikája teljesen megnyerte Ulászló helyeslését.

Ennek következtében elhatároztatott, hogy a király követet küld a császárhoz, a franczia királyhoz és Rómába oly czélból, hogy a viszonyok iránt tájékozást szerezzen és Bakócz Tamásnak pápává megválasztatását előkészítse. A fehérvári prépost, kit ezen követségre kijelöltek, és a kit Bakócz látott el útiköltséggel, augusztus 14-ikén útnak indult.[925]

Néhány nappal utóbb Rómából fontos tudósítások érkeztek. A pápa a pisai zsinat kihirdetését lázadó merényletnek nyilvá-

nította és egyúttal, hogy az uralkodók és népek régi óhajtásának eleget tegyen, az egyetemes zsinatot Rómába hívta egybe, külön követet küldvén Magyarországba, hogy Bakócz Tamást a római zsinaton való megjelenésre meghívja. A követ, Bernardus Cardulus, mielőtt Rómából megindulna, bejelenté küldetését a primásnak és hizelgő nyilatkozatokkal akarta eljárásának sikerét előkészíteni. «Itt — írja egyebek között — mint a Messiást úgy várják Főtisztelendőségedet... mert egyedül tartják arra képesnek, hogy az egyház hányatott hajóját az üdvösség révpartjára vezesse.»[926]

Bakócz ezen levél vétele után egy pillanatig sem habozott. A fehérvári prépostot visszahivatta, a pisai zsinatra szóló meghivólevelek kihirdetését eltiltotta, és abban állapodott meg, hogy a római zsinaton meg fog jelenni.[927]

Miksa király előre látta, hogy a pápa erélyes föllépése nagy hatást fog előidézni a magyar udvarnál. E miatt Nogarola grófot és Cuspinianust Budára küldé.

Szeptember 5-ikén, ünnepélyes fogadtatásuk alkalmával, a főkövet hosszú beszédben adta elő küldetésének czélját.

Fölhívta Ulászlót, hogy félretéve minden habozást, indítsa meg a háborút; biztosította őt, hogy szövetségesei a jelen évben bizonyosan végre fogják hajtani a cambrayi liga megállapodásait. A felelősséget a bekövetkezett bajokért, a keresztény vér ontásáért, Olaszország romlásáért a pápára hárítja, a ki elpártolt a ligától és megfeledkezve magas egyházi állásának kötelességeiről, «úgy viselte magát, mint a közönséges katona, szakállt növesztett, fegyvert ragadott, lóháton járt seregei élén». E miatt halaszthatatlanul keresztül kell vinni az egyház reformját, fejében és tagjaiban. Erre van hivatva a pisai zsinat, mely azonban, mivel megtartása olasz földön sok nehézségbe ütközik, Németországba fog áthelyeztetni. Ezen zsinatra a császár és szövetségesei meghívják Magyarország királyát, főpapjait és főurait.[928]

A válasz, melyet a követek kaptak, úgy hangzott, hogy a magyar király még mindig ragaszkodik a cambrayi ligához és kész Dalmáczia meghódítására fegyvert ragadni, ha szövetségesei az igért segélyt megküldik; mivel azonban a téli évszak közeledik, a hadjárat megindítását a jövő tavaszra kell hagyni.

Bakócz, bár a velenczei követ előtt erőteljes nyilatkozatokban hangsúlyozá állhatatos hűségét, most azon volt, hogy el ne idegenítse magától a császárt, a kinek támogatására a pápaválasztás ese-

tében szüksége vala. Küldöttei irányában kiváló előzékenységet tanusított.[929]

Egyébként az ő érdekei azt kívánták, hogy a császár és a köztársaság között a béke mielőbb jöjjön létre. Ezért a fehérvári prépostot másodízben azzal a megbizással indította útnak, hogy a császárt a béke ügyének megnyerje.[930] De Beriszló ez alkalommal sem érte el rendeltetése helyét. Ujólag visszahivatott.

Ugyanis szeptember 18-ikán Rómából levél érkezett, mely a pápa halálát jelenté. Bakócz Tamásra megrendítő hatást gyakorolt e tudósítás. Bizalmas barátai előtt nem titkolta el kétségbeesését a fölött, hogy «minden terve füstbe ment», mert jól tudja, hogy a pápaválasztásnál az ő távollétében nem fognak rá tekintettel lenni.

A pápa halálának híre alaptalan vala. Úgy keletkezett, hogy augusztus végén II. Julius súlyosan megbetegedett és egy tartós ájulásba esett, úgy hogy környezete már holtnak hitte. Néhány nappal utóbb Magyarországba is megjött a czáfolat, mely új reménységgel tölté el a primás lelkét.

Egyidejüleg érkezett Budára a római követ, a ki a királynak pápai iratot hozott, a melyben fölkéretik, hogy a primást a zsinatra bocsássa el.

Ulászló, mikor a követet kihallgatáson fogadta, előterjesztésére így válaszolt:

«A főtisztelendő érsek már régen kért engedélyt, hogy Rómába mehessen; de ezt megtagadta, mert az országot ily nagy férfiú jelenlététől nem akarta megfosztani. Most azonban, mikor ő szentsége és az egyház fontos ügyei hívják oda, elbocsátja őt, bár távollétéből nagy hátrányok származhatnak az országra, mely minden jótól megfosztottnak fog látszani.»[931]

Ezzel el volt döntve, hogy Magyarország nem csatlakozik a pápa ellenségeihez.

Miksa ekkor végre teljesen lemondott azon reményről, hogy Magyarországot a pápa és Velencze ellen actióba viheti; most tehát Ulászlót, vagy tulajdonképen Bakócz Tamást a közvetítő szerep elvállalására hívta föl.

E végből az 1511. év őszén Moraschi János drosendorfi kapitányt és Cuspinianust küldötte Budára.

Ezek útján sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy a dalmácziai hadjárat nem jött létre.

Előadta, hogy kisérletet tett kibékülni a pápával s csak

miután meggyőződött, hogy a pápa az, a ki a kereszténységben a béke helyreállítását akadályozza, szánta el magát, Istentől nyert hatalmánál fogva, mint «az egyház védnöke, ügyvéde és elsőszülött fia», az egyetemes zsinat összehivására. A pápa jogtalanul járt el, mikor a pisai zsinatot eltiltotta; ha valóban szivén viselné az egyház javát, már korábban eleget tett volna kötelességének és megtartotta volna a zsinatot. Fölhívja tehát a királyt, hogy ne vegye tekintetbe a pápa tilalmát, a pisai zsinatot ismerje el törvényesnek és küldje arra az esztergomi érseket más főpapokkal s urakkal.

Mindazáltal az üzenet ezen részének csak az volt a rendeltetése, hogy «megmentse a zászló becsületét». A követség küldetésének valódi czélját az üzenet vége leplezé le.

Ő felsége — úgymond — be akarja bizonyítani, hogy egyedül az egyház javát keresi. Arra kéri tehát a királyt, hogy legyen közbenjáró a pápánál és eszközölje ki a két zsinat egyesítését; ő minden illő és tisztességes föltételre rá fog állani.[932]

A magyar udvar örömmel üdvözölte a császár elhatározását. És Bakócz bizonyára teljes készséggel járt volna el a közbenjáró tisztében. De ezalatt az európai politika terén újabb fordulat állott be.

A pápának sikerült a spanyol királyt elvonni a cambrayi ligától. Aragoniai Ferdinánd irigy féltékenységgel nézte Francziaország hatalmának gyarapodását, mely Spanyolország olaszországi birtokait is fenyegette. II. Julius ügyes diplomatiája rábírta őt, hogy vele Francziaország ellen szövetkezzék. A velenczei köztársaság is bevonatott a tárgyalásba. Az 1511. év október 4-én a három hatalom megalakította az úgynevezett szent szövetséget, melynek bevallott czélja: a szent-szék védelme és elvesztett birtokainak visszaszerzése; valódi föladata: a francziák kiüzése Olaszországból vala.[933] Ugyanakkor Miksát, az angol királyt és a magyar királyt csatlakozásra szólították föl.[934]

A jelentőségteljes eseményt november végső napjaiban, a signoria megbízásából, Pasqualigo tudomására hozta Ulászlónak. Ez szokatlanul derült arczkifejezéssel válaszolá: «Valóban jó hír és a sorsnak meglepő fordulata, melyet a Magasságbeli jobbja idézett elő. Örvendünk rajta és köszönjük az értesítést».

A kanczellár megjegyzé: «Magyarországnak is be kellene lépni a ligába». De a király hallgatott.[935]

Néhány nappal utóbb megérkezett a pápa követe, a ki a királyt a belépésre fölszólítá.

Hosszas tanácskozás után abban történt megállapodás, hogy a király belép a szövetségbe és a részletek elintézése végett a fehérvári prépostot küldi Rómába.[936]

Kevéssel utóbb a király beleegyezését adta ahhoz is, hogy Bakócz Rómába menjen; utiköltségeire 6000 forintot utalványozott részére.

A primás sietve tette meg előkészületeit és fölkérte a velenczei köztársaságot, hogy Zengbe egy gályát és egy teherszállító hajót küldjön részére.[937]

Előre küldvén Beriszló Pétert mint királyi követet Rómába és saját titkárát Marsupino Ferenczet Velenczébe, ő október 2-dikán utazott el érseki székhelyéről Zágráb felé. A Budán tartózkodó főpapok és urak, kikhez Velencze követe is csatlakozott, Fehérvárig kisérték, hol egy hétig tartózkodott. Ezután is lassan haladott előre.[938]

Október 18-dikán Mindszenten, Zágráb közelében, Rómából azt a tudósítást kapta, hogy a pápa Spanyolország és Anglia uralkodóival, meg a velenczei köztársasággal szövetséget kötött, belépésre szólítván föl a császárt és a magyar királyt is. Zágrábban pedig, hol több hétig tartózkodék, találta őt Rómából visszaérkezett futára, ki azt a hírt hozta, hogy a pápa egészsége teljesen helyreállott.[939]

November közepe táján érkezett Zengbe, a hová csak november 25-dikén jött meg a velenczei gálya.[940]

A primás éppen indulni készült, mikor a császártól nagy jelentőségű levelet kapott.

Miksa ugyanis, Nogarola visszaérkezése után, újabb követséget küldött Ulászlóhoz, kit közbenjárásra kért föl a pápánál, egyszersmind ez ügyben a prímással személyesen óhajtott értekezni, miért is udvarához hívta meg.[941] Mivel pedig ezt a követek már nem találták többé Budán, Miksa arra határozta el magát, hogy bizalmas miniszterét, Láng Mátyás gurki püspököt küldi hozzá Horvátországba, az egyesség föltételeinek megbeszélése végett. Arra kérte tehát őt, hogy követét várja be.

Azonban a primás már nem halaszthatta el utazását. Azt válaszolta tehát Miksának, hogy követét Anconában vagy bármelyik más olaszországi városban kész bevárni.[942]

Néhány nap mulva az ancónai kikötőben partra szállott. Innen a pápától két okiratot eszközölt ki, melyek arra az esetre szólottak,

hogy ha római tartózkodása alatt érné el a halál. Az egyik a szabad végrendelkezés jogát biztosítá részére. A másodikban a pápa kijelenti, hogy az esztergomi érsekség betöltésére nem fog igényt tartani. Ez alatt római megbizottai kibérelték részére a Virágpiaczon (Campo dei Fiori) a reggiói bíbornok-érsek palotáját, egy szomszéd házzal együtt, melyeket az ő és kisérete számára berendeztek.[943]

Az 1512-dik év január 26-kán ért az örök város falai alá. Ünnepélyes bevonulása feltünést keltő eseménynyé vált. — Ő ugyanis, költséget és fáradságot nem kimélvén, azon volt, hogy kiséretének számával és fényes fölszerelésével föltünést keltsen.[944] A hatalom és gazdagság, a pazar bőkezűség és ízléssel párosult fényűzés szinében akarta magát bemutatni, hogy ilyképen is igazolja hivatottságát a pápai trónra, melynek birtokosaitól az olasz nép királyi pompa kifejtését, a művészet és ipar foglalkoztatását igényelte.

Valóban sikerült néki az elkényeztetett rómaiaknak szemkápráztató látványt nyujtani, melyet egy szemtanú következőleg ír le. «Legelől jött negyven megterhelt öszvér, fehér és sárga sávos takaróik közepén a bíbornok czímerével: félig tört pajzson fél szarvas kék mezőben. Az egyformán fölszerelt öszvérek szép látványt nyujtottak. Következett a kiséret. Élén három fényes öltözetű lovas, szép török-brokát kelméből készült öltönyben, melynek jobb újja gazdagon volt hímezve és gyöngyökkel kirakva; drágakövekkel, gyöngyökkel és aranyhímzésekket díszített magyar fövegekkel; török lovaik szerszáma ezüsttel és hímzésekkel ékeskedett. Utánok tizenhat szép lovas haladt, kik közől hatan lándzsákra illesztett vörösfehér zászlócskákat lobogtattak; kilenczen vállig leérő tollforgót viseltek fövegükön; díszes takarókkal borított ötven lovat vezettek kötőféken. Ezeket tizenöt lándzsás és nyolczvan más lovas követte, párosan. Posztóöltönyüket elől a zsinórdiszítések és a gombok majdnem egészen elborították; a jobb újjak aranyhímzésekkel és gyöngyökkel valának diszítve. Ezüsthüvelyű kardjuk, tőrük és handzsárjuk széles ezüstövről függött alá. Csizmáikon, melyeknek magyar divat szerint még száraik is ezüsttel voltak kivarrva, ezüstsarkantyút viseltek. A lovak gazdag, bár durván dolgozott, ezüstszerszámokkal voltak ellátva. Sok szép török, magyar és oláh lovat lehetett látni. A fölsoroltakon kívül, kik a leírt rendben jöttek, még sokan voltak.»[945]

A menetnek a város kapujától, régi szokás szerint, egyenes úton kellett volna Bakócz lakására vonulnia. De azon hirek után, melyek

megelőzték, a pápa nem tudta leküzdeni kiváncsiságát; óhajtására a kíséret nagy része a Vatikán felé került és a pápai lakosztály ablakai alatt haladt el.

Két nap a hosszú út fáradalmainak kipihenésére szolgált. Január 30-dikára volt kitűzve az ünnepélyes fogadtatás, mely alkalommal a primás azzal lepte meg Róma lakosságát, hogy még sokkal nagyobb fényt tudott kifejteni, mint első bevonulásakor.

A hajnali órákban, kiséretével együtt, a város kapuja (porta del popolo) elé ment ki; ott bevárta az üdvözlésére érkező bíbornokokat és udvari méltóságokat, kik között a pápa unokaöcscse, Rovere Miklós herczeg is megjelent. Ezek által kisérve vonult azután a néptömegek sorfalain keresztül a vatikáni palota felé.

«Ezen bevonulás» — írja egy szemtanú — «oly pompás és fényes vala, hogy hozzá hasonlót évek óta nem láttak. A kiséret fényes ruházatának, a lovak díszes szerszámainak leírására nem vállalkozhatom; hogy ezt tehessem, száz szemre lett volna szükségem; mert a ló körmétől a lovas fejének tetejéig minden díszítményekkel volt borítva. Mégis megkisérlem néhány öltözet és ékesség leirását. Legelől igen gazdagon öltözött főrangú urak jöttek, — mint mondják — a bíbornok és a magyar király rokonai. Magyaros ruháik aranybrokát és különböző szinű selyemszövetekből készültek; némelyek fehér róka-, nyest- és czobolyprémmel voltak szegélyezve; a mellet és újjakat arany- és ezüstdiszítmények borították. Különféle, részben bizarr alakú fövegek voltak láthatók, mind drágakövekkel, gyöngyökkel és aranynyal gazdagon ékesítve. Többen aranynyaklánczokat viseltek. Mindenki bámulta a nagy pompát. Leírhatatlan a gyönyörű paripák fényes fölszerelése: az ezüst szerszámok, a dúsan aranyozott ezüst kengyelvasak, zabolák, a lovak nyakáról lefüggő ezüstlánczok, ezekre illesztett aranyozott ezüst lemezek és egyéb diszítmények gazdagsága.»

A magyar kiséret után a bíbornokok következtek; legvégül Bakócz Tamás, almasárga nemes fajú lovon, bíbornoki palástban, két bíbornok-társa között lovagolt.

A pápai palotába érkezve, a szent-atya lakosztályában várta be, míg két bíbornok által a consistorium-terembe hivatott meg, hol II. Julius pápa, gazdag főpapi öltözetben, trónján ülve, a bíbornoki testület és udvara által környezve, fogadta; az előtte térdre boruló primásnak előbb lábát, majd kezét és arczát nyújtotta csókra. Rövid ideig tartó nyájas beszélgetés után, a primás megölelte jelenlevő

bíbornok-társait és elfoglalta helyét az áldozár-bíbornokok élén. Mire a magyar kiséret egyházi és előkelőbb világi tagjai bocsáttattak be; egymás után térdre borultak a pápa előtt, kinek czipőjét, illetőleg a rajta díszlő keresztet homlokukkal érintették és ájtatosan megcsókolták.[946]

Ezzel a fogadtatási szertartás véget ért. Az angyalvár ágyúinak dörgése, a pápai testőrség trombitáinak harsogása és a dobok pörgése közepett hagyta el Bakócz Tamás a Vatikánt, és a bíbornokok által kísérve lakására vonult.[947]

A következő napokban látogatást tett a bíbornoki testület tagjainál; ezeknek, valamint magának a szent-atyának is, török lovakkal, ezüstkupákkal és más értékes ajándékokkal kedveskedett.[848]

Ugyanekkor haladék nélkül megkezdé politikai actióját.

Azzal az elhatározással jött az örök városba, hogy a harczias, hódító pápával szemben mint a béke angyala fog föllépni. A keresztény fejedelmek kibékítésére czélzó törekvést tűzték ki föladatául a saját uralkodójától, a lengyel királytól és a császártól nyert megbízások.[949] E mellett ő maga is az egyetemes béke helyreállításának és a törökök ellen intézendő nagy hadi vállalatnak eszményei iránt, a hatalom után való versenygésében sem vesztette el a fogékonyságot. De egyéni ambitiójának kielégítésére is alkalmas eszköznek látszott: az uralkodókat, a szent-székkel és egymás között kibékítve, lekötelezni. Egyszersmind alapos oka volt következtetni, hogy a bíbornoki testület, II. Julius mozgalmas, nyugtalan pályájának bevégzése után, olyan utódot fog keresni, ki a béke áldásait biztosíthatja az egyháznak.

Álláspontját és czélzatait már megérkezése előtt egész határozottsággal jelezte.

Azon öt bíbornok közől, kik a pisai zsinatot kihirdették, a pápa négyet azonnal megfosztott a bíbortól és kiközösítéssel sujtott; de az egyik, San-Severino bíbornok iránt, mert a franczia király előtt nagy tekintélyben állott és így szükség esetén közbenjáróul volt használható, elnézést tanusított. Az 1512-dik év elején úgy alakultak a viszonyok, hogy kiméletre nem volt többé szükség.

A pisai zsinat 1511. november 5-dikén megnyittatott. A jelenlevő főpapok csekély száma — összesen csak huszonketten voltak! — és azon körülmény, hogy a franczia királyon kívül egy uralkodó sem küldött követet, kétségtelenné tevé, hogy hatásra és eredményre nem számíthat. Majd Pisa lakossága is ellenséges állást

foglalt el a zsinattal szemben, mely kénytelen volt üléseit a franczia uralom alatt álló Milánóba helyezni át. Míg ekként II. Julius az egyházi téren diadalát biztosítva látta, arra is számíthatott, hogy fegyverei hatalmával súlyos csapást mérhet a francziákra. Ugyanis az egyesült pápai és spanyol seregek, miután a ferrarai herczeg számos erősségét megvívták, ostrom alá vették az elpártolt Bolognát, melynek meghódolása napról-napra várható volt.

A pápa ezen időpontot választotta arra, hogy a franczia király barátja, San-Severino bíbornok, ellen az egyház büntetéseit alkalmazza. Kijelentette, hogy a legközelebbi consistoriumban végre fogják hajtani letételét.

Bakócz Tamás, a mint erről, Anconába érkezve, tudomást nyert, nem titkolta, hogy a pápa eljárását helytelennek tartja, és kijelentette, hogy azon consistoriumban nem akar jelen lenni. Ezért Rómába érkezését késleltette és több napon át Spoletoban vesztegelt.[950]

Azonban a pápa súlyt fektetett arra, hogy ő a letétel szertartásának tanúja legyen, és így a franczia király elleni engesztelhetetlen érzületének ezen nyilatkozatát Magyar- és Lengyelország részéről szentesíteni látszassék. A consistorium megtartását addig halasztotta, míg Bakócz Tamás megérkezett, és az ő ünnepélyes fogadtatását is ugyanazon ülésre tűzte ki.

Csakhogy a magyar primás nem engedte magát elhatározásában megtántoríttatni. A pápai szertartó-mester által, ki vele a fogadtatás részleteit megbeszélte, tudomására hozta a szent-atyának, hogy a letétel szertartásán nem fog megjelenni és csak bevégzése után lép a consistoriumba.[951]

Habár ily módon távolmaradása a letétel szertartásától, a tüntetés jellegét vette föl, a pápa kénytelen volt megnyugodni; mert azon előnyt, melyet a nagytekintélyű magyar főpap a laterani zsinaton való részvételével a szent-széknek biztosított, koczkára tenni nem akarta.

További magatartásával is folytonosan hirdette Bakócz Tamás, hogy a pápa politikájával nem ért egyet. A bíbornoki testület tagjai közől egy franczia főpappal, Guibé Róbert nantesi érsekkel, lépett legbensőbb összeköttetésbe. A ferrarai herczeg ügynökével, Fabrianoval is sűrűn és bizalmasan érintkezett, ismételten hangoztatva ragaszkodását a kiközösített herczegi házhoz; de egyúttal közeledésre és engedékenységre intette a herczeget, kit «Isten sze-

relmére» kért, hogy ha másként nem lehet, akár területe felerészének föláldozásával is, nehogy az egész veszendőbe menjen, béküljön ki a pápával; azzal biztatta, hogy később ismét mindent visszaszerezhet utódja alatt; figyelmeztette, hogy nem helyes föltétlenül bíznia a franczia királyban, kiben már többen csalódtak.[952]

Másfelől minden alkalmat megragadott, hogy a pápa előtt a béke érdekében emelje föl szavát; bár a fogadtatás, melyben előterjesztései részesültek, csakhamar meggyőzte arról, hogy igyekezetei sikerre nem számíthatnak.[953]

De február első napjaiban a pápa tudósítást kapott reményei meghiusulásáról. A franczia hadak hős vezére, Gaston de Foix fölmentette Bolognát és az ostromló sereget visszavonulásra kényszerítette. A pápa lehangoltságát, hadvezérei és szövetségesei iránt nyilatkozó ingerültségét a primás nem mulasztotta el kizsákmányolni; majdnem naponkint megjelent nála, és tárgyalásokat folytatott vele.[954] Márczius 5-dikén a nantesi bíbornok-érsekkel, a spanyol király és a velenczei köztársaság követeivel együtt a Vatikánba hivatott. A pápa közölte velök föltételeit, melyek alatt a franczia királylyal békét kötni hajlandó; úgymint: a pisai zsinat oszlattassék föl, a franczia hadak vonuljanak ki Olaszországból, Bologna és Ferrara adassék át a szent-széknek. A két diplomata, mert a háború folytatását óhajtotta, helyeselé ezen igényeket. Ellenben a két bíbornok határozottan kijelenté, hogy XII. Lajos semmi esetre sem fogja föláldozni hű szövetségeseit, a ferrarai herczeget és Bologna városát, mely utóbbi az ő pártfogása alá adta magát. Szavuk hatástalanul hangzott el.[955]

Míg a szent-szék által Francziaország irányában követendő politika tekintetében II. Julius nem hallgatta meg Bakócz Tamás tanácsait: készséggel karolta föl az ő javaslatait, melyek a szent-szék és a császár között a jó viszony helyreállítására czéloztak; sőt elfogadta azon ajánlatát is, hogy Beriszló Péter — ekkor már veszprémi püspök — menjen Németországba és vigye meg a császárnak a pápa békeföltételeit.[956]

Beriszló márczius 24-dikén utazott el az örök városból. A következő napon a pápa tanácskozmányra hívta össze a bíbornokokat és közölte velök a franczia udvarnál levő nuntius jelentéseit. Ezeknek beható megfontolása után abban történt megállapodás, hogy mind a bíbornoki testület, mind külön az esztergomi és nantesi bíbornok-érsekek, a franczia királyhoz leveleket fognak intézni, melyekben őt a pápa által előadott békeföltételek elfogadására, az ellen-

ségeskedések beszüntetésére és biztosoknak Rómába küldésére kérik föl.[957]

Bakócz Tamás a XII. Lajoshoz írt levelében Magyar- és Lengyelország királyainak nevében szólott, azon óhajtásukat tolmácsolván, hogy a keresztény uralkodók között dúló háborúk mielőbb véget érjenek és mindnyájan egyesült erővel a török ellen forduljanak.[958]

XII. Lajos azonnal válaszolt. Hálát mond neki és uralkodójának, a keresztény világ békességének helyreállítására czélzó fáradozásaikért. Ha a pápa — úgymond — őszintén fölkarolná a béke ügyét, ő szivesen megfeledkezném a sérelmekről, melyeket tőle szenvedett; de a közlött békeföltételek hátterében ármány lappang, elfogadásuk Francziaországra gyalázatot és veszélyt hozna; ezért fölösleges béketárgyalásokat indítania meg és biztost küldenie Rómába; mindazáltal, ha az esztergomi érsek őszinte és biztos béke létrehozására vezető utat tud találni, mire «jólelkűségénél fogva képesnek tartja»: mindig hajlandó arra rálépni.[959]

És a helyett, hogy az ellenségeskedéseket beszüntetné, olaszországi serege nagy erélylyel folytatta a hadi műveleteket. Gaston de Foix április 9-dikén ostrom alá vette Ravennát és a fölmentésére jövő pápai hadat két nap mulva véres ütközetben megsemmisítette.

Ezen esemény híre nagy rémületet idézett elő Rómában; annál inkább, mert egyidejűleg tudósítás jött, hogy a francziák egyenesen az örök város ellen nyomúlnak, és senki sem reméllette, hogy föl lehessen őket tartóztatni. Hippolyt bíbornok már fölkérte a franczia tábornokokat, hogy Róma elfoglalása után, a magyar primást oltalmuk alá vegyék.[960]

A pápa első pillanatban arra gondolt, hogy Nápolyba menekül. De csüggedést nem ismerő erős lelkében csakhamar ismét új reménység ébredett, a mint értésére esett, hogy a ravennai ütközetben a francziák szintén súlyos veszteséget szenvedtek, és hadvezérök elesett. Seregének ujjászervezését indította meg és szövetségeseit arra ösztönözte, hogy a háború színhelyét franczia területre vigyék át.

Egyidejüleg a korábban megindított békealkudozásokat folytatva, a megállapított föltételeket módosította ugyan, de lényeges engedményeket nem tett. Bologna visszaadását most is követelte; a ferrarai herczegséget pedig csak oly módon volt hajlandó az Eszték kezei között meghagyni, hogy azok a szent-széknek évi adót fizessenek s a terület egy részét neki átengedjék; végül a szakadár bíbor-

nokoknak méltóságukba visszahelyezését a bíbornoki collegium ítéletétől tette függővé.

Ezen megállapodásoknak közlése a franczia királylyal ismét az esztergomi és a nantesi bíbornok-érsekek főladata volt. Küldöttük május 3-dikán érkezett Bloisba.[961]

XII. Lajos a hozzájok intézett válasz-iratban hangsúlyozza, hogy írtózik a keresztény vér ontásától, és hő óhajtása a hitetlenek ellen harczolhatni; ezért nem vonakodik a vele közlött föltételek alapján tárgyalásokba bocsátkozni és egy franczia főpapot fog küldeni Rómába.

Bologna visszaadásától sem idegenkedett; csak azt kívánta, hogy a béke föltételeinek végleges megállapításáig, a mikor a város polgárai és szabadságai kellő biztosítékokat nyerhetnek, a város ideiglenesen «semleges kézbe» jusson; éppen Magyarország primását találta legalkalmasabbnak azon feladatra, hogy ama fontos hely kormányát átvegye.[962]

Időközben a pápa és a svájczi cantonok, úgyszintén a velenczei köztársaság és a császár között folyamatban levő alkudozások kedvező eredményre vezetvén, a szent-szék helyzete mind előnyösebb alakulást nyert. Ennek következtében a pápa most már kevésbbé mutatkozott hajlandónak kibékülni a franczia királylyal. Magatartása mélyen elkedvetlenítette Bakócz Tamást, úgy hogy bizalmas körben heves kifakadások jöttek ajkaira. «A szent-atya tönkre teszi az egyházat» — mondá egy alkalommal a ferrarai ügyviselőnek.[963] És kétségbeesvén törekvései sikerében, fölkérte uralkodóját, hogy hívja őt haza. Ulászló azonnal teljesítette ezen óhajtását és írt a pápának; de egy-két nappal utóbb a császártól levelet kapott, melyben elismerését fejezvén ki a primás római tevékenysége fölött, az ő Rómában való maradását szükségesnek mondja. Mire a király fölkérte Bakócz Tamást, hogy ha a keresztény hatalmak kibékítésére még némi reménysége lehet, halaszsza el visszatérését.[964]

A magyar primás Rómában maradt. A lateráni egyetemes zsinat előkészítésében — mint «az egyház és a római udvar reformja» tárgyában kiküldött bizottság tagja[965] — a zsinat május 10-dikén történt megnyitása után pedig annak tárgyalásaiban élénk részt vett. Ugyanakkor politikai téren sem szünetelt munkássága.

A május 24-ki consistoriumban indítványoztatván, hogy a Ravennánál fogságba esett Medici János bíbornok szabadon bocsá-

tására a franczia király egyházi büntetésekkel való fenyegetések mellett szólíttassék föl: ezen rideg eljárást ellenezte és azt javasolta, hogy a pápa atyai hangon írandó levélben forduljon hozzá. Ekkor a többség nem pártolta őt, és a fenyegető irat kibocsátása határoztatott el. A következő consistorinmban sikerült ugyan a végzés megváltoztatását keresztül vinnie; de nem volt képes megakadályozni azon határozatot, hogy a franczia király Rómába küldendő követének előterjesztései meg ne hallgattassanak.[966]

Az engesztelékenység és a mérséklet szavát nagy események némították el. Május végén tizenötezer svájczi vitéz a pápa segítségére indult. Tirolon keresztül Olaszországba nyomultak és a milánói herczegséget hatalmukba ejtették. Ugyanakkor Genua maga rázta le a franczia uralom bilincseit. A franczia sereg, néhány várban őrséget hagyva, visszavonult hazájába.

A pápa Olaszország szabadítója gyanánt ünnepeltetett, és a kedvező helyzetet kihasználván, az egyházi államot oly hatalomra emelhette, a milyennel még soha sem bírt.

A Romagnát és Bolognát kardcsapás nélkül visszaszerezte. Parma és Piacenza területét, mely ekkorig a milánói herczegséghez tartozott, elfoglalta. A ferrarai herczeg személyesen megjelent előtte, hogy meghódolván, az egyházi átok alól feloldoztatását kieszközölje.

Bakócz Tamás ily körülmények között tétlenségre volt kárhoztatva. Csak az (1512) év vége felé lép ismét előtérbe, mikor Lang Máté gurki bíbornok-püspök, mint Miksa császár követe Rómába érkezett, hogy uralkodójának a pápa vezérlete alatt álló szövetséghez csatlakozása iránt egyességet kössön. A pápa az esztergomi bíbornok-érseket, három más bíbornokkal, bízta meg, hogy az ő nevében a tárgyalásokat vezessék.[967]

Ezek rövid idő alatt mindkét részre nézve kielégítő eredményre vezettek. A császár kijelentette, hogy a pisai zsinat végzéseit érvényteleneknek tekinti és a laterani zsinat határozatainak aláveti magát. A pápa viszont megegyezett abban, hogy a milánói herczegséget Sforza Miksa, mint császári hűbért bírja, és igérte, hogy a velenczei köztársaságtól Verona és Vicenza átadását a császár részére ki fogja eszközölni.

A pápa kérésekkel és fenyegetésekkel igyekezett Velenczét rávenni, hogy a császár követeléseit teljesítse. A signoria ellenben minden eszközt fölhasznált, a magyar primás támogatását is igénybe vette, hogy a súlyos áldozatokat magától elhárítsa.[968] Azonban a

pápa hajthatatlan maradt és új szövetségese kedvéért kész volt a régivel szakítani. Ezzel Velenczét arra kényszerítette, hogy ellenségéhez, a franczia királyhoz, közeledjék és vele alkudozásba bocsátkozzék.

A magyar primás pedig ismét készületeket tett, hogy Rómát elhagyja.[969]

Ekkor, január utolsó napjaiban, a pápa megbetegedett. Erős lázak támadták meg szervezetét. Soká daczolt a kór hatalmával és ágyából nem szünt meg az egyházi és politikai ügyeket intézni. Mikor pedig a halál közeledését érezte, hősies önmegadással nézett elébe. A gyászszertartások részletei iránt intézkedett. Gondoskodni kívánt arról, hogy méltó utód foglalja el helyét. Megújította a régi időktől fogva fönnálló egyházi törvényeket, melyek súlyos büntetéseket szabnak azokra, kik a pápaválasztásnál szavazatukat netán áruba bocsátanák. Ismételten intette a bíbornokokat, hogy lelkiismeretesen járjanak el és egyedül az egyház érdekét tartsák szem előtt. Az iránt, hogy kit óhajtana utódjául, nem nyilatkozott.

A diplomatiai körökben elterjedt hírek szerint, csak arra kérte volna a bíbornokokat, hogy ne válaszszák meg a magyar primást;[970] kétségkívül attól tartott, hogy az ő politikáját föladva, Bakócz Velenczével és Francziaországgal kibékülne.

HATODIK FEJEZET.

Bakócz Tamás pápa-jelölt. — X. Leo megválasztatása. — Bakócz legatus de latere. — A kereszteshadjárat kihirdetése. — A paraszt-lázadás. — Werbőczi hármaskönyve. — (1513—1516.)

A HATALMAS szellemű pápát 1513. február 20-dikán ragadta el a halál. Míg a gyászszertartásra és az utód megválasztására az előkészületek megtétettek, az üresedés idején az egyház és a pápai állam kormányát a bíbornoki collégium nevében a három bibornoki rendnek legidősebb tagjai: a püspök-bíbornokok rendjéből Riario, az áldozárokéból Bakócz Tamás, a szerpapokéból Farnese vették át.[971]

A mint a pápa súlyos betegségének híre ment, az egész keresztény világot foglalkoztatni kezdé azon kérdés: hogy ki fogja őt szent Péter székén követni?

És az uralkodók, be sem várván a halál hírét, siettek megtenni intézkedéseiket, melyekben részint az egyház java, részint saját érdekeik vezérelték.

A spanyol király volt az első, ki külön követet indított útnak és pedig azon egyetlen óhajtás kifejezésével, hogy «a választás szabadon, lelkiismeretesen, az egyházi törvényeknek megfelelő módon történjék.»[972]

A franczia király, sürgetőleg fölszólítván az országában levő bíbornokokat, hogy haladék nélkül keljenek útra Rómába, azon utasítással látta el őket, hogy olyan pápa választását igyekezzenek keresztülvinni, ki a keresztény világ békéjének helyreállítását fogja magának czélul kitűzni.[973]

Miksa császár tovább ment. Rómában lévő követét, Carpi grófot megbízta, hasson oda, hogy se franczia, se velenczei származású bíbornok ne választassék meg, és lehetőleg régi bizalmas

hívének, Corneto bíbornoknak, törekedjék a többséget biztosítani.[974] Igéreteiről, melyeket a magyar primásnak tett volt, ha egykor komolyan vette volt is azokat, rég megfeledkezett.

Ellenben Magyar- és Lengyelország uralkodói hőn óhajtották Bakócz Tamás megválasztását.

A Velenczében levő magyar követ, a mint a pápa halálának bekövetkeztéről a tudósítás megjött, sietett a senátus elé járulni és uralkodója nevében azon kérelmet terjesztette elő: szólíttassanak föl a velenczei származású bíbornokok, hogy a mennyiben közülök egyiknek sem lehetne kilátása a szavazatok többségének elnyerésére, támogassák az esztergomi bíbornok-érseket, ki mindenkor Velencze hű barátja gyanánt viselte magát és fel van ruházva mindazon tulajdonságokkal, melyekből következtetni lehet, hogy jeles pápa válik belőle.

A doge válasza következőképen hangzott: «A velenczei állam örömmel venné az esztergomi érsek úr megválasztását, mert úgy tekintjük őt, mintha Velencze polgára volna. Erre vonatkozó óhajtásainkat bíbornokaink jól ismerik».[975]

Mindazáltal a signoria nem volt hajlandó Bakócz Tamásnak elsőbbséget adni a velenczei származású bíbornokokkal szemben és Grimani bíbornokot tekintette jelöltjének.[976]

Flórenczben a Medici-család, mely kevéssel azelőtt ismét kezeibe ragadta a főhatalmat, a nagy Medici Lőrincz fiát, János bíbornokot, óhajtotta volna szent Péter székén látni; de római ügyviselői azon véleményben voltak, hogy az alig 37 éves főpapnak, éppen ifjú kora miatt, megválasztását nem lehet reménlleni.[977]

A római körökben a találgatások és combinatiók a legváltozatosabb alakokat öltötték. Az a hír volt elterjedve, hogy tíz bíbornok tart igényt a tiarára. Leginkább négyet emlegettek: a génuai Riario Ráfaelt, a bíbornoki testület fejét, a szintén génuai Flisco Miklóst, a velenczei Grimani Domonkost és Bakócz Tamást. A velenczei követ olyképen informálta a signoriát, hogy ezeknek van legtöbb kilátásuk.[978]

Egy másik velenczei ügynök pedig azt írja, hogy «egész Rómában az a hit uralkodik, hogy vagy az esztergomi bíbornok-érsek, vagy Grimani lesz a pápa.»[979]

A forgalomba hozott számos gyászvers egyikében a következő sorokat olvassuk:

«Kiről van szó? Kit emlegetnek leginkább,
Hogy csel és csalás nélkül pápává lesz?
Az esztergomit, Fliscót, Riariót és Grimanit.
Halántékukat erények koszorúja övezi.
Az első bátor, gazdag és hatalmas.
A második becsületesség ragyogó tüköre,
A harmadik éles és fenkölt elméjéről híres.
A negyedik a tudomány tündöklő napja».[980]

Kevésbbé ideális fölfogás szól Velencze egyik titkos ügynökének jelentéséből, mely szerint a nevezetteket főleg gazdagságuk miatt karolták volna föl társaik.[981]

De a mint a választás időpontja közeledett, módosultak a nézetek. «A jövendő pápa megválasztásánál» — írja a velenczei követ márczius 1-én — «megvesztegetésnek nem lesz helye; kizárja azt II. Julius pápának a lateráni zsinat által is megerősített bullája. Riario, az esztergomi bíbornok és Flisco közől nyerné el az egyik a pápaságot, ha pénzen lehetne azt megvásárolni; de egyik sem lesz pápa. Grimani, Medici vagy Final bíbornokok közől az egyik fog megválasztatni.»[982]

Más diplomaták tartózkodóbbak voltak. «Nincs ember» — írja a mantuai ügyviselő — «a ki előre megmondhatná, ki lesz a pápa.»[983] «A mikor annyira eltérők a nézetek» — olvassuk a flórenczi követ jelentésében — »és napról-napra változnak a viszonyok, lehetetlen jóslatot koczkáztatni.»[984]

A bíbornoki collégium márczius 4-ikére, pénteki napra, tűzte ki a pápaválasztási tárgyalások megkezdését. Huszonöt bíbornok volt együtt; 18 olasz, 3 spanyol, egy-egy magyar, franczia, angol és svájczi.

A nevezett napnak reggelén szent Péter egyházában gyűltek egybe, hol szent András apostol oltáránál Bakócz Tamás mondotta az ünnepélyes misét, a Szent-lélek segítségül hívására. A castellamarei püspök által tartott beszéd után, a vatikáni palotába vonultak.

Ősrégi szokás szerint a bíbornokok, a pápaválasztás (az úgynevezett conclave) alkalmával, a külvilágtól szorosan elzárkóznak, hogy minden idegen befolyástól függetlenül járhassanak el fontos föladatukban. Mindegyik két papot (conclavista) visz magával, kik szolgálatára állanak. Bakócz Tamás környezetében egy magyar volt: Vitéz Mihály, és egy olasz, Corzulai Miklós. Az első napon, mikor beesteledett, az idegeneknek távozniok kellett a palotának a conclave

számára berendezett részéből, melynek bejárása elzáratott és a keresztény hatalmak követei által gondos őrizet alatt tartatott. Csak rendkívüli esetekben, fontos ok miatt és szigorú ellenőrzés mellett lehetett bebocsátást nyerni. Igy ezen alkalommal megengedtetett a belépés egy orvosnak, ki a beteg Medici bíbornokon műtétet vitt véghez; ellenben a császári és spanyol követek megakadályozták azon üzenet átadását, hogy néhány franczia bíbornok útban van Róma felé.

Az előleges tanácskozások öt napot vettek igénybe. A bíbornoki collégium jogkörének kiterjesztésére czélzó határozatok hozattak, oly módon, hogy azok a megválasztandó pápára kötelezők voltak. A választásnál követendő eljárás is szabályoztatott.

Ez alatt a bíbornokok, szabad óráikban, szüntelenül azon kérdéssel foglalkoztak, hogy kire adják szavazatukat? A collégiumban ez idő szerint igen sok fiatal főpap foglalt helyet; Petruzzi 22, Corner 30, De Saulis 32 esztendős volt. A ifjak pártja abban állapodott meg, hogy Medici Jánosra fog szavazni; de elhatározását titokban tartotta. Az öregek ellenben nem tudtak megegyezni.

Márczius 10-dikén történt az első voksolás, mely mintegy próba gyanánt és tájékozásul volt szolgálandó. A bíbornokok nyiltan, névaláírással ellátott czédulákon szavaztak és tetszésök szerint többet is ajánlhattak. Ezen fölhatalmazással élve, némelyik öt nevet írt a czédulára.

Ezen körülmény miatt és mivel a pártok czélzataik leleplezését még nem látták időszerűnek, az eredmény általános meglepetést idézett elő.

Legtöbb szavazatot, tizenhármat, a collégium legkorosabb tagja, a spanyol Valenciai János kapott; utána Bakócz Tamás nyolczat, Flisco és De Accoltis hetet-hetet; ellenben Medici csak egyet, Riario egyet sem.[985]

A szabályszerű két-harmad többséget egyik sem nyervén el, újabb szavazás szüksége merült föl. De minthogy Valenciai Jánosnak — ki egyik pártnak sem volt jelöltje — csak négy szavazata hiányzott: a további véletlen esélyek elhárítása végett a pártok vezérlő tagjai között tárgyalások indultak meg. Ezek folyamán az öregek meggyőződvén a felől, hogy a fiatalokat Medicitől el nem vonhatják, arra határozták el magokat, hogy ők is csatlakoznak hozzá. Egymás után fölkeresték őt lakosztályában és bemutatták neki hódolatukat. Még ugyanazon napnak (márczius 10-ikének) esti

óráiban befejezett tény volt az ő egyhangú megválasztatása, mely másnap reggel formaszerű szavazással szentesítve lett. Mire Medici János X. Leó nevét vette föl, melyet a történelem lapjain elévülhetetlen dicsőség koszorúz.

«Ezen választás» — írja még a conclavéból Gonzaga Zsigmond bíbornok — «teljesen tisztán ment véghez; pénzről, javadalmak és hivatalok igéretéről említés sem tétetett. Julius pápa bullája rettegéssel töltött el mindenkit; senki sem merészelt volna ellene véteni!»[986]

A választás után, korábbi megállapodás értelmében, a római curia és a pápai állam főhivatalai sorshúzás útján osztattak föl az együtt levő bíbornokok között. Bakócz Tamás is kivette a maga részét. Egyebek között Bologna és Viterbo kormányzói tiszte esett rá.[987] A prímás arra gondolt, hogy állandón megtelepedik Rómában. Ugyanis Magyarországon mindenki jól tudta, hogy biztosan számít a pápai korona elnyerésére. Nem érezhetett kedvet, hogy a szenvedett kudarcz után kárörvendő honfitársai között jelenjen meg; annál kevésbbé, mert attól tarthatott, hogy ellenfelei távolléte alatt a gyenge király fölött a hatalmat magukhoz ragadták, és azt visszaszereznie nem lesz könnyű. Tudomást nyert a felől is, hogy Zápolyai János az országkormányzójává készül magát megválasztatni, és előrelátta, hogy ezen terv sikerülte esetén, az ő állása tarthatlanná válnék. Más részről az új pápa nem dicsekedhetett szilárd egészséggel. Nem látszott valószínűtlennek, hogy uralkodása rövid tartamú lesz. Bakócz Tamás szívós lelke, melyben a lemondás gondolata és a kétségbeesés érzete soha sem talált helyet, már most új remények fellegvárait kezdé építeni. Fejedelmi pártfogóit beavatta titkos terveibe. Néhány hónappal X. Leó trónralépte után írja a lengyel király a magyar királynak: «Vajha teljesedésbe menne várakozásunk, és a főtisztelendő esztergomi érsek foglalhatná el a pápai széket. Nem érhetne nagyobb öröm ez életben!»[988]

Mindazonáltal az új pápa azt kívánta, hogy Bakócz Tamás mielőbb térjen vissza Magyarországba, hol közreműködésére, a törökök ellen intézendő nagy hadivállalat létesítésében, szüksége volt. Ő mindjárt uralkodása első napjaiban lelke egész hevével fölkarolta ezen ügyet. Mint a keresztény egyház feje és az antik civilisatió buzgó tisztelője, egyaránt vágyott arra, hogy az Üdvözítő halála által megszentelt földet és a hellen nép dicső alkotásainak színhelyét az ozmán rabságból fölszabadítsa.

Bizonyára az ő meghagyásából történt, hogy mikor elnöklete alatt (április 27-ikén) a laterani zsinat először tartott ülést, a misét követő szentbeszédben Simon modrusi püspök a törökök dúlásait, a magyarok és lengyelek hősi küzdelmeit, az Olaszországot fenyegető veszélyeket élénk színekkel ecsetelte.[989]

Ez időtájt ugyanis a harczias szellemű Szelim szultán, bár Egyiptomban és Perzsiában nagy háborúk foglalták el, nyugat felé is folytatta terjeszkedését. A határszéli basák sűrűn intéztek betöréseket Dalmácziába, Horvátországba, sőt Magyarország déli részeibe is, hol több erősséget ejtettek hatalmukba.

A pápa ezért már június elején arra határozta el magát, hogy Bakócz Tamást teljhatalmú követévé (legatus de latere) nevezi ki és megbízza, hogy Magyarországban az ellenállást szervezze.[990]

A primás nem fogadta szívesen ez értesítést és aggkorára utalva szerette volna elhárítani magától a kétes eredményű nehéz küldetést.[991] — De meg kellett hajolnia az egyház fejének akarata előtt.

A pápát elhatározásában megerősítette a lengyel király követsége, melynek vezére, Laski gnézeni érsek, június 13-ikán fogadtatása alkalmával, bőven szólott a csapásokról, melyek hazáját a törökök, tatárok és oroszok részéről érték. Leó könyekig meghatva, kijelenté válaszában, hogy a keresztény népek megoltalmazására mindent meg fog tenni, a mi hatalmában áll.[992]

Négy nappal utóbb, a zsinati ülést megelőző szentbeszédben a szónok, De Rio Boldizsár pápai főjegyző, ismét a törökök ellen intézendő hadjárat ügyét tárgyalta; különös súlyt fektetett annak bebizonyítására, hogy az élő hit mindennemű ellenség és így a törökök leküzdésére is elegendő erőt nyujt.[993]

A pápa szüntelenül foglalkozott a hadjárat előkészítésének teendőivel. Maga részéről 40,000 aranyat ajánlott föl e czélra, és leveleket intézett a keresztény hatalmakhoz, kiket segélynyujtásra buzdított.[994] A június 15-dikén tartott bíbornoki consistoriumban tette közzé elhatározását, mely szerint Bakócz Tamást mint legatusát Magyarországba küldi. A prímást az ülés után, régi szokás szerint, a jelenlevő főpapok ünnepélyes menetben kísérték, az angyalvár ágyúinak üdvlövései között, lakására.[995]

A legatus jogkörének a pápa a legszélesebb határokat jelölte ki, mind a javadalmak, méltóságok, czímek adományozása, fölmentések, föloldozások engedélyezése, mind pedig a legfőbb bírói és felügye-

leti hatóság gyakorlása tekintetében. Működésének területét pedig, a II. Ulászló és Zsigmond lengyel király jogara alatt álló országokon túl, még Porosz-, Orosz-, Dán-, Svéd- és Norvégországra, vagyis az egész északkeleti Európára kiterjesztette.[996]

Bakócz Tamásnak azonnal útra kellett volna kelnie, hogy a pápai segélypénzt Magyarországba megvigye és működését haladék nélkül megkezdje.[997] Azonban a consistoriumot követő napon, a törökök nagymérvű készületeiről, a szultán személyes vezérlete alatt tervezett hadjáratról érkezett hírek arra bírták, hogy indulását elhalaszsza;[998] kétségkívül azért, mert a veszély nagyságával szemben hatályosabb rendszabályok foganatosítását látta szükségesnek.

Támogatta ezen nézetét Márton, kalocsai őrkanonok, ki II. Ulászló leveleivel Rómába érkezve, hazájának kétségbeejtő helyzetét föltárta.[999]

És csakugyan a pápa a védelmi actiót most más alapra fektette. Jól tudta, hogy elődeinek igyekezetei, melyek a keresztény uralkodók egyesített erőkifejtésének létesítésére irányultak, rendszerint hajótörést szenvedtek; és azon gyér esetekben is, mikor nem voltak eredménytelenek, a közös vállalkozás, mint Nikápolynál és Várnánál, gyászos véget ért. Ellenben mikor a szent-szék a népekhez fordult, ezek Hunyadi és Capistránói János vezérlete alatt, a lelkesedés és áldozatkészség csodáit művelték.

Azóta súlyos csapások érték ugyan az egyház tekintélyét; de szava, mikor méltó ajkakról hangzott, nem vesztette el hatalmát. Maga X. Leó is ifjúkorában szemtanúja volt annak, hogy szülővárosa élvezetekbe és párttusákba merült polgárait mily varázserővel ragadta meg Savanarola ihletteljes ékesszólása.

Arra határozta el most magát, hogy a keresztény népeket hívja föl a kereszténység ellenségeinek leküzdésére. — «Minthogy» — úgymond — «az általa tervezett nagy hadjárat létesítésére a keresztény fejedelmek között dúló háborúk miatt ez időszerint nincs kilátás»: Bakócz bíbornokot megbízza, hogy követsége egész területén kereszteshadjáratot hirdessen. Az egyház kegyelmeinek kincstárát megnyitván, bőkezűen részesítette bucsú-engedélyekben mindazokat, kik akár személyesen fegyvert fognak és a hitetlenek elleni harczban részt vesznek, akár pedig pénzadományokkal járulnák a hadjárat költségeihez; ezeknek fedezését azzal is meg akarta könnyíteni, hogy a papságot jövedelmei tizedrészének beszolgáltatására kötelezte.[1000]

Nehogy pedig az uralkodók, saját államaik fenyegetett biztonsága érdekében, harczképes alattvalóikat a kereszteshadjáratban való részvételtől elvonják: a pápai legatus megbízátást nyert, hogy a belső és külső béke biztosításán közreműködjék; névszerint a lengyel király és a német lovagrend nagymestere között Poroszország állami helyzete iránt fenforgó viszályt egyenlítse ki; a lengyel király és a moszkvai orosz fejedelem között békességet hozzon létre; Csehországban a husszita eretnekeknek a katholikus egyház kebelébe visszatérését eszközölje.[1001]

A pápa e mellett azon volt, hogy Bakócz Tamás buzgalmát éleszsze. E végből személyes óhajtásait a legnagyobb készséggel teljesítette. A bullák egész sorozatát állította ki az ő kérelmére. Egyebek között az esztergomi érsekséggel összekapcsolt primási méltóság régi előjogait megerősítette és gyarapította, bullájába foglalván mindazon kiváltságleveleket, melyeket elődei VIII. Bonifácztól kezdve adtak ki. A zengi, ottocsáczi és milkoviai püspökségeket adományozta neki.[1002] Végül fölhatalmazta arra is, hogy a nagy vállalat szervezése és megindítása után, teljhatalmú helyettest nevezhessen ki, ő maga pedig az örök városba térhessen vissza.[1003] Október 24-ikén volt az ő bucsú-fogadtatása a consistorium ülésében.

A pápa átnyujtotta neki a legátusi keresztet. «Vedd át» — így szólt hozzá — «a megváltás jelvényét és győzedelmeskedjél Krisztus ellenségei fölött, az Atya, Fiú és a Szentlélek nevében.»

Azután a bíbornok két rokonát és kiséretének még két nemes tagját lovaggá ütötte. Bakócz november 6-ikán utazott el.[1004] Kiséretéhez csatlakoztak most egy római főpap, Paviai Bernát gróf, pápai főjegyző, ki szolgálatába lépett, hogy a legátus hatásköréhez tartozó teendőkben mint ügyhallgató (auditor) működjék[1005] és több kiváló hittérítő, kiket a legatus Csehországba a husszitàk megtérítésére készült küldeni.[1006]

Zord őszi időben keltek át az Apennineken, és miután Lorettóban, a szent Szűz híres kegyhelyén, ájtatoskodtak, november 20-ika táján érkeztek Anconába.[1007]

A velenezei körtársaság már augusztus közepén küldött volt oda egy gályát, a mely azonban, miután közel két hónapig hiába várakozott a bíboros utasra, ismét visszatért a piranoi kikötőbe. November második felében, a signoria rendeletére, Contarini Ferencz és Querini Pál a parancsnokságuk alatt álló gályákkal az anconai kikötőbe siettek.[1008]

Innen a két gálya, egy teherszállító hajóval, november utolsó napján vitorlázott el, Zeng felé irányozván menetét. De mikor már az út fele részét megtették volt, erős zivatar keletkezett. A két hajó, mely a szolgaszemélyzetet és podgyászt szállította, nem bírt az ellenkező szél hatalmával megküzdeni és visszafordult Anconába. Ellenben a gálya, mely a primást és udvarát vitte, a szélvész által az istriai partokra vettetett ki, honnan a primás több nap multával szerencsésen eljutott Zengbe, imént elnyert püspökségének székhelyére. Kevéssel utóbb evezett a kikötőbe a másik két hajó.[1009] Nagy havazások hátráltatták útja folytatását. Ezalatt azon hír terjedett el mindenfelé, hogy rablók támadták meg és kifosztották. De ez nem felelt meg a valóságnak. Január végén szerencsésen Zágrábba érkezett, hol a püspöki széket az ő unokaöcscse, Erdődi János bírta. Itt hosszabb ideig pihente ki az út fáradalmait. Csak márczius első napjaiban jött meg Esztergomba.[1010]

Több mint két esztendei távollét után, 1514. márczius második felében jelent meg Bakócz Tamás Magyarország fővárosában. Az új méltóságát megillető ünnepélyességgel kívánt fogadtatni. Számos és fényes kisérettel jött. Buda határánál, a b. Szűz fehéregyházánál elhagyta kocsiját, felöltötte bíbornoki díszét és lóra ült. A gyermek Lajos király vezetése alatt, a főpapok és főurak eléje mentek, és tiszteletteljesen üdvözölvén őt, Budavárába vezették.[1011]

A következő napon, a király elnöklete alatt tartott tanácsülésben, a legátus előterjesztette megbizatását és felhatalmazásait; bejelentette szándékát, hogy a keresztes hadjárat kihirdetésére késedelem nélkül megteszi az intézkedéseket, abbeli reményét fejezvén ki, hogy az ország mindenrendű lakosai, az egyház szolgái által föllelkesítve, tömegesen fognak sietni, a haza védelmében az örök boldogság jutalomdíjának kiküzdésére.[1012]

Az urak örömmel üdvözölték a kereszteshadjárat tervét, mely a háborúviselést a törökök ellen lehetövé tette, a nélkül, hogy áldozatokat igényelne tőlök.

A kereszteshadjárat megindítása elhatároztatott. Husvét vasárnapján, április 16-ikán, a primás a budavári szent Zsigmond-templomban tartott ünnepélyes mise után, kihirdette a pápai bullákat. Mire haladéktalanul megindította a vállalat szervezését. Az egyes egyházmegyékben helynököket nevezett ki — rendszerint az illető püspököket — kikre legátusi hatalmát, némi megszorításokkal, átruházta.[1013]

Április 24-dikén Dózsa György székely hadnagyot, kit a keresztesek fővezérévé szemelt ki, ünnepélyesen beiktatta tisztébe. A szent Zsigmond templomában mise után az oltár elé szólította, a vörös kereszttel ékesített fehér zászlót, melyet Rómából hozott magával, nyujtotta át neki, a kereszt jelét öltönyére tűzte, végül rá és a nagy vállalatra áldását adta.

Kezdetben úgy látszott, hogy a szent-szék és a primás reménysége teljesedésbe fog menni. A lelkészek és szerzetesek nagy tevékenységet fejtettek ki. Sőt többen buzgalmukban a legátus rendeletei által kijelölt határokon is messze túlléptek. Igy Mészáros Lőrincz, a czeglédi pap, fölhívásában a pápa, Ulászló király és a legátus nevében minden bűn bocsánatát és a túlvilági büntetés elengedését igéré azoknak, kik a kereszteshadba mennek, azt segélyezik és betegeit ápolják; ellenben mindazokat, kik a kereszteshadban részt venni szándékozókat visszatartják, «mint az ördög rothadt tagjait» egyházi átokkal sujtotta.[1014]

A mikor a keresztesek a helyett, hogy a törökök ellen indulnának, az urak és nemesek ellen fordultak, Bakócz a pápai bullában foglalt rendelkezéseit visszavonván, fölszólította őket, hogy oszoljanak széjjel. Szava hatástalanul hangzott el. Az ország a pórlázadás iszonyainak színhelyévé lett. A béke helyreállítása után pedig, a súlyos megrázkódtatások közepett elgyengült ország megmentését a szent-széktől várván a primás, sürgősen kért segítséget Rómából.[1015]

Ezen időben a pártküzdelmekbe merült országnagyok soraiból kiemelkedve, Beriszló Péter veszprémi püspök és horvátországi bán önfeláldozó kitartással küzdött a törökök terjeszkedésének és dúlásainak megakadályozása végett. X. Leó pápa úgy vélekedett, hogy az ő támogatásával tesz a magyar nemzetnek legjobb szolgálatot. Ezért az 1515-ik év tavaszelején ágyúkat, puskaport, élelmiszereket és húszezer aranyat küldött neki.[1016]

Csakhamar, II. Ulászlónak 1516. márczius 13-án bekövetkezett halála után a gyermek II. Lajos uralkodása alatt Magyarország még több irányban és nagyobb mértékben vette igénybe a szent-szék gondoskodását és áldozatkészségét.

* * *

II. Ulászló idejében az egyházi élet terén, az ország és a szentszék közötti vonatkozásokban, változás nem állott be.

A király ugyanis, — mint az egri püspökség ügyében láttuk, —

kegyúri jog gyakorlásában a Mátyás által megállapított gyakorlathoz ragaszkodott. VI. Sándor pápa kisérlete, hogy a «pápai udvarnál megüresedett» javadalmak adományozási jogát a szent-szék részére biztosítsa, Magyarországban általános visszatetszést szült és egy országgyűlési végzés alkotására adott alkalmat, mely szomorú világot vet azoknak szellemére, kik megalkotásában részt vettek. — Az 1495-ik évi országgyűlés egyik törvényczikkelyben a vízbefullasztás büntetését szabja azokra a papokra, kik «mástól, mint a királytól, vagy egyéb törvényes kegyúrtól javadalmat szerezvén, az ország szabadságán sérelmet ejtenek». Ez a törvény, a mely természetesen egyetlenegy esetben sem hajtatott végre, a pápát nem nevezi meg. De három évvel utóbb (1498) egy országgyűlési végzés világosan a pápai udvar papjai ellen irányul, a kiket a magyarországi egyházi javadalmakból kizár.

Mindazáltal maga a király abban a véleményben volt, hogy ezek a törvények a kitűzött czél elérését nem biztosítják. Ezért II. Julius pápától több esetben bullákat eszközölt ki, a melyekben ez kötelezi magát, hogy Olaszországban élő főpapok halála után az ő magyarországi javadalmaikról rendelkezni nem fog.[1017]

Az 1515-ik évi országgyűlés pedig ugyanezen irányban figyelemreméltó rendelkezést tett, mely arra volt hivatva, hogy a javadalom-adományozás terén a szent-székkel való összeütközéseknek elejét vegye. Azokat a főpapokat, a kik Rómába szándékoztak utazni, arra kötelezte, hogy vagy bullát eszközöljenek ki a pápától, melyben haláluk esetére utódjuk kinevezésének jogáról lemond, vagy a javadalom értékének megfelelő magánvagyonukat kössék le biztosítékul.

Éppen ezen az országgyűlésen nyerte el a jóváhagyást Werbőczi István munkálata (a Hármaskönyv), mely az ország szokásos jogának, törvényes használat czéljából, rendszeres összeállítását tartalmazta.

Szó van benne a királyi kegyúri jognak az egyházi javadalmak betöltésére vonatkozó hatásköréről.

Werbőczi azt a tételt állítja föl: «a pápa Magyarországban a megüresedő javadalmakra a megerősítés jogán kívül más hatalmat nem gyakorol»; mert «Magyarország királyai, mint az ország összes egyházainak, püspökségeinek, apátságainak és prépostságainak egyedüli alapítói, a kegyúri jog egész hatalmát, a nevezés, választás és javadalom-adományozás jogát megszerezték». Ezenkívül utal arra, hogy szent István saját maga térítvén meg népét, a pápa beleegyezésével a főpapi méltóságokat maga adományozta; utódai is több

mint ötszáz esztendőn át az egyházi javadalmak adományozásának békés gyakorlatában voltak, a mely jog a konstanczi zsinat által is megerősíttetett.[1018]

Werbőczi ezen előadása, mely a királyi kegyúri jog fejlődésének régibb stadiumait ignorálva, saját korának állapotait szent Isván vívmányaival közvetlen kapcsolatba hozza, ellenmondásra nem talált; az abban fölállított jogelvek a magyar közjog sarkalatos tételeivé váltak, úgy hogy azokhoz a korona, a nemzet és az egyház Magyarországban napjainkig állhatatosan ragaszkodtak.

HETEDIK FEJEZET.

X. Leó és II. Lajos. — Werbőczi követsége Rómába. — Werbőczi Wormsban. (1516—1521.)

ÉLETE végső óráiban II. Ulászló fiát és örökösét, II. Lajost a pápa, a császár és a lengyel király pártfogása alá helyezte. — X. Leó erről értesülvén, szeretetteljes levelet intézett a gyermekkirályhoz. «Téged» — írja — «szeretett fiamnak fogadlak és igérem, hogy támogatásodra mind tekintélyemet, mind kincseimet fölhasználom.»[1019] Bakócz Tamást pedig fölszólította, hogy uralkodója körül buzgón teljesítse kötelességét, ne távozzék oldala mellől és őt a szent-szék tekintélyének oltalma alá helyezze.

Udvarának egyik papját, Bernátot, kinek az egri káptalanban kanonoki javadalma volt, mint ideiglenes követet (internuntius) küldötte Magyarországba, azzal a megbízással, hogy az ország rendei között az egyetértés szellemét meghonosítani igyekezzék. Állandó követül Orsini Róbert reggiói érseket szemelte ki.[1020]

Ekkortájt érkezett Rómába Negro Tamás spalatói főesperes, Beriszló bán helynöke. Megbizatása előterjesztése végett a bíbornoki consistóriumba meghivatván, térdre borulva, zokogás között adta elő Horvátország szánalmas helyzetét.

X. Leó biztosította őt és küldőjét részvéte felől, 15000 aranyat adott át neki és ugyanilyen összeg küldésére kérte föl a franczia királyt.[1021]

Szándéka volt a hőslelkű főpapot a bíborral földiszíteni; de ezt ellenséges befolyások miatt elhalasztotta.[1022]

Az 1516-ik év tavaszán Bakócz Tamás titkára, a florenczi Marsupino Ferencz, érkezett Rómába; azt a jelentést hozta, hogy az ország a törökökkel, kiknek ellenállani nem képes, békét kötni kényszerül.

A pápa hathatósan intette válaszában a bíbornokot, hogy a

béke megkötését akadályozza meg, kinyilatkoztatván, hogy Magyarország védelmére kincseit föláldozni, vérét is ontani kész.[1023]

Figyelmét különösen a keresztény fejedelmek nagy szövetségének létrehozására irányozta. Követe az 1517 elején tartott cambrayi congressuson előterjesztette terveit, melyeket Ferencz franczia király támogatott. Mire élénk diplomatiai tevékenységet indított meg a pápa a végből, hogy a keresztény fejedelmeket szövetségbe egyesítse.[1024]

Az 1517-ik év végén II. Lajos a föntebb nevezett Marsupinot küldötte Rómába a végett, hogy ott mint állandó követ Magyarország érdekében működjék.[1025]

Pápai követül pedig nem a reggiói érsek, hanem 1518 tavaszán egy német származású szent-ferenczrendi szerzetes, Schomberg Miklós jött Magyarországba. Kiváló katonai tekintélyek közreműködésével kidolgozott haditervet hozott, a mely a törökök ellen indítandó támadó hadjárat minden részletére kiterjedett.[1026]

Megérkezésekor a magyar országgyűlésen egy tekintélyes párt a szultán követe által bemutatott békeajánlat elfogadása mellett küzdött. Schomberg kivitte visszautasítását.[1027] Mire május 28-án a budavári főtemplomban kihirdettetett a pápai bulla, mely bucsúkat engedélyez mindazoknak, kik a törökök ellen harczolnak, vagy a hadjárat czéljaira adakoznak.[1028]

Néhány nappal utóbb a király nevében a következő nyilatkozatot kapta a pápai követ:

«Ő felsége köszönetet mond ő szentségének a buzgóságért, melylyel a törökök ellen intézendő hadjárat ügyét fölkarolta. Ebben ő maga is személyesen részt fog venni egész seregével, melynek gyarapításáról az országgyűlés rendelkezett; de keresztes hadjáratot, nehogy a négy év előtt támadott zavarok megujuljanak, nem hirdet. A főpapokat, mivel hadak tartására kötelesek, adóval nem terhelheti; az alsópapság megadóztatását a pápai követre bízza. Az országon átvonuló idégen seregek élelmezéséről gondoskodni fog. Kéri ő szentségét, hogy hadiszerek beszerzésére, a végvárak, névszerint Jajcza megerősítésére küldjön pénzt.»[1029]

A pápai követ, a nélkül, hogy az alsópapság megadóztatásáról intézkednék, Lengyelországba ment, hogy ott szintén a hadjárat érdekében működjék.

A tolnai országgyűlésen, a mely az ő elutazása után tartatott, a köznemesség elhatározta, hogy a maga soraiból követeket küld a

pápához, a ki előtt azt a küzdelmet, a mit az udvari párt ellen folytatott, igazolni óhajtotta. Werbőczi István királyi személynök, Gyurkóczi Csallovics Pál, Fancsi Imre és Tornaljai János bizattak meg a küldetéssel.

Ezek azonban késtek útra kelni. Ezalatt a török szultán újabb békeajánlattal fordult a királyhoz. Az 1518. év végén tartott bácsi országgyűlés abban állapodott meg, hogy egyelőre kitérő választ kell adni s az elhatározást attól tenni függővé, vajjon háború esetén a pápa, a császár és a lengyel király részéről megfelelő támogatásra számíthat-e a nemzet? E végből a Tolnán megválasztott követek fölhivattak, hogy haladéktalanul induljanak el és ez irányban biztos tájékozást szerezzenek. Mikor pedig az 1519-ik év elején Miksa császár halálának híre Budára érkezett, és itt elhatároztatott, hogy Lajos király a császári koronára igényt támaszt, a követek megbizattak, hogy uralkodójuk megválasztatása érdekében a választófejedelmeknél a pápa és a velenczei köztársaság befolyásának érvényesítését eszközöljék ki.[1030]

Werbőczi 1519. márczius elején, Csallovics és Fancsi társaságában, hetven emberből álló kisérettel útra kelt. Ezen hónap 22-én érkeztek Velenczébe s négy nap mulva folytatták útjokat Róma felé. Első állomásuk Padua volt, hol a velenczei helytartó ajándékokkal kedveskedett nekik.

Majd Ferrarában és Flórenczben töltöttek néhány napot. Rómába április 12-én érkeztek.

A fogadtatás, mely itt rájok várakozott, nem lehetett kedvező. X. Leó pápa, kit politikai iránya a franczia királylyal benső szövetség kötésére vezetett,[1031] bizalmatlansággal nézett érkezésük elé.

Marco Minio, a velenczei köztársaság római követe, utasítást kapott volt kormányától, hogy a pápát előlegesen tájékoztassa a Velenczében folyt tárgyalásokról. A pápa Magyarországból vett tudósítások alapján azt hitte, hogy a magyar követek főfeladata a köznemesség részére az olygarchia ellenében a szent-szék támogatását és névszerint a bácsi végzések megerősítését kieszközölni.[1032] Mikor azután Miniótól értesült, hogy a török ellen segélyt jönnek kérni és a császárválasztás ügyében kívánnak tárgyalni: Miksa császár okiratáról, melyben utódjává rendelte Lajost, gúnyos megvetéssel jegyzé meg, hogy «ilyen okiratokat Miksa csak azért szokott volt kibocsátani, hogy titkárainak alkalmat nyujtson pénzkeresésre».[1033]

A magyar követeket csakhamar megérkezésük után, április 15-én fogadta a pápa.[1034] Werbőczi előterjesztésére[1035] adott válaszában biztosította őket, hogy a törökök elleni küzdelemben számíthatnak támogatására. A császárválasztás ügyét illetőleg nyiltan kijelentette, hogy a Miksától nyert okirat értéktelen, mivel a választó fejedelmek jogát nem korlátozhatja.

Néhány nappal utóbb Marco Minio Velenczéből azt a meglepő tudósítást kapta, hogy a magyar király az udvaránál tartózkodó török követtel három esztendőre fegyverszünetet kötött. Rögtön értesítette erről a pápát, ki megütközését fejezte ki a fölött, hogy a magyarok ugyanakkor, mikor tőle tanácsot és segítséget kérnek: a választ be nem várva, egyességre léptek a törökkel.[1036] Mindazáltal neheztelését a magyar követekkel nem éreztette, sőt kijelentette előttük, hogy noha segélynyujtásnak szükségessége most már többé nem forog fönn, a mennyiben a viszonyok változnának, a szent-szék támogatására Magyarország mindig számíthat.[1037]

Ezalatt Werbőczi áhitatosan járta be az örök város szent helyeit. Egyebek között fölvétette magát a Szentlélekről czímzett társulatba, melynek tagjai a pápák kegyelméből több rendbeli egyházi bucsúkban részesültek. A társulat fönmaradt anyakönyvének egyik hártyalapján találjuk az ő sajátkezű bejegyzését, a melylyel jelezi belépését, és családja összes tagjait: nejét Katalint, fiait, Ferenczet, Pétert, Jánost és Imrét, úgyszintén leányait, Erzsébetet és Orsolyát a confraternitas kebelébe fölvéteti.[1038]

A pápa őt és két társát a római lovagok rangjára emelte.[1039]

Időzésük az örök városban mintegy öt hétre terjedt. Június közepe táján érkeztek vissza Magyarországba.[1040]

Szelim szultánnak 1520. szeptember 21-ikén bekövetkezett halála után, a magyar királyi udvarnál az a fölfogás uralkodott, hogy a másfél év előtt vele megkötött fegyverszünet kötelező erejét elvesztette, és hogy a trónváltozás kedvező alkalmát az elhódított tartományok és végvárak visszaszerzésére kellene fölhasználni.

II. Lajos More Fülöp pécsi prépostot Rómába és Velenczébe, Werbőczi Istvánt és Balbi Jeromos pozsonyi prépostot Wormsba a császárhoz és a német birodalom gyűlésére küldötte; általok jelentette, hogy támadó hadjáratra készül, és pénzsegélyt kért.[1041]

A wormsi birodalmi gyűlésen a magyar követek élénk figyelemmel kisérték azon tárgyalásokat, melyeket az oda megidézett Luther Mártonnal a pápai követ, Aleander Jeromos pápai könyvtárnok

folytatott, a végből, hogy őt álláspontjától eltérítse és az egyház tekintélye előtt meghódolásra bírja.

Ezen erőfeszítésekben maguk is részt vettek, amire nemcsak a vallásos buzgóság sugallatai, hanem küldetésük politikai érdekei is késztették őket; mert a német birodalom, míg a vallási szakadás lángja pusztítja, Magyarországnak segítséget nem nyújthatott.

Werbőczi és Balbi könnyen találtak alkalmat arra, hogy a merész reformátorral megismerkedjenek. Mire meghívták őt ebédre. Hazájukban tett tapasztalatokra támaszkodva, asztal fölött megindítandó bizalmas és kedélyes eszmecserétől több eredményt vártak, mint a hivatalos vitatkozásoktól. Mindazáltal, ha talán a magyar borok hatását sem hagyták egészen számításon kívül, mindketten a tudományos műveltség oly magas fokán állottak, hogy tartózkodás nélkül bocsátkozhattak Lutherrel a legnehezebb hittani kérdések tárgyalásába. Az ebéd, melyre más vendégek is hivatalosak valának, élénken folyt le. A magyar követek nem szorítkoztak arra, hogy Luthert általánosságban az egyház tekintélyének elismerésére buzdítsák; az egyes vitás tantételek tüzetes tárgyalásába is bocsátkoztak. De czélt nem értek.

Werbőczi és Balbi a császár és az udvarhoz tartozó urak előtt úgy nyilatkoztak, hogy Luther a vele folytatott társalgásban «bolond és tudatlan ember» gyanánt viselkedett. A vendégek pedig a pápai követnek azt beszélték, hogy Luther a magyarok meggyőző érveire adott válaszában «nem viselte magát ügyesen.»

A legátus mindezekről Rómába jelentést küldött. Elismerő kifejezésekkel szól «a jó szolgálatról», a mit a magyar követek tettek, és különösen Werbőczi «vallásos buzgóságát» magasztalja; megemlékezett áldozatkészségéről is, melyet egy Luther ellen írt czáfoló munka kinyomatása és terjesztése érdekében tanúsított.[1042]

Éppen ezen időben történt, hogy X. Leó pápa VIII. Henrik angol királyt, a Luther ellen kibocsátott czáfoló könyvében kitüntetett buzgósága jutalmául, a «hit védője» (defensor fidei) czímmel ruházta fel.

Azok a magyar államférfiak — élükön Werbőczi — kik Luther ellen állást foglaltak, súlyt fektettek rá, hogy uralkodójuk tekintélyét emelje az «apostoli király» czíme, melyet egykor szent István nyert el Szilveszter pápától. E végből Rómában lépéseket tettek, de ezek eredményre nem vezettek.[1043] Ellenben X. Leó pápa nem vonta meg segítségét Lajostól azon nehéz napokban, a mikor II. Szulejmán Nándorfehérvárt vívta. Harminczezer aranyat küldött neki.[1044]

NYOLCZADIK FEJZET.

VI. Hadrián pápa. — Báró Burgio nuntius küldetése Magyarországba. — VII. Kelemen pápa. — Campeggio bíbornok-legátus küldetése. — (1522—1524.)

Azokban a válságos időkben, mikor a törökök egyik leghatalmasabb uralkodója a pártviszályok által elgyengített Magyarország meghódítására készült: a Gondviselés az egyház élére oly főpapokat helyezett, kiket erényeik és bölcseségök a szent-szék világtörténelmi hivatása betöltésére kiválóan képesítettek.

X. Leó méltó utódot kapott VI. Hadriánban. Az utrechti bíbornok-érsek, V. Károly nevelője, majd bizalmas tanácsosa, kit a bíbornoki collegium egyhangú választással emelt szent Péter székére (1522. január 9.), példás élete, magas műveltsége és a közügyek vezetésében jártassága által egyaránt kitünt.[1045]

A mint az egyház kormányát átveszi, haladék nélkül megindítja azon intézkedések életbeléptetését, melyek a vallási mozgalmak lecsillapítását, az egyházban idők folytán elhatalmasodott visszaélések megszüntetését, a papság megingatott tekintélye helyreállítását kilátásba helyezték. Egyszersmind hő lélekkel fölkarolta elődei eszményét: hogy a keresztény uralkodókat kibékítve és egyesítve, a pogány rabságba jutott keleti népek fölszabadítására támadó hadjáratot létesítsen.[1046]

Mindezen föladatok megoldásában Magyarországtól, földrajzi és politikai helyzeténél fogva, jelentékeny szolgálatokat várhatott, és a magyar nemzetnek, a római egyházhoz való hagyományos ragaszkodása következtében, közreműködésére biztosan számíthatott.

Magyarország egyfelől a német birodalom szomszédja volt. Királya a legközelebbi rokonság viszonyában állott Károly császárhoz és Ferdinánd főherczeghez; mint Csehország, Morvaország és Szilézia fejedelme, a fönforgó vallási küzdelem folyamára közvetlenül is befolyást gyakorolhatott. Magyarországot pedig, mely hatá-

ros volt a török birodalommal, úgy történeti multjának emlékei, mint fönnállásának érdekei arra utalták, hogy a keresztény nyugat védőbástyája lenni meg ne szünjék.

A pápa, mint Károly császár egykori minisztere, Magyarország helyzetét jól ismerte, és érdeklődését sorsa iránt magával hozta Rómába.

Három nappal trónja elfoglalása után, Brodarics István pécsi prépost, ki mint királyi követ ez időben érkezett Rómába, hol Marsupino Ferencz még mindig mint Magyarország állandó ügyviselője működött, örvendezve írja uralkodójának: «Isten kegyelméből olyan pápánk van, a kinél jobbat és Felséged érdekei előmozdítására hajlandóbbat nem kérhetett volna Istentől».[1047]

VI. Hadrián csakhamar ünnepélyes audienczián fogadta Brodaricsot, a kinek hazája szenvedéseit és veszedelmét élénk szinekkel ecsetelő előadását megindulva hallgatta. «Felséged, ha jelen van» — írja ő V. Károlynak — «biztosan hiszszük, hogy könyeit nem tarthatta volna vissza».[1048]

De a pápa nem elégedett meg azzal, hogy részvétet nyilvánítson és keltsen. El volt határozva, hogy Magyarország megmentésére mindent meg fog tenni, a mi hatalmában áll. Bizottságot küldött ki, mely a teendők iránt javaslatot készítsen.[1049] A maga részéről azonnal százezer aranyat ajánlott föl hadi czélokra a magyar királynak, és hogy azt előteremtse, adókat vetett ki az egyházi államban, ékszereket zálogosított el.[1050] Ezen összegből 40.000 aranyat tényleg Magyarországba küldött.[1051]

Ekként följogosítva érezhette magát, hogy a keresztény hatalmakhoz, mikor őket közreműködésre szólította föl, erőteljes szavakat intézzen. Nem habozott azt a vádat emelni ellenök, hogy egyenetlenségökkel megalapítani segítették a törökök félelmes hatalmát. «Elegendő rokonvért ontottatok immár» — írja egyik levelében — «igyekezzetek ezentúl érdemesekké tenni magatokat a koronára, melyet viseltek.» Egyházi büntetések terhe alatt, három esztendőre általános fegyverszünetet rendelt nekik.[1052]

A törökök ellen indítandó hadjárat előkészítése és szervezése végett, De Vio Tamás gaetai bíbornok-érsek személyében legátust küldött Magyarországba. A nagytudományú főpap mellé világi diplomatát rendelt társul, a ki ettől fogva három éven át tartózkodott Magyarországban, és működésével korának gyászos történetében áldott emléket hagyott hátra.

Ez báró Burgio Antal János vala. A Buglio (Pulleo) nevű, előkelő normann családból származott, melynek több tagja a XI. század közepén Roger grófot Alsó-Olaszországba kisérte és itt részt vett a normann uralom megalapításában. Szolgálataik jutalmául Siciliában és Nápolyban terjedelmes jószágokat nyertek, melyeket utódaik még gyarapítottak. Buglio János, a ki a XIV. század végén aragoniai Márton siciliai királyt, vetélytársai leküzdésében vitézül harczolva, segítette, adományul nyeré a Burgio bárói hűbért, melynek czímét családja ősi nevéhez csatolta. A XV. század folyamán a szétágazó család sarjai között az ősi birtokok apró részekre daraboltattak. A mi Burgiónk leveleiben gyakran panaszolja, hogy siciliai öröksége őt szegényes életre kárhoztatja. Azért a Siciliát kormányzó spanyolok szolgálatában kisérlette meg a szerencsét. De ez nem kedvezett neki. Míg kiváló tehetségei és buzgalma magasabb állásra nem segítették, az idegen uralmat gyülölő honfitársai üldözőbe vették őt és az 1522-ik évi fölkelés alkalmával birtokait földúlták.[1053]

Burgio, hogy kártérítést és szolgálataiért jutalmat eszközöljön ki, Spanyolországba készült. Útközben, Rómában életpályája új irányt vőn. VI. Hadrián pápa fölismervén személye értékét, fölszólítá őt, hogy lépjen a szent-szék szolgálatába.[1054]

Örömmel engedett a fölhivásnak, noha mint világi férfiú, nem számíthatott azon fényes kitüntetésekre és dús javadalmakra, melyek a pápai diplomatia egyházi tagjaira várakoztak.

Az önző számítás sugallatait lelkében nemesebb ambitio némította el. Személye és családja érdekeit soha sem helyezte előtérbe. Lelkesedéssel és áldozatra készen szentelte magát a közügynek.[1055]

Nejét, két fiú- és két leánygyermekével, Siciliában hagyván, az 1523-ik év nyarán Vio bíbornokot Magyarországba kisérte.

Kevéssel megérkezésök után a királyi udvarral Németújhelyre mentek, a hol Ferdinánd főherczeggel, valamint a császár és a lengyel király követeivel a magyarországi belzavarok megszüntetése és a törökök ellen indítandó hadjárat előkészítése iránt tanácskozások folytak, és az a határozat hozatott, hogy Magyarország, a pápa s a német birodalom hozzájárulásával, százezer fegyverest állít síkra és a jövő esztendő május elsején támadó háborút indít.[1056]

A pápai legátus a szent-szék támogatásáról biztosította az értekezletet. De ekkor VI. Hadrián már nem volt életben. Nagy reményeket keltő uralkodásának (1523. szeptember 14-én) kora

halál vetett véget. Szent czéljait és törekvéseit örökség gyanánt vette át utódja, Medici Gyula bíbornok, a ki VII. Kelemen névvel foglalta el (1523. november 19-én) a pápai trónt.

Megválasztatását élénk örömmel üdvözölték az egész keresztény világban és különösen II. Lajos udvaránál.[1057] A bíbornoki collegiumban X. Leó által «Magyarország protectorává» neveztetett ki.[1058] Ezen állásnak nemcsak czímét viselte, kötelességeit is híven teljesíté. Az örök városba küldött magyar követeket mindig rokonszenves fogadtatásban és buzgó támogatásban részesítette.[1059]

Nagybátyja, X. Leó pápa, udvaránál dicső családja hagyományaiban nevelkedve, a tudomány és művészet szeretetét korán elsajátította. Egyszersmind az igaz vallásosság szelleme mély gyökeret vert lelkében, nemes kifejezést nyert erkölcseiben.[1060] Mikor pedig az egyház kormányát átvette, oldala mellé az ügyek vezetésére oly férfiakat hívott meg, kik magas irodalmi műveltséggel hő vallásos buzgalmat egyesítettek magukban. Ilyenek voltak Giberti és Sadolet, kik X. Leó alatt, hogy a papság elvilágiasodásának útját állják, «az isteni szeretet oratoriumát» alapították.[1061]

Családja hatalmi állásának és a szent-szék olaszországi hegemoniájának megalapítása élénken foglalkoztatták őt; de a kereszténység] általános érdekeit háttérbe soha nem szorították lelkében.

Mindjárt uralkodása első napjaiban figyelmét Magyarországra irányozta. Negro Tamás scardonai püspök esdekléseit meghallgatva, a törökök által fenyegetett Klissza horvátországi végvár számára tetemes segélyt küldött, mely a fontos hely fölmentését lehetővé tette.[1062] A magyar királyhoz intézett leveleiben, személye és országa iránt jóakaratát és rokonszenvét meleg szavakkal fejezi ki; igéretet tesz, hogy mindazt, a mit elődei Magyarország érdekében tettek, ő is meg fogja tenni, «a mint ezt» — úgymond — «Felséged és népe Isten előtt szerzett érdemei, a szent hitért ontott vére és a szent-széknek tett szolgálatai követelik.»[1063]

A németországi vallási bonyodalmak megszüntetésére, a vallási béke helyreállítására irányuló törekvésével Magyarország érdekeit is elő akarta mozdítani: «A Te országod biztonsága» — írja a magyar királynak — «sok tekintetben a német birodalom nyugalmától függ; ezt kell előbb megszilárdítani, hogy a birodalom azután erejét a Te országod védelmére szentelhesse».

Ezért Campeggio Lőrincz bíbornokot, mint pápai legátust, Németországba küldötte. Hatáskörét Magyarországra is kiterjesz-

tette. — De habár ezen két ország «szoros összeköttetését és érdekei közös voltát» hangsúlyozza; tájékozva lévén az iránt, hogy a mult időkből származó politikai ellentétek a két állam között válaszfalat vontak, és hogy a magyar nemzet állami függetlensége fölött féltékenyen őrködik; akként intézkedett, hogy a magyar udvarnál külön pápai nuntius tartózkodjék.

E tisztet Burgióra ruházta, a ki azon rövid idő alatt, melyet Vio bíbornok oldalánál Magyarországban töltött volt, úgy a szentszék bizalmát, mint a magyar udvar és a főrendek rokonszenvét nagy mértékben kivívta.[1064]

A pápai irat, mely Burgiót a kineveztetésről, a bizalom és elismerés kifejezéseivel, tudósítja, nem találta őt Magyarországban.[1065] Kevéssel előbb főnöke, Vio bíbornok, Rómába küldötte; kétségkívül azért, hogy az új pápát Magyarország helyzetéről informálja és utasításait átvegye. Nem sokáig tartózkodott Burgio az örökvárosban. Február vége felé ajánló-iratokkal ellátva, visszatért rendeltetése helyére.[1066]

Ugyanakkor a legátus szintén útra kelt Németországba. Campeggio Lőrincz a bíbornoki-collegium legkiválóbb tagjaihoz tartozott. Egyik őse a XIII. században Anjou Károlyt Francziaországból Nápolyba kisérte s ott előkelő családot alapított, melynek egyik ága utóbb Bolognába származott át. Innen a XV. század második felében Campeggio Lőrincz politikai okok miatt távozni kényszerülvén, Páduába tette át lakhelyét; a híres főiskolán jogtudományi tanszéket nyert s kora hírneves jogtudósai között foglalt helyet. Tudományos szelleme örökségkép szállott hasonnevű fiára (született 1474-ben), ki őt a tanszéken mint utódja követte; megnősült és több gyermek atyja lett; de neje halála után egyházi pályára lépett és tanári állásától is megvált. II. Julius pápa a jeles jogtudóst a Rota-törvényszék ügyészévé nevezte ki, majd a feltrei püspökségre emelte. X. Leó bíborral diszítette föl és fontos politikai küldetésekre használta. 1517-ben Miksa császárhoz, a következő évben pedig VIII. Henrik angol királyhoz küldötte, hogy a keresztény hatalmak között az egyetemes béke és a tervezett kereszteshadjárat létrehozása érdekében működjék. Ezen misszióval összhangzó volt a föladat, melyet rája most VII. Kelemen pápa bízott.[1067]

E szerint hivatása betöltésére mind a két pápai követ a közügy terén szerzett gazdag tapasztalást hozott magával. Ehhez a sokoldalú műveltség előnyei csatlakoztak. Mindketten humanisták voltak.

Campeggio az írók és művészek azon köréhez tartozott, mely X. Leó udvarában az Augustusok fénykorát eleveníté föl. A távolban, súlyos felelősséggel járó tárgyalások gondjai között, római barátainak levelei és irodalmi művek olvasásában keres üdülést. Burgio pedig nem elégszik meg az elismeréssel, melyben utasításai lelkiismeretes teljesítéseért Sadolet, a pápa államtitkára részesíti; ambitiója: hogy ez a hírneves író egyik munkáját ajánlja neki, és ezzel nevét az irodalmi világban ismeretessé tegye.[1068]

De jóllehet mindkettőjüket az ó-classicus műveltség szelleme hatja át, ők mindamellett mégis mély vallásos érzelem uralma alatt állanak. Leveleik megczáfolják azt a divatos állítást, mely szerint a Medici-pápák udvarában a főpapokat inkább az Olympus isteneinek, mint az egyház szenteinek cultusa foglalta volna el.

Campeggio és Burgio vallási meggyőződése szilárd volt; a pápaság hierarchiai állásához erősen ragaszkodtak.[1069]

Éppen ezért a Luther által megindított mozgalom jelentőségét nem kicsinyelték. Szorongó lélekkel követték folyamát. Az elkeseredést és gyűlöletet, mely jelentéseikben megnyilatkozik, az a fölfogás sugallja, hogy milliók örök üdvössége és nem egyedül a római curia hatalmi állása forog koczkán.

Az egyház egysége és épsége megmentésére minden eszközt föl akarnak használni. Az uralkodók fegyverét, az anyagi érdekek rugóit nem haboznak igénybevenni. De a fölvilágosítás és meggyőzés eszközeire fektetik a fősúlyt és kellően értékesítik azt a tényezőt, mely a wittenbergi reformátor művében oly hatalmasnak bizonyodott, t. i. a könyv-sajtót. Campeggio Németország katholikus hittudósaival szoros összeköttetésben áll; könyveket irat és nyomat; e czélra sohasem kiméli a szent szék pénzét; sőt azt javasolja a pápának, hogy a német birodalom nagyobb városaiban állandó fizetést rendeljen tudós egyházi férfiaknak, a kik a reformátorok által közrebocsátandó könyvekre azonnal czáfolatot írjanak és nyomassanak.[1070]

Vallási meggyőződéseikkel erkölcsi érzésök bensősége teljes összhangzásban áll. Az egyház körében elhatalmasodott visszaélések elől nem húnynak szemet. Ismételten hangoztatják, hogy «az egyház testét elborító sebek» orvoslására csak egy gyógyszer van: «a vallás ügyének, az egyház méltóságának rég várt restauratiója». Magasztalják a pápát, mert el van határozva arra, hogy a reformot keresztülviszi. Lelkesítik ezen szándék megvalósítására. Javaslatokat

terjesztenek eléje. Campeggio 1524. nyarán, a regensburgi gyűlésen legátusi hatalmát «a clérus élete javítását» eszközlendő statutumok megállapítására használta föl.[1071]

A magánélet feddhetlen tisztasága nagy becsben áll előttök. Tudják, hogy az egyház hatása a szolgálatában álló férfiak erkölcsi értékétől is függ. Tartózkodás nélkül rójják meg a bűnt, bármily magasan áll is a bűnös. Minden alkalommal kíméletlenül ostorozzák az erkölcsi sülyedést, melynek Magyarországban tanúi. Jellemző, hogy példát is hozzunk föl, Burgio fölháborodása, mikor értesül, hogy Balbi Jeromos, Lajos királynak gyermekkorában tanítója, a római udvarnál kitüntető fogadtatásra talált és fontos megbízásokat nyert; a szellemdús humanista írót kedveli, munkáit nagyrabecsüli; de jellemének árnyoldalait föltárva, a pápát figyelmezteti, hogy ilyen embert fölhasználva, magát is compromittálná.[1072]

Állásuk természete lehetővé teszi, hogy az egyének és állapotok felől hiteles informátiókat szerezzenek. De két nehézséggel kellett küzdeniök. Egyik az, hogy a magyarországi politikai viszonyok szálainak kúszált szövevényét nem mindig képesek kibonyolítani. A másik a pessimismusból származik, mely különösen Burgio jellemző tulajdonsága. Folytonosan elkeseredett hangulatban van, és ez néha ítéletét túlszigorúvá vagy igazságtalanná teszi, mikor a felelősség egész súlyát olyanokra hárítja, kik a szerencsétlen helyzetnek inkább áldozatai, mint okozói. De elfogultságáról is kegyelettel szólhatunk; kútforrása a magyar nemzet iránti szeretete. Míg az önzést és könnyelműséget ostorozza, tudja méltányolni a nemzet nemes jellemvonásait, melyek minden jövevényt, a ki ellenséges érzület nélkül lépi át az ország határát, megragadnak.

Burgionak pedig a meleg rokonszenv, melyet magával hozott, a magyar jellem megértését könnyítette, és sugalmazója volt a magyarok irányában kitüntetett ügyességnek és tapintatnak, melyet mind Campeggio bíbornok, mind az a római ügynök, a ki a mohácsi vész előtt néhány héttel jött Magyarországba, csodálattal eltelve magasztalnak.[1073]

Rövid idő alatt egészen acclimatisálódott Magyarországban. «Mindnyájan úgy szeretjük őt» — írják innen Rómába — «mintha a magyarországi Siculiában (a székely földön) és nem az olaszországi Siciliában született volna. — Igazi magyar embernek tartjuk.»[1074] És ő maga is több ízben hangoztatta, hogy magyarnak tekinti magát.[1075]

Jelentéseinek tanulmányozása arra az eredményre vezet, hogy soha idegen diplomata azon ország iránt, mely működésének szinhelyéül szolgál, bensőbb érdeklődést és nagyobb buzgalmat nem tanúsított, mint a milyennel Burgio Magyarország érdekeit és megmentése ügyét fölkarolta.

***

A Magyarországban dúló pártküzdelmekkel szemben a pápák mindig oda hatottak, hogy a belső béke és egyetértés helyreállíttassék, a nemzet egyesült erővel orvosolja a zavarteljes időkben elhatalmasodott bajokat és oltalmazza hazáját.

VII. Kelemen, mint az egyház feje és úgyis mint olasz fejedelem fölismerte annak szükségességét, hogy Magyarország az erős és független állam föltételeivel bírjon, mert csak így várhatta, hogy egyrészről az ozmán hatalom, másrészről a franczia királyok és a német császárok világuralmi törekvései ellenében védgátul fog szolgálni. Az európai egyensúly föntartására legbiztosabb és legönzetlenebb szövetségesül Magyarország és Lengyelország ajánlkoztak. Ezen két államot szoros kapcsolatba hozni; a belső bajok megszüntetése és külső veszélyek elhárítása nagy szolgálataival, a két állam kormányában a szent-szék befolyását állandóan uralomra emelni: ez volt VII. Kelemen politikájának iránya.

Törekvéseiben nem számíthatott a magyarországi udvari pártra, a mely teljesen az ausztriai házra támaszkodott, és a melynek egyik legbefolyásosabb tagja: György brandenburgi őrgróf, a szent-szék iránt ellenséges állást foglalt el és nyiltan Luther felé hajolt.

Ellenben a nemzeti párt mindig azon volt, hogy hódolatát és szolgálatkészségét a szent-szék irányában kitüntesse. Egyik vezére, Werbőczi István, X. Leo udvaránál vallásos lángbuzgalma, classicus műveltsége és rethorikájának hatalma által mély benyomást tett Medici Gyula bíbornokra, a leendő VII. Kelemen pápára, kinek tiszteletét és rokonszenvét megnyerte és későbbi magatartásával folytonosan gyarapította.[1076]

A szent-szék magyarországi követeihez mindig benső viszonyban állott Werbőczi, és bizonyára ő volt az, a ki Burgio bárót a nemzeti párt czélzatainak jogosultsága és üdvös volta felől meggyőzte.[1077]

Ezen meggyőződést már akkor szerezte meg Burgio, mikor Vio bíbornok-legátus oldala mellett működött Magyarországban, és VII. Kelemen pápa megválasztatása után Rómába utazván, a magyar-

országi állapotok felől adott informatióiban is kifejezésre juttatta. A pápa leveleiből tudjuk, hogy Burgio neki Zápolyai János «nagy tekintélye, az ország védelmében tanusított hűsége és vitézsége felől sokat beszélt»; továbbá előadta, «mily bölcseséggel és buzgalommal működik közre Werbőczi az ország igazgatása- és oltalmazásában».[1078]

Mikor Burgio nuntiusi állásának elfoglalása végett Rómából Magyarországba jött, szokás szerint ajánlóleveleket hozott magával a királyi párhoz, a legkiválóbb főurak- és főpapokhoz. A pápa az udvari párt vezérei irányában nem fukarkodott udvarias és elismerő nyilatkozatokkal. De a nemzeti párt vezéreihez intézett levelek, a szokásos formulák keretén túllépve, politikai magatartásuk világos jóváhagyását tartalmazzák.

Az erdélyi vajdát arra buzdítja a pápa, hogy «az ekkorig megszokott erélylyel és buzgalommal őrködjék az ország fölött, a melynek java az ő jólétével szoros kapcsolatban áll; ne szünjék meg a szent hit és a király ügyében érdemeket szerezni». Értesíti, hogy «bizonyos dolgok iránt, melyek Isten dicsőségét, az ország oltalmát és az ő saját javát illetik», a nuntius értekezni fog vele.

Werbőczinek pedig tudomására hozta, hogy «az ország java és a király dicsősége előmozdítására irányzott üdvös tevékenysége felől örömmel vett tudomást; az ő és a vele együtt egyazon czél felé törekvők irányában hálára érzi magát lekötelezve; minélfogva őt, kit bíbornok-korában megszeretett, ezentúl még jobban fogja szeretni».[1079]

Bornemisza Jánost, a ki, mióta György őrgróf által a király környezetében háttérbe szoríttatott, az udvartól távoltartotta magát, s a ki a haszonleső és számító főrendek soraiban mint az önzetlen hűség és az áldozatkész hazafiság példányképe, úgyszólván elszigetelve állott, szintén magasztalásokkal halmozta el.

«Nemességednek» — így szól hozzá — «buzgóságát, törhetetlen hűségét, melylyel kedvelt fiúnk Lajos királyhoz ragaszkodik, és hódolatát, melyet a szent-szék iránt tanusít, törekvései- és tetteiből régóta ismerjük. Ujabban megismertette velünk azt hozzánk intézett leveled és kedves fiúnk Burgio nuntius előadása, a melyből értesültünk, hogy milyen hűséggel ragaszkodol királyodhoz és az apostoli székhez, mennyire törekszel előmozdítani a közjót. Minden üdvös vállalat megindításában és keresztülvitelében bölcseségeddel az öregeket, tetterőddel az ifjakat túlszárnyalod... Mi tehát, kedves Fiúnk, az

atyai szeretet hő érzelmeivel kérünk Téged, kit szent cselekedetek híressé és előttünk kedvessé tettek, hogy életed alkonyát szent szolgálatokkal dicsőítsed és majdan áhitatosan adjad vissza lelkedet Istennek, a ki hosszú és szerencsés élet áldásaival elhalmozott. Miután hosszú időn át szentelted volt lelki és testi erőidet Isten szent hite, királyod és országai védelmére: nem marad egyéb hátra, mint hogy az égben elvegyed buzgalmad jutalmát, a dicsőség pálmáját, melyet Isten a hozzád hasonlóknak igért. Mi, kik Magyarország iránt különös atyai gondoskodással viseltetünk, a Te jellemed- és erényeidre nagy súlyt fektetünk, magunkat irányodban hálára kötelezettnek valljuk és vallani fogjuk, a miért is támogatásunkról mindenkorra biztosítunk».[1080]

Ezen levelekkel és utasításaival ellátva, Burgio 1524 február vége felé hagyta el az örök várost. Útja Velenczén át vezette, a hol rövid időre megállapodott, hogy a köztársaság kormányánál a pápától nyert megbízásban eljárjon. Az volt föladata, hogy a signoriát Magyarország érdekei fölkarolására buzdítsa.[1081]

Zengben lépett a magyar birodalom területére. A legelső teendő, mely itt várakozott rá, balsejtelmekkel tölthette el. — Még VI. Hadrián pápa a horvátországi várak fölsegítésére nagy mennyiségű gabona-készletet ajánlott volt föl, a melyet hajón Zengbe szállíttatott. De a legnagyobb részét a kapitány és tiszttársai elárúsították, a befolyt pénzösszeget saját czéljaikra fordították. VII. Kelemen pápa fölháborodással értesült eljárásuk felől és Burgiót fölhatalmazta, hogy egyházi büntetésekkel kényszerítse őket az eladott gabona árának és a fönmaradt készletnek kiszolgáltatására.[1082]

Burgio április első felében érkezett Magyarország fővárosába.[1083] Itt a királyi udvar közelében, a budai vár egyik házában telepedett meg. De azt a kedvezményt, a melyben más külföldi követek részesültek, hogy t. i. a királyi kincstárból nyerték ellátásuk költségeit, nem vette igénybe. A szent-szék által rendelt szerény fizetésből födözte összes szükségeit.[1084]

Burgio megérkezése idejében, a magyar udvart azon időnkint újból föl-fölmerülő kérdés foglalkoztatta, hogy Magyarország érdekében nem volna-e czélszerű a törökkel békességet kötni?

Ugyanis az 1524-ik év elején a lengyel király kémei, a havasalföldi vajdák és a határszéli bánok egybehangzón jelentették, hogy a szultán tavasz nyíltával Magyarország elfoglalására hadat fog vezetni, és e czélra a tatár khánnal is szövetkezett. Lajos király a

pápához fordult, világosan kijelentvén, hogy magára hagyatva, ellenállani nem képes. Megemlíti, hogy most nem volna ilyen szorongatott helyzetben, ha néhány év előtt elfogadja Szulejmán békeajánlatát, melyet X. Leo tanácsára visszautasított; a minek az lett a következménye, hogy Magyarország elvesztette Belgrádot és a végromlás szélére jutott. «Mindezt» — úgymond — «nem szemrehányásképen hozom fel; mert azt, hogy a római egyház tanácsát követtem és parancsát teljesítettem, soha sem fogom megbánni. De Szentséged viszont beláthatja, hogy méltánytalan volna, ha a szent-szék, melynek szava nagyobb súlylyal bírt előttem, mint országaim jóléte, veszélyes helyzetemben elhagyna.»[1085]

Azonban a király és a tanácsosok, nem bízva az esetleg nyerendő igéretek beváltásában, a szultán követével a legszorosabb titok leple alatt tárgyalásokba bocsátkoztak.[1086] Ennek híre eljutott Rómába; valószinűleg a nemzeti párt vezérei útján, a kik a török békét mindig ellenezték.

A pápa, mert a támadó nagy hadjárat létesítésére czélzó terveit meghiúsítva látta volna, ha a magyarok békét kötnek, Burgiót utasította, hogy az alkudozások megszakítására hasson.[1087]

A nuntius első ünnepélyes fogadtatásakor (május első napjaiban), a pápa azon fölhivását adta elő, hogy a király a törökökkel békét ne kössön, és biztosította őt, hogy a szent-szék egész hatalmával támogatni fogja.[1088]

Az alkudozások a török követtel megszakíttattak. Mire haladék nélkül megújultak az ellenséges támadások. Szörény várát, mely Belgrád eleste óta az Alsó-Duna mentében az ország kulcsa volt, erős török sereg vette ostrom alá. A király parancsot bocsátott az alvidéki urakhoz, hogy bandériumjaikat Szörény fölmentésére küldjék. De senki sem mozdult. Az udvarnál is tétlenül szemlélték a végvár veszedelmét.

Néhány héttel előbb (április 7-én) Szakmári György esztergomi érsek elhalálozván, a szent-szék fölhatalmazta a királyt, hogy az esztergomi érsekséget két éven át üresedésben hagyja és jövedelmeit az ország védelmének czéljaira fordítsa.[1089] De az udvari párt rábírta, hogy ezt a kedvezményt ne vegye igénybe és az érsekséget töltse be.

Az ország első egyházi méltóságát az udvari párt egyik vezére, Szalkai László egri püspök és királyi kanczellár, nyerte el, noha még a kisebb egyházi rendeket sem vette föl. A magas egy-

házi állás vagyoni és politikai előnyeit élvezte, a nélkül, hogy kötelességeit teljesítette és szellemét elsajátította volna. Valamint tehát állására nézve tulajdonképen nem volt pap, politikai hivatása méltó betöltésére is nélkülözte a legszükségesebb kelléket: az önzetlenséget. Rendszerint magánczéljai, hatalmi állása föntartásának érdekei lebegtek szemei előtt, sőt nem ritkán még közönségesebb rugók is működtek eljárásában. Ezért Burgio kezdettől fogva ellenszenvet táplált iránta, önző eljárását többször szemtől-szemben kíméletlenül megrótta és jelentéseiben sötét szinekkel ecsetelte.[1090]

KILENCZEDIK FEJEZET.

Campeggio és Burgio igyekezetei, hogy Magyarország részére a külföldön segítséget szerezzenek. — Campeggio Budán. — A német lovagrend. — A csehországi egyházi szakadás. (1524. — 1525.)

BURGIO, miután négy hónapot töltött Magyarországban, azon meggyőződésre jutott, hogy a királytól és a kormány élén álló uraktól az ország megoltalmazását és megmentését nem várhatja.

Időközben azon remények is, melyeket a szent-szék a német birodalmi gyűléshez fűzött, meghiúsulának.

Campeggio bíbornok Nürnbergben azon volt, hogy Magyarország részére jelentékeny és gyors segítséget eszközöljön ki. — A magyar király biztosai — Gosztonyi győri püspök és Sárkány Ambrus pozsonyi főispán — hathatósan támogatták őt, és előterjesztésök — mint Ferdinánd főherczeg a császárhoz írt levelében említi — «a kősziklát is megindította volna».

A császári biztosok azt ajánlották, hogy a húszezer fegyveresből álló egész haderő, melyet a wormsi gyűlés Károly császárnak, koronázási útjára kiséretül ajánlott föl, a török ellen küldessék; de a rendek többsége csak felét volt hajlandó átengedni, azt is egyedül azon esetre, ha a törökök intéznek támadást Magyarország ellen. A nagy hadjárat ügyének tárgyalását ismét későbbi alkalomra halasztották.[1091] Sőt a reformátió vezérférfiai — első sorban maga Luther — odahatottak, hogy a törökök ellen intézendő hadjáratnak a szent-szék által fölkarolt tervét népszerűtlenné tegyék.[1092] A Nürnbergben megszavazott segélyhadból magyar területre egyetlen egy fegyveres sem lépett.

Az ország elhagyatottsága és a belzavarok növekedése arra indították Burgiót, hogy a magával hozott utasításnak megfelelve, Lengyelországba utazzék és Zsigmond király támogatását vegye igénybe.[1093]

Július első felében ért Krakóba. Első sorban azt igyekezett kieszközölni, hogy Zsigmond király mielőbb személyesen Magyarországba jöjjön, itt befolyását az udvarnál elhatalmasodott rendetlenségek és az ország belbékéjét fenyegető pártküzdelmek megszüntetésére használja föl. De czélját nem érte el.[1094]

Lengyelország szintén válságos helyzetben volt. Hasonló bajok gyengítették, ugyanazok a veszélyek fenyegették, mint Magyarországot. Ezért a lengyel tanácsosok határozottan ellenezték uralkodójuk távozását, és kimélet nélkül figyelmeztették, hogy, miután a saját alattvalói között sem képes az egyetértést meghonosítani, ne vállalkozzék idegen országban a békítő szerepére.[1095]

E közben aggasztó hírek érkeztek hozzá Magyarországból, hol lázadástól féltek, a király életét sem látták biztosságban, sőt némely főurak a törökkel léptek összeköttetésbe. A lengyel királyt az esztergomi érsek bizalmasan értesítette, hogy Zápolyai János kormányzóvá készül magát megválasztatni.

A nuntius, bár ezen tudósításokat, mivel az udvari párt vezéreitől jöttek, kétkedve fogadta, mégis siettette visszatérését, és augusztus közepe táján (1524.) már ismét Magyarországban volt.[1096]

Itt a zavar és fejetlenség félelmes arányokban nőttön nőtt. Több főúr elhatározta, hogy az országgyűlést, melyet a király összehivni késett, magok hirdetik ki, kormányzót választanak a király mellé és a németeket az országból elűzik. Ezen terv meghiúsítása végett a király szeptember 8-ik napjára országgyűlést hirdetett. Egyúttal titokban fölszólítást intézett csehországi híveihez, hogy néhány ezer fegyveres kiséretében segítségére jöjjenek. A magyar urak értesültek erről, és nagy zajt ütöttek. A király, bár azzal mentegette magát, hogy a törökök ellen hívta segítségül a cseheket, kénytelen volt rendeletét visszavonni.[1097]

Ily előzmények után Burgio előre látta, hogy az országgyűlés zajos jelenetek szinhelye lesz. «Az urak» — írja Rómába — «nagy félelemben élnek. Kéz alatt egyik a másik ellen izgatja a nemességet; a magyarok a németek ellen, a németek a magyarok ellen, a tanácsosok egymás ellen dolgoznak. Az eredmény az lesz, hogy azok, a kik a kormány élén állanak, a veszélylyel szemben egyesülve, papiros-igéretekkel rászedik a nemességet, a mit ekkorig is minden országgyűlésen cselekedtek.»[1098]

Burgio személyes érintkezésben, Campeggio bíbornok Bécsből küldött leveleivel ismételve fölkérték a királyt és az esztergomi

érseket, hogy az izgatottság lecsillapítására alkalmas eszközöket használjanak föl.[1099] De ellenkezőleg, az elégületlenség újabb táplálékot nyert azzal, hogy Báthori István a nádori méltóságba, melytől az elmult esztendőben megfosztatott, visszahelyeztetett.[1100]

Ezalatt (július havában) a király Szörény vára alá fölmentő sereg küldését határozván el, Campeggio bíbornoktól kétezer gyalogos fölszerelésére költséget kért. A legátus készséggel felelt meg ezen kívánatnak, és egyelőre négyezer forintot utalványozott.[1101]

Az országgyűlés megnyitása után Burgio nem elégedett meg azzal, hogy a királyt és urakat a bajok orvoslására általános szólamokban buzdítsa: a teendők iránt részletes javaslatokat dolgozott ki, melyeket a királyi tanács és a köznemesség elé terjesztett. Majd szeptember 20-án a Rákoson megjelent és a köznemességet áldozatkészségre lelkesítette, igérvén, hogy ha a rendek kötelességüket teljesítik, a Fugger-háznál letett pápai segélypénzt az ország rendelkezésére bocsátja.[1102]

Míg ezen tanácskozások folytak, tudósítás jött, hogy a törökök Peth és Orsova várakat megvívták.

Néhány nap mulva még lesujtóbb hír jött: Szörény őrsége, szabad elvonulást biztosítva magának, a vár kapuit megnyitotta.

Ezen események híre mély megdöbbenést idézett elő. Campeggio bíbornok elkeseredve írja, hogy Szörény elvesztése az egész kereszténységre szégyent hoz. Attól félt, hogy a magyarok vagy török hatalom alá jutnak, vagy békét kötnek és megnyitják a barbár népnek az utat a kereszténység szive felé. «Csak Isten segíthet rajtunk» — úgymond — «a fejedelmektől, kik Isten földi helytartójának szavai előtt elzárják füleiket, semmit sem várhatunk!»[1103]

Lajos király ekkor Erdélybe készült, hogy ott összegyüjtendő sereggel Szörény visszafoglalására tegyen kisérletet, mielőtt a törökök a várat megerősíthetnék. A pápai legátus megújította ajánlatát, hogy kétezer gyalogost fogad, ha a király személyesen táborba száll. — Ferdinánd főherczeg három ágyút, háromszáz puskát és puskaporkészletet küldött. Azonban a király csakhamar elejtette tervét és sorsára hagyta Szörényt, melyet a törökök Orsovával együtt egészen leromboltak.[1104]

Campeggio bíbornok-legátus a nürnbergi birodalmi gyűlés után (1524 tavaszán) Ferdinánd főherczeg udvarához, Bécsbe költözött, hogy ott a következő birodalmi gyülést bevárja.

Azonban az olaszországi háború megújulása és Ferdinánd

főherczegnek a háború szinhelyére távozása után be kellett látnia, hogy ez a gyűlés egyhamar nem jő létre. Igy tehát az osztrák fővárosban való időzésének nem volt többé czélja; sőt, mióta az a hír, hogy a pápa a franczia király felé hajol, elterjedett, személyes biztonságát veszélyeztetve látta.[1105]

Ekkor Burgio nuntius azt javasolta neki, hogy Budára jöjjön, a hol a kereszténység ügyének több irányban tehetett szolgálatokat. A csehországi vallási bonyodalmak, valamint a lengyel király és a német lovagrend nagymestere között fönforgó viszály elintézésére a magyar királyi udvar alkalmas helynek kinálkozott. Ezenfölül a magyarországi belzavarok megszüntetésében és az ország védelmének biztosításában közreműködni szintén küldetése köréhez tartozó föladat vala.

Burgio eszközlésére Lajos király formaszerűen meghívta őt udvarához.[1106] November végén Nádasdy Tamás királyi titkár, — a későbbi nádor — Bécsbe küldetett, hogy a királyi meghívó-iratot átnyujtsa.

A legátus készséggel igérte megjelenését, előre kinyilatkoztatva, hogy csak két hónapot (deczember és január) tölthet Budán.[1107] Deczember 8-ikán kelt útra. Hajón indult, de a jégzajlás miatt kocsin kellett folytatni útját, és tíz nap mulva érkezett a magyar fővárosba. A király udvarával egy olasz mértföldnyi távolságra eléje ment, és a találkozásnál szivesen üdvözölte őt; az esztergomi érsek latin beszéddel fogadta.

Deczember 21-én volt az ünnepélyes audientia. A bíbornok előadta beszédében, hogy a király meghívásának örömest engedett, mert tudja, hogy segítségre és jó tanácsra Magyarország soha sem szorult inkább, mint most. Ő szentsége a király iránt kiváló jóakaratot táplál, és minden erejével azon van, hogy őt a szenvedett csapások megboszulására vagy legalább enyhítésére képessé tegye. A magyar nemzet ereje — úgymond — nem hanyatlott még annyira, hogy az ellenségtől szenvedett sok veszteséget és méltatlanságot megtorolni, vagy a mennyiben ezt a keresztény hatalmak meghasonlása akadályozza, legalább megújulásukat meggátolni ne bírná. — A szent-szék fölajánlja kincseit, tanácsát és tekintélyét; a királyt és a főrendeket pedig inti, hogy erejöket fordítsák az ország védelmére; ha kötelességöket teljesítik, ezzel a keresztény hatalmakat is áldozatkészségre lelkesítik.

Az esztergomi érsek a pápa ajánlatai- és a legátus megjelenéseért a király nevében köszönetet mondott.[1108]

Campeggio a magyarországi állapotokról sötét képet festett jelentéseiben: «Magyarországban a közügyekkel senki sem gondol, minden a véletlenre van bízva, nincsen sehol igazság»; minélfogva az ország okvetetlenül elvesz, ha védelméről a nemzet haladék nélkül nem gondoskodik. Másfelől azonban nem kételkedett, hogy «jó kormány az országot a legvirágzóbb állapotba hozhatja». Ezért föladatául tűzte ki, hogy «fölnyitja a magyarok szemeit».

A legfőbb nehézséget, fölfogása szerint, a király «élhetetlensége és könnyelműsége» képezte. Az ismeretes olasz közmondást alkalmazta rá: «olyan jó ember, hogy semmit sem ér». Elkeseredéssel jegyzi meg: «Jaj az országnak, mely gyermeket ural».[1109]

Campeggio, követ-társával, az állapotok jobbrafordulásának föltételei- és eszközeiről elmélkedve, a legelső tenni valónak azt tartották, hogy azokat, a kik a gyenge királyra vészteljes befolyást gyakoroltak, jó útra térítsék vagy eltávolítsák.

Ezek között a legveszélyesebb Brandenburgi György volt. Őt elszigetelni, szövetségeseitől megfosztani, befolyását ellensúlyozni kellett. Mellette a királynéra és általa a királyra a legnagyobb hatással volt a császári követ: Schönkircheni Schnaidpeck János, ki 1523 őszi hónapjaitól kezdve állandóan a magyar udvarnál tartózkodott; a nemzeti párt előtt régtől fogva gyülöletessé tette magát; a pápai követek ellenséges érzületét azzal vonta magára, hogy Luther tanait és követőit pártolta.

Campeggio, mielőtt Magyarországba jött, Burgio informátiói alapján, azzal a kéréssel fordult volt Ferdinánd főherczeghez, hogy császári bátyjánál követe visszahívását eszközölje ki. A főherczeg elismerte, hogy Schnaidpeck «lutheránus és kapzsi ember»; de azzal mentegette magát és testvérét, hogy mikor Magyarországba küldötték, azon rossz tulajdonságai felől tudomásuk nem volt. Igérte, hogy vissza fogják őt hivatni, de ez rögtön nem történhetik meg, mert alkalmas egyénekben, a kiket ilyen diplomatiai küldetésekre alkalmazni lehet, szűkölködnek.[1110]

Campeggio most Lajos királyhoz fordult, és igéretet eszközölt ki tőle, hogy a követ visszahivatását maga fogja kívánni a császártól. Ferdinánd főherczegnél pedig «önzetlen és lelkes császári követ» küldetését sürgette, mert az, ha a pápai és lengyel követekkel egyetért, a királynét vezetve és általa a királyt a jótanácsok következetes elfogadására késztetve, a «közjó előmozdítására sokat tehet».[1111]

Nem kevésbbé fontos volt, hogy az esztergomi érseket meg-

nyerjék. Campeggio minden eszközt fölhasznált, hogy őt önző politikája megváltoztatására bírja. Keményen beszélt vele; figyelmeztette, hogy ha elvész az ország, ő is elveszti hatalmi állását. Majd a bíbornoki méltóságot helyezte jutalmul kilátásba. Mindenekelőtt pedig odahatott, hogy az egyház állásával járó kötelességeknek megfelelve, az egyházi rendeket vegye föl. Erre rá is bírta őt.

A Rómából kieszközölt fölhatalmazás és dispensatio megérkezése után, az 1525-ik év husvéti ünnepén Szalkait előbb áldozárrá, azután püspökké szentelte föl. Az érsek ezen szent szertartás alatt mélyen meg volt indulva, szemei könyekkel teltek meg. — A bíbornok megragadta az alkalmat, hogy szivéhez szóljon. Beszédet intézett hozzá; figyelmeztette a veszélyekre, melyek Magyarországot és az egész kereszténységet fenyegetik; intette, hogy azok elhárítására tegyen meg mindent, a mi tőle telik. Szalkai fogadta, hogy kötelességét híven fogja teljesíteni.[1112]

Míg az esztergomi érseket hatalmi állása föntartásának érdekei vezették: Kalocsa érseke, Tomori Pál, a hazafias áldozatkészség példányképe vala. Benne a pápai követek az ország védelmének biztosítására czélzó föladatuk megoldásában hű munkatársat találtak. Jelentéseikben magasztalásokkal halmozták el erényeit és érdemeit. VII. Kelemen pápa pedig hozzá intézett levélben elismerését és tiszteletét meleg szavakkal fejezte ki.

«Lelkünk kimondhatatlan örömére értesültünk a felől» — így szól — «hogy mikor a török ellen küldendő sereg élére vezért keresének, a választás Atyaságodnak vitézsége, katonai képzettsége és ájtatossága által egyaránt kitűnő személyére esett. Miután régebben katonáid szeretete környezett és az ellenség rettegésének tárgya valál, a dicsteljesen megfutott hadipályát odahagyván, a szent-Ferencz-rend kolostorába zárkóztál el, hogy a Magasságbeli szolgálatának szenteljed életedet. Onnan kiszóllíttatván... a kalocsai egyház főpapjává és a hadsereg vezérévé neveztettél ki, hogy híveidet, a kiknek lelki kormányát vezeted, egyúttal a hitetlen ellenségtől is megoltalmazzad... Az Úr mintegy saját családja köréből bocsátott ki hívei vezetésére, ellenségei leküzdésére. Magyarország iránti szeretetünk által indíttatva, örvendezünk az Úrban, a kinek hálát adunk jótéteményeiért. Érzelmeink sugalmazását követve, bár szükségét nem látjuk, intünk, hogy a szent hit és hazád javáért ezentul is, mint ekkorig, buzgólkodjál. Most, mikor Isten a főpásztor és hadvezér kettős méltóságával diszített föl, áhitatosan és erényesen

végezzed életedet, mely mindenkor Istennek vala szentelve. Erényeid szemeink előtt fognak lebegni, és minden alkalmat megragadunk, hogy állásod díszét emeljük. Az Ur áldjon, oltalmazzon és vezéreljen az ő szent neve és hite védelmében».[1113]

Burgio híven támogatta Tomorit tanácsa- és befolyásával. Viszont az érsek folytonosan értesítette őt tevékenysége felől: tudomására hozta a kémei- és ügynökeitől kapott híreket.[1114] Campeggio bíbornoknak, néhány nappal Magyarországba érkezése után, alkalma nyilt érintkezésbe lépni vele.

Tomori az 1525 év első napjaiban Budára jött, és mivel hadai zsoldjának kifizetését és a véghelyeknek a szükségesekkel való fölszerelését régóta eredménytelenül sürgeté, főkapitányi tisztéről lemondott.[1115]

A pápai követek mindent megtettek, hogy őt elhatározása megmásítására bírják. De egyszersmind lemondását eszközül használták föl, hogy az udvarra nyomást gyakoroljanak. Abban állapodtak meg, hogy Tomori ragaszkodni fog lemondásához; és ha majd az urak az ő közbenjárásukat fogják kérni, erre csak azon föltétel alatt vállalkoznak, ha a kormány Tomorit a véghelyek sikeres védelmére képessé teszi.[1116]

A terv sikerült. A kormány szokatlan erőfeszítésre szánta el magát. Ekkor azután, Campeggio fölszólítására, Tomori kijelentette, hogy állomására visszatér.[1117]

A legátus ugyanakkor, a király kérésére, a pápai segélypénzből egyelőre 300 gyalogos, később pedig, ha Tomori újabb segítséget sürget, 200 gyalogos vagy huszár kiállítására költséget adott, de a nuntius személyesen meggyőződést szerzett magának az iránt: vajjon a főrendek megfelelnek-e kötelességeiknek?

A 300 pápai gyalogos csakhamar föl volt szerelve. Ezzel a kis csapattal Tomori február másodikán útra kelt. A bíbornok indulásukat budavári lakása ablakaiból szemlélte, míg a Duna partján egybegyűlt nép magasztalta a pápát, a ki a végső szükségben el nem hagyja az országot.[1118]

Tomori bizalmas közléseivel reményt keltett, hogy az ország elvesztett végvára, Belgrád, fegyveres erőfeszítés nélkül vissza lesz szerezhető.

Ezen vár parancsnoka, Balibég, meglepő üzenetet küldött neki, összeköttetésbe kívánt vele lépni. Az érsek ezen üzenetből merész következtetéseket vont le. Azt hitte, hogy Balibég — a kinek

a portán hatalmas ellenségei vannak — nagy dolgon töri a fejét, a szultántól elpártolni szándékozik.

Reményeiben a pápai követek osztoztak. «Talán Isten ezen az úton akar rajtunk segíteni» — jegyzi meg Campeggio, ki fölhívta Tomorit, hogy a levelezést Balibéggel folytassa, és ha őt Belgrád átadására pénzzel lehetne rábírni, kész volt a szükséges összeget rendelkezésére bocsátani. «Jobb czélra» — úgymond — «a pápai pénzt nem fordíthatnók».[1119] A Balibéggel folytatott titkos tárgyalások nem vezettek eredményre.[1120] De Tomori nem szünt meg gondosan őrködni az ország déli határszélei fölött. A törökök terjeszkedését meggátolta, sőt a magyar név hajdani varázsát fölujítva, időnkint török területre betöréseket intézett; a királyi párnak és a pápai követeknek többször török foglyokkal kedveskedett.[1121]

* * *

Ezalatt VI. Hadrián és VII. Kelemen pápa esdeklései és fenyegetései a keresztény hatalmak között a békét nem állították helyre. Károly császár és Ferencz franczia király között a háború öt év óta dúlt.

Az 1524-ik esztendő első felében a diadalmas császári hadak a franczíákat egész Olaszországból kiszorították és a háború szinhelyét Francziaországba vitték át. Marseille ostrománál a szerencse elpártolt tőlük. Szeptember végén a merész vállalattal föl kellett hagyniok. Ugyanakkor Ferencz király újonnan szervezett sereg élén az Alpeseken átkelt és ellenszegülésre nem találva, néhány hét alatt Felső-Olaszországban újra erős állást foglalt.

A hosszantartó küzdelem kimenetele most a szent-szék magatartásától függött. VII. Kelemen a császár hatalmának túlterjeszkedésében veszélyt látva, mindinkább a franczia király felé hajolt, és Olaszországba érkezése után vele titkos egyességre lépett. E szerint tehát érdekében állott megakadályozni azt, hogy a császár Magyarországgal szövetkezve, hatalmát gyarapítsa.

De a bíbornoki collégium és a pápai diplomaták nagy része a szent-szék beavatkozását a két vetélytárs versengésébe és II. Julius harczias politikájának megújulását nem szivesen látták volna. Campeggio és Burgio is ezek sorába tartoztak.

A legátus a franczia királylyal létrejött megegyezést örömmel üdvözlé; de egyedül azért, mert reméllette, hogy most már a pápa a császárt állandó béke megkötésére könnyen rábírhatja.[1122]

Burgio a szent-szék világtörténelmi hivatása- és Olaszország

nagyságáért egyaránt lelkesedett. Olaszországnak külső befolyástól független, szövetséges állammá alakulása, élén a pápával, volt eszménye, melynek mikénti megvalósításáról nézeteit ez alkalommal tüzetesen kifejtette.

Érdekes fejtegetéseiben elismeri, hogy a pápa helyzete nehéz és veszélyes; mert ha a császár győz, uralomvágyának túlkapásai ellen Olaszországot senki sem biztosíthatja; a győztes franczia királyt pedig Nápoly és Sicilia elfoglalásában senki sem gátolhatja. Ezen ,tényállásból azt a tanulságot vonja le, hogy a pápának egyik félhez sem tanácsos csatlakoznia, mivel azért, hogy a szövetség megkötésekor elvállalt kötelezettségeket a győztes megtartja, senki sem kezeskedhetik. A két fél kibékítésére irányuló kisérletek sikert nem igérvén: — nézete szerint — leghelyesebb a semlegesség politikája. A pápa és a többi olasz fejedelmek várakozó állást foglaljanak el; egymás között lépjenek frigyre, gyüjtsenek pénzt és hadakat. A «barbárok» ám gyengítsék egymást harczaikban és zúzzák be fejöket kölcsönösen. Akármelyik győz, a diadalt drágán fogja megvásárolni, és kimerülve hagyja el a csatatért; ellenben Olaszország megőrzi erejét. Igy azután a győztes fél kényszerítve lesz hatalomvágyát korlátozni és a pápa kívánatait tekintetbe venni. Olaszország nem fogyott még ki erejéből; ha egyesül, bárkinek ellenállhat. A pápa tehát, ha a keresztény országok között dúló harczokat nem szüntetheti meg, legalább Olaszországot egyesítse, a melynek élén hatalmas állást foglalhat el, a törökök erejének megtörésére is képessé válhatik.[1123]

A pápa nem osztozott nuntiusa fölfogásában. A harcz szinhelyén a neutralitás megóvását kivihetetlennek tartotta. Mindazáltal óvakodott tényleges részt venni a háborúban. Még egy kisérletet tőn, hogy a hadakozó feleket kibékítse.[1124] Kívánatára Brodarics István pécsi prépost Rómába küldetett, azon megbízással, hogy útközben mind Ferdinánd főherczeggel, mind Ferencz királylyal a béke föltételei iránt értekezzék.

A magyar követ éppen indulni készült, mikor a tudósítás megjött, hogy a császári hadak Paviánál döntő győzedelmet arattak és a franczia királyt foglyul ejtették. A két vetélytárs kibékítése most még könnyebbnek igérkezett. Brodarics útközben fölkereste a királyi foglyot és fölajánlotta uralkodója közbenjárását, melyet az hálásan fogadott. Majd Rómába érkezvén, előterjesztésére a pápa Salviati bíbornokot Spanyolországba küldötte, hogy Károly császárral a

béke helyreállítása ügyében tárgyaljon. Brodaricsnak is vele kellett volna menni; de visszahivatott Magyarországba. A pápa és Lajos király közbenjárása csakhamar létrehozta a madridi békét.[1125]

***

Miként Európa déli részében, főleg a császár és a franczia király versengése vette igénybe a szent-szék és diplomatái figyelmét; éjszaki Európában a lengyel király és a német lovagrend nagymestere között fönforgó ellenségeskedés volt a legfontosabb esemény, mely a porosz állam létrejöttét előkészítve, világrészünk vallási és politikai viszonyainak alakulására döntő befolyást gyakorolt.

A mai Poroszország területén a XIII. század kezdetétől uralkodó német lovagrend, a Lengyelországgal folytatott tartós háborúban legyőzetvén, a thorni békekötés alkalmával (1466) elismerte a lengyel korona fönhatóságát. A rend nagymesterei ismételten kísérletet tőnek arra, hogy a kényszerűség nyomása alatt létrejött hűbéri viszony bilincseit széttörjék. Albrecht brandenburgi őrgróf, mikor 1511-ben nagymesterré választatott, a hűbéri esküt megtagadva, souverain jogokat vett igénybe.

Miksa császár eleinte a német rend érdekében működött; de 1515-ben, mikor Pozsonyban II. Ulászló magyar királylyal és Zsigmond lengyel királylyal találkozott, a magyar korona megszerzésére czélzó tervei megvalósításához magának a lengyel király támogatását biztosítandó, vele egyezséget kötött, melynek megállapodásai szerint a lengyel király és a lovagrend között fönforgó vitás ügy, eldöntés végett, a császár- és a magyar királyból, valamint a két király kanczellárjaiból alakított békebíróság elé utasíttatott.

Ez a bíróság nem ült össze. Miksa halála után a lengyel-porosz háború újra kitört (1519). Lajos király ismételve ajánlotta föl közreműködését a béke létrehozására.

1521 elején elérte czélját. Négy évre fegyverszünet köttetett, melynek tartama alatt Károly császár, vagy távollétében Ferdinánd főherczeg és Lajos király, mint bírák, Láng Máté salzburgi érsek és György szász herczeg, Bakócz Tamás esztergomi érsek és Szakmári György pécsi püspök, mint társbírák, hivatva voltak a vitás kérdéseket eldönteni.[1126]

Lajos király a feleket és bírákat az ügy tárgyalására ismételve meghívta. Azonban majd az egyik, majd a másik fél részéről akadályok merültek föl. Ezért mikor a fegyverszünet lejárata közele-

dett, meghosszabbításán fáradozott.[1227] Törekvéseiben a pápai követek hathatósan támogatták. De e mellett a szent-szék diplomatiáját más érdekek is vezették. VII. Kelemen az éjszak-európai államokra kiváló figyelmet fordított. Már uralkodása első esztendejében tárgyalásokat indított meg a moszkvai fejedelemmel, a ki népeinek a római egyházhoz való visszatérését helyezte kilátásba s a királyi koronát kívánta jutalmul. A pápa ezért legátust küldött Moszkvába.[1128]

De a legnagyobb súlyt Lengyelországra helyezte, melynek királya számos ténynyel igazolta vallásos buzgóságát és a reformátió terjedése ellen hatalmas védgátul szolgált. A pápa azon volt, hogy viszonyát a lengyel királyhoz mind szorosabbra fűzze.[1129]

Burgio, mikor 1524 nyarán Lengyelországba ment, azt a megbízást is vitte magával, hogy Hedvig herczegnő kezét a mantuai herczeg részére megnyerje. A nuntius ez ügyben, míg a király irányában a politikai előnyöket hangsúlyozta, az ifjú herczegnőt hizelgő bókokkal igyekezett megnyerni. «Ő szentsége» — mondá neki egy ízben — «Olaszországot azon veszteségért, melyet szenvedett, mikor onnan hozott a lengyel király ő felsége királynét, kárpótolni akarja azzal, hogy viszont ő szentsége Lengyelországból szerez Olaszországnak fejedelmi hölgyet.»[1130]

A pápa ismételve buzdította leveleiben Lajos királyt és tanácsosait, hogy a lengyel király és a német lovagrend között állandó békét hozzanak létre. Követeit is utasította, hogy ezen irányban működjenek.[1131]

Ezzel annak a veszélynek elhárítását vette czélba, hogy Albrecht őrgróf a bonyodalmak csomóját ne vágja ketté a reformátióhoz való csatlakozásával; mert a nagymester Luther követőivel bizalmas viszonyban állott és már is foglalkozott azzal a tervvel, melyet Luther ajánlott neki, hogy a német-rend területét világi fejedelemséggé alakítsa.[1132]

Terve megvalósítását óvatosan készítette elő és egyelőre titokban tartotta. Sőt Campeggio bíbornokhoz intézett iratában, a hithűsége ellen nyilatkozó gyanút eloszlatandó, hangsúlyozta hű ragaszkodását a szent-székhez.[1133]

Az 1524-ik év október végén Albrecht őrgróf személyesen Budára jött.

A nagymester, a mikor Budáról országába visszautazott, Bécsben Campeggio bíbornokot fölkereste, és kérvén őt a Pozsonyban leendő megjelenésre biztosította, hogy minden tisztességes föltétel

elfogadására kész. A bíbornok igérte, hogy a pozsonyi tárgyalásokról nem marad el; megnyugtatta őt a pápa jóindulata iránt; de egyúttal megütközését fejezte ki a fölött, hogy a samlandi püspök, kit távolléte idejére helytartójává rendelt a nagymester, nyilvánosan eretnektanokat hirdet, és fölhívta, hogy ezen merényletet ne hagyja büntetlenül. A nagymester azt válaszolta, hogy mint jó keresztény, teljesíteni fogja kötelességét. Mire a lutheránus szellemű püspököt levélben szigorú szavakkal rendreutasította.

«Meglátjuk, lesz-e foganatja?» — jegyzi meg a legátus kétkedve.[1134] És bizalmatlansága indokolt vala, mert Albrecht őrgróf, a legátusnak bemutatott levéllel egyidejüleg, a samlandi püspökhöz egészen ellenkező értelmű magánlevelet intézett.[1135]

A bíbornok mindent megtett, hogy a pozsonyi összejövetel létrejöttét biztosítsa, különösen pedig, hogy a lengyel királyt személyes megjelenésre bírja.[1136]

Azonban Zsigmond király tagadó választ adott, azzal az indokolással, hogy ő szilárd alapon nyugvó jogigényei megvizsgálásához csakis azért adta beleegyezését, mert a császár, a magyar király és Ferdinánd főherczeg az ő teljes bizalmát bírják; ellenben képviselőikre a nagyfontosságú ügy eldöntését nem bízhatja; egyébként, ha ez az akadály nem is forogna fönn, a pozsonyi összejövetel határnapja oly közel van, hogy addig a lengyelországi rendek hozzájárulását nem eszközölhetné ki.[1137]

Ennek következtében, noha a nagymester és több német fejedelem követe Pozsonyba érkeztek, a békebíróság nem alakulhatott meg.[1138]

Lajos király ekkor azon kérelemmel fordult a lengyel királyhoz, hogy ha már a békebíróság az állandó békét nem létesítheti, legalább a fegyverszünetet három esztendőre hosszabbítsa meg.[1139]

De a lengyel király nem volt hajlandó a fegyverszünet meghosszabbítására és el volt határozva, hogy a háborút megújítja, az őrgrófot elűzi.

A pápai legátus, ki a fegyverszünetet és békeséget mindig csak «kisebb rossz» gyanánt tekintette és «a lutheránus nagymestertől jót nem várt»: a lengyel király elhatározását örömmel üdvözölte. Ugyanakkor a nagymestert értesítette, hogy a pápa parancsára a samlandi püspök ellen a kánonok értelmében pert fog indítani.[1140]

A nagymester még nem látta elérkezettnek az alkalmas időpontot, hogy az egyháztól való elszakadását nyiltan végrehajtsa;

ezért mentegető levelet irt a bíbornoknak, melyben arra utalt, hogy régóta távol van Poroszországtól, és nem tudja, mi történik ott; az egyház ellen elkövetett sérelmek fölött sajnálatát fejezte ki; igérte, hogy a bűnösök megfenyítése iránt intézkedni fog, és azon lesz, hogy a pápa haragját többé ne vonja magára; de mérséklettel kell eljárnia, nehogy alattvalói föllázadjanak és az egyháztól elszakadjanak.[1141]

Lajos király a békés kiegyenlítésre még egy kisérletet tőn, és e czélból titkárát, Statilio örsi prépostot, küldötte Krakkóba. Vele egyidejüleg György brandenburgi őrgróf és Frigyes liegniczi herczeg a nagymester megbízásából a lengyel udvarhoz érkeztek.

A tárgyalások most csakhamar kedvező folyamatot vettek, mert a nagymester, hogy a saecularisatio rég ápolt tervét megvalósíthassa, kész volt azon áldozatra, melytől eddig idegenkedett: a souverainitás föláldozására. Albrecht őrgróf április 2-án megjelent a lengyel fővárosban.

A nagymester a létrejött szerződésben kötelezte magát, hogy a hűségi esküt leteszi, a lengyel korona főhatóságát elismeri és háború idején a lengyel királynak személyesen visz segítséget; a lengyel király pedig beleegyezett, hogy Poroszország, a német-rend területe, a brandenburgi ház örökös fejedelemségévé váljék, mely Albrecht és testvérei fiága kihaltával Lengyelországra száll.[1142]

Zsigmond, mikor ezen eredményről a magyar királyt tudósítja, kiemeli, hogy a főok, a miért mind ő maga, mind a lengyelországi rendek a békét megkötötték: Magyarország veszélyes helyzete és az az óhajtás, hogy megmentésére fordíthassa erejét.[1143]

A pápai legátus a békekötés föltételeiről megdöbbenve értesült. «Nagyobb fájdalmat» — jegyzi meg — «fiam halála sem okozott volna.»[1144]

Burgio a békekötést szintén súlyos csapásnak tartotta; előrelátta, hogy a nagymester által kivívott eredmény a lutheránusokat és csehországi eretnekeket kitartásra fogja buzdítani. Mivel pedig azt hitte, hogy a lengyel királyt engedékenységre a császár olaszországi győzelmei hajlították, mert a hatalmában megingatott szentszék támogatásában nem bízott: azon reménynyel kecsegtette a szent-széket, hogy a pápa és a császár között helyreállott jó viszony még változtathat a dolgon; arra is számított, hogy mivel a császár és a német birodalom a lovagrend saecularisatióját rossz néven fogják venni, a császár nyomása alatt a lengyel király visszavonja engedményeit.[1145]

Azonban ezen reményeivel is csakhamar föl kellett hagynia. Május elején Statilio meghozta a hirt, hogy a császár a saecularisatiót jóváhagyta.[1146]

A pápai követek fölismerték a veszélyeket, melyek a bevégzett tényből a katholikus egyházra származni fognak; egyszersmind látnoki szellemmel megjósolták hogy «a porosz fejedelemből a lengyel korona hatalmas ellensége fog válni».[1147]

***

A németországi egyházi szakadás terjedésével szemben, az egyház fejének és híveinek némi kárpótlást igért a Csehország vallási állapotaiban jelentkező kedvező fordulat, melynek előkészítésében a Budán tartózkodó pápai követek és az esztergomi érsek a főtényezők.

Csehország a hussziták föllépése óta folytonos vallási mozgalmak szinhelye volt. Az utraquisták (kelyhesek) és a pikardok (cseh testvérek) küzdelmei a katholikus egyházzal és egymás között szüntelenül megújultak. A bázeli zsinaton létrehozott vallási békét egyik fél sem fogadta el. Sőt Podjebrad György uralkodása alatt a bajok még súlyosbodtak. A katholikus és kelyhes rendek között 1485-ben harminczöt év tartamára megkötött fegyerszünet sem szerezte vissza az országnak a vallási béke áldásait.

Ezalatt a kelyhesek felekezetének a kath. egyházba való visszavezetésére ismételve kisérletek történtek, a nélkül, hogy sikerre vezettek volna.

II. Lajos király trónralépte után a régi ellentétek megújultak, sőt Luther tanításának terjedése Csehországban a visszavonás új magvait hintette el. A király, mikor 1523-ban hosszabb időt töltött Prágában, a béke helyreállítása érdekében az összes országos tisztviselőket elbocsátotta, és az új kinevezéseknél úgy a katholikusokra, mint az utraquisták- és pikardokra is tekintettel volt. Azonban a remények, melyeket ezen intézkedéshez fűzött, nem teljesültek. Az egyenetlenség nem szünt meg.

Mivel pedig a kelyhesek, kiket a pikardok és a lutheránusok egyaránt fenyegettek, ismét a katholikusokhoz való közeledésben kerestek oltalmat,[1148] Szalkai László, akkor egri püspök — ki mint magyar kanczellár a királyt Csehországba kisérte — a helyzetet alkalmasnak ismerte föl arra, hogy a kelyhesek visszavezetésére a római egyházba újabb kisérlet történjék.

Tervét, melyet az 1524-ik év első napjaiban Rómába fölterjesztett, VII. Kelemen pápa örömmel karolta föl. «Testvériséged szándéka» -- írja neki – «ha valósul, annyira dicsőséges lesz Isten és az emberek előtt, hogy minden egyéb kitűnő és érdemes tettedet túl fogja szárnyalni. Legmelegebben buzdítunk, hogy igyekezeteidet folytassad.»[1149]

A pápa kiemeli levelében, hogy ezen kisérletnek több oknál fogva tulajdonít fontosságot. Azt a reménységet táplálta, hogy a siker, melyet Csehországban kivív, Németországra is visszahat; vagy legalább «ha a csehországi szakadás idült betegségét meggyógyítania sikerül, ezzel bebizonyítja, hogy a németországi kór orvoslását nem az orvos buzgalmának és szakavatottságának hiánya gátolja». Mindazáltal, bár a csehek visszavezetése magasztos és dicsőséges föladatnak látszott, nem akarta, hogy Róma tegye meg az első lépést. — «A betegnek kell» — úgymond — «az orvost fölkeresni; nem illő, hogy az orvos föltolja magát». Ezért Burgiót megbízta, hogy Lajos királyt figyelmeztesse a nagy dicsőségre, mely rá háramlik, ha a cseh nemzet «a romlás és kárhozat ösvényéről az üdvösség útjára, az ő uralkodása alatt vezettetik»; és eszközölje ki, hogy ez ügyben a csehek forduljanak mint kérelmezők a szent-székhez.

Míg ekként az előkészítés Burgionak jutott osztályrészül, az érdemleges tárgyalások vezetésére Campeggio volt hivatva.[1150] Szalkai — a ki időközben az esztergomi érsekségre emeltetett és a királyra uralkodó befolyást gyakorolt — kivitte, hogy a tárgyalások haladék nélkül megindultak.

A király július 14-re (1524) Prágába országgyűlést hirdetett, és a cseh biztosok mellett Brodarics prépostot küldötte oda, hogy a szent-szék kívánatai teljesítését előmozdítsa.[1151]

Az országgyűlésen egybegyűlt katholikus és utraquista rendek szoros szövetségre léptek, a pikardok és lutheránusok ellenében kölcsönös támogatást igérvén egymásnak. Majd az egyházi egyesülés tárgyában is értekezleteket tartottak, a melyek folyama olyan kedvező volt, hogy már az egyezség szentesítésére a pápai legátust meghívni készültek. De váratlanul nehézségek merültek föl, melyeket ezen országgyűlésen elhárítani nem sikerült.[1152]

Ez alatt Prágában és az ország egyéb városaiban a pikardok és lutheránusok üldözése megindult. Sokan börtönbe zárattak, mások száműzettek. Károly münsterbergi herczeg, Podjebrád György unokája, az utraquista rendek vezére, szeptember közepe táján

Budára jött, hogy a királynál a pikardok és lutheránusok teljes kiírtására czélzó rendszabályok foganatosítását sürgesse, igérvén, hogy ha ez megtörténik, egész Csehország két hónap alatt a kath. egyháznak meghódol.

Azonban az esztergomi érsek az erőszakos eszközök alkalmazását nem helyeselte és azt hangsúlyozta, hogy a siker biztosítása türelmet igényel.

Burgio azon véleményben volt, hogy az óhajtott czél elérését Szalkai önző érdekből késlelteti, és a közreműködéseért kilátásba helyezett bíbornoki föveg elnyerése iránt biztosítani akarja magát. Ezért meg lévén győződve a felől, hogy minden akadály elhárítása és a csehországi vallási szakadás megszüntetése egyedül tőle függ, a kit — úgymond — «az ország második királya gyanánt lehet tekinteni» — a pápától fölhatalmazást kért, hogy a csehországi tárgyalások sikeres kimenetele esetében, a bíbor adományozása iránt neki igéretet tehessen.[1153]

Campeggio bibornok támogatta Burgio javaslatát és figyelmeztette a pápát a nagy botrányra és veszélyre, mely abból keletkeznék, ha a pikardok ismét fölülkerekednének, mert ez esetben a németországi lutheránusokkal egyesülnek és merészségökben nem ismernek többé határt; míg ellenben a csapás, mely őket lesújtja, a németországi lutheránusokat is megalázza és gyengíti.[1154]

Ily informátiók alapján a pápa az esztergomi érsekhez brévét intézett, melyben a vallási egyesülés művének szerencsés megindulásáért neki tulajdonította az érdem oroszlánrészét.

«Jól tudjuk» — úgymond — «mennyire fáradoztál a közelebbi esztendőkben, hogy a csehországi kelyheseket, kik a katholikus hittől jelentéktelen dolgokban térnek el, a keresztény szeretet szellemének és az egyház testével való egyesülésnek megnyerjed. Legújabban főleg a Te tanácsodra és eszközlésedre történt, hogy Prága város közönsége a pikardok hűtelen és istentelen felekezetét, mely a dicső Csehországot régóta elnyomja és beszennyezi, kiküszöbölte és a hűtlen eretnekekkel Isten bosszúját éreztette.» A pápa inti őt, ne engedje, hogy a mit kitünő sikerrel véghezvitt, mások ármányai megzavarják; különösen pedig hiúsítsa meg azoknak igyekezeit, a kik a pikardokat előbbi állapotukba visszahelyezni és a kelyhesekkel kibékíteni akarják.

Egyúttal egy másik iratban igéretet tett, hogy ha várakozása szerint intéztetik el az ügy, az érsek «méltóságának gyarapításával» be fogja bizonyítani, mennyire kedvesek előtte fáradozásai.[1155]

Campeggio bíbornokot pedig egyenesen fölhatalmazta, hogy mivel a cseheknek a kath. egyház kebelébe visszavezetését legbiztosabban az esztergomi érsek tekintélye és bölcsesége viheti keresztül, a mennyiben ezt csakugyan végrehajtja, a pápa és a bíbornoki collegium nevében a bíbornoki méltóságot ajánlhassa föl neki jutalmul.[1156]

A legátus nem késett ezen ajánlattal Szalkai buzgalmát éleszteni.[1157] Az érsek a pápához intézett válasziratában boldognak vallja magát, hogy a szent-szék elismerését kivívhatta és az egyház legmagasabb kitüntetésére érdemesnek tartatik. Fölösleges volt — úgymond — előtte a csehországi vallási ügy fontosságát fejtegetni; mert habár a saját hazája végső veszedelme hihetetlen módon elfoglalja, egész lélekkel azon van, hogy Csehországnak az egyház kebelébe visszavezetése, melyet pápák és hatalmas fejedelmek vérontással is többször eredménytelenül kisérlettek meg, ő szentsége uralkodásának dicsőségét fokozza.[1158]

A csehországi katholikus urak ezalatt Budára küldött követeik által sürgették, hogy mindazokat, a kik soraikból két esztendő alatt hivatalukat elvesztették, a király helyezze vissza. A pápai követek és az esztergomi érsek abban a véleményben voltak, hogy ezen kívánat teljesítése, mivel több utraquista urat is meg kellene állásától fosztani, az unió sikerét veszélyeztetné. Ez okból a katholikusokat türelemre intették és biztosították, hogy a tárgyalások befejezése után igényeik ki fognak elégíttetni.

De az 1525-ik év első napjaiban megnyitott prágai országgyűlésen egybegyűlt katholikus urak a visszahelyezés kérdését tolták előtérbe és elintézéseig, azon ürügy alatt, hogy a bázeli békekötést előlegesen tanulmányozni kívánják, tárgyalásaikat elnapolták.

Ekkor a pikardok felekezetéhez tartozó főhivatalnokok, helyzetök tarthatatlanságát fölismerve, önként bejelentették lemondásukat, melyet a király elfogadott.[1159]

Igy azután, a január 25-én újra megnyilt országgyűlésen, végre létrejött a vallási egyesülés.

Kimondatott, hogy a bázeli megállapodások (compactata) érvényben maradnak; úgy a katholikusok, mint az utraquisták «szertartásaikat, régi szokásaikat, különösen az Oltáriszentség vételét illetőleg», megtartják; a templomok és plébániák ügye a régibb országgyűlések által szabályozott állapotban marad; Isten igéjét csak püspökök által fölszentelt papok hirdethetik; a püspökök olyan

papokat is szentelnek, kik az Oltáriszentséget két szín alatt szolgáltatják. A király fölkéretett, hogy az egyezséget erősítse meg és szentesítését a pápánál eszközölje ki.

Az országgyűlés egyszersmind eltiltotta a pikardok tanainak hirdetését és istenitiszteletök tartását.[1160]

Ezen eredményről a két pápai követ örömtől áradozó levélben tudósítja a pápát.[1161]

Azonban még sok nehézséget kellett leküzdeni. A kelyhesek felekezetének azon része, mely az uniót ellenezte, a végzéseknek törvény erejére leendő emelkedését meg akarta akadályozni s azt hirdette, hogy az országgyűlésen nem volt mind a három rend kellő számban képviselve. Egyúttal azt terjesztették, hogy Mária királyné nem helyesli az egyezséget; a mit a király szükségesnek látott hivatalos iratban megczáfolni.[1162]

A megerősítés kieszközlése végett a katholikus és az utraquista egyházi és világi rendek legkiválóbb tagjai Budára jöttek. Május 21-én ünnepélyes audientiában a két pápai követ jelenlétében fogadta őket a király, a kinek nevében az esztergomi érsek a kibékülés művének sikeres befejezéseért dicsérettel halmozta el a rendeket, és a küldöttséget fölkérte, hogy a végzéseket és kívánatokat írásban nyujtsa be.

Campeggio szintén örömét fejezte ki megjelenésök fölött és minden «tisztességes kívánatuk» teljesítésére késznek nyilatkozott.[1165]

Az örömet, melylyel a küldöttség megjelenését az udvar és a pápai követek fogadták, csakhamar megzavarták a tiltakozások, melyek a következő napokban Csehországból érkeztek. Az engesztelhetetlen utraquisták tizenhat főúr és háromszáz lovag pecsétjével ellátott kérvényt küldöttek a királyhoz, hogy az országgyűlés végzéseit ne erősítse meg. Utóbb még több ily folyamodvány érkezett.[1163]

A prágai küldöttek ily körülmények között késtek a király által kivánt emlékiratot benyujtani.

Ekkor Campeggio a küldöttség papi tagjaival bocsátkozott alkudozásba, és az emlékirat szerkesztésére maga ajánlkozott. Ezt oly módon fogalmazta, hogy abban a csehországi rendek a bázeli engedmények újból megadását, nem pedig megerősítését kérik; mivel ugyanis a bázeli zsinat végzéseinek a szent-szék szemében nem volt érvényök, a bíbornok nagy súlyt fektetett rá, hogy most se történjék azokra hivatkozás.

Azonban a küldöttség rá nem állott; mert megbízatása szerint a

bázeli egyezségen alapuló országgyűlési végzés megerősítéseért, nem új engedmények kieszközléseért kellett lépéseket tennie.

A pápai legátus viszont kijelentette, hogy az országgyűlési végzések megerősítéséhez nem járulhat, minthogy általános kifejezései újabb bonyodalmak forrását képezhetik. Igy szólanak a «régi szertartások és szokások megtartásáról», a nélkül, hogy tisztába lehetne hozni, hogy melyeket értik azok alatt?

A cseh küldöttek ragaszkodtak azon kívánathoz, hogy a legátus a prágai országgyűlés végzéseit toldás és elhagyás nélkül erősítse meg.[1165] Campeggio bíbornok föl volt háborodva; megjegyzé, hogy a csehek akkor sem lehetnének követelőbbek, ha ők állanának a szent-szék fölött.

Az esztergomi érsek nem helyeselte a bíbornok merev magatartását; ismételten úgy nyilatkozott, hogy nem szabad a cseheket kielégíttetlenül bocsátani haza. Campeggio viszont rossz néven vette és megrótta Szalkai engedékenységét, a ki azzal az igérettel nyugtatta meg a legátust, hogy a király a csehek politikai vonatkozású kívánatait csak a vallási kérdések kielégítő megoldása után fogja teljesíteni.

Lajos király ily módon a csehekre nyomást akart gyakorolni. Egyszersmind személyes rábeszéléssel is hatott rájok, azt vitatva, hogy mivel a legátus a cseh nemzetnek ugyanazon engedményeket biztosítja, melyeket eleik a bázeli zsinattól eszközöltek ki, a küldöttek, ha azokat elfogadják, megbízatásuk értelmében járnak el.

A csehek a királyi tanácsosokkal folytatott hosszú tárgyalások után kijelentették, hogy a király akarata előtt meghajolnak.

Erre a legátus elkészítette a megerősítő bulla fogalmazatát. Mivel a csehek, a két szin alatti áldozás kivételével, az egyház tanítását és szertartásait elfogadták: a legátus a katholikus hit főbb tételeit belevette a szövegbe, és végére azt a záradékot csatolta, hogy az egyházi javak tényleges birtokosai azokat visszaszolgáltatni, vagy az egyházzal egyezségre lépni kötelesek.

A csehek beható tanácskozás után június 5-én Burgio előtt kinyilatkoztatták, hogy a bullát el nem fogadhatják, mindazáltal nincs kifogásuk az ellen, hogy a legátus a bullát állítsa ki és egyelőre a király kezei között hagyja; a jövő országgyűlésen oda fognak hatni, hogy azt a rendek elfogadják.

Erre a legátust rá nem bírhatták. És így az alkudozások megszakadtak. A csehek visszatértek hazájukba azzal az igéret-

tel, hogy a jövő országgyűlésen a végső nehézségeket is el fogják hárítani.

A legátust fáradozásai sikertelensége elkeseredéssel töltötte el. A cseheket vádolta, hogy magánérdekek vezetik, nem a vallás java lebeg szemeik előtt.

Burgio ezen fölfogásnak nem mondott ellen; de mint gyakorlati politikus abban a nézetben volt, hogy az intéző egyének magánérdekeit figyelembe kell venni; ő — ugymond — sohasem számított arra, hogy egész Csehországot a vallásos lelkesedés melege át fogja hatni; azok közreműködését, kiknél saját hasznuk vagy ellenségeik leküzdése volt a cselekvés rugója, nem utasította vissza.[1166]

Azonban a pártviszályok Csehországban csakhamar újult erővel törtek ki, minélfogva a régóta táplált remények ismét füstbe mentek.[1167]

TIZEDIK FEJEZET.

A pápai követeknek a magyarországi pártküzdelmek lecsillapítására irányuló tevékenysége. — A protestantizmus föltűnése Magyarországban. (1525.)

LAJOS király 1525. május 7-ére országgyűlést hirdetett. Az ország minden részében mutatkozó mozgalom sejtetni engedte, hogy zavarteljes lefolyása lesz.

A pápai legátus nem mulasztotta el a vésztjelző körülményekre irányozni az esztergomi érsek figyelmét. Fölhivta, gondoskodjék a zavarok megelőzéséről; intette, hogy mivel a bajok egyik forrása a király szegénysége: az országgyűlésen az elidegenített királyi jövedelmek visszaszerzésére és a királyi tekintély visszaállítására hasson. Hogy buzgóbb és erélyesebb föllépésre bírja, ez alkalommal ismét a bíborkalap varázsképét állította szeme elé.

Szalkai nem látta a veszélyt. Biztosította a legátust, hogy a zavarok elhárításáról gondoskodtak, mert kétezer fegyverest fognak a főváros közelében elhelyezni; különben is — úgymond — a nemesség a főpapok- és uraktól függ, a mit ezek kívánnak, azt cselekszi; a királyi jövedelmek visszaszerzéséről már folynak a tanácskozások; a királyi tekintély helyreállítására is mindent meg fog tenni, a mi tőle telik; de e tekintetben kevés reménye van arra, hogy czélt ér, mert — úgymond — «a király nem akar és nem tud király lenni!»[1167]

Azonban az érsek csakhamar meggyőződött, hogy a helyzetet nem ismeri. Már az országgyűlés második napján levélkét küldött a pápai követnek, melyben írja: «Az országgyűlés kezdete elég zavaros; nem tudom, milyen lesz a vége!»

A Rákoson folytatott tanácskozásokban több szónok az esztergomi érseket választotta támadásai czélpontjává; azzal vádolták, hogy mint nem-nemes származású, a nemességet gyűlöli és az országot a maga hasznára zsákmányolja ki.

A pápai nuntius erről értesülvén, audientiát kért a királytól és az érsek érdekében szólott. Lajos király megnyugtatta őt. «Az érsek» — úgymond — «mindig híven szolgált engem, én nem fogom engedni, hogy bántás érje. Még ha a hűtelenséget valóban rá lehetne bizonyítani, az egyház iránti tekintetből kimélném őt; mert jól tudom, hogy ha az egyház tekintélye megingattatik Magyarországban, nem telik el három esztendő, és a magyarok az ősi pogánysághoz térnek vissza».

A nuntius egyszersmind a pápától érkezett iratokat, melyekben az országgyűlést a török elleni háborúra buzdítja, bemutatta a Budán tanácskozó főrendeknek. Majd a Rákoson egybegyűlt köznemesség előtt is megjelent és lelkesítő beszédet tartott, melyet tisztelettel hallgattak meg. Werbőczi válaszolt neki, köszönetet mondott a szent-atya jóakaratáért és hálásan emlékezett meg azon érdemekről, melyeket a szent-szék Magyarország körül szerzett.

Május 17-én a köznemesség küldöttsége a király elé járulván, fölkérte őt, hogy egyedül, a főrendek kisérete nélkül jelenjék meg a Rákoson. Lajos azt válaszolá, hogy másnap délután meg fog jelenni körükben.

Elhatározása az udvar és pártja körében nagy rémületet idézett elő; mert attól féltek, hogy vagy kénytelen lesz mindenben a nemesség kivánatait teljesíteni, vagy pedig élete fog veszélyben forogni.

A pápai követek is vissza akarták tartani. Figyelmeztették, hogy a korona tekintélyét a megaláztatás veszélyének teszi ki, és alkalmat adhat lázadás kitörésére, melynek a főpapok lesznek áldozatai, mivel a főurak titkon a nemességgel tartanak. És Burgio még az utolsó órában is esdeklett előtte: ne engedje, hogy az ország rendei között a meghasonlás gyökeret verjen; pártfogását ne vonja meg az egyházi rendtől; «Magyarországot ekkorig úgy is egyedül Isten irgalma tartotta fönn».

Lajos nem hagyta magát eltántoríttatni. Azt a reményét fejezte ki, hogy személyes közbelépésével a zavaroknak véget fog vetni.

Május 18-án csakugyan egyedül ment a Rákosra. A gyülekezet tiszteletteljesen fogadta. Werbőczi előadta a kívánatokat, a melyeknek teljesítésétől a köznemesség a viszonyok jobbrafordulását várja.

Lajos egy napi haladékot kért, hogy az adandó választ megfontolhassa, de miután ezt megadni késett, a köznemesség körében

a már-már csillapuló ingerültség új tápot nyert. A gyülekezet haragja leginkább a főpapokra irányult. Elhatározták, hogy az egyházi tizedet megvonják tőlök és a véghelyek megerősítésére ajánlják föl; és ezt az eljárást a pápai legátus előtt, nehogy rossz keresztényeknek tartsa őket, igazolni fogják. Abban állapodtak meg, hogy öt hét mulva, keresztelő szent János napján, Hatvanban az összes nemesség fejenkint, fegyveresen össze fog jönni, az ország védelméről tanácskozandó.

Ezen határozatokat ismét küldöttség hozta a király tudomására, a ki azt Campeggio bíbornok jelenlétében fogadta.

A szónok, a határozat előterjesztése után, a bíbornokhoz fordult. Kijelenté, hogy a nemesek a tizedekre vonatkozó végzésükkel nem szándékoztak az egyházi rendet sérteni, mert ők mindig az anyaszentegyház hű és engedelmes fiai voltak, azok maradnak mindörökké; ezt a rendszabályt a végső szükség, az ország romlásának elhárítása követeli.

A legátus válaszában a királylyal és a főrendekkel való egyetértésre intette a nemességet, fölajánlva közremüködését a megzavart egyezség helyreállítására. Egyúttal fölhívta, hogy a tizedeket ne bántsa, és a hatvani gyűlés megtartásától álljon el.

A király pedig azzal bocsátotta el a küldöttséget, hogy a lehető legrövidebb idő alatt közölni fogja elhatározását.

A megküldött válaszban igérte, hogy a német udvarnokokat azonnal, a császár és Velencze követeit, mihelyt az alkalmas időpont elérkezik, elbocsátja, az országos és udvari hivatalokra ezentul kizárólag magyarokat alkalmaz, a kormánytanácsot újra szervezi.

Viszont kívánta, hogy a nemesség a hatvani gyűlés megtartásáról és a tizedek lefoglalásáról mondjon le.

Az engedmények, melyeket a királyi válasz magában foglalt, nem elégítették ki a köznemességet, a mely azonban a tizedek lefoglalását illető határozatától ideiglenesen elállott.[1169]

Június 5-én királyi rendelet jelent meg, mely a hatvani gyűlést betiltotta, és szent Mihály napján Budán tartandó országgyűlésre hivta meg az ország rendeit.

Burgio, a ki mély belátással teljes elfogulatlanságot párosított, most is meg volt győződve a felől, hogy a köznemesség szándéka tiszta, minélfogva reméllette, hogy a hatvani gyűlés a közjó előmozdítására czélzó intézkedésekkel fogja tevékenységét megkezdeni. «De a népszabadság» — úgymond — «nem ismer megállapodást; foly-

tonosan új és új követelésekkel áll elő.» Attól tartott tehát, hogy a zavar növekedni fog. Campeggio bíbornok pedig a szegény nemesség tömegétől azért félt, mert nincs mit vesztenie, s így mindenre kész. «Adja Isten» — úgymond — «hogy lázadás ne támadjon!»[1170]

***

Ugyanazon időben, mikor hazánkban a pártviszály a legnagyobb elkeseredéssel dúlt, a vallási szakadás veszélye is fenyegetően jelentkezett.

A Luther által megindított mozgalom árját több csatorna vezette Magyarországba. A legelsőt a városok német polgársága nyitotta meg az által, hogy Németországgal századokon át folytonosan üzleti összeköttetésben állott, számos ifjút küldött oda tudományos kiképzés végett, és nem ritkán hívta meg onnan lelkészeit meg tanítóit.

Ellenben a magyar nemesség kezdettől fogva a reformátió iránt ellenséges állást foglal el. Mert míg ragaszkodását a szentszékhez a török ellen nyert és várt segítség szorosabbá tette, Miksa császár politikája Németországtól mindinkább elidegenítette. — A pápai követek, mikor a római curiát az iránt, hogy a magyar nemzetnek Lutherhez való csatlakozásától félni nem kell, meg akarják nyugtatni, kiemelik, hogy «Magyarország és Németország természetes ellenségek, a miért azt, a mit az egyik ország fölkarol, a másik ország bizonyosan nem fogja megkívánni.»[1171]

Werbőczi, a Luther ellen kiadott czáfoló-munka élén, a királyt fölszólítván, hogy «a lutheránus eretnekséget Magyarországtól távoltartani igyekezzék»; bizonyára az egész nemesség érzelmeinek tolmácsa volt, a mit az 1523-ik évi országgyűlés azzal bizonyított be, hogy «a lutheránusok és pártfogóik» ellen a fő- és jószágvesztés büntetésének alkalmazását követelte.

Ezen törvény szigora nem a városok polgárai ellen irányult; nincs is nyoma, hogy ezén esztendőben foganatosították volna. Azok, a kik megalkotását keresztülvitték, első sorban az udvarnál elhatalmasodó német irányt tartották szem előtt, mivel vezérei Luther tanainak pártolói és terjesztői voltak. Ezek között a legbefolyásosabb és egyúttal a leggyülöltebb György brandenburgi őrgróf volt,[1172] a ki Mária királyné lelkében is rokonszenvet tudott kelteni a reformátió czéljai és hirnökei iránt. Az általa a magyar udvarnál meghonosított frivol élet légkörében, a királyné a mint fejedelmi állása és új hazája iránt tartozó kötelességeiről megfeledkezett, úgy

megszünt kegyeletet táplálni őseinek vallása iránt. Luther tanítása iránt élénken érdeklődött, az egyház feje és intézményei ellen indított támadásait megelégedéssel szemlélte, követőit udvarában szivesen látta. De kétségkívül nem gondolt arra, hogy a kath. egyháztól elpártol és új hitfelekezethez csatlakozik; a minthogy akkor még sokan nem látták előre, hogy a wittenbergi szerzetes föllépése állandó egyházi szakadást fog maga után vonni; és azt hitték, hogy hatása az egyházban illetékes tényezők által keresztülvitt reformokra fog szorítkozni.

Mindazáltal Máriát könnyelműsége és szenvedélyes természete nem egyszer oly nyilatkozatokra és tettekre ragadta el, a melyek az egyházhoz való hűsége iránt kétséget támaszthattak, sőt az 1523-ik év végén azon hír elterjedésére szolgáltattak okot, hogy az udvarnál «sok lutheránus van, a kik a király és királyné kedvezéseiben részesülnek.»[1173]

Mária királyné hajlamait nem igyekezett leplezni. Ez időtájt hívta meg udvarába hitszónoknak Cordatust, a ki a reformátió hitelveit Körmöczön terjesztette volt, és most új állásában sem szünt meg hirdetni. Egy alkalommal, 1524 nyarán, az udvar szine előtt tartott prédikácziójában a pápa és a bíbornokok ellen hevesen kikelvén, ezzel nagy vihart támasztott.

Ekkor ugyanis Burgio kötelességének ismerte, hogy fölszólaljon. A királynál panaszt emelt. Mind Lajos, mind Mária azon voltak, hogy «a katholikus egyház híveihez illő nyilatkozatokkal» megnyugtassák; igérték, hogy vizsgálatot indítanak a hitszónok ellen, és ha kiderül, hogy eretnek tanokat vall, megbüntetik. De bizalmas körben a királyné másként beszélt; kijelentette, hogy papját, ha a királyi tanács számüzi is, el nem bocsátja.

A vizsgálat megindítását az esztergomi érsekre bízták, a ki azonban azt folytonosan halogatta. A nuntius sürgetései eredménytelenek maradtak. Ekkor a magyar urak a királyi pár előtt megjelenvén, kinyilatkoztatták, hogy «azt, a ki a szent-szék ellen szólani merészel, fölkonczolják, akár ő felségeik jelenlétében is!» Mire Mária megdöbbent és a papot elbocsátotta.[1174]

Ilyen viszonyok között a magyar rendek körében a királyi udvar «lutheránus» szellemű tagjai irányában nyilatkozó ellenséges érzülethez a királyi pár iránti bizalmatlanság járult; és sokan hiresztelték, hogy Lajos, Mária a reformátió hívei. Azonban a nuntius, mikor ezen hírről jelentést tett, hozzáadja, hogy annak hitelt nem

ad és a királynéról is azt állítja, hogy «a németeket csak azért, mert honfitársai és nem mert lutheránusok, pártolja».[1175]

A király, bár környezetének hatása alatt a vallásos élet gyakorlatait el kezdette hanyagolni[1176] és egyháza érdekei megóvásában nem mindig fejtett ki elég erélyt: vallása tanaihoz és az egyház fejéhez tántoríthatatlanul ragaszkodott.[1177]

Több rendeletet bocsátott ki, melyek hivatva voltak az új tanok terjedésének útját állani.

Campeggio bíbornok is gondosan őrködött ez irányban. Fölhívására 1525 tavaszán az esztergomi érsek két budai papot, kik Luther szellemében prédikáltak, elfogatott és Esztergomban őrizet alá helyezett.[1178]

Az 1525-ik év nyarán Budaváros tanácsa egyik lelkészt, a ki eretnekség miatt vádoltatott, börtönre vetette, és mivel vallani nem akart, kínpadra vonatta. Ekkor azután nemcsak magáról, hanem a város több előkelő polgáráról is beismerte, hogy Luther követői. Sokan sürgették, hogy a vizsgálatot az általa megnevezett egyénekre ki kell terjeszteni; de ezt mások ellenezték, mert attól féltek, hogy a «város legelőkelőbb polgáraitól fosztatik meg, és úgyszólván faluvá sülyed». A királyné szintén közbenjárt, és az ügyet elejtették.[1179]

Mária ugyanis nem szünt meg a reformátió híveit pártfogásában részesíteni.[1180]

A pápai nuntius most már a gyanú ellen nem veszi oltalma alá. Ellenkezőleg, mikor Rómába jelenti, hogy a reformátió a magyarországi városokban rohamosan terjed, fölkiált: «Mit is beszélek a városokról? Vajha a baj magasabb helyen ne hatalmasodott volna el!»[1181] És mikor az esztergomi érsek értesíti, hogy Mária és Luther között fönnálló összeköttetés nyomára jött: a megdöbbentő tudósításnak készséggel hitelt ad.[1182]

Ez éppen akkor történt (1525 májusban), a mikor a rákosi országgyűlésen a köznemesség a lutheránusok ellen alkotott 1523-iki törvényt megujította, sőt szigorát fokozva, az egyházi és világi rendeket fölhatalmazta, hogy a lutheránusokat elfoghassák és máglyán kivégezhessék.

Ezalatt VII. Kelemen pápa a negyedszázados jubileumot kihirdetvén, Lajos király, mivel a török veszedelemmel szemben a római zarándoklást előmozdítani nem volt tanácsos, a pápához azon kedvezésért folyamodott, hogy a bűnbocsánatot azok is nyerhessék el, a kik ájtatosságukat Magyarországban végezik, a római zarán-

dokolást pedig a török elleni hadjárat czéljaira szentelt pénzadománnyal váltják meg.[1183]

A pápa ezt a fölhatalmazást megadta. Azonban az eredmény a várakozásnak nem felelt meg, sőt több tekintetben komoly aggodalmakat támaszthatott. Mikor ugyanis az elzárt jubileumi pénztárládákat a király parancsára fölnyitották, azokban csekély összegeket: a budaiban háromszáz, az esztergomiban száz és néhány forintot találtak. Míg azelőtt huszonöt esztendővel százhúszezer forint folyt be, most 3—4000 forintnál többre számítani nem lehetett. De e mellett a ládák üveg- és rézdarabokat, hamis pénzeket és gúnyiratokat is tartalmaztak. Egy csomag három dénárt rejtett, mellette papirszeletre ez volt írva: «egyik a pápáé, másik a bíbornoké, a harmadik az esztergomi érseké». Egy czédulán ezt lehetett olvasni: «Jubileumodat vidd Rómába, de pénzünket hagyd itt».

Burgio joggal jegyzi meg, hogy mindez annak a jele, menynyire csökkent egy század-negyed alatt a vallásos érzület Magyarországon.[1184]

Campeggio ekkor már nem volt Magyarországban. Június közepén hagyta el Budavárát és visszatért Rómába.[1185]

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Burgio a hatvani gyűlésen. — Werbőczi nádor. — Tomori Pál. — Brodarics kanczellár. (1525.)

Az 1525 június végén Hatvanban egybegyűlt köznemesség küldöttsége, mely Budára jött, hogy a királyt meghívja, a pápai követet is fölkérte, hogy a gyűlésen jelenjék meg.

Burgio a mellett volt, hogy a király a köznemesség kívánatának feleljen meg, és hogy ezt lehetővé tegye, az udvari kiséret fölszerelésére négyezer forintot kölcsönözött neki. Július 2-án pedig vele együtt Hatvanba ment. Itt tartózkodó állást foglalt el és az események néma tanúja maradt.

A köznemesség diadalának, a brandenburgi őrgróf és a császári követ eltávolításának örvendett; a nádorrá megválasztott Werbőczi iránt teljes bizalommal viseltetett; de a jövendőt most még sötétebb szinben látta, mint a rákosi gyűlés után. A legmagasabb pontra emelkedett pártszenvedély nyilatkozataiban és Zápolyai hatalomvágyában vésztjósló előjeleket ismert föl.

Rómába küldött jelentéseiben említi, hogy sokak véleménye szerint Zápolyai János a trón elnyerésére ezentúl még inkább fog vágyni, mint azelőtt; sőt pártfelei között találkoznak, a kik leplezetlenül beszélik, hogy Lajost a másvilágra küldik uralkodni, a vajdát kikiáltják királylyá és Máriát nőül adják hozzá. Annyi bizonyos — így adja elő a maga nézetét — hogy hatalma nagyobb lesz, mint a királyé. A nádor az ő teremtménye. Az esztergomi érsek egészen tőle függ. Kanczellárrá a veszprémi püspököt teszik, a ki egy második esztergomi érsek. Kincstárnok az lesz, a kit ők akarnak. Az ország-tanácsba fölveendő köznemes ülnökök a vajda hívei lesznek. A megyei hadak élére állítandó kapitányok a nemességet állandóan pártjának biztosítják. A vajda tehát, ha királylyá nem is kiáltatja ki magát, tényleg király lesz. «A végeredmény pedig

az lesz, hogy ezt a szegény országot még inkább nyúzzák és koppasztják, mint ekkorig».[1186]

Burgio csakhamar élénk aggodalommal észlelte az udvar titkos ármányait, a melyek a Werbőczi és pártja megbuktatására irányultak. Az esztergomi érseket vonta azokért felelősségre. «Nyiltan megmondtam neki véleményemet» — írja Rómába — «és ő bevallotta, hogy egész életében még ilyen megróvásban nem részesült, ilyen fájdalmat nem érezett.»[1187]

Ezalatt az erkölcsi kényszerítés minden eszközét fölhasználta, hogy Tomori részére pénzt és hadakat eszközöljön ki; fenyegetődzött, hogy ő is visszahívja a pápai zsoldosokat. Csak igy érhette el, hogy a királyi tanács némi pénzösszeget küldött Péterváradra.[1188]

Szeptember végén a kalocsai érsek titkára, a ki török fogságba esett és a szultán udvarába került, jelenté, hogy Balibég erős sereggel megindult és föladata Péterváradot, Titelt vagy Száva-Szent-Demetert megvívni; ha pedig ez nem sikerülne, a Száva és Duna között erődöt építeni 200 gyalogos számára, a kik a kalocsai érsek betörését török területre megakadályozzák és azon esetre, ha nagyobb török sereg vonul Magyarország ellen, az útat számára nyitva tartsák. «Ezen hír» — jegyzi meg a nuntius — «nagyfontosságú. És az intézkedések, a melyeket a kormány tesz, nem állanak egyébből, mint hogy rendeleteket szerkesztenek, melyekben a megyéket és urakat fölhívják, hogy hadaikat Péterváradra küldjék. Tíz nap fog eltelni, míg az irnokok elkészülnek, tíz napig fogják a futárok a rendeleteket magoknál tartani, és húsz napig tart, míg rendeltetési helyükre érnek. Igy a készület vagy elmarad, vagy későn jő.»

A kalocsai érsek azonban nem késett. A zalánkemeni elpusztult vár helyén foglalt állást, hogy ott a Száván átkelő török haddal megütközzék. Jó reménységgel nézett a csata elé.[1189]

Balibég támadásának híre nem valósult. Tomori mindazáltal nem akart hadi tény nélkül térni vissza. A temesi grófokkal egyesülve, néhány hajó födözete alatt, a török területre nyomult, Sabácztól négy mértföldnyire egy várost földúlt és lángba borított.[1190]

Ezen eredmény a helyett, hogy az áldozatkészséget fokozná, azt eredményezte, hogy a Tomori zászlaja alatt Péterváradon állomásozó bandériumok visszahívattak. Erre a nuntius a király és az urak előtt kijelentette, hogy ő is visszahívja a pápai zsoldosokat, mert nem engedheti, hogy ha Pétervárad elvész, azt mondhassák: a pápai zsoldosok okozták elestét; de ha az urak újra

odaküldik bandériumjaikat, a pápai zsoldosok ismét ott lesznek. — A nuntius el volt határozva a visszahivandó 300 gyalogost elbocsátani és helyettük 200 lovast készen tartani, hogy bármikor azonnal Péterváradra siethessenek.[1191]

A nuntius valóban visszahívta a gyalogosokat; de csak akkor, mikor az uraknak már egyetlen fegyverese sem volt ottan. A következmények csakhamar mutatkoztak. Balibég Titel ellen küldött egy csapatot, mely a várost fölgyújtotta és mintegy száz foglyot ejtett; ő maga pedig Pétervárad megtámadására tett készületeket. Burgio ezen tudósítások vétele után azonnal lépéseket tett, hogy a megyék és urak küldjenek segítséget, ismételvén korábbi igéretét.[1192]

Azonban hadak nem mentek Péterváradra, és Tomorinak sem küldetett pénz a saját hadai rég elmaradt zsoldjának kifizetésére. — Az érsek ennek következtében az 1526-ik év első napjaiban megjelent az udvarnál, hogy lemondását megújítsa. «Azt hiszem» — jegyzi meg a nuntius — «nehéz lesz őt rábírni, hogy visszatérjen. De mivel világosan látom, hogy ha lemondását nem veszi vissza, az az országrész elveszettnek tekinthető, minden erőmmel azon leszek, hogy őt maradásra bírjam.»[1193]

Majd erkölcsi érzülete fölháborodásában, sujtó itélet kimondására ragadtatja el magát. «Ha Magyarországot» — úgymond — «a veszélyek örvényeiből három forint árán ki lehetne ragadni, nem találkoznék három ember, a ki magát erre az áldozatra elszánná!»[1194]

Ezalatt híven támogatta az új nádort is, a kihez az ő javaslatára VII. Kelemen üdvözlő iratot intézett.[1195]

A pápai nuntius figyelmét Horvátországra is kiterjesztette. — A királynak ismételve tanácsolta, hogy a báni méltóságot a buzgó zágrábi püspökre, Erdődi Simonra bízza. És szava ez esetben nem hangzott el nyomtalanul. A püspököt Budára hívták és tárgyalásokat kezdettek vele, a melyek azonban, mivel az udvar a báni hivatalnak két egyén között megosztásához ragaszkodott, a püspök pedig olyan társat, a ki működése sikerét netán meghiúsítaná, elfogadni vonakodott, eredményre nem vezettek.[1196]

Ugyanakkor, mikor az udvar a derék főpapot elkedvetlenítve távozni engedte, elidegeníttetett a legvitézebb horvát főúr, a ki imént a törökök által fenyegetett Jajczát megmentette, és a kire még fontosabb föladatok várakoztak volna.

Frangepán Kristóf július második felében Budára jött, hogy hadi szolgálatai jutalmát vegye. A király Zeng városát igérte neki

adományul, de a primás, ki régtől fogva ellensége volt, meggátolta ezt.

Egy napon a gróf és a primás között szenvedélyes szóváltás támadott, a melynek folyamán a heves horvát főúr annyira ragadtatta magát, hogy az ország első főpapját tettleg bántalmazta. A király Frangepánt a csonka toronyba záratta, míg néhány nap mulva a királyné és a pápai nuntius közbenjárása az érseket és a grófot kibékítette. Frangepán visszanyerte szabadságát, de belátván, hogy Szalkai a sérelmet soha sem fogja feledni, félrevonult; az udvart elhagyta.[1197]

Ugyanekkor a király Zágrábba gyűlést hirdetett és el volt határozva, hogy ott személyesen megjelenve, a viszálykodó rendek között a békét helyreállítja és a török ellen sereget gyüjt.

Bármily üdvösnek látszott ezen terv, a pápai nuntius határozottan ellenezte, mert tudta, hogy a király nem lévén képes bandériumja zsoldját és udvari személyzete illetményeit kifizetni, kénytelen volna megfelelő kiséret nélkül kelni útra; már pedig attól félt, hogy a törökök, a király útja felől értesülve, Slavóniába betörést intéznek, mire a király szégyenteljesen vonulna vissza. Szemrehányásokat tett az esztergomi érseknek, a kit figyelmeztetett, hogy «a király gyalázata rá is háramlik». Azt tanácsolta, hogy a király Budán maradjon és az urak bandériumjait, a melyek Slavóniába kisérnék, Péterváradra küldje.

Mindazáltal nem reméllette, hogy a tanácsát meghallgatják. «Talán magam vagyok» — írja — «a ki az utazásra a királytól semmit sem kapok; a többi csak alkalmat keres, hogy pénzt csikarhasson ki.» El volt határozva, hogy ha a király csakugyan útra kel, kisérni fogja. Előkészületeket tett, a mi nagy költséggel járt, mert — mint megjegyzi — Magyarországban mindent háromszor drágábban kell megfizetni, mint Rómában.[1198]

De az utolsó órában a magyar urak a nuntius által előterjesztett okok alaposságát fölismerték; annál inkább, mert tudósítások érkeztek a török hadak gyülekezése felől Boszniában. Mivel pedig az áldozatokat, a melyeket a hadjárat igényel, nem voltak hajlandók meghozni, a királyt rábírták, hogy a Slavoniában jelentkező pestist ürügyül használva, utitervét ejtse el.

A király ekkor némi haderőt akart Jajcza alá küldeni. A nuntius a Péterváradon levő pápai zsoldosokat ajánlotta föl és ezekhez még kétszáz gyalogost készült fogadni. Azonban az urak különféle

ürügyek alatt bandériumaik küldését megtagadták. És a hadi vállalat nem jött létre.

Pedig éppen ezen időben — október elején — a jajczai bánok és katonák Budára küldött követeik által bejelentették, hogy ha rögtön segítséget nem kapnak: a reménytelen ellenállással fölhagyva, a várból kivonulnak. A királyi tanács nagy zavarban volt; Jajcza szükségeire az erdélyi királyi jövedelmek egy részét ajánlotta föl, de ezek behajtására a kincstárnok még csak ekkor indult Erdélybe. Egyelőre a pápai nuntius háromezer, az esztergomi érsek szintén néhány ezer forintot kölcsönzött élelmi szerek vásárlására.[1199]

Ezalatt Horvátország, szemben a török folytonos betöréseivel és dúlásaival, oltalom nélkül állott. Ily viszonyok között a horvát urak azzal fenyegetődztek, hogy meghódolnak a töröknek.[1200] És (1525) október első napjaiban Corbáviai János gróf Budára küldött követei által jelentette, hogy a szultántól a legkedvezőbb ajánlatokat kapták; mert kész nekik visszaadni, a mit Horvátországban elfoglalt és átengedni, a mit Slavóniában ezentúl el fog foglalni; viszont tőlök csak azt kívánja, hogy hadainak a tartomány területén szabad átvonulást engedjenek.

A nuntius megdöbbent. Belátta, hogy ha az alku létrejő, abból Magyarországra, sőt Olaszországra is nagy veszély keletkezhetik. E miatt fölhívta a királyt és a királyi tanács tagjait, hogy az alkut megakadályozni igyekezzenek. Ezek azonban az üzenetnek nem tulajdonítottak nagy fontosságot, és azt hitték, hogy ha a corbáviai grófot valamely magyarországi uradalom adományozásával kielégítik, ezzel a veszedelmet elhárították.[1201]

A horvát követek ennek következtében üres szavakkal, általános igéretekkel bocsáttattak vissza. Burgio attól félt, hogy Horvátország elvész.[1202]

* * *

A pápai nuntius, a mióta Magyarországban működését megkezdette, oda hatott, hogy az ország főhivatalait önzetlen, buzgó és tapasztalt férfiak foglalják el. Különösen azon volt, hogy a kanczellári tisztet Brodarics István nyerje el.

Szalkai László, a mikor az egri püspökségről (1524 tavaszán) az esztergomi érsekségre emeltetett, nem mondott le a kanczellárságról, és régi szokás ellenére, megtartotta a királyi kanczellária vezetését.[1203] Csak az 1525-ik év tavaszán, a rákosi országgyűlés után, a köznemesség fenyegető magatartásának nyomása alatt, nyujtotta

be lemondását. Utódjává Szalaházi Tamás veszprémi püspököt ajánlotta; míg Burgio Brodarics kinevezése érdekében tett lépéseket.[1204] A király az eldöntést halogatta. Közbejött a hatvani gyűlés, a melyen a köznemesség egy része Várdai Pál egri püspököt kanczellárrá kiáltotta ki. De a király ezen illetéktelen választást nem erősítette meg, a miben Várdai megnyugodott.

Ellenben az esztergomi érsek a kanczellári hivatal vezetését tényleg folytatta. Bizonyára azt az időpontot akarta bevárni, a mikor jelöltje kinevezését keresztülviheti. Ugyanekkor a királyné Goszthonyi János erdélyi püspök érdekében működött.[1205]

A király belátta, hogy a pártokon kívül álló, lelkes és tevékeny Brodarics jobb szolgálatokat tehet, mint bárki más; mindazáltal jelleme gyengeségénél fogva a királyné és az esztergomi érsek akarata ellen cselekedni nem merészelt. Igérte ugyan, hogy Brodaricsot kinevezi, de hogy időt nyerjen, elhatározása közzétételét akkorra halasztotta, a mikor a Rómában időző Brodarics visszatért. Nehogy pedig szándékát idő előtt elárulja, nem akarta őt maga visszahívni; a pápát kérte föl, hogy ő küldje Brodaricsot valamely megbízással Magyarországba.[1206]

A pápa erre ráállott; nagy reményeket fűzött Brodarics személyéhez. Tüzetes utasítással látta őt el föladatai iránt és komoly szavakkal figyelmeztette a felelősség súlyára, mely hivatalával jár. «A világ elismerése és az ég jutalma várakozik Rád» — így szólt hozzá a pápa — «ha a várakozásnak megfelelsz; az emberek megrovását és az örök kárhozatot vonod magadra, ha királyodnak hűtelenül szolgálsz». Egyúttal, a király kívánata szerint, megbizásokkal visszabocsátotta hazájába.[1207]

Brodarics (1525.) szeptember elején érkezett Budára, a királyhoz és az esztergomi érsekhez intézett ajánló-levelekkel ellátva. «Nagy örömmel töltött el» — írja VII. Kelemen pápa Lajosnak — «Felséged sajátkezű levele, mely reményt kelt bennünk, hogy magadat jó tanácsosokkal körülvéve, mindazt, a mit egy nagy királytól várhatni, országod, népeid és a kereszténység javára teljesíteni fogod. Erényeidet ismerjük; jól tudjuk, hogy erkölcseid, lelkületed és jószivűséged milyen várakozásra jogosítanak. Atyai szeretetünk által késztetve, még csak arra kérjük Felségedet, hogy országa ügyeivel maga ismerkedjék meg, ne mindig mások szemeivel lásson és mások füleivel halljon. Hazádat, melynek gazdagságát és hatalmát, fiai erejét és bátorságát szintén ismerjük, a világ egy

országa sem mulja felül, ha azt királyának bölcsesége helyesen kormányozza és kellően használja föl. Ezért kívánjuk, hogy az Istentől rád bizott nagyfontosságú ügyek igazgatásában királyi hatalmadat érvényesítsed. De a jó kormányzásnak két kelléke van: először, hogy az ügyeket magad helyesen fogjad föl; másodszor, hogy jó tanácsosok, hű kormányférfiak, kik a Te dicsőségedet és országod javát, nem magánérdekeiket mozdítják elő, álljanak rendelkezésedre». Mint ilyent ajánlja Brodaricsot.

«Mi» — ezzel fejezi be a szép iratot — «a régi jóakaratot és atyai szeretetet, melyet irántad, mintha gyermekünk volnál, táplálunk, meg fogjuk őrizni; országod javáról gondoskodni nem szününk meg. Felségedet az Úrban intjük, hogy buzgalmad- és hatalmaddal, bölcseséged- és tekintélyeddel törekvéseinkben társunk és támaszunk legyen. Kedvesebb dolgot nem tehetsz nekünk, mintha Tenjavad és dicsőséged előmozdításán fáradozol!»[1208]

Brodarics a pápától Werbőczihez, mint az ország nádorához, szóló levelet is hozott, a melyre ez így válaszolt:

«Szentséged levele a legnagyobb örömmel töltött el. Nem ismeretlen előttem az a kegyesség és nyájasság, melyet Szentséged legalsóbbrendű szolgái irányában is tanúsítani szokott; élénk emlékezetemben van az a jóság, a melylyel engem, mikor mint királyi követ Rómában jártam, fogadni méltóztatott; mindazáltal a legnagyobb gyönyörűségemre szolgál tapasztalhatni, hogy azóta, oly hosszú időn át, Szentséged részemre kegyeit és jóakaratát megőrizte, sőt még növelte. Szentséged ezen kegyeire érdemesnek mutatni magamat, míg életem tart, minden módon iparkodni fogok. Ezen hivatalomra való fölemeltetésem alkalmából Szentségednek kifejezett szerencsekívánatai annál kedvesebbek, minél magasabban, sőt a legmagasabban álló fejedelemtől származnak, és minél megtisztelőbbek és kitüntetőbbek az okok, a melyek miatt Szentséged az én fölmagasztaltatásomnak örvend. Látom ugyanis, hogy Szentséged mikor az én fölmagasztaltatásom fölött örvend, ugyanakkor mindig hőn szeretett hazámnak javát melegen óhajtja, sőt ezen czímen örvend annak, hogy erre a méltóságra emeltettem. Mi sem lehet nekem kedvesebb, a kereszténység legfőbb pásztorához és fejedelméhez illőbb, mint Szentséged az az eljárása, mely szerint mindent a kereszténység javával, mely ezen haza javától függ, kapcsolatba hozni méltóztatik. Ezért ismétlem, hogy Szentséged szerencsekívánatai csodálatos és hihetetlen módon örvendeztettek meg. Leg-

bölcsebb tanácsait és igazán atyai intelmeit, buzdításait — úgy legyen boldog a hazám, melyért Szentséged annyit fáradozik — a legkészségesebb lélekkel karolom föl most és követni fogom míg élek; éjjelt és nappalt azon gondolatoknak és cselekedeteknek fogok szentelni, melyekkel ezen ország üdvét, becsületét, javát és nyugalmát előmozdíthatom; azon leszek, hogy Szentséged szerencsekívánatai ne maradjanak eredménytelenek, és Szentséged ne csalódjék bennem. Szentségedet pedig úgy fogom tisztelni, parancsainak és rendeleteinek úgy fogok engedelmeskedni, hogy bennem olyan szolgáját ismerje föl, a kit nem ok nélkül tartott méltónak kegyeire és jóságára. Ezen ügyben behatóan tárgyaltam Szentséged követével, legjobb barátommal, és Brodarics István úrral. Ezek tanúságot tehetnek és hiszem, fognak tenni hűségem és igaz szolgálatkészségem felől, melylyel ő felsége, az én legkegyelmesebb uram, Szentséged és az apostoli szent-szék iránt viseltetem, úgyszintén állandó és számtalan fáradozásaim és virrasztásaim felől, melyeket ezen ország javának szentelek. Magamat és szerény szolgálatomat Szentséged kegyeibe mély alázattal ajánlom».[1209]

A király kész volt Brodaricsot kanczellárrá kinevezni, nejét is rábirta, hogy jelöltjét ejtse el.[1210] De nehezebb dolog volt az esztergomi érseket megnyerni. Szalkai a pápa levelében azt a czélzást, hogy a király oly tanácsosokkal környezze magát, a kik nem magánérdekeiket tartják szem előtt, magára vette, és a pápához intézett iratában fájdalmát fejezte ki a fölött, hogy róla oly véleményben van, mintha ő a közjót nem viselné szivén.[1211]

Mivel attól félt, hogy hatalmát, melyet az ország kormányában éveken át gyakorolt, Brodarics, a szent-szék és a lengyel udvar támogatásával, kezeiből kiragadja; ezért kanczellárrá kinevezését meghiúsítani vagy legalább késleltetni igyekezett. Brodarics személye ellen nem emelhetett kifogást; sőt teljes méltánylattal volt kénytelen nyilatkozni képességeiről.[1212] Kerülő utakon kellett tehát czélja felé indulnia.

Azzal állott elő, hogy mivel a rákosi országgyűlés után úgyszólván erőszakosan vették el tőle a királyi pecsétet, ezen sérelemért elégtételt kell kapnia oly módon, hogy a király formaszerűen helyezze vissza a kanczellári tisztbe; de igérte, hogy miután ez megtörtént, egy-két hét mulva beadja lemondását.

A király ezen kívánatnak megfelelni nem volt hajlandó és Werbőczit bizta meg, hogy az esztergomi érsekkel az elégtétel más

formája iránt állapodjék meg. A tárgyalások több héten át húzódtak el. Végre Szalkai kijelentette, hogy megelégszik azzal, ha a király ünnepélyesen fölajánlja neki a kanczellári tisztet, a mit ő el nem fogad, hanem Brodarics kinevezését fogja ajánlani.

Ezen propositió nem fogadtatott el. Az érsek ekkor Budáról távozott és Esztergomba vonult el. A király a nádort küldötte hozzá és kérette, hogy térjen vissza az udvarhoz. Szalkai azt válaszolta, hogy ezentúl egészen főpapi hivatásának fog élni. Csak ismételt sürgető meghivásnak engedett és újra megjelent az udvarnál.

A nuntius, mikor vele találkozott, kíméletet félretéve, szemrehányásokat tett neki és nyiltan vádolta, hogy minden rendetlenségnek ő az oka. «Jó lesz a dolgot nem venni tréfára — mondá — mert a türelemnek hamar vége szakadhat!» Szalkai mentegetődzött, a nuntius bizalmatlansága miatt neheztelését fejezte ki és biztosította őt, hogy igéretét be fogja váltani.

A nuntius fölszólítására a király és a királyné is értésére adták neki, hogy a huza-vonának véget kell vetni. Szalkai kétnapi megfontolási időt kért, de ismét hetek multak el a nélkül, hogy a nehézségek elháríttattak volna.[1213]

A primás ugyanis most azzal a gondolattal foglalkozott, hogy a kanczellári hivatalért kárpótlásul a bíbornoki méltóságot igényeli. A királyt könnyen rábirta, hogy ez iránt lépéseket tegyen. Deczember első napján Lajos külön futárt küldött Rómába a pápához intézett ajánló levéllel;[1214] a nuntiust is fölkérte, hogy őt támogassa.

Burgio nehéz helyzetben volt. Az előzmények után nem javasolhatta, hogy a pápa Szalkait a bíborral tüntesse ki. Másrészről, ha ezt nyiltan ellenzi, a primást ellenségévé teszi, a királyt magától elidegeníti, Brodarics kinevezését és általán igyekezetei sikerét koczkáztathatja. E miatt sajátságos, a diplomatiai szolgálatban nem szokatlan eljárásra határozta el magát. A királyi futár által elküldötte az ajánló-levelet, de saját futára által útnak indította egy másik jelentését, melyben nézeteit őszintén előadhatta.

Mindazáltal az ajánló-levélben is föltünően tartózkodó. Szalkai jelleméről nem nyilatkozik; e tekintetben korábbi jelentéseire utal. Kiemeli, hogy hatalmas ember; Magyar-, Cseh- és Morvaország, valamint Szilézia sorsa az ő kezeiben van letéve. Az ország korlátlan hatalmú urának lehet tekinteni; még inkább, mint Angliában Wolseyt, a yorki érseket. «Sok jót tehet» — úgymond — «és ha majd szorosabb kötelékek fogják hozzánk csatolni, reméllem, hogy jóaka-

ratára számítani lehet. Valóban, ha az egyházi rend nem támogatná ő felségét, az erdélyi vajda vagy más világi urak oly dolgokra vállalkoznának, a melyekből ő szentségére kellemetlenségek háramolnának. Ezen országot a clerus hatalma tartja fönn, czélszerű tehát a clerus tekintélyét emelni.» Végre megemlíti, hogy ha Szalkai a bíbort elnyeri, ezzel Brodarics ügyének sikere biztosíttatik, és ha majd a kanczellár és az érsek összetartanak, minden a pápa óhajtása szerint fog történni.

A nuntius a másik jelentésben, melyet saját embere vitt az örök városba, tüzetesen jellemzi az esztergomi érseket. A jóakarat — úgymond — nem hiányzik benne; de magánérdekei kedveért, valamint azért is, hogy a királyné kegyeit és barátai támogatását el ne veszítse, eljárásuk előtt szemet húny és az ország javát elhanyagolja. Már pedig, ha ilyen, mikor a pápa jóakarata elnyerése végett legbuzgóbbnak kellene lennie; ha majd elnyerte a bíbort, még közönyösebb és hanyagabb lesz. Továbbá az ország gyűlöli őt és csak félelemből szinlelik iránta a tiszteletet. Ekként lehetséges, hogy a pápa, a mikor kedves dolgot tesz a királynak, az országot elégedetlenné teszi. Az is megtörténhetik, hogy az érsek ellenségei valamelyik zavarteljes országgyűlésen fölülkerekednek és megbuktatják őt. Végre nincs kizárva az, hogy Szalkai a bíbornoki méltóság elnyerése esetén is Brodarics kanczellárrá neveztetését meghiúsítja. Ezért arra kéri Burgio a pápát, hogy ha a király iránti tekintetből Szalkait bíbornokká nevezné ki, ezt oly módon tegye, hogy Brodarics kinevezését biztosítsa.[1215]

Ezen jelentés hatása alatt a pápa nem határozhatta el magát arra, hogy Szalkai Lászlót az egyház legmagasabb kitüntetésében részesítse; de szükségesnek látta, hogy a hatalmas főpapot, a ki az egyház ügyének nagy szolgálatokat tehetett, kimélje. Ezért a királyhoz írt válaszában, kivánata teljesítését nem tagadja meg egyenesen és véglegesen; csak arra utal, hogy új bíbornokokat a bíbornoki testület hozzájárulása nélkül nem nevezhet ki.[1216]

Az érsekhez írt levele az atyai gyöngédség hangján szól, a melybe mindazáltal a legfőbb pásztor szigorú szemrehányásainak és komoly intelmeinek szózata vegyül.

«Sohasem hihettük el» — úgymond — «hogy Te, tudós férfiú, kit Isten kiváló tehetségekkel ruházott föl és magas papi méltóságra emelt, magánérdekeidet a közjó fölé helyezed. De őszintén bevalljuk, hogy naponként jutottak hozzánk Te ellened panaszok; nem

mintha a bajok szerzője volnál, a mit sohasem hihetnénk el, hanem azért, hogy elhanyagolod a bajokat, a melyek orvoslása hatalmadban áll. Még ha ez a vád alapos volna is, nem szándékozunk Téged végkép elitélni és eltaszítani; csak javulásodat kívánjuk. Ha pedig alaptalan, iparkodjál, hogy jövőben a bűn látszatát is, necsak a bűnt, kerüljed... A mikor majd erényeid az egész világ előtt tündökölni fognak, a mit könnyen elérhetsz, akkor meg fogsz győződni, hogy méltóságod és tekintélyed gyarapítására gondot viselünk».[1211]

A pápai nuntius az 1526-ik év január végén kapta meg a bíbornoki ügyre vonatkozó utasításait.

Meg volt bizva, hogy Tomori vagy Brodarics részére ajánlja föl a bíbort. De ezen parancsnak nem felelt meg, mert nem helyeselhetett oly combinatiót, mely az esztergomi érseket megalázta és fölingerelte volna. Egyébként is azon véleményének adott kifejezést, hogy Brodarics nem bírja a kellő tekintélyt. Tomori felől a Rómába küldött jelentésében így nyilatkozik: «A kalocsai érsek jó ember, és ő szentsége, ha bíbornokká tenné, Isten és az ország előtt kedves dolgot cselekedék. De ha ő szentsége a kinevezendő főpap tekintélyét akarja a bíbornoki kalappal emelni, a kalocsai érseket ne vegye számításba; ő egyszerű ember, a ki inkább alkalmas Balibég, mint az udvari élet cselszövényei fölismerésére... Továbbá szerzetes fogadalmai miatt a bíbornoki méltósággal járó fényt nem tudná és nem akarná kifejteni. Eddig arra sem birhattuk rá, hogy tisztességes posztóból készíttessen öltönyt; a legutolsó barát sem visel durvábbat, mint ő. Ehhez járul az, hogy mint bíbornok nem intézhetné tovább a véghelyek oltalmazását; már pedig ha ezt abbahagyja, az egész ország elvesz».

Burgio a király előtt kifejtette, hogy kétségei vannak az iránt, vajjon a királyra és az országra hasznos-e, hogy ő szentsége magyar főpapot a bíborral diszítsen föl; különösen az iránt, vajjon érdemes-e erre az esztergomi érsek, a kinek «szeme előtt mindig csak a maga haszna lebeg». A király röviden azt felelte, hogy a dolgot fontolóra veszi; később a nuntiust magához kéretvén, a társalgás folyamán elismerte, hogy Szalkai «gyakran tesz olyat, a mit nem kellene tennie», de kijelentette, hogy ennek daczára bíbornokká kineveztetését kívánja.

Burgio nem tett kisérletet, hogy lebeszélje. De figyelmeztette, hogy míg a pápa kérelmét Brodarics kinevezése tárgyában nem teljesítette, hiába várja, hogy az ő kérelmét a pápa teljesítse; már pedig sietnie kell, mert a bíbornokok kinevezésének időpontja közeledik.

A király igérte, hogy haladék nélkül intézkedni fog.

A nuntius Szalkaival szemben is úgy járt el, hogy nem fosztotta meg őt minden reménységtől, és a kanczellári-ügy elintézését mint föltételt állította eléje. «Siettetni fogom» — válaszolá az érsek — «az ügy elintézését; általán a vallás és az ország ügyeiben úgy fogok eljárni, a mint főpaphoz illik. A bíbornokságra nézve Isten és a szent-szék akarata történjék. Sohasem kerestem ezt a méltóságot; nem is vágyom utána; azzal ugyanis nagy terhek és költségek nehezednének rám, a melyeket nem viselhetnék, mert valóban szegény ember vagyok. Ha ő szentsége ki akar tüntetni a bíborral, bizonyára nem utasítom vissza; de ha azt megtagadja tőlem, kötelességeim teljesítésében buzgalmam nem fog lankadni».

És mivel a nuntius a következő napon ezen nyilatkozat komolysága és őszintesége iránt kétségét fejezte ki, az érsek biztosította őt, hogy szavai tiszta szívből eredtek, érett megfontolás eredményei; és hogy Brodarics kinevezése ügyében és minden egyéb alkalommal ő szentsége kívánatait készséggel fogja teljesíteni.

Ezalatt a király elszánta magát arra, hogy Szalkainak az általa sürgetett elégtételt megadja. Január 28-ikán magához hivatta a királyi tanács tagjait és a fővárosban tartózkodó egyéb főrendeket. Előttök az esztergomi érsekhez intézte szavait; magasztalásokkal halmozva el hűséges ragaszkodását és jó szolgálatait, fölkérte, hogy fogadja el újra a kanczellári tisztet, a melyet sohasem vett el tőle, hanem ő maga önként hagyott el.

Az érsek szabadkozott, és csak miután a király ismétlé a fölszólítást, jelentette ki, hogy parancsának meghódol és a királyi pecsétet átveszi.[1218]

Megelőzőleg igéretet tett, hogy a hivatalt csak néhány napig tartja meg. De eltelt két hét, és lemondását nem mutatta be. Ekkor a nuntius sürgetésére a király figyelmeztette, hogy igérete beváltásának időpontja már elérkezett. «Miután» — úgymond — «azt, a mit az érsek úr becsülete követelt, megtettem, most saját becsületem megóvásáról is gondoskodnom kell».

Szalkai nyugodtan válaszolt, hogy a hivatalt eddig azért tartotta meg, hogy ő felsége szolgálatában nagyobb tekintélylyel léphessen föl.[1219]

Végre márczius 4-én ő maga is elérkezettnek látta «az alkalmas időt». Ezen nap reggeli óráiban a király sajátkezűleg írt levélkében értesítette a nuntiust, hogy néhány óra mulva a lemondás meg-

történik. És csakugyan, a királyi tanács ülésében Szalkai hivatala jelvényét, a pecsétet átadta a királynak.[1220]

Egy hét mulva Brodarics kanczellárrá neveztetett ki.

A nuntius nem állapodott meg ezen sikernél; a kincstárnokságnak szintén megbízható, alkalmas egyénnel való betöltése képezte most gondoskodása tárgyát.

Dóczi János, a hatvani gyűlés után kinevezett kincstárnok, működésével senki sem volt megelégedve. Helyére az urak Korlátkövi Péter főudvarmestert óhajtották. De Burgio meg volt győződve, hogy «az semmire sem oly alkalmatlan, mint éppen ezen hivatal betöltésére». Mivel pedig az első pillanatban nem tudott más alkalmasabbat ajánlani, arra kérte a királyt, hogy a hivatal betöltését halaszsza el. Lajos ezt megigérte.

A nuntius ekkor keresni kezdett embert, a kiben a kincstárnoki tiszt sikeres betöltésére szükséges tulajdonokat, elsősorban «a bátorságot az elidegenített királyi jövedelmek visszaszerzésére» föltalálhatná. Ezeket, részben legalább, föltalálhatni vélte Thurzó Elekben; de — mint Rómába írja — azt az aggodalmat táplálta, hogy a királyi jövedelmek, ha ezeket Thurzónak az urak kezeiből sikerülne kiragadni, még veszedelmesebb kezekbe kerülnének; a királyné ugyanis, a kitől Thurzó semmit sem képes megtagadni, oly tékozló, hogy két ország jövedelme sem volna neki elegendő. Bornemisza Jánosra magas kora miatt nem gondolhatott.

A főpapok sorában egyedül Tomorit tekintette olyannak, a ki ezen hivatalra teljesen alkalmas. Úgy jellemzi őt, hogy hű és megbizható; a kincstár ügyeibe még azon időtől fogva, mikor Bornemisza kincstárnok szolgálatában állott, be van avatva; nagy tekintélye van, és annyira népszerű, hogy az általa javaslatba hozott adókat készséggel megszavaznák, sőt meg is fizetnék; így tehát a legalkalmasabb arra, hogy az ország pénzügyeiben a rendet visszaállítsa.

Burgio, a mint ez iránt tisztában volt, Tomorival közölte szándékát, a ki azonban az újabb súlyos tehertől visszariadt; kijelentette, hogy azt el nem vállalja s hajthatatlan maradt.

A nuntius, mint a Brodarics ügyében folytatott alkudozásoknál is bebizonyította, akadályok és nehézségek által nem engedte magát eltántoríttatni. Bármily határozottan hangzott a kalocsai érsek nyilatkozata, reméllette, hogy az ország rendei kérésére és a pápa parancsára elfogadja a tisztet, ha egyszersmind képessé tétetnék kellő betöltésére.

Most tehát a pápához fordult. Előterjesztette, hogy az ország üdve három személytől: a nádortól, a kanczellártól és a kincstárnoktól függ. Kanczellárrá már az lett, a kit ő szentsége ajánlott. A nádort, Werbőczit, könnyen rá lehet bírni, hogy a kanczellárral és a kincstárnokkal egyértelműleg járjon el, vagy pedig ha ez nem érhető el, mást lehet helyére emelni. Most kincstárnokról kell gondoskodni. Ezen tisztre a kalocsai érsek a legalkalmasabb; de 40—50,000 aranyforinttal kellene hivatalbalépése idejében rendelkeznie, hogy a véghelyek és a király szükségeit addig, a míg a királyi jövedelmek rendesen befolyni kezdenek, elláthassa. Erre nézve azt a tervet gondolta ki, hogy ha Tomori elfogadja a kincstárnokságot, a pápa adja neki kölcsön a Magyarországban elhelyezett egész összeget: 5000 forintot aranyban és 30,000-et ezüstben; vegye rá egyszersmind a Magyarországgal üzleti összeköttetésben álló flórenczi Bontempi kereskedő-házat, hogy Tomorinak 20.000 aranyforint értékű aranyat, posztót és selyemkelméket hitelbe adjon. Oly jó neve van az érseknek, hogy mindenki szivesen hitelez neki, mert biztos lehet róla, hogy kötelezettségeinek pontosan megfelel. Ilyen módon rendezve el a dolgokat, ő szentsége buzdításainak és parancsának hatása alatt azt hiszi, a kalocsai érseket a kincstárnokság elvállalására rá lehet bírni. Ezzel ő szentsége jó szolgálatot tenne az országnak, egyúttal a szent-széket is megszabadítaná attól a gondtól, hogy minden esztendőben nagyobb összeggel kelljen Magyarország védelméhez járulnia; mert föltéve, hogy a török az országot meg nem támadja, az ország védelmének rendes költségeire a királyi jövedelmek elégségesek.[1221]

Bornemisza és Brodarics helyeselték a nuntius tervét. És az utóbbi levelet intézett a pápához azzal a kérelemmel, hogy a kalocsai érseknek a kincstárnoki tiszt elvállalását parancsolja meg.[1222]

Ezen jószándékú és jól átgondolt terv nem valósulhatott meg. A török háború biztos kilátása Tomorit az ország határszélein kötötte le. Ha a kincstárnokság elvállalására kész is lett volna, a sürgetőbb szükség az követelte, hogy az ország védelmére azon álláson, a melyen pótolhatatlan vala, megmaradjon.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Burgio igyekezetei, hogy Magyarország a fenyegető török támadásnak ellenállhasson. — A pápai segélypénzek. — A pápai bandérium. — A mohácsi vész. (1526.)

Az 1525-ik év őszi hónapjai óta különféle utakon szüntelenül érkeztek hirek a készületek felől, melyek a török birodalomban Magyarország ellen tervezett hadjárat czéljából folynak.

Ezen tudósítások hitelességét nem vonta kétségbe senki, legkevésbbé a pápai nuntius. «Sajnálom» — így fejezi be a török készületekről szóló egyik jelentését — «hogy ily rossz hireket kell közölnöm. Megnyugtatásul szivesen írnám meg, hogy a törökök készületeivel a védelmi intézkedések arányban állanak. De a dolog nem úgy áll. Ez az ország nem képes magát megvédeni. Az ellenség kénye-kedvétől függ. Mikor a véghelyek őrségét sem bírják zsolddal ellátni, mikép várhatnók, hogy a török egész hatalmával szembeszállhatnak! A király oly szegény, hogy gyakran élelmiszerekben is hiányt szenved. Az urak egyenetlenségben élnek. A nemesség pártokra van oszolva. Ha egyetértés uralkodnék is körükben, hadikészületek nélkül semmit sem tehetnének. Egy ütközetet vivhatnak és ha ezt elvesztik, nincs egyetlen erősségük, a melybe visszavonulhatnának, hogy a segítséget bevárják. Ha volna is: honnan várhatnának segítséget? Németország nagy zavarok szinhelye, megtagadta az engedelmességet fejedelmeinek és a magyar nemzet természetes ellensége. Lengyelország a törökökkel békét kötött. Hadi dolgokban kevés tapasztalásom van; de azzal a kevéssel is fölismerem, hogy ha a török erős hadsereggel jő, ezen ország megmentésére nincs remény. Egyetlen eszköz volna még: a keresztény fejedelmek szövetkezése. De erre alig van kilátás. Igy tehát csak ő szentsége segíthetne. De jól ismerem az egyház szorongatott helyzetét és így tudom, hogy magára hagyatva keveset tehet. Ezek a tudósítások bizonyára leverő hatást fognak ő szentségére gyakorolni. De kötelességem a valót megírni.»[1223]

Burgio ezen jelentésének megrendítő hatása alatt, VII. Kelemen pápa február elején a bíbornoki collégium legkiválóbb tagjait tanácskozmányra gyüjté magához, és jelenlétükben a külhatalmak római követeit fogadta. Közölvén velük a török támadás biztos hirét, fölhívta őket, hassanak oda, hogy uralkodóik Magyarországot segítségben részesítsék; mivel pedig arra, hogy haderőt indítsanak meg, idő már nem volt, azt javasolta, hogy pénzzel ellátott biztosokat küldjenek, a kik Cseh- és Morvaország területén sietve toborzáshoz lássanak. A pápa kijelentette, hogy ő is küld pénzt és ha Magyarország megmentése művében a többi fejedelmek közreműködésüket meg is tagadnák, mindent meg fog tenni, a mi hatalmában áll.[1224]

Néhány nappal utóbb, Magyarország érdekében, a keresztény uralkodókhoz levelet intézett.

«Isten segítségével» — így ír a császárnak — «Magyarországtól ekkorig elhárítottuk a veszélyt. Az elődünk által küldött segélypénzeket szaporítottuk; a horvátországi végvárak ellátására jelentékeny mennyiségű élelmi- és lövőszereket küldöttünk; a törökök által két ízben ostromolt és már-már megvívott Klissza várát a magunk költségén megmentettük;[1225] azokat, a kik azon országból hozzánk folyamodtak, sohasem bocsátottuk el remény és segítség nélkül. Ezt magunkra hagyatva teszszük, mikor minden jövedelmi forrásunk ki van merítve; de az erős akarat a tehetetlenséget legyőzi, a hit és szeretet a nehézségeken diadalmaskodik. Ha tehát mi nyomorúságunkban ennyit tehetünk, mennyivel többet várhatunk Tőled, a kít Isten javakkal bőven halmozott el. De nem azért intjük Felségedet, hogy Magyarországnak gyorsan segélyt nyujtson, mintha a terhet a mi vállainkról a Tiedre áthelyezni akarnók; velünk együtt siess segítségül, a kereszténység java és becsülete érdekében, a mely fölött Te majdnem úgy vagy hivatva őrködni, mint mi. És ha netán a dicső magyar nemzet enyészete bekövetkezvén, a kereszténység testét csonkítás érné, az utókor a Te emlékedet bélyegezné meg; mert míg Te erős és hatalmas voltál, megengedted, hogy Magyarország a kegyetlen ellenség prédájául essék. Ezt a szégyenfoltot kincseid és diadalaid sem mosnák le. Nem igazolhatnád magadat Istennél, a kinek szine előtt minden mulandó, csak a vallásosság és kegyesség művei örök-értékűek. Isten hárítsa el Tőled és koruktól ezt a csapást!»[1226]

Ugyanakkor a magyar királyt, támogatásáról biztosítva, buzgó

tevékenységre, a nemzetet áldozatkészségre és kitartásra serkentette.[1227]

Burgio a pápai iratot márczius első napjaiban vette kezéhez és a királyi tanács ülésében, a melyen a király és a királyné is jelen voltak, bemutatta. Mire meleg szavakkal intette a jelenlevőket, hogy viszályaikat hagyják abba és késedelem nélkül hozzák meg az áldozatokat, melyeket hazájok megmentése követel.

A gyülekezet mélyen meg volt hatva. A szemekben könyek ragyogtak. Az urak a pápa atyai gondoskodásáért, a nuntius fáradozásai- és részvétéért hálájukat fejezték ki, igérvén, hogy kötelességüket teljesíteni fogják. Elhatározták, hogy a főrendek bandériumjaikat felerészben márczius 25-ikig a véghelyekre küldik; felerészben pedig maguk fogják a szent György-napján Szegeden vagy Pécsett tartandó országgyűlésre vezetni; ezenkívül a birtokos nemesek tíz jobbágy után egyet fölfegyverezve fognak készen tartani, hogy a király fölszólítására a táborba küldhessék. A király kinyilatkoztatta, hogy személyesen táborba száll és a keresztény fejedelmekhez segélyért fordul.[1228]

Azonban ezen tanácsülés végzései a pillanatnyi lelkesedés föllobbanásai voltak. Csak egyetlenegy határozat foganatosíttatott: a király leveleket írt a keresztény hatalmakhoz. De ahhoz is majdnem négy hét kellett, míg sok utánjárás és sürgetés után a levelek megirattak és elküldettek. «Ennyire vettek erőt» — a nuntius szavai — «léhaság és álmosság a királyi udvaron!»[1229]

Tomori hiába várta a főrendek bandériumjait; sőt fegyveresei és sajkásai számára a tizenegy hónap óta elmaradt zsoldot, — a melyet ezalatt érseki jövedelmeiből és barátai kölcsöneiből, mintegy negyvenezer aranyforint erejéig, előlegezett, — siker nélkül sürgette. Ezért nem lehetett rábírni, hogy a főkapitányi tisztet, melyről január elején lemondott, újból átvállalja; de Burgio sürgető kéréseire késznek nyilatkozott, hogy visszatér Péterváradra és a fontos végvárat élelmiszerekkel, őrséggel ellátja. A nuntius pénzt adott neki, melylyel kétszáz lovast fogadhason és ötven naszádot szerelhessen föl, és igérte, hogy kétszáz gyalogost küld utána.[1230] Tomori elutazott. A naponkint érkező hirekből azt következtették az udvarnál, hogy a török egyszerre három felől: Erdélyen keresztül, Pétervárad felé és Slavónián át fog támadást intézni.

Ilyen körülmények között csak a tábori országgyűlés, a király személyes táborba szállása és a nemesség közfölkelése tehették

volna az országot képessé az ellenállásra. Azonban márczius vége közeledett és a szent György napján tartandó országgyűlésre a meghívólevelek még nem voltak szétküldve; sőt az sem volt eldöntve, hol tartassék meg a gyűlés.

A királyné ugyanis ellenezte a fegyveres országgyűlést. Attól félt, hogy a fölfegyverzett nemesség lázadást támaszthat. A király osztozott aggodalmaiban. A nuntiussal beszélgetve, leplezetlenül mondotta, hogy «voltaképen jobban fél a magyarországi törököktől, mint a törökországiaktól!» Mire Burgio nem mulasztotta el megmagyarázni neki, hogy akkor van legtöbb oka félni, ha az ország dolgait elhanyagolja; míg ellenben ha táborba száll, ezzel ellenségeit elnémítja.

A királyt a tábori országgyűléstől nemcsak a félelem tartotta vissza. Bandériumának és udvari személyzetének fölszerelésére mintegy húszezer forint kellett volna, a mely összeg előteremtése lehetetlennek látszott. Ennek következtében Lajos a tábori országgyűlés tervét elejtve, Budára hívta össze az ország rendeit.[1231]

A tanácsosok, bár az akadályok elhárítására kisérletet nem tettek, óvás alakjában kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha elvesz az ország, őket a felelősség nem terheli; mert mindig jó tanácsot adtak ő felségének!

A pápai nuntius tehát joggal mondhatta, hogy sokaknál az ország megvédelmezésére az akarat is hiányzik. «Mindinkább meggyőződöm a felől — úgymond — hogy az ország helyzete teljesen reménytelen. Ha már most ilyenek a viszonyok, mi fog majd történni, ha itt lesz az ellenség? Száz részre bomlik föl az ország, száz ember fog parancsolni. A török, ha bátran előnyomul, egész Magyarországot meghódíthatja, és a magyar nemzetnek híre-hamva sem marad!»

Burgio nem akart a kikerülhetetlennek látszó katasztrófa tanuja lenni. Ismételve kérte s most erélyesen sürgetni kezdé visszahivatását; de mindig oly módon és indokolással, a mely jellemének nemességére árnyékot nem vethet.

Minden alkalommal biztosítja a pápát, hogy a készség, ilyen veszélyes állomáson szolgálni a szent-széknek, nem hiányzik benne; de Magyarországon tartózkodása teljesen haszon nélküli. A török jő, a veszély nagy, a pápai segélypénz csekély és az elvállalt kötelezettségek teljesítése után még kevesebb lesz.[1232] Alig tehet egyebet, mint ezer gyalogost három-négy hónapra fogadhat. A pápára nézve nem

hasznos és nem illő, hogy követe ilyen csekély segélyhaddal az országban maradjon; mert könnyen oly szinben tünnék föl a pápa, mintha az egész háborút ő intézné. Ha Magyarországnak el kell veszni, legalább ne a szent-szék követének szeme előtt következzék be a veszedelem; ne mondhassák az emberek, hogy ő szentsége és követei Magyarország megvédelmezésének lehetetlenségét nem látták be. Azután, ha a király táborba száll, mit tevő legyen? Elmaradása a saját és ő szentsége becsületére homályt vetne. De a tábort nem követheti, mikor nincs ellátva lovakkal, fegyverrel, sátrakkal; e mellett olyan helyen van, hol ezeket beszerezni nem lehet, és oly kevés a pénze, hogy alig képes megélni. Nem gyávaságból szól, mert kész bármily veszedelemnek tenni ki magát, ha ez ő szentsége javára és becsületére válik. Ismételi, hogy ha ő szentsége kívánni fogja, hogy állomásán maradjon, engedelmeskedni fog.

Azt hiszi, hogy ő szentsége annyi segélyt, a mennyire szükség volna, hogy az országot meg lehessen védeni, nem adhat; keveset adni pedig annyit tesz, mint ablakon dobni ki a pénzt. Ha ő szentsége a többi fejedelmek hozzájárulásával képes volna kétszázezer aranyat küldeni, ezzel az összeggel meg lehetne védeni az országot, és bizonyára a legdicsőségesebb tettet vinné véghez! Ha azonban ezt nem teheti, ő szentsége alkalmas ürügy alatt hívja őt vissza, és hatalmazza föl, hogy a kezei között levő egész pénzösszeget a kalocsai érsek rendelkezésére bocsássa. Ezzel kitüntetné ő szentsége, hogy gondját viseli az országnak; lehetővé tenné Tomorinak, hogy a főkapitányi tisztet elvállalja, összegyüjtse a szétoszló sajkásokat, fölszerelje Péterváradot. Ez idő szerint Pétervárad a legfontosabb hely, és Tomori a legjelentékenyebb személy az egész országban.[1233]

Mikor a nuntius nézeteit a teendőkről kifejtette, Tomori a húsvéti ünnepeket érseki székhelyén, Kalocsán ülte meg. Itt megdöbbentő híreket kapott; a péterváradi sajkások, kik zsoldjuk kifizetését hónapok óta eredmény nélkül sürgették, ismételt fenyegetésüket végrehajtották és szétoszlottak. Lelkét kétségbeesés szállotta meg és a felelősség súlyától, mely rá nehezedett, szabadulni vágyott.

A nuntiushoz írt levelében kijelenté, hogy «üres kézzel, készületlenül» nem mehet a véghelyekre, a melyeknek megoltalmazása erejét felülmulja; nem teheti ki magát hitelezői zaklatásainak, a kiket nem képes kielégíteni és attól is tart, hogy tehetetlenségét elárulva, az ellenséget még inkább fölbátorítaná a támadásra.

Most már nemcsak a főkapitányi tiszttől, hanem az érseki méltóságtól is megválni óhajtott.[1234]

Szándékát egyenesen a pápának hozta tudomására.

«Nem ismeretlen Szentséged előtt» — így ír levelében — «hogy a világ veszélyes mozgalmait és örök boldogságunkat fenyegető szirteit kikerülendő, a hőn óhajtott örök üdvösség biztos útjára léptem. Leküzdve, Isten segélyével, az érzékek lázongását és a mulandó élet csábjait, a szent Ferencz-rend igája alá bocsátám és a szerzetes-életnek szentelém magamat. Azon reménység kecsegtetett, hogy az alázatosság szellemével és gyakori fohászokkal sikerülni fog az irgalom Atyjától leesdenem az ég kegyelmeit. Azonban szerencsétlenségemre, a tökélyesbülés és lelki előmenetel irigy ellensége Magyarország felséges királyának felőlem olyan kedvező véleményt sugalmazott, a melyet csekély képességeim és viselt dolgaim nem igazolhattak... Akaratom ellenére leemelték rólam a szerzetes-élet mindenekfölött könnyű és édes terhét.

«Ennek következtében, miután már az Üdvözítő szolgálatának éltem volt, most újra világi fegyverekkel kellett hadakoznom. Szivesen hárítottam volna el a királyi felség és az ország főrendeinek sürgető fölszólításait; mert jól tudtam, hogy lelkiismeretem furdalásai, üdvösségem koczkáztatása és dajkám gyanánt kedvelt szerzetem sérelme nélkül be nem tölthetem a fölajánlott tisztet. Azonban elfogadására kényszerített a szent-szék parancsa, az engedelmesség esküje, melylyel a pápa irányában le vagyok kötve. Az események folyama rövid idő alatt igazolta félelmemet. És habár kettős hivatalom sikeres betöltésére Szentséged kiváló kegyelmekkel, jogokkal és kiváltságokkal halmozott el, a mikért örök hálámat és élethossziglani szolgálatomat ajánlom föl; habár továbbá a mindenfelől környező külső és belső veszélyeket ekkorig Szentséged segítsége és a keresztény hívek imái elhárították: attól kell tartanom, hogy ezentúl személyemre, családomra, szerzetemre gyalázatot, az egész kereszténységre romlást hoznék. Tehetetlenségem tudatában és a kellő erőt nélkülözve, a katonai szolgálatra alkalmatlannak, mintegy béna embernek érzem magamat.

«Ezen, egykor dicső, hatalmas és erős, most pedig az ellenségek folytonos dúlásai következtében a romlás szélére jutott ország megvédelmezésére nekem elegendő erőm és vagyonom nincs. Nehogy tehát maholnap kevés érdemmel és sok bűnnel kelljen az örökkévalóságba költöznöm, Szentséged lábaihoz borulok és

az Üdvözítő szent sebeire kérem, tetézze rám halmozott kegyeit, jótéteményeit azzal, hogy az érseki hivataltól fölmentve, engedjen visszatérni szerzetem körébe, a hol kipótolva hanyagságom mulasztásait, rövid életem hátralevő napjait imádságban és elmélkedésben tölthetem.»[1235]

Ugyanakkor több végvár kapitánya jelent meg az udvarnál, hogy lemondásukat bejelentsék.

A király pedig ezekben a válságos napokban eltávozott Budáról azzal a szándékkal, hogy az országgyűlés megnyitásáig Visegrádon és Esztergomban vadászattal fogja tölteni az időt. A pápai nuntius, a ki mindent megtett volt, hogy maradásra bírja, keserű humorral megjegyzi: «Ime tehát Janus templomának ajtaját bezártuk, mintha a legbiztosabb béke napjait élnők!»[1236]

Három nappal a király távozása után, április 13-án éjfélkor Tomori váratlanul Budára érkezett, azzal a biztos forrásból nyert tudósítással, hogy a szultán megindult, és czélja az ország fővárosának megvívása. A haza veszedelmének előestéjén az érsek imént fölkarolt visszavonulási terveit elfelejtette; a kötelességérzet sugallata elfojtotta az elkeseredés érzelmeit.

A pápai nuntius Tomori kiséretében haladék nélkül Esztergomba sietett, és a királyt rábírta, hogy Budára térjen vissza. Itt megindultak a tanácskozások. Az első és legsürgősebb föladat volt lehetővé tenni, hogy Tomori a főkapitányi tisztet megtarthassa és Péterváradot megoltalmazhassa.

A pápai nuntius volt az első, a ki áldozatkészségével jó példát adott. Rögtön ötszáz gyalogost, kétszáz huszárt, harminczhat kis ágyút és negyven prágai nagy muskétát az érsek rendelkezésére bocsátott. Egyúttal azt az ezüstkoporsót, melyet Anna királyné szent Gellért ereklyéi számára készíttetett, de amelyet, mielőtt e czélra szolgált volna, a pesti szent Ferencz-rendű szerzetesek a pórlázadás idején darabokra törtek szét, pénzverdébe küldötte és a pénzt a kalocsai érseknek szánta.

Példáját követve, a primás igéretet tett, hogy huszárjait háromszáz gyalogossal Péterváradra küldi. A királyi tanács szintén nagy erőfeszítést tett; húszezer forintot készpénzben és ötezer forint értékű posztót adatott át az érseknek, a ki április 25-én útnak indult és még elég jókor érkezett Péterváradra, hogy a város és vidéke megrémült lakóit, kik menekülni készültek, maradásra bírja.

Mindazáltal a helyzet ezután sem fordult jobbra. A király és a tanács csakhamar visszaestek előbbi tétlenségükbe.

«Ismételem azt, a mit annyiszor mondottam» írja a nuntius — «hogy ha a szultán megjelenik, ő szentsége úgy tekintheti ezt az országot, mintha el volna veszve. Végtelen zavar van itt. Minden, a mi a háború viselésére szükséges, hiányzik. A rendek között gyülölet és irigység uralkodik. A jobbágyok, ha a szultán szabadságot igérne nekik, a nemesség ellen még kegyetlenebb lázadást támasztanának, mint a kereszteshadjárat idején. Ha pedig a király adja meg ezt a szabadságot, a nemességet idegeníti el magától.»[1237]

Jóslatait az események csakhamar gyászosan igazolták.

Minél inkább közeledett szent György ünnepe, az országgyűlés határnapja, a Báthori-párt, a kalandosok szövetsége, annál nagyobb tevékenységet fejtett ki, hogy az országgyűlésen a többséget magának biztosítsa. Lajos király kisérletet tett, hogy ezen actióhoz a pápai nuntius segítségét kieszközölje. Márczius 8-án magához kérette Burgiót, előadta neki, hogy Zápolyai az országgyűlésen nagy haderővel fog megjelenni, magát az ország kormányzójává megválasztatandó; ennek meggátlása végett fölkérte, hogy háromezer gyalogost fogadjon, azon szin alatt, mintha a véghelyekre akarná küldeni, valójában azért, hogy az udvar biztonsága fölött őrködjék. Közölte vele, hogy a néhány hónap előtt szövetkezett nagyszámú nemesség az ő parancsait várja.

A nuntius biztosította a királyt, hogy ő szentsége sohasem fogja őt cserben hagyni. De — ugymond — ő felsége fontolja meg jól a dolgot, nehogy az elhamarkodás még nagyobb bajt okozzon. Intézkedni kell, hogy az erdélyi vajda ellen megvédelmezhesse magát, az országban uralkodó zavarokat megszüntesse és állandó rendet hozzon be. Ezt két úton érheti el: erőszakos eszközökkel és a bajok orvoslásával. Erőszak alkalmazását nem tanácsolhatja. Ahhoz, hogy a bajok békés úton fokozatosan orvosoltassanak, főleg az kívántatik, hogy a király a nádori, kanczellári és kincstárnoki hivatalokra jóravaló és alkalmas embereket alkalmazzon; az udvarnál rendet honosítson meg, a szükségtelen kiadásokat szüntesse meg és mindenkinek igazságot szolgáltasson. A mennyiben ezeket óvatosan, mérséklettel, a körülményeket számba véve végrehajtja, fegyveres erőre nem lesz szükség. Ha mégis az igazság és jog érvényesítésében ellenszegülésre találna, ő szentsége kész volna haderőt is rendelkezésére bocsátani.[1238]

Minél inkább bepillantott a nuntius a kalandosok szövetségé-

nek titkaiba, a melyeket előtte gondosan rejtegettek, annál hathatósabban kérte a királyt és a királynét, hogy magukat összeesküvésekben való részvételre elcsábíttatni ne engedjék, mert az alattvalók pártvillongásait kormányczélok elérésére használni a királyi méltósággal nem fér össze.

Mindazáltal a királyt és nejét a kalandosok pártjának növekedő hatalma bizalommal töltötte el, mely csakhamar elbizakodottsággá fajult.

«Felségtek» — inté őket a nuntius — «sok fát raknak a tűzre; félek, hogy majd a tűz tovább fog harapózni, mint óhajtanák. Nem jó vége lesz a dolognak!»

Szavai hatástalanul hangzottak el.[1239]

Werbőczi önkéntes visszavonulása és menekülése a polgárháború iszonyaitól megmentette az országot. De a kalandosok diadala és Báthori Isván visszahelyeztetése a nádori méltóságba az ország állapotának jobbra fordulását nem vonta maga után.

Különösen a pénzügyi zavarok nem szüntek meg. Hadi készületre gondolni sem lehetett.

Ekkor ismét az egyetlen reménysugár Róma felől derengett. A pápa a magyar királynak ötvenezer aranyat ajánlott föl, a mely összeg felét május elején útnak indította; egyúttal a keresztény hatalmakhoz, Burgio utolsó jelentéseit megküldve, ujabb fölhívást intézett, hogy a segély küldését lehetőleg siettessék.[1240]

Burgiót pedig fölhatalmazta, hogy a magyarországi főpapok által Rómába fizetendő díjakat is az ország védelmére fordítsa. Ugyanezen czél érdekében a királynak engedélyt adott, hogy a magyarországi egyházi javadalmakat megadóztathassa, az egyházak kincseit, sőt ingatlan birtokait is árúba bocsáthassa. Bullát állított ki, a melyben mindazok részére, a kik a kereszt jele alatt a törökök ellen harczolni fognak, bucsút engedélyez; követének meghagyta, hogy mindazok ellen, a kik «önzésök által elvakítva, kötelességüket nem teljesítik, egyházi büntetéseket alkalmazzon»; végre Tomori Pált «a római egyház főkapitánya» czímével és kiváltságaival ruházta föl.[1241]

A nuntius ezen pápai iratokat május 24-ikén kapta meg; de nehogy az urakban azt a gondolatot keltse föl, hogy a pápa bőkezűsége és az egyházak kincseinek fölajánlása az ország áldozatkészségét fölöslegessé teszi: egyelőre a királyi tanács ülésében csak azt a pápai iratot mutatta be, mely a szent-szék segélyé-

ről általánosságban szól és a királyt s a rendeket áldozatkészségre serkenti.

Ezt az alkalmat fölhasználta arra, hogy magasztalva a pápa buzgalmát, melylyel a «pártfogása alatt álló országról gondoskodik», említést tegyen azon méltatlan támadásokról, melyeknek az utolsó országgyűlésen ő szentsége és az ő saját személye ki voltak téve. Majd a királyt fölkérte, hogy mielőbb személyesen szálljon táborba, a főrendeket pedig buzdította, hogy vagyonuk harmadrészét a háború költségeire ajánlják föl.

Hosszas tanácskozás után a kanczellár következőleg válaszolt: «Ő felsége a király és az ország rendei ő szentsége atyai gondoskodásának ujabb jeleit hálásan fogadják. Régóta tapasztalják, hogy a keresztény uralkodók között ő az egyetlen, ki jó tanácscsal és pénzzel támogatja őket. Ő felsége az országgyűlésen semmi olyat nem hallott, a mi ő szentsége- vagy követére sérelmes lett volna; ezt bizonyára nem is tűrte volna; mert bizonyságot tesz mindenki előtt, hogy a követ az ország dolgaiba nem avatkozott, csak az ország javának előmozdítására intette ő felségét. A tömegben mindig találkozik egy-két megfontolatlan ember, a kivel nem kell gondolni. Kéri, folytassa eddigi tevékenységét. Továbbá ő felsége biztosítja, hogy híven fogják teljesíteni ő szentsége parancsait és tanácsait. Mihelyt a szükség követeli, ő felsége személyesen a sereg élére fog állani; el van tökélve győzni, vagy dicsteljes halált szenvedni Istenért és a szent hitért. Az urak és nemesek szintén készek egész vagyonukat, nemcsak harmadrészét, föláldozni és őseik példáját követve, összes jobbágyaikkal táborba szállani.»[1242]

Azonban a fényes igéretek és nagy szavak elhangzása után a helyzet nem változott. A kincstárnok gyakran a hírnököket sem volt képes utiköltséggel látni el; a néhány forintot a pápai nuntius előlegezte.[1243]

Június 2-án Lajos a Budán tartózkodó magyar urakat és külföldi követeket magához hivatta. Személyesen előadta, hogy kész rögtön táborba szállani, életét föláldozni, de nem mozdulhat, mert bandériumjának kiállítására és fölszerelésére harminczezer aranyforintra volna szüksége. Ezen összeg előteremtéséhez tanácsot és segítséget kér.

Mikor a király elhallgatott, a pápai nuntius a maga és követtársai nevében következőleg szólott: «Mi» — úgymond — «idegenek nem vagyunk hivatva arra, hogy Felségednek tanácsot adjunk; de

kötelességünk, hogy segítségére legyünk. Felséged szükségei felől már is jelentést tettünk uralkodóinknak, a kik meg fogják tenni, a mivel tartoznak.»

«A mi engem illet» — mondá folytatólag — «mivel a magyarországi urak mindenkor úgy tekintettek, mintha honfitársuk, magyar ember volnék, nem követek el illetlen dolgot, ha tanácscsal is szolgálok Felségednek. A mint a viszonyokat én ismerem, a költség beszerzésére csak egy mód van: az urak önmagokat adóztassák meg. És hogy példát adjak, ime én magamra ötszáz aranyat vetek ki. Ha kívülem még ötvenkilencz ember találkozik, a ki ilyen áldozatra kész: ime, a pénzösszeg, a melyre Felségednek szüksége van, meglesz.»

A nemes nyilatkozat általános lelkesedést keltett, és mély benyomást látszott a jelenlevőkre gyakorolni. Minden szem Szalkaira irányult, a kit állásánál fogva az első szó megilletett.

A prímás kijelentette, hogy hatezer forint értékű rézkészletet ajánl föl és egy uradalmat, melynek elzálogosítása által ugyanannyit lehet előteremteni; továbbá módot fog keresni, hogy még hatezer aranyat bocsáthasson a király rendelkezésére. Ezen fölül ezer gyalogossal és négyszáz lovassal fog a táborban megjelenni.

Utána a többi jelenlevő urak is megtették ajánlataikat.

Mire a király és királyné kinyilatkoztatták, hogy ők is birtokok árúbabocsátásával fognak a hadi készületekre pénzt szerezni.

Ezekután abban történt megállapodás, hogy a király közfelkelést hirdet, július 2-án Tolnán fog tábort ütni, és innen az ország hadait személyesen fogja a török ellen vezetni.[1244]

A tanácskozmány emelkedett hangulatban oszlott szét. Az urak elszéledtek, hogy bandériumaikat szervezzék, jobbágyaikat fölfegyverezzék.

A király a pápai nuntiushoz fordult azzal a kérelemmel, hogy négyezer gyalogost fogadjon. Burgio erre késznek nyilatkozott; de írott kötelezvényt kért arról, hogy ha a király vezérlete alatt tervezett hadjárat nem jő létre, a szent-szék eddigi és ezentúl teendő költségeit a király meg fogja téríteni.

Lajos, bár a megaláztatást, melylyel e föltétel elfogadása jár, érezte, hosszas vonakodás után a kötelezvényt kiállította. Mire Burgio a cyprusi származású Carthagói Hannibalt, ki mint kamarás a király szolgálatában állott, jelentékeny pénzösszeggel ellátva, zsoldosok toborzására Morvaországba küldötte.[1245]

A válságos küzdelemben, mely Magyarországra várakozott, a nemzet az európai hatalmak támogatására nem számíthatott. A pápa és Lajos király ismételt fölhívásait és kérelmeit mindannyian hidegen fogadták; többen kétséget támasztottak az iránt, vajjon a fenyegető hírek, melyek a mult években is fölmerültek volt, ez alkalommal alaposak-e? [1246]

V. Károly császár, ki Andalusia regényes tájain világuralmi tervek ábrándképeit szőtte, a távol Magyarországot alig méltatta figyelmére. Egyebet nem tett, mint hogy a pápát kereszteshadjárat hirdetésére kérte föl. [1247]

VIII. Henrik angol király és III. János portugáliai király igéretet tettek a pápának, hogy jelentékeny pénzösszeget küldenek Magyarországba. De nincs nyoma, hogy igéretüket teljesítették, vagy hogy a pénzek rendeltetésük helyére érkeztek volna. [1248]

A franczia király V. Károly foglya volt, és a franczia államférfiak bizonyára örömmel látták, hogy a császár szövetségeseinek erejét a kelet felől fenyegető veszély igénybe veszi. [1249]

A velenczei köztársaság, mely csak imént még Magyarországgal benső szövetségben állott, most a portával tartott fönn barátságos viszonyt, és Lajos király segélyt kérő leveleit tárgyalás alá sem vette. [1250]

A német birodalom éppen ekkor Speyerben gyűlést tartott; itt Magyarország veszélyes helyzetét beható tanácskozás tárgyává tette ugyan, de azt a határozatot hozta, hogy «az elégedetlenség ezen idejében sem pénzt, sem hadakat oly mennyiségben, a mint a szükség kivánná, nem adhat, és ha erre kisérletet tenne, pórlázadást idézne föl». Később, a mikor a török sereg előnyomulásának híre a gyűlésbe érkezett, határoztatott, hogy az 1524-ben megszavazott segélyhad, tízezer ember erejéig, haladék nélkül kiállítandó. Azonban a végzés két nappal a mohácsi katasztrófa előtt hozatott. [1251]

Ferdinánd osztrák főherczeg, a ki Magyarország legközelebbi szomszédja volt, és a kinek saját tartományai biztosítása végett is, a török hódítás veszélyeit távol tartani leginkább állott érdekében, tavasz elején azon indítványnyal fordult Rómába, hogy a pápa Magyarország megoltalmazása föladatát bízza rá. Azonban Burgio, a mint erről értesült, a magyarok és németek között fönnálló ellenséges viszonyra utalva, arra kérte a pápát, legyen óvatos és ne tegyen olyat, a mivel többet ártana, mint használna. [1252]

Ezen körülmények között Magyarországban a pártok kibé-

külése és együttműködése szükségesebb vala, mint bármikor. Minden attól függött, hogy Zápolyai János milyen állást foglal el. De őt az udvarnál azzal gyanúsították, hogy összeköttetésbe lépett a szultánnal.

Ezen hírekkel szemben a pápai nuntius a királynak azt a tanácsot adta, hogy a vajda irányában úgy viselje magát, mintha hűségében nem kételkednék, és igyekezzék őt lekötelezni; mert arra a kérdésre: vajjon a híreknek van-e alapjuk, vagy a félelem és gyülölet szülöttjei? nem mert határozott választ adni.[1253]

A mint a szultán közeledése felől biztos tudósítás érkezett, míg Szalkai László érsek az egyházakban nyilvános imákat rendelt: a királyi tanács abban állapodott meg, hogy az ellenség föltartóztatására az első kisérletet a Szávánál kell megtenni. Június második felében királyi titkárok a nádorhoz, több főpaphoz, főúrhoz és vármegyékhez rendeleteket vittek, hogy bandériumjaikkal rögtön Tomori táborába, és onnan a határszélekre induljanak.[1254]

De az eredmény a várakozásnak nem felelt meg. Sokan most is vonakodtak meghozni az áldozatokat, a melyeket a bandériumjuk fölszerelése és annak útnak indítása követelt. Kételkedtek a veszély valóságában és hirdették, hogy a szultán nem merészel a Száván átkelni.

Szulejmán még a Morava partjainál táborozott, mikor parancsára a belgrádi basa június elején, a Száván hidat veretett. A nagy esők a munkát rövid időre föltartóztatták, és a megáradt folyam nagy károkat okozott. «A Száva» — írja Burgio — «megemlékezett arról, hogy mint hű őrző, az országot védelmezni köteles. Isten és Nagyasszonyunk, a kinek pártfogása alatt áll az ország, harczolnak mellettünk!» De június második felében a híd készen állott, és Balibég átkelve rajta, Zimony közelében ütött tábort. Néhány nap mulva Ibrahim nagyvezér a negyvenezer fegyveresből álló előhaddal követte.[1255]

Ekként az ország az ellenség előtt nyitva állott. Hadsereg, mely föltartóztathatná, nem létezett. És a várak, melyek útjába estek, nem voltak olyan állapotban, hogy hosszabb ideig ellenállhassanak. Ott, a hol a Tisza a Dunába ömlik, Titel vára állott őrt; ezen fontos helyre a király most két bánt nevezett ki, de pénzzel, fegyverrel nem látta el őket; a pápai nuntius másfél ezer forintot adott nekik, hogy száz gyalogost fogadjanak.[1256]

A legfontosabb erősség Pétervárad volt, melyet Belgrád eleste óta az ország kulcsának tartottak.

Ibrahim nagyvezér július 12-én érkezett falai alá, és az ostromra rögtön megkezdette készületeit.

Az egész ország, sőt mondhatni, a keresztény világ figyelme Péterváradra irányult. Általánossá vált az a fölfogás, hogy eleste Magyarország romlását vonná maga után. A kalocsai érsek bízott benne, hogy a míg a fölmentő sereg megjő, a vár ellenállhat. Budán pedig arról, hogy a szultán a vár ostromára határozta el magát és nem egyenesen a főváros elé vonul, örömmel értesültek, mert a hadsereg szervezésére időt nyertek.[1257]

Csakugyan időnkint az udvarnál a lelkesedés lángja föllobbant, és a remény melegével töltötte el a sziveket. Burgio június 18-án a király azon nyilatkozatáról tesz jelentést, hogy mindenesetre táborba száll, még ha csak egy köntösben kellene is megindulnia; megjegyzi, hogy a jóakarat megvan benne; az urak, főleg az egyháziak is, kötelességüket buzgón teljesítik.

«Némileg fölbátorít az» — írja egy héttel utóbb — «hogy a magyarok, kicsinyek és nagyok, el vannak szánva, hogy hazájukat megvédelmezik. Ha a jóakarat mellett a háború viseléséhez szükséges egyéb dolgok megvolnának, reményt táplálnék a győzelemre.»

Július elején a buzgalom lankadni kezd. A nuntius jelenti, hogy minden hiányzik: vezér, pénz, hajók, jó tanács és rend; attól fél, hogy a hadsereg, mielőtt ellenséget lát, szerte fut. «Látva» — úgymond — «hogy gyógyíthatatlan a baj, úgy teszek, mint az orvos, a ki a betegnek, miután állapota fölött kétségbeesett, megengedi, hogy bármily eledellel élhet, és azt mondja: talán a természet segít rajta. Miután a hadak zsoldját kifizettem és a király táborba szállott, csak azt mondhatom: talán Isten segít az országon».[1258]

Július közepén a török hadsereg lassú előnyomulása azt a reményt keltette benne, hogy a szultán néhány vár elfoglalására és megerősítésére fog szorítkozni és nyilt csatába nem bocsátkozva, a hadjárat folytatását a jövő tavaszra hagyja. Isten — úgymond — talán időt enged, és a veszélyt egy esztendőre elhárítja, hogy a magyarok egyesüljenek.

Ekkor még csak kétezer gyalogos állott készen az indulásra; fele részben a pápai pénzen fogadott zsoldosok. Sárkány Ambrusnak kellett volna ezeket Tomorihoz vinni.[1259] De ez az indulással nem sietett.

Míg Pétervárad őrsége a végzetes harczot vívta, és Tomori a

bácsi táborban a fölmentő sereg érkezését türelmetlenül várta: a király készületeket tett, hogy személyesen táborba száll.

A pápai nuntius kisérni akarta, és a király előtt megjelenvén, előadta, hogy mivel utasítása szerint ő felségének ott és úgy, a hol és a mint ő felsége jónak látja, kell szolgálnia, parancsát kéri.

Lajos, miután tanácsosaival értekezett, azt válaszolta, hogy szolgálatkészségét köszöni, de kívánatosnak tartja, hogy Budán maradjon, és pápai pénzen a zsoldosok toborzását folytassa. Burgio ennek következtében fölhagyott az utikészületekkel és oda irányozta igyekezetét, hogy a király lehetőleg jól fölszerelve induljon meg; egyebek között tizenhat ágyút vásárolt és ajánlott föl neki.

Megfeszített erővel működött, és noha nagy nehézséget okozott az, hogy az olasz pénzt a katonák elfogadni, a magyar kormányférfiak pedig beváltani vonakodtak, mégis jelentékeny eredményt mutathatott föl. Július 31-én kétezer gyalogost, augusztus 3-án ugyanannyit indított útnak, a három havi zsoldot előre kifizetve. És általán elismerték, hogy a pápai bandérium a legválogatottabb emberekből áll s a legjobban van fölszerelve. Előkelő magyar urak fönnen hirdették, hogy «a pápa tartja fönn az országot, mely nélküle már elveszett volna».[1260]

Burgio szorongó lélekkel várta az ellenség előrehaladásáról és a táborban történtekről szóló tudósításokat, melyeket azután sűrűn küldött Rómába. Majd kétségei, aggodalma és türelmetlensége fölött nem tudván többé uralkodni, arra határozta el magát, hogy a táborba megy. Azonban mivel a Budán levő urak ellenezték távozását és egyebek közt figyelmeztették, hogy a táborban pénzt fognak kérni, és ha nem adhat, talán sértő kifakadásoknak lesz kitéve a köznemesség fegyelmezhetetlen tömege között: lemondott tervéről és Mária királyné mellett maradott.

Most már nem gondolt többé arra, hogy Magyarországot elhagyja. Július első felében intézé utólszor a pápához azt a kérelmét, hogy hívja vissza, mert Magyarországban alig tehet többé szolgálatot és azon veszélynek van kitéve, hogy vagy a török, vagy a föllázadó magyarok kezeibe kerül.

Három nappal utóbb már csak azt kéri, bízza rája ő szentsége, hogy a körülményekhez képest maradhasson, vagy távozzhassék; hangsúlyozza, hogy tekintet nélkül a veszélyre, úgy fog határozni, a mint a szent-szék becsülete «és ennek a szerencsétlen hazának java kívánja».

Ismét három nap mulva már határozottan azt kívánja, hogy csak a hadjárat befejezése után hívják vissza. Meggyőződött — úgymond — arról, hogy jelenlétével Magyarországnak és a kereszténység ügyének még nagy szolgálatokat tehet. Elmondja, hogy a zsoldosok toborzása, a véghelyek ellátása ügyében mit mindent tett, és sikerült Csehországban is segítséget eszközölnie ki; megjegyzi, hogy «ha Magyarország ez évre megmenekül, ő szentsége joggal dicsekedhetik, hogy egyedül ő mentette meg».[1261]

Míg Burgio szerénysége a pápára hárítja az érdemet, Verzelius János, Sadolet rokona, ki a pápai segélypénzzel július elején érkezett Budára s itt Burgio tevékenységének tanúja volt, Rómába írt leveleiben egyenesen kimondja, hogy ha Burgio nem lenne itt, a török már Budán volna. A csodálat kifejezésével szól fáradhatatlan buzgalma, valamint azon ritka tapintat és ügyesség felől, melyet a magyarokkal való érintkezésben tanúsít. «A pápa» — úgymond — «nehezen találna oly férfiút, a ki Burgiót pótolni képes volna és a magyarokkal úgy tudna bánni, mint ő; egymaga többet tesz, mint tíz más együtt tehetne; eszélyességgel és mesterfogásokkal, hizelgés- és fenyegetéssel czélt tud érni».[1262]

Mielőtt ezen sorok Rómába érkeztek, a pápa fölhatalmazta Burgiót, hogy ha Magyarországban szolgálatokat nem tehet és élete veszedelemben forog, távozhassék. Egyúttal lehetővé tette, hogy távozása a menekülés szinét ne viselje magán. Utasította, hogy Lengyelországba menjen, ott Magyarország számára segítséget eszközlendő. Tudomásul adja neki, hogy «a szent-szék legnagyobb fontosságú ügyeiben» személyére és szolgálataira szüksége van.[1263]

A mikor (augusztus 19-én) ezen iratok Budára érkeztek, Burgio ragaszkodott ahhoz a felfogáshoz, hogy kötelessége maradni. Köszönetét fejezte ki a pápa atyai gondoskodásáért, de kijelenté, hogy a török sereg közeledése miatt sem Lengyelországba, sem Rómába nem megy; a hadjárat kimenetelét bevárja; jól ismeri a veszélyt, melynek ki van téve; de mikor a becsület forog kérdésben, veszélyre sohasem gondolt.[1264]

Verzelius pedig Rómába jelenti, hogy «Burgio, a míg helyet talál, a hova elvonulhat, nem távozik az országból; sőt ha a király, józan megfontolás után, ütközetre határozza el magát, bizonyára ott lesz ő is; meg fogja mutatni ő szentségének és a római Akadémiának hogy életét és vagyonát mint teszi koczkára!»[1265]

Ezen szándék megvalósítását az események rohamos fejlődése nem engedte.

Augusztus 30-án éjfél tájban kapta meg Burgio Budán a mohácsi csatavesztés megrendítő hirét. Másnap a királynét Pozsonyba kisérte és néhány napig környezetében maradt.[1265] Szeptember közepe táján hagyta el az országot.[1267]

A szent-szék és követeinek Magyarország megmentésére irányuló igyekezetei e szerint sikertelenek maradtak. Sem a magyar nemzetet a pártküzdelmek szenvedélyeinek mámorából fölriasztani és az önző hatalmi célokért való versenygés lázából kigyógyítani, sem a keresztény hatalmasságokat, a közös veszély elhárítása végett, a közös ellenállás szükségességéről meggyőzni nem voltak képesek.

Azonban miként a magyar nemzet a csapások súlya alatt nem tört össze, hanem életereje szivósságával faji és állami fönnmaradását biztosítani tudta; szintúgy a szent-szék csüggedetlenül folytatta nemes erőfeszítéseit, míg ezeket több mint másfél század múltával, Isten kegyelme diadalra vezette.

FÜGGELÉK.

A római magyar zarándokház. — Magyar zarándokok Rómában. — A római magyar gyóntatók. — Magyarok pápai szolgálatban.

I.

A SZENT ISTVÁN által alapított római magyar zarándokházról az emlékek csak gyér adatokat tartottak fönn. — A káptalan, mely mellette fönnállott, valószinűleg még a XI. század folyamán elenyészett, és a zarándokház a szent Péter-bazilika káptalanjának rendeltetett alá. IV. Miklós pápa 1290-ben mindazoknak, kik «szent Istvánnak a magyarokról nevezett templomát» húsvét, szent István első vértanú és István király ünnepének nyolczada alatt ájtatosan látogatják, bucsút engedélyezett.[1268]

A templom e szerint czímében is föltüntette magyar vonatkozását és habár régi védszentjét megtartotta, az első magyar szent király kultuszának kiválóan szinhelye volt.

Mindazáltal nem magyar papok végezték ott az isteni tiszteletet. Olasz lelkészeket (rector) alkalmazott a szent Péter-káptalan. Kettőnek a XIV. század első feléből nevét föntartották a káptalani levéltár okiratai. Az egyik Apollinaris pap, 1303-ban.[1269] A másik Miklós pap, 1322-ben.[1270]

A lelkész mellett később káplán volt alkalmazva, kit szintén a káptalan nevezett ki és fizetéssel is ellátott.[1271]

A lelkészekre bizonyos plébániai teendők voltak bízva, minélfogva a XIV. századbeli följegyzésekben sűrűn fordul elő «A magyarokról czímzett szent István-plébánia».[1272]

Az egyik utcza, mely a templomot határolta, szintén már a XIV. században «magyarok utczájának» neveztetett.[1273]

Éppen ezen elnevezések arra utalnak, hogy a magyar zarándokház ebben a korban nem állott üresen, s hogy nemcsak ájtatos

zarándokok keresték föl folytonosan, hanem állandó magyar gondviselői is voltak.

És az a Magyar Péter (Petrus Ungarus), kinek a föntebb megnevezett Miklós pap végrendeletében némi pénzösszeget és egy fehér ruhát hagyományozott, kétségkívül a zarándokház felügyelője volt, a kivel hivatalos érintkezésben és szives viszonyban élt volt·

A XIV. század végén és a következőnek első felében az a városrész, a hol a magyar zarandokház állott, mindinkább pusztulásnak indult.

IX. Bonifácz pápa (1389—1404) azzal a tervvel kezdett foglalkozni, hogy szent Péter bazilikáját leromboltatja s helyén nagy arányokban új templomot épít. Ennek következtében a körülfekvő házak, melyek az új építkezés területére estek, elhanyagoltattak, többé ki nem javíttattak és lakhatatlanokká váltak. A szent Péter-káptalan jövedelmi kimutatásai évről-évre, «a magyarokról czímzett szent István-plébánia» területén tizenhárom olyan házat tüntetnek föl, melyek a káptalan tulajdonát képezték, de értékesithetők nem voltak.[1274]

Ehhez járultak a háborús mozgalmak, melyeknek az örök város szinhelye volt; s minthogy a szent Péter bazilika közelében elterülő nagy síkságok alkalmas táborhelyül szolgáltak, a fegyelmezetlen zsoldosok rablásai és garázdálkodásai elriasztották a békés lakosokat.[1275]

A magyar zarándokházat és templomát sem kimélték meg erőszakos látogatásaiktól. Egyik alkalommal a templom harangját vitték magukkal zsákmányul.[1276]

A zarándokház épületeiről pedig olyan tudosítások jöttek Magyarországba, hogy azok «a háborúk viszontagságai és sokféle egyéb csapások következtében teljesen elpusztultak».[1277]

Zsigmond király, a mint erről értesült, magát szent elődje alapítványának fővédnökéül tekintvén,[1278] az innen folyó kötelességeknek is meg akart felelni. Az 1423-ik évben, a szent Ferencz harmadik rendjének római főügyviselőjét (procurator generalis) György atyát, Henrik fiát megbízta, hogy a magyar zarándokház igazgatását vegye át és helyreállításáról gondoskodjék.[1279]

Mielőtt György atya a rábízott föladat megoldásában eljárhatott, szükséges volt, hogy a zarándokház fölött hatóságot gyakorló szent Péter-káptalan jóváhagyását kieszközölje.

És mikor ezt megkapta, még ezzel sem elégedett meg, hanem

pápai megerősítésért is folyamodott, a mit szintén meg tudott nyerni.[1280]

Ekkor azután a magyar zarándokház kormányzójának tisztét átvette és czímét is viselte.[1281]

Úgy látszik azonban, hogy föladata azon részének, mely a zarándokház épületeinek helyreállítására vonatkozott, sikeres megoldására a király nem látta őt el a kellő pénzeszközökkel. Mert kilencz év mulva azon kérelemmel kénytelen IV. Eugén pápához folyamodni, hogy mindazoknak, kik a zarándokház «helyreállításához» pénzadománynyal járulni fognak, bucsút engedélyezzen.

Ugyanekkor még azt is kérte, hogy a pápa a zarándokház összes jogait, kiváltságait és bucsú-engedélyeit, a miket akár pápáktól, akár másoktól a multban kapott, vagy a jövőben kapni fog, erősítse meg; végre hogy adja meg az engedélyt, melynek erejénél fogva a hivők a zarándokház javára végrendeletükben ingatlan vagy ingó javakat hagyományozhassanak.

A pápa mindezen kéréseket teljesítette és azokról bullát állíttatott ki.[1282]

György atya buzgó gondoskodása még azt az eredményt is elérte, hogy a zarándokházzal összekapcsolt templom, mely — mint láttuk — külön olasz lelkészekre volt bízva, neki adatott át, oly módon, hogy abban az isteni tisztelet megtartásáról ezentúl a zarándokház kormányzója gondoskodjék.[1283]

Hivatalától, melyet ily sikeresen töltött be, kevéssel a jelzett pápai kiváltságok kieszközlése után vált meg.

A zarándokház és templomának kormányzói tiszte ezentúl egyházi javadalomnak tekintetett, melyet a pápa adományozott magyarországi papoknak.

Az első, ki azt ily módon elnyerte, György, Valkói Imre fia, pécsegyházmegyei áldozár volt, a ki azonban csakhamar, 1433 őszén lemondott róla, valószinűleg azért, mert hazájában előnyösebb javadalomnak jutott birtokába.

Ekkor azután Márk, Rasztaliczi György fia, esztergommegyei áldozár folyamodott a javadalomért, a melyet 1433. november 14-én nyert el.[1284]

De már mintegy két évtized multával a magyar zarándokház viszonyaiban lényeges változás állott be.

Ekkor ugyanis a magyarországi Pálos-rend egy kiváló tagja, Kaposi Bálint atya tartózkodott Rómában, mint rendjének fő-ügy-

viselője és egyúttal a szent Péter-templom magyar gyóntatója. Mint láttuk, tekintélyes állást tudott magának kivívni, a mit rendje javára értékesített. IV. Eugén pápától (1446) a dömösi prépostságnak,[1285] V. Miklós pápától pedig (1454) a Coelius hegyen szent István első vértanú tiszteletére alapított templomnak a Pálos-rend részére adományozását eszközölte ki.[1286]

És kétségkívül az ő befolyásának kell tulajdonítanunk azt is, hogy a zarándokház a magyar szerzetes-rend gondjaira bízatott.[1287] De vagy a kellő anyagi eszközök, vagy az érdeklődés hiánya következtében, a zarándokház épületein nemsokára ismét a pusztulás és elhanyagolás nyomai jelentkeztek.

Az 1497-ik esztendőben Bodrogi Fülöp, esztergomi főesperes, magyar gyóntató és egyúttal II. Ulászló király római ügyviselője, vállalkozott rá, hogy az épületeket jó karba helyezze; a költségeket a magyar zarándokok adományaiból fedezte; a mit a zarándokház homlokzatán alkalmazott fölírással örökített meg.[1288] Sajnos, a zarándokház könyvei elvesztek és így a magyarokról, kik azt fölkeresték, tudomásunk nincs.

Ellenben nagybecsű följegyzéseket tartott fönn számunkra a magyar zarándokház közelében fönnállott ájtatos egyesületek egyikének anyakönyve.

II.

III. Incze pápa a XIII. század elején Rómában a Tiberis partján, a szent Péter-bazilika közelében, szegény betegek és kitett gyermekek számára menedékházat alapított és föntartása végett a vigasztaló Szentlélek-Isten védelme s neve alatt társulatot szervezett, melynek tagjai némi segélyösszeget fizettek, viszont bucsúkban, a betegek és árvák imádságaiban részesültek. IV. Eugén pápa 1446. márczius 25-én kelt bullájával újjászervezte a társulatot s teljes bucsút biztosított mindazoknak, kik a társulat tagjai közé lépnek; ezek a beíráskor három aranyforintot, azontúl pedig évenkint egy garast tartoznak a kórház javára befizetni. Az e végből megnyitott díszes könyvbe elsőnek maga a pápa írta be nevét. Követték példáját a bíbornokok. Még az 1446-ik évben négy magyar is belépett: az aradi prépost, a szent János-lovagrend perjele, egy szepesi plébános és egy esztergommegyei világiember. Következtek 1447-ben nyolczan, az 1456, 1459, 1472, 1477. években egy-egy, 1475-ben ketten.

A személyes beiratkozás szükségessége és a fizetési módozatok

a tagok szaporodásának nagy akadályul szolgálván, IV. Sixtus 1477-ben, a társulat régi kiváltságait megerősítvén, szabályait akképen módosította, hogy távollevők megbízottak által is beiratkozhattak, és az adomány összegét a belépő tetszése szerint szabhatta meg. Ettől fogva a tagok száma évről-évre nagy arányokban szaporodott, és az anyakönyv lapjai gyorsan megteltek.

Magyarok az első években nem sűrűn jelentkeztek. Mátyás uralkodása alatt (1478—1490) csak 52 beírási tétellel, II. Ulászló uralkodásának első esztendejében csak hattal találkozunk. De ettől fogva rohamos az emelkedés.

1492-ben	47
1493-ban	132
1494-ben	79
1495-ben	33
1496-ban	105
1497-ben	130
1498-ban	10
1499-ben	58

magyarországi beírási tétel fordul elő. Tetőpontját érte el a római Szentlélek-Társulat irányában nyilatkozó buzgóság az 1500-ik jubileumi esztendőben. Ekkor nem keveseb, mint 501 magyarországi beiratás történt.

Mindegyik beiratkozó rendszerint rokonait is magával együtt fölvétette a társulat tagjai közé. Igy az 501 tétel összesen 1733 megnevezett egyént foglal magában; és ezenkívül sokan a beiratkozók közül általanosságban megjegyezték, hogy gyermekeiket, vagy fiaikat és leányaikat, illetőleg testvéreiket is fölvétetik.

Azt, hogy az 501, illetőleg 1733 beirott magyar közül hányan zarándokoltak személyesen Rómába, nem állapíthatjuk meg biztosan. Számuk kétségkívül tetemes volt.

Föltünő, hogy mindjárt a következő évtől kezdve a magyarországi tagok jelentkezésében tetemes apadás áll be. 1501-ben csak hat, 1502—1519 között 23 magyarországi tétel található. 1520-ban egyszerre ismét tetemes szám mutatkozik: negyvenkettő. De 1521, 1522-ben egy sem, 1523-ban kettő, a következő három esztendőben egyetlen egy magyar sem iratta be magát.

A fölvett tagok között minden osztály képviselve van. Főpapok, országzászlósok, főrangú özvegyek mellett helyet találnak falusi lelkészek, szerzetesek, és kézművesek.

Mivel a fölvett tagok neve mellé állásuk, javadalmuk és lakóhelyük is föl van jegyezve: az anyakönyv az egyház- és helytörténelemnek becses forrásául szolgál.[1289]

III.

A pápák udvaránál minden időben képviselve voltak a különböző keresztény nemzetek. Francziák, németek, spanyolok tekintélyes számban találkoztak a papi és világi méltóságok és hivatalnokok sorában. Magyarok természetszerüen ritkábban ajánlották föl szolgálatukat a szent-széknek.

A legelső, kinek nyomára akadunk, Henyei János fia Dénes, veszprémmegyei pap, ki 1420-ban a poenitentiariai hivatalnál mint fogalmazó volt alkalmazva. 1423-ban ellene és András pálos szerzetes ellen az a vád emeltetett, hogy a Róma közelében fekvő grottaferratai plébániát bitorolják. De úgy látszik, sikerült magát igazolnia; mert hivatalát megtartotta és 1427-ben boszniai préposttá neveztetett, a mikor azután valószinűleg visszatért hazájába.[1290]

Előkelőbb állást foglal el Mohorai Miklós, nógrádmegyei nemes család sarja, ki miután a bécsi egyetemen hit- és bölcsészettudományi tanulmányokat végzett, a váczi székesegyházi káptalanban az őrkanonok stallumát foglalta el.[1291]

Valószinűleg már Bécsben talált alkalmat arra, hogy Piccolomini Enea Silvioval megismerkedjék és az ő pártfogását magának megszerezze. Igy magyarázhatjuk meg azt a föltünő tényt, hogy a váczi őrkanonok II. Pius udvarába került és szolgálattevő kamarása lett.[1292]

A pápa 1461. október 10-ikén a szent Jánosról czímzett pécsi társaskáptalan prépostságát, mely birtokosának Rómában bekövetkezett halálával üresedett meg, adományozta neki, olyképen, hogy a váczi őrkanonokságot is megtarthassa.[1293]

Ezen kinevezésben készséggel megnyugodott a pécsi püspök, Janus Pannonius, kinek jóakaratát Mohorai bírta[1294] és Mátyás király is, ki szivesen látta, hogy magyar egyházi férfiú a pápa oldala mellett hivatalos állást foglalván el, ott hazája érdekeinek szolgálatokat tehet; minélfogva őt ügyviselőjévé (rerum nostrarum sollicitator) [1295] rendelte, a folyó ügyeknek — mint ma mondanók — intézésével bízta meg. Igy 1463-ban utasította őt, hogy Vitéz János püspöknek a váradi székről a zágrábira áthelyezését szorgalmazza.[1296]

A magyarországi főpapok és a Rómába küldött királyi követek

szintén sűrűen igénybe vették szolgálatát.[1297] Az 1462-ik év őszén egy esztendeig tartó szabadsággal visszatért hazájába, [1298] de letelte után újból elfoglalta állását,[1299] melyet II. Pius haláláig tartott meg. Ekkor azután állandóan Magyarországban telepedett meg.[1300]

Az 1468-ik év nyarán II. Pál udvaránál mint apostoli írnokkal találkozunk Kosztolányi György-Polikarppal, ki néhány éven át Mátyás király és Vitéz János szolgálatában állott és több ízben fontos diplomátiai megbízásokat is kapott. A pápához intézett folyamodásában panaszolja, hogy mivel ő világi ember, hivataltársai vonakodnak őt a kanczelláriai jövedelmekben részeltetni, arra hivatkozván, hogy csak pap tarthat azokra igényt. A pápa elrendelte, hogy a fönnálló szabályok ellenére, illetményeit rendesen megkapja.[1301]

Arra a kérdésre, hogy miképen szánta el magát hazájának és Mátyás udvarának elhagyására, csak combinatióval felelhetünk, a mely talán merésznek tűnhetik föl.

Egykorú emlékiratban olvassuk, hogy Trapezunti György híres görög humanista és pápai titkár fia, Trapezunti Jakab szintén pápai titkár, sógora volt Györgyünknek.[1302] Nem tehető föl, hogy a Rómában lakó görög a magyar humanista nővérét vette feleségül. Igy tehát azt kell föltenni, hogy a magyar humanista házasságra lépett a Rómában lakó görögnek nővérével. Valószinűleg ez a házasság késztette őt arra, hogy szintén az örök városban telepedjék meg. Neje atyjának és fivérének pártfogása szerezhette meg részére azt a hivatalt, a melyre a képességet teljes mértékben bírta.

Ezzel a lépésével nem vonta magára Mátyás neheztelését; sőt ellenkezőleg bizalmának kiváló nyilatkozatával tisztelte meg őt a király: a szent-széknél teljes hatalmú ügyviselőjévé nevezte ki arra az időre, a mikor ott külön követe nincs.[1303]

Nemsokára újabb meglepő fordulat következett be életpályáján. Mint világi ember lépett pápai szolgálatba,[1304] és 1472. márczius 23-ikán IV Sixtus pápa a Budai Andrásnak Rómában bekövetkezett halálával megüresedett veszprémi és székesfehérvári kanonokságokat adományozta neki.[1305] Ahhoz, hogy ilyen javadalmakat bírjon, nem kívántatott, hogy áldozár legyen; de föltétel volt: a kisebb egyházi rendek fölvétele és a nőtlen állapot. Igy tehát nejének kimúlta vezethette az egyházi pályára.

Hivatalát a pápai kanczelláriában évek hosszú során át megtartotta.[1306] Az 1481-ik év elején fölkereste őt az örök városban egyik öcscse, Kosztolányi Mihály fia Miklós, ki az ő pártfogásával pápai

közjegyző tisztét nyerte el,[1307] melyet kétségkívül Magyarországon kívánt betölteni.

György ellenben nem hagyta el Rómát. 1489-ig a pápai bullák regesta-köteteiben sűrűn találjuk nevét, melylyel a bullákat ellenjegyzi.

Halálának időpontját nem határozhatjuk meg. Teteme jelöletlen sírban nyugszik.

Szintén II. Pál udvartartásának tagja volt Malczofalvi Albert csanádegyházmegyei clericus.[1308]

VIII. Incze és VI. Sándor mellett 1490—1493 között Váradi Pál esztergomi prépost mint titkos kamarás működött.[1309]

VI. Sándor, bíbornok korában, Szegedi Fülöp deákot, világi nemes embert, szolgálatában tartotta, különösen pétervaradi javadalmának ügyeiben használta.[1310]

IV.

Róma attól fogva, hogy a népvándorlás mozgalmai lezajlottak, állandóan nagy vonzerőt gyakorolt a keresztény népekre. Európa minden részéből sűrűn fordultak meg ott zarándokok, kik az apostolok fejedelmének sírjánál ájtatoskodtak, utódjának hódoltak, e mellett fölkeresték a gyóntatószékeket, a hol a bűnbánók kivételes kedvezményekben részesülhettek.

A bíbornoki testület egyik tagjának, a nagy-poenitentiáriusnak fölügyelete alatt, a pápától kinevezett egyházi férfiak, a kis-poenitentiáriusok (poenitentiarii minores) végezték az apostoli gyóntatók tisztét szent Péter bazilikájában.

Mivel pedig a zarándokok legnagyobb részben csak anyanyelvükön beszéltek, a gyóntatók megválasztásánál természetszerűen ügyelni kellett arra, hogy soraikban a különböző nemzetiségek képviselve legyenek.

Mindazáltal ez az intézmény a XV. századig szabályozva nem volt. Az időnkint fölmerülő szükségletekhez és a kielégítésökre kinálkozó körülményekhez képest, a kis-poenitentiáriusok száma és a különböző nemzetiségek képviselete változásokat szenvedett.

Magyarok szent István korától kezdve minden időben számosan keresték föl az örök várost. A szent királytól alapított magyar zarándokház papjai már 1058-ban szükségesnek látták azt a kiváltságot biztosítani intézetüknek, hogy magyar zarándok elszállásolására

és eltemetésére egyedül legyen följogosítva; a mi föltételezi azt, hogy más zarándokházak is magukhoz csábítgatták a magyarokat, és hogy soraikban a halálesetek nem voltak ritkák; a miből nagy számukra szabad következtetni.

Így tehát mellőzhetetlenné vált magyar gyóntatók alkalmazása. Ezeknek emlékét, sajnos, a XI—XIII. századból fönmaradt iratok nem őrizték meg.

A XIV. század elején, a mikor a pápai udvar Avignonba költözött át, itt is fölmerült a kis-poenitentiáriusok intézményének szükségessége, a nélkül, hogy megszüntetése Rómában lehetségessé vált volna.

Miután az avignoni poenitentiáriusok fizetésüket a pápai kincstárból kapták, a számadási könyvek értékes adatokat tartottak fönn róluk.

V. Orbán pápa (1362—1370) kincstárnoka, Arnold auchi érsek, a pápai udvartartásra vonatkozó följegyzéseiben a pápai udvarnál alkalmazott gyóntatókról szólván, fölsorolja azt a 14 nemzetiséget, a melynek gyóntatói «szoktak lenni». Megjegyzi, hogy a spanyol, katalóniai, portugáliai és navarrai nemzeteknek együttvéve egy, a többinek — köztük a magyarnak is — külön mindegyiknek egy gyóntatója van.[1311]

Nem merülhet föl kétség, hogy a nemzetiségeknek ez a képviselete a pápai udvarnak már Avignonban megtelepedésekor lépett gyakorlatba.

A legelső avignoni pápa, V. Kelemen (1305—1314) számadási könyveiben a fizetést élvező poenitentiáriusok száma 15—12 között váltakozott. Nevüket és nemzetiségüket nem találjuk följegyezve.

XII. Benedek pápa (1334—1342) uralkodásának első évében az első fizetés bejegyzése alkalmával a kincstárnok a poenitentiáriusokat névszerint fölsorolta; a nélkül azonban, hogy nemzetiségüket megjelölné; mivel azonban egygyel többen voltak, mint a hány gyóntató-állás volt szervezve, és egy krakói származású gyóntató fordul elő közöttük: föl kell tennünk, hogy a magyar sem hiányzott.[1312]

VI. Kelemen (1342—1352) uralkodása alatt, 1349 június 6-án 19 poenitentiárius soroltatván föl, a negyedik helyen Blasius de Ungaria, Magyarországi Balázs fordul elő. Ez világi pap volt, mivel társainál, kik szerzetesek voltak, mindenkor meg van jelölve a szerzet, a melyhez tartoztak. A következő fizetés alkalmával, 1349. deczember

hó 4-én, 18 poenitentiárius között a tizenötödik helyen, ugyancsak találkozunk vele. De 1350 május 14-én, a 15 poenitentiárius sorában hiányzik az ő neve. A tizenötből egyiknek neve mellett az a jegyzet áll, hogy Rómában tartózkodik.[1313] Mivel pedig ebben az esztendőben, a félszázados jubileum alkalmából, a római zarándokok száma rendkívül megszaporodott, valószinű, hogy az avignoni gyóntatók egy része — köztük a magyar is — az örök városba küldetett.

Ugyanis az avignoni időkben a római szent Pétér-bazilikában a gyóntatók száma annyira megfogyott, hogy több, távol fekvő országból érkező zarándokok saját nyelvükön nem gyónhatván, tolmácsokkal voltak kénytelenek élni. A visszaélések, a melyekre ez a gyakorlat alkalmat szolgáltatott, XII. Benedek pápát erélyes intézkedésekre kényszerítették.[1314]

V. Orbán pápa (1362—1370) a római szent Péter-bazilika mellé kilencz gyóntatót nevezett ki. Köztük egy magyar is volt: Henricus de Buda, Budai Henrik ágoston-rendi szerzetes.[1315]

Őt és társait XI. Gergely pápa háromnegyedévvel megválasztatása után, 1371. szeptember 22-én, hivatalukban megerősítette.[1316] Ugyanakkor megállapította, hogy míg a pápai udvar Avignonban van, Rómában csak hat apostoli gyóntató alkalmaztassék, «mindegyik nyelv számára egy» (unus pro qualibet lingva); a nélkül, hogy megállapítaná, mely nyelveket illeti meg ez a kiváltság?[1317] Budai Henrik 1373 nyarán az avignoni udvarhoz költözött s itt is poenitentiáriusi állást foglalt el.[1318] Negyedfélév multával valószinűleg Rómába kisérte a pápát, a ki ekkor székhelyét ide áttette.

Félszázadon át a magyar poenitentiáriusokról hallgatnak az emlékek. 1423. június 2-án V. Márton pápa a magyarországi Pálos-rend egyik tagját, Andrást, Pál fiát nevezte ki, miután az már «bizonyos időn át dicséretesen betöltötte volt» a poenitentiáriusi állást.[1319]

Valószinűleg egy ideig társa, majd közvetlen utódja volt Cserdi Imre pécsi kanonok és a budai szent László-kápolna javadalmasa, a ki, mivel mindkét javadalmába bitorlók helyezkedtek be, az 1430-ik év folyamán jogainak a szentszék bíróságai előtt való érvényesítése végett Rómába jött. Itt időzése alatt azon óhajtás ébredt föl lelkében, hogy állandóan megtelepszik az örök városban. E végből meglepően hangzó kérvényt nyujtott be a pápának.

Elmondja, hogy «Magyarországból bucsúk kieszközlése és

bűneiktől a pápai poenitentiáriusok által föloldoztatásuk végett, az év különböző részeiben a nép nagy sokasága gyülekezik össze, úgy hogy egy vagy két penitencziárius nem elegendő, hanem többre van szükség: mivel gyóntatók hiánya miatt sokan, a kik nagy áhitattal érkeznek meg, lelkiismeretük sugallatait nem követhetik s így lelkiismeretük megnyugtatása nélkül, haraggal és lelkük nem csekély fölháborodásával távoznak, minélfogva majdnem jobb lett volna nem jönniök».

Ezen, kétségkívül túlzó indokolással folyamodik, hogy a pápa őt, noha sem hit-, sem jogtudományi fokozatokkal nem bír, poenitentiáriussá nevezze ki és egyúttal a pécsi káptalanban való rezidenczia kötelességeitől mentse föl.

V. Márton 1431. január 16-án intézte el kedvezően ezt a kérvényt, illetőleg Cserdit poenitentiáriussá nevezte ki.[1320]

Ebben az állásban találta őt IV. Eugén pápa, a ki néhány héttel utóbb szent Péter székét elfoglalván, az apostoli gyóntatók intézményét újból szabályozta. Megállapította, hogy a szent Péter bazilikájában az olaszok, francziák, németek és spanyolok részére két-két gyóntató, az angolok, skótok és írek számára egy, a magyarok részére egy, a lengyelek, csehek, szlavónok és oroszok részére szintén egy, tehát összesen tizenkettő alkalmaztassék.[1321]

A pápa sokféle kedvezésekben részesítette Cserdit. Már 1431 folyamán a javadalmai ügyében megindított pört javára döntötte el és behelyezése iránt rendelkezett. A következő évben a pécsi őrkanonokságot és a titeli prépostságot adományozta neki. Fölhatalmazta, hogy hordozható oltáron bárhol misézhessék, szabadon választandó gyóntatótól általános föloldozásban részesülhessen és ereklyéket küldhessen Magyarországba. 1434 elején, folyamodására megengedte, hogy testvéreivel együtt családi birtokukon az Üdvözítő és a szent magyar királyok neve alatt kápolnát építhessen, ott a Rómában szerzett ereklyéket elhelyezhesse, a melyeknek köztiszteletre kitétele alkalmával az ájtatoskodók bucsúkban részesüljenek.[1322]

1434 elején túl nyomára többé nem akadunk.

Valószinűleg közvetlen utódja volt Kaposi Bálint pálosszerzetes, kit, mint a Pálos-rend római ügyviselőjét, Albert király 1439. május 14-én udvari káplánjává nevezett ki,[1323] majd IV. Eugén 1440. február 25-én, már mint poenitentiáriust küld Rómából Magyarországba, hogy az ekkor esztergomi érsekké kinevezett

Szécsi Dénesnek az érseki palliumot megvigye.[1324] Csakhamar visszatért állomására. Rendje részéről a pápai udvarnál a főügyviselő (procurator generalis) tisztével ruháztatott föl. Ezen minőségében tevékenysége jelentékeny sikereket mutatott föl. 1446-ban IV. Eugéntől kieszközölte rendje részére a dömösi prépostság adományozását, a mi által azonban maga is, a pápa is Hunyadi Jánossal és az ország rendeivel, kik a korona kegyúri jogait sértve látták, éles összeütközésbe jutott, melyet személyes megjelenésével sem tudott enyhíteni és csak visszalépésével, lemondásával tudott megszüntetni.[1325] Nem volt szerencsésebb egy másik kisérletével sem. Az esztergomi káptalanban a honti főesperesség javadalmát eszközölte ki a pápától, de birtokába nem léphetett és 1465. június 22-én erről is önként lemondott.[1326]

Kárpótlásul Szécsi Dénes esztergomi érsek, mint a szent-szék született követét megillető jogaira támaszkodva, a bakonybéli apátságot adományozta neki. Kaposi szükségesnek látta a pápai megerősítést is kieszközölni, a mit 1465 tavaszán II. Pál pápától nyert el. A bulla utal azokra a hűséges szolgálatokra, melyeket az apostoli gyóntató a szent-széknek tett és tenni meg nem szünik; az adományozás megokolására pedig azt hozza föl, hogy ily módon állásához illőbben tarthatja fönn magát.[1327]

Jelentékeny előnyöket biztosított rendjének azzal, hogy közbenjárására V. Miklós pápa a Coelius-hegyen fekvő, szent István első vértanú tiszteletének szentelt templomot és monostort a pálosoknak adományozta, kik azt egy századnál tovább lakóhelyül használták.[1328]

A poenitentiáriusi tisztet haláláig viselte, a melynek időpontját azonban nem határozhatjuk meg.[1329]

Utána két rendtársa következett. Jakab atya 1473 őszén önként vált meg hivatalától;[1330] mire november 13-án István fia, Kelemen atya neveztetett ki a pápa által.[1331] Ez tizenöt évig tartó munkálkodása után magára vonta Rómába zarándokoló honfitársainak, vagy (a mi valószinűbb) Mátyás király egyik követének neheztelését. A király, a hozzá eljutott panaszok által indíttatva, 1488 tavaszán VIII. Incze pápához fordult. Azt a kérelmet terjesztette elébe, hogy a gyóntatót, kinek «életéről és erkölcseiről kedvezőtlen tudósításokat kapott», mozdítsa el; helyébe — úgymond — majd ajánlani fog olyan egyházi férfiút, kihez «a magyar nép, mely Kelemen atyától idegenkedik», bizalommal fog járulhatni.

A pápa sajnálatát fejezte ki válaszában a fölött, hogy Kelemen

atya megbotránkoztatta és elidegenítette magától honfitársait; de kijelentette, hogy hivatalától a törvényes eljárás és rendes pör nélkül nem mozdíthatja el; csak arra az engedményre volt hajlandó, hogy a király által kijelölendő egyházi férfiúnak a magyar zarándokok gyóntatását megengedi.[1332]

Küldött-e Mátyás magyar gyóntatót? Meddig maradt meg Kelemen atya a poenitentiáriusi hivatalban s miképen vált meg attól? Ezekre a kérdésekre a fönmaradt emlékek nem adják meg a választ.

Utódja ismét pálos volt: Mihály atya, Ferencz fia, jogtudor, ki az egri egyházmegye területén fekvő egyik kolostorból került Rómába. 1498. augusztus 17-én az epifaniai püspökség czímét nyerte el, a végből, hogy püspökké fölszenteltetvén, a szerémi püspök mellett mint segédpüspök működjék.[1333]

Az ő távozásával a magyar gyóntató tiszte a pálosok kezeiből kisiklott.

Bodrogi Fülöp győri kanonok és jogtudor, ki mint Ulászló király ügyviselője tartózkodott a szent-széknél s 1496-ban VI. Sándortól a pápai káplán czímmel ruháztatott föl,[1334] 1499. augusztus 23-án kelt bulla erejénél fogva «a magyar nyelv, vagyis nemzet számára» poenitentiáriussá neveztetett ki.[1335]

Kétségkívül ő gondoskodott azon magyar zarándokok lelki szükségleteiről, a kik 1500-ban, a nagy jubileumi esztendőben, tömegesen jöttek Rómába.[1336]

Meddig tartott ezen működése, nem tudjuk.

1511-ben Zrednai Vitéz János primás unokaöcscse, *Vitéz Mihály* váradi kanonok és budai főesperes működött a magyar gyóntatószékben;[1337] II. Julius kegye a következő évben a szentgyörgymezei esztergomi prépostsággal adományozta meg.[1338]

Mikor ő néhány év mulva hazájába visszatért,[1339] helyét 1517-től fogva Lazai János (Johannes de Lazo) erdélyi főesperes foglalta el, a ki vallásos érzületének és nemes műizlésének maradandó emlékét hagyta reánk abban a kápolnában, melyet 1512-ben a gyulafehérvári székesegyház mellett, a legszebb renaissance-stilben építtetett. Alkotásának javadalmazásáról római tartózkodása alatt, 1520-ban, jelentékeny alapítványnyal gondoskodott.[1340]

Poenitentiáriusi működése közepette érte el őt a halál, hetvenöt éves korában, 1523. augusztus 17-én.

A Coelius-hegyen, a pálos-templomot választotta temetkezési

helyül. A sírja fölé helyezett márványlap szigorú, erélyes kifejezésű arczának vonásait föntartotta. A négy verssorból, mely kétségkívül az ő rendelkezése következtében vésetett be, azokhoz szól, kik sírja előtt megállapodnak:

Natum quem gelidum vidis ad Istrum
Romana tegietur viator urna
Non mirabere, si extimabis illud:
Quod Roma est patria omnium fuitque.[1341]

«Ne csodálkozzál, utas, afölött, hogy az, ki a jegethordó Duna partjai mellett született, római sírban nyugszik. Gondold meg, hogy Róma mindnyájunknak hazája.»

JEGYZETEK.

1 *Gregorovius:* «Diese tiefste der Spaltungen (hat) nur seine Untheilbarkeit bewiesen». Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter. VI. kötet. III. rész. 620.

2 A megbízó bullát kiadta *Theiner.* II. 196.

3 Megbízólevelét nem ismerjük. 1419 febrnár 20-ikán kelt oklevelében így czímezi magát: «In Hungarie et Bohemie regnis ceterisque terris atque dominiis eisdem regnis suppositis apostolice sedis nuntius». (Egy alább idézendő krakói codexben.)

4 Palacios imént idézett okirata Szakolczán van keltezve.

5 *Eubel.* 30. — Magyarországi működésének emlékét föntartotta egy 1420 april 20-ikán elintézett supplicatio, melyben említtetik, hogy János bíbornok a somogyi főesperességet adományozta. Vol. 131. f. 254.

6 1419 junius 18-iki levele: Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen LII. 142.

7 Zsigmond 1420 január 6-ikán Boroszlóban mondott ítéletet. *Dogiel.* IV. 101.

8 A pápa 1423 február 19-ikén kelt megbízólevelét közli *Theiner.* 204.

9 Zsigmond jelentésére utal az 1423 julius 10-ikén kelt pápai válasz. (Vatikáni levéltár. Martini V. brevia Arm. XXXIX. col. 5. f. 48.)

10 Ezt egy 1423 márczius 30-ikán kelt oklevélből tudjuk. Monumenta Slavorum. XI. 159. (Hibásan 1424-re téve.)

11 *Palacky.* Urkundliche Beiträge I. — 306. — *Windeck.* 198. *Altmann.* 5894, 5911. Palaciosnak Esztergomban 1422 april 20-ikán kelt oklevele a magyar országos levéltárban. Pozsonyban kiállított dátum nélküli oklevele az alább idézendő formuláskönyvben.

12 Bírói hatáskörében kiállított több okiratát megőrizte a krakói egyetemi könyvtár XV. századbeli miscellanea-kötetben foglalt formulás-könyv töredéke, melyet Grünn Albert a M. N. Múzeum könyvtárának tisztviselője tüzetesen fog ismertetni a «Magyar Könyvszemlében».

13 Ezt Csapi Péternek, ki az ügyet a pápa elé vitte, 1425 julius 31-ikén elintézett supplicatiójából tudjuk.

14 Számos okirata az idézett formulás-könyvben. Az országos levéltár megőrizte 1422 junius 23-ikán a budai pálosok kolostora javára kiállított bucsúengedélyező okíratát. Dipl. levéltár. 11223. sz.

15 Az időpontot, a mikor Rómába visszatértek, nem határozhatjuk meg.

16 Az 1426 január 26., julius 23 és 1428 február 16-án kelt pápai megbízóiratokat közli *Theiner.* 205. *Palacky.* 469, 588.

17 *Pastor.* I. 153.
18 V. ö. *Fraknói.* Kegyúri jog. 127.
19 Ugyanott. 126.
20 *Wagner.* Analecta Scepusiensia. III. 156, 159.
21 Kegyúri jog. 128, 129.
22 V. Márton pápa Magyarországra vonatkozó irományai még kiadatlanok. Másolatban megvannak a Vatikáni Magyar Okirattár bizottságának gyüjteményében.
23 Kegyúri jog. 227, 228.
24 *Pastor.* 184, 185.
25 Reichstagsakten. X. 26.
26 Ugyanott. 45.
27 Ugyanott. 15.
28 1429 junius 30-ikán a pápához engedélyért folyamodik, hogy a királyhoz visszatérhessen.
29 *Theiner.* II. 206.
30 *Hefele.* VII. 432—438.
31 *Kollányi* munkájában (Esztergomi kanonokok.) nem fordul elő. Családi nevét nem állapíthatjuk meg.
32 A levelet kiadta *Mansi.* XXX. 72—76.
33 *Haller.* II. 36.
34 *Hefele.* 462.
35 Reichstagsakten. X. 300.
36 «Facta recommandatione per dominum protonotarium»
37 Stock Miklós előterjesztése több helyen napvilágot látott. A legpontosabb szöveg: Reichstagsakten. X. 397—406. A székesfehérvári prépost fölszólalásáról egykorú napló szól. Monumenta Concil. II. 164. (Föltünő, hogy ez a hely elkerülte a Reichstagsakten nagytudományú szerkesztőjének figyelmét, a ki azt írja: «Von der Audienz wissen wir nichts weiter, als eben die Thatsache, dass sie stattfand...» i. h. 300.)
38 Ezek meg vannak nevezve a pápai válaszról fölvett jegyzőkönyvben. *Mansi.* XXX. 144.
39 Reichstagsakten. X. 416—418.
40 Az audientia részletes ismertetése: Monumenta Conciliorum. II. 168.
41 Az 1432 april 26-ikán elintézett supplicatió és az ugyanazon napon kiállított bulla a vatikáni levéltárban.
42 Reichstagsakten. X. 301.
43 *Hefele.* 471.
44 Nicolaus Albus de Ivantz.
45 Reichstagsakten X. 304.
46 A közjegyzői okiratot közli Mansi. XXX. 147.
47 Zsigmond király május 17. és 18-án Vilmos bajor herczeget, a zsinat protectorát és a zsinatot értesíti küldetésök felől. A zsinat mindegyiknek 30 rajnai forintnyi jutalmat szavaz meg. Reichstagsakten. X. 304, 305, 441, 443, 445, 446.
48 Zsigmond föntebb idézett leveleiben jelezi, hogy a prépostot és a lovagot közelebb Rómába visszaküldi. Később (1433 elején) a bázeli zsinathoz küldött üzenetében említi, hogy a két követ, a harmadik kiséretében, csakugyan

elment Rómába. (*Palacky*. I. 345.) Ez az irat elkerülte a Reichstagsakten szerkesztőjének figyelmét, a ki abban a nézetben van, hogy ez a követség nem indíttatott útnak. X. 305.

49 *Mansi*. XXX. 161. *Palacky* i. h. Reichstagsakten. X. 306, 307.

50 Reichstagsakten. X. 311.

51 *Haller*. II. 87, 143.

52 Ugyanott. 63.

53 Ezt Zsigmond alább idézendő leveléből tudjuk.

54 *Lewicki*. II. 296.

55 *Haller*. II. 63.

56 A zsinat az elrablott ingóságok visszaszerzése érdekében lépéseket tett Zsigmondnál. *Haller*. II. 331, 339.

57 Kanizsai László soproni főispánhoz 1433 január 21-ikén írt levelét közli *Katona*. XII. 692.

58 *Fejér*. X. VII. 466.

59 Ugyanott. 468, 471.

60 *Aschbach*. IV. 114.

61 Ez meg van említve az ő supplicatiójában, melyben a csanádegyházmegyei halmasi plébániatemplom javára bucsúkért folyamodik.

62 Zsigmondnak ez ügyben benyujtott és 1433 julius 13-ikán elintézett supplicatióját közöltem a «Turul» czímű folyóirat 1893-iki évfolyamában. 3.

63 V. ö. a «Turul» jelezett czikkét.

64 Ezt kétségtelenné teszi az a körülmény, hogy útközben 1200 forintot kölcsönözött Zsigmondnak, a ki azután Bázelben 1434 január 17-ikén adománylevelet állít ki javára. (Hunyadi Mátyás élete. 72.)

65 Erről az utóbbi intézményről más helyen tüzetesen szólunk.

66 Mindezen supplicatiókat, melyek május 31. és augusztus 13-ika között intéztettek el, a Supplicatiók regestainak 279, 280, 281, 287. kötetei foglalják magukban.

67 Monumenta Slavorum meridionalium. XXI. 56.

68 *Aschbach*. IV. 121.

69 *Haller*. II. 487. *Hefele*. 552—564.

70 *Haller*. III. 6, 36.

71 A bullát kiadta *Fermendžin*. Acta Bosnae. 141.

72 Ezt a generalis 1435 deczember 17-iki leveléből tudjuk. Ugyanott. 149.

73 *Haller*. III. 15, 36, 150, 267.

74 Ugyanott. III. 15, 36, 129, 137, 216, 284, 307, 314, 337, 364. stb.

75 *Mansi*. XXIX. 454. XXX. 939. *Hefele*. 598. *Haller*. III. 493.

76 Reichstagsakten. XI. 554.

77 A pápa 1434 november 12-én értesíti Zsigmondot, hogy Cigalát visszaküldi hozzá. Ugyanott. 564. Hogy Dominis meg 1435 október 9-én is mint királyi követ tartózkodott a pápai udvarnál, igazolja a királynak ezen a napon hozzá intézett levele, melynek eredetije a Nemzeti Muzeum könyvtárában van.

78 Reichstagsakten. XI. 555.

79 Monumenta Conciliorum. I. 524.

80 Az 1435 junius 17-én kelt pápai útlevélben «archidiaconus de Zolnok in ecclesia Transilvanensi, decretorum doctor, cubicularius noster» czímet visel

és az mondatik, hogy «habeat de Romana Curia ad regnum Hungarie se conferre, ut asserit rediturus». Vatikáni regesták. vol. 365. n. 81.

81 Monumenta Conciliorum. II. 616, 829. *Haller*. III. 553. — Zsigmondnak 1435 október 9-ikén a pápához intézett levele a Nemzeti Muzeumban.

82 Monumenta C. II. 674—765.

83 Fönnmaradtak Tatáról 1435 deczember 7., 8., Székesfehérvárról deczemb. 21-ikén, Bécsből 1436 január 18. és 28-án kelt levelei, úgyszintén Székesfehérvárt tartott beszédei. Ki vannak adva: Ambrosii Traversarii Camaldulensis epistolae et orationes. Florencz. 1759. (II. 34, 86, 237, 333, 711, 792, 1151, 1957.)

84 *Palacky*. II. 474.

85 *Haller* (I. 152.) a zengi püspök ezen követségét 1436 márcziusra teszi. Azonban a pápa a részére kiállított utasításban említi, hogy Traversari az elmult esztendőben tért vissza hozzá Zsigmondtól, a mi 1436 elején történt. Továbbá említi, hogy «de mensemaji eundum est pro Grecis». Ebből következik, hogy 1437-ben és jóval május előtt fogalmaztatott ez az utasítás.

86 A dátum nélküli utasítás a vatikáni könyvtárban. Cod. Vat. 4184. fol. 188. — A zengi püspök 1437 junius elején már Zsigmond udvaránál volt Csehországban. Monumenta. C. I. 865, 866.

87 *Hefele*. 637—649.

88 Ezeket a pápa említi Zsigmond halála után Alberthez küldött követének szóló utasításában és 1438 január 13-ikán a zengi püspökhöz intézett levelében. (Mind a kettőről alább tüzetesen szólunk.)

89 1431 augusztus 5-én. A vatikáni regestákban. Vol. 370. f. 31.

90 Az 1431 október 4., 20., november 17-ikén elintézett folyamodások a Supplicatiók regestáiban. Vol. 263. f. 233. Vol. 264. f. 129. és 251. Annus V. lib. I. f. 16.

91 1435 október 9-ikén kelt levelének eredetije a Nemzeti Muzeum könyvtárában.

92 Ezt egy későbbi, 1440 julius 19-ikén kelt, alább idézendő bullájában említi.

93 1448 január 31-ikén. A supplicatiók regestáiban.

94 1437 végén Alberthez küldött követe részére adott (alább idézendő) utasításában.

95 Az 1433 junius 18-ikán kelt levél a flórenczi államlevéltárban. Kiadta e sorok írója az 1882-ik évi kalocsai schematismusban.

96 Hogy 1433 óta megszakítás nélkül volt fogságban s 1435 tavaszán, mikor a pápa követet küldött kiszabadítása végett, nem másodízben fogatott el, kitűnik a pápának ezen utóbbi alkalommal írt leveléből, a melyben azt írja, hogy «hajdan» (olim) került fogságba.

97 Ezt a pápa említi 1437-ik évi alább idézendő levelében.

98 Az 1435 május 7. és 1436 január 28-iki pápai iratok a vatikáni regestákban. Vol. 373. f. 159. Vol. 374. f. 34.

99 Ezt a pápának hozzá írt leveléből tudjuk.

100 A pápai iratok, melyek dátumot nem viselnek, a vatikáni regestákban. Vol. 359. f. 151—153.

101 Az időpontot nem határozhatjuk meg. Még 1436 és 1437-ben a királyi oklevelek a kalocsai érseki széket üresedésben levőnek mondják. 1438-ban ismét János, mint kalocsai érsek fordul elő az egyházi méltóságok névsorában.

102 A bázeli zsinat egyik követe naplójában. 1437 február 11., april 3., 7., junius 12-én. Monumenta Conciliorum. I. 852—866.

103 *Hefele.* 659.

104 Dátum nélküli egykorú másolata a vatikáni levéltárban. Arm. 39. vol. 2. f. 260. Kiadta *Lewicki.* II. 364.

105 A vatikáni regestákban.

106 *Theiner,* II. 215.

107 Monumenta Conc. III. 7.

108 Ezeket a pápa 1438 nov. 30-ikán kelt alább idézendő iratában beszéli el.

109 Monumenta Conc. III. 120.

110 1438 november 30-ikán. *Theiner.* 218.

111 Kegyúri jog. 514. — A pápa 1439 május 27-ikén a zengi püspököt, legátusát utasítja, hogy a prépost beiktatását halaszsza el addig, míg a Zólyomi Benedek és a fehérvári káptalan között támadott perben ítéletet hoz. *Theiner.* Mon. Slavorum. 376.

112 Wenczelnek nyomát találjuk Erzsébet királynénak 1438 april 15-ikén kelt alább idézendő oklevelében, a melynek élén olvasható: «Propria commissio domine regine, magistro Venceslao preposito referente». A datariai bullák regestaiban kinevezési bullája keresztül van húzva, s mellette ez a jegyzet olvasható: «Cassatum de mandato domini pape». (Anni I. Liber. 107. fol. 87.) Wenczel elmozdításáról és Szécsi áthelyezéséről: Kegyúri jog. 513, 516.

113 Monumenta Conc. III. 148. — A zsinatnak 1439 február 20-án Alberthez intézett levelét közli *Teleki gróf:* Hunyadiak kora. X. 31.

114 A pápa 1439 april 23-ikán Alberthez intézett levele. *Theiner.* 219.

115 Ezt említi 1438 april 23-iki (alább idézendő) levelében.

116 1438 szeptember 11. és 15-ikén részökre kiállított megbizólevelek a vatikáni regestákban. Vol. 367. fol. 72.

117 Tagliacozzoi János Magyarországban is megfordult; Budán kelt oklevélben mint «pápai kincstárnok» rendelkezik, hogy azok, kik a «minap elhunyt» Textor Jakab «clericus camere» pénzeit és ingóságait lefoglalták, ezeket szolgáltassák ki a végrendeleti végrehajtónak «domino Gascen (?) protonotario et auditori». (A dátum nélküli okirat a föntebb idézett krakói formulás-könyvben találtatik.)

118 *Lewicki.* II. 388.

119 A pápa erről april 23-iki (idézett) levelében értesíti Albert királyt. Az april 20. és 23-ikán kelt megbízólevelek a vatikáni regestákban az idézett helyen.

120 *Lewicki.* II. 391.

121 *Dlugoss* elbeszélése. *Katona.* XII. 871. A lengyel király 1439 junius 4-ikén erősíti meg a fegyverszünetet, mely a két legátus által «indicta fuerit». *Teleki.* X. 38.

122 Ezt Petrikovics Andrásnak 1441 márczius 1-én elintézett supplicatiójából tudjuk.

123 Monumenta Conc. III. 404.

124 Életrajzát kiadta *Wadding.* Annales X. és XI. köteteiben és Giuseppe-Arcangelo di Fratta Maggiore Nápolyban 1851

125 Az 1432 april 1-én kelt rendeletet közli *Wadding.* X. 1494.

126 Ezt Tvartkó királynak 1433 april 1-én Jakab atyához intézett leveléből tudjuk. Eredetije a nápolyi S. Maria Nuova kolostor levéltárában. Kiadta (nem egészen pontos olvasással) *Fermendžin:* Acta Bosnae. (Zágráb. 1892.) 139.

127 Ezen kinevezések időpontját nem határozhatjuk meg pontosan. 1434 január 22-én még Corzulai János atya volt a bosnyákországi vicárius, a ki 1435 nyár elején a váradi püspöki székre emeltetett. (*Fermendžin*. 140, 146.) 1435 augusztus 24-ikén a bosnyák király Jakab atyát vicáriusnak czímezi. (*Wadding*. 232.) Az erdélyi püspök 1436 május 5-ikén így czímezi Jakab atyához írt levelét: «Vicario Boznensi et predicatori generali a sede Christi et sacro concilio Basiliensi misso et deputato». (*Fermendžin*. 152.) A váradi püspök iratában így czímeztetik: «A sede apostolica et sacro concilio Basiliensi in Bosnae, Rasciae et Valachiae partibus pro huiusmodi maledictae sectae et haeresis pestiferae eradicatione legatus et nuntius apostolicus». (*Katona*. XII. 739.)

128 A bosnyák királynak 1435 augusztus 24-én hozzá intézett levelét közli *Wadding*. 232.

129 Zsigmondnak 1435 deczember 3-ikán hozzá intézett levele. *Fermendžin*. 148.

130 Monumenta Conciliorum. I. 691.

131 1436 január 26-ikán. *Fermendžin*. 150.

132 Az 1436 augusztus 22-ikén kelt pápai bullát közli *Katona*. 741.

133 A pápához intézett leveleket közlik *Katona*. 745, 746, 748. *Fermendžin*. 164, 177.

134 Maróti Lászlónak 1437 julius 11., Tamási Lászlónak 1437 szeptember 23-ikán kelt okiratait közli *Fermendžin*. 159, 162. Garai Lászlónak 1437 julius 14-ikén kelt okirata, kiadatlan, a nápolyi S. Maria Nuova kolostorban.

135 Ezen eseményekről részleteket tartalmaznak az 1437 junius 5-iki és decz. 28-iki pápai iratok, az 1437 augusztus 23. és 1438 april 15-ikén kelt királyi rendeletek. *Fejér*. X. VII. 878. *Wadding*. XI. 9. *Katona*. 775. *Fermendžin*. 165.

136 1437 junius 5-ikén. *Fejér*. X. VII. 878.

137 1437 augusztus 23-ikán. *Katona*. 775.

138 1437 deczember 28-ikán. *Wadding*. 9.

139 Az 1438 február 11-ikén kelt rendeletet közli *Fermendžin*. 164.

140 A királynénak 1438 april 15-én kelt rendelete ugyanott. 165.

141 Az érseknek 1438 május 11-ikén kelt irata *Wadding*nál. 36.

142 Az 1438 október 15-én Ferrarából Jakab atyához intézett levél a vatikáni regestákban. Vol. 367. fol. 122.

143 1438 november 15-ikén. *Theiner*. 218. Ugyanazon napon a pápa az esztergomi érsekhez is intéz ajánlólevelet; Jakab atyát pedig bullában biztosítja, hogy az egyházi kiközösítést, melylyel őt bárki netán sujtani fogná, érvénytelennek tekintheti. Vatikáni regestákban. Vol. 367. fol. 58, 126.

144 Jellemző, hogy az alább idézendő jegyzőkönyvben a börtön «pápai börtönnek» (carceres papales) neveztetik.

145 Az 1439 augusztus 19-én Kameniczen foganatosított tanúkihallgatások jegyzőkönyve, az augusztus 28-ikán a kalocsai érsekhez intézett rendelet és a világi főuraknak szeptember 1-én kelt okirata: *Fermendžin*. 173, 174. *Wadding*. 78.

146 1440-ben Paduában prédikált, később Cyprus szigetén működött. *Wadding*. 79, 101. 1458 február 7-iken a raguzai köztársaság válaszol Márkai Jakabnak 1457 deczember 21-ikén kelt levelére, melyben V. László haláláról a köztársaságot értesítette. (Raguzai Oklevéltár. 604.) Ebből következtetjük, hogy Jakab atya ekkor László király környezetében volt. — Ugyancsak a raguzai köztársaság

1458 május 8-ikán Mátyás király megválasztatása alkalmából üdvözlő iratokat intéz Mátyáshoz, anyjához, nagybátyjához, az esztergomi érsekhez, a váradi püspökhöz, a nádorhoz és Jakab atyához. (Ugyanott.) Ebből kitűnik, hogy a királyválasztásnál jelen volt. — 1474 szeptember havában, mikor Mátyás követei Nápolyból, hol Beatrix kezét kérték meg, uralkodójukhoz visszatértek, az ott tartózkodó agg Jakab atya üdvözlőlevelével kereste föl a királyt, a ki október 31-ikén Boroszlóból válaszol neki. «Grata admodum nobis fuerunt, que vestra paternitas meminit in litteris suis. Gavisi sumus intellexisse bonam eiusdem paternitatis vestre valetudinem. Speramus in Deum, illud quod ad honorem ipsius fecimus faustum ad republicae christiane futurum. Quod ut ita fiat rogamus paternitatem vestram, ut paternitas vestra intercessor esse velit, ac nos cum regnis nostris in suis oracionibus habere commendatos. Quam bene valere semper optamus.» (Eredetije a nápolyi S. Maria Nova kolostorban. Ugyanott Veronai Gábornak november 1-én kelt levele.) Márkai Jakab meghalt 1476. november 28-ikán. Mai napig épségben fönnmaradt teste a nápolyi S. Maria Nova templomban tiszteltetik. Ünnepét november 28-ikán üli a szent-Ferencz-rend.

147 Az esztergomi és egri bullák a Dataria regestáiban. A veszprémi kinevezésnek csak a Provisionum és Obligationum lajstromaiban van nyoma.

148 Az 1440 február 28-ikán kelt útlevél a vatikáni regestákban.

149 A bullák ugyanott.

150 A Magyar Nemzet Története. IV. 13—17.

151 A bulla eredeti példánya a bécsi titkos levéltárban.

152 Kegyúri jog. 134, 135.

153 A pápa ezen levelének teljes szövegét nem ismerjük; de kivonatát találjuk 1441 május 25-én Ulászlóhoz írt (alább idézendő) levelében.

154 A bulla a vatikáni levéltár datariai regestáiban.

155 Kegyúri jog. 137.

156 Ez a nevezetes levél, a mely a király két levelét és a pápa egy korábbi válaszát resumálja, kiadatlan. A vatikáni regestákban vol. 360. fol. 81. találtatik.

157 Az 1441 junius 17-ikén elintézett folyamodások. Regesta Supplicationum Eugenii IV. annus XI. 7. fol. 208.

158 Kegyúri jog. 139. A bázeli zsinat később még egy kisérletet tett. 1443 tavaszán Scarampi Lajos aquilejai bíbornok-patriarkát küldötte «ad Wiennam et ad Hungariam.» (Lewicky. II. 438.) Ez 1444 január 27-ikén Bécsben volt. (Teleki X. 147.) Semmi nyomát nem találjuk annak, hogy Magyarországba tényleg eljutott.

159 Ifjú koráról és jelleméről sok érdekes vonást jegyez föl kortársa, a híres flórenczi könyvkereskedő, Vespasiano Bisticci, ki Juliánnal Flórenczben tartózkodása alatt érintkezett; és jellemrajzát «A XV. század kiváló férfiainak életrajzai» (Vite dei uomini illustri del s. XV) sorozatába fölvette. Adatait megerősíti az emlékbeszéd, melyet Julián fölött barátja Poggio, a nagynevű humanista, Rómában tartott. Mindkét művet Mai bíbornok tette közzé 1839-ben «Spicilegium Romanum» czímű gyűjteményében. I. 166—184. X. 374—384. V. ö. e sorok írójának munkáját: Cesarini Julián bíbornok magyarországi pápai követ élete. Budapest. 1890.

160 Az 1430 január 1. és 9-én kelt pápai bullák *Theinernél.* II. 206, 209. — Magyarország területén több egyházi ügy elintézése bizatott rá. Meg kellett vizsgálnia Zsigmond királynak panaszát, melyet az erdélyi egyházmegye némely papjai ellen, a török hadjárat czéljaira kivetett egyházi adó megtagadása miatt, emelt;

valamint a török határszéleken fönnálló ferenczrendű zárdák állapotát. Ezen ügyekben V. Márton 1431 február 13. és 16-dikán kiállíttatta a bullákat, de közbejött halála miatt azok nem expediáltattak. IV. Eugén 1431 márczius 13-dikán ujból kiállíttatja. (*Theiner.* II. 210, 211.)

161 Poggionak 1433 julius 10-dikén Rómából Juliánhoz írt levele. *Poggii* Historiae de varietate fortunae et Epistolae 57. (Párisi 1723-diki kiadás.) 207—211. Ezen levélgyüjteményben Poggionak Juliánhoz írt hat levele találtatik. A föntebb idézetten kívül, még egy másik is, melyet 1435 május 26-dikán Bolognából ír, (230), utal Julián olyan levelére, melyben őt állandó, rendes életpálya választására serkenti.

162 *Palacky* Geschichte. III. köt. II. rész. 533—547.

163 Ugyanott. III. kötet, III. rész. 31—39.

164 A pápai megbízó-bullát nem sikerült megtalálnom. Küldetésének kettős czélját Velenczében a senatusnak ő maga előterjesztette. Az állami jegyzőkönyvbe iktatott kivonat szerint igy szólott: «Summum pontificem eum mittere legatum ad partes Hungarie ut inter regem Polonie et regnum Hungarie pacem ponere studeat et provideat saluti Christianorum et obviare Turcis.» *Dlugoss* szerint (IX. 403.) egy harmadik föladata is volt: meghiúsítani a bázeli zsinaton megválasztott ellenpápa igyekezeteit, hogy magát Magyar- és Lengyelországban elismertesse.

165 Az első fizetési tétel 1442 márczius 9-ikén fordul elő a pápai számadási könyvben. 1443 január 15-ikén egy 2000 forintos tételnél megjegyeztetik: «pro sua provisione quatuor mensium, finienda die ultima mensis Martii.» Vol. 408. f. 116, 135.

166 A senatus 1442 márczius 26-iki ülésében állapíttatott meg a válaszszöveg. Deliberationi Senato secrete. Vol. XV. f. 116.

167 *Dlugoss* azt írja, hogy Julián előbb Frigyes királyhoz ment Bécsbe és több hónapig tartózkodott udvaránál. De ez nem lehetséges. *Chmel* Regestáiból tudjuk, hogy 1442-ben aprilis első napjaiban Frigyes király Tirolon keresztül Augsburgba ment, és ezen egész esztendő lefolyása alatt nem tartózkodott Ausztriában. *Dlugoss* szerint juniusban jött volna Julián Budára. De a magyar országos levéltárban Juliánnak 1442 május 27-dikén Budán kiállított oklevele van, melyben György bazini grófot fölhatalmazza, hogy utazásaiban hordozható oltáron miséztethessen.

168 *Dlugoss.* 771. *Spondanus.* Historia Ecclesiastica. II. 253. lap. *Caro.* Geschichte Polens. IV. (Gotha. 1875.) 331.

169 A jól informált Aeneas Sylvius (ki ez időben Frigyes német király titkára volt), írja, hogy Julián Magyarországba jött, békét és házasságot létesítendő Erzsébet és Ulászló között; az utóbbi sokkal fiatalabb volt ugyan «sed habent suam miseriam quoque Reges, ut uxores non sibi sed Regno ducere coguntur». (Historia Friderici. III. *Kollár* kiadása. Analecta Vindobonensia. II. 116.) Anna herczegnő kevéssel azelőtt Vilmos szász herczegnek jegyeztetett el; (*Teleki:* Hunyadiak kora. I. 303.) de ezen körülmény ily esetben nem képezhetett akadályt. Anna csak két évvel Ulászló halála után lett tényleg a szász herczeg nejévé. — Az Erzsébet által ajánlott békeföltételeket *Dlugoss* ismerteti.

170 *Dlugoss*, *Callimachus* és *Bonfin* előadása.

171 Erzsébet királynénak Pozsonyban, 1442 augusztus 8-dikán kelt okirata. *Katona.* XIII. 202. — Erzsébetnek augusztus 14-dikén Körmöcz városához intézett

levele. *Teleki.* X. 116. — A fegyverszünet oklevele, melyet Ulászló 1442 szeptember 22-dikén erősített meg, *Majláth* : Geschichte der Magyaren. II. Jegyzetek. 25.

172 Az 1442 augusztus 17-dikén kelt oklevél *Telekinél.* X. 118. A fegyverszünet megerősítéséről és a királyi esküről kiállított közjegyzői okiratot közli *Majláth* i. h. Szeptember 23-dikán Ujlaki Miklós esküvel fogadja, hogy Erzsébet királynét a béketárgyalások helyére kisérvén, személyének és kiséretének biztonsága felől gondoskodni fog. Az eredeti oklevél, a *Gyurikovics Mátyás*-féle gyüjteményben. (E sorok írójának birtokában.)

173 Julián 1443 junius 28-dikán Frigyes királyhoz intézett levelében említi, hogy «nemo erat qui non reputaret non solum difficile, sed quasi impossibile, quod inter ipsam Dominam Reginam et hunc Dominum Regem pax ulla ratione concludi posset». (*Chmel,* Materialien. I. 113.) Erzsébet királyné 1442 november 2-dikán Pozsony városát értesíti a tárgyalások megindulása felől. (A levél eredetije a Gyurikovics-féle kézirat-gyüjteményben. E sorok írójának birtokában.)

174 Julián, imént idézett levelében folytatólag írja : «Per institutionem dictae Dietae apud Jaurinum, et veniente . . . Rege ad S. Martinum, intervenientibusque tractatoribus ex utraque parte, tantum fuit laboratum, quod infratres quasi ebdomadas, mediante gratia Dei, apud quem nihil est difficile, pax illa fuit conclusa». És 1442 deczember 16-dikán Siena kormányát a béke létrejötte felől értesítvén, kiemeli : «In qua re comsummanda et perficienda, per omnes labores nostros, diligentiam et solicitudinem adhibuimus, nec laboribus, ipsis et periculis ac impensis ulla racione pepercimus». (Eredetije a sienai állami levéltárban.) A győri békekötés részleteit ismerteti Julián bíbornok 1442. deczember 16-dikán Siena kormányához intézett levelében, mely a sienai állami levéltárban őriztetik.

175 Az 1443 márcz. 12., 15. és 18-án kiállított hat bulla a Dataria regestáiban.

176 *Aeneae Sylvii* opera. Bázeli kiadás. Első számú levél.

177 Schlick Gáspár német kanczellár 1443 május 6-dikán kelt (Aeneas Sylvius által fogalmazott) válaszában írja, hogy a bíbornok levelét közlé Frigyessel, ki «mandavit statim in omnibus fieri debitam expeditionem. Nihil antem nunc restat nisi ut venias ad laborandum, ut dieta que instat pro pace Hungarie indicta, bonum finem sorciatur.» *Cugnoni.* Aeneae Sylvii Opera inedita. (Róma, 1883.) 67. Juliánnak bécsi tárgyalásaira érdekes világot vet az ő levele, melyet visszatérte után, 1443 junius 28-dikán Budáról Frigyeshez intéz. (*Chmel,* Materialien. I. 113.) Aeneas Sylvius egy későbbi (1445 október 28-diki) levelében említést tesz azokról ; de csak annyit mond, hogy Julián két kisérőjével megjelent, s a tárgyalások nem vezettek eredményre. (Bázeli kiadás. 81-dik szám.)

178 A pápa 1442 deczember 22-dikén 10 forintot utalványoz «Matheo de Ungaria cursori, pro bonis novis que portavit de victoria habita a christicolis contra Turcos». (Vol. 408. f. 151.)

179 A bullát közli *Raynald.* IX. 413.

180 Ezt a pápa idézett bullájában említi. A pápai számadások könyvében 1443 február 13-ikára a következő tétel van bejegyezve : «Cristofori episcopo Coronensi pro expensis per eum fiendis eundo ad dominum legatum in Ungaria». Vol. 408. f. 158.

181 A velenczei doge már 1443 május 3-dikán a görög császár követéhez intézett válaszában kiemeli, hogy Julián bíbornok ismételten sürgette a pápánál a hajóhad kiállítását. A miből következik, hogy a kezdeményezés dicsősége őt illeti

meg és hogy az első lépéseket az év elején tette meg. Julián a pápai hajóhad felől april végén Schlick kanczellárhoz intézett levelében is szólott. A kanczellár május 6-diki válaszában kétségét fejezi ki a terv valósulása iránt. *Cugnoni.* Aenae Sylvii Opera inedita. (Róma 1883.) 67. Hogy pedig a terv kezdettől fogva a galliopolisi szorosban való állásfoglalásra vonatkozott, kitűnik a pápának 1443 april havában a velenczei követtel folytatott értekezleteiből. A pápánál tett lépésekre utal a velenczei doge imént idézett válaszában. Juliánnak, a signoriához intézett fölszólítását említi a doge 1443 april 13-dikán a pápához intézett levelében. A burgundi fejedelem april végén vagy május első napjaiban négy gályatestet rendel meg Velenczében (mint a doge 1443 május 10-dikén a pápai udvarnál levő követéhez írja). Ez valószínűleg szintén Julián bíbornok fölszólításának volt eredménye.

182 A pápának a velenczei követtel folytatott értekezletéről több részletet tartalmaz a doge válasza a követ jelentésére, 1443 május 10-dikén. De már egy héttel előbb május 3-dikán, a görög követnek adott válaszában említi a doge, hogy a pápa tíz gályát kér fölfegyverzés végett a köztársaságtól.

183 A dogenak 1443 május 10. és 20-dikán a pápai udvarnál levő követéhez intézett jegyzékei.

184 A május 8-dikán kelt kinevezési okirat a vatikáni Regestákban. Vol. 382. fol. 188.

185 A dogenak 1443 május 20., 25. és julius 6-dikán a pápai udvarnál lévő követhez intézett jegyzékei.

186 A senatus 1443 augusztus 3-diki végzése és a dogenak szeptember 10-dikén a pápához intézett irata.

187 A dogenak Julián bíbornokhoz augusztus 8-dikán írt levele, melyben értesíti, hogy a magyar király és az ő kérésére, tízezer font lőport ajándékoz a magyar hadseregnek és azt már Sebenicóba szállíttatta.

188 Julián 1443 junius 28-dikán Frigyeshez intézett levele és ennek dátum nélküli válasza *Chmelnél.* 113—117.

189 Egyik előkelő vitéznek nevét Julián bíbornok 1444 junius 22-dikén a mantuai őrgrófhoz írt leveléből ismerjük. «Nobilem virum — írja — Franciscum de Carrareis ... in exercitu Christianorum contra Turcos anno preterito novimus», és mivel most Olaszországon keresztül Spanyolországba utazik, az őrgróf pártfogásába ajánlja. A levél eredetije a mantuai állami levéltárban.

190 Aeneas Sylvius 1444 január 15-diki levelében a november 3-diki diadalt leírván megjegyzi: «Haec acta sunt, .. sicut Regi nostro per ipsum Cardinalem et Regis litteris scriptum est». Egy későbbi, 1445 október 28-diki levelében az elesettek és foglyok számát följegyezvén, kiemeli: «Sic enim Julianus suis litteris Caesari significavit, quamvis Uladislaus, more Polonorum, qui de magnis majora loquuntur, 30,000 hominum cecidisse, suis epistolis adnotaverit». (Bázeli kiadás, 44. és 81. számu levelek.) Juliánnak ezen jelentései közül csak egy (fejedelemhez intézve, dátum nélkül) a müncheni királyi könyvtár 12,725. számú codexében (f. 120.) maradt ránk.

191 Julián az imént idézett levélben írja: «Crastina die, in nomine Domini movebit se exercitus ... Videntur isti Domini habere animum hiemandi ... ad quod ego exhortatus sum et exhortor eos quotidie, quanto efficatius possum».

192 Julián bíbornoknak egy fejedelemhez, a Morva melletti táborból, november első felében írt levele. A müncheni idézett codexben.

193 A velenczei senatus 1444 márczius 6-dikán, Magyarországba küldött követének adott utasításban meghagyja neki, hogy Julián bíbornokkal közölje, hogy az utolsó levél, melyet tőle kapott, 1443 deczember 4-dikén Sofiából volt keltezve, készségét fejezvén ki a legátus által előadott kívánat teljesítésére. (A velenczei állami levéltárban.)

194 Vespasiano *Bisticci* részletesen szól Julián működéséről a táborban. *Dlugoss* is kiemeli azt.

195 *Dlugoss* írja: «Inter Ungarorum autem vexilla et arma principalem locum tenebant arma Cardinalis Juliani.» 779.

196 Caffari István lateráni kanonok naplójának följegyzései 1444 január 10. és 12-re. (Archivio della Societá Romana di storia patria. VIII. 568.) A pápa, 1444 márcziusban írja Ulászlónak róla: «Cui tua velut propria negotia cordi insita sunt, eaque continuis studiis ut effectui mancipentur sollicitare non desistis».

197 A pápának 1444 február 12-dikén Juliánhoz intézett iratát kiadta *Theiner.* Monumenta Slavorum Meridionalium. I. 382.

198 Az 1444 márcziusban kelt pápai irat, a vatikáni Regestákban. (380. köt., 26. b. lap.) A pápa már korábban, február 12-dikén kelt levelében azon kedvezményben is részesítette, hogy a hadjárat alatt hordozható oltáron bármilyen időben miséztethessen. (Ugyanott.)

199 A velenczei köztársasággal folytatott tárgyalásokról más helyen szólunk. Raguza városát a pápa már 1443 deczember 17-dikén szólította föl három hadihajó kiállítására. Raguzai oklevéltár. 448. Lengyel- és Csehországba (1444 márczius 15-dikén) Andreas de Palatio mestert küldi s utasítja, hogy a behajtott pénzt két éven át Ulászlónak szolgáltassa át. (Ezen ügyre vonatkozó több rendelet *Raynald*-nál IX. 416, 417, 428.) Már korábban, 1444 január 20-dikán, utasítja a milanói érseket, hogy Juliánnak, a már részére kifizetett 1000 forinton felül, még 3000 forintot küldjön egy velenczei bankhoz. (Az irat a vatikáni regestákban, a melyekben több más rendelet is van az olaszországi tized gyüjtéséről.) Angliába a tized behajtása végett küldött követről említést tesz Poggio 1443 deczember 10-dikén a yorki érsekhez írt levelében.

200 A velenczei senatus 1444 márczius 6-dikán Magyarországba küldött követének adott utasításában említi, hogy Julián bíbornoknak 1443 deczember 4-dikén Sofiában írt leveléből értesült «quantum in factis Galliopolis nobis dixit; quod processisse cognoscimus ex singulari benevolentia et affectione quam habet nostro Dominio».

201 A senatusnak 1444 január 24-diki végzése és a dogenak a bíbornok-legátus előterjesztésére február 2-dikán adott válasza.

202 A senatus 1444 január 15. és 28-diki végzései, valamint a tengeröböl parancsnoka részére február 6-dikán készült utasítás.

203 Ezen szavak Ulászló királynak 1444 augusztus 4-diki (alább tárgyalandó) okiratában foglaltatnak és kétségkívül a törvénykönyvből, mely nyomtalanul elveszett, vétettek át.

204 Az 1444 augusztus 4-diki okirat mellékesen érinti, hogy az országgyűlési végzést a király esküvel erősítette. «Praedictam deliberationem Budae factam et juratam» áll *Dlugoss* munkájában. *Praynál* és a későbbi történetíróknál e hely meg van változtatva, így hangzik: «Praedictam deliberationem Budae factam et nunc juratum». A minek az volna értelme, hogy a király az aprilis havi

végzést csak augusztus 4-dikén erősítette meg esküvel. Erre vonatkozólag tanulságos fejtegetéseket tartalmaz Vaszary Kolos munkája, «I. Ulászló magyar király esküszegése és a várnai veszedelem», mely Győrött 1884-ben jelent meg. Hogy csakugyan a Dlugoss által munkájába fölvett okirat szövegezése a helyes, bizonyítja az oklevélnek a velenczei állami levéltárban található egykorú másolata, melyben a «nunc» szócska szintén nem fordul elő. Hogy a király a budai országgyűlés idejében tett esküt a szóban forgó végzésre, és pedig Julián bíbornok kezeibe, ezt teljesen kétségtelenné teszi a velenczei doge által Juliánnak 1444 aprilis 26. és 27-diki leveleire, május 12-dikén adott válasz. Ebben ugyanis írja, hogy örömmel értesült: «Serenissimum illum Dominum Regem omnino statuisse ac jurasse in manibus Vestras unacum Baronibus et aliis Dominis ac Primatibus Regni illius adversus perfidos Teucros hac praesenti aestate, potenti exercitu se transferre». A doge e fölött a köztársaság örömét fejezi ki. (A velenczei állami levéltárban.) Az 1444 május 2-dikán a német lovagrend nagymesteréhez intézett levelet idézi *Caro*. 336. Valószínüleg ugyanezen napon mentek a többi uralkodókhoz intézett levelek is. Ezek közül, sajnos, egyet sem bírunk. Valamint Julián bíbornok leveleiből sem, melyeket — *Dlugoss* szerint — a pápához, a burgundi fejedelemhez, Velenczébe s Genuába írt. Ulászló király 1444 augusztus 4-diki okiratában maga is szól «sajátkezű leveleiről», melyeket szétküldött az aprilis havi országgyűlés idejében.

205 Schlick kanczellár 1444 május havában írja Juliánnak: «Vidimus litteras, quas Regiae Mti scripsisti, intelleximusque praeparacionem . . . . . pro instaurando adversus Teucros passagio, cuius rei Vestra Paternitas sollicitudinem gerit ex suo more continuam atque solertem.» (A müncheni kir. könyvtárban.)

206 Frigyes 1444 (tavasz elején) Németujhelyből Juliánhoz intézett iratában említi, hogy két levelét kapta. Az egyikben a bíbornok bejelenti jövetelét. A másikban — írja Frigyes — «timere te ostendis propter nonnulla verba Paternitati Tue relata ex Jaurino». Ő — úgymond — azonnal rendre utasította a fenyegetőző győri kapitányt. A legátus nyugodtan jöhet. «Nec aures adhibemus hujusmodi detractoribus, integerrimum Tue Paternitatis animum et fuisse semper et esse censemus.» A levelet kiadta *Cugnoni*. Julián levelét nem bírjuk. Tartalmára utal Schlick Gáspárnak föntebb idézett levele.

207 Érdekes részleteket beszél el Aeneas Sylvius 1444 május végén Freund Jánoshoz írt levelében. Előadásának hitelességéhez nem fér kétség, mert informatióit a visszatérő német követektől kapta és egy-két nap mulva írta le. (A levél a bázeli kiadásban 63-dik szám alatt.)

208 Juliánnak Budáról 1444 május 23-dikán Schlick kanczellárhoz írt levele. A müncheni codexben. f. 130.

209 A senatusnak erre vonatkozó, 1444 január 15., 28. és márczius 3-diki végzései a senatus jegyzőkönyvében. A doge 1444 május 12-dikén a legátushoz intézett levelében hivatkozik a legátusnak april 25. és 27-diki leveleire. — Ugyanazon napon Rigvardatishoz intézett jegyzékében utal a követnek april 26., 27., 28-diki jelentéseire. — Sajnos, a leggondosabb nyomozás daczára ezen, történetünkre nagyfontosságú iratoknak a velenczei levéltárban nem sikerült nyomára jönni. — A signoria május 12-diki iratai a senatus jegyzőkönyvében maradtak ránk. A senatus julius 4-diki ülésében állapít meg Rigvar datis részére utiköltséget.

210 A tervet Julián májusban közölte Frigyes királylyal is. Schlick kanczellár, többször idézett levelében, erre vonatkozólag írja neki: «Quod autem Dominacio

Vestra per Valachiam facienda scribit, omnino laudo, quia equestribus exercitibus aspera moncium vitanda sunt, patentesque campi suscipiendi». — A velenczei dogeval Julián 1444 junius 5. és 15-diki (sajnos elveszett) leveleiben közli a tervet, azon kéréssel, hogy rendeljen néhány hajót a Dunára. — A doge julius 4-diki válaszában írja neki, hogy a hajóhad főparancsnokát utasította, hogy nyolcz, vagy ha kell több hajót küldjön a Dunára. Mennyire helyeselte ezen eszmét, mutatják a levél következő szavai: «In quo transitu videmus consistere victoriam illius gloriosae impresae.» Ezen levél és a hajóhad főparancsnokához ugyanakkor küldött rendelet a senatus jegyzőkönyvében.

211 A törökök kisérletéről Brankovics Györgynél, ennek Hunyadi Jánossal való tárgyalásairól *Dlugoss* és *Callimachus* szólanak. Bár elbeszélésök nem mindig bírja a hitelesség kellékeit, ezen részletekhez alig fér kétség; annál kevésbbé, mert ugyanazokat megtaláljuk *Andreas de Palatio* emlékirataiban is, melyet ezen pápai küldött, ki a hadjáratban részt vett, kevéssel a hadjárat befejezése után dolgozott ki. Megemlítendő, hogy Bonfin — ki Mátyás udvaránál írta meg munkáját — Callimachus előadását átveszi, és pedig azon pontját is, melyben a Brankovics által Hunyadinak tett igéretről van említés téve; a mi egyszersmind bizonyságul szolgál arra nézve, hogy ezen ajánlatban mi sem foglaltatik, a mi Hunyadi jellemét, azon kor fölfogása szerint — compromittálhatta volna. Andreas de Palatio szerint «Georgius despotus . . ac magnifius Johannes de Hunyad . . . inconsulto Rege, habuerunt cum . . . Teucrorum Principe . . . (tractatum), quo in tractatu idem Magnus Teucer castellum Szendrő et castellum Golumbácz . . . magnamque partem Regni Rascie . . . . reddere tenebatur». És Dlugoss szerint is «tractatus pacis per Georgium Despotum Rasciae ac Johannem de Hunyad . . . cum Imperatore Turcarum clandestine interpositus».

212 A lengyel rendek 1444 augusztus 26-dikán Ulászló királyhoz intézett levelökben élnek ezen kifejezéssel. («Conditiones pacis nunquam credibiles.») Ezen levélben resumálják a királyi iratban velök közlött békeajánlatot, hogy t. i. a szultán «astruxit se Regnum Rasciae, dominium Albaniae et plures alias terras, in diebus et regimine aliorum b. m. Regum Ungariae occupatas, cum 24 castris insignibus, inter quae castrum Golubert, restituere, captivos relaxare, centum aureorum millia solvere, et 25 millibus armatorum pro qualibet Vestrae Serenitatis gverra subsidio esse . . . » Ezen előadás tehát teljesen authentikus és így az egykorú források eltérő előadásával szemben biztos tájékozást nyujt. A levél, mely eddig a magyar történetírók által nem használtatott föl, kiadatott Krakóban, 1876 Codex Epistolaris XV. saeculi. I. 141. 2.

213 Ezen előadás részletei *Dlugoss*, *Callimachus* és *Bonfin* munkáiban foglaltatnak. Csak egy pontban térnek el egymástól: a békekötés létrejöttének időpontja tárgyában. Dlugoss érthetetlen és lehetetlen dolgot ír, elmondván, hogy Ulászló fölkéretett Hunyadi által «ut Segedinum proxima die (?) augusti descendat». Ha «proxima» helyett «prima» állana is az eredeti szövegben, teljesen lehetetlen, hogy a király csak augusztus 1-jén jött volna Szegedre, minthogy már augusztus 4-dikén ünnepélyesen fölbontja a törökkel kötött egyezséget. Ezen három nap alatt kellett volna megtörténni a török követek fogadtatásának, a békeajánlat megvitatásának, a békeföltételek megállapításának, az okirat szövegezésének, a királyi eskünek; azután az egyezség fölbontására vonatkozó tanácskozásoknak, és a király esküvel erősített ünnepélyes nyilatkozatának, melyben magát arra kötelezi,

hogy a hadjáratot megindítja. — Egyébiránt Dlugoss egy más helyen írja, hogy a török béke megkötése és (augusztus 4-dikén történt) fölbontása között húsz nap folyt le. Igy tehát a «proxima die Augusti» tévedés. Dlugoss szerint a békekötés julius közepén jött volna létre. Callimachus és Bonfin szerint Hunyadi arra kérte föl a királyt, hogy «*idibus Junii*» (junius 13.) legyen Szegeden. De az is lehetetlen, hogy a békekötés junius közepén jött volna létre, mert a király julius 5-dikén Castriota Györgynek jelenti, hogy közelebb megindítja a háborút. Igy tehát igen valószínű azon föltevés, hogy az «idibus Junii» helyett «Julii» olvasandó és a békekötés julius közepén jött létre. (Erről bőven ír Vaszary Kolos idézett munkájában. 154. és köv. lapokon.) Már Hammer is (Geschichte des Osmanischen Reiches. I. 459.) julius közepére helyezte a szegedi békekötést. Figyelemreméltó, a mit Andreas Pannonius, karthausi szerzetes 1467-ben Mátyáshoz írt könyvében érint, hogy t. i. a király az eskü szövegének formulázásánál valami csellel élt volna. «Calliditate verborum jurasse . . . Deinde . . . juramentum in foedus pacis, verborum calliditate prolatum . . . » (Irodalomtörténeti Emlékek I. 22.) Azonban ezen állítást semmiféle más emlék nem támogatja, és így tartózkodunk azt elfogadni, annál inkább, mert szerzője külföldön, 23 évvel az esemény után írt és különben is téved, mikor azt jegyzi föl, hogy a török béke megkötését csak három hónap mulva követte a fölbontása.

214 Sajnos, Julián magatartásának magyarázatában combinatiókra vagyunk utalva. Tőle vagy az események más tényezőjétől nyilatkozat nem maradt fönn. *Aeneas Sylvius* — ki a békekötésről szóló írók közül az eseményekhez legközelebb állott (De Europa czímű munkáját 1458-ban írta), nem jellemzi közelebbről Julián magatartását; csak annyit mond, hogy a békekötés «molesta . . . Cardinali fuit, cui prosequenda victoria videbatur». (V. fej.) *Dlugoss* elbeszélése megerősíteni látszik a mi magyarázatunkat. Azt írja, hogy a mikor Hunyadi első üzenete Budára érkezett és az urak a békeajánlata fölött örvendettek, Julián más nézetben volt (alius erat animus), mert Európa fölszabadításának reményét eltünni látta és attól tartott, hogy a pápa, a burgundi fejedelem, a velenczeiek és genuaiak, kiket ő vitt rá, hogy a hajókat a Hellespontba küldjék, hazugság vádját fogják ellene emelni (mendacii insimularetur); de a mint Szegedre jöttek, a békekötést nem ellenezte többé, és az létrejött «Juliano nec quidquam disvadente». *Callimachus* is azt írja, hogy a béke megköttetett «non adversante Juliano». És hozzáadja: «non tam, quod non ex animo rem improbaret, quam quia aut non succurrebat quid spei proponeret tot tantisque utilitatibus compensandis, si in praesens negligerentur, aut, quia in tam constanti consensu omnium clausas mentes admittendae rationi intuebatur, expectabatque admonendi tempus opportunius». Bonfin erre vonatkozó megjegyzése érthetetlen: «Quamvis pacem iniquo animo ferret, nihil tamen veniebat in mentem, quo ipsam facile improbaret».

215 Julius 7-diki végzésében a senatus megemlítvén, hogy a burgundi fejedelem hajóinak főparancsnoka egy gályával elutazott, súlyos büntetés terhe alatt meghagyja a többi hajók parancsnokainak, hogy 24 óra alatt szintén induljanak meg. Ugyanazon napon a signoria elrendeli a tengeröböl parancsnokának, hogy az összes hajókat, melyeket a piráták elleni őrködésben nélkülözni lehet, vezesse Galliopolis felé. A dogenak julius 4-dikén Juliánhoz és ugyanazon napon a magyarországi követhez intézett levelei a senatus jegyzőkönyvében. — A XV. századbeli írók: *Dlugoss*, *Callimachus*, *Bonfin* és utánok az összes hazai és külföldi történet-

írók a legújabb időkig kivétel nélkül azt írják, hogy augusztus első napjaiban Szegedre érkezett a «pápai, burgundi, genuai és franczia» gályák parancsnokaitól azon jelentés, hogy a Hellespontusba megérkeztek és az Ázsiába átkelt szultánt Európától elzárták. — Eltekintve attól, hogy a Hellespontusból a hajóhad Magyarországgal közvetlen összeköttetésben nem állhatott, ezen előadás hitelességét megdönti az a tény, hogy augusztus első napjaiban a pápai és burgundi gályák még nem is érkeztek meg a Hellespontusba; génuai és franczia hajók pedig nem is voltak a hajóhadban. Mindez a velenczei állami levéltár okirataiból kétségtelenül kiderül. Dlugoss közli a görög császárnak julius 30-dikán Misistrában írt levelét, melyben Ulászlónak jelenti, hogy a szultán julius 12-dikén Ázsiába kelt át. Dlugoss erről a levélről állítja, hogy augusztus 4-dike előtt jött meg Budára. Ez teljes lehetetlenség. Az akkori közlekedési viszonyok között nem 3 nap, hanem ugyanannyi hét alatt juthatott el csak az a levél Szegedre.

216 *Callimachus* és *Bonfin* közlik azon beszédnek egész szövegét, melyet Julián ezen alkalommal a szegedi országtanácsban tartott volna. Magában véve nem kellene kételkednünk az autenticitásban. A humanista szónokok gondosan kidolgozták beszédeiket, melyek azután másolatokban mindenfelé elterjedtek. Igy bírjuk Aeneas Sylvius, Vitéz stb. beszédeit. Fönmaradhattak volna Julián beszédei is. De mikor humanista történetírók munkáiban fölvéve találunk beszédet, méltán gyanú támad. Kiváló előszeretettel foglalkoztak Livius és Tacitus példájára, hősök, államférfiak beszédeinek componálásával. Igy például Bonfin még Attila beszédeit is közli! Hogy a fönforgó esetben szintén compositió előtt állunk, már az a körülmény is elárulja, hogy Callimachus és Bonfin két, egészen különböző szöveget közölnek. *Aeneas Sylvius* 1458-ban írt De Europa czímű munkájában elbeszéli, hogy a pápa értesülvén a szegedi békekötés felől, «scripsit Cardinali nullum valere foedus, quod se inconsulto cum hostibus religionis percussum esset; Uladislao . . . uti conventa dissolveret, imperavit, juramenta remisit, novum instaurari bellum tum precibus, tum minis extorsit». (V. fej.) Nincs jogunk kételkedni azon állítás igazságában, hogy a pápa Juliánnak és Ulászlónak a szegedi békekötés érvénytelenítése érdekében írt. De ennek a szegedi béke fölbontására befolyása nem lehetett. Minthogy a pápai válasz Julián jelentésére hat hétnél rövidebb idő alatt, tehát szeptember elejénél előbb nem érhetett Szegedre. Nincs okunk kétségbevonni a tényt, melyet *Dlugoss* azon helye tartalmaz, a hol írja, hogy Julián a szerződést «pro ampliori cautela et purificatione, auctoritate apostolica dissolvebat, et irritum, cassum atque nullum, . . . veluti, quod injussu Sedis Apostolicae cum hoste christiani nominis Rex pepigerat, decernebat».

217 Az okiratnak eredeti példányai és hiteles másolatai elvesztek. A legrégibb példány, a mit kéziratban ismerünk, a velenczei állami levéltárban, a XV században írt Commemoriali XIII. kötetének 160. levelén. *Dlugoss* bírta az okirat másolatát és annak teljes szövegét fölvette történeti munkájába. De nyomtatott kiadásaiban több hiba és kihagyás van. Már *Vaszary Kolos* idézett munkájában (97—112) kimutatta, hogy Pray és más latin történetírók nem híven közölték, Fessler és Teleki nem híven fordították ezen nagyfontosságú oklevelet. — Julián levelei, sajnos, nincsenek meg. Utal azokra a senatus 1444 szeptember 8-án a hellespontusi gályák kapitányához intézett rendeletben.

218 A doge 1445 február 15-dikén római követéhez intézett jegyzékében egyebek között írja: «Literas vestras accepimus, datas ultima Januarii, quibus

nobis declaratis . . . Sanctitatem suam sensisse defectu galearum nostrarum secutum malum processisse, cum ei relatum fuit, Capitaneum pro victualibus, viginti quinque diebus stetisse inter Tenedum et Constantinopolim». A doge 1445 márczius 12-dikén a római követhez intézett jegyzékében írja: «Scribitis Summum Pontificem in Consistorio legi fecisse nonnullas litteras in quibus describebatur conflictus per Teucros datus Hungaris ac de morte Rmi D. Cardinalis Angeli, et imponebatur defectus galeis, super qua materia scripsit quoddam breve Summus Pontifex». (Ezen brévét, sajnos, sem Rómában, sem Velenczében nem tudtam föltalálni.) Hat nappal utóbb, a signoria által Giustiniani Orsato személyében új követ küldetett Rómába. Néki is megparancsoltatott, hogy a hűtlenség és kötelességmulasztás vádja ellen oltalmazza a hajóhadat. Az 1445 márczius 18-dikán kelt utasítás a velenczei állami levéltárban.

219 Julián haláláról az egykorú írók nyilatkozatait a következőkben állítjuk össze:

1. *Andreas de Palatio* 1445 május 16-dikán.

«Visus est . . . Legatus, cum ipso Waywoda duce exercitus a proelio discessisse, qui nunquam prius a Rege discesserat, nisi cum vidit ducem exercitus discedere, et jam fuerat hasta percussus et sagittis. Quo autem pervenerit nemo compertus est qui sciat.»

2. *Aeneas Sylvius.*

a) 1445 május 21-dikén Bécsből.

«Magis ineredibilia de Cardinali S. Angelí, viro sancto sapientissimo narrabantur (Rómában). Scis emin literas allatas esse, quo hunc tantum patrem nedum captivitatem incidisse, sed etiam in morem divi Bartholomei decoriatum periisse confirmabant. At hec omnia in Hungaria nascebantur mendacia, quamvis aliqua inter hec vera fuerint, magis casu quam studio dicta. Sed hec omnia magis Polonis adscribo quam Ungaris.» (Campisiushoz intézett levelében. Voigt. 362.)

b) 1445 junius 1-jén Bécsből. Ulászló és Julián meghaltak.

«Illumque (Ulászlót) manus hostis infesta percussit; istum (Juliánt) sacrilegus Ungarorum ensis interemit; namque quum vulneratus en bello fugisset, jamque hostium gladios evasisset, quum apud paludem quandam equo potum permitteret, affuit scelerata manus lixarum, acceptoque ferro, virum coelo dignum, tanquam regni proditorem, necavit.» (Barziciushoz írt levelében. Voigt. 368.)

c) 1445 szeptember 13-dikán Bécsből.

«Mortuus est. Vereor, ne domesticae magis quam hostiles noxiae sibi fuerint manus, quod nec Hungari, qui sunt hic, inficiantur.» (Egy bíbornokhoz írt levelében. Voigt. 384.)

d) 1445 október 28-dikán Bécsből.

«In bello vulneratus est, et dum aufugit, amisso sanguine deficiens, apud paludem quandam, impiis Ungarorum manibus, non ex voluntate Nobilitatis, sed ex furore plebis occisus est.» (A passaui püspökhöz írt levelében. Bázeli kiad. 81. sz.)

e) 1458-ban.

«Dum fugit, amisso proelio, cum jam hostes evasisset, Hungarorum perfidiam evadere non potuit. Potum equo dantem, apud stagnum forte repertum, latrunculi quidam novere, et arbitrati pecuniam apud eum esse, dejecto equo necaverunt, et ablatis vestimentis, nudum cadaver feris et volucris dimisere. (De Europa czímű munkájában. V. fej.)

f) 1462-ben.

«Sagittis vulneratus, inter fugiendum, apud quandam paludem equo prolapsus, nobilem exalavit spiritum.» (Commentariorum. Lib. XII.)

220 Már Julián kortársai között találkoztak halála után többen, kik abban a véleményben voltak, hogy a szegedi békekötés fölbontása az esküszegés bűntényét képezte.

Aeneas Sylvius, egy évvel a várnai csata után, azon tanulságot vonja le kimeneteléből, hogy «az esküt a hit ellenségei irányában is meg kell tartani». (1445 október 28-ikán kelt levelében. Opera. 84-ik számú levél.)

Andreas Pannonius, a tudós karthauzi szerzetes, 1467-ben, Mátyás királyhoz intézett oktató munkájában, őt a könnyelmű esküvéstől való tartózkodásra és a tett eskü szigorú megtartására intvén, elrettentő példa gyanánt hozta föl Ulászló király esetét (Irodalomtörténeti emlékek. I. 22.)

Dlugoss, a lengyel történetíró, Ulászlót «hitszegőnek» nevezi.

A következő században, a hitszakadás korának vallási polemiái terén, Julián a támadások egyik czélpontjává lett.

A magyarországi protestáns írók Julián bíbornok szegedi magatartásából azt a következtetést vonták le, hogy a kath. egyház megengedi a hitszegést.

Pázmány Péter, 1609-ben «Egy keresztyén prédikátortúl a kassai nemzetes tanítóhoz, Alvinczi uramhoz iratott öt szép levél»-ben behatóan tárgyalta ezt a vádat. Miután az esemény részleteit előadta, az ő szokott világosságával és szabatosságával így formulázta a tényállást:

«Látod-e, hogy Juliánus abban veti a dolognak fundamentumát, hogy az egyszer adott hit ellen nem vethettek frigyet a törökkel. A hitszegésre pedig anynyira nem szabadíta Juliánus, hogy ugyanottan azt mondá, hogy az igaz esküvést mindenek ítéleti szerint szentűl meg kell tartani. De a kérdés az vala: ha igaz és istenes esküvés vala-e az, melylyel az előbbi kötés ellen, a confoederatusok kárával és veszedelmével kötelezték magukat a magyarok? Juliánus azt vitatja és igazán is vitatja, hogy sem istenes, sem igaz esküvés nem volt a törökkel való frigyben».

Azután a következő kérdéseket intézi a protestáns prédikátorhoz:

«Hitszegésnek tartod-e, mikor azt elhagyod, a mit igaz kötelességed ellen fogadtál? Te prédikátor lévén, arra esküdtél, hogy a szent írást tanítod; ha újonnan, a török barátságáért, arra esküdnél, hogy az Alkoránt hirdeted, vajjon az, a ki azt az utolsó fogadást elhagyatná veled, hitszegővé tenne-e? Megesküdtél királyodnak; azután lépjenek házadba a hajdúk, esküdtessenek magukhoz a király ellen; vajjon hitszegővé teszlek-e, ha elhitetem veled, hogy Isten ellen való esküvés volt, a hajdúk hitetése? . . . Hitet adtál feleségednek; azután ha megbolondulsz, másnak megesküszöl, fölbontod-e a hitet, ha ezt az utolsó esküvést hátrahagyod?»

És a következtetést így vonja le:

«Hasonlókép volt a magyarok dolga. Előbb megesküdtek a keresztyéneknek, hogy velök akarnak élni-halni, és felültették (azaz: a hadjárat megindítására késztették) ezzel a kötelességgel a keresztyén fejedelmeket. Ezt félbe nem hagyhatják az ő társuknak akaratja ellen; de mikor az első frigyhez állottak, nem esett abban semmi vétek. Hogy pedig az Úr Isten megrontá és a törökkel földhöz vereté a magyarokat, elég okot adtak rá azzal, hogy a keresztyénekkel kötött hit ellen mással czimboráltak. Jólehet ezen kívűl is, Istennek sok titkai vannak, és gyakran azo-

kat is a hadban veszti, kiknek igaz ügyük vagyon». (A «Kalauz» függelékében XXIII—XXXII. lapokon.)

Alvinczi fölvette az odadobott keztyűt. Válasziratában föntartotta azon tételt, hogy a szegedi fegyverszünet megtörése hitszegés volt. Szerinte, a magyaroknak a pápa, a görög császár és Velencze megkérdezése nélkül is joguk volt a törökkel békét kötni, mert «azoknak semmi közük nem volt Magyarországhoz». Azután úgy okoskodik, hogy habár a keresztény hatalmakkal kötött egyesség megelőzte a török fegyverszünetet, ez «nagyobb volt, mert esküvéssel ment véghez, és a két gonosz közt a kisebbet kell választani». Végül kiemeli, hogy «utolsóbb volt a török frigy, az utolsó végzés pedig felbontja az előbbit». («Egy tettetes neveztetett pápista embertől küldött szines öt levelekre rendszerint való felelet». Debreczen. 1609.) Pázmány azonnal elleniratot bocsátott közre. Ebben kifejti, hogy a keresztény hatalmaknak ugyan «semmi közük nem volt Magyarországhoz», mielőtt a magyar király velök szerződésre lépett; de igen is «volt közük» a szerződés létrejötte után. Bonfin szavaira hivatkozva, bizonyítja, hogy Ulászló a keresztény hatalmak irányában is esküvel kötelezte le magát. «Ha valaki — úgymond — vagy önkényen vagy kényszeríttetvén, megesküdnék a koronás király ellen való pártolásra, sem arra nem tartozik, hogy ezt az istentelen esküvést megállja, sem magát azzal nem mentheti, hogy ő a királynak még nem esküdt».

Alvinczi azon állítását, hogy «az utolsó frigy felbontja az elsőbbet», nevetségéssé teszi. Abból — úgymond — az következnék, hogy «ha ki az első feleségét megúnván, máshoz kötné utólban magát, ezzel a másodikkal kellene élni». Megmagyarázza, hogy azon jogi elv: «priora tolluntur per posteriora», csak a szabad akarattól függő rendelkezésekre alkalmazható, nem pedig a szerződésekre.

Mivel pedig Alvinczi is hitszegésnek tulajdonította a vereséget, Pázmány megjegyzi: «Istennek még titok-tanácsa nem voltál, és okát nem tudod az ő szentsége rendelésének!» (Alvinczi Péternek sok tétovázó keringésekkel és czégéres gyalázatokkal fölhámozott feleletének rövid és keresztyén szelidséggel való megrostálása. Pozsony. 1609.)

Természetesen, Pázmány logikájának hatalma nem volt képes ezen kérdést a napirendről véglegesen levenni. Föl-fölmerült az ismételten napjainkig, úgy a vallási polemiák, mint a történetírás terén.

Azon legújabb dolgozat is, mely hadtudományi szempontból tárgyalja a várnai csatát (Rónai Horváth Jenőé a Hadtörténelmi Közlemények 1888-ik évfolyamában), taktikai és strategiai alapos fejtegetései közben, ismételten kitérvén az ethikai kérdések tárgyalására, új érvekkel igyekezik bebizonyítani, hogy a törökökkel kötött békekötés fölbontása csakugyan az esküszegés természetét bírja, a melyért Julián bíbornokra és a pápai hajóhad bíbornok-parancsnokára hárítja a felelősséget.

«Az aprilisi határozat — úgymond — akár erősíttetett meg esküvel, akár nem, egyszerűen fogadalom jellegével bír; megtartása, vagy meg nem tartása a király belátásától függ és senkire nézve sem kárral, sem haszonnal nem jár; ha a király az ország helyzeténél fogva jónak látja, indít háborút; ha nem, nem; szerződésre erre nézve senkivel nem lépett, s így a hadjárat elmaradása senki jogát, senki érdekét nem sérti, s így esküszegésről beszélni nem lehet. A szegedi békekötés ellenben kétoldalú valóságos szerződés, melynek megtartását mindkét fél esküvel fogadta; ily szerződést csak kölcsönös és előleges megegyezés folytán

lehet fölbontani, s ha az egyik fél a másik beleegyezése nélkül azt fölbontja, az isteni és emberi törvények előtt szerződésszegés, eskütörés.» Azonban — így folytatja — a megkülönböztetés, melyet az egyoldalú és kétoldalú eskü között tesz; és azon tétel, hogy az eskü elveszti kötelező erejét, mihelyt azzal ellenkező tartalmú kétoldalú szerződés jő létre és esküvel erősíttetik meg: egészen új, ekkorig ismeretlen erkölcstani elméletet képez! Ebből az következnék, hogy a királyi eskü, melyet a király trónraléptekor az ország szabadságaira és törvényeire tesz, egyszerűen fogadalom jellegével bír, megtartása vagy meg nem tartása a király belátásától függ. Ellenben, ha a király saját országa földarabolására valamely külhatalommal szerződést kötne és esküjével erősítené meg: azt érvényben kellene tartania, míg fölbontásába a másik fél is megegyez. Egyébiránt az aprilisi eskü is a pápa és a többi hatalmak irányában elvállalt kötelezettséget foglalt magában, és a kétoldalú szerződés természetével bírt.

Az sem állhat meg, hogy ezen eskü megtartása vagy meg nem tartása senkire nézve haszonnal vagy kárral nem járt. Mert miután a pápa, a burgundi fejedelem és Velencze hajóhada a törökök ellen indult: ezen hatalmakra nézve nagy előnyök származhattak, ha a magyarok az esküt megtartják; nagy veszedelmek, ha azt meg nem tartják.

Az értekezés szerzője szerint a várak átadásának elmulasztása sem jogosította föl a királyt a kétoldalú szerződés fölbontására. «Ez — úgymond — a szerződésnek egy jelentéktelen pontja, mely ha nem teljesíttetik, a töröknél szorgalmazandó lett volna, s a háború csak akkor lett volna jogos, ha Ulászló a török szultánnak kijelenti, hogy a várak átadását casus belli-nek tekinti, s a török azokat a kijelentés daczára sem adja át. A szerződés főpontja az volt, hogy a felek a szerződés tartama alatt egymás birtokába fegyveres kézzel be nem törnek; ezt a török megtartotta, a magyar nem.»

A várak átadása a szerződésnek nem «jelentéktelen», hanem egyik legjelentékenyebb pontja volt; először, mert — mint kifejtettük — kriteriuma volt annak, vajjon a törökök békeajánlata őszinte volt-e, vagy álnokság; másodszor, mert egyike volt azon előnyöknek, melyek kedveért a magyarok a hadjáratról lemondottak.

A szerződésnek nem az volt lényege, hogy «a felek egymás birtokába be nem törnek». Arról, hogy a törökök magyar területre betörnek, most szó sem volt; hanem igenis arról, hogy a magyarok a törökök területére viszik hadaikat. Ezen veszély elhárítása végett tette meg a szultán békeajánlatait. A békekötés az adás-vevési szerződés jellegével bírt. A törökök megvásárolták a békét, a hadjárat elmaradását; az árt a visszaadandó várak és területek képezték; és pedig első sorban a várak, mert ezek nélkül a területek értéktelenek valának. Hogy a magyarok a várak átadásának ügyét casus belli gyanánt vették, mutatja a nyolcz napi határidő megállapítása. Lehetetlen föltenni, hogy ezen határidő meg nem tartását olyan incidensnek kívánták volna tekinteni, mely következmények nélkül marad. Ez az értekezés érvelésének lényege.

Mennyire ingatag alapon áll az idézett értekezés két tétele, szembetűnővé teszi azon következtetés, mely azokból a logika szabályai szerint levonható. Ezek szerint a pápai követ kezeibe letett eskü a magyar királyt még azon esetben sem kötelezte, ha a pápa és a többi hatalmak kötelezettségeiknek megfelelve, hajóhadat küldenek a Hellespontba; nem gátolhatta abban, hogy a törökökkel békét kössön, ha ezt országára nézve előnyösnek tartotta. Ellenben a török követ kezeibe letett

eskü a magyar királyt még azon esetben is kötelezte, ha a szultán kötelezettségeinek meg nem felelve, a várak átadását, a kitűzött határidő alatt teljesíteni elmulasztotta; és eltiltotta őt a törökkel kötött béke fölbontásától, bármennyire előnyösnek tartotta ezt országára!

«Sophisma az — folytatja az értekező — hogy a hitszegőknek és szerződést meg nem tartóknak adott eskü nem kötelező. Az ilyeneknek nem kell esküt adni, nem kell szerződést kötni; de ha adatott, ha köttetett, azt föltétlenül meg kell tartani.»

Tiszta, kétségbevonhatatlan igazság. A katholika egyház sohasem is tanította, hogy különbség van a keresztényeknek és pogányoknak tett eskü kötelező ereje között; vagy hogy a pogányoknak tett esküt meg szabad szegni.

Azonban a középkori keresztény világ által általánosan elfogadott nemzetközi jognak egyik sarkalatos elve volt az, hogy mikor a keresztény világ a törökök ellen háborút visel, egyes államok önhatalmúlag, pillanatnyi érdekeik sugallatára, külön békét vagy fegyverszünetet a törökökkel nem köthetnek; mert az ilyen külön egyességek a kereszténység közös érdekei ellen intézett merényletek, mintegy az árulás és hittagadás jellemét viselik magukon.

Ezzel kapcsolatban állott azon fölfogás, hogy az egyház fejét illeti meg annak eldöntése, mily esetekben engedi meg vagy tiltja el a kereszténység közjava az ilyen békekötéseket és fegyverszüneteket.

Ezen jogot a pápák következetesen igénybe vették és a keresztény uralkodók s államok ellenmondás nélkül elismerték.

A minek folyománya volt az, hogy a pápák a békekötéseket, melyek az ő hozzájárulásuk nélkül jöttek létre, érvényteleneknek tekintették és azok kötelező erejétől a keresztény hatalmakat fölmentették.

Ilyen esett forgott fönn a szent-szék követének jóváhagyása nélkül létrejött szegedi békekötéssel szemben, a mikor az érvényes nemzetközi jog elvei nyertek alkalmazást.

Igy tehát a szegedi béke megkötésénél, nem pedig fölbontásánál követtetett el esküszegés. És Julián bíbornokot csak azért, hogy a szegedi békekötés létrejöttét meg nem akadályozta, nem pedig mert fölbontását előidézte: terhelheti a felelőség.

Áldozata ő is azon soha meg nem szünő harcznak, melyet az élet egész körében, de legkivált a politika terén, az érdekek sugallataival az elvek, a viszonyok követeléseivel az eszmények vivnak; a mely harczban az opportunitás zászlaja is oly gyakran lobog diadalok, mint vereségek színhelyén!

221 Az alább idézendő emlékbeszédben.

222 Kiadta az emlékbeszédet *Mai* bíbornok. Spicilegium Romanum. (Róma 1844.) X. 374—384.

223 *Katona.* XIII. 442.

224 Mindezen levelek Vitéz fogalmazásai, és az ő iratainak Ivanics Pál által egybeállított gyüjteményében maradtak ránk. Ezt kiadta Schwandtner György a «Scriptores rerum Hungaricarum» folio kiadásának II. kötetében. (4—11. szám alatt.)

225 Az 1445 május 11-ikén kelt levél ugyanott I. szám alatt.

226 Az 1445 junius 4-ikén kelt pápai bulla a vatikáni levéltárban.

227 Ezen levelekkel Péter mester 1446 elején másodszor indult Rómába.

228 1445 november 19-ikén a pápához írt levél. Vitéz leveles könyvében. II.

229. Ennek a küldetésnek csak egyetlen történeti emlékben találjuk nyomát: Hunyadi János követének, Lasocki Miklósnak utóbb V. Miklós pápához intézett beszédében. Lewicki. III. I. *b*) 51.

230 Ezen levele nem maradt fönn; utal rá néhány héttel utóbb 1447 május 20-ikán kelt második levelében.

231 A spanyol *Lopez* a mult században Carvajal életrajzát bocsátotta közre: De rebus gestis Joannis S. R. E. Cardinalis Carvajalis commentarius. Romae. 1752. V. ö. e sorok írójától: Carvajal János bíbornok magyarországi követségei. Budapest. 1889. (Akadémiai értekezés.)

232 *Teleki.* X. 199.

233 *Theiner.* 239.

234 *Lewicki.* I. *b*) 51. lap. A codex, a melyből a beszédet kiadta, helyesen tette föl az 1447-ik évet. A kiadó helytelenül igazítja ki azt 1448-ra; ugyanis, Hunyadi János 1448-ik évi leveleiben már említést tesz Lasocki visszatértéről.

235 1448 május 29-ikén kelt levelét közli *Schwandtner.* II. (30. sz.)

236 Vitéz Jánosnak 1448 január 15. és február 7-ikén a legátushoz írt levelei ugyanott.

237 Vitéz udvari papjának, Ivanics Pálnak följegyzése. Ugyanott. 45.

238 1448 junius 3-ikán. Ugyanott. 44.

239 Ekkortájt a pápa egy más követet is küldött Magyarországba, Kristóf coroni püspököt azzal a megbízással, hogy a papság körében elhatalmasodott visszaéléseket kiírtsa. (1448 aprilis 4-én kelt útlevele és megbízóirata. Regesta Vaticana. Vol. 407. f. 15, 21.) Magyarországi működéséről semmit sem tudunk. Hasonlóképen nem találjuk nyomát, vajjon az a Tatai Bálint, veszprémi prépost, kit a pápa 1448 aprilis 18-ikán az apostoli kamara illetményeinek behajtásával bízott meg (Vatikáni regesták, vol. 432. f. 160.) eljárhatott-e ezen megbízatásban.

240 1448 junius 28-ikán. *Teleki.* X. 233.

241 *Ivanics* jegyzete. i. h. 56.

242 1448 szeptember 14-ikén. Ugyanott.

243 1448 szeptember 14-ikén. Ugyanott.

244 A levél egy prágai codexben.

245 A visszahívás időpontját és okát nem határozhatjuk meg.

246 Ezt a velenczei dogénak 1449 márczius 7-ikén a Rómából visszatérő Lasocki előterjesztésére adott válaszából tudjuk. (Monumenta Slavorum. IX. 267. Hibásan 1448-ra téve.)

247 1449 junius 24-ikén. *Schwandtner.* 43. sz.

248 1450 junius 15-ikén. Ugyanott. 67. sz.

249 Az 1450 január 29-iki levél Vitéz levelei között. L. szám alatt.

250 A bullát (töredékesen) kiadta *Raynald* Annales Ecclesiastici, XVII. 365. lap.

251 1450 junius 13-án. Vitéz János levelei között. 60. szám alatt.

252 A junius 13—16. kelt levelek Vitéz levelei között. 61—65. sz. alatt.

253 A lőcsei egyház ajtajára szegzett bucsúiratot közli Wagner. Analecta Scepusii. I. 277. l.

254 Kiadta ezt a bullát is (töredékesen) *Raynald.* i. h.

255 A bulla a vatikáni levéltárban. Rosellis küldetéséről: *Lewicky.* 3.

256 V. Miklós pápának 1448 január 28-ikán kelt (kiadatlan) levele a vatikáni regestákban. (Vol. 367. f. 190. t.)

257 Mindjárt kormányzóvá megválasztatása után az egri püspökség ügye is foglalkoztatta. De magatartását a fönmaradt emlékek nem világítják meg kellően. Mindkét vetélytárs pártfogói az ő támogatását kérték ki. Ő mindkettő érdekében írt ajánlóleveleket Rómába. A pápa ezt rossz néven vette. Hunyadi, nehéz helyzetére utalva, mentegette magát. (1446 október 17-ikén. *Schwandtner*-nél. II. 36.) Szintén kevéssel a kormányzóválasztás után, 1446 november 12-ikén IV. Eugén pápa *Ágostont* győri püspökké nevezte ki. (Liber Provisionum. f. 13.) Ezen kinevezés előzményeiről semmit sem tudunk.

258 Hunyadi 1446 október 17-ikén kelt előterjesztése. *Schwandtnernél.* II. 36.

259 A bullákat nem bírjuk. De az áthelyezést elrendelő végzés be van iktatva a consistorialis jegyzőkönyvbe. Liber Provisionum. f. 23.

260 Ezt maga V. Miklós említi 1447 október 6-ikán magyarországi követéhez intézett iratában. *Theiner.* II. 241.

261 Ezt Vitéz János, 1447 deczember 20-ikán, a nónai püspökhöz írt levelében említi. *Schwandtner.* II. 33.

262 A föntebb idézett iratban.

263 Ezt V. Miklós pápa, egyik későbbi (1451 aprilis 30-ikán kelt) bullájában említi. *Theiner.* II. 258.

264 Az 1448 szeptember 6-ikán kelt levél *Schwandtner*-nél. II. 58

265 Hunyadi Jánosnak 1451 január 4-ikén a pápához írt levele *Schwandtner*-nél. II. 97.

266 Vitéz Jánosnak 1450 deczember 20-ikán kelt jelentése ugyanott. 94.

267 Ezen jelentést nem bírjuk. Tartalmát resumálja a pápa, alább idézendő bullájában.

268 Az 1451 aprilis 30-ikán kelt bulla *Theiner*-nél. II. 259.

269 Ezt az alább idézendő bulla emeli ki.

270 Codex epistolaris. II. I. 314.

271 Lasockihez, Magyarországba visszatérte után, Rómából írt levél. U. o. 314.

272 *Schwandtner.* II. 64.

273 Ugyanott. 65.

274 Liber Provisionum Nicolai. V. f. 26. t.

275 Vitéz Jánosnak, Hunyadi nevében, 1449 október 20-ikán a pápához írt levele, *Schwandtnernél.* II. 67.

276 Ezt a kifejezést Hunyadi János használja alább idézendő fölterjesztésében.

277 Az 1450 január 28-iki fölterjesztés *Schwandtnernél.* II. 71.

278 Habár Hunyadi János fölterjesztését nem ismerjük, bizonyosnak tarthatjuk, hogy annak alapján történt a pápai kinevezés. Miután ekkorig V. Miklós pápa a kormányzó fölterjesztései alapján intézkedett, nem lehet föltennünk, hogy ebben az esetben az ő tudta és beleegyezése nélkül nevezte volna ki azt, a kit eddig ellenezett. Az 1450 augusztus 31-ikén kelt bullák egyikét, a mely a váczi kinevezésről szól, közölte *Theiner.* II. 256. A másik a Dataria bulláinak regestáiban van meg: Nicolai V. Anuus II. Liber ruber. B. f. 352. t.

279 A prépostság régibb történetének hézagos vázlatát adják: *Rupp,* Magyarország helyrajza. I. 32—75. és *Balics.* A római katholika egyház története Magyarországon. II. 61—64.

280 A föntebb idézett két monografia bőven adja élettörténetét. Egy harmadik: L'Oliveto illustrato, — Fondi Bonaventurától (Velencze, 1684.) ily czím alatt közli az ő életrajzát: «Vita del *beato* Bernardo da Vercelli, fondatore della congregatione Olivetana in Uugheria».

281 A rend történetírói csak az éghajlat zordonságát és Dömös távolságát az anyamonostortól hozták föl a lemondás okául. A perekről és villongásokról szól a pápához benyujtott és 1446 augusztus 1-én elintézett (alább idézendő) supplicatio.

282 Igy 1391 julius 3-ikán IX. Bonifácz adományozta a dömösi prépostságot. Vatikáni Okirattár. I. III. 162.

283 A pálos-rend nevében IV. Eugén pápához benyujtott és 1446 augusztus 1-én elintézett supplicatio a Dataria regestáiban. (Eugenii IV. Annus XVI. Liber. VI. f. 168. t.)

284 Benedek pap supplicatióját a fönmaradt regestakötetek nem őrizték meg. Az ügyről Kaposi Bálint alább idézendő supplicatiója nyujt tájékozást.

285 Az 1447 január 8-ikán elintézett supplicatio a Dataria regestáiban. (Eugenii IV, Annus XVI. Liber VIII. f. — A lapszám a nedvességtől megrongált kötetben olvashatatlan.)

286 A jelezett napon elintézett supplicatio a Dataria regestáiban. (Supplicationes Nicolai V. Annus I. Liber VIII. f. 111. t.) Az ugyanazon napon keltezett bulla a Vatikán regestáiban. Vol. 385. f. 224.

287 Tüzetesen szól ezen tervről az 1451 márczius 27-ikén elintézett (alább idézendő) supplicatio. Említést tesz arról az 1450 tavaszán Pesten egybegyült rendeknek a pápához intézett levele. (*Schwandtnernél.* II. 77.) — Figyelemreméltó, hogy már a XIV. század elején fölmerült egy hasonló terv: a dömösi prépostságnak az óbudai káptalannal való egybekapcsolása. (*Theiner.* I. 476.)

288 Hunyadi János 1450 junius 11-ikén V. Miklóshoz írt levelében említi: «Dispositio illa, quam in facto prepositure *sanctitati vestrae dudum obtulimus*»... (*Schwandtnernél.* II. 75.) Ezen szavakból következik, hogy a dömösi monostor tárgyában IV. Eugén halála után történt az országtanácsban a megállapodás.

289 Az ország rendeinek és a kormányzónak idézett leveléből tudjuk, hogy a dömösi prépostság áthelyezésére vonatkozó megállapodással egy időben történt Bothosnak kineveztetése.

290 Az 1449 april 22-ikén kelt pápai ajánlólevél a Vatikáni regestákban. (Vol. 409. f. 31. t.) Küldetése e czélját Hunyadinak 1449 julius 24-ikén a pápához írt levele ismerteti. (*Schwandtnernél.* II. 61.)

291 Az 1449 april 20-ikán kelt pápai irat *Theinernél.* II. 252. (Ez az egyetlen, a mit a dömösi ügyre vonatkozó pápai iratokból Theiner közzétett.,

292 Ezt Hunyadinak 1450 junius 16-ikán római követéhez és Vitéznek 1449 október 20-ikán a pápához írt leveléből tudjuk. (*Schwandtner.* II. 75, 88.

293 Hunyadi János 1450 junius 16-ikán kelt levelében említi, hogy a megelőző esztendőben enyhébben, mint kellett volna, lépett föl Bálint atya irányában.

294 Az ország rendei 1450 junius 12-ikén kelt levelökben írják, hogy a megelőző esztendőben Bálint atya «habuerat familiare super his responsum; rogatus preterea fuerat, ne hanc turbande libertatis nostre speciem obversari amplius ante oculos sineret».

295 Ezt említi Hunyadi János 1450 junius 16-ikán római követéhez intézett levelében.

296 Hunyadi János imént idézett levelében írja: «Magna fuere verba superinde in proxima congregatione generali, eo modo, velut apertius dicamus eo furore, quo genti nostrae in talibus non placitis rebus uti solitum est».

297 Ezt említi az egykorú Ivanics Pál a föntebb idézett levélhez csatolt jegyzetében.

298 Ezt Hunyadi János említi 1450 jun. 11-én a pápához intézett levelében.

299 *Schwandtner.* II. 77.

300 Az ugyanazon napon kelt levél ugyanott. 80.

301 Hunyadi Jánosnak 1450 junius 11-én a pápához írt levele ugyanott. 75.

302 Hunyadi Jánosnak Kaposi Bálint atyához írt dátumnélküli levele. Ugyanott. 88.

303 Ezen lemondás nyilatkozata a kormányzó és az ország rendei részéről benyujtott supplicatioba van befoglalva.

304 A pápától elintézett supplicatio a Dataria regestáiban. (Nicolai V. Annus V. Liber. I. f. 37.)

305 *Du Fresne de Beaucourt.* Histoire de Charles VII. (Páris. 1888.) III. 352.

306 Az 1439 szeptember 5-ikén kelt levél *Raynaldnál.* Annales Ecclesiastici (1887-ik évi kiadás). XXXVIII. 316.

307 «Que dorénavant il veuille pourvoir aux églises cathédrales . . . des personnes plaisantes au roi et à lui féables . . . Quand aucun archevéché vacquera en ce royaûme á sa disposition, il lui plaise d'attendre l'avis et requéte du roi, afin d'y pourvoir de personne á lui plaisant et féable». *Beaucourt.* i. m. V. 201.

308 *Beaucourt.* V. 211. és köv. l.

309 IV. Eugén pápának 1431 május 27-ikén Zsigmondhoz írt levele a róma Biblioteca Vittorio Emanuele «934. Ms. Gesuit.» jelezetű kéziratában.

310 «Personis idoneis . . . pro quibus ipse rex supplicaverit, aut eas nobis . . . duxerit nominandos . . . dispositioni . . . nostre . . . reservamus». (Az 1445 február 4-ikén kelt bulla ugyanott.)

311 Ilyen nyilatkozat, 1447 junius 3-ikáról. *Rymer.* Foedera. V. I. 177.

312 A levél *Raynaldnál.* XXVIII. 328.

313 *Riganti.* II. 210.

314 A beszéd több helyen jelent meg. Legutóbb *Katona* munkájában. XIII. 830.

315 Ezt maga Enea Silvio beszél el egyik levelében. Ep. 409.

316 Az 1452 márczius 24-ikén és april 22-ikén kelt bullákat közli *Katona.* 830.

317 1452 april 22. *Katona.* 849.

318 1452 márczius 11-ikén kelt megbízó-levelöket közli *Chmel.* Matarialien. I. 379.

319 Utasításuk ugyanott. 377. *Pray.* Annales. III. 92.

320 Ezt maga Enea Silvio jegyzi föl. Historia Friederici. 285.

321 Közli *Pray.* III. 104.

322 Enea Silvio ismerteti a pápai választ. i. h. 339.

323 Erről is Enea Silvio idézett munkája tudósít.

324 A fölebbezés szövegét kiadta *Pray.* 112.

325 Az 1452 október 20. és 23-ikán kelt pápai bullákat közli *Pastor.* I. 684.

326 Ezt Enea Silvio beszéli el Historia Boemiae czimű műve LX. fejezetében.

327 1453 január 16-ikán a görög császárhoz írt levele. Győri történeti és régészeti füzetek. III. 309.

328, 329 A beszéd szövege a müncheni kir. könyvtár egyik XV. századbeli codexében van megőrizve.

330 Vitéz János élete. 104—115.

331 *Pastor.* I. 519.

332 Mátyás magyar diplomatái. 37.

333 *Theiner.* 277.

334 *Voigt.* II. 22—26.

335 V. László királynak, az ország rendei kérésére, Capistranoi Jánoshoz 1452 deczember 30-ikán kelt levelét közli *Pettkó Béla.* Történelmi Tár. 1901. évf. 163. Ugyanott még 76 darabot közöl Capistranoi János atya levelezéséből, a mely az ő halála után, végrendelete értelmében, Magyarországból Capistranóba vitetett s ott a szent Ferencz-rend templomában őriztetik. E sorok írója azt 1901 tavaszán átvizsgálván, miután azt tapasztalta, hogy a levelek nagy része (száznál több darab) nedvességtől elhalványulva teljesen olvashatatlanná vált, ezeknek megfelelő vegyészeti eljárás alkalmazásával fölújítása iránt intézkedett.

336 A frankfurti birodalmi gyűlés alatt írt leveleit közli *Wadding.* XII. 203—212.

337 1454 október 29. és 31-ikén kelt leveleik i. h. 173.

338 Hunyadinak május 17., a főrendeknek május 21., a nádornak május 22-ikén írt levelei ugyanott. 175.

339 Erről május 30-ikán értesíti őt az esztergomi érsek. Ugyanott. 177.

340 A junius 21-ikén kelt levelet közli *Katona.* XIII. 1007.

341 Győrből junius 21-ikén két levelet írt a pápának. Az egyiket közli *Katona.* 1002; a másikat Fermendzin i. m.

342 1455 szeptember 17. és 28-ikán kelt megbízóiratok. *Theiner.* Monumenta Hungariae. II. 298. és M. Poloniae. II. 103.

343 *Pastor.* 689.

344 Capistranói Jánoshoz írt több levelét közli *Pettkó.* i. h.

345 Az 1455 október 12-ikén megállapított válasz szövegét közölte e sorok írója: Carvajal magyarországi követsége; pótlék. 87.

346 1455 deczember 7-ikén. Történelmi Tár. 185.

347 1456 január 6-ikán. *Katona.* 1033.

348 Történelmi Tár. 190.

349 1456 april 7-ikén. *Katona* 1041.

350 Carvajal alább idézendő jelentéseiben.

351 1456 april 7-ikén a pápának (*Katona.* 1045.), 10-ikén Zsigmond osztrák főherczegnek (*Teleki,* X. 499.), 16-ikán a lengyel királynak és a brandenburgi őrgrófnak. (Az utóbbi levelek a varsói állami levéltárban.)

352 *Guglielmotti:* Storia della marina pontificia nel medio evo. (Florencz. 1871.) II. 267.

353 *Raynald.* X. 66.

354 1456 april 22-ikén Veronai Gábor atyához, május 13., 14., 23. és junius 5-ikén Capistránhoz, junius 19-ikén az assisi püspökhöz írt levelei. *Hermann.* Capistranus triumphans. 531. *Katona.* 1049.

355 1456 junius 11. és 14-ikén Capistránhoz írt levelei ugyanott.

356 Diplom. Emlékek. I. 175.

357 1456 julius 8., 9., 13., 18-ikán kelt rendeletei a vatikáni könyvtárban (Codex Palatinus 368.), egy mölki codexben (*Pray*. Historia. III. 170.) és a bécsi udvari könyvtár 3609. számú codexében.

358 *Tagliacozzoi János* atya, Capistrán társa említi ezt 1461 február 10-ikén Marchiai Jakab atyához intézett levelében. Acta Sanctorum. X. 390.

359 Kevéssel utóbb érkezett Rómába V. László követe, Schönberg György pozsonyi prépost. (1456 szeptember 11-ikén elintézett supplicatiójában királyi követnek czímeztetik.) Küldetésének czélját nem ismerjük.

360 *Pastor*. 695.

361 Francziaországi és burgundi legátusaihoz, úgyszintén a florenczi köztársasághoz intézett leveleit közlik: *Raynald*. X. 70, 7, 80. *Theiner*. 280.

362 Ezt a francziaországi legátushoz 1456 október 8-ikán írt levélben említi. Sajnos, az a levele, a mit ekkor Hunyadihoz intézett, nem maradt fönn.

363 1456 augusztus 25-ikén. *Hermann*. i. h.

364 1456 november 8-ikán. *Theiner*. 282.

365 Ugyanott. 304.

366 Tagliacozzoi János atya idézett levelében.

367 Liscius Miklós királyi titkárnak 1456 november 21-én Enea Silviohoz intézett levele, a bolognai egyetemi könyvtár codexében.

368 1456 deczember 31-ikén *Katona*. 1136. csonkán közli. Teljes szövege a vatikáni regestákban.

369 1457 január 2-ikán. A vatikáni levéltárban.

370 1457 april 10-ikén. *Theiner*. 288, 289.

371 A pápa april 10-ikén válaszol. Ugyanott. 287.

372 A velenczei ügyviselő jelentése Budáról 1457 april 7-ikén. A milánói állami levéltárban.

373 1458 márczius 14-ikén. *Theiner*. 399.

374 1456 deczember 27., 1457 márczius 11. Aeneae Sylvii opera ommia. Ep. 192, 245.

375 1457 julius 3., augusztus 1. Ep. 265, 318.

376 Ezt Enea Sylvio julius 3-iki leveléből tudjuk. Roverella 1457 junius 27-ikén kelt útlevele, melyben «magister in theologia, apostolice sedis subidia. conus, capellanus et nuntius ad partes Alemanmíe, Hungarie et alias» czímeztetik, a vatikáni regestákban. Vol. 460. f. 89.

377 1457 julius 3-ikán.

378 1457 augusztus 10-ikén.

379 Ugyanott.

380 *Theiner*. Mon. Slav. 395.

381 *Fermendžin*. 185—235.

382 *Theiner*. Mon. Hung. 291.

383 *Fermendžin*. 232—234.

384 1457 október 6-ikán. Aeneas Sylvius levelei között. 329. szám alatt.

385 Diakovárról julius 17-ikén írt levelére válaszol, az imént idézett pápai irat.

386 1457 május 24-ikén. *Theiner*. 296.

387 1457 október 1-én. 339. sz. a.

388 Ezt a pápa említi 1458 márczius 14-ikén. *Theiner*. 309.

389 1458 február 9-ikén. Ugyanott. 308.

390 1458 márczius 14-ikén. Ugyanott. 312.

391 Ugyanott. 309—317.

392 Mátyás levele nem maradt fönn, csak a pápa 1456 május 16-iki válasza.

393 1458 márczius 20-ikán. *Palacky*. Urkundliche Beiträge. 140.

394 Carvajal 1458 augusztus 9-ikén a pápához intézett levele. Scriptores rerum Silesicarum. VIII. 7. — Podjebrad okiratát közli *Theiner*. II. 405.

395 Vatikani okirattár. VI. 6.

396 De Thomasiis velenczei ügyviselő jelentései Budáról. Ugyanott. 27—39.

397 A milanói követnek Budáról 1459 szeptember 13-ikán írt jelentései. (Ugyanott. 65.) És egy későbbi nuntiusi jelentés: *Engel*. Geschichte von Slavonien und Croatien. 13.

398 *Makusev:* Monuments historiques. II. 110.

399 Ezt a pápa említi 1458 márczius 15-ikén egy bíbornokhoz írt levelében. *Raynald*. X. 145.

400 1458 márczius 14-ikén. *Theiner*. 308.

401 A szerbországi vállalatról Aeneas Sylvius röviden emlékezik meg De Europa czímű munkája IV. fejezetében; részletesebben szól (ismeretlen kútforrásból merítve) Lopez az idézett életiratban. 88.

402 *Pastor*. II. 15—19.

403 Egy dátumnélküli s egy 1459 január 26-ikán Carvajalhoz intézett pápai irat a vatikáni levéltárban.

404 Arról, hogy a követség vezére Vetési Albert volt, csak egy emlék szól: Vetési Lászlónak 1475-ben IV. Sixtus előtt tartott beszéde.

405 1459 márcz. 23. és jul. 6-ikán Carvajalhoz intézett leveleiből tudjuk ezt.

406 *Mansi:* Pii II. orationes. (Lucca. 1757.) II. 213.

407 A pápának Carvajalhoz 1459 és 1460-ban írt leveleit közlik: *Kaprinai*. Historia diplomatica. II. 276—396. és *Theiner*. 318.

408 Carvajal németujhelyi működéséről egy 1459 május 23-iki levél tudósít. Diplom. Emlékek. I. 51.

409 *Palacky*. IV/II. 118.

410 1459 april 14-ikén.

411 1459 julius 6-ikán.

412 Erről 1459 julius 30-ikán értesíti Carvajalt. *Theiner*. 330.

413 Ezt a pápának 1459 junius 11-ikén hozzá intézett leveléből tudjuk.

414 1459 május 9-ikén, junius 11-ikén és szeptember 8-ikán kelt pápai iratok *Kaprinainál*. 321, 322, 344. és *Theinernél*. 337.

415 A milanói herczeg budai követének jelentése 1459 szeptember 13-ikán. Diplom. Emlékek. I. 64.

416 Diplom. Emlékek. I. 9.

417 II. Pius 1459 julius 31-ikén értesíti megérkezésök felől Mátyást. Irodalomtörténeti közlemények. 1898. évf. 468.

418 *Pastor*. II. 5158.

419 A Nemzeti Múzeumnak 1560. folio latin jelezetű kéziratában foglalt emlékirat.

420 *Pastor.* II. 60.
421 Vatikáni Okirattár. VI. 13.
422 1460 január 18., február 20., márczius 10., april 25-ikén Carvajalhoz intézett pápai iratok. *Kaprinai.* 387, 393, 400, 419.
423 A dátumnélküli pápai irat a vatikáni levéltárban.
424 1461 május 2-ikán. *Theiner* 362.
425 Szilágyi 1461 május 17-iki levele. Diplom. Emlékek. I. 79.
426 Az 1461 deczember 17-ikén kelt megbízó és fölhatalmazó bullák a vatikáni regestákban. Vol. 518. fol. 18—116.
427 *Theiner.* 376.
428 1462 april 27-ikén innen ír Boroszlóba. Scriptores rerum Silesicarum. VIII. 92.
429 M. K. L. I. 22.
430 Ezt igazolja a pécsi püspöknek a követhez intézett dátumnélküli levelei vagy élőszóval adott válasza. Epistolae Matthiae Corvini. Pars. I. ep. II.
431 A velenczei követ 1462 május 29-iki jelentése.
432 Ki van adva a beszéd Epistolae Matthiae Corvini. P. I. ep. VI.
433 Az 1462 márczius 12. és augusztus 31-ikén kelt útlevelek a vatikáni regestákban. Vol. 518. f. 148, 163.
434 *Theiner.* 375—378. Az ez ügyben Rüdesheimi Rudolfhoz, 1463 május 4. és 5-ikén intézett megbízóiratok a vatikáni regestákban. Vol. 518. f. 234, 235.
435 *Theiner.* 382, 391.
436 A pápa julius 30-ikán fájdalmát fejezi ki e fölött Carvajalnak. *Fermendžin.* 330.
437 1460 január 18. *Katona.* XIV. 341.
438 1460 junius 7. *Theiner.* 358.
439 *Theiner.* Mon. Slav. 449.
440 1461 május 9. és augusztus 2-iki pápai iratok szólnak róluk. *Racki.* Starine. XIV. 20. *Theiner.* 364.
441 *Katona.* XIV. 498.
442 Ezeket 1461 november 7-ikén és 1462 márczius 23-ikán kelt pápai iratokban kapta meg. *Theiner.* 371—375.
443 Ugyanott. 366.
444 1462 május elején. M. K. L. 32.
445 A részére kiállított utasítás Epistolae. I. ep. 30.
446 Diplom. Emlékek. I. 119, 125.
447 Ugyanott. 137, 153, 155, 160, 162, 164.
448 V. ö. e sorok írójának ily czímű értekezését: Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára. Magyar Könyvszemle. 1897. évf. 1—32.
449 V. ö. Mátyás király magyar diplomatái. Vetési Albert élete. A Fiumei Márk részére kiállított ajánlólevelek M. K. L. I. 36, 39.
450 A részére kiállított ajánlólevelek ugyanott. 42, 43.
451 E sorok írójától: Mátyás király és Simon patrasi érsek. Századok. 1895. évf. 495—506.
452 1464 január 27. Vatikáni Okirattár. VI. 25.
453 *Pastor.* II. 217—250.
454 M. K. L. I. 53.

455 Jacobi cardinalis Papiensis Commentariorum liber. I. 354—358. és ugyanannak egyik bíbornok-társához intézett levele, ugyanott. 483.

456 *Pastor.* II. 259.

457 *Pastor.* II. 318.

458 Ez a levél nem maradt fönn; utal rá Mátyás 1465 april 29-iki válasza. Vatikáni Okirattár. VI. 39.

459 A megbízólevél kelt 1464 szeptember 29-ikén. *Theiner.* 398.

460 A dátumnélküli megbízólevelek. M. K. L. I. 74—6.

461 A beszéd egy részét nyilvános, másik részét titkos audientiában mondotta el. Ki van adva: Epistolae Matthiae Corvini. Pars II. ep. XLVIII., L.

462 A pápa ezeket május 26-ikán írja a királynak. (A levél tartalmával a követeknek adott válasz kétségkívül azonos volt.) Vatikáni Okirattár. VI. 45.

463 A május 23-ikán kelt utalvány *Kollernél.* IV. 142. A pápa május 26-ikán Mátyáshoz intézett levele. Vatikáni Okirattár. VI. 45. A florenczi signoriának junius 8-ikán a pápához írt válasza a florenczi állami levéltárban.

464 Ágnus = Isten bárányának kerekalakú viaszba lenyomott képe, melyet a pápa megáld. Az ajándékokról említést tesz II. Pál a május 26-iki idézett levélben.

465 A május 19—28. között elintézett kérvények a vatikáni levéltárban. Supplicationes vol. 810. fol. 53, 56, 117, 119, 122, 123.

466 Diplom. Emlékek. I. 331, 335, 339.

467 Időközben 1465 april végén Mátyás király harmadízben küldötte Rómába Márk knini püspököt. A részére kiállított ajánlólevelek: M. K. L. I. 87—109

468 1465 julius 19-ikén. Vatikáni Okirattár. 50.

469 A pápához és Carvajal bíbornokhoz szóló (november 24-ikén kelt) megbízólevelek. M. K. L. I. 129.

470 A dátumnélküli levél: Vatikáni Okirattár. 64.

471 A dátumnélküli levél M. K. L. I. 125.

472 Diplom. Emlékek. I. 378, 385. II. 47 50.

473 Diplom. Emlékek. II. 22. Az 1466 april 22-ikén kelt utalvány a vatikáni levéltárban.

474 Diplom. Emlékek. II. 20, 22.

475 *Pastor.* II. 323. Diplom. Emlékek. II. 41. Mátyás külügyi levelei. I. 35.

476 Az 1467 május 23-ikán kiállított megbízólevelek a vatikáni regestákban. Vol. 519. f. 244—265.

477 M. K. L. I. 189, 192. D. E. II. 53, 57, 70.

478 A pápa ezt 1468 május 16-ikán a florenczi köztársasághoz írt levelében említi. *Pastor.* II. 647.

479 1465 október 2-ikán. M. K. L. I. 112.

480 Ezen tárgyalások folyamát, sajnos, csak későbbi diplomácziai iratok világosítják meg: a csehországi rendek 1468 augusztus 22-iki okirata, Albrecht brandenburgi őrgróf 1469 márczius 23-iki levele, Rüdesheimi Rudolf 1471-ik évi válasza a lengyel követek előterjesztésére. Scriptores rerum Silesicarum. IX. 293. *Eschenloer.* II. 237. *Palacky.* IV/II. 505.

481 M. K. L. I. 203.

482 Ugyanott. 205.

483 Küldetésökről csak a velenczei dogénak 1468 augusztus 18-ikán kelt levelében találunk említést. Dipl. Emlékek. II. 102.

484 A velenczei doge 1469 január 12. és a florenczi köztársaság 1469 február 25-ikén kelt levelei tartották fönn ezen követség emlékezetét.

485 Az 1469 február 26-ikán kelt bullát közli *Theiner.* 406.

486 Diplom. Eml. II. 156.

487 Mátyás király 1469 október 5-ikén kelt nyugtája a «Cruciata» számadásai között a római állami levéltárban.

488 Raguzai Okmánytár. 629.

489 Ezeket Roverella egy későbbi (1471 január 3-ikán kelt) levelében recapitulálja. *Theiner* 422.

490 Az 1470 deczember 31. 415. — 1471 január 11. és 13-ikán kelt pápai leveleket közli *Theiner.* 415—419.

491 Roverella idézett jelentése.

492 1471 julius 15-ikén. *Theiner.* 426, 427. Dlugoss elbeszéléséből tudjuk, hogy a pápai követ a trónkövetelő Kázmér herczeg táborában megjelent, hogy őt visszatérésre bírja.

493 Ott időzésükről s arról is, hogy királyi követek voltak, velenczei és florenczi levelek tudósítanak. Küldetésük czéljáról és tevékenységükről hallgatnak.

494 Dátumnélküli szövegét közli *Theiner.* 436—439.

495 *Theiner.* 428—436.

496 A pápa 1472 szeptember 9-ikén fölhatalmazza a legátust, hogy a megkötendő egyességet a szent-szék nevében erősítse meg. 1473 január 21-ikén magasztalásokkal halmozza el a legátus buzgalmát. *Theiner.* 440.

497 *Palacky.* V. II. 84—96.

498 Mátyás királynak 1474 márczius 12-ikén a legátushoz intézett levele. M. K. L. II. 295.

499 A pápának Mátyás királyhoz intézett dátumnélküli levele. Vatikáni Magyar Okirattár. VI. 252. — Az 1473-ik év folyamán az a tudosítás érkezett Rómába, hogy Mátyás két követet küldött békeajánlattal a szultánhoz. A pápa levelet intézett Mátyáshoz, a kit intett, hogy békekötéstől tartózkodjék. (A dátumnélküli levél ugyanott. 98.) Ezt a levelet a királyi udvarnál levő nuntiushoz, a ferrarai püspökköz küldötte, azzal az utasítással, hogy ne adja át azon esetre, ha a hír alaptalannak bizonyulna. (A dátumnélküli levél a vatikáni levéltárban. Arm. XXXIX. t. X. f. 128.)

500 *Pastor.* II. 459.

501 Két kiadásban. Példányai igen ritkák. A beszédet tüzetesen ismertetem Mátyás király magyar diplomatái cz. dolgozatomban.

502 *Pastor.* II. 458.

503 A pápa dátumnélküli levele Mátyáshoz ez ügyben. V. O. VI. 96.

504 V. M. O. VI. 101.

505 V. M. O. VI. 100.

506 V. M. O. 104—7.

507 V. M. O. 108.

508 1476 február 16-ikán. Ugyanott. 110.

509 Piccolomini Jakab bíbornok 1476 márczius 7-iki levele a vatikáni levéltárban. Arm. XXXIX. tom. X. f. 149.

510 1476 márczius 27-ikén. V. M. O. 113.

511 A bullákat közli *Theiner.* 448.

512 Mátyás királynak ez ügyben 1476 augusztus 29-ikén kiállított oklevele a rieti püspök számadásaihoz van mellékelve.

513 A pápai követ számadási könyve a római állami levéltárban.

514 A pápa dátumnélküli leveleiben az összeg nincs megnevezve. V. O. VI. 100, 125.

515 Ezt Mátyás 1476 márczius 21. és 24-ikén kelt leveleiből tudjuk. M. K. L. II. 376, 377. — Pisciai Boldizsár működésének síznhelye Szilézia volt, hol Mátyás érdekében buzgón működött. (1476 szeptember 16., 1478 julius 11. és deczember 1-én a pápához intézett jelentései a velenczei állami levéltárban.) Jutalmul a szerémi püspökséget nyerte el.

516 1476 márczius 15-ikén. M. K. L. I. 335. A császár és a franczia király terveiről: *Pastor.* II. 488.

517 Ezen ügyre vonatkozólag érdekes részleteket tartalmaznak: *a)* egy ily czímű irat «Extractus ex scriptis repertis apud nuntium ex Hungaria» a drezdai állami levéltárban. Burgundische Sachen. fol. 106. *b)* Mátyás király Stein részére adott utasításának kivonata. (Scriptores rerum Silesicarum. XIII. 179. Hibás dátum alatt közölve.) *c)* Stein Györgynek a pápához intézett dátumnélküli levele. (Scriptores rerum Silesicarum. XIV. 8.) *d)* A forli püspöknek, pápai legátusnak 1478 szeptember 20-iki jelentése a velenczei állami levéltárban.

518 M. K. L. I. 361.

519 Az utasítás egy részét közölte *Theiner.* 454.

520 Az erre vonatkozó utasítás az 1477 szeptember 16-ikán kelt brévebe van befoglalva. *Chmel.* Monumenta Habsburgica. I. 1. 379.

521 Az 1477 szeptember 19., 22., 27-ikén kelt pápai iratok egykorú német fordításban: Scriptores rerum Silesicarum. XIII. 229—235.

522 Scriptores rerum Siles. XIII. 241.

523 1478 april 22-ikén. Történelmi Tár. 1889. évf. 318.

524 *Pastor.* II. 489.

525 1478 augusztus 27-ikén. M. K. L. I. 386.

526 Ezt Beatrix királynénak egy későbbi (1482 april 3-ikán kelt) leveléből tudjuk. Diplom. Emlékek. III. 10.

527 A fönmaradt példány dátumot nem visel. M. K. L. I. 420—424.

528 Diplom. Emlékek. II. 369, 374.

529 Diplom. Emlékek. II. 375.

530 Dátumnélkül. V. M. O. 229.

531 *Pastor.* II. 492.

532 Dátumnélkül. V. M. O. 728.

533 A franczia király követének adott válaszáról és a magyar követ megjelenéséről a franczia udvarnál tudosít a florenczi köztársaság francziaországi követének 1479 augusztus 6-ikán kelt levele. *Makusev.* 535.

534 L. Vitéz János életrajzát e sorok írójától. 1. h.

535 A velenczei doge 1479 november 10-ikén az ő előterjesztésökre adott válaszában világosan mondja, hogy mindketten főképen «svadende italice pacis causa» küldettek. Diplom. Emlékek. II. 398.

536 Mátyás már 1479 elején foglalkozott ezzel a szándékkal. Február 16-ikán a német lovagrendet fölkéri, hogy egyik római házát lakásul engedje át a bíbornoknak. M. K. L. II. 381.

537 1479 október 22-ikén. M. K. L. I. 449—453.

538 A megbízóbullák 1479 junius 1-én állíttattak ki. (*Theiner.* 466.) Azonban kétségtelen, hogy a bíbornok csak novemberben érkezett Budára. M. K. L. I. 455.

539 Mátyás királynak ez ügyben 1480 feria 6 post dominicam Invocavit kibocsátott rendelete Kassa városa és a hg. Battyányi-család körmendi levéltárában-

540 Mátyás király magyar diplomatái czímű dolgozatomban.

541 Aragoniai János, elutazása előtt, 1480 junius 16-ikán kiállított oklevelében említi, hogy «pro quibusdam magnis negciis regni Hungarie» Rómába tér vissza; a bucsúhirdetés ügyében helyetteséül rendeli Antal atri püspököt, a nápolyi király magyarországi követét. Az okirat egy példánya Kassa város levéltárában.

542 1480 május 30. M. K. L. II. 26—29.

543 Ez a levél sem maradt fönn. Tartalmára Mátyás válasza utal.

544 Dátumnélkül. M. K. L. 48.

545 Dátumnélkül. M. K. L. II. 49.

546 *Pastor.* II. 498.

547 M. K. L. 65—69, 70.

548 Ugyanott. 76—80.

549 1480 deczember 23-ikán. Ugyanott.

550 Ugyanott. 90—95.

551 1481 márczius 10-ikén Veronai Gáborhoz, márczius 11-ikén a pápához írt levele. Ugyanott. 104—116.

552 April 14-ikén. Ugyanott. 123—125.

553 Dátumnélküli levele ugyanott. 150.

554 Veronai Gáborhoz írt dátumnélküli levele ugyanott. 152.

555 Ugyanott. 108.

556 Augusztus 2-ikán. Ugyanott. 162.

557 Ugyanott. 156—159.

558 Ugyanott. 181. — Otrantó fölszabadításában a magyar csapatnak elentékeny része volt. (V. ö. *Ovári Lipót* czikkét a Századok 1881-ik évfolyamában.)

559 1481 szeptember 2-ikán. A florenczi könyvtárban. (Sixti IV. epistolae. f. 11.)

560 November 5-ikén. M. K. L. II. 182, 188.

561 M. K. L. II. 31, 43.

562 1480 november 6-ikán. Ugyanott. 68.

563 Ugyanott. 102.

564 1481 márczius 11-ikén. Ugyanott. 113.

565 Ugyanott. 126—131.

566 1481 julius 13. és augusztus 8-ikán a pápához, Aragoniai Jánoshoz és Caffarellihez intézett levelei ugyanott. 134—144, 157—161.

567 1481 augusztus 31. és szeptember 21-ikén, Ugyanott. 138, 181.

568 Ezt Mátyásnak 1482 elején Caffarellihez intézett leveléből tudjuk Ugyanott. 206.

569 Az 1481 augusztus 21-ikén kelt levél eredetije a velenczei szent Márk-könyvtárban. (Classis X. cod. 178.)

570 A német birodalmi gyűlés iratának egy eredeti példánya a velenczei állami levéltárban.

571 M. K. L. II. 163, 164.

572 1481 szeptember 21. M. K. L. 181.

573 1481 november 5-ikén. Ugyanott. 183.

574 Ugyanott. 185.

575 Ugyanott. 206.

576 1481 deczember 18-ikán. Ugyanott. 201.

577 Minderről Mátyás is értesíti a pápát. Ugyanott. 203.

578 Ugyanott. 207.

579 Ugyanott. 210, 212.

580 *Pastor.* II. 506—521.

581 M. K. L. 232, 233.

582 1483 január 25-ikén. V. O. VI. 200. — Mátyás kevéssel utóbb Fontana útján is tett lépéseket; de sikert nem ért el. M. K. L. II. 254—265.

583 1483 junius 14-ikén. V. O. VI. 207.

584 *Garampi.* Saggi di osservationi sul valore dell' antiche monete pontificie. 153.

585 Ez ügyben Veronai Gábornak megbízást adott. M. K. L. II. 248.

586 Arról, vajjon a basa csakugyan elment-e Rómába, semmit sem tudunk.

587 M. K. L. II. 267.

588 A Veronai Gáborhoz intézett dátumnélküli levél M. K. L. II. 244. A pápának, Fontana meghallgatása után, 1483 november 27-ikén Mátyáshoz írt levele. V. O. VI. 213.

589 A cittá di castellói püspöknek Rómába küldött jelentései közül négy látott régebben napvilágot; az egyik dátumnélkül maradt fönn, a második Budán 1483 október 24-ikén, a harmadik Visegrádon október 25-ikén, a negyedik Gráczban deczember 24-ikén van keltezve. Ezeket a vatikáni könyvtárban őrzött fogalmazatokból közölték *Pray* és *Katona.* A velenczei szent Márk-könyvtárban (Classis X. cod. 174.) 1483 november 20., deczember 24. és 1484 február 28-ikán (Innsbruckban) keltezett jelentéseinek eredeti példányai vannak meg.

590 Az 1484 márczius 10-ikén kelt két pápai irat. V. O. VI. 215, 216.

591 Ezt említi 1489 november 27-iki — alább idézendő — jelentésében.

592 1484 szeptember 24-ikén. V. O. VI.

593 *Theiner.* II. 500.

594 1484 november 21-ikén, a nápolyi és spanyol királyokhoz írt levelei ugyanott. 502.

595 Ugyanakkor, ugyanott. 501.

596 *Reumont.* Lorenzo di Medici. (Lipcse. 1883.) II. 206. s kk. ll.

597 Beatrix 1485 deczember 4-ikén kelt levele. Diplom. Eml. III. 58.

598 A közjegyzői okiratról a pápa tesz említést alább idézendő levelében; a fenyegető nyilatkozatokról a Milánóban levő ferrarai ügyviselő 1486 márczius 21. és april 4-ikén kelt jelentéseiben.

599 Ez a két levél nem maradt fönn. Tartalmával a pápa alább idézendő levele ismertet meg.

600 Mátyás magyar diplomatái czímű dolgozatomban.

601 1486 márczius 1-én. *Theiner.* 507.

602 A Mátyás udvaránál levő ferrarai ügyviselők 1486 april 4., junius 5., augusztus 17., szeptember 14-iki jelentései. És Mátyásnak a milánói fejedelemhez augusztus 9-ikén írt levele. M. K. L. 305. II.

603 *Pastor.* III. 200.

604 Tanuskodik erről 1486 október 23-ikán a milánói fejedelemhez írt levele. M. K. L. II. 309.

605 Mátyás 1487 május 27-én Cynthius javára kiállított adománylevele, (Történelmi Tár. IX. 74.), augusztus 7-ikén Ancona város részére szóló kiváltséglevele (*Makusev.* i. m. I. 147.), Ancona városának 1488 márczius 21-ikén Mátyáshoz intézett köszönő irata (ugyanott. 149.), Mátyásnak 1488 május 4-ikén Cynthius részére szóló megbízólevele (ugyanott. 152.), a ferrarai ügyviselőnek Milánóból 1488 april 6-ikán írt jelentése, a modenai levéltárban.

606 A ferrarai ügyviselőnek Milánóban 1488 april 10-ikén írt jelentése u. o.

607 Ez a levél nem maradt fönn. Tartalmára utal Mátyás válasza.

608 1486 tavaszán az Ancona közelében fekvő Osimo városkában lakó Boccolino nevű condottieri föllázadott a szentszék ellen, a hely urává tette magát és a szultánt hívta segítségül. (*Reumont.* II. 237.)

609 1488 május 10-ikén. V. M. O. VI. 234.

610 Ugyanott. 238.

611 *Ughelli,* Italia Sacra. (Velencze, 1797.) I. 601, 742.

612 A pápai követek jelentései a XVI. századot megelőző időkből a vatikáni levéltárban csak gyéren található; úgyszólván mind elpusztultak; Pecchinolitól egyetlen egy van meg, az, melyet 1489 junius 1-én írt és 25-én hosszú utóirattal látott el. (Kiadta *Theiner,* Hungaria Sacra II. 521—30.) Ellenben a velenczei szent Márk könyvtárban (Classis X. Codex CLXXV) megvannak eredetiben a legátus 1489 január 30, april 17, május 15, szeptember 18, október 15, november 27, deczember 26 és 1490 január 6-ikán kelt jelentései. Mind kiadatlanok. Kimerítően földolgoztam azokat «Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál» czímű értekezésemben, mely a Katholikus Szemle 1899-ik évfolyamában jelent meg és «Egy pápai követ Mátyás udvaránál» czím alatt az Olcsó Könyvtár füzetei között lenyomatott. E helyen előadásomat természetszerűen sokkal rövidebbre kellett szabnom.

613 *Theiner,* II. 515.

614 Az utasítások több okiratba foglaltattak. Csak az egyik van meg a pápai levéltárban. (*Teleki,* Hunyadiak kora. XII. 418. *Theiner,* II. 514.) A többinek tartalmára a legátus jelentéseiből vonhatunk következtetést.

615 Érkezésének időpontját nem határozhatjuk meg. Első jelentése, a mit Bécsből megérkezése után küldött, elveszett. Azután hosszú ideig nem írt, a mit a tél zordonságaival és azzal okadatol, hogy kevés alkalom van levelet küldeni Olaszországba. Végre 1489 január 30-ikán maga küld futárt, a ki hosszú jelentését viszi a pápának.

616 Mindezt a legátus 1489 január 30-iki jelentése tartalmazza.

617 A levél eredetije a velenczei állami levéltárban. Kiadva: Mátyás külügyi levelei. II. 352.

618 Az 1489 február 6-ikán kelt levél eredetije ugyanott. Kiadatlan.

619 A legátus jan. 30-iki jelentése után a legközelebbi jelentés, a mi fönmaradt, april 17-én van keltezve. Valószínű, hogy időközben nem küldött jelentéseket.

620 *Thuasne,* Djem sultan. 227.

621 A legátus 1489 april 17-ikén kelt jelentése a velenczei szent Márk könyvtárban.

622 A pápa 1489 márczius 26-ikán kelt levele. Monumenta Vaticana. VI. 225.

623 Az 1489 május 15-iki jelentésben.

624 A jelentés eredeti példánya a velenczei szent Márk könyvtárban.

625 A legátus junius 1-én kelt jelentése. *Theiner,* II. 525.

626 *Thuasne,* 41.

627 *Hammer,* Geschichte des Osmanischen Reiches. I. (Pesth. 1840.) 631—7.

628 Ez kitűnik a legátus 1489 január 30-iki jelentéséből.

629 *Hammer,* I. 618. *Thuasne,* 227.

630 A pápai iratot kiadta *J. J. Müller,* Reichstags-Theatrum. (Jena 178. 1.) I. 96.

631 Ezen szövetség 1489 april havában köttetett meg. (*Palacky,* Geschichte Böhmens. V. Band. II. Theil. 322.)

632 Az 1489 junius 25-én keletkezett jelentés Theinernél. 521—530.

633 Ezt Lanfredini, a florenczi köztársaságnak julius 3-dikán jelenti. *Thuasne,* 250.

634 Ezt a velenczei dogénak junius 19-ikén római követéhez intézett jegyzékéből tudjuk. Diplom. Emlékek. IV. 50.

635 *Pastor,* III. 200.

636 A florenczi köztársaság római követének idézett jelentése.

637 A florenczi köztársaság római követének julius 11-iki jelentése. i. h.

638 A legátus szeptember 18-iki jelentéseiben utal a pápának julius 17 és augusztus 10-ikén hozzá intézett leveleire. Ezek, sajnos, nem maradtak fönn. - Mikor távozott Drági Rómából, nem tudjuk.

639 A szeptember 18-iki jelentés.

640 A legátus 1489 október 18-iki jelentése.

641 *Pastor,* III. 201.

642 A legátus 1489 november 27-iki jelentésének eredeti példánya a velenczei szent Márk könyvtárban.

643 A legátus november 27-iki jelentése a velenczei könyvtárban két példányban van meg. Eredetije a «classis X. num. CLXXV.» jelezetű codex 175-ik száma alatt; egykorú másolata a «classis XIV. num. XCIX.» jelezetű codex 22. száma alatt. Ezen utóbbi példányban a jelentéshez utóirat van csatolva, mely az imént ismertetett titkos értesítéseket tartalmazza, azzal a megjegyzéssel, hogy az, a ki vele azokat közölte, fejével játszik. Az utóirat nagy része titkos jegyekkel van írva, a melyeket e sorok írója oldott föl.

644 Ezek a pápai iratok nem maradtak fönn.

645 Ezt, sajnos, nem bírjuk.

646 A franczia királynak Rómába küldött követe részére adott utasítását ismerteti *Thuasne,* 249.

647 Eredetije a szent Márk könyvtárban.

648 A lengyel királyhoz intézett levelét kiadta *Theiner,* Monumenta Poloniae. II. 251.

649 A milanói követ 1490 márczius 18-iki jelentését közli *Thuasne*, 265.

650 Ezt ismerteti *Thuasne*, 226.

651 A vatikáni levéltárban. (Liber Provisionum. Vol. 75. fol. 75. t.) De az ugyanazon napon kelt pápai bulla az érseki szék betöltését az elhunyt főpap életében történt föntartás alapján a pápai hatalomból kifolyó ténynek tünteti föl, a melyben a pápa «a király és a káptalan folyamodására» tekintettel volt. (A bulla a datariai regestákban.)

652 Mindkét bulla a vatikáni levéltár datariai regestáiban. Szilágyi előterjesztéséről II. Pius pápa 1459 október 11-ikén kelt bullája tesz említést. *Theiner*, 341.

653 1458 julius 7-ikén választott veszprémi püspöknek czímeztetik. (Hazai Okmánytár. II. 343.)

654 Az 1458 junius 16-án kelt bulla a datariai regestákban.

655 Az 1458 május 26-ikán kelt okirat az Országos levéltárban.

656 *Koller*, IV. 31.

657 Ugyanott. 37.

658 A datariai regestákban.

659 Az 1454 október 11-én kelt pápai bulla a datariai regestákban.

660 Mindezt az 1455 szeptember 16. és 1457 márczius 23-iki pápai iratokból tudjuk. *Theiner*, Monum. Slav. I. 417. Monum. Hung. II. 286.

661 Az 1457 márczius 23. és május 21-iki pápai iratok *Theiner*-nél. II. 286, 292.

662 Ugyanott. 304, 306.

663 V. ö. e sorok írójának ily czímű értekezését: Anna szász herczegné magyar trónpraetendens. Századok 1895. évf.

664 Az 1460 deczember 6-ikán kelt pápai irat *Theiner*-nél. Mon. Hungaria Sacra. II. 361.

665 A pápához intézett, alább idézendő királyi levélből tudjuk mindezt.

666 Mátyás királynak a pápához (és ugyanakkor a bíbornokokhoz) írt dátum nélküli levelei és az emlékirat, a mit Rómába küldött követe magával vitt, több helyen ki van adva. Legújabban: Mátyás király külügyi levelei. I. 22., 29., 30. sz.

667 A pápa dátumnélküli (1463-ban írt) levele. Vatikáni Okirattár. I. sor. VI. kötet. XV. sz.

668 Mátyás király dátum nélküli (1463-ban) levele. Mátyás király külügyi levelei. I. 55. szám.

669 *Theiner*, II. 393. Azt, hogy ezen áthelyezésben Országh Mihálynak volt-e része? nem állapíthatjuk meg.

670 Ezt következtetni lehet 1465 május 6-ikán a pápához intézett (alább idézendő) leveléből.

671 «Habita superinde cum prelatis et baronibus nostris deliberatione congrua . . . episcopum Varadiensem . . . duximus nominandum.» A pápához intézett dátumnélküli fölterjesztésben. (Mátyás külügyi levelei. I. 58. sz.) Hogy márczius 7-ike előtt iratott e levél, kitűnik egy másik fölterjesztésből. (61. sz.)

672 «A sanctitate vestra humili supplicatione postulamus, quatenus prefatum episcopum, per nos modo premisso presentatum . . . . transferre ac Strigoniensi ecclesie in archiepiscopum preficere gratiose dignetur.» (Idézett helyen.)

673 A király 1465 május 6-án (alább idézendő) a pápához intézett levelében említi, hogy az «novissimis litteris» fölkérte «ut iterato sine dilatione queramus modum, quo ecclesia . . . tranquille gubernationi restitui possit». (A pápa ezen levelét, sajnos, nem bírjuk.)

674 A királynak 1465 május 2-ikán a pápához intézett levele. (I. h. 68. sz.) Május 8-ikán Mátyás értesíti a pápát, hogy Csupor Demeter megbizottját küldi hozzá, az intézkedések megerősítését szorgalmazandó. (I. h. 69. sz.)

675 *Theiner*, II. 401.

676 A pápai irat közölve van: *Teleki*-nél. Hunyadiak kora. XI. 132. Vatikáni Okmánytár. 38. sz.

677 Említi ezt 1465 október 2-ikán a pápához intézett levelében.

678 Mátyás királynak 1465 szeptember 18-ikán a pápához írt levele. i. h. 78. sz. alatt.

679 Ezen 1465 november 7-én kelt fontos rendelet lényeges tartalma így hangzik: «Scitote, quod jam in facto Zagrabiensis episcopatus cum . . . Demetrio Chupor finaliter concordavimus, et omnibus juribus suis, *si qua ad illum episcopatum habuisset*, simpliciter renuntiavit. Quare *mandamus* . . ., quatenus tam in electione vicarii, quam etiam in aliis rebus illius ecclesie, *quantum ad spiritualia*, diligenter laboretis, et exerceatis ea, que pro nunc sede vacante in illa ecclesia vobis magis salutaria de jure facienda videbuntur». (Eredetije a bécsi állami levéltárban.)

680 A pápa levelét nem bírjuk. Tartalmára utal a királyi válaszirat.

681 Mátyásnak ezen levele a kéziratokban és kiadásokban 1466 april 29-iki dátumot visel. (Mátyás k. levelei 103. sz.) De miután a két főpap kinevezése 1466 april havában történt, az előterjesztésnek legkésőbb február havában kellett történni.

682 A bulla dátumnélküli fogalmazata IV. Sixtus irományai között a velenczei állami levéltárban.

683 A pápának 1477 szeptember 20-ikán nuntiusa részére kiállított utasítása. *Theiner*, II. 454.

684 Az adománylevelet nem bírjuk, de tartalmát resumálva találjuk az 1486 april 1-én Esztei Hippolyt érsekké neveztetéséről szóló adománylevélben. A király abból indul ki, hogy az érsekséget «pro amore nostro immortali, qua . . . consortem nostram carissimam amplectimur; deinde etiam ex affectu et naturali desiderio nostro, quod erga . . . fratrem carnalem . . . domine regine habebamus; ut . . . patri et soceri nostro . . . rem gratam facere possemus . . . Johanni cardinali contuleramus.» (Eredetije a modenai állami levéltárban.)

685 Ezt Bonfin beszéli el. (Decas IV. Liber IV.) Mindazáltal följogosítva érezte magát arra, hogy 1480 február 21-ikén kelt oklevelében Bánffi Miklós pozsonyi főispánnak az érsekséget illető pozsonyi bordézsma egy részét átengedje. (Az országos levéltárban.)

686 A dátumnélküli levél: Epistolae Mathiae Corvini. IV. 96.

687 Mátyás királynak a pápai követhez írt dátumnélküli levele. (Epistolae. IV. 135.) Mátyásnak 1481 julius 13-ikán a pápához írt levele. (Diplomácziai Emlékek. IV. 355.) IV. Sixtusnak 1481 augusztus 31-én Mátyáshoz és magyarországi követeihez írt levelei. (A florenczi nemzeti könyvtár codexében.)

688 Az 1480 decz. 19-ikén kelt pápai irat: Diplomácziai Emlékek. IV. 843.

689 M. K. L. II. 277, 278.

690 Mátyás királynak a modrusi püspökség ügyében a pápához írt két dátumnélküli levele. Vatikáni Okmánytár. 124. és 125. sz.

691 Epistolae. IV. 57.

692 Az 1481 márczius 11-ikén kelt levél. Vat. Ok. 127. szám.

693 Az 1483 julius 16-ikán kelt pápai irat a Vatikáni Okmánytárban. 163. szám. 1483 szeptember 18-ikán Ferdinánd nápolyi király járt közben Raguzai Kristóf javára. (Epistolae. III. 106.) De ez csak Zárai Antal halála után, 1490-ben foglalhatta el a modrusi püspökséget. (A Liber Dignitatum adatai nyomán.)

694 Erről tanuskodik az 1485 február 2-ikán hozzá intézett pápai bulla a vatikáni levéltárban.

695 Erre az intézkedésre utal 1484 szeptember 28-ikán kelt iratában. *Theiner,* 497.

696 Ezt maga a pápa mondja el 1487 január 31-ikén Hercules ferrarai herczeghez intézett brévéjében. (Eredetije a modenai állami levéltárban.)

697 E helyen ezen kinevezés történetét részletesen előadni nem lehet föladatom. Az ügynek csak azt a részét lehet itt tárgyalnom, mely a szent-székkel vonatkozásban áll.

698 Eredeti példánya a modenai levéltárban. Tartalmát ismertetem «*Mátyás élete*» czímű munkámban 333.

699 Sem a pápához, sem a követhez intézett királyi iratot nem ismerjük. Amarra utal a pápa válasza. Vitéznek Beatrix is írt, a miről az utóbbi május 2-ikán a ferrarai herczegnéhez intézett levélben említést tesz. Dipl. Eml. III. 94.

700 Ezen audientiáról a pápa alább idézendő brévéjében szól. Beatrix pedig említi 1486 augusztus 13-ikán nővéréhez írt levelében: «Si lo oratore nostro et lo rev. signor cardinale de Agria . . . havessero voluto fare el devere et sollicitare come se devea, la santitá prefata se serria contentato; ma solum (secondo ne hanno scripto) restaro pacienti quando per nostro signor li fo resposto: che ne volea respondere per uno suo breve ad esso signor re.» Diplom. Eml. III. 167.

701 Diplom. Eml. III. 169.

702 Beatrix ezt augusztus 10. és 13-ikán a ferrarai herczegnéhez írt levelekben említi. Id. m. III. 164, 167.

703 Egykorú másolat a modenai állami levéltárban.

704 Vitéz János 1486 szeptember 22-ikén a ferrarai herczegnéhez intézett levele. A modenai állami levéltárban.

705 A ferrarai herczeg római követének, a reggioi püspöknek szeptember 22. és 24-ikén kelt jelentései, u. o.

706 A reggioi püspök szeptember 22-iki jelentése.

707 A szerémi püspök szeptember 22-ikén kelt két levele u. o.

708—710 A reggioi püspök 1486 október 10-iki jelentése ugyanott.

711 A ferrarai herczegnek október 23-ikán római követéhez intézett jegyzéke. Fogalmazata ugyanott.

712 A Lopis részére 1486 október 1-én kiállított útlevél a vatikáni levéltárban. A szerémi püspöknek deczember 24-én Ferrarába írt leveléből tudjuk, hogy Lopis csakugyan az egri püspökség ügyében volt hivatva eljárni.

713 A királyi adománylevél eredetije az Országos Levéltárban.

714 Valentini 1486 november 23-iki jelentése Reczből. Diplom. Eml. III. 216.

715 Ezt Valentini említi idézett jelentésében.

716 Vitéz Jánosnak deczember 24-ikén, a reggioi püspöknek deczember 23. és 24-ikén kelt jelentései ugyanott.

717 Vitéz Jánosnak 1487 január 27. és 29-ikén, a ferrarai követnek január 1, 16, 20, 25, 29-ikén a ferrarai herczeghez intézett levelei. Vitéz Jánosnak Mátyás királyhoz küldött jelentésére utal Beatrixnak a ferrarai herczegnéhez 1487 márczius 3-ikán írt levele. Diplom. Eml. III. 266.

718 Beatrix királynénak 1487 márczius 3. és april 17-ikén, Valentini Caesarnak april 6. és 21-ikén Ferrarába írt leveleik. Diplom. Eml. III. 266, 291, 275, 287.

719 A bullák a modenai állami levéltárban.

720 A bullák megvannak az Országos Levéltárban.

721 1482 augusztus 27-ikén kelt levelének eredetije az olmüczi káptalan levéltárában.

722 Legelső ismert oklevele, melyet mint váradi püspök és választott olmüczi püspök állít ki, 1484 augusztus 2-ikán van keltezve. Ez és több más oklevele az olmüczi káptalani levéltárban.

723 Pecchinolli Angelo ortei püspök, pápai legátus, 1489 január 31-ikén kelt jelentésében adja Mátyás nyilatkozatát, melyben bevallja, hogy ő ajánlotta volt a pápának Vitézt az olmüczi püspökségre. (Eredetije a velenczei szent Márk-könyvtárban.)

724 Provisiones. Vol. 83. fol. 111. Vitéz 1487 szeptember 23-ikán állítja ki a szokásos kötelezvényt az annáták (3500 forint) lefizetéséről. Obligationes. Vol. 83. fol. 76. A vatikáni levéltárban.

725 Ezt a pápai rendeletet nem bírjuk. Utal rá az egri püspökhöz 1488 junius 12-ikén intézett rendelet.

726 Az 1488 junius 11-iki pápai irat *Theiner*nél. II. 513.

727 Az ugyanazon napon kelt pápai irat ugyanott. — A pápa Beatrix királynéhoz azzal a kérelemmel fordult, hogy a királynál Vitéz érdekében járjon közben. Ezt a királynénak 1488 julius 17-ikén kelt válasziratából tudjuk. (Eredetije a velenczei államlevéltárban.)

728 Az 1488 julius 15-én kelt királyi megbízólevél: Mátyás király külügyi levelei. II. 327.

729 A királynénak e napon kelt, imént idézett levelét Bocskai vitte Rómába.

730 Ezt a pápa válaszából tudjuk.

731 A pápának 1488 augusztus 11-ikén a királyhoz intézett irata. *Theiner*, II. 514.

732 Mátyás királynak 1460 február 19-ikén kelt supplicatiója. Vol. 584. fol. 261.

733 Az ez ügyben 1467 julius 5-ikén kiállított bulla, Datariai regesták. Annus III. col. rubr. f. 299.

734 Például 1472-ben Gábor kalocsai érsek, 1476-ban Filipecz váradi püspök javára. Regesta Supplicationum. Vol. 681. fol. 282. M. K. L. I. 361.

735 M. K. L. II. 52.

736 Az 1472 márczius 18-ikán elintézett folyamodás: Regesta Supplicationum. Vol. 682. f. 282.

737 Nagyszámú ilyen új adományozás eseteit tartalmazzák a supplicatiók és a datariai bullák regesta-kötetei.

738 Ilyen adományozásra vonatkozó supplicatiók: Vol. 847. f. 278, 286.

739 Ilyen esettel találkozunk 1471-ben. Regesta Supplicationum. Vol. 653. fol. 250t.)

740 Igy például folyamodik 1482-ben a budai prépostság és a mogyoródi apátság egyesítéseért. Regesta Supplicationum. Vol. 806.

741 Az 1465 május 19., 1467 julius 23. és 1469 január 31-ikén elintézett királyi folyamodások: Regesta Supplicationum. Vol. 600. f. 55t., vol. 601. f. 97t., vol. 624. f. 200.

742 Például 1472 márcz. 18-ikán, a szent Ferencz-rend részére Visegrádon. Regesta Supplicationum. Vol. 681. f. 282.

743 M. K. L. II. 31, 34.

744 M. K. L. II. 253.

745 *Theiner.* 476.

746 M. K. L. II. 142.

747 1456 szeptember 22-ikén kelt rendeletében. Hazai Okmánytár. II. 339.

748 Az 1457 november 12-ikén kelt pápai irat ugyanott.

749 Az 1454 május 6-ikán kelt királyi irat: Történelmi Tár. 1893. évf. 397.

750 Az 1459 január 6-ikán kelt királyi rendelet: Hazai Okmánytár. II. 347.

751 Mátyás királynak a pápához írt dátumnélküli levele. Mátyás király levelei. I. 237.

752 Az 1480 február 25-ikén elintézett kérvény: Regesta Supplicationum. Vol. 782. f. 257.

753 Az 1464 szeptember 26-ikán elintézett folyamodás: Regesta Supplicationum. Vol. 804. f. 144t.

754 1468 május 22-én. M. K. L. I. 223, 224.

755 IV. Sixtus 1477 január 3-ikán kelt bullája a datariai regestákban. Annus VI. Liber I. f. 275.

756 1464 szeptember 26-ikán elintézett supplicatio. Vol. 804. f. 144.

757 1490 junius 24-ikén kelt jelentése a velenczei állami levéltárban.

758 Julius 18. és 24-iki jelentése ugyanott.

759 Bonfin említi.

760 Az 1490 szeptember 20-ikán kelt levél eredetije Velenczében. — Pecchinoli nem soká élte túl visszahivatását. Civitavecchia parancsnokává neveztetvén ki, már 1492-ben elhunyt. (*Ughelli*, Italia Sacra. I. 601.)

761 1492 május 14-én Bolognából Franchedino Ferencz jelentést tesz Milánóba a prépost átutazása felől.

762 A milanói herczegnek 1492 február 28. és márczius 19-én Ascanióhoz intézett levelei. Ascaniónak márczius 15-ikén kelt válasza. (Az utóbbi Óvárynál 157, hibásan 1491-re téve.)

763 1492 márczius 31-ikén.

764 1492 april 2-ikán Treviglioi Maffeo levele Rómából a milánói herczeg ügyviselőjéhez Budára.

765 1492 május 18-ikán.

766 1492 julius 2-ikán Treviglioi Maffeo Bakócznak.

767 Ulászlónak 1492 junius 20-ikán kelt segélykérő levele a velenczei állami levéltárban.

768 *Petrucelli,* Les Conclaves. I. 252.

769 Corvin Jánosnak 1492 november 23., nyolcz főpapnak deczember 8., Geréb László erdélyi püspöknek deczember 8., Beatrixnak deczember 26-ikán kelt levele a velenczei állami levéltárban.

770 Váradi Péter leveleinek kiadott gyüjteményében két gratuláló levél van; az egyik szeptember 21-ikén Bácson kelt, a másiknak nincs dátuma. A Rómába küldött két ló közül az egyik útközben elveszett, az érsek 1493 elején helyette egy másikat küldött; január 10-ikén kelt levelében igéri, hogy később még jobb lovakat fog küldeni. Epistolae. 28—36.

771 Erről az ügyről alább fogunk szólani.

772 Ezt Péter érsek említi 1492 október 2-án a váradi püspökhöz írt levelében. Epistolae. 176.

773 Az 1492 november 25-én kelt levél eredetije a velenczei szent Márk-könyvtárban. Classis X. 178. n. 24. Ugyanott. n. 80. Geréb László erdélyi püspök külön gratuláló levele.

774 Az 1492 november 13-ikán kelt utasítás a milánói állami levéltárban.

775 *Óváry.* 180.

776 Az 1492 november 30-ikán kiállított utasítást közli *Trinchera.* Codice Aragonese. II. I. 205.

777 Erről a milánói herczeg 1493 január 23-ikán értesíti Bakócz Tamást és február 2-ikán velenczei követét.

778 Ascanio bíbornok a pápa közlései alapján 1493 február 4-ikén tesz ezekről jelentést a milanói herczegnek.

779 Eredetije a velenczei állami levéltárban.

780 Czíme: «Uladislai . . . regis apologia». Egy példányát megőrizte a prágai egyetem könyvtárának egy XV. századbeli codexe. Kiadta *Br. Roszner Ervin:* Régi magyar házassági jog. (Budapest, 1887.) 452—462.

781 Ascanio 1493 szeptember 28-ikán Milánóba.

782 Az 1493 október 23-ikán kelt megbizó bullát közli *Theiner.* 541.

783 A nyitrai püspöknek két segélytkérő, dátumnélküli előterjesztése van a velenczei állami levéltárban. — A pápa 1493 október 2-ikán az olaszországi fejedelmeket fölszólította, hogy Horvátországnak segélyt nyujtsanak. (A milánói herczeghez írt levél a milánói állami levéltárban.) Október közepe táján tartott consistoriumban Zeng megvédelmezésére 30.000 forintot vetett ki az olasz fejedelmekre. (Erről Ascanio bíbornok október 19-ikén értesíti a milánói herczeget. A levél ugyanott.)

784 Orsini püspök 1494 márczius 7. és 26-án kelt jelentései a velenczei szent Márk-könyvtárban. (Classis X. cod. 178.)

785 A nápolyi király 1493 november 7. és 22-iki levelei. *(Trinchera,* Codice Aragonese. II. 300, 314.) És a legátus 1494 augusztus 2-ikán kelt, alább idézendő jelentése.

786 Orsini püspöktől 1494 márczius 7. és 26-iki (idézett) jelentésein kívül még kettő maradt fönn. Az egyik, melyet junius 1-én Budáról küldött, rövid és

a házassági ügyre vonatkozó közleményeket nem tartalmaz. A másik augusztus 2-ikán Váradon van keltezve és magában foglalja a szövegben elmondottakat. Azt, hogy a legátus mikor távozott Magyarországból, nem állapíthatjuk meg.

787 Küldetésének időpontját nem határozhatjuk meg. 1496 márczius 10-ikén a pápai káplán czímét nyerte el, 22-én fölhatalmazást eszközölt ki magának, hogy a mislyei prépostságot az egri kanonokság mellett bírhassa. (Vatikáni levéltár. Regesta Supplic. col. 986. f. 186.)

788 A milánói herczeg római követének 1496 február 27-iki jelentése.

789 Az 1496 april 8-ikán kelt utasítás egykorú másolata Milánóban.

790 A milánói herczeg ez ügyben 1496 október 10-ikén ír Ascaniónak.

791 Erdődi Bakócz Tamás élete. 48—56.

792 A milánói herczeg római követének 1497 augusztus 15-iki jelentése.

793 1497 szeptember 20-iki levelének eredetije Velenczében.

794 Ascanio bíbornok 1497 deczember 8-án jelenti a milánói herczegnek.

795 A milánói herczeg római követének 1498 márczius 20-iki jelentése.

796 Velencze magyarországi követeinek jelentéseiből tudjuk, hogy november 3-ikán Budán volt, onnan Lengyelországba ment, 1500 február elején visszatért Budára. 1500 márczius 28-ikán már Rómában volt.

797 A signoria jegyzékei magyarországi követeihez 1499 deczember 9., 1500 márczius 3. és 10-ikén.

798 A signoria jegyzékei római követeihez. 1500 január 6., február 29., márczius 5. és 23-ikán.

799 *Pastor.* 437. és 438. jegyzet.

800 Velencze római követének 1500 május 17-iki jelentése.

801 A levelet Marino Sanuto tartotta fönn.

802 A franczia királyhoz írt idézett levélben kifejti ezt a tervet.

803 A velenczei követ május 6-iki jelentése. A május 20-iki meghatalmazó bulla *Theiner*-nél. 550.

804 A velenczei követ május 25—30-iki jelentései.

805 A velenczei követ julius 13, 17, 19, 26, szeptember 4-iki jelentései.

806 *Pastor,* 439—441.

807 A velenczei követ szeptember 25-iki jelentése.

808 Szeptember 10-én: Marino Sanutónál.

809 A velenczei követ október 5. és 16-iki jelentései.

810 A levelet fölvette könyvébe *Marino Sanuto.*

811 A velenczei követ október 17-iki jelentése és a velenczei senatus nov. 6-iki üléséről tudósítás.

812 A velenczei senatus üléseiről szóló jelentések és a köztársaság római és magyarországi követeinek jelentései Marino Sanutónál.

813 Sommario de li capitoli dela liga si praticha tra il pontefice, se di Hungaria et la signoria nostra contra il Turcho. (Marino Sanuto könyvében. i. h. 254.)

814 Marino Sanutónál.

815 *Pastor.* 443.

816 Ugyanott. 446.

817 Velencze római követének jelentései, melyeket kiadott *Villari:* Dispacci di A. Giustiniani (Firenze, 1876.) Két kötetben.

818 Velencze magyarországi követének deczember 6-iki jelentése Marino Sanutonál.

819 Velencze római követének 1503 január 18, 20, 27, 28, február 6-iki jelentései. *Villari.* 344, 347, 366, 367, 383.

820 1503 april 16-ikán. A doge 1503 május 4-én magyarországi követét utasítja, hogy a tett lépések felől Erdődi Tamást értesítse és azok támogatására hívja föl.

821 Giustinian Antal római követ jelentései 1503 april 18., május 10. és 24-ikén. (Villari II. 13, 21.) A doge jegyzéke magyarországi követéhez 1503 junius 1-én, melyben utasítja, hogy a primásnak jelentést tegyen.

822 Giustinian 1503 augusztus 2-ikán. *Villari.* 93.

823 Velencze magyarországi követének 1502 deczember 14. és 1503 szeptember 9-iki jelentései. — Nyitrai püspökké kineveztetését a pápa nem erősítette meg. 1503 junius 24-ikén a veszprémi püspökség administratorává nevezte ki. (A bulla a vatikáni levéltár vatikáni regestáiban.) A püspöki javadalmat olasz megbizottja kezelte. (*Theiner.* 578.) Thadeo de Lardis (az egri püspökség administrátora) 1503 szeptember 8-ikán. Egerből Esztei Hippolythoz irt levelében azt az érdekes tényt jelezi, hogy a veszprémmegyei nemesek megtagadták a tizedfizetést püspöküknek. (A modenai levéltárban.)

824 A milánói herczeg ügynökének jelentése Budáról, 1490 május 7-ikén. Diplom. Emlékek. IV. 189.

825 A pápai követ julius 18-ikán Budáról írja: «Adhuc Domini Vicecancellarii et Quinqueecclesiensis Domini Ascanii Abbatias occupatas tenent, contra quos etsi censuris ecclesiasticis processerim, tamen quia nulla adjutus a Sanctitate Vestra auctoritate, nulla quoque super his et aliis emergentibus mihi brevia fuerint transmissa, destitui me et regnum». A sürgetett pápai brévék csakhamar megjöttek. Kitűnik ez Ujlakynak szeptember 8-án a pápához intézett leveléből, a melyben említi «mandatum Sanctitatis Vestrae monitorium» és hangsúlyozza, hogy nem adott okot «apostolico mucrone percelli».

826 Ujlaky Lőrincz herczeg 1490 szeptember 7-én Ujlakról a pápához intézett levele. Eredetije a velenczei könyvtárban.

827 Péter érsek 1490 szeptember 7-én a bácsi várból a pápához intézett levele. Eredetije a velenczei könyvtárban.

828 Mindazáltal a levél éppen az apátság ügyében iratott. Úgy tudták Rómában. Utal arra a levélen látható jegyzet: «Archiepiscopus Colocensis de Abbatia Petervaradini».

829 Péter érsek több levélben tolmácsolja hálás érzelmeit.

830 Péter érsek 1491 május 26-iki levelében említést tesz egy Alfonsus és egy Antonius nevű küldöttről. 71. lap.

831 Péter érsek 1491 május 26-iki, Borgia bíbornokhoz intézett levele.

832 Péter érsek 1491 október 9-én Rómába, egyik bíbornoknak írja: «Nec est quod putet, ... initam nuper per fratrem meum et Demetrium, cum Reverendissimo Domino meo Vicecancellario, super facto Abbatiae meae Petrovaradini, concordiam, me Paternitati Vestrae adscripsisse ... Optavi, non conditionalem, nec pecuniis emptam ... concordiam». És egy másik levélben Demeter eljárását úgy említi, mint «proditionem, quam in me exercuit». (225, 231. II.)

833 VI. Sándor pápa 1493 január 14-én kelt iratában elbeszéli, hogy miután Ujlaky az apátság birtokait lefoglalta «nos, seu procuratores nostri praefati, dicto Uladislao Rege procurante, ad possessionem . . . restituti fuissemus ;. . . in recuperatione possessionis praedictae, per dictos procuratores nostros, nos cum eodem Laurentio convenisse ac concordasse, quod ipsi extunc dictum Monasterium nobis commendatum,. . . ut iuris patronatus dicti Ducis tenerent et possiderent, sicque illud postmodum, antequam ad apostolatus apicem assumpti fuissemus, tenuisse et possedisse, et quasdam litteras ab eodem Innocentio praedecessore, per quas ipse iuspatronatus huiusmodi dicto Laurentio Duci, quod in dicto Monasterio habere praetendebat, confirmavit, emanasse . . .»

834 Az érsek ezt több bíbornokhoz és főpaphoz intézett leveleiben hangsúlyozza. 118, 170. s k. II.

835 Péter érsek 1491 október 9-ikén három levelet ír. Borgia bíbornokot értesíti, hogy megnyugszik az auditorok itéletében. — Cardinali Alerinensi köszöni, hogy kivitte, hogy az ügy «Pater Felicius» itéletére bízatott. — Pater Feliciusnak ajánlja magát, a nélkül, hogy az apátság ügyét megemlitené. (323. és kk. II.)

836 Borgiához 170—3. Card. Aleriensi 225—9. II.

837 A pápai bréve az udvarhoz jött. Márton prépost udvari plébános sietve értesíti az érseket. Ennek deczember 27-ikén kelt válasza 177. l.

838 1491 deczember 27. — Ugyanazon napon Báthori István erdélyi vajda támogatását is kikéri. (111—4. II.)

839 A király 1492 julius 6-án a pápához intézett levelében resumálja korábbi levelét, melyet «Ex Diaeta' huius anni principio» írt. (23. l.)

840 Az 1492 april 1-én kelt levél. 22. l.

841 Az 1492 máj 12., jul 6. és 10-ikén kelt királyi levelek 4—7., 23—25. ll.

842 1492 julius 18-iki levele. 67. l.

843 Péter érsek dátumnélküli levele a pápához és 1492 október 8-iki levele a váradi püspökhöz. 33. és 176. ll.

844 Az 1493 január 13-ikán kelt pápai irat *Theiner*nél. II. 536. l.

845 Igy 1494 tavaszán Orsini teanói püspök meg volt bízva az apátságot Kinizsy erőszakoskodásai ellen oltalmazni és az általa elfoglalt birtokokat visszaszerezni. A nuntius 1494 junius 1-én Budáról a pápához intézett levele a velenczei könyvtárban.

846 1494-ben, hónap és nap megjelölése nélkül. 116. l.

847 A király a rendeletben többi között említi, hogy a papok a zsinaton megjelenni tartoznak «non obstante exemptione illa, quam etiam revocatam esse. . . ex copiis brevis apostolici, coram nobis productis, manifeste cognovimus». Dátum nélkül. Mivel Som Józsához, mint temesi főispánhoz volt intézve, 1494 nyara előtt nem bocsáttathatott ki. (17. l.)

848 Igy egy alkalommal az érsek a gubernátornak gúnyosan írja: «Igen kivánnók, mutasson a kánoni jog könyveiben egy helyet, mely rendeli, hogy egyszerű föladásra bárkit el kell itélni». A dátumnélküli levél 149. l.

849 Az érsek 1496 február 6-án a nevezett bankházhoz intézett levelében említi, hogy «*annis superioribus* miseramus ad urbem aureos 5000 . . .» 64. l.

850 Kitünik ez az 1494 október 30-ikán kelt pápai iratból *Theiner*nél. II. 544. l.

851 Élesen kel ki e miatt a pápához írt 1495 augusztus 11-iki levelében. 69-ik lap.

852 Az 1495-ről datált levél. 129. l.

853 A gubernátor ugyanis az érsekség rednéki jobbágyai ellen a pápai legátus előtt indított pört. Az érsek figyelmeztette, hogy az érsekség régi kiváltságai értelmében, alattvalói ellen csak az érsek itélőszéke előtt lehet perelni. A gubernátor válaszra sem méltatta. Az érseknek a legátushoz 1495 april 2-ikán írt és a legátus auditorához intézett levél 123. és 148. ll.

854 A XXX. czikk.

855 Péter érseknek 1495 augusztus 11-ikén a pápához intézett levele. 69. l.

856 Péter érseknek 1496 január 16-ikán a pápához írt köszönőlevele. 65. l.

857 Péter érseknek 1496 január 16. és február 4-ikén római főpapokhoz írt levelei. 63. és 142. ll.

858 Igy czímezi őt az érsek «Dominus Angelus Gubernator Abbatiae nostrae Waradini Petri et Factor Sanctissimi Domini Nostri».

859 Az érseknek a pápa titkárához 1496 január 15-ikén, a bankházhoz február 4-ikén kelt levele. 64. és 246. ll.

860 *Villari.* III. 40.

861 Az 1504 julius 24-ikén kelt két levelet közli *Theiner.* 558, 559.

862 *Villari.* 180.

863 1504 október 17-ikén *Theiner.* 559.

864 Ugyanott. 560, 561.

865 A Marino Sanuto által kivonatolt velenczei állami iratok Beriszló ezen tárgyalásairól hallgatnak s azokból csak azt tudjuk, hogy a magyar király részére tízezer arany kifizetését sürgette. A pápai levelek erre nézve az egyedüli források.

866 Ugyanott. 561, 562.

867 Marino Sanutonál.

868 1505 augusztus 23-ikán. *Theiner.* 565.

869 V. ö. Erdődi Bakócz Tamás élete. 90.

870 1505 augusztus 23-ikán. 467, 468.

871 A doge jegyzéke magyarországi követéhez 1506 október 6-dikán. A velenczei köztársaság magyarországi követének 1507 márczius 16-iki jelentése Budavárából.

872 A doge jegyzéke római követéhez 1507 augusztus 14-ikén. A magyarországi követ 1507 november 30., 1510 szeptember 20., 1511 január 19., junius 21 és aúgusztus 7-iki jelentései.

873 Velencze magyarországi követének 1507 augusztus 18-iki jelentése.

874 Erre a levélre 1508 márczius 27-ikén válaszol a pápa. *Theiner.* 576.

875 Velencze római követének május 9-iki jelentése.

876 A pápa még augusztus 16-ikán mint udvaránál tartózkodó követhez intéz iratot, melyben kiváltsággal ruházza föl. *Theiner.* 578.

877 1508 szeptember 26. és 27-ikén kelt két levél. Ugyanott. 579, 580.

878 V. ö. e sorok írójának ily czímű tanulmányát: «Magyarország és a cambrayi liga». (Czikksorozat a Századok 1883-ik évfolyamában és különnyomat.)

879 1509 május 5. és 8-iki följegyzések Marino Sanutonál.

880 Velencze magyarországi követének jelentései Marino Sanutonál.

881 Ezt a lengyel udvarhoz 1509-ben Rómából írt levélben olvassuk. Maga a pápa részletesen kifejti terveit 1509 julius 28-ikán a lengyel királyhoz írt levelében. (Acta Tomiciana. I. 46, 49.) A magyar királyhoz írt levelei nem maradtak fönn.

882 Ezt Bakócz utóbb, 1510 május 24-ikén maga beszélte el a velenczei követnek.

883 A budai tanácskozmányról Guidoto augusztus 27-iki jelentésének Sanutonál föntartott kivonata értesít: «E sta fato la Dieta e parlamento di quelli Baroni ... E fu proposto zercha a intrar in la liga di Chambrai et esser contra il Turcho. Chome li oratori sono li dil Re di Romani et Franza et noncii dil Papa. Hanno exposto a recuperar il suo tien Venetiani; dicendo la Dalmatia era dil Regno di Hungaria et e bon recuperarla. Tamen non si vol correr a furia, perche la Signoria moveria Turchi contra Hungaria e saria meter in preda l'Hongaria. E perho e bon mandar oratori al Papa, al Imperador, a Franza e Spagna, e saper che liga é questa, et si é contra il Turcho e che cosa. Et cusi fo concluso, questa opinion esser bona. Et elexeno in dita Dieta li oratori ...» Hogy Dieta alatt tanácskozmány, nem országgyűlés értendő, kitünik a királyi meghívó levélből, mely csak «urak»-ról szól, miként Guidotónál is csak «baroni» említtetnek.

884 *Kovachich*, Supplementum ad Vestigia Comitiorum. III. 351. l.

885 Guidoto 1510 márczius 12. és 15-iki jelentései. Hire járt, hogy az országgyűlés megnyitása Szent-György napjára halasztatott. De Miksának 1510 april 25-én Ulászlóhoz intézett levele és Bakócznak május 24-én a velenczei követ előtt tett nyilatkozata kétségtelenné teszi, hogy junius 24-re tűzték ki a megnyitást. A primás ezt magának tulajdonítá érdemül. «Io solo sum stato quello, che cum bon modo ho facto prorogar la Dieta che per san Gregorio se congrego qui in Strigonio a san Zuanne proxime futuro, solum per metter tempo da mezzo, da fine che cussi tumultuarmente non se havesse facta qualche deliberation contraria al Stato Veneto.»

886 Guidoto márczius 8. és 25-iki jelentései; valamint Miksa király idézett levele.

887 Guidoto márczius 27-iki jelentése szerint a magyar urak «sono contenti tuor impresa contra infideles, e questo San Zorzi (hihetőleg tollhiba Zuanne helyett) esser in ordine. E si riscriva al Papa, eranno 200 milia persone, e se li provedi de danari. E da Venetiani nullo é sta tratato. E da San Zuanne sariano un altra volta insieme.»

888 Pasqualigo 1510 april 3-án Zágrábban, Frangepán Bernardin grófnak Esztergomból visszatért emberétől értesül «la Dieta esser pro maiore parte risolta, et che in quella non é sta altra cosa determinata se non la impresa contra infideli ad instantiam Pontificis, dovendo esser ognuno preparato et in ordine per San Zuanne, salvo Poloni et alcuni Comitati hungari, che son a quelli confini, quali, fu deliberato, che restasseno per custodir il Regno da le invasion de Tartari, et similmente Croati per poter resister a quelli della Bossina, si se movessero.» — Pasqualigo jelentéseinek eredeti példányai a velenczei Museo Correr könyvtárában őriztetnek. Azokat e sorok irója dolgozta föl «Magyarország és a cambrayi liga» czímű értekezésében.

889 Miksa 1510 april 25-ikén Augsburgból írt leveléhez mellékeli Ferdinánd aragoniai királynak (február 28-ikán Madridból) ő hozzá írt levelét, mely-

ben értesíti, hogy buzgón fogja őt Velencze ellen támogatni, és írt nápolyi helytartójának, hogy hadakat és hadihajókat bocsásson rendelkezésére. (Mindkét levél másolata mellékelve van Pasqualigo május 17-iki jelentéséhez.)

890 Ezen levél tartalmát ismerteti Pasqualigo május 18-iki jelentése.

891 A doge 1510 május 2-ikán római követéhez intézett jegyzéke. És Pasqualigo junius 16-iki jegyzéke.

892 A doge april 18-ikán írja római követének: «Cum el Ser. Re de Hungaria facemo quell officio et opera ne consiglia la Sanctita Sua, ... et sera molto proficuo, se dalla Pontificia B. cum la sua auctorità serà coadjuvata l'opera nostra apresso la Mta predicta.» És május 2-ikán: «Hane ben piaccinto... la sapientissima deliberatione de indirizar l'Orator suo in Hungaria, perocche tenimo quel Regno sia singular remedio ad reprimer li conati de la Mtà Cesarea, si per la vicinità et confini hanno insieme, come per la natural inimicitia è tra loro. Et siamo certi che per l'auctorita de S. Sanctità facilmente la potra far qualche optimo fructo...» — A doge május 6-ikán értesíti Pasqualigot a legátus küldetése felől. Pasqualigo rögtön titkárát küldi a Drégely várában mulató primáshoz, a ki még némi bizalmatlansággal fogadja a tudósítást; kijelentve, hogy a legátust csak úgy fogadja szivesen, ha valóban a signoria javára működik.

893 Pasqualigo junius 12-ikén.

894 Pasqualigo említést tesz erről.

895 Pasqualigo junius 23-iki jelentése.

896 Az ezen tanácskozásra vonatkozó iratok a velenczei állami levéltárban.

897 «Sua Mtà ore proprio me disse.» «Domine orator, non curetis oratorem gallicum, quia est fatuus.»

898 Pasqualigo 1510 junius 25—26-iki jelentései.

899 Pasqualigo julius 2-ikán írt két jelentése.

900 Pasqualigo julius 6-ikán.

901 Pasqualigo 1510 julius 10-én testvéreihez intézett magánlevele. (Marino Sanutónál. *Wenzel* kiadása. 201. l.)

902 Pasqualigo julius 15-én.

903 Az augusztus 23-iki jelentés.

904 Az október 15-iki jelentés.

905 Pasqualigo 1510 julius 19, 22, 26-iki jelentései.

906 Ezekről a doge julius 12-ikén értesíti a követet. Egyúttal utasítja, köszönje meg a főudvarmesternek fölszólalását a franczia követ beszéde alatt, hasonlag a pécsi püspöknek és More Fülöpnek jó szolgálatait; a primásnak pedig jelentse, hogy azt, a mit a signoria érdekében tett, «szóval nem lehet megköszönni». A levél julius 27-én érkezett Tatára. (Egykorú másolata a velenczei állami levéltárban.)

907 1510 szeptember 19-ikén.

908 Pasqualigo 1510 junius 26-iki jelentése.

909 Ezen alkudozásokban a lengyel király követei is résztvettek, — Pasqualigo junius 26, 28, julius 15. és 23-iki jelentései.

910 1510 nyarán Piso Jakab, az erdélyi származású hírneves humanista, II. Julius bizalmas embere, ennek megbízásából Magyar- és Lengyelországban járt. Visszatérte után a pápa augusztus 29-ikén a két ország uralkodóihoz és ezek befolyásos tanácsosaihoz leveleket ír, főleg a követek küldését sürgetve.

Bakóczhoz például így ír: «A kegyetlen törökök ellen indítandó hadivállalat ügyében régóta nagy reményeket kapcsolunk a te közreműködésedhez; mert tudjuk, hogy rangra és tekintélyre nézve az első helyet foglalod el». Piso útján értesült Bakócz jó szolgálatai felől. Ne szünjék meg buzgólkodni. Eszközölje a követek útnak indítását. (A brévét Pasqualigo 1510 október 24-iki jelentéséhez mellékeli.)

911 Bakócz ugyanis a következő propositiót tette a velenczei követnek, a ki a követek küldését szintén sürgette: A király útra bocsátja követeit Rómába és onnan a pápa jóváhagyásával a császárhoz és a franczia királyhoz oly czélból, hogy a béke helyreállítása érdekében közbenjárjanak. De kívánja, hogy a követség római útjának és tartózkodásának költségeit Velencze az évdíj számlájára utalványozza, a további költségeket pedig a köztársaság a saját pénztárából fedezze. (Pasqualigo október 24-iki jelentése.)

912 Pasqualigo október 24, 30, 31-iki jelentései.

913 A nov. 16-iki jegyzék a velenczei állami levéltárban.

914 *Brosch.* Papst Julius II. 208. és kk. II.

915 Miksa egyúttal említi, hogy Pisát nem tartja alkalmas helynek és azon lesz, hogy a zsinat Constanzban tartassék meg. A lengyel királyhoz intézett meghívó-levelet is Ulászlóhoz küldötte. Miksának Ulászlóhoz junius 14-ikén írt levelét nem ismerjük. De tartalmát resumálja a *lengyel* király julius 14-én tanácsosaihoz intézett levelében és julius 15-én Ulászlóhoz írt válaszában. (Acta Tomiciana. I. 205, 212. II.)

916 Zsigmond lengyel király julius 15-iki levelében csodálkozását fejezi ki a fölött, hogy Ulászló megküldve a zsinati-levelet, véleményét a teendők iránt nem írta meg. Augusztus 13-ikán pedig újra ír neki és sürgeti a zsinat tárgyában nézeteinek közlését. (Acta Tomiciana. I. 212, 221. II.)

917 Bakócz egyúttal kijelenté, hogy a legatus de latere méltósággal járó költségeket a maga erszényéből fogja födözni; tehát a szent-széknek nem lesz terhére.

918 A legatus de latere jogai a kánonok szerint a következők valának: Hatósága területén minden más pápai követ hatósága megszünik; a pápai rendeleteket magyarázza; az érsekeket, püspököket megerősíti; a rendes egyházi hatóságok alól kivett főpapok fölött joghatóságot gyakorol; excomunicatió alól föloldozhat; bucsút engedélyezhet; a javadalmak adományozása körül bizonyos jogokat gyakorol.

919 A julius 5-iki levél a julius 8-iki jelentéshez van csatolva.

920 Bakócz julius 7-iki levele Pasqualigo augusztus 7-iki jelentéséhez mellékelve.

921 Pasqualigo 1511 augusztus 5-én jelenti, hogy a bíbornokok Bakócz Tamást «invitano a venir al Concilio in Italia, adducendoli molte rasone a questo effecto, et lassandosi assai ben intender, benche expresse non lo dicano, che omnino lo farano Papa.»

922 Ezen oklevél eredeti példányát Bakócz előmutatta a velenczei követnek; létezése iránt tehát nem merülhet föl kétség. (Pasqualigo 1511 aug. 15-iki jelentése.)

923 Ezen tárgyalásokról más helyen fogunk szólani.

924 Bakócz beszéli ezt augusztus 14-én Pasqualigónak.

925 Pasqualigo 1511 augusztus 8. és 15-iki jelentései.

926 A julius 22-én kelt levelet Pasqualigo szeptember 7-iki jelentéséhez mellékeli.

927 Bakócz a fehérvári prépost visszahívását a császári követek érkezésével indokolta Pasqualigo előtt; de valószínűbb, hogy a római hírek idézték azt elő. Augusztus 30. és szeptember 7-iki jelentései.

928 Pasqualigo szeptember 7-iki jelentése.

929 Pasqualigo szeptember 7., 9. és 15-iki jelentései.

930 Pasqualigo szeptember 15-iki jelentése.

931 Pasqualigo 1511 szeptember 21., 24., 27. és október 5-iki jelentései.

932 «Sumus contenti — írja a császár — et rogamus fratrem nostrum (t. i. Ulászlót), ut interponat vices suas cum Beatitudine Pontificis, et procuret ex hiis duobus conciliis unum fieri ... Nos, contemplatione Serenitatis Sue (Ulászlót érti) ad omnia honesta et condecentia condescendemus.» Miksa, mikor e sorokat iratta, nem tudta, hogy Bakócz már Rómába utazott. Arra kéri a királyt, hogy a prímást küldje hozzá; Cuspinianus fogja őt kisérni a császári udvarhoz, a hol ünnepélyes fogadtatás várakozik rá, és a honnan két püspök és több főúr által környezve fogja a zsinatra bocsátani. (Az instructió dátumnélküli eredeti fogalmazata a bécsi állami levéltarban. Kiadta *Chmel.* Urkunden zur Geschichte Maxmilians I. Stuttgart, 1848. 338—47. ll.)

933 *Brosch.* i. m. 227. s kk. ll.

934 A mantuai őrgróf római ügynöke már 1511 október 2-ikán a liga kihirdetése előtt írja: hogy a liga megalakult «Lassando in essa liga loco a l'Imperator et al Re d'Ungheria.»

935 Pasqualigo november 27-iki jelentése.

936 A pápai követ közlé Pasqualigóval a választ, melyet a királytól kapott: «Che quanto a la prima proposition del Concilio la Maestà sua se excusava non poter per adesso mandar Prelati et Baroni a Roma al dicto Concilio, per diversi respecti, ma pregava la Sanctità del Pontefice che volesse differir tal celebratione ad altro tempo, quando cum piu commodità et cum manco periculo di questo Regno potrano andar li Prelati et Baroni che la desidera. Quanto veramente ala secunda, dal dar adiuto a la Sede Apostolica et del adherir a la liga nova, sua Maestà li havea risposto risolutive esser paratissima de far volentiera, quanto la Sanctità Pontificia li commanderà, del che la scrive amplamente a la Sanctità Sua et etiam commesse al Preposito Albense Orator suo appresso la Cesarea Maestà, che vadi immediate a Roma et li tracti et concludi questa materia cum Beatitudine Sua, juxta il desiderio suo.» (Pasqualigo 1511 deczember 6-iki jelentése.)

937 Pasqualigo szeptember 15. és 21-iki jelentései.

938 Pasqualigo október 5- és 9-iki jelentései.

939 A prímásnak útközben, október 18, 26. november 3. és 4-ikén Pasqualigohoz írt levelei.

940 Zengi tudósítások Marino Sanutonál.

941 A császár utasítása a bécsi állami levéltárban. Kiadta Chmel: Urkunden zur Geschichte Maximilian I. 338.

942 A prímás levele Pasqualigohoz 1511 nov. 25-ikén.

943 Velenczébe 1512 elején érkezett római tudósítások Marino Sanuto naplójában. És a mantuai őrgróf római ügynökének 1512 február 2-diki jelentése.

944 A kiséret számáról eltérők a tudósítások. Leghitelesebbnek tarthatjuk azt, mely 1511 november 28-ikán Zengből Velenczébe jött és 306 lovasról szól.

945 A mantuai ügyviselő február 2-iki jelentése.

946 Egyik tudósító a papi kiséret számát 40-re teszi. Egy másik öt püspökről és 25 papról szól. Mind a kettő hihetőleg túloz. Szó van a primás rokonairól is, kik a kiséretben voltak.

947 A mantuai és ferrarai ügyviselők által küldött tudósítások, 1512 február 2-ikáról keltezve.

948 Mantuából 1512 február 15-ikén Hippolyt bíbornokhoz küldött tudósítás és a ferrarai ügyviselőnek márczius 25-iki jelentése.

949 A II. Ulászlótól kapott ily értelmű megbízatásról szól Pasqualigo 1512 febr. 2-ikán kelt jelentésében. A lengyel·királynak Erdődi Tamáshoz 1511 őszén és 1512 junius 15-ikén írt levelei Acta Tomiciana I. 13., II. 100, 107, 115, 193. A császár üzenetéről föntebb emlékeztünk meg.

950 A ferrarai herczeg római ügyviselőjének 1512 január 23. és 24-ikén Hippolyt bíbornokhoz írt levelei.

951 Fabrianonak, a ferrarai herczeg római ügyviselőjének 1512 január 31-iki jelentése.

952 Fabriano 1512 február 22. és márczius 4-iki jelentései.

953 Fabriano 1512 február 1-én kelt levele, mely a magyar primással folytatott társalgásáról részletes tudósítást tartalmaz.

954 Velencze római követének, Foscarinak február 10. és a ferrarai Fabrianonak február 28-iki jelentései.

955 A mantuai őrgróf római ügyviselőjének 1512 márczius 6-iki jelentése.

956 A mantuai őrgróf római ügynökének 1512 márczius 18. és 24-iki jelentései. A velenczei követ bizalmatlanságot táplált Beriszló iránt és közölte aggodalmait a pápával. Ez azonban megnyugtatta. Beriszló — úgymond — az esztergomi érsek embere és ennek már megváltoztak nézetei a francziaországi ügyekről.

957 A mantuai őrgróf római ügyviselőjének 1512 márczius 25-iki jelentése.

958 Két levelet írt. Egyet még a consistorium előtt márczius 11-ikén, egy másikat márczius 28-ikán. Sem ezt, sem amazt nem bírjuk. Tartalmukat a franczia király válasza resumálja.

959 A Bloisból 1512 april 8-ikán kelt levél Acta Tomiciana. II. 67.

960 Erdődi Tamás, Fabriano útján, köszönetet mond gondoskodásáért.

961 A primás küldötte Genuában megbetegedvén, az ő levelét is a nantesi érsek embere vitte. (Bloisból a florenczi követ május 2. és a császári követ május 4-iki jelentései.)

962 Rómából a ferrarai ügyviselő május 14. és a mantuai ügyviselő május 15-iki jelentései. Bloisból a császári követ május 19. és a florenczi követ május 14-iki jelentései.

963 Fabriano május 8-iki jelentése.

964 Pasqualigo 1512 junius 3-iki jelentése Budáról. Fabriano még junius 10-ikén is azt írja Rómából, hogy Erdődi Tamás vissza fog térni Magyarországba, csak Beriszló visszaérkeztét várja. — Ellenben egy magyar tanácsos ekkortájt azt írja Budáról Lengyelországba, hogy Erdődi Tamás, habár visszatéréséről beszél, el van határozva Rómában maradni, ott bevárni a pápaválasztást; ezért magyar kiséretét elbocsátotta és olaszokat fogadott szolgálatába. (Dátum és névnélküli levél. Acta Tomiciana. II. 360.

965 A mantuai őrgróf római ügynökének 1512 márczius 16-iki jelentése.

966 Fabriano május 24. és 20-iki jelentései és a mantuai ügyviselő junius 4-iki jelentése.

967 A mantuai ügyviselő 1512 november 19-iki jelentése.

968 A signoria 1512 november 26-ikán utasítja római követét, hogy főleg az esztergomi és yorki bíbornok-érsekekre támaszkodjék. A követ deczember 19-kén javasolja, hogy a signoria a két bíbornoknak ajándékokkal kedveskedjék. A signoria 1513 január 8-ikán római követe által köszönetet mond Erdődi Tamásnak fáradozásaiért.

969 A lengyel király 1513 január 20-ikán írja Erdődi Tamásnak, hogy örömmel értesült elhatározásáról, hogy hazatér; kéri siessen, mert Ulászlónak nagy szüksége van rá. Acta Tomiciana. I. 155.

970 A velenczei követ Rómából 1513 márczius 1-én írja: «Si dice, Papa Julio ha ditto a li Cardinali, non fazino per niun modo el Cardinal Strigonia in suo loco». A levél kivonata Mariano Sanuto naplójában.

971 1513 február 26-ikán a keresztény uralkodókhoz írt értesítő levelük egy eredeti példánya Mantuában.

972 Erről értesíti a velenczei köztársaságot, mely már február 12-ikén informálja római követét.

973 A franczia udvarnál levő florenczi követnek 1513 február 14-ikén Bloisból kelt jelentése.

974 A császári udvarnál levő angol követnek 1513 márczius 4-iki és Carpi grófnak márczius 11-iki jelentései.

975 Az 1513 február 23-iki tanácsülésről szóló jelentés rövid kivonata Marin Sanutonál.

976 Velencze római ügyviselőjének márczius 1. és 2-iki jelentései kivonatosan ugyanott.

977 Február 19- és márczius 6-iki jelentéseik.

978 Február 13-iki jelentésében.

979 Hieronymo Grasso levele márczius 1-én.

980 Az olasz vers czíme: «Julii Campagnolae. Sonetto». Marino Sanuto-nál.

981 Hieronimo Grasso február 23-diki jelentése.

982 Lipomanno márczius 1-én kelt levele testvéréhez intézve.

983 Február 28-ikán.

984 Márczius 6-ikán.

985 A conclavéról vezetett naplók az olasz könyvtárakban számos példányokban találhatók föl. Egyet Marino Sanuto is fölvett világkrónikájába. (Kiadva a XVI. kötetben, 79 és kk. ll.)

986 Márczius 10-ikén, Gonzaga Ferencz mantuai őrgrófnak.

987 A conclave-naplók nyomán.

988 1513 május 5-ikén. (Tévesen 1512-re téve. A levélben szó van a zsinatra küldött lengyel követekről, kik csak 1513 tavaszán érkeztek Rómába.) Acta Tomiciana. II. 200.

989 *Hergenröther.* Conciliengeschichte. VIII. 563.

990 Velencze római követe junius 7-ikén jelenti, hogy X. Leo keresztes hadjáratot szervez és Erdődit legátussá készül kinevezni. A primás julius elején

készületeket tett az elutazásra. Kocsikat kér Hippolyt bíbornoktól. (Costabili levele Rómából julius 7-ikén Hippolythoz.)

991 A pápa 1513 oktober 27-ikén a lengyel királyhoz intézett levelében kiemeli, hogy Erdődit «nihil tale cogitantem, ac (forsan quia annis gravis est) huiusmodi provinciam renuentem» nevezte ki. Acta Tomiciana. III. 13.

992 Velencze római követének 1513 junius 14-iki jelentése. És *Hergenröther* i. m. 567.

993 *Hergenröther* 569.

994 Velencze római követének junius 23-iki jelentése, melyben azt írja, hogy aznap Erdődi Tamás a pápánál volt és könyezve adta elő a törökök készületei felől érkezett újabb tudósításokat és hogy a pápa is mélyen meg volt indulva.

995 Egykorú följegyzés. *Pray.* Annales. IV. 344.

996 Az 1513 julius 15. és 17-ikén kelt pápai bullák. *Theinernél* II. 594. És *Hergenröther:* Leonis X. Regesta. I. 216. 219.

997 Velencze római követének jul. 15-iki jelentése.

998 Velencze római követének julius 17-kén kelt jelentésében azt olvassuk, hogy a legátus a törökök felől érkezett hirek miatt nem akar indulni. Ezen hirek bizonyára azonosak voltak azokkal, melyek (Velencze magyarországi követének julius 8-iki jelentése szerint) néhány nappal korábban Budára érkeztek, hogy t. i. a szultán 40.000 embert vezet Szemendriába, Magyarország ellen támadást intézendő.

999 A leveleket nem birjuk. A pápa 1513 szept. 5-ikén Ulászlóhoz intézett válasziratában szól Márton kanonok küldetéséről.

1000 X. Leo pápának Magyar-, Lengyel-, Porosz-, Orosz- és Svédország fejedelmeihez 1513 szeptember 3-ikán intézett bullája *Hergenröthernél* I. 264.

1001 Az 1513 október 17, 20, november 29, 30. és 1514 január 1-én kelt bullák *Theinernél* II. 608. és kk. ll. Acta Tomiciana. II. 279. III. 15.

1002 Az 1513 augusztus 4, 23, 28. és szeptember 11-ikén kelt pápai bullák *Theinernél* II. 597. 613. *Hergenröther* I. 282. 290. *Katona* XVIII. 670. (Az ottocsáczi egyházmegye főpapja, Vincze püspök ez időszerint még életben volt. Az ő beleegyezésével a pápa akkép rendelkezik, hogy halála után az ottocsáczi és zengi egyházmegyék egyesíttessenek és azontúl egy főpásztornak, Tamás bíbornoknak, esetleg annak, ki a zengi püspökségben az ő utódja lesz, kormányzása alatt álljanak.)

1003 Velencze római követének 1513 november 10-iki jelentése. Erdődi Tamás 1513 deckember 31-ikén Zengből levelet ír Hippolyt bíbornoknak és a választ Rómába kéri czímeztetni.

1004 Velencze római követének 1513 november 10-iki jelentése.

1005 II. Ulászló 1515 junius 6-ikán a pápához intézett ajánlólevelében szól róla. (A vatikáni levéltárban.)

1006 Chieregati levele Rómából 1513 október 29-ikén, a mantuai őrgrófhoz.

1007 *Taurinus* (egykor Erdődi Tamás udvari papja) Stauromachia czímű eposza. *Engel:* Monumenta Ungarica czimű gyüjteményében. 123. És a Velenczében levő magyar követ előterjesztése 1513 deczember 2-ikán.

1008 Az 1513 augusztus 16, october 17, november 22-iki rendeletek Marino Sanudo-nál.

1009 Erdődi Tamás 1513 deczember 31-ikén Zengből Hippolyt bíbornok-

hoz írt levele; Contarini jelentése deczember 22-ikén Piranóból és a Stauromachia útleírásai i. h.

1010 Velencze magyarországi követének 1514 február 17. és márczius 8-iki jelentései. A Marino Sanuto naplójában föntartott kivonatokban.

1011 Velencze magyarországi követének márczius 17–24-iki és egy későbbi, május 1-én Velenczébe érkezett jelentései. A Stauromachia (123–29) részletes leírását adja a bevonulásnak.

1012 A beszéd szövegét, melyet *Istvánfi* (40) közöl, hitelesnek nem tekinthetjük. A classicai mintákat követő történetírók előszeretettel foglalkoznak beszédek componálásával.

1013 Két ily megbízólevelet bírunk. Az egyik Várdai Ferencz, erdélyi püspök részére 1513 april 25-ikén van kiállítva (Tudománytár 1842. évfolyam 255.); a másik a modrusi püspök részére 1514 augusztus 19-ikén. (Velenczei levéltár.)

1014 E sorok írójától: Adalékok az 1514-iki pórlázadás történetéhez. Századok. 1872. évf. 434.

1015 1514 szeptember 7-ikén egy római bíbornokhoz írt levele a spanyol állami levéltárban. (Másolata a M. T. Akadémia történelmi bizottsága levéltárában.)

1016 X. Leo 1515 márczius 30-ikán Ulászlóhoz és Beriszlóhoz írt levelei. *Verancsics* munkái. II. 243.

1017 1506 május 1-én Esztei Hippolyt bibornok egri püspöksége, 1507 febr. 19-ikén De Foix János bíbornok erdélyi püspöksége ügyében kiállított bullák *Theiner*-nél. 571, 573.

1018 Tripartitum juris consvetudinarii regni Hungariae. Pars. I. tit. XI.

1019 1516 május 3-ikán. *Katona*. XIX. 9.

1020 1516 april 6-ikán. Ugyanott. 13.

1021 Ezt a pápának 1516 május 25-ikén Beriszlóhoz és a franczia királyhoz írt leveleiből tudjuk. Ugyanott. 19, 23.

1022 Erről magát Beriszlót értesíti 1517 julius 7-ikén. *Verancsics* munkái. II. 251.

1023 1516 junius 24-ikén. *Katona*. 25.

1024 *Charrières*. Negotiations. I. 22.

1025 A pápa 1518 január 7-ikén értesíti Lajost Marsupino megérkezéséről. *Katona*. 66.

1026 «Advisamentum ad expeditionem contra Turcos»; a czíme. Ki van adva: Acta Tomiciana. IV. 350.

1027 Erről Bakócz Tamás 1518 május 16-ikán értesíti a pápát. A levél a vatikáni levéltárban.

1028 Manfredo Tamásnak 1518 május 24-ikén a mantuai őrgrófhoz intézett jelentése a mantuai levéltárban.

1029 A királyi válasz egész terjedelmében közölve van: Acta Tom. IV. 355.

1030 V. ö. e sorok irójának ily czimű munkáját: Werbőczi István élete. 131—144.

1031 Ez 1519 január 20-ikán köttetett meg.

1032 A pápa ugyanis a velenczei követtel közlé: «E difficultá in quel regno tra nobeli e populari, e questi oratori vien contra li primi di quel regno per confirmation di certi articoli fatti in la dieta é sta fatta». Minio 1519 april 12-iki jelentése.

1033 A velenczei követ jelentése szerint a pápa mondá: «Maximiano usava far di questi privilegi per dar gvadagno ai soi secretarii etc.»,

1034 A velenczei követ erről már april 16-ikán tesz jelentést.

1635 Tubero, az egykorú dalmát történetíró munkájában (*Sehwandtner*, Scriptores, II. 366.) közli egész terjedelmében a beszédet, a mit Werbőczi a pápa előtt elmondott. Kétség nem merül föl az iránt, hogy ezt a beszédet, csak úgy, mint a munkájába fölvett egyéb beszédeket (ezek között Szolimán szultánnak egy beszédét találjuk, melyet seregéhez tartott volna), a humanista történetirók közös szokása szerint, ő maga componálta.

1036 Minio april 25-iki jelentése.

1037 Minio május 5. és 10-iki, a magyarországi követ junius 17-iki jelentései.

1038 Monumenta Vaticana. Series I., Tom. V. p. 138.

1039 Velencze római követének 1519 május 5-iki jelentése.

1040 Velencze magyarországi követének 1519 junius 17-iki jelentése.

1041 More Fülöp velenczei követségéről több adat szól; római követségéről csak egy, a melyből megtudjuk, hogy hivatva volt a lengyel király érdekeit a német lovagrenddel szemközt támogatni. Acta Tom. V. 85.

1042 Az 1521 april 12-én kelt jelentésnek ide vágó részlete így hangzik: «Quello messer Stefano che fu altrevolta ambasciatore a Roma et Balbo fecero buona opera contra quel ribaldo, perché lo invitarono á pranzo, et haveano trovato indotto, et lo exhortarono á ridursi alla buona via, non solamente pregandolo, ma ancora demonstrandoli evidentemente molti suoi errori, et che volendo Luther rispondere, si porto male, come dicono li astanti; che li ambasciatori dissero poi a cesar et á tutta questa corte, che lhaveano trovato et indotto et paccio...» *Fridrich*. 85.

1043 A magyar királyi kegyúri jog története. 225.

1044 Velencze római követének 1521 julius 28-iki jelentése.

1045 Ranke, a kortársak jellemzéseit összegezve, írja róla: «Einen würdigeren Mann hatte die Wahl lange nicht getroffen. Adrian war von durchaus unbescholtenen Ruf: rechtschaffen, fromm, thätig, sehr ernsthaft ... voll wohlwollender, reiner Absichten, ein wahrer Geistlicher». (Die römischen Päpste im XVI. und XVII. Jahrhundert. I. 93.)

1046 Legkimerítöbb éietrajzát *Höfler Konstantin* adta: Papst Adrian. VI. (Bécs, 1880.)

1047 Brodarics István 1522 szeptember 1-én Rómából írt levele a magyar országos levéltárban.

1048 A pápa 1522 szeptember 16-án írt levelét közli *Gachard*. Correspondence de Charles V. et Adrien VI. 116.

1049 A bíbornoki consistoriumok jegyzőkönyvében 1522 szeptember 4-re föl van jegyezve: «Introducti fuerunt Reverendi domini Stephanus Brodaricus Prepositus Quinqueecclesiensis et Franciscus Marsupinus Florentinus oratores Serenissimi Regis Ungarie et longa oratione commendabant... Regem et Regnum Ungarie. Postmodum ipsis oratoribus remotis fuit tractatum, ut fieret deputatio Reverendissimorum Dominorum super rebus Turcharum». (A vatikáni levéltárban.)

1050 *Höfler*. 415. Brodaricsnak 1523 január 15, 16, junius 10-ikén a lengyel királyhoz írt levelei. Acta Tomiciana. 225, 226, 286.

1051 1523 junius 30-ikán Diversa Cameralia Hadriani VI. Liber I. f. 98.

1052 1523 ápr. 30-án a lengyel királyhoz intézett pápai irat. Acta Tom. VI. 271.

1053 *D. Agostino Inveges.* Palermo Nobile. III. 47.

1054 Ezt maga beszéli el. 1525 junius 6-ikán a pápai államtitkárhoz írt jelentésében. Burgio nuntius és Campeggio bíbornok-legátus jelentéseit töredékesen közölte *Theiner.* II. 676—802, Teljesen e sorok irója a Vatikáni magyar Okirattár második sorozatának I. kötetében.

1055 Jelentéseiben többször irányozza a pápa figyelmét családja állapotára, melyen segíteni óhajtana, de mindig példás szerénységgel és ritka discretióval teszi.

1056 A németujhelyi és a következő pozsonyi conferentiák történetére legbecsesebb forrás: a Schidlovieczki lengyel követ titkára által vezetett napló. (Eredeti példánya a lengyel királyság moszkvai levéltárában. Másolata a Magyar Akadémia kézirattárában.)

1057 A Schidlovieczki-féle napló 1523 deczember 3-ikára följegyzi: «Quia heri hora vesperarum venit significacio ex Urbe, quod modernus papa Clemens VII. sit electus in pontificem, ... Regia et Reginalis Maiestas equitauit ad ecclesiam maiorem Posoniensem ... Te Deum laudamus cantauerunt, ex multis bombardis regiis de turribus castri et ciuitatis sagittauerunt. Ibidemque dominus Legatus et domini Cesaris et Regis Polonie oratores comederunt et letati sunt cum serenissimo Rege et Regina».

1058 Lajos király több levélben így czímezi őt: «Regnorum nostrorum Protector».

1059 Verbőczit, Brodaricsot és másokat barátságával tisztelte meg.

1060 *Ranke* idézi és elfogadja Vettori tanuságát, a mely szerint: «non è superbo, non simoniaco, non avaro, non libidinoso; sobrio nel victo, parco nel vestire, religioso, devoto». I. 99.

1061 *Ranke.* I. 135.

1062 Brodarics 1523 decz. 15-ikén a lengyel királynak írja, hogy a scardonai püspök Rómában van. Acta Tomiciana. V. 348. 1524 május 10-én a velenczei senatus előtt tisztelkedik a scardonai püspök, a ki Klisszában a pápa által küldött segítséget behelyezte és útban volt Rómába, hogy köszönetet mondjon. (Mar. Sanutónál.)

1063 VII. Kelemen pápa 1524 január 22-én II. Lajoshoz intézett levele a vatikáni regestákban. Hogy a pápa Lajos királynak már az előtt is írt, ennek a pápához intézett (dátum nélküli) válaszából kitünik. Egyebek között így ír: «Etsi aliae quoque literae, quae ad me, a Vestra Sanctitate, ad hunc diem allatae, singularem et paternam quamdam redoleant pietatem, hae tamen, quae proximis diebus accepi, hoc etiam nomine fuerunt jucundissimae, quod pene omnem historiam ac sacrosanctae suae electionis ritum complectebantur ... Quod autem me hortatur, ut pro se et quiete christiani populi preces solennes curarem porrigere, id profecto feci et faciam eo libentius, quod incolumitate Vestrae Sanctitatis ac pace christianorum, nec alio remedio, mea regna videam posse, retineri». (A vatikáni könyvtár Ottob. 2746. számú codexében.)

1064 A pápa 1524 január 22-iki iratában említi Burgioról, hogy «de eius nobilitate animi ... doctrinaque et prudentia». Vio bíbornok jelentéseiben «testimonium saepe perhibuit». És Lajos király Burgio küldetése felől értesülve, írja: «Quod Baro Siculus ad nos revertitur, libenter audivimus; delectant enim nos viri humanitas, virtus et eruditio non vulgaris». (A Brodaricshoz Rómába írt levél *Praynál.* Epistolae Procerum. I. 181.)

1065 A Burgióhoz 1524 jannár 22-én írt pápai levél a vatikáni regestákban.

1066 A vatikáni regestákban 1524 február 20-án kelt számos ajánlólevél találtatik.

1067 Biografia Universale. (Velencze 1823.) IX. 212. És *Brown*. Calendar of State Papers, existing in the Archives of Venice. (London, 1867.) II. num. 849. et sequ.

1068 Utalhatunk Campeggio levelére Sadolethoz 1524 szeptember 23-án, Burgio levelére Sadolethoz 1524 augusztus 25-én, valamint az utóbbinak 1526 május 26-ikán Bini protonotariushoz intézett levelére, a melyben szemrehányásokat tesz neki azért, hogy nem küldötte meg Bembo egy munkáját és «Pasquino verseit».

1069 Hogy egy példat hozzunk föl, a bucsú-engedélyekről mindig a legnagyobb kegyelettel szólnak; azokban a mennyei kegyelmek forrásait látják.

1070 Érdekesek e tekintetben Campeggio 1524 október 19. és 1525 február 8-iki jelentései. — Ismeretes, hogy Eck Enchiridion-ját «hortatu Cardinalis Campegii» írta és adta ki.

1071 Például idézhetjük Campeggio 1524 szeptember 23, október 9, november 17-iki jelentéseit.

1072 Burgio 1524 november 14-iki jelentése.

1073 Campeggio 1524 szeptember 24-iki jelentésében írja róla: «É molto grato et diligente et fa molto honore a sua Santitá, conversando liberalmente et con dignità et buona maniéra cum quella Maestà et Signori». És Verzelius János 1526 julius 22, 26. és augusztus 13-án Budáról, Sadolethez intézett levelei, melyekre alább visszatérünk.

1074 Brodarics levele a pápához, 1524 augusztus 21-én. *Theiner*. 639.

1075 Burgio 1526 junius 2-iki jelentése.

1076 Maga VII. Kelemen pápa, öt évvel utóbb, 1524 február 20-án Werbőczihez intézett levelében utal erre. «Te — úgymond — quem in minoribus constituti dileximus».

1077 Burgio a pápa által fölszólíttatván, hogy a magyarországi állapotokról tüzetes jelentést tegyen, 1525 april 13-ki jelentésében világosan és határozottan kimondja, hogy a főrendektől, a kik önérdekeik hajhászásába és kölcsönös viszályokba elmerültek, nem várhatni az ország bajai orvoslását. Azután áttér a köznemesség jellemzésére és azt három csoportba osztályozza: az első fegyveresekből áll, a kik a főurak zsoldjában szolgálnak és azoktól függenek; a másodikba azokat sorozza, a kik jószágaikon élnek és nem járnak az országgyűlésre; a harmadikat — úgymond — «a gazdag és vagyonos nemesség képezi, mely őszintén óhajtja a haza javát és a melynek élén nyolcz vagy tíz hangadó személy áll: Werbőczi István, Paksi János, Ártándi Pál, Pösthényi Gergely és mások».

1078 Az alább említendő pápai iratok szavai.

1079 A február 20-án kelt pápai iratok Katonánál. XIX. 432, 435. A Werbőczihez intézett levél egy passusából (sicut alias ad te scripsimus) azt lehet következtetni, hogy neki a pápa már előbb is írt, talán azonnal megválasztatása után. Hogy a pápa szeretetteljes nyilatkozata nem puszta phrasis, mutatja Burgio 1524 deczember 26-iki jelentése, melyben figyelmezteti Sadolet püspököt, hogy Werbőczi iránt a pápa «have particular affettione».

1080 Az 1524 február 20-án kelt pápai bréve. És Burgio külön utasítást is kapott, hogy Bornemisza buzgalmát éleszteni igyekezzék. «Ez nem nehéz föl-

adat — írja a nuntius — mert valóban a szent-szék híve és őszintén szivén viseli a közjót». (Burgio 1524 julius 25-iki jelentése.)

1081 A pápa 1524 február 20-án a dogehoz intézett megbízólevélben csak azt említi: «Commisimus dilecto filio J. A. Pulleoni Baroni Burgii, quem in Hungariam Nuntium nostrum mittimus, nonnulla, quae Nobilitati tuae... explicet, ad Dei honorem, salutemque uniuersorum eius fidelium pertinentia...» A pápai regestákban.

1082 Az 1524 február 20-án Zeng város kapitányához és tiszteihez intézett bréve a pápai regestákban.

1083 Sajnos, Burgio jelentései, a melyeket útjából és magyarországi tartózkodása első négy hónapja alatt küldött Rómába, nem maradtak fönn a pápai levéltárban. Megérkezését Budára jelenti Guidoto velenczei ügynök april 7—13-ki leveleiben, melyek april 24-én érkeztek Velenczébe. (Kivonatosan Marino Sanuto évkönyvében, a hol hibásan áll april helyett márczius. Mert föntebb márczius 28-án jelezi a márczius 6—13-iki budai levelek megérkezését; így tehát april 24-én csak az april 7—13-ki levelekről lehet szó.)

1084 Kezdetben havi fizetése csak 60 ducat volt; a melyet a pápa 1525 febr. 12-én 100 ducatra emelt. — Az 1525. és 1526-ik évi királyi számadási könyvekből tudjuk, hogy a lengyel király követeit a magyar kincstár látta el.

1085 Lajos király 1524 február 4-én a pápához írt levele *Theinernél*, II. 632. Ugyanakkor a császárhoz és az angol királyhoz írt levelei. Londoni Okmánytár 70.

1086 Guidoto velenczei ügyviselő jelentése Budáról, 1524 márcz. 6-án.

1087 Ferdinánd főherczeget is fölkérte erre a pápa. A főherczegnek 1524 april 16-án Lajos királyhoz és magyarországi követéhez intézett leveléből tudjuk ezt. *Firnhaber.* 43. 44.

1088 Ezen audientia felől csak Guidoto 1524 május 7-iki jelentéséből értesülünk és ez is csak a Marino Sanuto kivonatában maradt ránk. «Quel Baron di Sicilia Orator del Pontifice havea auto audientia publica et exortato il Re e quelli Signori a non far pace cum Turchi, prometendo per nome del Papa di non mancharli di presidii».

1089 Guidoto május 7-iki jelentése.

1090 Legtüzetesebben 1525 február 6-ikán.

1091 *Károlyi Árpád.* A német birodalom hadi vállalatai Magyarországban. (Századok 1880-iki folyam. 278.)

1092 Luther a nürnbergi gyülés után közrebocsátott röpiratában így ír: «Ich bitte alle lieben Christen, wollten helfen Gott bitten für solche elende verblendete Fürsten... dass wir ja nicht folgen wider die Türken zu ziehen oder zu gehen, sintemal der Türke zehnmal klüger und frummer ist, denn unsere Fürsten sind». (V. ö. *Janssen*, Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgange des Mittelalters. II. 333.)

1093 Burgio Rómából ajánlóleveleket hozott magával a lengyel királyhoz, több lengyel főpap és főúrhoz, a kiket buzdít, hogy a magyar király és országa érdekében mindent, a mi hatalmukban áll, tegyenek meg. (A február 20-ikán kelt brévék a pápai regestákban.) Burgio azonnal Magyarországba érkezése után irt Zsigmondnak. Kitünik ez a válaszból, mely (dátum nélkül) közölve van Acta Tomiciana. VI. 314.

1094 Burgio első jelentését Krakóból 1524 julius 18-án küldi Rómába.

Említi, hogy 12 nap óta van a lengyel fővárosban. — Tomiczki lengyel alkanczellár julius 16-iki levelében szól Burgio megérkezése felől. Acta Tomiciana. VII. 42.

1095 Burgio julius 22, 25. és augusztus 15-iki jelentései. Csak Budán kapta meg a lengyel király hivatalos végválaszát, hogy a törökök és tatárok betörései miatt «a nyár és ősz folytán» nem hagyhatja el az országot. — Krziczki przemislei püspök 1524 julius 27-én kelt föltcrjesztése, melyben a király elutazását ellenzi. Acta Tomiciana. VII. 45.

1096 1524 augusztus 15-én küldi Budáról első jelentését Rómába.

1097 Burgio augusztus 17-iki és Campeggio augusztus 22-iki jelentései. Valamint Lajos király 1524 augusztus 8-án Zsigmondhoz írt levele. Acta Tomiciana. VII. 80.

1098 Burgio augusztus 25-iki jelentése.

1099 Campeggio augusztus 22-iki jelentése.

1100 Burgio szeptember 19-iki jelentése. És a lengyel követ ugyanazon napon írt levele. (Acta Tomiciana. VII. 84.)

1101 A mint Burgio Lengyelországból visszaérkezett, a király Szörény vára falainak kijavítására 3000 forintot kért a pápai pénzből. A nuntius sürgetőbb föladatnak tartotta a törökök által épített erősség lerontását. Míg ez iránt a tárgyalások folytak, jött az ostrom megujulásának hire. (Burgio augusztus 17. és szeptember 19, Campeggio október 15-iki jelentései.)

1102 Burgio szeptember 19-iki jelentése. Sajnos, javaslatait nem ismerteti tüzetesen.

1103 Campeggio október 15-iki jelentése.

1104 Campeggio október 15, Burgio október 21, november 8, 14. és 22-iki jelentései.

1105 Campeggio 1524 november 4, 5. és 29-iki jelentései.

1106 Burgio november 16-iki jelelentése.

1107 Campeggio november 29-iki jelentése.

1108 Campeggio 1524 deczember 29-iki jelentése, a melyhez mellékelve van beszédének teljes szövege.

1109 Campeggio 1524 deczember 29. és 1525 január 5-iki jelentései.

1110 Campeggio 1524 november 17-iki jelentése. Ebben egyebek között említi, hogy október végén Lajos király, a főherczeghez intézett sajátkezű levélben, panaszt emelt a követ ellen, hogy az esztergomi érsekkel az ország kizsákmányolására szövetkezett és a királyné szolgálatában egy megkeresztelt zsidót alkalmaztak, «a ki minden rossznak szerzője».

1111 Campeggio 1524 deczember 29. és 1525 február 8-iki, Burgio 1524 deczember 26. és 1525 február 6-iki jelentései.

1112 Campeggio 1524 deczember 29, 1525 február 8, ápril 13. és 25-ik. Burgio 1525 april 13-iki jelentései.

1113 Az 1524 február 8-án kelt bréve a pápai regestákban. Kiadva *Katonánál.* XIX. 430.

1114 Ezen hireket a nuntius megírja Rómába. Az első tudósítás 1524 nov. 8-iki jelentésében.

1115 Campeggio 1525 január 25-iki jelentése, a melyben magasztalva szól Tomori felől.

1116 Burgio 1525 január 5-iki jelentése.

1117 Campeggio 1525 február 8. és Burgio február 6-iki jelentései.
1118 Campeggio 1525 február 8-iki jelentése. A 300 gyalog háromhavi zsoldja 1946 forintot igényelt.
1119 Burgio 1525 január 20. és Campeggio január 22-iki jelentései.
1120 Burgio 1525 april 6-iki jelentése.
1121 Campeggio 1525 april 25-iki jelentése.
1122 Campeggio 1525 február 8-iki jelentése.
1123 Burgio 1524 decz. 28-iki jelentése.
1124 Burgio 1525 február és Campeggio február 8-iki jelentései.
1125 Brodarics levele Rómából a lengyel királyhoz 1525 julius 4-én. És az esztergomi érsek előterjesztése ezen ügyekről. Acta Tomiciana. VII. 304—6.
1126 *Voigt*. Geschichte Preussens. IX. 476—632.
1127 Lajos király levelezése az Acta Tomiciana VII. kötetében. 17—82.
1128 Burgio 1524 augusztus 17, november 16, deczember 30, 1526 január 14-iki jelentései. V. ö. Acta Tomiciana. VII. 21.
1129 Burgio 1524 julius 18-iki jelentése. V. ö. Acta Tomiciana. VI. 93.
1130 Ezt Burgio később beszéli el, 1525 november 16-iki jelentésében.
1131 Így az 1524 október 19-én Lajoshoz, az esztergomi érsekhez, 1524 nov. 3-ikán Burgiohoz intézett brévék a vatikáni regestákban.
1132 *Voigt* i. m. 689. és 730.
1133 Campeggio 1524 augusztus 22-iki jelentése, melyből látjuk, hogy a legátus az őrgróf contestatióinak hitelt adott és a vádakat a lengyel udvar gyülölete által sugallt rágalmaknak tartotta.
1134 Campeggio 1524 november 17-iki jelentése.
1135 *Voigt* 732.
1136 Campeggio 1524 november 29, és Burgio deczember 6-iki jelentései.
1137 Zsigmond levele (dátum nélkül közölve) Acta Tomiciana. VII. 89.
1138 *Voigt*. 736.
1139 Lajos király 1535 január 12-iki levele. Acta Tomiciana. VII. 161.
1140 Campeggio február 8-iki jelentése.
1141 Albrecht őrgrófnak 1525 január 24-én Budán kiállított nyilatkozata. Voigt. 738.
1142 *Voigt*. 750.
1143 Zsigmond válasza Statilio előterjesztésére, 1525 april 12-én. Acta Tomiciana. VII. 242.
1144 Campeggio april 25-iki jelentése.
1145 Burgio april 26-ki jelentése.
1146 Campeggio május 8-iki jelentése.
1147 Campeggio május 26-iki jelentése. — Burgio fájdalommal tapasztalta, hogy Albrecht fejedelem és a magyar udvar között a jó viszony nem szakadt meg. Az előbbi (1525) augusztus végén látogatást tett Budán. Jövetelének indoka iránt különféle combinatiókat tettek. «Annyi bizonyos — jegyzi meg a nuntius — hogy nem jó ügyben jár». A következő év elején, mikor Poroszorszag lázadások szinhelyévé lett, Lajos király néhány száz gyalogot küldött Albrecht segítségére, egyúttal a császárnál és Ferdinánd főherczegnél közbenjárt, hogy a lázadókat ne segítsék. (Burgio 1525 augusztus 30, szeptember 13, október 10, 29, nov. 16, 30. és 1526 márczius 12-iki jelentései.)

1148 *Palacky*. 351.

1149 Az 1524 február 20-ikán kelt pápai bréve a vatikáni regestákban. (A pápai irat kétségtelenné teszi, hogy ez ügyben az initiativa Szalkaitól ered. «Illud vero non minus gratum censuimus, quod piam illam cogitationem tua sponte susceperis...» — Burgio is 1525 szeptember 19-én írja, hogy Szalkai «e stato lo authore di questo negocio».

1150 A pápa megbizását és utasítását Giberti datárius 1524 május 12-én közli Burgióval. Ezen jegyzék Campeggióhoz küldetett. A legátus volt hivatva megitélni, vajjon a viszonyok alkalmasak-e az actio megindítására. (Az említett jegyzék egy ritka olasz munkában látott napvilágot. «Lettere de Principi publicati da *Girolamo Ruscelli.* «1573. Venezia. 79. l. Palacky nem ismerte, minélfogva ezen tárgyalások eredete iránt tájékozatlan. E mellett a pápai követek jelentéseinek is csak kis részét ismerte.)

1151 Burgio 1524 julius 18- és szeptember 22-iki jelentései.

1152 Némelyek szerint az alkudozásokat az a hir zavarta meg, hogy Lajos és Mária Lutherhez csatlakoznak. Mások szerint Lajos éppen ekkor a pikardok felekezetéhez tartozó több főúrhoz segitségért folyamodott az elégületlen magyarok ellen és ez a katholikusok körében csüggedést idézett volna elő. (Burgio 1524 augusztus 17. és Campeggio augusztus 22-iki jelentései.)

1153 Burgio 1524 szeptember 19-iki jelentése.

1154 Campeggio 1524 szeptember 23-iki jelentése. (A legátus Bécsből titkárát küldötte volt az érsekhez. Ez azt hangoztatta, hogy a siker biztos, de nem szabad elhamarkodni a dolgot; fontos és előnyös körülménynek mondotta, hogy az egyik Pernstein, a ki — habár a kelyhesek felekezetéhez tartozik — titokban a cseh pikardokat támogatja és a zavarokat élesztve, a cseh korona elnyerésére látszik törekedni, a király ellen tervezett merénylet miatt vád alá helyeztetett és Budán őrizet alatt van.)

1155 Az 1524 október 8. és 26-án Szalkaihoz intézett pápai iratok a regestákban.

1156 A pápa 1524 október 8-án Campeggióhoz intézett brévéje ugyanott.

1157 Burgio 1524 október 31-iki jelentésében említi ezt.

1158 Az érseknek 1524 nov. 3-án a pápához intézett levele. Theiner, II. 639.

1159 Burgio 1525 január 20-iki jelentése.

1160 Az országgyűlés végzései közölve vannak Bartholomaeus von Sanct Aegidius prágai krónikájában. (Ed. *Höfler.* 1859.) 112—5.

1161 A két követ által közösen aláírt levéllel egyidőben Sadolethez is ment február 11-én jelentés.

1162 Burgio 1525 april 26-iki jelentése.

1163 Campeggio 1525 május 25. és Burgio junius 6-iki jelentései.

1164 *Palacky* i. m. 550.

.165 A legátust, mint junius 5-iki jelentésében panaszolja, elkeserítette az is, hogy a csehek azzal gyanusították, mintha a tárgyalásokban pénzérdekek lebegnének szeme előtt. Bartos krónikájában is föl vannak jegyezve azon alaptalan hirek, melyek szerint a legátus nagy összeget követelt volna a megerősítésért. I. m. 160. l.

1166 Campeggio 1525 junius 6. és Burgio szintén junius 6-iki jelentései Valamint Campeggio junius 10 én a lengyel királyhoz írt levele. (Acta Tomiciana VI. 272.)

1167 Burgio 1525 november 16, 30, 1526 január 23, február 2. és márczius 12-iki jelentései. V. ö. *Palacky* i. m. 564.

1168 Campeggio 1525 május 8-iki jelentése.

1169 Az 1525-ik évi rákosi országgyűlés történetéhez a legfontosabb kútforrás: a nuntius által Rómába küldött napló.

1170 Burgio 1525 május 25. és Campeggio junius 18-iki jelentései.

1171 Burgio 1525 február 6. és Campeggio 1525 február 8-iki jelentései.

1172 Hogy az 1523-ik évi törvény alkotása csakugyan György őrgróf ellen indított actió is volt, kitűnik Burgio 1525 február 8-iki jelentéséből. György őrgrófnak 1523 január 5-én Lutherhez intézett levele kétségtelenné teszi, hogy köztük már jóval előbb benső viszony állott fönn. V. ö. *Erdmann*, Luther und die Hohenzollern. (Breslau 1883.) 120. és 208.

1173 Guidoto velenczei ügyviselő 1525 január 2-án Budáról jelenti.

1174 Burgio 1525 augusztus 17-iki jelentése. Az udvari pap nevét nem említi. Kétségtelen, hogy Cordatus volt az, a kiről tudjuk, hogy Mária udvaránál volt és onnan Wittenbergbe ment Lutherhez, a kinek bizalmas embereihez tartozott. (*De Wette*. Luthers Briefe. III. 288.)

1175 Burgio 1525 augusztus 17-iki jelentése.

1176 A németújhelyi conferentián, 1523 őszén, e miatt többfelől panaszok voltak hallhatók. (A Schidlovieczki-féle napló.)

1177 Igy például 1525 márczius 8-ikán a király Brodaricshoz, római követéhez írt levelében óhajtását fejezi ki, hogy Campeggio «illam tabem et morbum *pestilentissimum* Lutheranae haeresis, qua laborat Germania, tollere ac sanare posset». (*Pray*, Epistolae Procerum. I. 180.)

1178 Campeggio junius 18-iki jelentése.

1179 Burgio 1525 augusztus 9. és 30-iki jelentései.

1180 A nuntius Máriának tulajdonítja az 1525 nyarán kibocsátott királyi rendeletet, mely a sziléziai reformátióra kedvező volt; és azzal vádolja, hogy mikor Brünnben a lutheránusok egyik kolostor apátját elűzték, a kolostor gondnokává lutheránust nevezett ki. (Burgio 1525 november 30-iki jelentése.)

1181 «Utinam altius et propius hoc malum non serperet. Nihil ego tacerem si praesens essem;... nunc vero non sunt litteris omnia committenda». (Burgio 1525 november 7-ikén a lengyel királyhoz. Acta Tomiciana. VII. 334.)

1182 Burgio 1526 junius 13-iki jelentése.

1183 A király, be nem várva a pápa válaszát, rendeletet bocsátott ki: hogy Rómába senki se menjen, mert biztos kilátás van arra, hogy a pápa engedélyével, a jubileum előnyeiben itt is részesülhetni. A pápai legátus ezen eljárást helytelennek itélte, de a kért kedvezmény megadását pártolta, oly hozzáadással, hogy a befolyó pénz a pápai segélyösszeghez csatoltassék és ezzel együtt fordíttassék az ország védelmére. (Campeggio és Burgio 1525 február 13-án írt jelentéseik.)

1184 Burgio 1525 augusztus 9-iki jelentése.

1185 1525 junius 18-iki jelentését már útközben Székesfehérvárról írja.

1186 Burgio 1525 julius 11-iki jelentése.

1187 Burgio 1525 november 16-iki jelentéso.

1188 Burgio augusztus 30-iki jelentése.

1189 Burgio 1525 október 2-iki jelentése.

1190 Burgio október 29-iki jelentése, a melyben azt is írja, hogy Balibég

Tomorit személyes találkozásra szólította föl, titkos ügy tárgyalása végett. «Nem tudom — jegyzi meg a nuntius — melyik fogja a másikat rászedni!»

1191 Burgio 1525 november 16-iki jelentése.

1192 Burgio deczember 30-iki jelentése.

1193 Burgio 1526 január 14-iki jelentése.

1194 Burgio 1525 augusztus 9-iki jelentése.

1195 A pápa levelét nem ismerjük. Tartalma iránt tájékoztat a válasz. — A szent-szék magatartására Werbőczi irányában világot vetnek Burgio 1525 ápril 13, julius 11-iki jeleutései, valamint november 7-én a lengyel királyhoz intézett levele. (Acta Tomiciana. VII. 333.)

1196 Burgio 1525 julius 30. és augusztus 30-iki jelentései.

1197 Burgio 1525 szeptember 13. és október 10-iki jelentései. Frangepán 1525 szeptember 14-én (a börtönből) Dandolóhoz írt levele (Marino Sanutónál.), Szerémi, Verancsics, Istvánfi elbeszélése nem felel meg egészen a történeti valónak.

1198 Burgio október 2-iki jelentése.

1199 Burgio 1525 október 10, 29, november 16. és 30-iki jelentései.

1200 Sőt egy 1525 okt. elsején kelt zárai jelentés arról tudósítja a signoriát, hogy Corbáviai János és több horvát főúr adófizetéssel vásároltak a töröktől kiméletet. (Marino Sanutónál.)

1201 Burgio 1525 október 10-iki jelentése.

1202 Burgio 1525 október 29-iki jelentése.

1203 Az esztergomi érsekek a főkanczellári méltóságot viselték. Ettől mindig el volt különítve a kanczellári hivatal, melylyel a királyi kanczellária ügyeinek vezetése járt.

1204 Brodarics a lengyel udvar támogatását is kikérte, a mint ez Krziczki przemislei püspök, 1525 julius 26-án, Brodaricshoz intézett válaszából kitünik. Acta Tomiciana. VII. 309.

1205 A királyné azt állította, hogy a király megigérte Goszthonyi kinevezését. De Lajos a pápai nuntius előtt kinyilatkoztatta, hogy arra nem emlékszik.

1206 Burgio 1524 julius 2, 11, 18. és szeptember 13-iki jelentései.

1207 Brodarics november 30-ikán Budáról a pápához intézett levélben egyebek között így ír: «Memor ero clementissime Pater sanctissimorum praeceptorum Vestrae Sanctitatis, quae mihi a se discedenti dedit... Memor etiam sententiae... in me in utramque partem latae, sive bene, seu (quod Deus avertat perperam servirem ei, ad cuius obsequia a sanctissimo Christi Vicario mittebar). Quae cum ego nostro Abstemio... narrassem, non potuit... lachrimas, prae gaudio, continere, considerans Sanctitatem Tuam tantam de filio communi (nam et ipse Regem filium sibi, iure educationis vindicat) curam et sollicitudinem habere».

1208 A pápa 1525 augusztus 8-iki levele *Theinernél.* II. 651.

1209 Werbőczinek 1525 szeptember 30-án kelt levele a vatikáni levéltárban. Epistolae principium. V. 3. 287.

1210 Burgio 1525 szeptember 13. és november 16-iki jelentése.

1211 Ez a pápának Szalkai levelére adott, 1526 január 21-én kelt válaszából tünik ki. *Theiner.* II. 659.

1212 Burgio augusztus 30-iki jelentése.

1213 Burgio 1525 szeptember 13, október 2, 10, 29, november 16-iki jelentései.

1214 Lajos király 1525 november 30-án a pápához írt levele, melyben említi, hogy harmadízben ajánlja Szalkait. *Theiner.* II. 589.

1215 Burgio deczember 1-én kelt másik jelentése.

1216 A pápa 1526 január 5-én Lajoshoz írt levele. *Theiner.* II. 658.

1217 A pápa 1526 január 21-én Szalkaihoz intézett levele. *Theiner.* II. 659.

1218 Burgio 1525 február 2-iki jelentése.

1219 Burgio február 15. és 18-iki jelentései.

1220 Burgio márczius 5-iki jelentése.

1221 Burgio 1525 márczius 17-iki — nagy részt titkos jegyekkel írt — jelentése.

1222 Brodarics márczius 17-iki levele. *Theinernél.* II. 663.

1223 Burgio 1526 január 18-iki jelentése. Ugyanő február 15-iki jelentésében említi, hogy némelyek szerint a törökök készületei Olaszország ellen irányulnak. Ha ez valósulna — úgymond — ő szentsége ne számítson Magyarországra, mert a király igen szegény és léha, az urak pénzvágyók és a legnagyobb egyenetlenségben élnek.

1224 Ghinucci 1526 február 7. és 15-én, Campeggio február 8-án Rómából Wolsey bíbornokhoz írt levelei. (Calendar of State Papers. IV. I. 882. 895.)

1225 A pápa Burgio javaslatára 1525 őszén 4000 ducatot adott Klissza őrsége számára, egyszersmind külön biztost küldött, a ki a vár fölött őrködjék. (Burgio 1525 november 30, 1526 február 2. és 15-iki jelentései.)

1226 A pápának február 9-én a császárhoz, 22-én a franczia királyhoz írt levelei. *Theinernél.* II. 659.

1227 Ezen levelet nem ismerjük, csak Lajos király márczius 4-iki válaszát. *Theinernél.* i. h.

1228 Burgio márczius 5. és 27-iki jelentései.

1229 Brodaricsot hosszan tartó súlyos szembaj akadályozta a kanczellári teendők végzésében. Burgio 1526 márczius 27-iki jelentése. — Lajosnak márczius 24-én VIII. Henrik angol királyhoz írt levelét közli *Simonyi.* Londoni Okmánytár. 73.

1230 A nuntius ágyúkat is akart küldeni Tomorinak, és e czélból fölhasználni azokat az ágyúcsöveket, melyek Buda várában elhagyatva, földön hevertek; de nem talált mestert, a ki azokat használható állapotba tudta volna hozni.

1231 A márczius 26-iki tanácsülésben közölte megállapodását.

1232 A pénzkészlet mintegy 3000 aranyforintból és 34.000 ezüstforintból állott. Az ezüst pénzértéke a felére szállíttatott le, tehát 17.000 forintot tett, sőt a katonák az érték felében sem akarták elfogadni és ha jó pénzre akarná beváltani, a 34 ezer forintért alig kapna 13—14 ezeret. A saját fizetését és a 200 huszár egy évi zsoldját levonva, az egész pápai pénzből alig marad több, mint 9—10.000 aranyforint.

1233 Burgio márczius 27. és 29-iki jelentései.

1234 Tomori levele Burgiohoz. 1526 márczius 27. *Theinernél.* II. 666 l. És Burgio 1526 márczius 29-iki jelentése.

1235 Tomori mindjárt azon férfiut is kijelölte, a kit utódjának óhajtott és úgy az érseki méltóság, mint a főkapitányi hivatal betöltésére egyaránt alkalmasnak itélt: Czibak Imrét, ki oldala mellett, a lázadó székelyek s a törökök ellen viselt hadjáratokban kitüntette magát; egykor szintén fogadalmat tett, hogy szent Ferencz szerzetébe lép s most éppen az egyházi rendeket készült fölvenni. Azonban

Tomori kettős lemondása, habár kétségkívül érett megfontolás eredménye vala, sem Budán, sem Rómában nem vétetett hivatalos tárgyalás alá. Tomori 1526 april 9-én kelt levele Theinernél. II. 667.

1236 Burgio april 11-iki jelentése.

1237 Burgio april 14. és 25-iki jelentései.

1238 Burgio márczius 9-iki jelentése.

1239 Burgio május 15-iki jelentése.

1240 VII. Kelemen 1526 april 23-án a franczia, angol és portugalliai királyokhoz irt levelei Theinernél. II. 670. — Ghinucci worcesteri püspök april 25-én Rómából Wolseynek írja: «The Pope has determined to send 50.000 or 60.000 ducats, part of wich he will provide, and the rest the Cardinals, and he has lasd a tax of a fifth of the revenues on the benefices in the States of the church». *Campeggio* május 13-án Rómából Wolseynek írja: «The Cardinals are in great apprehension and have as their own expense sent an aid of money». És *Sanga* junius 19-én Angliába írja, hogy a pápa az ötvenezer aranyat elküldötte. (Calendar of State Papers. I. 951, 952, 972, 1011.)

1241 A május 4-én kelt brévék és bullák egykorú másolatai a flórenczi nemzeti könyvtárban. (Class. XXX. Cod. 231.) Egy része (hibásan 1523-ra téve) ki van adva az Acta Tomiciana VI. 349—360. — Burgio május 24-iki jelentésében szól ezen pápai iratokról.

1242 Burgio május 24-iki jelentése.

1243 Burgio junius 5-iki jelentése. Az 1526-ik évi számadási könyv szerint junius 12-én visszafizettek neki 32 forintot, melyet ily czimen előlegezett.

1244 Burgio junius 5. és 19-iki jelentései.

1245 Burgio junius 13. és 19-iki jelentései. A számadási könyv szerint Hannibal a királyi kincstárból is kapott útiköltséget. Guidoto 1524 deczember 14-iki jelentésében magasztalva szól róla. Egyszersmind megemlíti, hogy atyja Péter a signoria szolgálatában áll.

1246 V. Károly is 1256 márczius 25-én Sevillából Ferdinánd főherczeghez irt levelében ezt a kétséget fejezi ki.

1247 Utasítás a Granadából Rómába küldött császári követ részére, 1526 junius 11-én. Brüsszeli Okmánytár. I. 135.

1248 VIII. Henrik april 16-án a pápához írt levele. (*Theiner.* II. 669.) Spinelli velenczei követ Londonba julius elején jelenti, hogy az angol király «manda in Hungaria in ajuto di quel regno... 100 millia». (Marino Sanutonál.) Ghinucci junius 22-én Rómából Wolseynek írja: «The Pope... has been greatly grieved at the invasion of Hungary, but much conforted by the promptitude of the King. If other Princes would do the like, who have hitherto don nothing, Hungary might act upon the offensive instead of the defensive». És szeptember 6-án Gambara Londonból Wolseynek írja: «Begs to send at once lettres of exchange to Wallop, with order to hasten as much as possible. A King with all the riches that Henry has should not allow the Pope or the King of Portugal or the Imperial Diet to anticipate him». Calendar. i. h.

1249 *Hammer.* Geschichte des Osmanischen Reiches. II. 45.

1250 Lajos király utolsó levele a senatus julius 15-iki ülésében fölolvastatott, a nélkül, hogy határozat hozatott volna.

1251 *Károlyi.* Á. idézett értekezése. 278.

1252 Burgio 1526 april 25-iki jelentésében, a melyben említi, hogy Ferdinánd ajánlata felől a főherczeg udvaránál levő pápai nuntius, Rorario, tudósította. Ezen tervről Burgio későbbi jelentései hallgatnak, más emlékek sem szólnak.

1253 Burgio junius 13. és 18-iki jelentései. A nuntius azt is tanácsolta, hogy a király egy részről a vajda irányában úgy viselje magát, mintha bizalommal nézne a háború elé és biztosan számítana a külsegítségre; másfelől igyekezzék a szultánhoz oly hireket juttatni, a melyek Zápolyai iránt bizalmatlanná tehetik, ha csakugyan viszony áll fönn közöttük. A csata után hire terjedvén, hogy a vajda a törökkel összeköttetésben áll, ezt valószinűtlennek mondja és utal arra, hogy testvére is a csatatéren esett el. (1526 szeptember 5-iki jelentése.)

1254 Az 1526-ik évi számadási könyv junius 16. és 22-iki kiadási tételei.

1255 Burgio junius 24. és 30-iki jelentései.

1256 Burgio julius 16-iki jelentése. A titeli várnagyok 1526 márczius 12-én a titeli préposthoz. Tomorinak junius 25-én a királyhoz intézett levelük. A számadási könyv junius 21—29-iki kiadási tételei.

1257 Burgio julius 13-iki jelentése. — Ferdinánd levele Margit főherczegnőhöz, 1526 augusztus 10-én Speierből. Brüsszeli Okmánytár. I. 27. l.

1258 Burgio 1526 julius 10. és 13-iki jelentései.

1259 Burgio julius 16. és 26-iki jelentései. És a király által julius 20-án Szerencsés részére kiállított kötelezvény a Brüsszeli Okmánytárban. I. 36. l.

1260 Burgio julius 26, 31, augusztus 3. és Verzelius julius 26-iki jelentései.

1261 Burgio julius 10, 13, 16, augusztus 13-iki jelentései.

1262 Verzelius 1526 julius 22, 26, augusztus 13-iki levelei.

1263 Az 1526 julius 21-iki pápai iratok egyikét közli Pray, Epistolae. I. 260. A másikat *Inveges*. Palermo Nobile. III. 47.

1264 Burgio augusztus 20-iki jelentése.

1265 Verzelius augusztus 19-iki levele.

1266 Burgio csak szeptember 5-ikén Pozsonyból küldhet tudósítást a mohácsi csatáról. Irja, hogy a királyné kérésére még nehány napig marad. Verzelius szeptember 6-ikán már Bécsből ír levelet Rómába.

1267 Burgio szeptember 30-ikán már olasz területről küldi jelentését. Említi, hogy ő és emberei vagyonuk nagy részét Budán elvesztették; sőt Budán, Pozsonyban és Bécsben élete is többször veszedelemben forgott. — A mint Rómába érkezett, a pápa (1526 október 23.) bizalma kiváló jeléül a szent-szék Generalis Commissariusa tisztét bízta rá, a Colonnák lázadása leküzdésére. A következő év elején másodízben Magyarországba küldetett nuntiusnak. 1530-ban Angliában volt nuntius. A mint innen visszatért, Siciliában nyerte el a nuntiusi állást, melyet haláláig (1538) foglalt el. Palermo Nobile. III. 47. és köv. lap.

1268 A bulla a vatikáni regestákban. Vol. 45. f. 2.

1269 «Apollinaris presbyter rector ecclesiae Sancti Stephani de Hungaris». Ez szántóföldet vásárolván, erről 1303 márczius 1-én közjegyzői okirat állíttatott ki. (Archivum Basilicae Vaticanae. Capsa LXXIII. fasc. 330.) Apollinaris pap neve előfordul a bazilika jótevőinek könyvében is (Liber Benefactorum), a mennyiben halála után nővére az ő lelki üdveért mise-alapítványt tett. (fol. 50. és 183. t.)

1270 «Nicolaus de Buccogia rector ecclesie sancti Stephani de Ungaris» 1322 april 7-ikén végrendeletet alkot. (Capsa LXXI. fasc. 182.)

1271 Fizetése a Liber Censualisban 1384-től kezdve fordul elő. (Ugyanott.)

1272 A Szent-Péter bazilika «Benefactorum Liber»-jében találunk ilyen följegyzéseket: «Obiit dominus Angelus de Ponte concanonicus noster, pro cuius anniversario expendatur pensio domus vulpis posite in parochia sancti Stefani de Ungaris». — «Obiit presbyter Stephanus rector ecclesiae sancti Jacobi de Scossacaballis, qui reliquit nobis unam domum positam in parochia sancti Stefani de Ungaris» stb. (A káptalan levéltárában, fol. 55. és 74.)

1273 Az imént idézett könyvben áll e följegyzés: «Obiit... Nicolaus de Aquila beneficiatus basilice, qui reliquit isti basilice duas domus, unam positam... in platea Ungarorum cum signo gazole». (fol. 74. t.)

1274 Liber Censualis Basilicae Vaticanae. 1406-tól kezdve fordulnak elő ilyen észrevételek: «Omnes sunt sine hostiis et pro majori parte in ruina». (A káptalan levéltárában.)

1275 IV. Eugén pápa 1439 május 17-ikén kelt bullájában írja, hogy a Péter-templom «in loco utique a civilibus habitationibus plurimum remoto... reperitur,... vigentibus presertim pro tempore in illis partibus guerrarum turbinibus ac armigerorum et aliorum stipendiariorum suspicionibus». (A Dataria regestáiban. Annus IX. Liber III. f. 196. Vatikáni levéltár.)

1276 A szent Péter-bazilika Liber Censualis-ába 1454-ben a következő jegyzet vezettetett be: «Attende quod heredes Cipriani de Rione Parionis tenentur reficere campanam, eorum sumptibus et expensis, dicte ecclesię sancti Stephani, quam campanam habuit dictus Ciprianus a certis stipendiariis». (A káptalan levéltárában.)

1277 Ezt említi Zsigmond király alább idézendő iratában.

1278 Ő az első, ki a római zarándokházról világosan mondja, hogy szent István király «alapította és dús adományokkal látta el».

1279 Zsigmond király ezen iratát resumálja V. Márton pápa odább idézendő bullájában.

1280 V. Márton pápának 1423 május 27-ikén kelt bulláját közli *Wadding*, Annales Ordinis s. Francisci X. 365.

1281 «Frater Georgius Henrici professus tertie regule ordinis sancti Francisci, rector hospitalis sancti Stephani ad latus basilice principis apostolorum de urbe» czímét viseli az alább idézendő 1432 február 22-iki oklevélben.

1282 Az 1432 február 22-ikén kiállított bullát nem birjuk, csak az ugyanazon napon a pápától elintézett supplicatiót. (Regesta Supplicationum Datariae. Eugenii IV. Annus I. Liber XIV. f. 221. t.)

1283 Ezt az alább idézendő pápai bullából tudjuk.

1284 Ezen két adatot Rasztaliczi Györgynek IV. Eugén pápához benyujtott és 1433 november 14-ikén elintézett supplicatiójában találjuk. (Regesta Supplicationum Datariae. Eugenii IV. Annus III. Liber VII, f. 270. t.)

1285 A dömösi prépostság adományozása alkalmából Hunyadi János és a pápa között fölmerült összeütközésről ezen munka 79—82. lapjain szóltam.

1286 V. Miklós pápa 1454 augusztus 8-ikán kelt bullálában a Coelius hegyen levő templomot épületeivel és birtokaival a rend képviseletében Kaposi Bálintnak adja át. (Bullarium Vaticanum. II. 146.)

1287 Mikor történt az, arra nézve biztos adatokat nem voltam képes kinyomozni. Csak azt tudjuk biztosan, hogy a mikor egy századdal utóbb a

magyar zarándokház a pálosoktól elvétetett, ezek már régtől fogva birtokosai voltak a magyar zarándokháznak.

1288 A zarándokház lerombolásáig állott ott a következő fölirat: DOMVS. HVNGAR. RENOVATA. PER. D. PHI. DE BODROG. DD. SS. D. VLADISLAI. REGIS. PROC. EX ELEMOSINIS PEREGRINORVM SEDENTE ALEX. PP. VI. 1497. Valószinű, hogy szintén ebben az időben alkalmaztatott a templom homlokzatára a fölirat: ECCA, HOSPITALIS ST. STEPHANI REGIS HVNGAROR. (L. *Cancellieri*, 1557.)

1289 A magyarországi bejegyzéseket közzétette *Bunyitay Vincze* a Vatikáni Magyar Okirattár I. sorozatának V. kötetében.

1290 1420 október 9-ikén és 1427 april 26-ikán elintézett supplicatió és 1423 márczius 1-én kelt pápai bulla a vatikáni levéltárban.

1291 Váczi őrkanonoknak czímezi őt II. Pius 1461-ik évi (alább idézendő) bullájában.

1292 Hogy nem czímzetes, hanem szolgálattevő kamarás volt, kitűnik az 1461 október 10-ikén kelt bullából, melyben őt a pápa nemcsak «cubicularius noster», hanem egyúttal «familiaris noster» nevezi. *Koller.* IV. 82. Mátyás király 1462 nyarán a pápához írt levélben «beatitudinis vestre cubicularius»-nak mondja. M. L. I. 27.

1293 Az imént idézett bullában.

1294 Tanuskodik erről 1463-ban hozzá írt levele. *Koller.* IV. 201.

1295 Ennek czímezi föntebb idézett levelében.

1296 A föntebb idézett levélben. Mátyás ezen terve nem valósult meg.

1297 Ez kitűnik Janus Pannoniusnak föntebb idézett leveléből, melyben ajánlja neki a Rómába küldött királyi követet és felkéri, hogy a váradi püspök és az ő saját ügyeit ezentúl is olyan buzgón karolja föl, «quem admodum hactenus fecit». Huendler Vid pécsi segédpüspök 1463 február 2-ikán kelt leveléből is látjuk, hogy részére Mohorai Miklós bizonyos bullát eszközölt ki. *Koller.* IV. 201,

1298 Az 1462 október 1-én kelt útlevél. Regesta Vaticana. Vol. 506. f. 220.

1299 Ezt Janus Pannonius idézett leveléből tudjuk.

1300 V. ö. Mátyás király magyar diplomatái czímű czikksorozatomat. i. h.

1301 Az 1463 jnlius 3-ikán elintézett folyamodás a vatikáni levéltárban. (Regesta Supplicationum Pauli II. Annus. IV. Vol. 857. f. 251.

1302 Ez a körülmény vezette e sorok íróját korábbi munkáiban arra a föltevésre, hogy György-Polikarp görög nemzetiségű volt. — Marco Antonio Altieri római patricius említi, hogy Trapezunti András egy időben vesztette el fivérét, Jakabot és sógorát «misser Georgio Polycarpo suo cugnato quello scriptore et questo non tantum scriptore, ma degnissimo oratore di quel re d'Ungaria». «Nuptialia». Kiadta Rómában 1873 *Narducci.* 150 lap. Idézi *Abel* i. h.

1303 A dátumnélkül királyi megbizólevél egy XV. századbeli formuláskönyvben van megerősítve. Kiadta *Kovachich.* Formulae solemnes styli. 561.

1304 Mátyás az imént említett megbizólevélben «egregius»-nak czimezi.

1305 «Magistro Georgio Polycarpo de Kostolan scriptori et familiari nostro». A bulla a datariai regestákban a vatikáni levéltárban. (Annus I. Liber I. f. 154.) Budai András, Péter fia, jogtudor, veszprémi kanonok 1470 julius 2-ikán kapott II. Pál pápától fölhatalmazást, hogy tanulmányai végett Rómában vagy más alkalmas helyen időzhessék. (A datarai regestákban. Annus VI. Liber VI. f. 234.)

1306 1479 november 7-ikén kelt ítéletlevélben Kosztolányi György elmarasz-

taltatik, mivel a kitűzött határidőre a kir. személynök előtt, a hova birtokügyi pörben megidéztetett, nem jelent meg. (A Kaprinai kéziratgyűjteményben. B. L. 83. A budapesti egyetemi könyvtárban.)

1307 Az 1481 február 1-én kelt bulla a vatikáni levéltár datariai regestáiban. Sixti IV. ann. X. lib. V. fol. 192.

1308 A pápa 1471 april 17-ikén ajánlja őt (qui familiaris et continus noster commensalis est) a pécsi püspöknek. *Koller.* IV. 180.

1309 *Koller.* V. 117. Vat. M. Oktár. I. sor. V. 15—34.

1310 Ez 1494-ben benyujtott supplicatiojában így czímezi magát: «Philippus litteratus de Sagadino nobilis laicus Bachiensis diocesis, antiquitus sanctitatis vestre familiaris, commensalis et procurator generalis». Regesta Supplicationum. Vol. 1056. f. 245.

1311 A vatikáni levéltárban: Regesta Avenionensia. Vol. 198. f. 485.

1312 Ezt a három utolsó (Johannes Dominici, — Johannes Fabri. — Petrus Thome) között kell keresnünk. Vatikáni levéltár: Introitus et exitus. Vol. 130. f. 28.

1313 Introitus et exitus. Vol. 260. f. 177, 181, 189.

1314 1335 szeptember 1-én római helynökét megbízza, hogy mivel «pro confessionibus laicorum, qui de barbaris nationibus ad urbem... proficiscuntur, saepius tales interpretes deputantur, qui confessiones ipsas quandoque... detegunt... extorsiones recipiunt»; a vétkeseket fenyítse meg. ***Baronius*** Annales Ecclesiastici. XXXV. 47.

1315 Ezt XI. Gergely alább idézendő iratából tudjuk.

1316 A hozzájuk intézett pápai iratot közli ***Wadding*** Annales Ordinis Minorum. VIII. 240.

1317 A bulla a vatikáni regestákban. Vol. 282. ep. 209.

1318 A pápai udvar személyzetéről 1372—1376 között vezetett jegyzőkönyvben (Liber familiarium domini pape in quo describuntur recedentes et venientes et qui de novo recipiuntur) 1373 julius 20-án bevezettetett: «Fuit receptus in penitentiarium ad vadia frater Henricus de Buda ordinis heremitarum sancti Augustini».

1319 A bulla a vatikáni levéltárban. Dataria regestái, vol. 234. f. 83.

1320 A vatikáni levéltárban. Regesta Supplicationum. Vol. 255, f. 279.

1321 Bullarium Vaticanum. II. 101.

1322 Az 1431 junius 28, augusztus 27, — 1432 augusztus 12, október 16, — 1433 márczius 12-én kelt bullák; 1432 május 3, augusztus 13, október 3-án és 1434 január 18-án elintézett supplikatiók a vatikáni levéltárban. Datariai regesták annus I. l. 12. f. 15, l. 13. f. 126.; annus II. l. 24. f. 286.; l. 28. f. 162.; annus III. l. 1. f. 174. Supplicationes: annus II. 1. 2. f. 132, 284. l. 7. f. 139.; annus III. l. 11. f. 178.)

1323 *Fejér.* Codex Diplom. XI. 236.

1324 A pápai megbízólevél a Dataria regestáiban. Eugenii IV. ann. XI. l. IX. f. 213.

1325 Ezt a viszályt tüzetesen ismertettem a «Kegyúri jogról» írt munkámban.

1326 Ezt az Annaták jegyzőkönyvében 1466 augusztus 8-ikára beiktatott följegyzésből tudjuk. (Diversorum Pauli II. anni 1465—66. fol. 153. A római állami levéltárban.)

1327 *Theiner.* II. 399.

1328 Erről tüzetesen szólok «A szent István királytól Rómában alapított magyar zarándokház» czímű értekezésemben. A Katholikus Szemle 1893-iki évfolyamában.

1329 Az 1473 november 13-án kelt bullában említtetik, hogy a halála következtében megüresedett poenitentiuriusi tisztet Jakab atya nyerte el. (A Dataria regestáiban. Sixti IV. annus III. liber. I. f. 139.)

1330 Az imént idézett bullából tudjuk.

1331 Az imént idézett bullában.

1332 Az 1488 junius 15-iki pápai levelet közli *Theiner.* II. 514.

1333 A pápai bullák a Dataria regestáiban. Vol. 1094. f. 368, 369.

1334 Az 1496 april 7-én kelt bulla ugyanott. Vol. 989. f. 136.

1335 A bulla ugyanott. Vol. 1030. f. 50.

1336 Kétségkívül csak kis részét képezi az a sok száz magyar, ki a Szentlélekről czimzett konfraternitásba vétette föl magát ebben az esztendőben. V. ö. A római Szentlélek-Társulat anyakönyve. (A vatikáni magyar okirattár első sorozatának V. kötete.)

1337 1511 május 30-án poenitentiáriusnak czímezi magát abban a kötelezvényben, a mit az apostoli kamara javára, a milkói püspök nevében állít ki. (Diversorum Cameralium Julii II. Liber XI. f. 95.)

1338 1511 október 24-én annata-tartozásáról kiállított kötelezvénye ugyanott Liber XIII. f. 71.

1339 Utóbb 1525-ben a székesfehérvári szent Miklós-káptalanban a prépostságot nyerte el. *Bunyitay.* A váradi püspökség. II. 160.

1340 *Bunyitay*: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei s egy magyar humanista. Eudapest, 1893.

1341 A síremlék rajzát kiadta *Bunyitay* imént idézett munkájában. Utódjáról csak annyit tudunk, hogy *János* volt a keresztneve. Említi Brodarics István, királyi követ 1524 február 10-én Rómából írt levelében, melynek eredetije a Magyar Nemzeti Muzeumba jutott.

A II. KÖTETBEN IDÉZETT MUNKÁK TELJES CZIMEI.

Acta Sanctorum Octobris-illustrata a Jo. Van Hecke, B. Bossue, V. Van Buck et E. Carpentier. Tomus X. Parisiis et Romae. (Vita S. Johannis a Capistrano.)

Acta Tomiciana: Epistolarum, legationum, responsionum, actionum et rerum gestarum Sigismundi Poloniae regis (Tomus I—VIII.) Posnaniae, 1870—5.

Aeneae Sylvii Historia Friderici III. (Kollár. Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensium. II. Viennae, 1762.)

Aeneae Sylvii Opera. Basileae. 1551.

Aeneae Sylvii Opera inedita. Edidit Cugnoni. Romae, 1883.

Altmann W. Die Urkunden Kaiser Sigmunds. Innsbruck, 1896. (Regesta Imperii. XI.)

Andreas Pannonius l. Irodalomtörténeti emlékek.

Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen: XVI. Voigt G. Die Briefe des Aeneas Sylvius. — LII. Caro J. Liber cancellariae Stanislai Ciolek.

Aschbach J. Geschichte Kaiser Sigmunds. 1838—45. I—IV.

Baronii Caesaris cardinalis, Odorici Raynaldi et Jacobi Laderchii Annales ecclesiastici denuo excusi ab Augustino Theiner. Paris, 1887. XXVII—XXXI.

Bisticci v. Vespasiano.

Bonfinii Antonii Historia Pannoniae. Coloniae, 1690.

Brosch M. Papst Julius II. und die Gründung des Kirchenstaates. Gotha, 1878.

Bunyitay Vincze. A váradi püspökség története. Nagyvárad, 1883—4. I—III.

Bunyitay. A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei és egy magyar humanista. Budapest, 1893.

Calendar of letters and papers foreign and domestic of the reigne of Henry VIII. preserved in her Majestys public. Record office, the British Museum and elsewhere in England. Edited by J. S. Brewer. London, 1862—76. I—IV. (1509—1526.)

Calendar of letters, despatches and State papers relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives of Simancas and elsewher. Edited by G. A. Bergenroth. London, 1862—8. I. II. (1485—1525.)

Calendar of State papers existing in the archives of Venice. Edited bey Brown. London, 1867.

Callimachi Philippi De rebus ab Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege gestis libri res. (Schwandtner G. Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini. I. Editio in folio. Vindobonae, 1747.)
Cancellieri Fr. De secretariis Basilicae Vaticanae. Romae. 1786. I—IV.
Caro J. Geschichte Polens. IV. Gotha 1875.
Caro J. l. Archiv.
Charriére E. Negociations de la France dans le Levant, ou correspondances, memoires et actes diplomatiques. Paris, 1848. I.
Chmel J. Materialien zur österreichischen Geschichte. Wien, 1837—8. I. II.
Chmel. Regesten des römischen Kaisers Friedrich III. Wien, 1859. I. II.
Chmel. Monumenta Habsburgica. 1473—1576. Wien, 1850—2. I—III.
Chmel. Urkunden zur Geschichte Maximilians. I. Stuttgart, 1848.
Codex diplomaticus l. Fejér.
Codex epistolaris l. Lewicki—Szujski.
Diplomacziai Emlékek l. Magyar Diplomacziai Emlékek.
Deutsche Reichstagsakten. Herausgegeben von Dietrich Kesler und Gustav Beckmann. München, 1878. — Gotha, 1901. I—VI.
De Wette. Luthers Briefe. Berlin, 1825—56. I—VI.
Dlugossi Johannis seu Longini Historiae Polonicae libri XII. Cracoviae, 1873—8.
Enea Silvio, l. Aeneas Sylvius.
Epistolae Petri de Warda archiepiscopi Colocensis. Ed. C. Wagner. Posonii, 1776.
Erdmann. Luther und die Hohenzollern. Breslau, 1883.
Eubel C. Hierarchia Catholica medii aevi, sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431. perducta. Monasterii. 1895. — Series ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta. Monasterii, 1901.
Fejér G. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis. Budae, 1844. X. XI.
Fermendžin E. Acta Bosnae potissimum ecclesiastica ab anno 925 usque 1752. Zagrabiae, 1892.
Firnhaber F. Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung K. Wladislaus II. und Ludwig II. (Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. III.)
Fondi B. L'Oliveto illustrato. Venetiae, 1684.

Fraknói Vilmos:

Adalékok az 1514-ik évi pórlázadás történetéhez. (Századok. 1872.)
Vitéz János élete. Budapest, 1879.
Tomori Pál élete. (Századok. 1881.)
Magyarország és a cambrayi liga. 1509—1511. (Századok. 1882.)

Johannis de Montebonis archiepiscopi Colocensis captivitas. (Az 1882-ik évi kalocsai schematismusban.)

Váradi Péter kalocsai érsek élete. (Századok. 1883.)

Rodrigo Borgia, Giulio Medici és Ascanio Sforza egri püspök-praetendensek. (Egri Egyházmegyei Közlöny. 1883.)

Magyarország a mohácsi vész előtt, a pápai követek jelentései alapján. Budapest, 1884.

Erdődi Bakócz Tamás élete. Budapest, 1889.

A várnai csata előzményei. (Hadtörténelmi Füzetek. 1889.)

Cesarini Julián bíbornok magyarországi pápai követ élete. Budapest, 1889.

Carvajal János bíbornok magyarországi követségei. Budapest, 1889.

Hunyadi Mátyás király élete. Budapest, 1890.

Oklevelek a pápai levéltárból. (Történelmi Tár. 1892.)

A szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház története. (Katholikus Szemle. 1893.)

Genealogiai közlemények a vatikáni levéltárból. (Turul. 1893.)

Mátyás király külügyi levelei. (M. K. L. rövidítéssel idézve.) Budapest, 1893—4. I. II.

A magyar királyi kegyuri jog szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest, 1895.

Mátyás király és Simon patrasi érsek. (Századok. 1895.)

Anna szász herczegnő magyar trón-praetendens 1490-ben. (Századok. 1895.)

A magyar nemzet története a Jagellók és Hunyadiak korában. 1440—1526. Budapest, 1896.

Pecchinoli Angelo pápai követ Mátyás király udvaránál. (Katholikus Szemle. 1897.)

Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára. (Magyar Könyvszemle. 1897.)

Mátyás király magyar diplomatái. (Századok. 1898—9.)

Werbőczi István életrajza. Budapest, 1899.

Karai László budai prépost, a magyarországi könyvnyomtatás megalapítója. Budapest, 1899.

A római magyar gyóntatók. (Katholikus Szemle. 1901.)

***

Fratta Maggiore di G. Vita dell apostolico eroe S. Giacomo della Marcha. Napoli. 1851.

Friedrich J. Der Reichstag zu Worms im Jahre 1821. Nach den Briefen des päpstlichen Nuntius Hieronymus Aleander. (Abhandlungen der historischen Classe der k. bayerischen Akademie. 1870.)

Gachard L. Correspondence de Charles V. et Adrien VI. Brüxelles, 1855.

Garampi G. Saggi di osservazione sul valore dell'antiche monete pontificie. Roma 1792.

Giustinian A. Dispacci. 1502—5. Publicati da P. Villari. Firenze, 1876. I—III.

Gregorovius F. Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter. 1879. VI.
Guglielmotti A. Storia della marina pontificia nel medio evo dal 728 al 1499. Firenze, 1893. IX.
Haller J. Concilium Basileense. Studien und Quellen zur Geschichte von Basel. Basel, 1896—1900. I—III.
Hammer J. Geschichte des Osmanischen Reiches. Pesth, 1827—8 I. II.
Hatvani M. Magyar történelmi okmánytár a brüsszeli országos levéltárból. I. 1441—1538. Pest, 1857.
Hefele J. Conciliengeschichte. VII. Die Reformations und Unions-Synoden des XV. Jahrhundertes. Freiburg, 1874.
Hergenröther F. Conciliengeschichte von C. J. Hefele. Fortgesetzt. Freiburg, 1887. VIII.
Hergenröther. Leonis X. P. M. Regesta. Friburgi, 1884.
Höfler K. Papst. Adrian VI. Wien, 1880.
Inveges A. Palermo nobile. Palermo, 1651. III.
Irodalomtörténeti emlékek. I. Két magyarországi iró a XV. századból. Andreas Pannonius, Nicolaus de Mirabilibus. Közzéteszik: Fraknói Vilmos és Ábel Jenő. Budapest, 1886.
Janssen Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgange des Mittelalters. Freiburg. 1887—94. I—VIII.
Kaprinai S. Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad. Viennae, 1767. I. II.
Katona St. Historia diplomatica regum Hungariae. VIII—XIX. Budae, 1790—3.
Károlyi A. A német birodalom hadi vállalatai Magyarországban. (Századok. 1880.)
Kollányi F. Esztergomi kanonokok. 1000—1900. Esztergom, 1900.
Koller J. Historia episcopatus Quinqueecclesiensis. 1782—1812. I—VIII.
Kovachich M. G. Formulae Solemnes Styli in cancellaria curiaque regum olim usitati. Pestini, 1799.
Kovachich M. G. Vestigia Comitiorum in Hungaria. Budae, 1790. — Supplementum ad vestigia comitiorum. Budae, 1798—1801. I—III.
Lancelotto S. Historiae Olivetanae libri duo. 1623. s. l.
Lewicki A. Codex epistolaris saeculi decimi quinti II. III. Cracoviae. 1894—5.
Londoni okmánytár l. Simonyi.
Lopez. De rebus gestis Johannis cardinalis Carvajal. Romae, 1752.
Ljubič S. Listine s odnosajh juz noga slavenstva Mletucke respublike. 1412—1469. Zagrebu, 1882—91. VII—X. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. XII. XVII. XXI. XXII.)
Mai card. Spicilegium Romanum. X. Romae. 1844.
Magyar Diplomacziai Emlékek Mátyás király korából. Szerkesztik Nagy Iván és báró Nyáry Albert. Budapest, 1875—8. I—III.

Magyar nemzet története. IV. 1. Fraknói. A magyar nemzet története a Jagellók és Hunyadiak korában.
Majlath J. graf. Geschichte der Magyaren. II. Wien. 1828.
Makusev V. Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis Italiae deprompta. Varsaviae, 1874, 1882. I. II.
Mansi. Conciliorum nova et amplissima collectio. XXIX. XXX. Venetiis, 1792.
Mansi l. Pii II.
Marino Sanuto világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai. 1496—1526. Közli Wenczel Gusztáv. (Magyar Történelmi Tár. XIV. XXIV. XXV.) Pest, 1869—1875.
Marino Sanuto. Diarii. I—XLII. Venezia, 1879—95.
Monumenta Conciliorum generalium saeculi decimi quinti, Concilium Basileense. Scriptores. Vindobonae, 1857—1886. I—III.
Monumenta Slavorum meridionalium v. Ljubic.
Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyarországi okirattár:
Első sorozat V. kötet: A római Szent-Lélek-Társulat anyakönyve. Bunyitay V. bevezetésével. Budapest, 1889.
Első sorozat VI. kötet: Mátyás király levelezése a római pápákkal. Fraknói V. bevezetésével. Budapest, 1891.
Második sorozat I. kötet: Magyarországi pápai követek jelentései. 1524—1526. Fraknói V. bevezetésével. Budapest, 1884.
Müller J. Reichstags-Theatrum. Jena, 1781.
Narducci. Nuptialia. Roma, 1873.
Óváry L. Otrantó felszabadítása. (Századok. 1881.)
Óváry L. A M. T. Akadémia történelmi bizottságának oklevélgyüjteményei. Budapest, 1890.
Palacky F. Geschichte von Böhmen. Prag, 1845—1865. III—V.
Palacky. Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenthums. Prag, 1873. I. II.
Palacky. Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg Podjebrads. Wien, 1860.
Pastor L. Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters. Freiburg, 1886—1898. I—III.
Petko B. Capistrán János levelezése. (Történelmi Tár. 1901.)
Petrucelli della Gattina F. Histoire diplomatiques des Conclaves. Paris, 1854. I—III.
Pii II. Orationes. Ed. Mansi. Lucca, 1757.
Poggio B. Historia de varietate fortunae et epistolae. Parisiis, 1723.
Pray G. Annales regum Hungariae. Vindobonae, 1766. III. IV.
Pray G. Epistolae Procerum regni Hungariae. Posonii, 1806. I.

Raguza és Magyarország összeköttetésének okmánytára. Összeállitották: Gelcich J. és Thallóczy L. Budapest, 1887.

Ranke L. Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im 16. und 17. Jahrhunderte. Leipzig, 1866—7. I—III.

Ranke L. Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten. Leipzig, 1874. I—III.

Ráth Gy. Aragóniai János élete. (Századok. 1890.)

Raynald v. Baronius.

Reumont A. Lorenzo de Medici. Leipzig, 1883. I. II.

Rosner E. báró. Régi magyar házassági jog. Budapest, 1887.

Rupp J. Magyarország helyrajzi története, főtekintettel az egyházi intézetekre. Pest. 1870—6. I—III.

Ruscelli G. Lettere di principi. Venezia. 1573.

Simonyi Ernő. Magyar történelmi oklevéltár londoni könyv- és levéltárakból. 1521—1717. Pest, 1859.

Szujski J. Codex epistolaris saeculi decimiquinti. I. Cracoviae, 1876.

Teleki J. gróf. A Hunyadiak kora Magyarországban. Pest, 1852—7. I—VI. X—XII.

Theiner A. Vetera monumenta historiam Hungariae sacram illustrantia maxima parte nondum edita ex tabulariis Vaticanis. Romae, 1860. II.

Theiner. Vetera monumenta Poloniae et Lithvaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia. Romae, 1861. II.

Theiner. Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Romae, 1863. I.

Thuasne L. Djem sultan fils de Mohammed II. 1459—1495. Paris, 1892.

Tomko Marnovich J. Vita Petri Berislavi. (Verancsics Antal összes munkái. II. Pest, 1857.)

Traversari A. Epistolae et orationes. Florentiae. 1759.

Trinchera F. Codice Aragonese ossia lettere regie, ordinamenti ed altriatti governativi de sovrani Aragonesi in Napoli, rigvardanti l'amministrazione interna del reame e le relationi all'estero. Napoli, 1867, 68. I. II.

Tuberonis L. Commentariorum de rebus suo tempore nimirum ab anno Christi 1490 usque ad annum Christi 1522 in Pannonia et finitimis regionibus gestis libri XI. (Schwandtner G. Scriptores rerum Hungaricarum. II. Editio in folio. Vindobonae, 1747.)

Ughelli F. Italia sacra, sive de episcopis Italiae et insularum adjacentium, rebusque ab eis gestis opus. Venetiis, 1717—22. I—X.

Vatikani Magyar Okirattár l. Monumenta Vaticana.

Vaszary K. I. Ulászló király esküszegése és a várnai veszedelem. Győr, 1884.

Verancsics A. munkái. Kiadta: Szalay László. I. II. Pest, 1857—8.

Vespasiano da Bisticci. Vita di uomini illustri del secolo XV. (Mai. Spicilegium Romanum. I. Romae, 1839.)

Voigt G. Die Wiederbelebung des classischen Alterthums, oder das erste Jahrhundert der Humanismus. Berlin, 1880—1. I. II.

Voigt G. l. Archiv.

Voigt J. Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergang der Herrschaft des deutschen Ordens. Königsberg, 1839. IX.

Wadding. Annales minorum, seu trium ordinum a s. Francisco institutorum. VIII—XI. Romae, 1734.

Wagner C. Analecta Scepusii sacri et profani. Viennae et Posonii, 1774—8. I—IV.

Windeck. Chronik Kaiser Sigmunds. Ed. Altmann.

Żredna J. Epistolae. (Schwandtner G. Scriptores rerum Hungaricarum. Editio in folio. II. Vindobonae, 1747.)

